T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

KOZAN İLÇESİ'NİN (ADANA) EKONOMİK COĞRAFYASI

Veli AYATA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ 2025

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

KOZAN İLÇESİ'NİN (ADANA) EKONOMİK COĞRAFYASI

DANIŞMAN: Prof.Dr. Ersin Kaya SANDAL
JÜRİ : Doç. Dr Nadire KARADEMİR
JÜRİ : Doç. Dr. Ömer ŞEN

Veli AYATA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ 2025

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KOZAN İLÇESİ'NİN (ADANA) EKONOMİK COĞRAFYASI

Veli AYATA

Danışman : Prof. Dr. Ersin Kaya SANDAL

Yıl : 2025, Sayfa: XXI + 339

Jüri : Prof. Dr. Ersin Kaya SANDAL (Başkan)
: Doç. Dr. Nadire KARADEMİR (Üye)
: Doç. Dr. Ömer ŞEN (Üye)

Kozan ilçesi, idari olarak Adana iline bağlı olup Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Yüzölçümü 1.943 km² olan ilçe, Adana il merkezinin 78 km kuzeydoğusunda konumlanmaktadır. İlçe arazisinin büyük bir kısmını Toros Dağları oluştururken, bu dağların güney eteklerinden itibaren başlayan ve Kozan Ovası'nı meydana getiren düzlükler, Çukurova'nın bir parçasını teşkil etmektedir. Akarsuların taşıdığı alüvyon malzemelerle oluşan ovanın yükseltisi, güneyden kuzeye doğru artış göstermektedir. İlçe merkezinin kuzeyinde ise tepelik ve dağlık alanlar yoğunluk kazanmaktadır. Kozan Ovası, nüfusun yanı sıra beşerî ve ekonomik faaliyetlerin de yoğunlaştığı bir bölgedir.

Bölgede Akdeniz iklimi hüküm sürmekte olup, doğal bitki örtüsünü maki toplulukları ve kızılçam ormanları oluşturmaktadır. Araştırma sahası; konumu, yeryüzü şekilleri, iklimi, bitki örtüsü ve su kaynakları gibi doğal faktörler nedeniyle tarım, tarıma dayalı sanayi ve hayvancılık faaliyetleri açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu doğal özelliklere ek olarak, binlerce yıldır yerleşime sahne olan bölgede, birçok medeniyetin izlerini taşıyan tarihî ve kültürel değerler de bulunmaktadır.

Dolayısıyla hem doğal hem de kültürel zenginlikler, yöre turizmi ve ekonomisi açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu tez çalışmasının amacı, Kozan ilçesinin ekonomik coğrafya özelliklerini incelemektir. Konunun seçilme nedeni, araştırma sahasında ekonomik coğrafya alanında daha önce ayrıntılı bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Bu çalışmada, ilçedeki ekonomik faaliyetler ile doğal-fiziki unsurlar arasındaki ilişki, coğrafyanın temel ilkeleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Ayrıca mevcut ekonomik faaliyetlerin gelişimi ile ilçe ekonomisinin karşı karşıya olduğu sorunlar coğrafi bir bakış açısıyla değerlendirilmekte; bölge kaynaklarının en verimli şekilde kullanılması için potansiyelin ortaya konulması ve sorunların çözümüne katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kozan, tarım, sanayi, turizm, ekonomi

DEPARTMENT OF GEOGRAPHY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

MA THESIS

ECONOMIC GEOGRAPHY OF KOZAN DISTRICT (ADANA)

Veli AYATA

Süpervizör : Prof. Dr. Ersin Kaya SANDAL

Year : 2025, Total Pages XXI + 339

Jury : Prof. Dr. Ersin Kaya SANDAL (Chairperson)
: Doç. Dr. Nadire KARADEMİR (Member)
: Doç. Dr. Ömer ŞEN (Member)

Kozan district is administratively affiliated with the province of Adana and is located in the Mediterranean Region of Turkey. Covering an area of 1,943 km², the district lies 78 km northeast of the Adana city center. A significant portion of the district's land is occupied by the Taurus Mountains, while the plains that begin at the southern foothills of these mountains and form the Kozan Plain constitute a part of the Çukurova region. Formed by alluvial materials carried by streams, the elevation of the plain increases from south to north. To the north of the district center, hilly and mountainous areas become more prominent. The Kozan Plain is a region where population, as well as human and economic activities, are concentrated.

The region is dominated by a Mediterranean climate, and the natural vegetation consists of maquis communities and red pine forests. Due to its location, topography, climate, vegetation, and water resources, the study area possesses significant potential in terms of agriculture, agro-based industry, and livestock activities. In addition to its natural characteristics, the region has been home to many civilizations for thousands of

years and contains rich historical and cultural assets. Therefore, both the natural and cultural wealth of the area are of great importance in terms of local tourism and the economy.

The aim of this thesis is to examine the economic geography characteristics of Kozan district. The topic was chosen because no comprehensive study had previously been conducted in the field of economic geography in the study area. This research addresses the relationship between economic activities and natural-physical factors in accordance with the fundamental principles of geography. Additionally, it evaluates the development of current economic activities and the challenges faced by the local economy from a geographical perspective. The study aims to identify the region's potential and contribute to the resolution of existing problems by promoting the efficient use of local resources.

Keywords: Kozan, agriculture, industry, tourism, economy

ÖNSÖZ

Bir ülkenin sosyal ve ekonomik gelişimi, sahip olduğu coğrafi potansiyelin doğru analiz edilmesine ve bu potansiyelin etkin ve verimli bir biçimde kullanılmasına bağlıdır. Bu noktada, her coğrafi alanın fiziki, beşerî ve ekonomik özelliklerinin ayrıntılı biçimde ortaya konulması büyük önem taşımaktadır. Kamusal yatırımların yönlendirilmesi, özel sektör girişimlerinin doğru alanlara kanalize edilmesi ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının oluşturulması için bilimsel temellere dayanan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışma, Adana iline bağlı Kozan ilçesinin ekonomik coğrafyasını incelemektedir. Araştırmada ilçenin doğal kaynakları, nüfus yapısı ve ekonomik faaliyetleri değerlendirilerek mevcut durumu ve gelecekteki potansiyeli ortaya konulmaktadır. Tez kapsamında amaç, Kozan'ın kalkınma sürecine katkı sağlayacak, verilere dayalı bilimsel bilgi üretmek ve ilçe düzeyinde yapılacak planlamalara kaynaklık edebilecek bir çalışma ortaya koymaktır. Ekonomik coğrafyanın çok boyutlu doğası gereği, yörenin fiziksel özellikleri ile insan faaliyetleri arasındaki ilişkiler bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Bu bağlamda hazırlanan çalışma, hem bölgesel kalkınma planlarına katkı sunmayı hem de yerel dinamiklerin daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlamayı hedeflemektedir.

VELİ AYATA
KAHRAMANMARAŞ / TEMMUZ 2025

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren, akademik rehberliği ve özverili desteğiyle çalışmamın her aşamasında yanımda olan değerli danışmanım Prof. Dr. Ersin Kaya SANDAL'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunma jürimde yer alarak kıymetli görüş ve önerileriyle çalışmamın gelişimine önemli katkılarda bulunan saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Nadire Karademir'e ve Doç. Dr. Ömer Şen'e teşekkürlerimi ve saygılarımı arz ederim

Bu çalışmada ihtiyaç duyduğum verilerin temininde ve analiz süreçlerinde destek sağlayan, başta Adana Sanayi Odası, Adana Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği (AESOB), Kozan Ticaret ve Sanayi Odası, Adana Orman Bölge Müdürlüğü, Adana 6. Bölge Meteoroloji Müdürlüğü, Kozan Sulama Birliği, Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) olmak üzere, tüm ilgili kurum ve kuruluşların kıymetli personeline teşekkür ederim. Ayrıca araştırmam süresince veri temininde desteklerini esirgemeyen tüm kamu çalışanlarına da şükranlarımı sunarım.

Tez çalışmam boyunca maddi ve manevi destekleriyle her zaman yanımda olan; sabır ve anlayışlarıyla beni destekleyen aileme, kardeşlerime, sevgili eşime ve dostlarıma en derin minnetlerimi sunarım. Bu çalışmayı tamamlama sürecinde bana motivasyon sağlayan ve sevgisini her daim hissettiğim babama ve rahmetli annemin aziz hatırasına ithaf ediyorum.

Son olarak, bu çalışmanın ortaya çıkmasında doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlayan; isimlerini burada tek tek anamasam da tüm kişi ve kuruluşlara gönülden teşekkür ederim.

Veli AYATA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VI
TABLOLAR LİSTESİ XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ XVII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ XX
KISALTMALAR LİSTESİ XXI
1. GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları 2
1.2. Araştırmanın Kapsamı 3
2. LİTARATÜR ÖZETİ 4
3. ÇALIŞMA ALANIN GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ 12
3.1. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları 12
3.2. Çalışma Alanının Fiziki Özellikleri 13
3.2.1. Jeolojik Özellikler 13
3.2.2. Deprem 18
3.2.3. Jeomorfolojik ve Topografik Özellikler 21
3.2.4. Klimatolojik Özellikler 34
3.2.4.1. Sıcaklık 35
3.2.4.2. Yağış 39
3.2.4.3. Bağıl Nem 43
3.2.4.4. Basınç 45
3.2.4.5. Rüzgârlar 48
3.2.4.6. Bölgenin İklim Tipi 52
3.2.4.6.(1) Erinç Metodu'na Göre Kozan İlçesi 56
3.2.4.6.(2) De Martonne Kuraklık Belirleme Yöntemi'ne Göre Kozan İlçesi 57
3.2.5. Hidrografik Özellikler 59
3.2.5.1. Kullanım Amaçlarına Göre Baraj ve Göletler 62
3.2.5.1.(1) Enerji Üretimi ve Tarımsal Sulama Amaçlı Barajlar 63
3.2.5.1.(2) Enerji Üretim Amaçlı Barajlar 63
3.2.5.1.(3) Tarımsal Sulama Amaçlı Barajlar 64
3.2.5.2. Yeraltı Suları ve Kaynaklar 65
3.2.6. Toprak Örtüsü Özellikleri 66
3.2.6.1. Zonal Topraklar 67
3.2.6.1.(1) Kahverengi Orman Toprakları 68
3.2.6.1.(2) Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları 68
3.2.6.1.(3) Kırmızı Akdeniz Toprakları (Terra Rossa) 69
3.2.6.1.(4) Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları 70
3.2.6.2. Azonal Topraklar 70

3.2.6.2.(1) Alüvyal Topraklar 71
3.2.6.2.(2) Kolüvyal topraklar 72
3.2.6.3. İntrazonal Topraklar 74
3.2.7. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri 75
3.2.7.1. Asıl Akdeniz Kuşağı Vejetasyonu 77
3.2.7.2. Akdeniz Dağ Kuşağı Vejetasyonu 79
3.2.7.3. Subalpin Ot Kuşağı Vejetasyonu 81
3.3. Çalışma Alanının Beşerî Özellikleri 82
3.3.1. Kozan İlçesi'nde İdari Yapılanma 82
3.3.2. Nüfus 84
3.3.2.1. Kozan İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi 84
3.3.2.1.(1) Cumhuriyet Öncesi Nüfusun Gelişimi 84
3.3.2.1.(2) Cumhuriyet Sonrası Nüfusun Gelişimi 87
3.3.2.1.(2).(a). Doğal Nüfus Artışı 92
3.3.2.1.(2).(b). Göçler 92
3.3.2.2. Nüfusun Özellikleri 95
3.3.2.2.(1) Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı 95
3.3.2.2.(2) Nüfusun Eğitim Durumu 100
3.3.2.2.(3) Nüfusun Hanehalkı Büyüklüğü 104
3.3.2.2.(4) Yerleşme Tiplerine Göre Nüfus 105
3.3.2.2.(4).(a). Kır Nüfusu 106
3.3.2.2.(4).(b). Şehir Nüfusu 118
3.3.3. Yerleşme 125
3.3.3.1. Yerleşmeye Etki Eden Faktörler 125
3.3.3.2. İsmi Değiştirilen Kırsal Mahalleler 132
3.3.3.3. Kozan İlçesinde Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi 134
3.3.3.4. Kozan İlçe ’sinde Şehir Yerleşmesi ve Gelişim Aşamaları 136
3.3.3.4.(1) Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kozan Şehri 137
3.3.3.4.(2) Cumhuriyet Dönemi’nde Kozan Şehri Gelişim Aşamaları 137
3.3.3.4.(2).(a). 1923-1956 Dönemi 137
3.3.3.4.(2).(b). 1956-1985 Dönemi 137
3.3.3.4.(2).(c). 1985-2000 Dönemi 138
3.3.3.4.(2).(d). 2000-2013 Dönemi 138
3.3.3.4.(2).(e). 2013-2023 Dönemi 139
3.3.3.5. Kozan Şehrinin Fonksiyon Özellikleri 139
3.3.3.5.(1) Korunacak (Tarihi Sit) Alanlar 139

3.3.3.5.(2) Konut Alanları 140
3.3.3.5.(3) Çalışma Alanları 140
3.3.3.5.(4) Sosyal Altyapı Alanları 141
3.3.3.6. Açık ve Yeşil Alanlar 143
3.3.3.7. Konutların Özellikleri 143
3.3.3.7.(1) Köy Konutları 143
3.3.3.7.(2) Şehir Konutları 143
4. MATERYAL VE METOT 146
4.1. Materyaller 146
4.2. Yöntemler 147
5. BULGULAR VE TARTIŞMA ..... - 150 -
5.1. Ekonomik Coğrafya Özellikleri ..... - 150 -
5.1.1. Arazi Bölünüşü ve Kullanımı ..... - 150 -
5.1.1.1. Tarım Alanları ..... - 150 -
5.1.1.2. Tarıma Elverişsiz Alanlar ..... - 153 -
5.1.1.3. Ormanlık ve Makilik Alanlar ..... - 154 -
5.1.1.4. Mera ve Çayır Alanları ..... - 154 -
5.1.1.5. Yerleşim Alanı ..... - 154 -
5.1.2. Ekonomik Faaliyetler ..... - 155 -
5.1.2.1. Tarımsal Faaliyetler ..... - 155 -
5.1.2.1.(1) Tarımsal Faaliyetlerin Gelişimi ..... - 155 -
5.1.2.1.(2) Tarım Alanlarının Sulanabilirdik Durumu ..... - 158 -
5.1.2.1.(3) Yetiştirilen Başlıca Tarımsal Ürünler ..... - 161 -
5.1.2.1.(3).(a). Tahıl Tarımı ..... - 164 -
5.1.2.1.(3).(b). Buğday Tarımı ..... - 165 -
5.1.2.1.(3).(c). Arpa Tarımı ..... - 166 -
5.1.2.1.(3).(d). Mısır Tarımı ..... - 169 -
5.1.2.1.(4) Sanayi Bitkileri ..... - 171 -
5.1.2.1.(4).(a). Ayçiçeği Tarımı ..... - 172 -
5.1.2.1.(4).(b). Yerfıstığı Tarımı ..... - 174 -
5.1.2.1.(4).(c). Soya Fasulyesi Tarımı ..... - 176 -
5.1.2.1.(4).(d). Susam Tarımı ..... - 177 -
5.1.2.1.(4).(e). Pamuk Tarımı ..... - 178 -
5.1.2.1.(5) Yem Bitkileri ..... - 180 -
5.1.2.1.(5).(a). Mısır Silajı ..... - 181 -
5.1.2.1.(5).(b). Yonca ..... - 183 -

5.1.2.1.(5).(c). Fiğ ..... - 185 -
5.1.2.1.(5).(d). Yulaf ..... - 185 -
5.1.2.1.(5).(e). Diğer Yem Bitkileri ..... - 185 -
5.1.2.1.(6) Yumrulu Bitkiler ..... - 186 -
5.1.2.1.(7) Baklagiller ..... - 187 -
5.1.2.1.(8) Sebzecilik ve Seracılık ..... - 188 -
5.1.2.1.(8).(a). Açık Tarla Yetiştiriciliği ..... - 188 -
5.1.2.1.(8).(b). Örtü Altı Yetiştiriciliği ..... - 190 -
5.1.2.1.(9) Meyve Bahçeleri ..... - 191 -
5.1.2.1.(9).(a). Turunçgiller (Narenciye) ..... - 192 -
5.1.2.1.(9).(b). Zeytin ..... - 197 -
5.1.2.1.(9).(c). Trabzon Hurması ..... - 199 -
5.1.2.1.(9).(d). Nar ..... - 202 -
5.1.2.1.(9).(e). Diğer Meyve Ürünleri ..... - 204 -
5.1.2.2. Hayvancılık Faaliyetleri ..... - 208 -
5.1.2.2.(1) Küçükbaş Hayvancılık ..... - 209 -
5.1.2.2.(1).(a). Koyun Yetiştiriciliği ..... - 209 -
5.1.2.2.(1).(b). Keçi Yetiştiriciliği ..... - 212 -
5.1.2.2.(2) Büyükbaş Hayvancılık ..... - 213 -
5.1.2.2.(3) Kümes Hayvancılığı ..... - 216 -
5.1.2.2.(4) Arıcılık ..... - 218 -
5.1.2.2.(5) Balıkçılık ..... - 222 -
5.1.2.3. Ormancılık Faaliyetleri ..... - 223 -
5.1.2.4. Madencilik Faaliyetleri ..... - 230 -
5.1.2.5. Sanayi Faaliyetleri ..... - 235 -
5.1.2.5.(1) Cumhuriyet Öncesinde Sanayi ..... - 235 -
5.1.2.5.(2) Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme ..... - 235 -
5.1.2.5.(2).(a). Kozan Organize Sanayi Bölgesi (KSOB) ..... - 236 -
5.1.2.5.(2).(b). Kozan Küçük Sanayi Sitesi ..... - 243 -
5.1.2.5.(2).(c). Kozan Özel Öztürk Sanayi Sitesi ..... - 247 -
5.1.2.5.(3) Sanayi Faaliyetlerinin Sektörel Dağılımı ..... - 251 -
5.1.2.5.(3).(a). Madencilik ve Taş Ocakçılığı ..... - 254 -
5.1.2.5.(3).(b). İmalat ..... - 255 -
5.1.2.5.(3).(c). Enerji Üretimi ve Dağıtımı ..... - 272 -
5.1.2.5.(4) Diğer Sanayi Faaliyetleri ..... - 274 -

5.1.2.5.(4).(a). Tarımı Destekleyici Faaliyetler ..... - 274 -
5.1.2.5.(4).(b). Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri ..... - 276 -
5.1.2.6. Ticaret Faaliyetleri ..... - 277 -
5.1.2.6.(1) Motorlu Taşıtların Ticareti, Bakım ve Onarımı ..... - 277 -
5.1.2.6.(2) Toptan Ticaret ..... - 279 -
5.1.2.6.(3) Toptan Ticaret Alanları ..... - 281 -
5.1.2.6.(4) Perakende Ticaret ..... - 287 -
5.1.2.7. Ulaşım Faaliyetleri ..... - 291 -
5.1.2.7.(1) İlçe İçi Ulaşım ..... - 292 -
5.1.2.7.(2) Kent İçi Ulaşım ..... - 294 -
5.1.2.8. Turizm Faaliyetleri ..... - 296 -
5.1.2.8.(1) Doğal Miras Alanları ve Ekoturizm Potansiyeli ..... - 298 -
5.1.2.8.(1).(a). Dağılcak Mesire Alanı ..... - 299 -
5.1.2.8.(1).(b). Kozan Baraj Gölü ve İskele Kafe ..... - 299 -
5.1.2.8.(1).(c). Cennet Vadisi (Pınargözü Mevki) ..... - 299 -
5.1.2.8.(1).(d). Alapınar (Bekirce) Göleti ..... - 300 -
5.1.2.8.(1).(e). Yayla Turizmi Faaliyetleri ve Yaylalar ..... - 300 -
5.1.2.8.(2) Kültürel Miras Alanları ve Turizm Potansiyeli ..... - 302 -
5.1.2.8.(2).(a). Kozan Kalesi ..... - 302 -
5.1.2.8.(2).(b). Anavarza Kalesi ve Ören Yeri ..... - 303 -
5.1.2.8.(2).(c). Karasis Kalesi ve Ören Yeri ..... - 305 -
5.1.2.8.(2).(d). Kozan Çevresindeki Diğer Kaleler ..... - 305 -
5.1.2.8.(2).(e). Tarihi Çarşı, Sokaklar ve Kozan Evleri ..... - 306 -
5.1.2.8.(2).(f). Bedesten (Arasta) ..... - 307 -
5.1.2.8.(2).(g). Tarihi Kozan Evleri ..... - 307 -
5.1.2.8.(2).(h). Diğer Kültürel Miraslar ..... - 309 -
5.1.2.8.(3) Dini Miraslar ve Turizm Potansiyeli ..... - 309 -
5.1.2.8.(4) Arkeolojik Turizm Alanları ve Potansiyeli ..... - 311 -
5.1.2.8.(5) İlçede Turizm Durumu ve Konaklama Altyapısı ..... - 311 -
6. SONUÇ ..... - 315 -
KAYNAKLAR ..... - 324 -
ÖZGEÇMİŞ ..... - 339 -

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1 Kozan İlçesi ve Çevresinde Jeomorfolojik Birimlerin Alansal Dağılışı 22
Tablo 3.2 İlçe Sınırları İçindeki Bazı Dağların ve Tepelerin Yükseltileri..... 24
Tablo 3.3 Kozan İlçesinde Eğim ve Morfolojik Üniteleri Alansal Dağılımı (Ha) 31
Tablo 3.4 Kozan İlçesinde Bakı Yönlerinin Alansal ve Oransal Dağılımı..... 32
Tablo 3.5 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklık (°C)..... 35
Tablo 3.6 Kozan'da Yükselti Basamaklarına Göre Sıcaklık (°C) Dağılımı 37
Tablo 3.7 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış (mm)..... 40
Tablo 3.8 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık ve Yıllık Ortalama Bağıl Nem Oranı .. 44
Tablo 3.9 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Basınç(hPa) Dağılış..... 46
Tablo 3.10 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Rüzgâr Hızı (m÷sn) Dağılış 49
Tablo 3.11 Kozan Meteoroloji İstasyonunda Yönlere Göre Rüzgârın Esme Sıklıkları . 50
Tablo 3.12 Kozan İlçesi ve Yakın Çevresinin Thornthwaite Su Bilançosu 53
Tablo 3.13 Thornthwaite Yağış Etkinlik İndis Değerleri ve İklim Özellikleri Hesaplanması 54
Tablo 3.14 Erinç Yağış Etkinlik İndis Değerleri ve İklim Özellikleri..... 56
Tablo 3.15 De Martonne İndeks Değerleri Ve İklim Özelliği 57
Tablo 3.16 Erinç İndisine Göre Kozan Meteoroloji İstasyonu Verilerinden Kurak ve Nemli Aylar 58
Tablo 3.17 De Martonne Formülü'ne Göre Kozan İlçesi Ve Yakın Çevresinde Kurak ve Nemli Aylar 58
Tablo 3.18 Kozan ve Çevresinde Yer Alan Yapay Göller ve Özellikleri..... 62
Tablo 3.19 Kozan İlçesinde Görülen Büyük Toprak Grupları ve Alansal Dağılışı..... 66
Tablo 3.20 Salnamelere Göre Sis Kazasında Nüfus değişimi 85
Tablo 3.21 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi 88
Tablo 3.22 Adana İlinin Ülke İçi Aldığı ve Verdiği Göç 93
Tablo 3.23 Kozan'da İkamet Edenlerin ve Kayıtlı Olanların Durumları 93
Tablo 3.24 Kozan'da Kayıtlı Olanların İkamet Ettiği Yerlere Göre Oranı (%)..... 94
Tablo 3.25 Kozan'da İkamet Edenlerin Doğum Yerleri ve Oranları 94
Tablo 3.26 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı 96
Tablo 3.27 Kozan'da Nüfusun Cinsiyete Göre Gelişimi ve Oransal Dağılımı 96

Tablo 3.28 Kozan İlçesinde Nüfusun Ana Yaş Gruplarına Bölünüşü 97
Tablo 3.29 Kozan İlçesinde Nüfusun Ana Yaş Gruplarına Bölünüşü 97
Tablo 3.30 Kozan İlçesinde Okur-Yazar Durumu 100
Tablo 3.31 Kozan'da Nüfusun Okur-Yazar Durumunun Oransal Dağılımı 100
Tablo 3.32 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Okur-Yazar Durumu 101
Tablo 3.33 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Okur-Yazar Durumunun Oransal Dağılımı 101
Tablo 3.34 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı 101
Tablo 3.35 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı 102
Tablo 3.36 Kozan İlçesi'nde Okul ve Öğrenci Sayı 103
Tablo 3.37 Kozan'daki Çukurova Üniversitesi'nin Öğrenci Sayısı 103
Tablo 3.38 Kozan İlçesi'nde Yıllara Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü 104
Tablo 3.39 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi ve Oransal Dağılımı (Şehir-Kır) 105
Tablo 3.40 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Dönemler Arasında Oransal Gelişimi (Şehir-Kır) 107
Tablo 3.41 Kozan İlçesi'nde Nüfusunun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı 115
Tablo 3.42 Kozan İlçesi'nde Kırsal Nüfusunun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı 115
Tablo 3.43 Kozan İlçesi'nde Nüfus Büyüklüklerine Göre Kır Yerleşmelerin 117
Tablo 3.44 Kozan'daki Mahallelerin Nüfusları ve Yoğunlukları (2023) 122
Tablo 3.45 Kozan'daki Mahallelerin Hükümet Konağına Uzaklığı 124
Tablo 3.46 Kozan İlçesi'nde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı .. 127
Tablo 3.47 Kozan İlçesi'nde Yerleşim Birimlerinin Özellikleri 130
Tablo 3.48 Kozan İlçesi ve Çevresinde Değişikliğe Uğrayan Kırsal Mahalle 133
Tablo 3.49 Kozan Şehrinin Mekânsal Gelişimi 137
Tablo 5.1 Kozan İlçesi'nde Arazinin Kullanım Durumu (Arazinin Bölünüşü) ..... - 151 -
Tablo 5.2 Kozan İlçesi'nde Ekili Dikili Tarım Alanlarının Bölünüşü ..... - 153 -
Tablo 5.3 Kozan İlçesi'nde Yerleşim Alanlarının Bölünüşü (ha) ..... - 154 -
Tablo 5.4 Kozan'da Sulama Sahaları ve Tarım Alanları ..... - 159 -
Tablo 5.5 Kozan'da Yerleşmelerin Yüzölçümleri ve Tarım Alanları ..... - 162 -
Tablo 5.6 Kozan İlçesi'nde Tarla Bitkileri Üretim Alanlarının Bölünüşü ..... - 165 -
Tablo 5.7 Kozan İlçesi'nde Yetiştirilen Bazı Tahıl Ürünleri (2023) ..... - 166 -
Tablo 5.8 Kozan İlçesi'nde Sanayi Bitkileri Ekim ve Üretim Bilgileri ..... - 173 -
Tablo 5.9 Yem Bitkileri Ekim ve Üretim Bilgileri (2023) ..... - 181 -

Tablo 5.10 Mısır Silajı Ekim ve Üretim Bilgileri (2023) ..... - 182 -
Tablo 5.11 Yonca Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)..... - 183 -
Tablo 5.12 Kozan İlçesi'nde Yumrulu Bitkilerin Üretim Alanlarına Bölünüşü..... - 186 -
Tablo 5.13 Kozan İlçesi'nde Baklagillerin Üretim Alanlarına Bölünüşü ..... - 187 -
Tablo 5.14 Kozan İlçesi'nde Tarla Bitkileri Üretim Alanlarının Bölünüşü ..... - 188 -
Tablo 5.15 Örtü Altı Sebze ve Meyve Ekim ve Üretim Bilgileri (2023) ..... - 191 -
Tablo 5.16 Meyve Bahçelerinde Ekili Dikili Alanların ve Çeşitlerin Oranları ..... - 192 -
Tablo 5.17 Narenciye Cinslerine Göre Ekim ve Üretim Bilgileri (2023) ..... - 194 -
Tablo 5.18 Zeytin Çeşitlerine Göre Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)..... - 197 -
Tablo 5.19 Bazı Meyvelerin Türlerine Göre Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)..... - 200 -
Tablo 5.20 Kozan İlçesinde Hayvanı Türlerine Göre Üretim Miktarları (Adet)..... - 209 -
Tablo 5.21 Cinsiyet Bazında Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı (Adet)..... - 210 -
Tablo 5.22 Cinsine Göre Kanatlı Hayvan Üretim Bilgileri (2023) ..... - 216 -
Tablo 5.23 Kozan'da Kapalı Sistem Ticari Etlik İşletmeler..... - 216 -
Tablo 5.24 Kozan İlçesinde Arı işletme Sayısı, Kovan Sayısı ve Destekleme Miktarı ....- 218 -
Tablo 5.25 Mahalle Bazlı işletme Sayısı, Kovan Sayısı ve Destekleme Miktarı ... - 221 -
Tablo 5.26 Kozan Orman işletmesi Sahasında Ormanların Arazi Kullanımı..... - 225 -
Tablo 5.27 Kozan Orman İşletmesi Sahasında Ormanların Ağaç Türlerine ..... - 225 -
Tablo 5.28 Kozan Orman İşletmesi Sahasında İğne ve Geniş Yapraklı Türlerin Alansal Dağılımı(ha)..... - 226 -
Tablo 5.29 Kozan Orman İşletmesi Sahasında Ürünleri Üretim ve Satış Cetveli... - 230 -
Tablo 5.30 Kozan Organize Sanayi Bölgesinde Parsel Kullanım Şekli ..... - 238 -
Tablo 5.31 Kozan OSB'de Firmaların Sektörel Dağılımları ..... - 239 -
Tablo 5.32 Kozan OSB'de Yer Talebinde Bulunan Firmaların Sektörel Dağılımları- 241 -
Tablo 5.33 ASO'ya Kayıtlı Firmaların Sektörel Dağılımı ve İstihdam Sayısı..... - 242 -
Tablo 5.34 Kozan Küçük Sanayi Sitesinde Parsel Kullanımı (2023)..... - 244 -
Tablo 5.35 Kozan Küçük Sanayi Sitesinde İşletmelerin Sektörel Dağılımı (2023) - 244 -
Tablo 5.36 Kozan Öztürk Sanayi Sitesinde Parsel Kullanımı (2023) ..... - 249 -
Tablo 5.37 Kozan Öztürk Sanayi Sitesinde İşletmelerin Sektörel Dağılımı (2023) - 249 -
Tablo 5.38 Kozan'da Faaliyet Gösteren Firmaların Sektörel Dağılımı..... - 252 -
Tablo 5.39 Kozan'da Madencilik Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar..... - 255 -

Tablo 5.40 Kozan'da Gıda Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar ..... - 257 -
Tablo 5.41 Kozan'da Orman Ürünler ve Mobilya Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar .- 260 -
Tablo 5.42 Kozan'da Metal Ürünleri Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar ..... - 261 -
Tablo 5.43 Kozan'da Giyim-Tekstil Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar ..... - 263 -
Tablo 5.44 Kozan'da Plastik ve Kimya Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar ..... - 264 -
Tablo 5.45 Kozan'da Makine Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar..... - 266 -
Tablo 5.46 Kozan'da Makine Bakım ve Onarım Faaliyetleri ..... - 268 -
Tablo 5.47 Kozan'da Taşa ve Toprağa Sanayide Faaliyet Gösteren Firmalar ..... - 269 -
Tablo 5.48 Elektrikli Teçhizat ve Elektronik Aletlerde Faaliyet Gösteren Firmalar- 270 -
Tablo 5.49 Kozan'da Motorlu Taşıt Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar..... - 271 -
Tablo 5.50 Kozan'da Elektrik ve Gaz Üretimi ile Dağıtımı Yapan Firmalar..... - 273 -
Tablo 5.51 Kozan'da Enerji Üretim Çeşitleri ..... - 273 -
Tablo 5.52 Kozan'da Tarımı Destekleyici Faaliyet Gösteren Firma Sayıları ..... - 275 -
Tablo 5.53 Kozan'da Atık Yönetiminde Faaliyet Gösteren Firmalar ..... - 276 -
Tablo 5.54 Kozan'da Motorlu Kara Taşıtları ve Motosikletlerin Ticareti, Bakım ve Onarım Yapan Firmalar ..... - 278 -
Tablo 5.55 Kozan'da Toptan Ticaret Yapan Firmaların Sayısı ..... - 280 -
Tablo 5.56 Kozan'da Perakende Ticaret Yapan Firmaların Sayısı (2023)..... - 289 -
Tablo 5.57 Kozan İlçesinde Konaklama Tesislerinin Yatak Kapasiteleri ..... - 312 -
Tablo 5.58 Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesislerinin Ziyaretçilerin Yıllara Göre Dağılımı ..... - 313 -

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası 12
Şekil 3.2 Kozan İlçesi ve Çevresinin Stratigrafi Haritası 15
Şekil 3.3 Kozan İlçesi ve Çevresinin Jeoloji Haritası 16
Şekil 3.4 Çalışma Sahasının Deprem Risk Haritası 19
Şekil 3.5 Çalışma Sahasının Fiziki Haritası 23
Şekil 3.6 Kozan ve Çevresinin Jeomorfoloji Birimler Haritası 26
Şekil 3.7 Anavarza Kalesi ve Görbiyes Dağı'nın GD-KB Doğrultusundaki Profili 28
Şekil 3.8 Henüz Dağı ve Hanyeri Tepesi'nin KB-GD Doğrultusundaki Profili 28
Şekil 3.9 Kozan İlçesinde Yükselti Basamaklarının Alansal Dağılımı (ha) 29
Şekil 3.10 Kozan İlçesi ve Çevresinin Eğim Haritası 30
Şekil 3.11 Kozan İlçesi ve Çevresinin Bakı Haritası 33
Şekil 3.12 Kozan ve Çevresindeki İstasyonlarda Aylık Ortalama Sıcaklık Grafiği 36
Şekil 3.13 Kozan ve Çevresinde Yükseltiye Göre Aylık Ortalama Sıcaklık Grafiği 37
Şekil 3.14 Kozan ve Çevresinde Yükseltiye Göre Ortalama Sıcaklığın Dağılışı 38
Şekil 3.15 Kozan ve Çevresindeki İstasyonlarda Aylık Ortalama Yağış(mm) Grafiği .. 41
Şekil 3.16 Adana, Kozan, Feke ve Andırın 'da Yağışların Mevsimlere Dağılışı 41
Şekil 3.17 Kozan ve Çevresinde Yükseltiye Göre Yağışın Dağılışı 43
Şekil 3.18 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Bağıl Nem Oranı Grafiği 45
Şekil 3.19 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Aktüel Basınç(hPa) Grafiği 46
Şekil 3.20 Kozan ve Çevresinde Aylık Ortalama Aktüel Basınç(hPa) Dağılışı 47
Şekil 3.21 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Rüzgâr Hızı (m÷sn) Grafiği 49
Şekil 3.22 Kozan'da Hâkim Rüzgâr Yönleri 51
Şekil 3.23 Kozan İlçesi ve Çevresinin Thornthwaite Su Bilançosu Grafiği 55
Şekil 3.24 Kozan İlçe 'sinde Akarsu Havzaları 60
Şekil 3.25 Kozan ve Çevresinin Büyük Toprak Grupları Haritası 69
Şekil 3.26 Kozan ve Çevresinin Arazi Kullanım Kabiliyeti 72
Şekil 3.27 Kozan ve Çevresinde Toprak Derinlik Haritası 73
Şekil 3.28 Kozan ilçesi ve Çevresinde Ormanlık Alanların Dağılışı Haritası 76
Şekil 3.29 Kozan ilçesi ve Çevresinde Bitki Örtüsünün Dağılışı Haritası 80
Şekil 3.30 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi 83

Şekil 3.31 Kozan İlçesinin 1935-2023 Yılları Kır, Kent, Toplam Nüfus ve Artış Hızı Grafiği 90
Şekil 3.32 Kozan İlçesinin Nüfus Yaş Piramidi 98
Şekil 3.33 Kozan İlçesinin Nüfus Yaş Piramidi 99
Şekil 3.34 Kozan İlçesi'nde Kırsal Nüfusun Gelişimi 106
Şekil 3.35 Kozan İlçesi'nin Nüfus Dağılışı Haritası (1980)..... 109
Şekil 3.36 Kozan İlçesi'nin Nüfus Büyüklüğü Haritası (1980) 110
Şekil 3.37 Kozan İlçesi'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası (1980) 111
Şekil 3.38 . Kozan İlçesi'nin Nüfus Dağılışı Haritası (2023)..... 112
Şekil 3.39 Kozan İlçesi'nin Nüfus Büyüklüğü Haritası (2023) 113
Şekil 3.40 Kozan İlçesi'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası (2023) 114
Şekil 3.41 Kozan İlçesi'nde Şehir Nüfusun Gelişimi..... 120
Şekil 3.42 Kozan'da Mahallelerin Dağılışı Haritası 123
Şekil 3.43 Kozan'da Mahallelerin Nüfus Yoğunluklarına Göre Dağılışı..... 124
Şekil 3.44 Kozan İlçesi'nde Yerleşmelerin Dağılış Haritası..... 126
Şekil 3.45 Kozan Şehrinin Mekânsal Gelişim Haritası 138
Şekil 3.46 Kozan İlçesinin 1/5000 Ölçekli Uygulama İmar Planı (2021) 142
Şekil 5.1 Kozan İlçesi ve Çevresinde Arazi Kullanımı ..... - 152 -
Şekil 5.2 Kozan İlçesi ve Çevresinde Sulanan Arazilerin Haritası..... - 160 -
Şekil 5.3 Kozan İlçesinde Buğday Ekim Alanları ..... - 167 -
Şekil 5.4 Kozan İlçesinde Arpa Ekim Alanları..... - 168 -
Şekil 5.5 Kozan İlçesinde Mısır Ekim Alanları ..... - 170 -
Şekil 5.6 Kozan İlçesinde Ayçiçeği Ekim Alanları ..... - 172 -
Şekil 5.7 Kozan İlçesinde Yerfıstığı Ekim Alanları ..... - 175 -
Şekil 5.8 Kozan İlçesinde Soya Fasulyesi Ekim Alanları ..... - 177 -
Şekil 5.9 Kozan İlçesinde Pamuk Ekim Alanları ..... - 179 -
Şekil 5.10 Kozan İlçesinde Mısır Silajı Ekim Alanları ..... - 182 -
Şekil 5.11 Kozan İlçesinde Mısır Silajı Hariç Tüm Yem Bitkileri Ekim Alanları .. - 184 -
Şekil 5.12 Kozan İlçesinde Sebze Bitkileri Ekim Alanları..... - 189 -
Şekil 5.13 Kozan İlçesi'nde Turunçgil Ekim Alanları ..... - 195 -
Şekil 5.14 Kozan İlçesinde Zeytin Ekim Alanları ..... - 198 -
Şekil 5.15 Kozan İlçesinde Hurma Ekim Alanları ..... - 201 -
Şekil 5.16 Kozan İlçesinde Nar Ekim Alanları..... - 203 -

Şekil 5.17 Kozan İlçesinde Keçiboynuzu Ekim Alanları ..... - 206 -
Şekil 5.18 Kozan İlçesinde Cevizin Ekim Alanları ..... - 207 -
Şekil 5.19 Kozan İlçesinde Koyun Yetiştiriciliği Üretim Alanları..... - 211 -
Şekil 5.20 Kozan İlçesinde Keçi Yetiştiriciliği Üretim Alanları ..... - 212 -
Şekil 5.21 Kozan İlçesinde Sığır Yetiştiriciliği Üretim Alanları..... - 215 -
Şekil 5.22 Kozan İlçesinde Tavuk Yetiştiriciliğinin Dağılışı ..... - 217 -
Şekil 5.23 Adana İli İlçeleri 2023 Yılı Arı İşletme Sayıları ve Oranları ..... - 219 -
Şekil 5.24 Adana İli İlçeleri 2015 Yılı Arı İşletme Sayıları ve Oranları ..... - 219 -
Şekil 5.25 Kozan İlçesinde Arı Kovan Sayısının Dağılışı..... - 222 -
Şekil 5.26 Kozan Orman İşletmesi Sahasında Ormanların Ağaç Tür ve Çeşitlerine Göre Mekânsal Dağılımı..... - 227 -
Şekil 5.27 Kozan ve Çevresinin Metalojeni Haritası..... - 231 -
Şekil 5.28 Kozan Organize Sanayi Bölgesinde Parsel Kullanım Durumu ..... - 237 -
Şekil 5.29 Kozan Küçük Sanayi Sitesinde Parsellerin Sektörel Dağılımı (2023) ... - 245 -
Şekil 5.30 Kozan Öztürk Sanayi Sitesinde Parsellerin Sektörel Dağılımı (2023)... - 248 -
Şekil 5.31 Kozan Tahıl Toptancıları Sitesinde Parsellerin Durumu (2023) ..... - 282 -
Şekil 5.32 Kozan Yaş Sebze ve Meyve Hali ve Çevresinde Parsellerin Durumu (2023) .- 284 -
Şekil 5.33 Kozan Canlı Hayvan Pazarı ve Çevresinde Parsellerin Durumu (2023) - 286 -
Şekil 5.34 Kozan Belediyesi Halk Pazarı ve Çevresinin Parsel Durumu (2023) .... - 290 -
Şekil 5.35 Kozan İlçesi Ulaşım Haritası..... - 293 -
Şekil 5.36 Kozan İlçesi Kent İçi Ulaşım Ağı Haritası..... - 295 -
Şekil 5.37 Kozan İlçesinin Turistik Lokasyonları Haritası..... - 298 -
Şekil 5.38 Kozan İlçesinin Kent İçi Turistik Lokasyonları Haritası..... - 304 -

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1 Kozan İlçesinin Genel Görünümü (2024) 2
Fotoğraf 3.1 Kozan İlçesinde Maki Bitki Örtüsü 78
Fotoğraf 3.2 Kozan İlçesinde Bulunan Günümüz Konutlarından Bir Görünüm 144
Fotoğraf 5.1 Kozan İlçesinde Tahıl Ekim Alanları ..... - 166 -
Fotoğraf 5.2 Kozan İlçesinde Mısır Ekim Alanları ..... - 169 -
Fotoğraf 5.3 Kozan İlçesinde Narenciye Ekim Alanları ..... - 196 -
Fotoğraf 5.4 Kozan İlçesinde Trabzon Hurması Ekim Alanları ..... - 200 -
Fotoğraf 5.5 Kozan İlçesinde Büyükbaş Hayvancılık ..... - 214 -
Fotoğraf 5.6 Kozan İlçesinde Binboğa Bal Kooperatifi ..... - 220 -
Fotoğraf 5.7 Kozan Kızılcam Ormanları ..... - 228 -
Fotoğraf 5.8 Kozan Kuvars Kumu Maden İşleme Alanı ..... - 232 -
Fotoğraf 5.9 Kozan Organize Sanayi Bölgesi ..... - 243 -
Fotoğraf 5.10 Kozan Küçük Sanayi Sitesi ..... - 246 -
Fotoğraf 5.11 Kozan Öztürk Sanayi Sitesi ..... - 250 -
Fotoğraf 5.12 Kozanda Zeytin Yağ Üretim Tesisleri ..... - 258 -
Fotoğraf 5.13 Kozanda Narenciye Paketleme Tesisleri ..... - 259 -
Fotoğraf 5.14 Kozanda Römork Üretimi ..... - 267 -
Fotoğraf 5.15 Kozanda Treyler Üretimi ..... - 272 -
Fotoğraf 5.16 Kozan Tahıl Toptancıları Sitesi ..... - 283 -
Fotoğraf 5.17 Kozan Yaş Sebze Meyve Toptancı Hali ..... - 285 -
Fotoğraf 5.18 Kozan Canlı Hayvan Pazarı ..... - 285 -
Fotoğraf 5.19 Sokak Sağlıklaştırma Çalışmaları ..... - 307 -
Fotoğraf 5.20 Kozan Hoşkadem Camii ..... - 310 -

KISALTMALAR LİSTESİ

CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DSİ	: Devlet Su İşleri
MGM	: Meteoroloji Genel Müdürlüğü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
KSÜ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
NACE	**:** Avrupa Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması
KOSB	: Kozan Organize Sanayi Bölgesi
ASO	: Adana Sanayi Odası
AESOB	: Adana Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği
KTO:	Kozan Ticaret Odası
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
DEM	: Sayısal Yükseklik Modeli (Digital Elevation Model)
SRTM	: Shuttle Radar Topography Mission
°C	: Santigrat Derece
Ha	: Hektar
dekar (da)	: Dekar
km²	: Kilometrekare
m	: Metre

1. GİRİŞ

İnsan ile mekân arasındaki karşılıklı etkileşim, coğrafyanın temel inceleme konularından biridir. Ekonomik coğrafya ise beşerî faaliyetlerin yer seçiminden üretim biçimlerine, kaynak kullanımından ulaşım ağlarına kadar ekonomik faaliyetlerin yeryüzündeki mekânsal dağılımını ve bu dağılım üzerinde etkili olan doğal ve beşerî faktörlerin etkilerini bilimsel yöntemlerle incelemektedir. Aynı zamanda, bu faktörlerin bölgesel kalkınma politikaları üzerindeki etkileri de ekonomik coğrafyanın çalışma alanı içerisindedir.

Bu tez çalışması, Adana iline bağlı Kozan ilçesinin ekonomik coğrafyasını analiz etmeyi amaçlamaktadır. İlçenin doğal sınırları büyük ölçüde Seyhan ve Ceyhan nehirleri tarafından belirlenmiş olup, yaklaşık 1.943 km² (194.362,6 ha) yüzölçümüne sahiptir. Kozan, Toros Dağları ile Çukurova arasında bir geçiş kuşağında yer almaktadır. Kuzeyinde yüksek ve engebeli dağlık alanlar, güneyinde ise geniş ve verimli ovalar bulunmaktadır. Bu fiziki çeşitlilik, ekonomik faaliyetlerin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamakta ve yerleşme biçimlerinden üretim ilişkilerine kadar birçok unsuru doğrudan etkilemektedir

Çalışma kapsamında; ilçede yaşayan nüfusun dağılımı, yaş ve cinsiyet yapısı, yürütülen ekonomik faaliyetler, yerleşme tipleri ile bu tiplerin doğal çevreyle olan ilişkileri incelenmiştir. Ayrıca tarım, hayvancılık, sanayi, ulaşım, ticaret, madencilik ve turizm gibi ilçenin ekonomik yapısını belirleyen temel faaliyet kolları üzerinde ayrıca durulmuştur. Ancak tüm bu beşerî ve ekonomik unsurların, fiziki coğrafya koşullarından bağımsız düşünülemeyeceği gerçeğinden hareketle; çalışmanın kuramsal temeli, sahanın jeolojik yapısı, jeomorfolojik özellikleri, su kaynakları, iklimi, bitki örtüsü ve toprak yapısı gibi doğal faktörler üzerine inşa edilmiştir.

Genel olarak sahanın fiziki özellikleri değerlendirildiğinde, güneyden kuzeye doğru eğim ve yükseltinin belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Yükselti, 26 metreden başlayarak 2.300 metreye kadar ulaşmaktadır. Güney kesimlerde sade ve düz bir topoğrafya egemendir. Kozan Ovası'nın deniz seviyesinden yüksekliği 26 ile 200 metre arasında değişmektedir. Kozan Ovası Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile bu nehirlerin kolları tarafından oluşturulmuştur. Bu su kaynakları ova kadar beşerî ve ekonomik faaliyetlerin gelişiminde temel rol oynamaktadır. Verimli alüvyal topraklar, narenciye, pamuk, yer fıstığı ve tahıl üretimine uygun bir zemin sunarken, kuzeydeki dağlık ve ormanlık alanlar hayvancılık, arıcılık ve ormancılığa elverişli koşullar sağlamaktadır.

1970'li yıllardan itibaren Çukurova'da gerçekleştirilen sulama yatırımları, taşkın riskinin azaltılması, tarımda makineleşmenin yaygınlaşması ve hızlı nüfus artışı, tarım alanlarının işlenebilirliğini artırarak bölgenin ekonomik yapısında önemli bir dönüşüm başlatmıştır. Bu dönüşüm neticesinde, geleneksel olarak hayvancılığın ön planda olduğu

ekonomik yapı yerini tarıma ve zamanla sanayiye dayalı bir ekonomik yapıya bırakmıştır.

Günümüzde Kozan ilçesi, çevresindeki kırsal alanlardan yoğun bir şekilde göç almaktadır. Ancak bu göç, sahaya dengeli bir şekilde dağılmamakta; nüfusun büyük bir kısmı ilçe merkezinde toplanmaktadır (Fotoğraf 1.1). 2023 yılı itibarıyla 132.642 olan ilçe nüfusunun yaklaşık %70'i kent merkezinde yaşamaktadır.

Fotoğraf 1.1 Kozan İlçesinin Genel Görünümü (2024)

İlçenin genel topografik yapısı, ekonomik faaliyetlerin dağılımında belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Dağlık ve engebeli alanlarda daha çok ormancılık ve hayvancılık faaliyetleri öne çıkarken; ova kesimlerinde tarım ve sanayi ağırlıklı bir ekonomik yapı gelişmiştir.

Bu çalışma, ilçenin ekonomik coğrafyasını çok boyutlu bir bakış açısıyla ele almayı; doğal ve beşerî unsurların ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmada, kamu kurumlarından temin edilen istatistikler, literatür taraması, mekânsal gözlemler ve tematik haritalar gibi çeşitli veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Bu yönüyle tez, mevcut durumu analiz etmenin yanı sıra geleceğe yönelik değerlendirmeler yapmayı da amaçlamaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu yüksek lisans tezi, "Kozan İlçesi'nin (Adana) Ekonomik Coğrafyası" başlığını taşımaktadır. Çalışma, Adana iline bağlı Kozan ilçesini kapsamaktadır. Araştırmanın temel amacı, Kozan ilçesinin ekonomik coğrafyasını çok boyutlu bir yaklaşımla analiz etmektir. Bu çerçevede, ilçedeki doğal ve beşerî özelliklerin karşılıklı etkileşimi incelenmekte ve bu etkileşimin ekonomik faaliyetler üzerindeki yansımaları değerlendirilmektedir.

Çalışmanın genel amacına ulaşmak için aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

- Kozan ilçesinde hangi ekonomik faaliyetler öne çıkmaktadır?
- İlçede ekonomik faaliyetlerin hacmi ve mekânsal dağılımı nasıldır?
- Beşerî ve fiziki coğrafya özelliklerinin saha ekonomisine etkisi nasıl gerçekleşmektedir?
- Ekonomik faaliyetlerin gelişimi sürecinde ortaya çıkan sorunlar nelerdir?

İnsan ile doğal çevrenin karşılıklı etkileşimini inceleyen coğrafya bilimi içinde, ekonomik coğrafya önemli bir disiplin olarak öne çıkmaktadır. Ekonomik faaliyetler; iklim, topoğrafya, toprak ve su kaynakları gibi doğal faktörlerle nüfus, yerleşme, ulaşım ve sermaye gibi beşerî unsurların etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinin mekânsal dağılışı, ekonomik coğrafyanın temel ilgi alanını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, ilçenin ekonomik coğrafyası olay ve olguları doğal ve beşerî çevre faktörleriyle ilişkilendirerek neden-sonuç bağlamında açıklamayı amaçlamaktadır.

Araştırma sahasında tarım, ticaret ve sanayi faaliyetleri ön plana çıkmakta; ilçede gözlenen arazi kullanım değişiklikleri, ekonomik yapının zaman içinde önemli ölçüde dönüşmesine neden olmaktadır. Bu çalışma kapsamında, ilçede yürütülen ekonomik faaliyetlerin mevcut durumu ortaya konmakta, ekonomik potansiyel detaylı biçimde incelenmekte ve tarım, ticaret, sanayi ile turizm alanlarındaki gelişim süreci analiz edilmektedir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma, ekonomik coğrafya bağlamında Kozan ilçesindeki tarım, hayvancılık, ormancılık, madencilik, sanayi, ticaret, ulaşım ve turizm gibi temel ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır. Çalışmada, coğrafyanın sunduğu doğal ve beşerî koşulların ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla çeşitli araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmış; bölgesel dinamiklerin ekonomik yapıyı nasıl şekillendirdiği detaylı şekilde incelenmiştir.

Bu çalışma çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışmanın amacı ve önemine ilişkin genel bilgiler sunulmuştur. İkinci bölüm literatür özetine; üçüncü bölüm Kozan ilçesinin genel fiziki ve beşerî özelliklerine; dördüncü bölüm tezde kullanılan metota; beşinci bölüm ise bulguların sunulduğu bölüme ayrılmıştır.

Bölgenin doğal ve beşerî çevre özelliklerinin ekonomik faaliyetlerle ilişkisi kapsamlı biçimde ele alınmakta, insan etkisiyle şekillenen arazi kullanımı ve üretim faaliyetleri detaylandırılmaktadır. Ayrıca, bu kapsamda Kozan ilçesinin nüfus yapısı, yerleşme düzeni ve ekonomik özellikleri birlikte değerlendirilmektedir.

2. LİTARATÜR ÖZETİ

Kozan İlçesi'nin (Adana) Ekonomik Coğrafyası" başlıklı çalışmanın literatür tarama sürecinde hem kuramsal çerçevenin oluşturulmasına hem de saha araştırmalarının temellendirilmesine katkı sağlayacak çeşitli bilimsel ve kurumsal kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu kapsamda, ekonomik coğrafya disiplinine ait temel eserlerin yanı sıra, Kozan ilçesi ve çevresiyle ilgili hazırlanmış tez, makale ve raporlar incelenmiştir. Elde edilen veriler çalışmanın amacına uygun biçimde analiz edilmiştir

Bu çalışmada, bölgesel coğrafyanın ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi, Tümertekin ve Özgüç'ün (2007) Ekonomik Coğrafya adlı eserindeki temel yaklaşımlar doğrultusunda incelenmiştir. Kozan ilçesinin dağlık ve ovalık alanları, su kaynakları, toprak yapısı ve bitki örtüsünün ekonomik faaliyetlerle ilişkisi bu çerçevede değerlendirilmiştir. Tarım, hayvancılık, sanayi ve yerleşim gibi sektörlerdeki çeşitlilik, coğrafi faktörlerle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Tümertekin ve Özgüç'ün ekonomik coğrafya yaklaşımları Kozan özelinde detaylandırılmıştır.

Kozan ilçesi özelinde daha önce yapılan çalışmalar genellikle bölgenin tarihî, kültürel ve kısmen beşerî özelliklerine odaklanmış, ekonomik coğrafya boyutu sınırlı kalmıştır. Ertunç (1991) tarafından hazırlanan "Kozan İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası" çalışması, dönemin verileriyle nüfus ve yerleşme unsurlarını incelemiştir. O günkü teknolojik şartlar nedeniyle mekânsal analiz eksikliği bulunmaktadır. Bu çalışmada ise, ekonomi güncel nüfus dinamikleri ve yerleşim özellikleri detaylıca incelenmiş, mekânsal dağılım haritalarıyla görselleştirilmiştir.

Tezin yöntemsel çerçevesinin oluşturulmasında doğrudan katkı sağlayan en önemli kaynak, Ersin Kaya Sandal'ın "Tarsus İlçesi'nin Beşerî ve İktisadî Coğrafyası" adlı çalışması, konuların işlenişi bağlamında metodolojik dayanak oluşturmuştur. Arazi kullanım biçimlerinin değerlendirilmesinde Sandal'ın Tarsus özelindeki detaylı sınıflamaları, özellikle tarım alanlarının dağılımı, nüfus ve yerleşme gibi konularda hem karşılaştırmalı analiz hem de kavramsal altyapı oluşturmuştur. Kendi çalışmamda da benzer biçimde, ilçe düzeyindeki beşerî ve ekonomik yapıyı arazi kullanımı ve doğal çevre verileriyle birlikte değerlendirerek ilişkiler kurulmuş ve bölgenin ekonomik yapısının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanmıştır.

Kozan ilçesinin jeolojik yapısının anlaşılmasında, Özgül'ün (1976; 1997) Toroslar Bölgesi'ne ilişkin gerçekleştirdiği kapsamlı jeolojik ve tektonik araştırmalar temel kaynak niteliğindedir. Özgül, çalışmalarında bölgenin Prekambriyen'den günümüze kadar uzanan jeolojik evrimini detaylı biçimde incelemiş; özellikle stratigrafik dizilim, litolojik çeşitlilik ve metamorfik süreçlerin bölgedeki arazi yapısı üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Kozan ilçesinde yaygın olarak görülen kayaç türlerinin dirençlerinin kayaçların jeolojik evirimi ile ilişki kurulmuştur. Karbonatlı kayaçların (kireçtaşı, mermer vb.) ekonomik kullanımı ile jeolojik yapı arasında doğrudan bir ilişki

kurulmuştur. Söz konusu bilgiler, ilçede özellikle inşaat sektörü, taş ve mermer ocakçılığı gibi faaliyetlerin yoğunlaşmasının nedenleri arasında gösterilmiştir.

Usta ve arkadaşları (2015) tarafından ortaya konulan Görbiyes Dağı, Aladağ ve Geyik Dağı Birlikleri'nin yapısal ve stratigrafik özellikleri ise, çalışmamızda mekânsal analizlerle desteklenerek Kozan ilçesi özelinde incelenmiştir Usta vd.'nin yaptığı güncel birlik sınıflaması ve tektonik veriler, bölgedeki jeolojik çeşitliliğin ekonomik faaliyetler ve yerleşim tercihleri üzerindeki etkisinin kavranmasına katkılar sağlamıştır. Söz konusu veriler, tarım arazilerinin parçalı yapısı, makineli tarıma elverişsizlik ve topoğrafyanın zorlukları gibi konuların değerlendirilmesinde kullanılmıştır.

Ünlügenç ve Akıncı (2024) ise, Kozan ve çevresinde ki aktif fay hatları ve sismik hareketliliği incelemiş; özellikle Savrun ve Kozan faylarının sığ odaklı depremler üretme potansiyeline dikkat çekmiştir. Bu kapsamda, mikro-deprem analizleri ve fay hatlarının mekânsal dağılımına yönelik veriler, araştırmamda hem risk yönetimi hem de şehir merkezinin yerleşim güvenliği açısından değerlendirilmiştir.

Türkiye'nin fiziki coğrafyasını çok yönlü ele alan Atalay (1994, 1997, 2015) çeşitli çalışmalarında, iklim-toprak-bitki örtüsü ilişkilerini bütüncül bir yaklaşımla incelemiştir. Atalay'ın bu çalışmaları yerel ölçekte çalışmamıza teorik çerçeve oluşturmuştur. Atalay, özellikle Akdeniz ikliminin, yükselti ve topoğrafya ile etkileşimi sonucu oluşan zonal ve intrazonal toprak dağılımı ile bitki örtüsü kuşaklarının mekânsal dağılımı arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Çalışmamızda, Atalay'ın ortaya koyduğu bu yaklaşımdan yararlanılarak Kozan ilçesinin iklimsel özelliklerinin toprak ve tarım üzerindeki etkilerinin analizinde temel alınmıştır. Özellikle orman alanları, toprak tipleri ve bitki örtüsü formasyonları, mescere haritaları ve arazi gözlemleriyle desteklenmiştir.

Saraçoğlu'nun (1989, 1990) iklim-topografya ilişkisine dair bulguları da çalışmada dikkate alınmıştır. Türkiye'nin iç kesimlerinde etkili olan yüksek basınç sistemleri ile güney yönlü hava akımlarının, Kozan ve çevresindeki rüzgar ve yağış rejimi üzerindeki etkilerini ortaya koyarak, iklim-topoğrafya-bitki örtüsü etkileşimini somut biçimde açıklamıştır. Bu bulgular, çalışmamızda ulaşılan sonuçlarla da örtüşmekte olup, kış aylarında soğuk akımların ve yaz aylarında etkili olan aşırı sıcaklıkların tarım ürünleri üzerindeki etkileri özellikle narenciye yetişme koşulları arasında ilişki kurulmasına katkısı olmuştur.

Atalay ve Mortan'ın (1998) çalışmasından yararlanarak Kozan ilçesinde yükselti artışına bağlı iklimsel değişimlerin, tarımsal faaliyetler ve insanların yerleşim yerleri tercihleri üzerindeki etkisini açıklanmıştır. Nitekim, araştırmamızda 500 metre altındaki ova alanlarında Akdeniz ikliminin hâkim olduğu; narenciye ve pamuk gibi ürünlerin yetiştirildiği, yüksek kesimlerde ise dağ tipi Akdeniz ikliminin etkisiyle bölgede hayvancılık, yaylacılık ve ormancılık faaliyetlerinin öne çıktığı tespit edilmiştir. Atalay

ve Mortan'ın iklim tanımlamalarından yaralanarak bölgeler arası tarımsal değişim açıklanmıştır.

Özgür Algan'ın "Yatağan Ovası ve Yakın Çevresi (Muğla) Jeomorfolojisi ve Doğal Ortam-İnsan İlişkileri" başlıklı çalışması, jeomorfolojik analizlerde yöntemsel bir rehber olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada jeomorfolojik birimlerin sınıflandırılması, eğim-yükselti dağılımı ve doğal ortamla insan faaliyetleri arasındaki ilişki detaylı biçimde ele alınmıştır. Aynı yöntemsel yaklaşım, Kozan'ın jeomorfolojik yapısının çözümlemesinde uygulanmış; bu sayede yerleşme, tarım ve sanayi faaliyetlerinin dağılımı ile fiziki çevre unsurları arasındaki ilişkiler bilimsel temele oturtulmuştur. Böylece Algan'ın çalışmasındaki sınıflama ve analiz teknikleri, Kozan ilçesi'nin ekonomik coğrafyasının yorumlanmasına önemli katkı sağlamıştır.

Ak'ın (2019) "Manavgat İlçesinin Ekonomik Coğrafyası" başlıklı çalışmasında, Manavgat ilçesinin turizm ve tarıma dayalı ekonomik yapısı ile bu yapı üzerinde etkili olan fiziki coğrafya özellikleri değerlendirilmiştir. Toros Dağları ve Akdeniz iklimi gibi doğal unsurların ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisine vurgu yapmıştır. Kozan ilçesine yönelik yapılan bu çalışma da ise, bölgenin fiziki coğrafyası ile ekonomik faaliyetler arasındaki etkileşiminde de Toros dağlarının tarım hayvancılık sanayi gibi ekonomik faaliyetlere etkileri haritalarda dağılımı gösterilerek değerlendirilmiştir.

Bölgedeki iklim yapısı, Erinç'in (1996) geliştirdiği Yağış Etkinlik İndisi kullanılarak analiz edilmiştir. Erinç'in iklim sınıflandırmasına göre, Kozan ilçesi "yarı nemli" iklim kuşağı içerisinde yer almakta; bu durum, bölgenin doğal vejetasyonunun "park görünümlü kuru orman" karakteri taşımaktadır. Araştırmamızda, Erinç'in teorik modeli, Kozan'ın yaz aylarının kuraklığından yararlanarak tarım ürünlerini suya olan ihtiyacı temellendirilmiş. Yaz aylarındaki sulamanın tarımsal üretimde verim artışındaki etkileri açıklanmıştır. Ayrıca bölgenin bitki örtüsü ve ormanlarının daha çok kuraklığa dayanıklı türler olması ile arasında ilişki kurulmuştur.

Atalay'ın (1994, 1997) çalışmalarında toprak sınıflandırmalarında yararlanılmıştır. Bölgede büyük toprak grupları Atalay'ın çalışmaları doğrultusunda ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Kahverengi Orman Toprakları, Kırmızı Akdeniz Toprakları ve Alüvyal toprakların bölgesel dağılımı, çalışmamızda hem arazi gözlemleri hem de Adana İli Arazi Varlığı verileri (Köy Hizmetleri, 2001) doğrultusunda haritalandırılmıştır. Yapılan analizler, verimli tarım alanlarının ağırlıklı olarak ovalık ve alüvyal sahalarda toplandığını; eğimli ve orman örtüsü zayıf alanlarda ise toprak erozyonu riskinin yüksek olduğunu ortaya koymuş, bu bulgular arazi gözlemleriyle de desteklenmiştir. Söz konusu toprakların derinlik, dokusal yapı ve tarımsal kabiliyet özelliklerinin; ürün deseni, verimlilik düzeyi ve makineli tarım olanakları üzerinde belirleyici etkiler yarattığı çalışmamızda ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur.

Doğan (2023), artan nüfus ve sanayileşmenin su kaynakları üzerindeki baskısını ve sürdürülebilir su yönetiminin ekonomik kalkınma için önemini vurgulamıştır. Bu bakış açısıyla Kozan ilçesindeki yüzey ve yeraltı su kaynakları değerlendirilmiş ve önemi açıklanmıştır. Adana Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Raporları (2021-2023) ile DSİ verileri kullanılarak, Kozan Barajı gibi su yapılarının enerji üretimi sulama kapasitesi ve tarımsal çeşitlilik ve verimliliğe katkısı değerlendirilmiştir. Ayrıca barajların sulama alt yapısı paralelinde ürünlerin alansal dağılışı arasındaki ilişki açıklanmıştır. Erinç'in (1996) su bilançosu paralelinde yaz kuraklığının özellikle kuru tarım alanlarında üretimi sınırladığını göstermiştir. Ancak sulama altyapısının yaygın olduğu alanlarda bu kuraklığın etkisi azaltması arasında ilişki kurulmuştur.

Bitki örtüsüne ilişkin saha çalışmaları ve mekânsal analizler, Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) meşcere verileri doğrultusunda incelenmiştir. Özellikle kızılçam ormanlarının ve maki formasyonlarının bölgedeki yayılım alanları sayısal olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Adana Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Raporları'nda (2021-2023) sunulan bitki örtüsü ve arazi kullanım verileri, çalışmamızın ekolojik analiz boyutunu güçlendirmiştir. Bu kapsamda, ilçenin orman varlığı ortaya konulmuş bunu ülke ve bölge ekonomisine katkıları temellendirilmiştir. Orman ürünleri ve mobilya sanayi ile ilişkilendirilmiştir.

Nüfus ve yerleşme konusuna ilişkin Türkiye'de kapsamlı çalışmalar yapan Özcağlar (1997) ve Doğanay (1997, 2011)'ın yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Bu çalışmalarda, yerleşimlerin oluşumunda jeomorfolojik faktörlerin belirleyici rolü vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda araştırmamızda Kozan ilçesindeki yerleşimlerin ova, tepe, yamaç ve dağlık alanlara göre dağılımı incelenmiştir. Topografik özelliklerin yerleşim dokusu üzerindeki etkisi Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) destekli analizlerle ortaya konmuş; özellikle Özcağlar'ın kır–kent ayrımı ile toplu–dağınık yerleşim sınıflandırması, çalışmanın temel çerçevesini oluşturmuştur. Genel olarak, dağlık alanlarda dağınık; ovalık alanlarda ise toplu yerleşmelerin görüldüğü doğrulanmıştır.

Şehir nüfusu kavramı Türkiye'de zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Özcağlar (1997), şehir nüfusunu belediye sınırları üzerinden tanımlarken; Doğanay (1997) daha fonksiyonel bir yaklaşımla, tarım dışı faaliyetlerin yoğunlaştığı alanları şehir olarak değerlendirmiştir. Tez çalışmamızda, her iki tanım dikkate alınarak, Kozan merkez mahalleleri esas alınmış; 6360 Sayılı Kanun sonrasında oluşan idari belirsizlikler, mekânsal kriterlere dayalı olarak giderilmiştir. TÜİK (2023) verileri kullanılarak mahalle düzeyinde nüfus yoğunluğu ve dağılım haritaları oluşturulmuş; böylece önceki çalışmalara kıyasla daha güncel ve detaylı bir nüfus analizi sunulmuştur.

Kozan'ın idari yapısı ve nüfus gelişimi üzerine Şahin ve Akyol'un (2021) çalışmaları temel alınmıştır. Bu araştırmalarda, Cumhuriyet dönemi boyunca ilçenin statü değişiklikleri, sınır düzenlemeleri ve idari dönüşümleri ile bunların demografik yansımaları analiz edilmiştir. Ancak söz konusu çalışmalar genellikle genel idari birim

düzeyinde kalmıştır. Bu çalışmada ise mahalle ölçeğinde 1980 ve 2023 yılları nüfus değişimleri, karşılaştırmalı analizlerle detaylandırılmıştır.

Cumhuriyet öncesi döneme ilişkin nüfus yapısı Aydın (2019), Bayraktar (2007) ve İdikurt'un (2011) çalışmaları doğrultusunda incelenmiştir. Özellikle 19. yüzyıldaki göç hareketleri, muhacir iskân politikaları ve Yörüklerin yerleşik hayata geçiş süreçlerinin Kozan'ın demografik yapısını nasıl şekillendirdiği ele alınmıştır. 1882–1891 yılları arasındaki nüfus artışı, ovanın tarıma açılması ve göçlerle ilişkilendirilmiştir. İskân politikaları ve tarıma dayalı kalkınma modeli Kozan bölgesindeki tarımsal yapının ve nüfus ilçe içinde dağılımının temelini oluşturması arasında bir ilişki kurulmuştur.

Tatar'ın (2005) Çukurova bölgesine yönelik aşiret iskân politikaları ve göç analizleri, bölgenin demografik ve sosyo-ekonomik yapısının tarihsel bağlamda yorumlanmasında yol gösterici olmuştur. Bu kapsamda, Kozan ilçesinin yerleşim dokusu ve ekonomik faaliyetleri üzerindeki tarihsel gelişmelerin mekânsal etkileri çalışmaya entegre edilmiştir. Böylece, bölgedeki tarihî gelişmelerin günümüz ekonomik coğrafyasına olan yansımaları ortaya konmuştur.

Sandal ve Ayata'nın (2023) Kozan şehir merkezinin mekânsal gelişimine yönelik çalışması, uydu görüntüleri ve mekânsal analizleriyle önemli katkılar sunmuştur. Bu çalışmada, Cumhuriyet öncesinden günümüze kadar Kozan şehri mekânsal alan olarak 13 kat, nüfus olarak ise 18 kat büyümüştür. Tez çalışmasında bu bulgular, belediye imar planları ve alan kullanımında değerlendirilmiştir. Şehir içi fonksiyonel alan dağılımları ile şehrin fizikî ve sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinin analizinde katkı sağlamıştır.

Narenciye ve diğer meyve türlerinin yetiştiriciliği üzerine yapılan çalışmalar, Akdeniz ikliminin tarımsal üretimdeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Örneğin Durmuş ve Yiğit (2003), Akdeniz kuşağında geniş bir meyve çeşitliliğinin, iklimin ılımanlaştırıcı etkisi ve topografik çeşitlilik sayesinde mümkün olduğunu vurgulamış; geleneksel narenciye ürünlerine ek olarak tropikal türlerin de başarıyla adapte edildiğini belirtmişlerdir. Bu tespit, çalışmamızda Kozan'daki üretim deseninin yalnızca klasik Akdeniz türleriyle sınırlı kalmadığını, giderek çeşitlendiğini göstermesi bakımından önemli bir referans oluşturmuştur. Tıraş (2011) ve Aygören'in (2023) çalışmaları ise sulama ve iklim koşullarının üretim kapasitesi üzerindeki rolünü vurgulamıştır. Bu doğrultuda, Kozan'daki turunçgil üretiminin yayılışı ve çeşitliliği, söz konusu bulgularla karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Karaoğlan'ın (2020) Finike ile ilgili çalışmalarında da benzer durumlara değinilmiştir.

İydir (2014) 'in Denizli İli Çal ilçesi örneğinde yapılan ekonomik coğrafya araştırmasından yöntemsel ve içerik temelli olarak yararlanılmıştır. Buna göre TÜİK (2023) istatistikleri, İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS birimi kayıtları, Kozan ilçesine özgü güncel verilerin paralelinde çalışma şekillendirilmiştir. Elde edilen veriler literatürdeki

diğer çalışmalarla birlikte yorumlanarak Kozan ilçesinin tarımsal üretim yapısı, ürün çeşitliliği ve coğrafi özellikleri bölgesel düzeyde detaylandırılmıştır.

Büyükbaş hayvancılıkla ilgili olarak, Ataş, Gündüz ve Uslu (2024) yem maliyetlerinin artışı ve ekonomik cazibenin azalmasının sektördeki düşüşü hızlandırdığını belirtmiştir. Uçuk ve arkadaşları (2018), yerli sığır ırklarının dağlık arazilere adaptasyon kabiliyetini vurgulayarak bu durumun hayvancılıktaki coğrafi sınırlılıklarla ilişkisini ortaya koymuştur. TÜİK ve İlçe Tarım Müdürlüğü verileriyle Kozan'da büyükbaş hayvancılığın zamansal ve alansal dağılışı mekânsal temelde açıklamıştır.

Dönmez'in (2024) yem bitkisi üretimindeki yetersizliklerin hayvancılık maliyetlerine etkisini açıklayan çalışması, bölgedeki kaba yem açığının hayvancılık kârlılığı üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, yem bitkisi üretiminin artırılması yönündeki öneriler, kırsal kalkınma açısından değerlendirilmiştir.

Arıcılığa ilişkin yapılan çalışmalar, Akdeniz Bölgesi'nin doğal koşullarının potansiyel sunduğunu ancak çevresel ve yapısal engellerin varlığını da göstermektedir. Soysal ve ark. (2007), modern kovanların verimliliğe katkısını; Sancak ve ark. (2013), Akdeniz ikliminin kışlama süreci üzerindeki etkisini vurgulamışlardır. Ataş ve ark. (2014) ile Güneşdoğdu ve Akyol'un (2019) çalışmaları, arıcılıkta sürdürülebilirliğin çevresel ve ekonomik kısıtlarla zorlaştığını göstermiştir. Çalışmada, Kozan'ın arıcılık potansiyeli, iklim, su kaynakları ve bitki çeşitliliğiyle ilişkilendirilmiş; göçebe arıcılığın bal verimini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Kozan'ın bu alanda bölgesel ve ulusal ölçekte önemli bir üretim merkezi olduğu saptanmıştır.

Yanardağ (2024), Adana'nın kuzeyindeki ormanların yaklaşık %75'inin çam türlerinden oluştuğunu ve bu alanların kereste üretimi açısından yüksek potansiyele sahip olduğunu belirtmektedir. Alpargu (2021) ise bu ormanların tarihsel süreçteki stratejik önemine dikkat çekmiş ve Kozan ormanlarının ekonomik kullanımına dair önemli bilgiler sunmuştur. Adana Orman Bölge Müdürlüğü'nün 2023 yılı üretim verilerine göre, Kozan ormanlarının endüstriyel odun ve lif-yonga üretiminde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Türlerin orman işletme şefliklerine göre dağılımı ile meşcere verileri birlikte değerlendirilmiş; iğne ve geniş yapraklı türlerin alansal yoğunlukları analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, üretim cetvelleriyle ilişkilendirilerek orman ürünlerinin Kozan ekonomisindeki yeri ortaya konmuştur.

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün (MTA, 2024) metalojenik haritaları ve saha verileri, Kozan ilçesindeki maden yataklarının bölgesel tektonik yapılarla ilişkisini kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Özgül'ün (1976; 1997) jeolojik çalışmaları doğrultusunda, Paleozoyik ve Erken Tersiyer yaşlı birimlerle maden kaynakları arasında bağ kurulmuştur. Kozan'daki metalik (demir, kurşun-çinko, bakır) ve endüstriyel hammadde (kuvarsit, mermer, kireçtaşı) yataklarının dağılışı, jeolojik

yapı temelinde değerlendirilmiştir. Ayrıca Şahin (1979) ve Tatar (2000) gibi çalışmalar, İnniktepe ve Yanalerik bölgelerindeki demir rezervlerine dair ayrıntılı bilgiler sunarak çalışmanın rezerv analizi boyutuna katkı sağlamıştır. Bu kaynaklar, maden kaynaklarının bölgesel ekonomik kalkınmadaki mevcut ve potansiyel katkılarını değerlendirmede temel alınmıştır.

Sanayi alanlarının sektörel ve mekânsal dağılımı konusunda Türkiye genelinde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu durum, Kozan ilçesi için de geçerlidir. Kozan'daki sanayi yapısını ortaya koymak amacıyla, 1/5000 ölçekli imar planları ve saha gözlemlerine dayalı haritalandırma çalışmaları yapılmıştır. Küçük Sanayi Sitesi ve Öztürk Sanayi Sitesi'nin mevcut durumu incelenmiş; otomotiv sektörünün öne çıktığı, bunun yanında tarım makineleri tamiri, demir doğrama gibi destekleyici sektörlerin de aktif olduğu tespit edilmiştir. Otomotiv sektörüne yönelik bu yoğunlaşmanın, bireysel araç sahipliğinin artması ve motorlu araçlar bağlantılıdır. Kozan'da sanayi otomotiv ve tarım alet ve makinelerinin yaygınlaşması ile ilişkili olduğu değerlendirilmiştir. Çalışma, sanayi sitelerinin çağın ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden mekânsal planlamaya tabi tutulması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Şahbaz'ın (2021) Çifteler ilçesinde gerçekleştirdiği çalışmada sanayi faaliyetleri NACE kodlarına göre sınıflandırılarak sektörel yapı ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir. Ticaret ve sanayi odası verilerinin mekânsal ve sektörel düzlemde değerlendirilmesi, bu çalışmaya yöntemsel katkı sağlamıştır. Kozan ilçesindeki sanayi faaliyetleri de benzer şekilde, Adana Sanayi Raporu ve SGK'dan elde edilen verilerle NACE kodlarına göre sınıflandırılmış ve sektörlerin oransal dağılımı tablolaştırılmıştır. Böylece, doğal kaynaklar (orman, maden, tarım alanları) ile insan kaynağı arasındaki ilişkiler analiz edilerek bölgesel ekonomik yapıya yönelik kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır.

Literatürde, kalkınmakta olan küçük ölçekli ilçelerde ticari faaliyetlerin biçimlenmesinde coğrafi ve beşerî faktörlerin belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. Ticaretin bölgesel üretim desenleri tarafından şekillendirildiği anlatılmaktadır. (Doğan (2006), Yapraklı, Meçik ve Başar (2020). Arıcıoğlu (2015) ise motorlu taşıt ticareti ve bakım-onarım hizmetlerinin kırsal alanlarda ekonomik hareketliliği desteklediğini belirtmiştir. Kozan özelinde ticaretin sektörel yapısını detaylı ele alan güncel bir çalışma bulunmadığından, bu araştırmada ticari faaliyetler NACE kodlarına göre sınıflandırılmış; motorlu taşıt, yaş sebze-meyve, tahıl ve hayvan ticaretine ilişkin alanlar 1/5000 ölçekli imar planları üzerinden haritalandırılmıştır. Bu ticaret alanlarının ilçede ki varlığı yapılan ekonomik faaliyetlerle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

Kaynak çalışmalar ulaşım altyapısının gelişiminde yerleşim yerlerinin coğrafi konumu ile ekonomik ilişkilerin belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. Doğan (2006) ve Çoban (2022), dağlık ve engebeli arazilerin karayolu ağlarının yönünü ve kapasitesini sınırladığını belirtirken; Kara (2018), demiryolu hatlarının özellikle ağır sanayi yatırımları için stratejik avantaj sağladığını ortaya koymuştur. KOSB Brifing Raporu

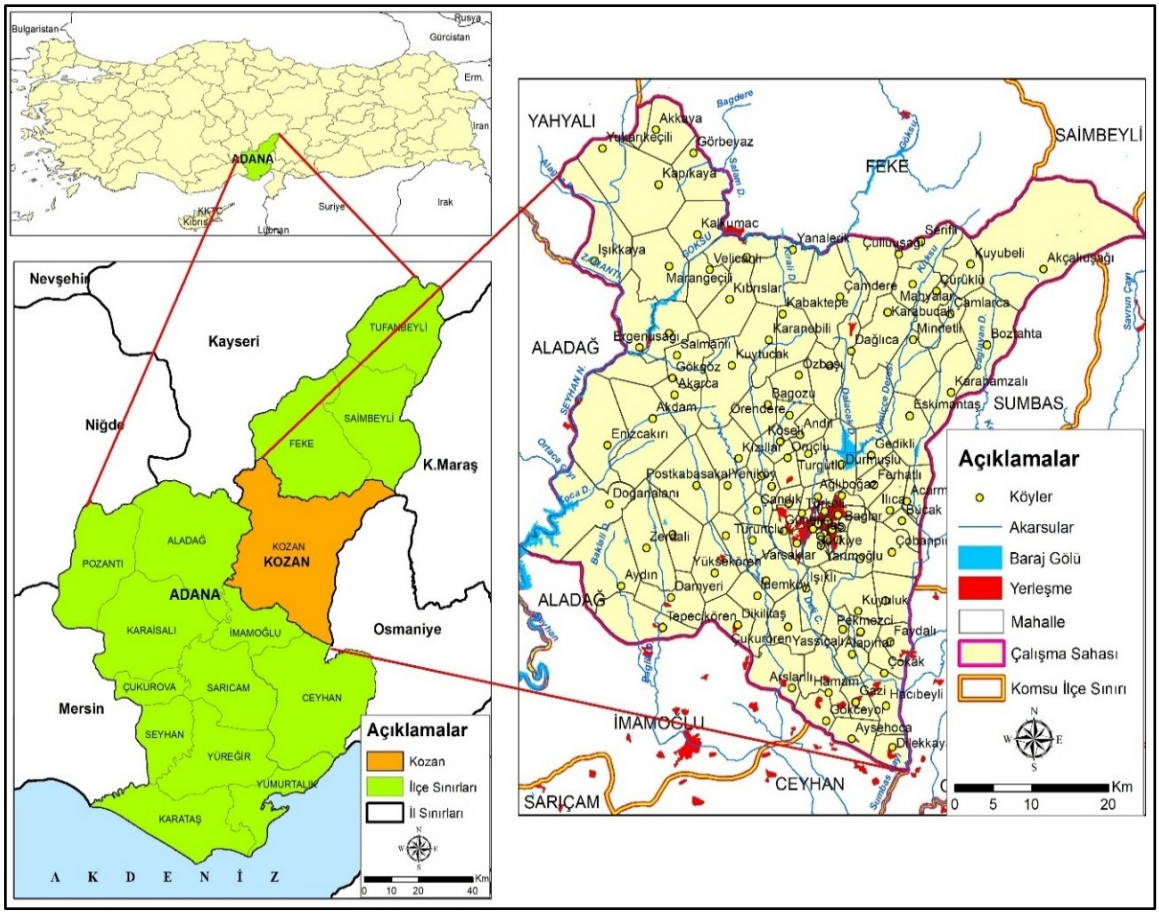
(2022) ise liman erişiminin ihracat potansiyeli ve lojistik maliyetler üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Bu çerçevede, Kozan ilçesinin ulaşım yapısı değerlendirildiğinde, topografik zorunluluklarla gelişen karayolu ağına karşın, demir ve denizyolu bağlantılarının sınırlı kalmasının ekonomik gelişimi kısıtladığı belirlenmiştir. Ulaşım ağlarının ekonomik kalkınmaya etkisi açıklanmıştır. Kent içi ulaşımda ana arterlerin kamu hizmetlerine olan uzaklıkları ise mekânsal analizlerle değerlendirilmiştir.

Yalcinkaya (2021) ve Sandal ve Ayata (2025) tarafından yapılan araştırmada, Kozan ilçesinin zengin doğal ve tarihi dokularının kültürel ve ekoturizm potansiyeline sahip olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada, bölgenin topografik ve iklimsel çeşitliliğinin farklı ekoturizm faaliyetlerine uygunluk sağladığı belirtilmiş, ancak ulaşım altyapısındaki eksiklikler ve yerel halkın ekoturizm farkındalığının düşük olması gibi zayıf yönlerin gelişimi sınırladığı ifade edilmiştir. SWOT ve TOWS analizleriyle sürdürülebilirlik temelli stratejiler geliştirilmiş; altyapı iyileştirmeleri, tanıtım faaliyetlerinin artırılması ve yerel paydaşların iş birliğinin güçlendirilmesi önerilmiştir.

3. ÇALIŞMA ALANIN GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

3.1. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

Araştırma sahasını oluşturan Kozan ilçesi, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde, Adana ili sınırları içerisinde yer almaktadır. İlçe, Adana şehir merkezinin yaklaşık 70 km kuzeyinde, Toros Dağları'nın Çukurova ile birleştiği bölgede konumlanmaktadır. Yaklaşık 1.943 km² (194.362,6 ha) yüzölçümüyle Adana'nın 15 ilçesi arasında en geniş yüzölçümüne sahiptir. İlçe toprakları batıda Yahyalı ve Aladağ, kuzeyde Feke, kuzeydoğuda Saimbeyli, doğuda Sumbas ve Kadirli, güneyde ise Ceyhan ve İmamoğlu ilçeleri çevrilidir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

Tez sahası olan Kozan ilçesi, sahip olduğu coğrafi konum ve doğal özellikleriyle dikkat çeken bir yerleşim alanıdır. İlçenin yükseltisi, güneyde 26 metre rakımdan başlayarak kuzeye doğru 2.200 metreye kadar ulaşmaktadır. Toros Dağları'nın geniş bir alan kapladığı bölge, farklı yükselti basamakları ile önemli bir çeşitlilik göstermektedir.

12 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı Büyükşehir Yasası gereği Kozan ilçesi Adana Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı bir ilçe haline getirilmiş ve Kozan'ın köyleri mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. Günümüzde idari olarak Adana iline bağlı olan Kozan, toplam 103 mahalleden oluşmaktadır. Bu tez çalışmasında

ilçenin 2023 yılı nüfus sayımındaki idari sınırları baz alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. 2023 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre Kozan'ın toplam nüfusu 132.642 olup, bu nüfusla Adana'nın 15 ilçesi arasında 6. sırada yer almaktadır.

3.2. Çalışma Alanının Fiziki Özellikleri

Bir bölgenin morfolojik ve hidrografik özellikleri, tarihsel süreç içerisinde o bölgedeki insanların yaşam biçimlerini ve ekonomik faaliyetlerini önemli ölçüde etkilemiştir (Tümertekin ve Özgüç, 1997). Bu bağlamda, araştırmanın bu bölümünde jeolojik ve jeomorfolojik yapının, iklim koşullarının, su kaynaklarının, toprak özelliklerinin ve bitki örtüsünün Kozan ilçesinin ekonomik yapısı üzerindeki etkileri incelenmektedir. İlçenin fiziki coğrafyasındaki çeşitlilik, sahada gözlenen sosyoekonomik farklılaşmaların temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Dağlık ve ovalık alanların bir arada bulunması, tarım faaliyetlerinden yerleşme biçimlerine kadar birçok unsuru şekillendirmektedir. Bu kapsamda, sahanın başlıca fiziki coğrafi özellikleri, ekonomik faaliyetlerle ilişkileri doğrultusunda ayrıntılı biçimde ele alınacak

3.2.1. Jeolojik Özellikler

Araştırma sahası, Prekambriyen'den günümüze kadar uzanan tüm jeolojik dönemleri temsil eden formasyonların yer aldığı, oldukça karmaşık ve zengin bir yapıya sahiptir. Toros Dağları'nın bir parçası olan bu bölge, stratigrafik ve tektonik açıdan çeşitlilik gösteren kayaç topluluklarını içermekte ve bu birimler birbirleriyle tektonik ilişkiler içerisinde bulunmaktadır (Özgül, 1997, ss. 113-174). Bu durum, bölgedeki jeolojik yapının hem bilimsel hem de ekonomik açıdan dikkatle incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

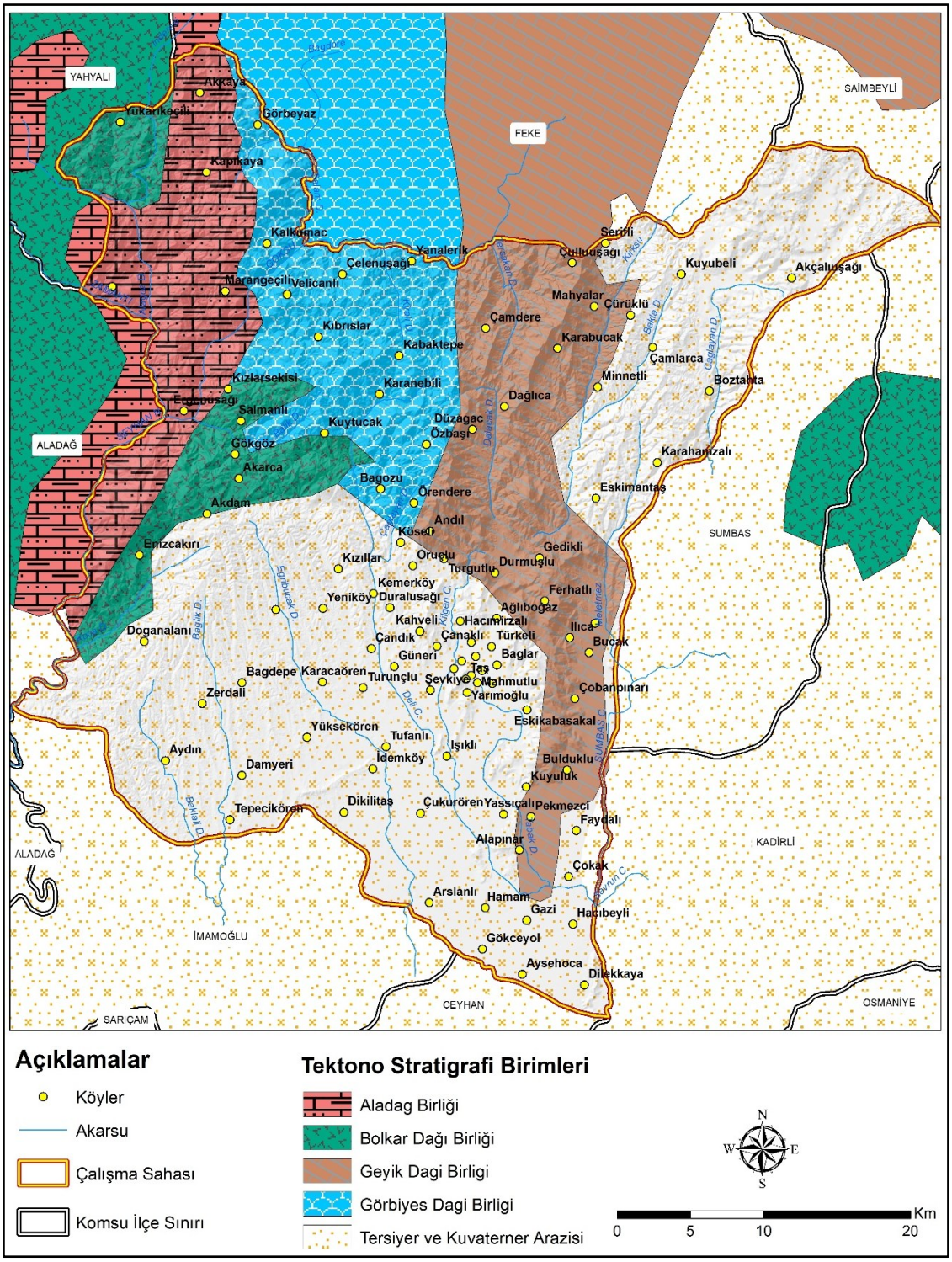
Kozan ilçesinin kuzeyinde yer alan Tahtalı Dağları, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanmakta olup Kambriyen ile Tersiyer dönemleri arasında oluşmuş çeşitli jeolojik birimlere ev sahipliği yapmaktadır. Bölge, başta Bolkar Dağı, Görbiyes Dağı, Aladağ ve Geyik Dağı Birlikleri olmak üzere, farklı yapısal özelliklere sahip jeolojik birliklerle temsil edilmektedir. (Usta vd., 2015, s. 59) (Şekil 3.2). Görbiyes Dağı, Aladağ ve Geyik Dağı birlikleri, Toros Kuşağı'nın önemli jeolojik unsurları arasında yer almakta olup farklı sedimantasyonel ve tektonik süreçlerin etkisiyle şekillenmiştir. Bu birliklerde gözlenen şelf tipi karbonatlar, denizel ortam koşullarını yansıtırken; kırıntılı kayaçlar kara kökenli tortul süreçlerin varlığını göstermektedir. Bu durum, bölgedeki tortul ortamların hem denizel hem de karasal özellikler taşıdığını ortaya koymaktadır **(**Özgül, 1976, s. 69).

Sahanın litolojik yapısı mermer, filiş, kireçtaşı, kumtaşı, miltaşı, çakıltaşı, seyl, şişt ve kiltaşı gibi oldukça çeşitlidir (Özgül, 1976, s.69). Arazi, güneyden kuzeye doğru genel anlamda gençten yaşlıya uzanan bir jeolojik sıralama sergilemektedir. Araştırma

alanının kuzeybatısında Prekambriyen, Paleozoik ve Mezozoyik yaşlı kayaç toplulukları yer almakta olup bununla birlikte arazinin büyük bir kısmı Tersiyer yaşlı kayaçlarla kaplıdır. Bu alandaki Prekambriyen yaşlı kayaçlar arasında kırıntılı yapılar öne çıkarken, Paleozoik döneme ait formasyonlar arasında şist, dolomit, kuvarsit ve kristalen kalker şistlerş dikkat çekmektedir. Kretase dönemine ait kalkerler ise bölgenin çeşitli kesimlerinde gözlemlenmektedir (Ertunç, 1991, s. 13). En genç jeolojik birimler olan Kuvaterner yaşlı oluşumlar ise güneydeki ovalık alanlara denk düşmektedir (Şekil 3.3).

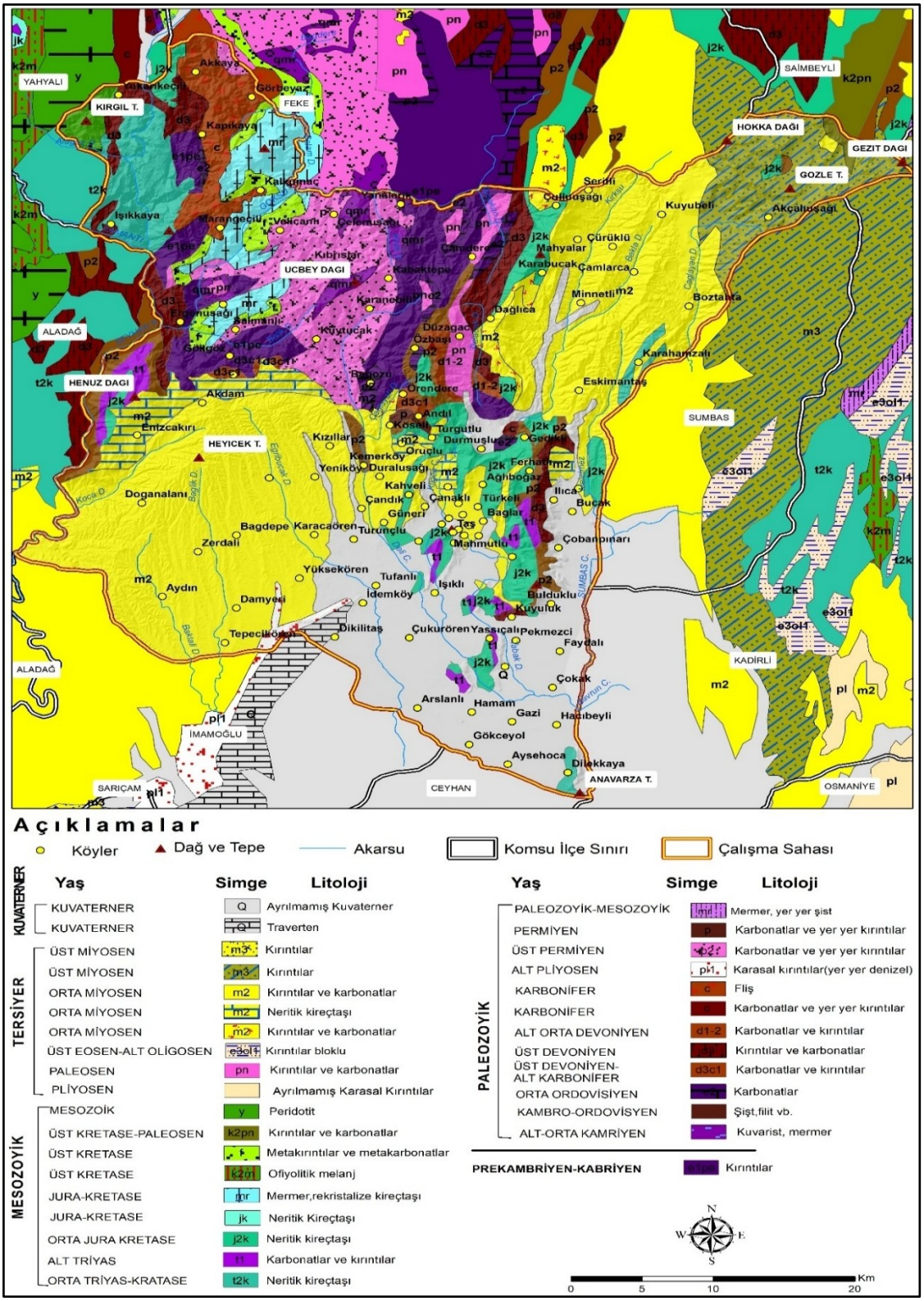
Çalışma sahasında Paleozoik yaşlı kayaçlar, haritada koyu mor, kahverengi ve kırmızı tonlarda gösterilmiş olup özellikle Henüz Dağı'nın doğusu ile Üçbey Dağı ve Gözle Tepesi arasında kalan kuşakta yoğun olarak görülmektedir. Bu kuşak aynı zamanda Akçalıuşağı, Kalkumaç, Karahamzalı, Minnetli ve Yüksekören köylerinin kuzeyine denk gelen dağlık alanları kapsamaktadır. Bu kesimlerde Alt-Orta Kambriyen'e ait kuvarsit ve mermerler, Kambriyen-Ordovisiyen'e ait filitler, Alt Kambriyen'e ait şistler ve Ordovisiyen'den Permiyen'e kadar olan süreçte gelişen karbonat ve kırıntılı kayaçlar Paleozoik dönemin stratigrafisini oluşturmaktadır (Şekil 3.3). Bu kayaçların önemli bir bölümü, başta kireçtaşı olmak üzere karbonatlı tortul kayaçların geniş alanlarda çökelmesi ve bunların zamanla tektonik hareketler ile metamorfik süreçlerin etkisiyle yeniden kristalleşerek mermer, şist, filit ve kuvarsit gibi metamorfik kayaçlara dönüşmesiyle karakterize edilmektedir. (OpenGeology, 2025).

Mezozoik döneme ait litolojik birimler haritada ise açık mavi, yeşil ve petrol mavisi tonlarında gösterilmiştir. Özellikle Kozan ilçesinin kuzeydoğu kesiminde yoğunluk kazanmaktadır. Gözle Tepesi çevresi, Gezit Dağı, Kuyubeli ve Kuytucak gibi yerleşimlerin bulunduğu alanlarda bu döneme ait kayaçlara yaygın biçimde rastlanmaktadır. Mezozoik dönem litolojileri arasında özellikle neritik kireçtaşı (özellikle Jura-Kretase'ye ait), kireçtaşı ve kırıntılılar, mermerleşmiş kalker, ofiyolitik kayaçlar ve melanjlar yer almaktadır (Şekil 3.3). Bu litolojik özellikler, söz konusu dönemde bölgenin sığ denizel ortamlarda çökelmeye yaşadığını ve karbonatlı kayaçların geliştiğini göstermektedir. Yer yer gözlenen mermerleşmiş kalkerler ise bu birimlerin daha sonraki dönemlerde yüksek sıcaklık ve basınç altında metamorfizmaya uğradığının göstergesidir (OpenGeology, 2025). Genel olarak bakıldığında, Mezozoik dönem kayaçları özellikle dağlık kesimlerin doğusunda yoğunlaşmakta, doğu-batı doğrultulu bir yayılış göstermekte ve bölgedeki tektonik hareketlerin, çökelme ortamlarının ve metamorfik süreçlerin jeolojik kaydını vermektedir.

Şekil 3.2 Kozan İlçesi ve Çevresinin Stratigrafi Haritası

İlçede Tersiyer dönemine ait litolojik birimler, haritada sarı ve turuncu tonlarla gösterilmiş olup, kuzeydoğudan güneybatıya uzanan bir hat boyunca yayılım göstermektedir. Bu birimler özellikle Dibek Dağları'nın geniş bir bölgesi ile Heyicek Tepesi çevresinde, coğrafi olarak geniş bir alana yayılmaktadır. Toros Dağları'nın güney eteklerinde Tersiyer döneme ait oluşumlar ise, Paleozoik ve Mezozoik dönemlere ait formasyonlar üzerinde konumlanmaktadır

Şekil 3.3 Kozan İlçesi ve Çevresinin Jeoloji Haritası

Tersiyer formasyonları litolojik olarak; kumtaşı, kiltaşı, çakıltaşı, şist, neritik kireçtaşı, killi kireçtaşı ve karbonatlı kayaçlardan oluşmaktadır. Özellikle Üst Miyosen (m3) birimleri, kumtaşı ve kiltaşı içeriğiyle alüvyal düzlüklere karşılık gelirken, Orta ve Alt Miyosen (m2–m1) kireçtaşları daha çok dağlık alanlardaki karstik topoğrafyada

yayılış göstermektedir. Bu litolojik özellikler, Tersiyer döneminde bölgenin hem karasal hem de denizel ortamlarda çökelmeye sahne olduğunu göstergesidir. Kumtaşı ve kiltaşı gibi kırıntılı birimler göl ve akarsu sistemlerine, kireçtaşı ve resifal karbonatlar ise sığ deniz ortamlarına işaret etmektedir (OpenGeology, 2025). Genel olarak bakıldığında, Tersiyer dönemine ait litolojik birimler, alçak tepe ve ova karakterli sahalarda yaygındır. Jeomorfolojik olarak bu alanlar, az eğimli ve tarıma elverişli yapılarıyla öne çıkmaktadır.

Kuvaterner (Q) yaşlı birimler bölgede, jeoloji haritasında genellikle açık gri tonlarla gösterilmiştir. Bu birimler, Toros Dağları'nın güney eteklerinden Çukurova'ya doğru alçak kotlu alanlarda yayılım göstermektedir. Bu alanlarda alüvyon, çakıl, kum ve mil gibi gevşek tortul birimler bulunmaktadır. Kuvaterner birimler özellikle Kozan Ovası çevresinde, Tersiyer dönemine ait (Orta Miyosen m2) ve (Üst Miyosen m3) formasyonlar üzerinde yayılış göstermektedir (Şekil 3.3). Burada oluşan alüvyal örtü, genellikle yarı dalgalı düzlüklere yayılmaktadır. Bu alanlar jeomorfolojik olarak düz ve hafif eğimli topoğrafyaları ile yüksek tarımsal verimlilik göstermektedir. Bu alanlar, yerleşme, tarım ve sulama açısından yoğun şekilde kullanılan sahaları oluşturmaktadır. Bu birimler, aktif yüzey süreçlerinin etkili olduğu ortamlarda meydana gelmiş, genç jeolojik oluşumları temsil etmektedir

Özetle, Kozan'ın jeolojik yapısı ve coğrafi konumu (Toros Dağları'nın güney etekleri) göz önünde bulundurulduğunda, jeolojik birimlerin dağılımı ile topoğrafya arasında açık ve belirgin bir ilişki olduğu söylenebilir. Daha dirençli olan Mezozoyik ve Paleozoyik kayaçların bulunduğu kuzey ve batı kesimler, genellikle daha engebeli ve yüksek rakımlı alanları oluştururken; aşınmaya daha yatkın Tersiyer ve Kuvaterner birimlerinin yaygın olduğu güney ve güneydoğu kesimler, daha alçak ve düzlük alanları (özellikle Çukurova'ya yakın bölgeleri) oluşturmaktadır.

Bu durum kuzey ve batı kesimlerde hem yerleşme faaliyetlerini sınırlandırmış hem de tarımsal üretimi kısıtlamıştır. Buna karşılık olarak, güney ve güneydoğu kesimlerde yayılım gösteren Tersiyer ve Kuvaterner dönemlerine ait, daha genç ve kolay aşınabilir litolojik birimler, daha düz ve tarıma elverişli alanların oluşmasına olanak tanımıştır. Bu özellik, ilçedeki tarımsal üretimin ve nüfusun güneyde yoğunlaşmasına neden olmakta; bunun sonucu olarak da ekonomik faaliyetlerin mekânsal dağılımında belirgin bir eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, bölgede yaygın olarak bulunan karbonatlı kayaçlar (özellikle kireçtaşı ve mermer), taş ocakçılığı ve inşaat sektörü için önemli bir hammadde kaynağı sağlarken; yer yer gözlenen ofiyolitik kayaçlar ve melanjlar, metal madenciliği potansiyelinin varlığına işaret etmektedir. Tüm bu veriler, ilçede jeolojik yapıların yalnızca doğal çevreyi değil, aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin yönünü ve niteliğini de belirlediğini; bunun da yerleşme, üretim ve kaynak kullanımı bakımından önemli mekânsal farklılaşmalara neden olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.2. Deprem

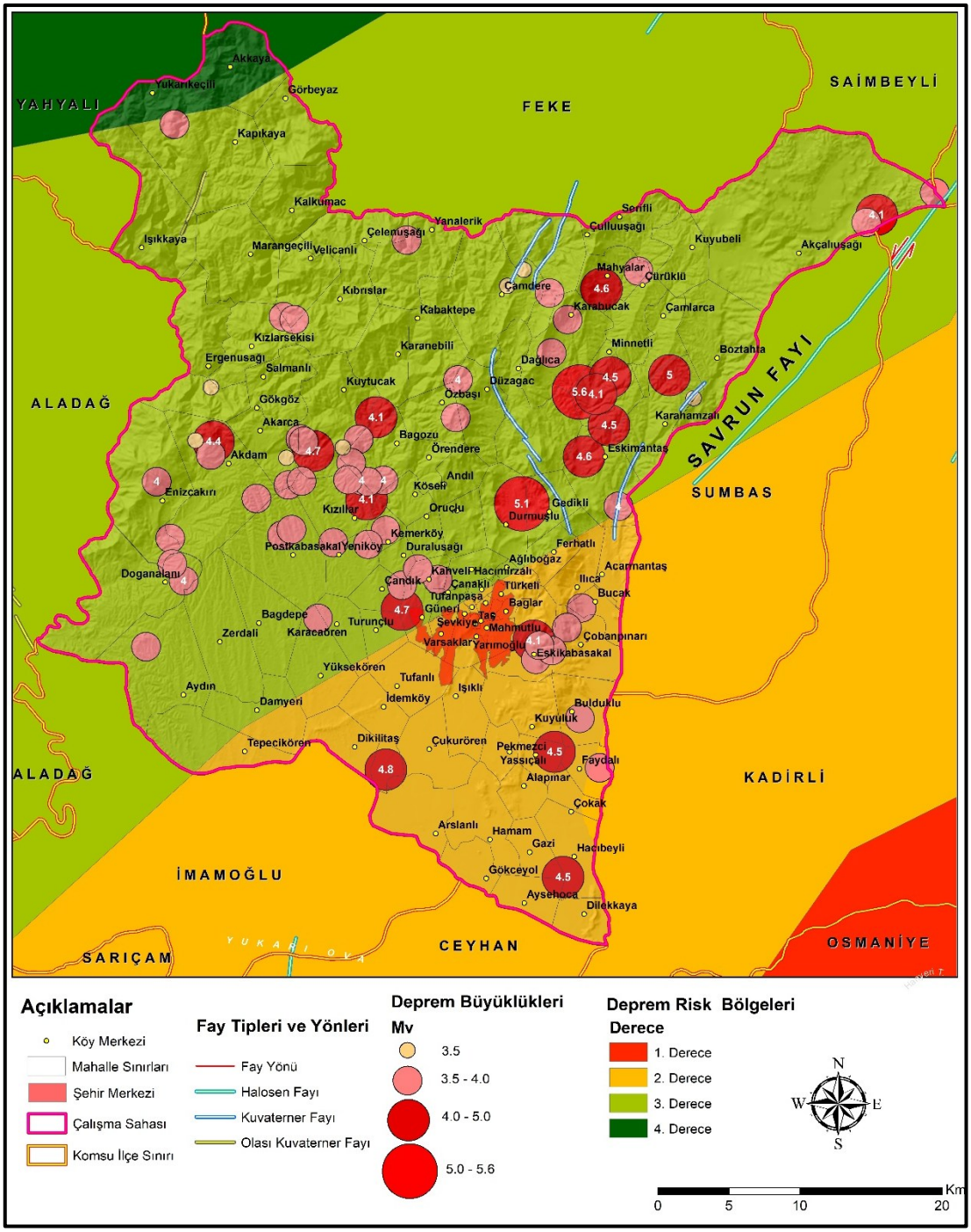
Kozan ilçesi, Türkiye'nin en aktif tektonik bölgelerinden biri olan Doğu Akdeniz çöküntü havzasının kuzeyinde bulunmaktadır. Buna bağlı çok sayıda diri fayın etkisi görülmektedir. Anadolu Levhası'nın kuzeyde Avrasya, güneyde Afrika ve Arap levhaları arasında sıkışmasıyla oluşan tektonik hareketler, ilçenin sismik aktivitesini belirleyen başlıca jeodinamik süreçler arasında yer almaktadır. Türkiye genelinde etkili olan Alp-Himalaya orojenik kuşağı, Çukurova ve çevresinde de etkisini sürdürmektedir. Bu nedenle Kozan ilçesi, 2. ve 3. derece deprem kuşakları içerisinde bulunmaktadır (Ünlügenç ve Akıncı, 2024).

Kozan'ın sismik karakteristiği, batıda Ecemiş Fayı, doğuda özellikle Savrun ve Kozan fayları olmak üzere bu faylarla ilişkili ikincil kırık zonları tarafından şekillendirilmektedir. Aktif karakter taşıyan bu faylar, geçmişte yüzey kırığı oluşturabilecek nitelikte depremlere neden olmuş ve gelecekte yıkıcı sarsıntılar üretme potansiyeline sahiptir. Özellikle Savrun Fayı, kuzey-güney doğrultusunda uzanmakta ve Minnetli, Acarmantaş, Karabucak ile Durmuşlu gibi mahalleleri daha yakından etkilemektedir. Mikro-deprem analizleri, Kozan'daki sarsıntıların çoğunlukla 5–10 km arasında, bazı durumlarda ise 5 km'den daha sığ odaklarda meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Bu tür depremler enerjilerini kısa bir mesafede yeryüzüne ilettiğinden, daha güçlü sarsıntılar üretmekte ve can ile mal kaybı riskini artırmaktadır. 1941 yılında 100 km derinlikte gerçekleşen deprem dışında, ilçede kaydedilen tüm depremler 55 km'nin altında oluşmuştur. Özellikle 5 km ve daha sığ derinlikte meydana gelen 59 depremin varlığı, aktif fayların yüzeye yakın segmentler boyunca etkili olduğunu göstermektedir (Şekil 3.4).

Kozan Fayı ile Savrun Fayı arasındaki jeodinamik ilişki de dikkat çekicidir. Her iki fay, Adana Havzası'nın kuzey kenarında tektonik bir sınır oluşturmakta ve burada meydana gelen sıkışma rejimi, dikey ve yatay hareketlerin birleşimiyle karmaşık bir deformasyon alanı yaratmaktadır. Bu fay hatlarının geçmişte depremler ürettiği bilinmekte ve 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında bölgedeki stres dağılımında önemli değişimler yaşandığı değerlendirilmektedir (Ünlügenç ve Akıncı, 2024). Bu değişimler, ikincil fay zonlarının yer aldığı Kozan'da yeni depremlerin tetiklenmesine neden olabilecek potansiyel riskleri beraberinde getirmektedir.

MTA verilerine göre, 1900 yılından günümüze kadar Kozan sınırları içerisinde 3.5 büyüklüğünün üzerinde 78 deprem kaydedilmiştir. Bunların 47'si 4.0'ın altında, 16'sı 4.0–5.0 aralığında ve 3'ü 5.0 büyüklüğünün üzerindedir. En dikkat çekici ilk büyük sarsıntı, 28 Aralık 1979'da Durmuşlu Mahallesi'nde, 1.6 km derinlikte meydana gelen 5.1 büyüklüğündeki depremdir. Ayrıca, 25 Temmuz 2023 ve 27 Ekim 2024 tarihlerinde Minnetli Mahallesi'nde, yaklaşık 3.8–3.9 km derinlikte yaşanan 5.0 büyüklüğündeki depremler, yüzeye yakın sarsıntıların devam ettiğini göstermektedir (Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi, 2024).

Depremlerin derinlik dağılımı da önemli bilgiler sunmaktadır. İlçedeki 78 depremin 59'u 5 km'den daha sığ, 19'u 5–10 km aralığında, 15'i 10–20 km aralığında ve yalnızca 7'si 20–55 km derinlikte gerçekleşmiştir. Bu dağılım, Kozan çevresindeki depremlerin büyük ölçüde kabuğun üst kesimlerinde yoğunlaştığını ve yüzey kırığı oluşturma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 3.4 Çalışma Sahasının Deprem Risk Haritası

Sarsıntıların mekânsal dağılımı incelendiğinde, depremlerin genellikle ilçenin doğu, kuzeydoğu ve güneydoğu kesimlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bölgeler doğrudan Savrun Fayı üzerinde yer almakta olup, Minnetli, Eskimantaş, Acarmantaş,

Durmuşlu ve Karabucak gibi mahalleler birinci derece deprem risk zonu içerisinde bulunmaktadır. Buna karşılık, ilçenin kuzeybatı ve batı kesimlerinde yer alan Yukarıkeçili, Kapıkaya ve Görbeyaz gibi mahalleler üçüncü ve dördüncü derece tehlike zonlarında yer almakta; burada daha az sayıda ve daha düşük büyüklükte depremler kaydedilmektedir. Güneydoğudaki Faydalı, Gazi, Hamam ve Dilekkaya gibi mahalleler ise alüvyal zemin nedeniyle ikinci derece deprem riski taşımaktadır (Şekil 3.4). Bu durum, ilçede doğu-batı doğrultusunda değişen mekânsal bir risk dağılımı olduğunu ve özellikle doğu kesimlerin daha yoğun sismik tehlike altında bulunduğunu göstermektedir.

Savrun Fayı'nın Holosen ve Kuvaterner dönem boyunca aktif olduğuna dair jeolojik veriler, bu fayın günümüzde de hareketli olduğunu ve büyük magnitüdlü depremler üretme potansiyelini koruduğunu ortaya koymaktadır. Hem jeolojik hem de güncel sismik veriler, deprem riskinin yalnızca mevcut yapılar açısından değil, gelecekteki yerleşim ve planlama süreçleri bakımından da belirleyici bir unsur olması gerektiğini göstermektedir. İlçeden geçen aktif Savrun ve Kozan fayları, bölgedeki sismik hareketliliğin temel nedenini oluşturmakta; bu faylar boyunca gelişen Kuvaterner yaşlı gevşek alüvyon zeminler, yüzeye yakın gerçekleşen depremlerin etkisini artırarak özellikle doğu ve güneydoğu mahallelerinde risk düzeyini yükseltmektedir.

İlçenin kent merkezi de deprem riski açısından önemli tehlikeler barındırmaktadır. Kentsel yerleşimin alüvyal ve gevşek dokulu zeminler üzerinde genişlemesi, bu zeminlerin deprem sırasında sıvılaşma (örneğin topuk sıvılaşması gibi) riski taşıması nedeniyle ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Literatürde de vurgulandığı üzere, bu durum kent merkezi için önemli bir risk faktörüdür. Yapılaşmanın kalkerli zeminlerin bulunduğu alanlara kaydırılması ve yatay mimari tercih edilmesi, olası depremlerin etkilerini azaltmada etkili olacaktır. Buna karşılık, kuzeybatıdaki daha yaşlı ve dayanıklı kayaçlar üzerinde kurulu yerleşimler görece daha düşük risk altındadır. Bu durum, deprem riskinin mekânsal dağılımı ve farklılaşmasında jeolojik yapının belirleyici bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Özellikle alüvyonlu zeminler üzerinde yer alan yerleşim alanlarında zemin etütlerinin yapılması, yapı stoklarının güçlendirilmesi ve halkın afet bilinci yönünden eğitilmesi, ilçenin sismik dayanıklılığını artırmak açısından kritik öneme sahiptir. Bu fayların jeolojik dönemlerden beri aktif olması, tehlikenin sürekliliğini gözler önüne sermekte ve yerleşim ile yapılaşma faaliyetlerinin jeolojik gerçeklikler doğrultusunda şekillendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

3.2.3. Jeomorfolojik ve Topografik Özellikler

Bölgenin topoğrafyasında; vadi, yamaç, sırt ve aşınım yüzeyleri gibi çeşitli formlar, jeolojik evrimin bir sonucu olarak meydana gelmiştir (Atalay, 1997, s. 32). Bu evrim, arazinin kullanım biçimleri üzerinde doğrudan etkili olmuş; tarımsal ve yerleşim faaliyetlerinin dağılımını belirlemiştir.

Jeomorfoloji ve topoğrafya, yeryüzü şekillerinin nasıl oluştuğunu ve zaman içinde nasıl değiştiğini inceleyen iki önemli coğrafya dalıdır. Yeryüzü; ova, yayla (plato), dağ, tepe ve vadi gibi çeşitli şekillerden oluşan karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu şekiller, jeomorfoloji ve topoğrafyanın temel inceleme konusunu oluşturur. Çalışma alanının jeomorfolojik yapısı, başta kara kütlelerinin yükselip alçalmasına neden olan epirojenik ve tektonik hareketler olmak üzere, iç ve dış kuvvetlerin uzun süreli etkisiyle şekillenmiştir. Özellikle Tersiyer ve Kuvaterner dönemlerinde yaşanan jeolojik süreçler sonucunda sığ ve derin denizlerde farklı çökeller birikmiş, zamanla bunlar aşınım, birikim ve tektonik hareketlerin etkisiyle bugünkü topoğrafya ortaya çıkmıştır (Özgül, 1976; Metin, Ayhan ve Papak, 1982). Bu morfolojik yapılar sadece arazinin şeklini belirlemekle kalmamış, aynı zamanda arazinin nasıl kullanılacağına dair kararları da önemli ölçüde etkilemiştir (Atalay, 1997, s. 32).

Kozan ilçesinin topografik yapısı, temel olarak iki ana morfolojik birimden meydana gelmektedir. İlçenin kuzey kesiminde, Paleozoik ve Mezozoik dönemlere ait metamorfik kayaçların egemen olduğu dağlık alanlar bulunmaktadır. Buna karşılık güneyde yer alan Bucak ve Kozan Ovaları, jeolojik olarak daha genç yaşlı Kuvaterner dönemi alüvyonları ile kaplı olup daha düz ve sade bir topoğrafya özelliği göstermektedir. İlçenin batı bölümlerinde ise eğimin kademeli olarak arttığı, dalgalı ve engebeli yamaç sistemleri dikkat çekmektedir (Şekil 3.3 ve Şekil 3.5). Akarsuların uzun süren aşındırma süreçleri de bu alanlarda önemli bir rol oynamış; jeolojik zeminle etkileşim sonucu dik yamaçlı ve "V" profilli vadilerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu süreçler, bölgenin morfolojik çeşitliliğini artırmış ve arazi kullanımına dair kararları doğrudan etkilemiştir (İzbırak, 1977, s. 251).

Bu morfolojik ayrışma, jeolojik temel özelliklerle doğrudan ilişkilidir ve arazinin doğal kullanım biçimlerini önemli ölçüde belirlemektedir. Çalışma alanında hâkim olan birimlerin litolojik ve stratigrafik özellikleri; arazinin geçirgenlik, eğim, derinlik ve toprak oluşumu gibi morfometrik parametrelerini etkileyerek tarım, yerleşim, ulaşım ve hayvancılık gibi beşerî faaliyetlerin mekânsal dağılımını şekillendirmiştir. Özellikle geçirimsiz veya düşük geçirgenliğe sahip metamorfik kayaçların yaygın olduğu alanlar, su tutma kapasitesinin yetersiz olması nedeniyle kuru tarıma elverişli değildir ve bu bölgeler çoğunlukla mera ya da ormanlık alan olarak değerlendirildiği görülmektedir. Buna karşılık, geçirgenliği yüksek ve su tutucu özellikteki genç alüvyon zeminler hem tarımsal üretim hem de yerleşim açısından daha uygun alanlar oluşturmaktadır.

Tablo 3.1 Kozan İlçesi ve Çevresinde Jeomorfolojik Birimlerin Alansal Dağılışı

Arazi Tipi	Arazinin Alanı (ha)	Arazinin Oranı (% 100)
Yüksek Aşınım Yüzeyi	9.815,2	5,0
Alçak Aşınım Yüzeyi	19.331,1	9,9
Birikinti Konisi	86.69,5	4,5
Ova	34.016,1	17,5
Tepe	13.333,8	6,9
Yamaç	47.150,5	24,3
Vadi	10.788,5	5,6
Dağlık Alan	51.258	26,4
TOPLAM	**194362,6**	**100**

Kaynak: Jeomorfolojik Birimler (Şekil 3.6) Haritadan Yararlanılarak İlçe Sınırlarına Göre Hesaplanmıştır.

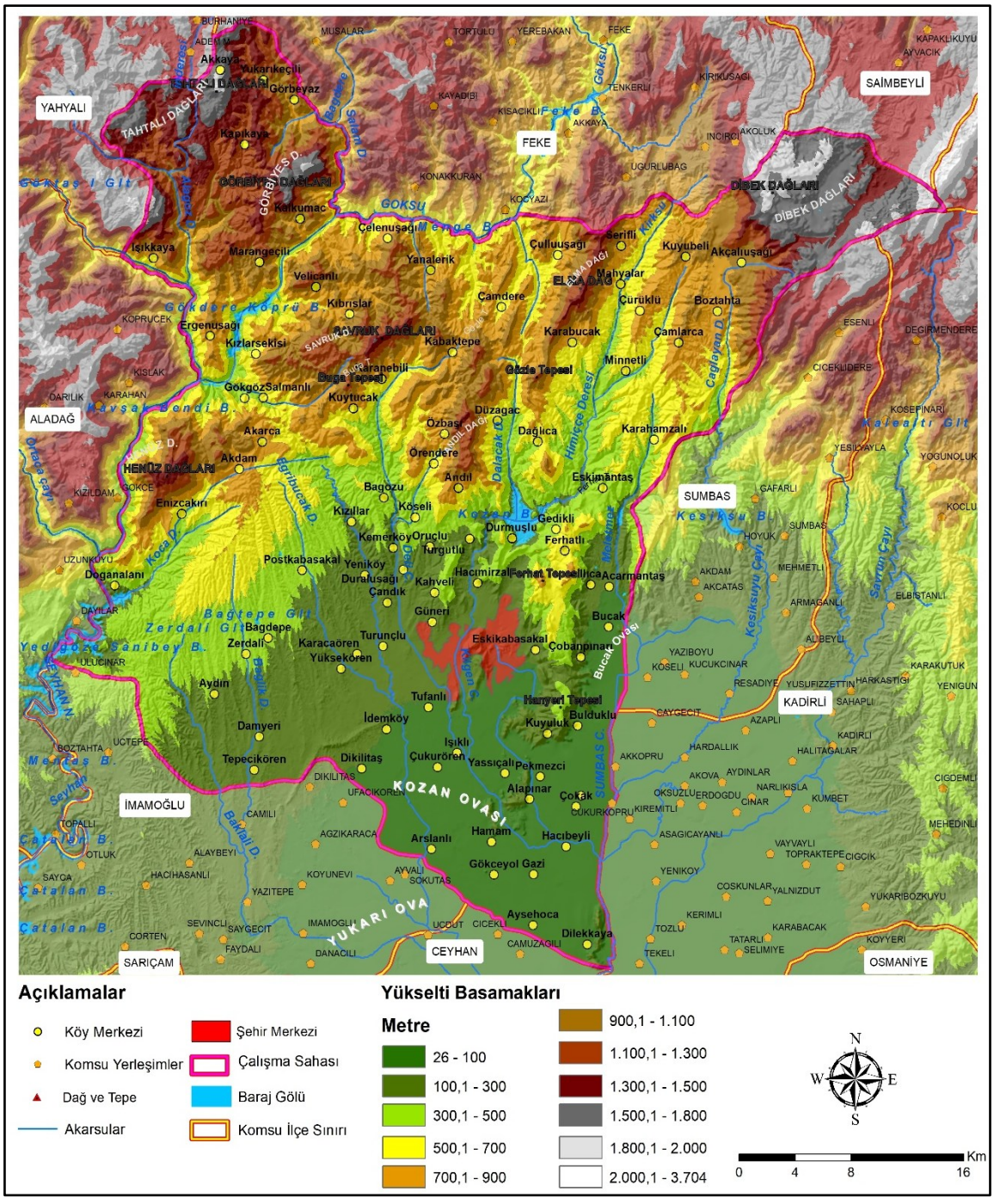
Bu bağlamda, çalışma sahasında alüvyonlarla kaplı genç tektonik düzlükler, verimli tarım arazilerine ve yoğun yerleşim alanlarına ev sahipliği yapmaktadır. Buna karşılık, yüksek eğimli ve sert kireçtaşı ile şist gibi dirençli kayaçlardan oluşan yükseltiler ise tarıma elverişsiz alanlar olarak kalmakta ve daha çok orman, yayla veya hayvancılık faaliyetleri için kullanılmaktadır. Bu durum, jeolojik temel ile morfolojik yapı arasındaki ilişkinin yalnızca fiziki coğrafya açısından değil, ekonomik coğrafya açısından da belirleyici bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Jeolojik evrim sonucu şekillenen topoğrafya, insan yerleşimi ve doğal kaynak kullanımı üzerinde yönlendirici bir rol oynamış; bu sayede çalışma alanında mekânsal ve işlevsel farklılıkların oluşmasında temel etkenlerden biri hâline gelmiştir.

ArcMap yazılımı kullanılarak; eğim, izohips, kabartma ve jeoloji haritalarından yararlanılarak oluşturulan jeomorfolojik birimler haritası verilerine göre, genel olarak ilçenin %26,4'ünü dağlık araziler, %17,5'ini alüvyal düzlükler, %15,0'ini hafif dalgalı aşınım düzlükleri ve %30'unu vadi ve yamaçlar oluşturmaktadır (

Tablo 3.1). Bu unsurlar, araştırma sahasının sınırlarının belirlenmesinde de önemli bir rol oynamıştır. İlçe sınırlarının belirlenmesinde daha çok akarsu vadileri olmakla birlikte tepelikler, sırtlar, yamaçlar ve doruk noktaları gibi yeryüzü şekillerininde belirleyici olduğu görülmektedir (Ardel, 1957, s. 2). Çalışma sahası, jeomorfolojik ve topografik çeşitlilik açısından oldukça zengin olup özellikle orojenik ve epirojenik süreçler ile dış kuvvetlerin etkisi, bu çeşitliliğin oluşumunda önemli rol oynamıştır (Ardel, 1957, s. 2; Atalay, 1997).

Atalay (1997), Orta Toroslar'ın Miyosen dönemi itibarıyla su yüzeyine çıktığını ve bu süreçte farklı parçalanmalar ile çökmelerin yaşandığını belirtmiştir. Bu yükselme sırasında, deniz altında bulunan Orta Toroslar yaklaşık 2000 metreye kadar yükselmiştir. Bölgedeki Toroslar'ın uzantıları olan Tahtalı ve Dibek Dağları, Alp orojenezi'ne bağlı olarak şekillenen dağ sıralarından biridir. Özellikle ilçenin kuzey

kesimlerinde yer alan dağlık bölgeler, bölgenin ana yer şekillerinden birini oluşturmaktadır. Genellikle güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan bu dağlık alanlar, Orta Toros Dağları içerisinde değerlendirilmektedir (Atalay, 2011, s. 21).

Şekil 3.5 Çalışma Sahasının Fiziki Haritası

Kozan ilçesi sınırları içerisinde, dört ana kütle hâlinde gruplanmış birçok dağ ve tepe yer almaktadır. Dağlık alanlar içinde; batıda Henüz Dağları (1490 m), kuzeybatıda Kırgıl Tepe (1756 m), Akkaya Tepe (1931 m) ve Görbiyes Dağları (1789 m) dikkat çeken başlıca yükseltiler arasında yer almaktadır. Kuzey kesimde Andıl Dağı (1284 m), Savruk Dağı (1122 m), Üçbey Dağı (1291 m) ve Elmadağ (1497 m) bulunurken,

kuzeydoğuda Dibek Dağları'nın uzantılarından Hokka Dağı (1997 m) ve Gezit Dağları (2230 m) öne çıkan yüksek dağlardır. Doğuda ise Karasis Dağı (1056 m) yer almaktadır. Bölgedeki dağların bazıları denize dik uzanması ile dikkat çekmektedir. Bunlar genellikle ova kesiminde 500 metreyi geçmeyen tepeliklerdir. Bu tepeler Kızılkaya Tepe (128 m), Karınca Tepe (190 m), Ulugedik Tepe (224 m), Lale Tepe (248 m), Cırcıroğlu Tepe (250 m) ve Kale Tepe (340 m)'dir. Bunlar akarsuların aşındırma gücüyle şekillenmiş olup, çevrelerine kıyasla daha belirgin yükseklikliklere sahip topografik unsurlardır (Tablo 3.2 ve Şekil 3.3).

Tablo 3.2 İlçe Sınırları İçindeki Bazı Dağların ve Tepelerin Yükseltileri

ADI	Metre	ADI	Metre	ADI	Metre
Anavarza Tepe	41	Karakesme Tepe	950	Üçbey Dağı	1.291
Kızılkaya Tepe	128	Katran Tepe	956	Gözle Tepe	1.378
Karınca Tepe	190	Cızlaklı Tepe	961	Bozkaya Tepe	1.410
Ulugedik Tepe	224	Batancık Tepe	964	Topkamalak Tepe.	1.484
Lale Tepe	248	Gücük Tepe	980	Henüz Dağı	1.490
Cırcıroglu Tepe	250	Sağyurt Tepe	1.041	Elmadağı	1.497
Kale Tepe	410	Kuzun Tepe	1.057	Gözle Tepe	1.554
Hanyeri Tepe	344	Delikkaya Tepe	1.081	Egricam Tepe	1.567
Sünbül Dağı	408	Kabak Tepe	1.099	Kara Tepe	1631
Kızılhöyük Tepe	483	Buga Tepe	1.122	Sürtme Tepe	1..692
Kepez Tepe	587	Kızıl Dağı	1.123	Koçaga Tepe	1.744
Tülek Tepe	666	Büyükay Tepe	1.124	Kırgıl Tepe	1.756
Heyicek Tepe	693	Çal Tepe	1.147	Görbiyes Dağı	1.789
Kabak Tepe	693	Kamalak Tepe	1.194	Innık Tepe	1.848
Kurukuyu Tepe	704	Karıncalı Tepe	1.196	Tokluardı Tepe	1.895
Çal Tepe	714	Uyucun Tepe	1.198	Akkaya Tepe	1.931
Sarı Ağaç Tepe	798	Bostankoymetris Tepe	1.257	Tekir Tepe	1.936
Uğu Tepe	805	Kalamaklı Tepe	1.259	Hokka Dağı	1.997
Keltemisen Tepe	899	Nernek Tepe	1.272	Gökçebel Tepe	2.054
Küçükhenüz Tepe	922	Andıl Dağı	1.284	Gezit Dağı	2.230

Kaynak: HGM Atlas Küre Uygulaması Topoğrafya Haritalarından Üretilmiştir.

İlçenin toplam arazisinin %26,4'ü dağlık alanlardan oluşmakta olup, bu bölgeler yüksek eğimli yamaçlar ve sırtlarla karakterize edilmektedir. Yüksek kesimlerde, akarsuların aşındırıcı etkisiyle derin vadiler ve yarıklar gelişmiş; bu süreç, bölgenin morfolojik yapısının oluşumunda belirleyici olmuştur. Bölgeye yüksek bir noktadan bakıldığında ya da detaylı bir topografya haritası incelendiğinde, akarsu aşındırması ve biriktirmesi sonucunda oluşmuş çeşitli yüzey şekilleri açıkça göze çarpmaktadır. Akarsuların etkisiyle gelişen bu flüviyal yapı; ovaların, vadilerin ve tepelerin oluşumunda önemli bir rol üstlenmiştir. Ayrıca, mekanik parçalanma ve kimyasal

ayrışma gibi dış kuvvetler de bu yüzey şekillerinin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Tüm bu süreçler, Kozan ilçesindeki yüzey şekillerinin çeşitlenmesine ve farklı topografik yapıların oluşmasına neden olmaktadır.

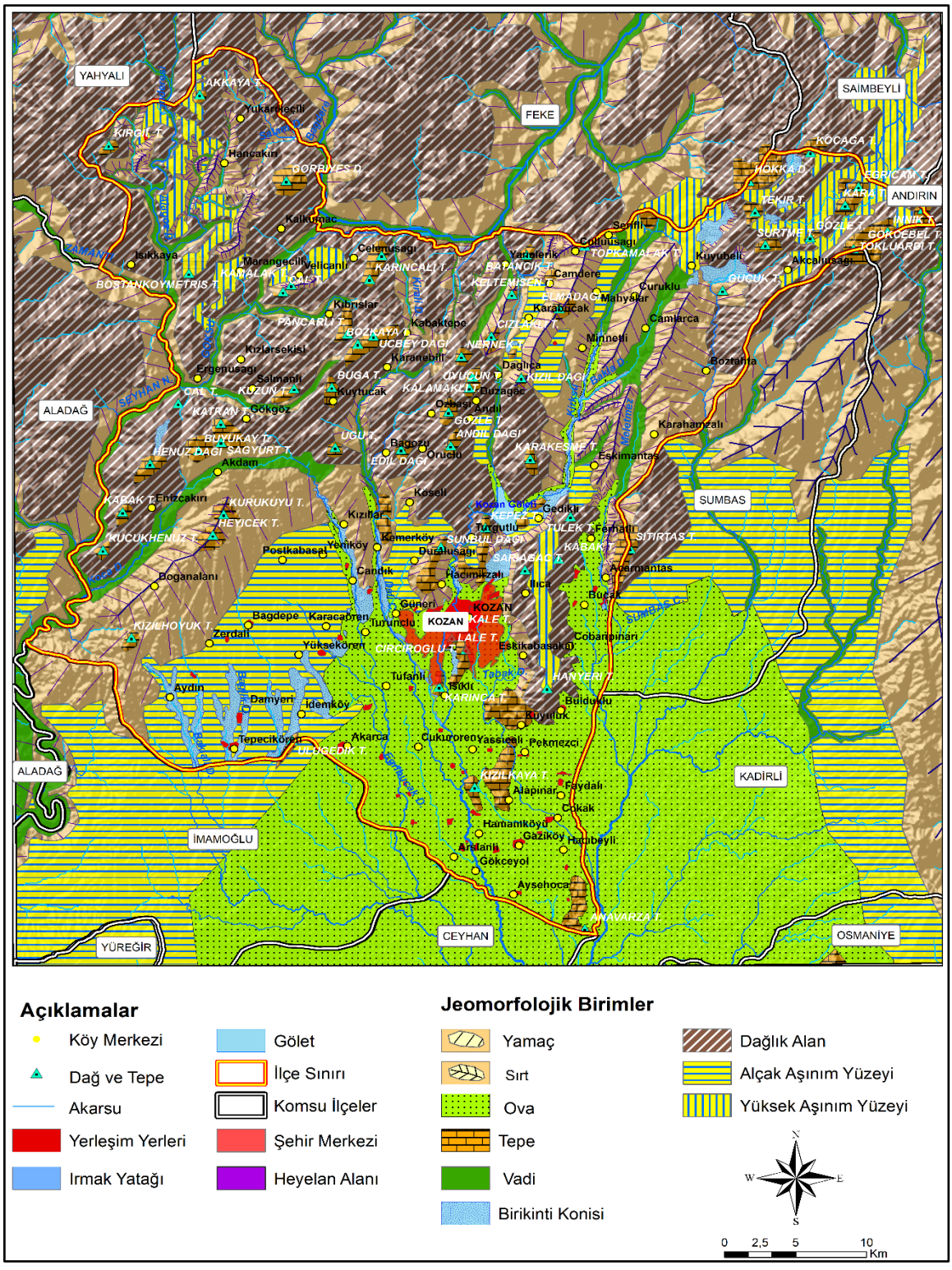
Bölgede dikkat çeken yeryüzü şekillerinden biri de vadilerdir. Sürekli ve mevsimlik akarsuların etkisiyle irili ufaklı pek çok vadi oluşmuştur. Kuzey-güney yönünde akan akarsular ve yan kolları tarafından oluşturulan vadiler, sahanın topografyasında belirgin engebeli yapılar meydana getirmiştir. Bu vadiler, alçak kesimlerde daha hafif eğimli iken, yüksek kesimlerde derin ve "V" biçimli bir görünüme sahiptir. Bu durum, Ardos'a göre bölgenin genç bir topografyaya sahip olduğuna işaret etmektedir (Ardos, 1984, s. 31). Bölgede yer alan Seyhan Nehri (Zamantı), Göksu, Kilgen Çayı, Deli Çay, Eğribucak Deresi ve Sumbas Çayı gibi ana akarsular ile yan kolları, ova tabanına yerleşmiş olmalarına rağmen henüz tam anlamıyla olgun bir vadi yapısına ulaşamamıştır (Şekil 3.5).

Dağlık ve vadilik alanlar, bölgenin doğal kaynak potansiyeli açısından önemli bir zenginliğe sahiptir. Zengin su kaynakları, enerji üretim imkânları, çeşitli bitki örtüsü ve fauna çeşitliliği gibi unsurlar, bu alanlarda tarım, hayvancılık ve ormancılık gibi farklı ekonomik faaliyetlerin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Özellikle dağcılık ve dağ turizmi açısından yüksek potansiyele sahip olan bu bölgeler, dikkat çekici morfolojik yapılardır (Somuncu, 2004, s. 2). Öte yandan, dağlık ve engebeli alanlar, iç kesimlerle ulaşımı güçleştiren bir karaktere sahiptir. Bu durum çalışma sahası içinde geçerlidir. Yükseltinin fazla olması, ilçenin kuzey kesiminde yaylacılık faaliyetlerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Engebeli arazi yapısı ve zengin maki bitki örtüsü, kıl keçisi gibi hayvan türlerinin yetiştiriciliğini yaygın ve ekonomik açıdan önemli bir faaliyet hâline getirmiştir.

İlçe arazisinin en dikkat çekici yeryüzü şekillerinden biri de ovalardır. Genellikle düz ya da hafif eğimli alanlar olarak tanımlanan bu bölgelerde, akarsuların oluşturduğu vadiler derin olmayan bir görünüm sergilemektedir. Coşkun dönemlerinde akarsular yataklarından taşarak geniş düzlükleri kaplamakta; bu durum da ovaların morfolojik yapısını belirleyen temel süreçlerden birini oluşturmaktadır. Sahadaki ovalar akarsular tarafından taşınan alüvyonların zamanla birikmesi sonucu meydana gelmiştir (İzbırak, 1977, s. 154). Yukarı Çukurova dolayısıyla Kozan Ovası, bu tür oluşumların en önemli örnekleri arasında yer almaktadır.

Kozan Ovası, Çukurova'nın kuzeyinde yer almaktadır. Toros Dağları'nın yükselmesiyle birlikte çukurlaşan alanlar da dağlardan taşınan malzemelerin birikmesi sonucu doldurulmuştur. Ovalar, alüvyonların birikmesiyle oluşan geniş ve verimli düzlüklerdir (Ardel, 1957, s. 3). Özellikle Kozan Ovası, kuzeyde Andıl Dağı, batıda Henüz Dağı ve doğuda Sünbül Dağı ile çevrili olup tarımsal üretim açısından önemli bir topografik ünite oluşturmaktadır. Ovanın yükseltisi güneyden kuzeye doğru kademeli olarak artış göstermektedir. Güney ve orta kesimlerinde yükselti yaklaşık 26 metre

civarındayken, kuzeye doğru ilerledikçe rakım 100 metreye, eğimli ve engebeli sahalara yaklaştıkça ise 300 metreye ulaşmaktadır. Ova, genellikle %10'a kadar eğime sahip alanları içermektedir. Bu bölgelerde, bazı kesimlerde Miyosen dönemine ait kırıntılı kayaçlar, karbonatlar ve neritik kireçtaşları yaygın olarak görülmektedir (Şekil 3.5, Şekil 3.6 ve Şekil 3.10).

Şekil 3.6 Kozan ve Çevresinin Jeomorfoloji Birimler Haritası

İlçede ovaların sahip olduğu uygun eğim ve verimli toprak yapısı, Akdeniz ikliminin sağladığı nem ve sıcaklık koşullarıyla birleşerek bölgede yoğun tarımsal faaliyetlerin gelişmesine olanak tanımıştır. Bu nedenle, narenciye başta olmak üzere, nar, hurma ve zeytin gibi bahçe tarımı faaliyetleri yaygın olarak yapılmaktadır. Ayrıca, ekonomik değeri yüksek tahıl ve sanayi bitkileri de bölgede yetiştirilmektedir.

Çukurova, güneyde çökme eğilimi gösterirken kuzeydeki Toros Dağları ise epirojenik hareketlerle yükselmektedir (Ardos, 1984, s. 29). Araştırma sahasında, ova tabanından kuzeydoğuya doğru gidildikçe yükselti ve eğim artmakta; bu kesimlerde yamaçlar, sırtlar ve tepelik alanlar daha yaygın olarak görülmektedir. Yüksek kesimlerde akarsular daha derin yarıklar oluşturmuş ve çeşitli aşınım düzlükleri meydana getirmiştir. Aşınım düzlüğü, akarsular tarafından derin vadilerle kazılmış, deniz seviyesinden farklı yüksekliklere sahip, düz ya da hafif eğimli alanlar olarak tanımlanmaktadır (İzbırak, 1977, s. 153). Bu düzlükler genellikle akarsuların aşındırdığı geniş alanlarda oluşmaktadır.

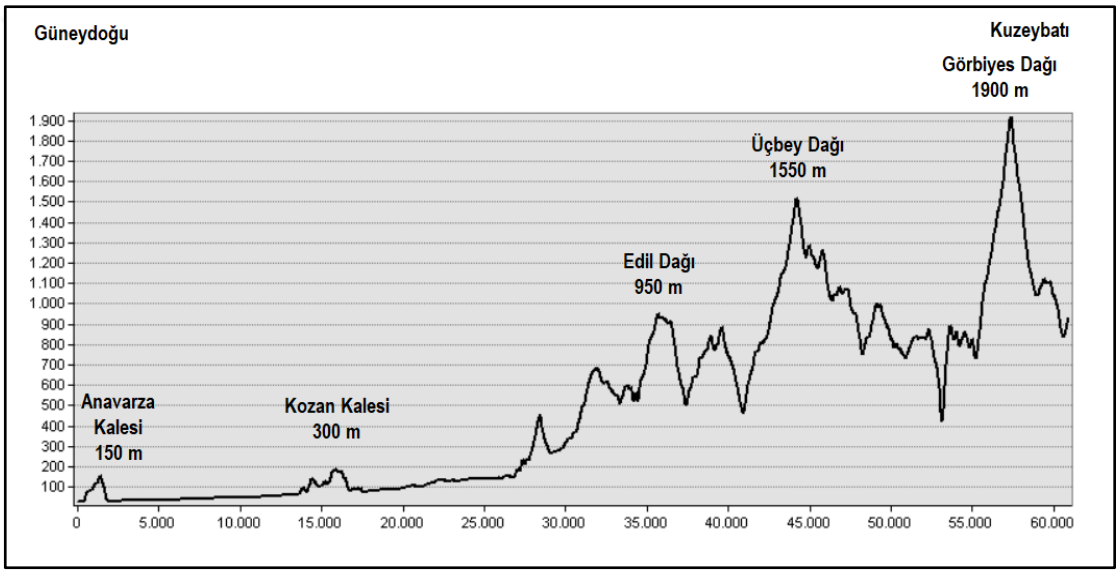
Bölgede, ova tabanının dışında kalan alanlarda derin vadiler ve aşınım düzlükleri yer almakta olup, Kozan'ın toplam arazisinin %15'ini aşınım yüzeyleri oluşturmaktadır (Tablo 3. 1) Bölge deki Toros Dağları ve uzantıları genel olarak karstik özellikler göstermektedir. Aşınım yüzeyleri, daha çok bölgenin karstik arazi yapısına bağlı olarak akarsuların fiziki ve kimyasal yollarla aşındırması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu alanlarda çeşitli karstik oluşumlara rastlanmaktadır. Söz konusu oluşumların geniş ve büyük olanlarında tarım, özellikle de hayvancılığa dayalı yaylacılık faaliyetleri yürütülmektedir. Ayrıca buralar, sayfiye yaylacılığı, dağcılık ve trekking gibi etkinlikler için oldukça uygun sahalar oluşturmaktadır (Ege, 2024).

Kozan'da bu alanlar, alçak aşınım sahaları (800 metreye kadar) ve yüksek aşınım sahaları (800 metre üzeri) olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Alçak aşınım sahaları, genellikle 800 metrenin altındaki bölgelerde yer almakta olup tarım için uygun düzlükler oluşturmaktadır. Buna karşılık, 800 metrenin üzerindeki yüksek aşınım sahaları; eğimli yamaçlar, çayır ve mera alanları ile ormanlık bölgelerden meydana gelmektedir. Bu yükseltilerde dik araziler ile daha az eğimli düzlükler arasındaki geçiş kuşakları, hayvancılık ve ormancılığa dayalı yerleşimlerin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Daha yüksek aşınım düzlükleri, 800 metrenin üzerinde belirginleşmekte; dağların eteklerinden alçak düzlüklere kadar uzanan sırtlar ve vadiler gibi farklı morfolojik şekiller bu alanlarda yer almaktadır. Arazi yapısının daha engebeli olduğu bu sahalarda, erozyon süreçleri sonucunda lapya, dolin, uvala ve polye gibi çeşitli karstik şekiller gelişmiştir (Ege, 2016). 500 ile 1200 metre arasındaki yükselti kuşağında ise tarım alanları daha dar ve parçalı bir dağılım göstermekte olup genellikle geleneksel kuru tarım yöntemlerinin uygulandığı alanlardan oluşmaktadır.

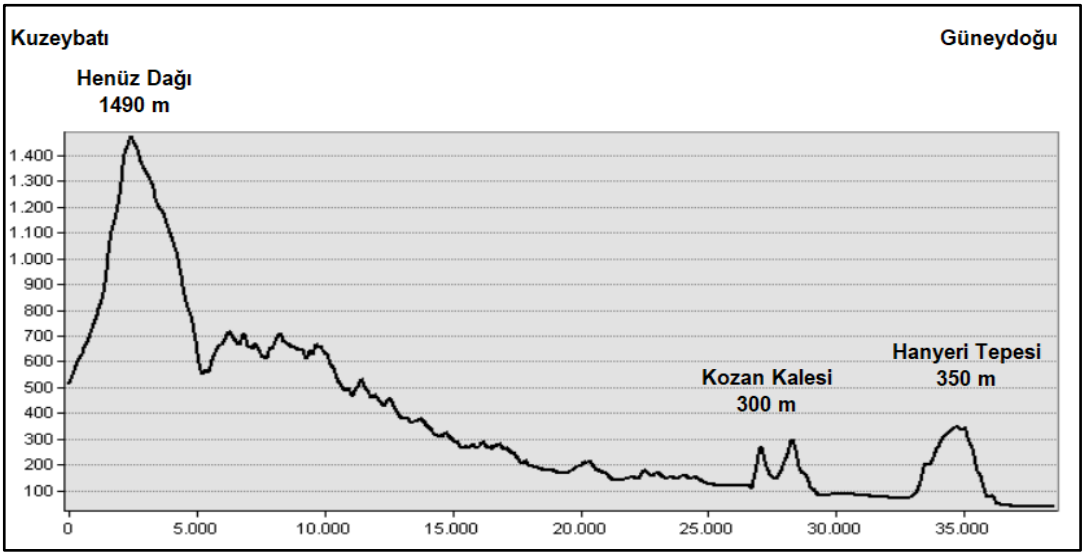
Kozan ilçesinin morfolojik yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için bölgedeki yükselti, eğim ve bakı gibi önemli topografik faktörler dikkate alınarak incelemeler

yapılmıştır. Bu incelemeler, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanılarak elde edilen Sayısal Yüzey Modeli (SYM) verileriyle desteklenmiştir. Yapılan analizler, yükselti ve eğim basamaklarının yeryüzü şekilleriyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler, Kozan'ın topografyasının doğal yaşamı, beşerî faaliyetleri ve ekonomik etkinlikleri nasıl şekillendirdiğini anlamamıza önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Çalışma sahasının morfometrik karakterini ortaya koymak amacıyla, ovadan dağlık bölgelere doğru uzanan enine profiller çıkarılmıştır. Bu kapsamda, Anavarza Kalesi'nden Görbiyes Dağları'na uzanan hat boyunca yükseltinin 150 metreden başlayarak 1900 metreye kadar değiştiği belirlenmiştir. Benzer şekilde, Hanyeri Tepesi'nden Henüz Dağları'na uzanan hatta ise yükseltinin 350 metre ile 1490 metre arasında değiştiği görülmektedir. (Şekil 3.7 ve Şekil 3.8).

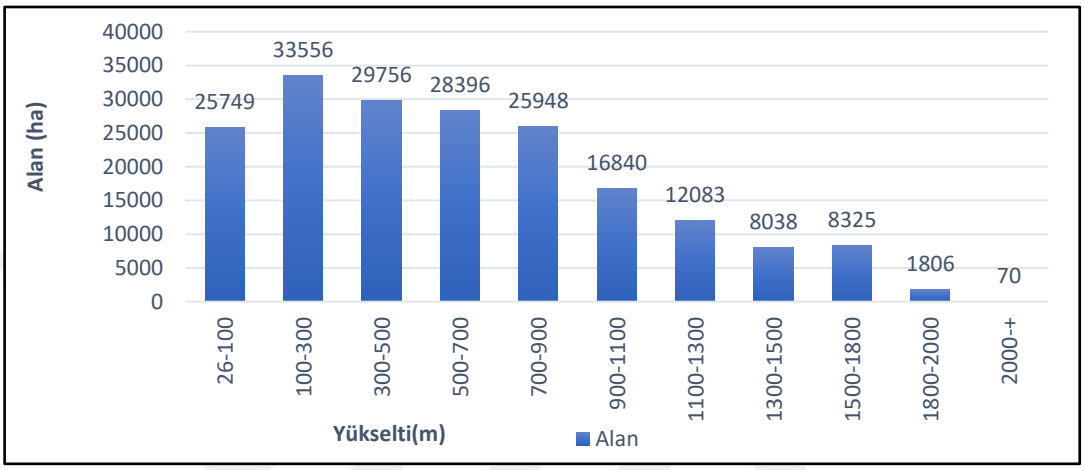

Şekil 3.7 Anavarza Kalesi ve Görbiyes Dağı'nın GD-KB Doğrultusundaki Profili

Şekil 3.8 Henüz Dağı ve Hanyeri Tepesi'nin KB-GD Doğrultusundaki Profili

Çalışma alanında yapılan yükseklik analizleri sonucunda, en fazla alan kaplayan yükselti basamağının 100 -300 metre aralığında olduğu belirlenmiştir (Şekil 3.9). İlçenin dağlık kesimlerinde yer alan Henüz Dağları (1490 m), Kırgıl Tepe (1756 m), Akkaya Tepe (1931 m) ve Görbiyes Dağları (1789 m), Andıl Dağı (1284 m), Savruk Dağı (1122 m), Uçbey Dağı (1291 m), Elmadağ (1497 m), Hokka Dağı (1997 m) ve Gezit Dağları (2230 m) gibi dağların ortalama yükseltisi 1500 metrenin üzerinde olup, bölgenin en yüksek noktalarından bazılarını oluşturmaktadır.

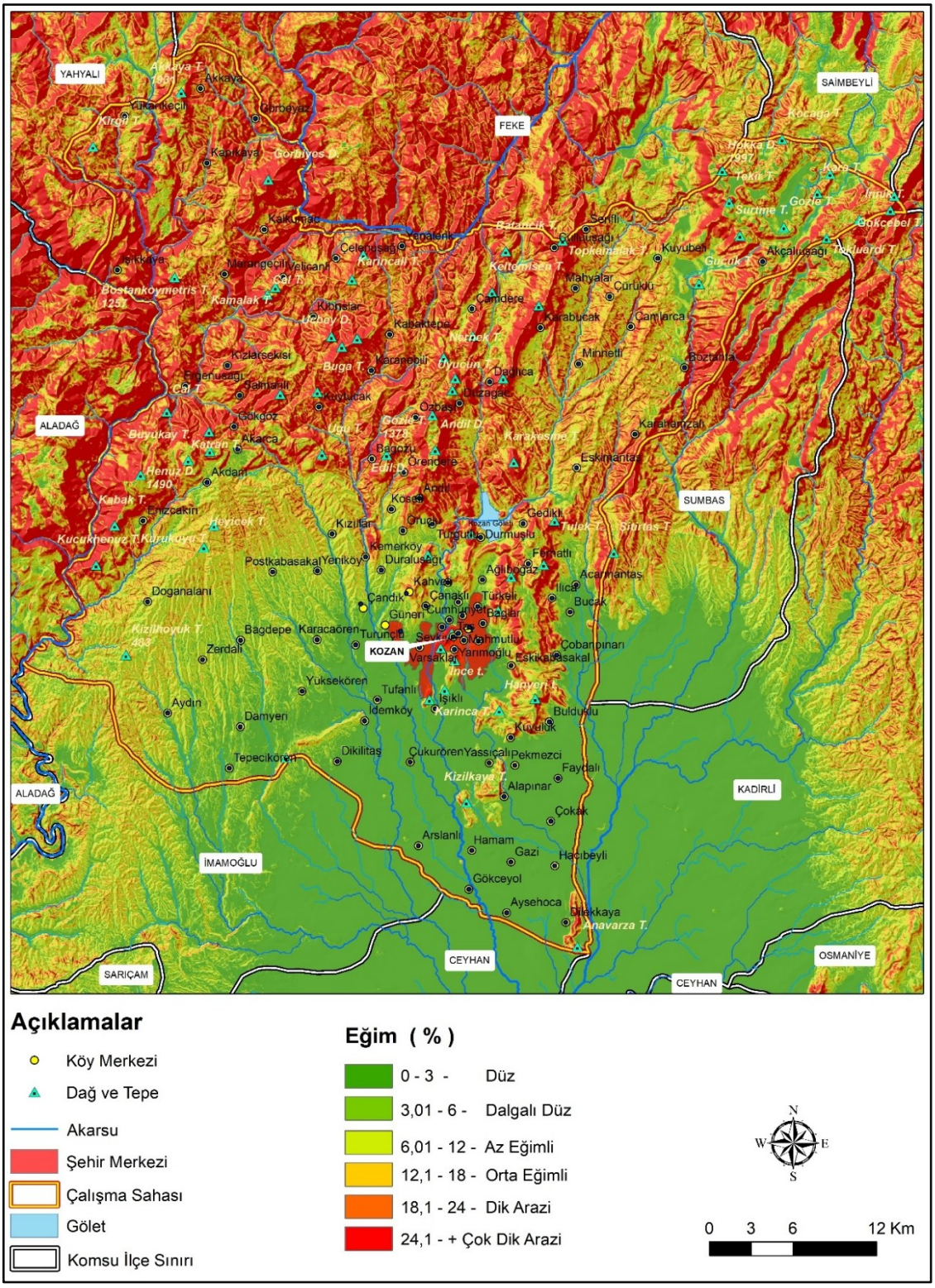

Şekil 3.9 Kozan İlçesinde Yükselti Basamaklarının Alansal Dağılımı (ha)

İlçenin yükselti basamakları, 1/25.000 ölçekli eş yükselti eğrileri (E00) kullanılarak oluşturulan sayısal yükseklik modeli ile analiz edilmiştir. Bu modele göre, Kozan ilçesi'nin topografik yükseltileri 26 ile 2300 metre arasında değişmektedir. Kozan Ovası özelinde yapılan değerlendirmelerde, Anavarza Kalesi ve Kozan Kalesi çevresinde rakımın yaklaşık 100 metre civarında olduğu, ancak kuzey ve kuzeybatı yönlerinde yükselerek 500 metreyi geçtiği belirlenmiştir. Daha kuzeyde ise yükseklik değerleri 1000 metreyi aşmakta olup, ilçenin güney ve kuzey kesimleri arasındaki yükselti farkının belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. Havzanın güney kesimlerinde ortalama 150 metre olan yükselti farkı, kuzey kesimlerde 1000 metrenin üzerine çıkmaktadır. Bu durum, bölgenin jeomorfolojik yapısında belirgin bir dikey farklılaşmanın olduğunu göstermektedir.

Kozan ilçesinde arazilerin yükselti basamaklarına göre dağılımı incelendiğinde, (Şekil 3.9) en geniş alanların 500 metre altındaki yükseltilerde toplandığı görülmektedir. Bu kesim, toplam 89.061 hektar ile ilçedeki tarım ve yerleşim faaliyetlerinin en yoğunlaştığı alanları oluşturmaktadır. 500–900 metre arasındaki yükseltiler ise 54.344 hektar büyüklüğünde bir alan kaplamakta olup, bu bölgeler geçiş kuşağında yer almakta ve yaylacılık gibi mevsimsel kullanımlarla öne çıkmaktadır. 900–1800 metre arasındaki yüksek alanlar, 44.286 hektar ile daha dağlık ve engebeli bir yapı sergilemekte; bu durum özellikle tarım ve sürekli yerleşim açısından sınırlayıcı bir faktör oluşturmaktadır.1800 metre üzeri yükseltiler ise sadece 1.876 hektarlık bir alan kaplamakta olup, bu alanlar çoğunlukla doğal bitki örtüsü ve ormanlarla kaplıdır. Bu

dağılım, Kozan'da arazi kullanımının yükseltiyle ters orantılı bir eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır (Şekil 3.9).

Şekil 3.10 Kozan İlçesi ve Çevresinin Eğim Haritası

Kozan ilçesinin morfolojik yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için eğim analizleri de gerçekleştirilmiştir. Eğim analizleri, bölgedeki topografik farklılıkların görülmesini kolaylaştırmaktadır. Bu analizlerde, ova tabanından dağlık alanlara doğru gidildikçe

eğim değerlerinin arttığı görülmektedir. Özellikle dağlık bölgeler ve dağ eteklerinde eğimin yüksek olduğu ve geniş alanları kapladığı dikkat çekerken, eğimin düşük olduğu bölgeler genellikle ova tabanı ve aşınım düzlüklerinde yer almaktadır. Bu eğim farkları, bölgedeki arazi kullanımını ve doğal yapıyı şekillendiren önemli faktörlerden biridir (Tablo 3.3)

Tablo 3.3 Kozan İlçesinde Eğim ve Morfolojik Üniteleri Alansal Dağılımı (Ha)

Eğim Değeri (%)	Morfografik Tanımlama	Alan Değeri (ha)	Alan Oranı (%)
0-3	Düzlük	43.424	22,3
3-6	Dalgalı Düzlük	14.553	7,5
6-12	Az Eğimli Yamaç	30.722	15,8
12-18	Orta Eğimli Yamaç	32.382	16,7
18-24	Eğimli Dik Yamaç	31.427	16,2
24+	Çok Eğimli (Sarp) Yamaç	41.854	21,5
TOPLAM	-	194.362,6	100,0

Not: Şekil 3.10' deki Haritadan Üretilmiştir.

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanılarak yapılan detaylı analizler sonucunda, Kozan ilçesinin morfolojik yapısının eğim dereceleri ile doğrudan ilişkili olduğu belirlenmiştir (Tablo 3.3)

Arazi eğimi sınıfları, ilçenin arazi kullanım potansiyelinin önemli bir göstergesidir. Eğimi 0–3° arasında değişen düzlük alanlar (%22,3; 43.424 ha), genellikle ova tabanında ve alüvyal düzlüklerde yer almakta olup sulamaya dayalı tarımın yoğun olarak gerçekleştirildiği verimli arazileri oluşturmaktadır. Eğimi 3–6° olan dalgalı düzlükler (%7,5; 14.553 ha), ova ile dağ etekleri arasındaki geçiş kuşağında yer almakta ve aşınım düzlüklerini temsil etmektedir. Eğimi 6–12° arasında değişen az eğimli yamaçlar (%15,8; 30.722 ha), akarsu vadileri boyunca uzanmakta ve tarım ile kısmen yerleşim faaliyetleri için elverişli alanlar sağlamaktadır. Bu alanlarda akarsuların sağladığı sulama imkânları bahçe ve tarla tarımını desteklemekte; ancak su akışı ve erozyon riskine karşı gerekli önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

Eğimi 12–18° olan orta eğimli yamaçlar (%16,7; 32.382 ha), vadilerin kenarlarında yoğunlaşmakta olup meyvecilik ve bağcılık faaliyetleri için uygun potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, eğimin artmasıyla birlikte erozyon riski yükseldiğinden, arazi teraslama gibi koruyucu uygulamaların yapılması gerekmektedir. Eğimi 18–24° arasında olan dik yamaçlar (%16,2; 31.427 ha), vadilerin kenarlarında ve dağlık alanların başlangıç bölgelerinde yaygın olarak görülmektedir. 24° ve üzeri eğime sahip çok eğimli (sarp) yamaçlar (%21,5; 41.854 ha) ise dağlık kesimlerin en yüksek bölümlerinde yer almakta ve büyük oranda orman, maki ve çıplak alanlarla kaplı bulunmaktadır.

İlçede genel olarak eğim ve yükselti değerlerindeki artış, arazi kullanımını ve morfolojik yapıyı doğrudan etkilemektedir. Düşük eğimli bölgeler tarım ve yerleşim için daha uygunken, yüksek eğimli alanlar çoğunlukla doğal bitki örtüsü ile kaplıdır. Bölgenin çok eğimli morfolojik yapısı, arazi kullanımını sınırlandırmakta; tarımsal faaliyetleri kısıtlamakta, yerleşim alanlarının genişlemesini zorlaştırmakta ve yol yapım maliyetlerini artırmaktadır. Ayrıca, ormanların yetişmediği alanlarda şiddetli erozyon problemleri ortaya çıkmaktadır. Kozan ve çevresinin bakı haritası incelendiğinde, özellikle dağlık ve engebeli yapının etkisiyle kısa mesafelerde belirgin değişimler olduğu görülmektedir. Düz alanlar belirgin bir eğime sahip olmadıkları için bakı yönünden fazla etkilenmezken, dağlık bölgelerde eğimle birlikte bakı faktörü önemli ölçüde belirgin hale gelmektedir (Şekil 3.11).

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile yapılan analizlere göre (Tablo 3.4), ilçede doğu bakılı yamaçlar %16,8'lik bir alan (32.647 ha) kaplarken, kuzey bakılı yamaçlar %7,1 ile (13.747 ha) en küçük alanı kaplamaktadır. Bu durum, güneş ışığına maruz kalma süresi ve şiddetinin arazinin kullanım potansiyelini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Kozan'ın kuzeyinde yer alan Toros Dağları'nın doğu-batı yönlü uzanışı, güney bakılı yamaçların daha geniş yer kaplamasına neden olmuştur. Güney bakılı alanlar toplamda %42,4 (82.649,3 ha) ile daha fazla güneş ışığı aldığı için, yerleşim ve tarım faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle meyve bahçeleri ve tarıma dayalı faaliyetler, bu alanlarda daha verimli şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

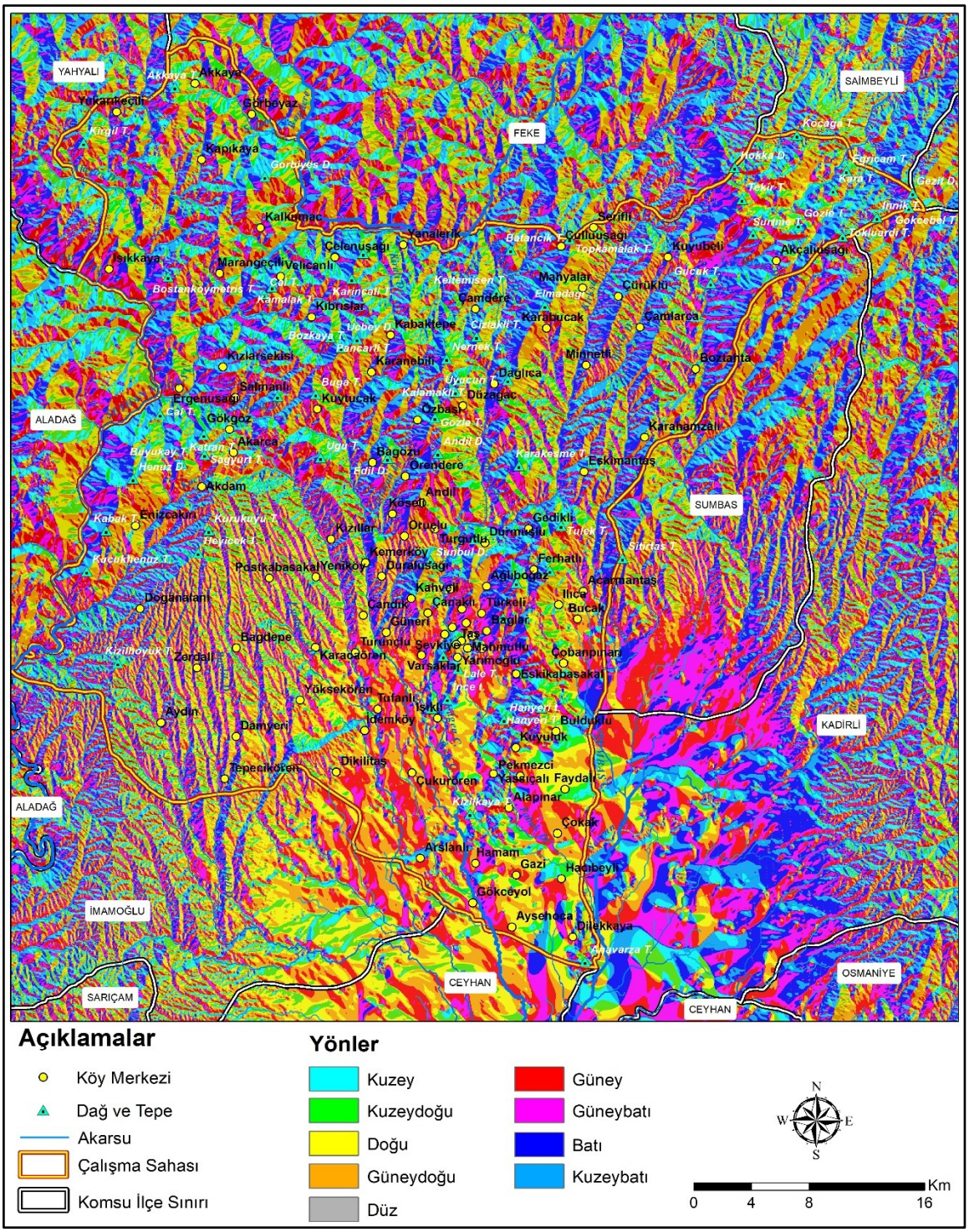
Tablo 3.4 Kozan İlçesinde Bakı Yönlerinin Alansal ve Oransal Dağılımı

Bakı Yönü	Alan (ha)	Alan Oranı (%)
Düz Alanlar (DZ)	3.137,1	1.6
Kuzey (K)	13.747,3	7,1
Kuzeydoğu (KD)	17.177,7	8,8
Doğu (D)	32.647,0	16,8
Güneydoğu (GD)	30.964,0	15,9
Güney (G)	26.607,0	13,7
Güneybatı (GB)	24.898,3	12,8
Batı (B)	26.820,0	13,8
Kuzeybatı (KB)	18.364,2	9,4
TOPLAM	194.362,6	100,0

Not: Şekil 3.11'daki haritadan üretilmiştir

Buna karşın, Kozan ilçesindeki kuzey bakılı yamaçlar toplamda %25,4 (49.289,2 ha) oranında bir alan kaplamakta ve güneş ışığından daha az yararlandıkları için daha nemli ve serin koşullara sahiptir. Bu nedenle bu alanlarda orman örtüsü ve doğal bitki toplulukları yaygın şekilde görülmektedir. Bakı faktörü yalnızca doğal çevreyi değil, ilçedeki yerleşim düzenini, tarımsal faaliyetleri ve hayvancılığı da doğrudan etkilemektedir. Özellikle eğimli ve dağlık kesimlerde bakı, yapıların konumunu, tarım

alanlarında tercih edilen ürünleri ve hayvancılığın yayılımını belirleyici rol oynamaktadır. Dağlık ve tepelik alanlar, tarih boyunca insanların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarını şekillendiren önemli coğrafi unsurlar arasında yer almıştır (Doğan & Doğan, 2023, s. 249). İlçe arazisindeki morfolojik yapı ve dağılım, yerleşimleri ve doğal kaynak kullanımını yönlendirerek beşerî ve ekonomik faaliyetlerin mekânsal farklılaşmasında temel bir etken olmaktadır.

Şekil 3.11 Kozan İlçesi ve Çevresinin Bakı Haritası

3.2.4. Klimatolojik Özellikler

İklim, geniş bir bölge içinde uzun süre boyunca gözlemlenen ortalama hava koşullarını ifade eder (Erol, 1993, s.10). Dünya genelinde 30-40° enlemleri arasında yer alan kıtaların batı kesimlerinde yazlar kurak, kışlar ise yağışlıdır. Bu durum, yazın subtropikal yüksek basınçların, kışın ise batı rüzgarları siklonlarının etkisine bağlıdır (Erol, 1993, s. 233).

Çalışma sahası Doğu Akdeniz'de, bu kuşak içinde yer aldığından ilgili iklimsel özellikleri taşımaktadır. Genel olarak Kozan, Akdeniz ikliminin karasal tipe yakın özellikler gösterdiği bir geçiş alanındadır. Kıyı kuşağından 300 metreye kadar yükselen kesimlerde tipik Akdeniz iklimi hâkimdir: yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Araştırma sahasının ortalama yükseltisi yaklaşık 800 metredir ve burada iklimin oluşumunda denizel etkiler, subtropikal hava kütleleri ve topoğrafya belirleyici olmaktadır. Orta Torosların 2000 metreyi varan ve değişen yükseltileri kıyı ile iç bölgeler arasında iklimsel bir değişim oluşturmaktadır. Bu durum sıcaklık, yağış, basınç ve rüzgâr gibi iklim elemanlarında yerel farklılıklara neden olmaktadır. Kozan'da ova kesiminden (26 m) Tahtalı Dağları'nın zirvesine (2230 m) doğru çıkıldıkça hem sıcaklık azalmakta hem de deniz etkisi zayıflamaktadır. 300–1200 m aralığında Akdeniz geçiş iklimi, daha yüksek kesimlerde ise yüksek yayla iklimi özellikleri görülmektedir (Saraçoğlu,1989, s.45). Kozan'da ova kesiminden (26 m) Tahtalı Dağları'nın zirvesine (2230 m) doğru çıkıldıkça hem sıcaklık azalmakta hem de deniz etkisi zayıflamaktadır. 300–1200 m aralığında Akdeniz geçiş iklimi, daha yüksek kesimlerde ise yüksek yayla iklimi özellikleri görülmektedir (Saraçoğlu,1989, s.45) Yüksek kesimlerde kışın kar yağışı görülmektedir. Sıcaklık farkında kaynaklanan basınç farkı, kış aylarında hava hafif akımının oluşmasına sebep olmaktadır (Erinç, 1996, s.78). Bu durum ova kesiminde kırağı ve don olaylarının yaşanmasını engellemektedir. Kuzeyde uzanan dağlık topografya, soğuk havanın bölgeye ulaşması engellendiğinden, "dulda" olarak adlandırılan bu korunaklı alanlar narenciye yetiştiriciliği açısından oldukça önemli bir avantajlarda sağlamaktadır.

İklim, tarım, su kaynakları, yerleşme düzeni, bitki örtüsü ve ekonomik faaliyetleri doğrudan etkileyen temel bir faktördür. Araştırma sahasında mevsimsel farklılıklar sayesinde çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilebilmektedir. Aynı zamanda tarımsal faaliyetlerin yıl boyunca sürdürülmesine olanak sağlamaktadır. İklim üzerindeki etkili faktörler arasında hava kütleleri, cephe sistemleri, denize olan uzaklık, yükselti ve dağların konumu yer almaktadır (Erinç,1996, s.301)

Çalışmada, Adana 6. Bölge Meteoroloji Müdürlüğü'nden elde edilen Adana, Kozan, Kahramanmaraş, Mersin, Andırın ve Saimbeyli meteoroloji istasyonlarına ait uzun yıllar (1980–2023) iklim verileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu veriler doğrultusunda sıcaklık (Lapse rate), yağış (Shraiber) ve basınç haritaları

hazırlanmıştır (Şekil 3.17, Şekil 3.14, Şekil 3.20). İklim elemanları doğada birbirleriyle sürekli etkileşim hâlindedir ve bir bütün olarak değerlendirilmelidir (Erol, 1993, s. 11). Bu kapsamda sıcaklık, basınç, rüzgâr, nem ve yağış verileri öncelikle ayrı başlıklar altında incelenmiş, ardından bütüncül bir değerlendirme yapılmıştır. Kozan Meteoroloji İstasyonu'nun 43 yıllık verilerine dayanarak gerçekleştirilen bu analizler, çevredeki il ve ilçelerin verileriyle karşılaştırılmış ve bölgenin iklim özellikleri ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur.

3.2.4.1. Sıcaklık

Güneş ışınlarının geliş açısı, Kozan ve çevresindeki istasyonlara göre değişiklik göstermektedir. Ancak bu fark 1°'yi geçmemektedir. Enlem sıralamasına göre istasyonlar güneyden kuzeye doğru Mersin (36° 46'), Adana (37° 0'), Kozan (37° 26'), Kahramanmaraş (37° 34') ve Andırın (37° 35') şeklindedir. Yaz ve kış mevsimlerinde güneş ışınlarının geliş açısı, Kozan ilçesinin iklim özellikleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle 21 Haziran tarihinde, 76° 01''lik en yüksek açıyla daha fazla enerji sağlamakta iken, 21 Aralık'ta ise 29° 07''lik en düşük açıyla gelmektedir (MGM). Bu farklı açılar, yaz ve kış mevsimlerinde güneşlenme sürelerini etkilediği için Kozan ilçesi ve çevresinin iklim özelliklerini şekillendirmektedir. Bu durum, ilçenin bulunduğu enlem itibarıyla yaz aylarında daha fazla güneş enerjisi almasına yol açmaktadır. Bu enerji alımı, sahadaki yüksek yaz sıcaklıklarının ana nedenlerinden biridir.

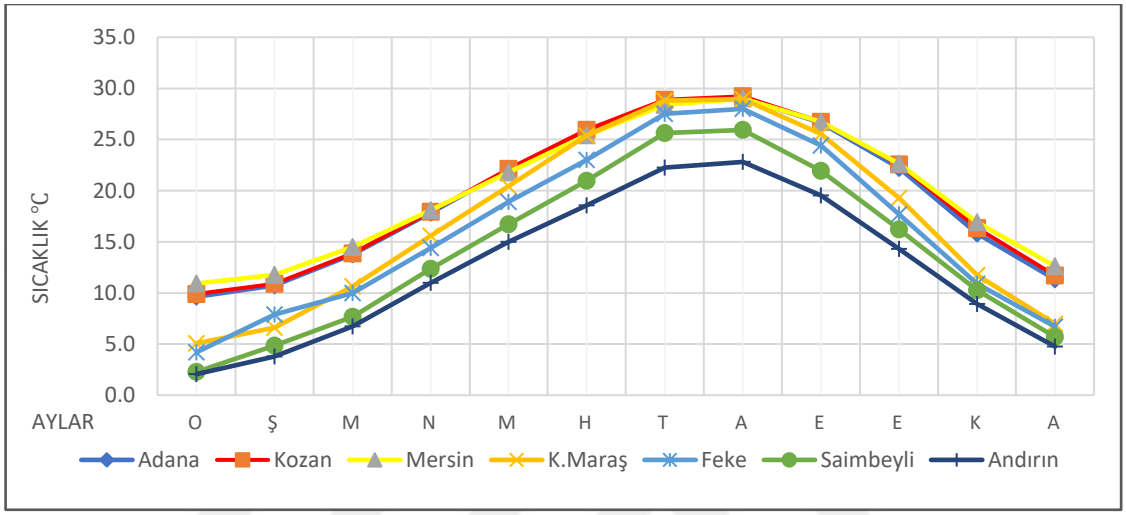
Tablo 3.5 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklık (°C)

İstasyon	Rakımı	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıl.Ort.
Adana	23	9,6	10,7	13,8	17,8	22,0	25,8	28,6	29,1	26,6	22,2	15,8	11,3	19,5
Kozan	**112**	**9,9**	**10,9**	**13,9**	**17,9**	**22,1**	**25,9**	**28,9**	**29,2**	**26,7**	**22,6**	**16,3**	**11,7**	**19,7**
Mersin	7	10,9	11,8	14,5	18,1	21,8	25,4	28,4	29,0	26,7	22,6	16,9	12,6	19,9
K.Maraş	572	5,1	6,6	10,6	15,6	20,4	25,4	28,8	29,0	25,5	19,3	11,7	7,0	17,1
Feke	583	4,2	7,9	10,0	14,4	18,9	23,0	27,5	28,0	24,4	17,7	10,9	6,7	16,1
Saimbeyli	1.050	2,3	4,9	7,7	12,4	16,7	21,0	25,6	25,9	21,9	16,2	10,3	5,7	14,2
Andırın	1.108	2,1	3,8	6,7	11,0	15,0	18,6	22,3	22,8	19,5	14,3	8,9	4,8	12,5

Not: 1980-2023-Mersin, 1980-2023-Adana, 1980-2023-Kozan, 1980-2023- K.Maraş, 2014-2023-Feke, 2013-2023-Saimbeyli, 2013-2023-Andırın yılları arasına ait ortalama sıcaklık verilerdir.

Adana'da yıllık ortalama sıcaklık değeri 19,5 °C iken, Kozan'da 19,7 °C'dir. Buna karşılık, kuzeyde yer alan Andırın'da bu değer 12,5 °C, Feke'de 15,1 °C ve Saimbeyli'de 14,2 °C olarak ölçülmektedir. Kozan'da Ağustos ayında ortalama sıcaklık

29,2 °C ile yılın en yüksek düzeyine ulaşmakta, Ocak ayında ise 9,9 °C ile en düşük seviyeyi görmektedir. En sıcak ve en soğuk aylar arasındaki fark 19,3 °C olup, bu fark karasallığın etkisiyle Andırın'da 20,7 °C, Kahramanmaraş'ta 23,9 °C, Feke'de 23,8 °C ve Saimbeyli'de 23,6 °C olarak belirlenmiştir (Tablo 3.5). Kozan ve çevresindeki bu meteoroloji istasyonlarının verileri dikkate alındığında, sıcaklığın Akdeniz ikliminin genel özelliğine paralel olarak yaz aylarında yükseldiği, kış aylarında düştüğü; ancak aylık sıcaklık ortalamalarının hiçbir zaman eksi değerlere düşmediği görülmektedir.

Şekil 3.12 Kozan ve Çevresindeki İstasyonlarda Aylık Ortalama Sıcaklık Grafiği

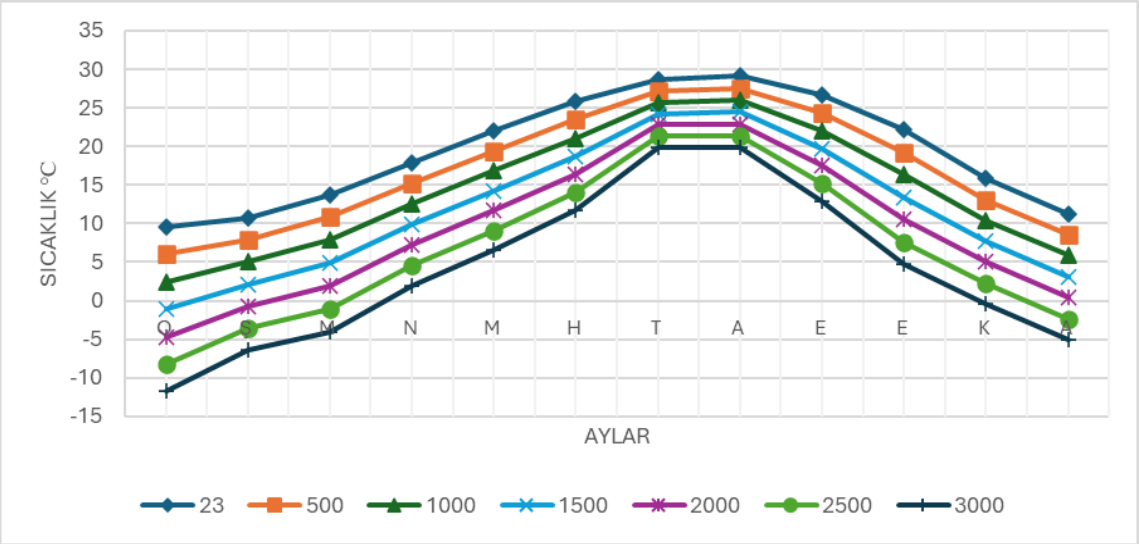
Not : Tablo 3.11 'e göre yapılmıştır.

Kozan ve çevresinde yükselti farklarına bağlı olarak ortaya çıkan sıcaklık dağılımını incelemek amacıyla, deniz seviyesine çok yakın olan Adana Bölge Meteoroloji İstasyonu (23 m) ile kuzeyde 1050 metre yükseltideki Saimbeyli istasyonundan elde edilen veriler kullanılmış ve 583 metre yükseltideki Feke Meteoroloji İstasyonu'nun verileri ile kıyaslanmıştır. Bu istasyonlardan alınan veriler kullanılarak, Kozan ve çevresindeki yükselti basamaklarına göre sıcaklığın nasıl dağıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır (Tablo 3.6). Çizelgeden de görüldüğü gibi, genel olarak yükselti arttıkça sıcaklık düşmektedir. Ancak bu azalma, her ay için sabit bir oran göstermemekte; 100 metredeki sıcaklık değişimi mevsimsel farklılıklar sergilemektedir. Yıllık ortalama sıcaklık Adana'da 19,4°C iken, bu değer Feke'de 16,1°C'ye ve Saimbeyli'de 14,2°C'ye düşmektedir. Saimbeyli ile Adana arasındaki 1.027 metrelik yükselti farkı göz önünde bulundurulduğunda, ortalama sıcaklık farkı 5,2°C olarak hesaplanmıştır. Bu da her 100 metrede yaklaşık 0,5°C'lik bir sıcaklık azalmasına karşılık gelmektedir. Feke'nin verileri incelendiğinde, 500–600 metre yükselti aralığındaki değerlerle büyük oranda örtüştüğü görülmekte ve bu durum verilerin doğruluğunu pekiştirmektedir (Tablo 3.6 Şekil 3.1). Ayrıca, sıcaklık dağılımı yalnızca yükseltiye bağlı olarak değil, bakı durumu, hava kütleleri, nemlilik ve yer şekilleri gibi diğer fiziki faktörlerden de etkilenmektedir (Atalay,1997, s.129 ve Erinç,1996)

Tablo 3.6 Kozan'da Yükselti Basamaklarına Göre Sıcaklık (°C) Dağılımı

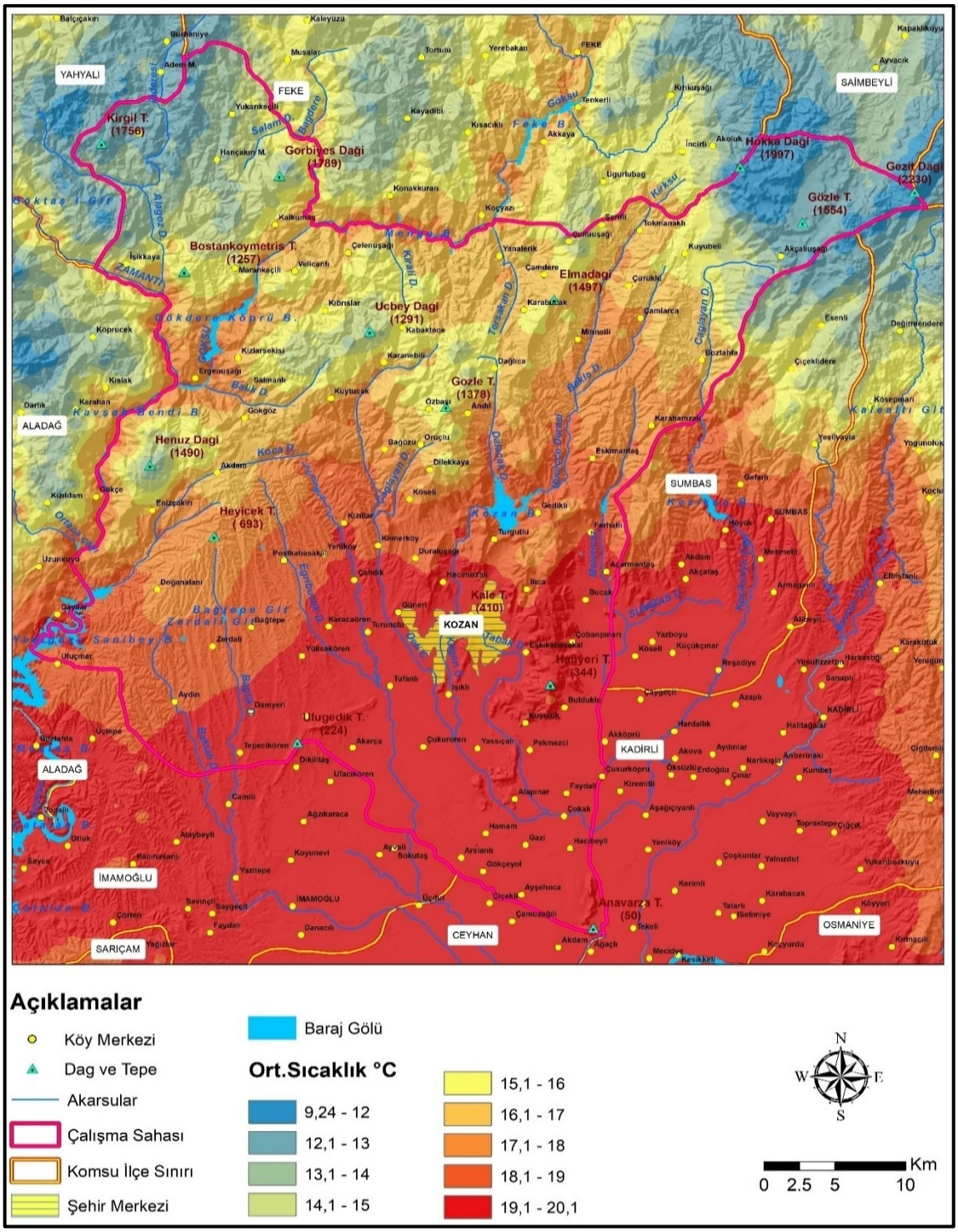
Yükselti (m.)	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıl.Ort.
3000	**-11,8**	**-6,4**	**-4,1**	**1,9**	**6,5**	**11,7**	**19,9**	**19,9**	**13,0**	**4,7**	**-0,4**	**-5,1**	**4,2**
2500	**-8,2**	**-3,5**	**-1,1**	**4,6**	**9,1**	**14,0**	**21,4**	**21,4**	**15,2**	**7,6**	**2,3**	**-2,3**	**6,7**
2000	**-4,7**	**-0,7**	**1,8**	**7,2**	**11,7**	**16,4**	**22,8**	**22,9**	**17,5**	**10,5**	**5,0**	**0,4**	**9,3**
1500	**-1,1**	**2,2**	**4,8**	**9,9**	**14,3**	**18,7**	**24,3**	**24,5**	**19,8**	**13,4**	**7,7**	**3,1**	**11,8**
1000	**2,5**	**5,0**	**7,8**	**12,5**	**16,8**	**21,1**	**25,7**	**26,0**	**22,1**	**16,4**	**10,4**	**5,8**	**14,3**
500	**6,0**	**7,9**	**10,8**	**15,2**	**19,4**	**23,4**	**27,2**	**27,6**	**24,3**	**19,3**	**13,1**	**8,6**	**16,9**
23	**9,6**	**10,7**	**13,8**	**17,8**	**22**	**25,8**	**28,6**	**29,1**	**26,6**	**22,2**	**15,8**	**11,3**	**19,5**
FEKE/583	*4,2*	*7,9*	*10*	*14,4*	*18,9*	*23*	*27,5*	*28*	*24,4*	*17,7*	*10,9*	*6,7*	*16,1*
SAİMBEYLİ/1050	*2,3*	*4,9*	*7,7*	*12,4*	*16,7*	*21,0*	*25,6*	*25,9*	*21,9*	*16,2*	*10,3*	*5,7*	*14,2*
FARK/1027	*7,3*	*5,8*	*6,1*	*5,4*	*5,3*	*4,8*	*3,0*	*3,2*	*4,7*	*6,0*	*5,5*	*5,6*	*5,2*

Not: 1980-2023-Adana, 2015-2023-Feke, 2013-2023- Saimbeyli, yılları arasına ait ortalama sıcaklık verilerinden üretilmiştir.

Şekil 3.13 Kozan ve Çevresinde Yükseltiye Göre Aylık Ortalama Sıcaklık Grafiği

Tablo 3.6'ya göre, 23 m, 1.000 m ve 3.000 m yükseltilerde yaz ve kış sıcaklıkları arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. 23 metre yükseltide yaz sıcaklıkları 28–30 °C, kış sıcaklıkları ise 9–11 °C civarındadır. 1.000 metre yükseltide yaz aylarında sıcaklıklar 25–26 °C'ye kadar çıkarken, kışın 2–5 °C'ye düşmektedir. Bu durum, 1.000 metreden sonra sıcaklıkların kış aylarında belirgin bir şekilde düştüğünü göstermektedir. 3.000 metre gibi yüksek alanlarda ise yaz sıcaklıkları ancak 18–20 °C seviyelerindedir. Bu sıcaklık değeri ovanın yaz sıcaklıklarına göre oldukça serin bir değerdir ve bu kesimlerde yaylacılığın talep görmesinin en büyük nedenidir.

Şekil 3.14 Kozan ve Çevresinde Yükseltiye Göre Ortalama Sıcaklığın Dağılışı

Kış aylarında sıcaklıklar -10 °C'nin altına kadar düşebilmektedir. İlçenin dağlık alanlarında, 3.000 metreyi aşan Tahtalı ve Dibek Dağları'nın zirve kesimlerinde yıllık ortalama sıcaklığın 4,2 °C seviyesine kadar indiği değerlendirilmektedir. Bu nedenle, söz konusu yüksek bölgelerde sıcaklıklar bitkilerin gelişmesi için gerekli olan 8 °C'lik eşik değerin altında kalmakta ve doğal bitki örtüsüne rastlanmamaktadır. Bitkilerin vejetasyon dönemi için uygun sıcaklıkların görüldüğü süre, 3.000 metre yükseltide

yalnızca 4 ay ile sınırlı iken, bu süre 2.000 metrede 6 aya, 1.000 metrede ise 8 aya kadar çıkmaktadır. Şehir merkezine yakın ovalık alanlarda ise yıl boyunca bitkilerin gelişmesi için uygun sıcaklıklar devam etmektedir (Atalay, 2015, s. 20).

Lapse rate yöntemine göre yöntemine göre hazırlanmış olan ilçeye ait sıcaklık haritası (Şekil 3.14), incelendiğinde, yükseltinin sıcaklık dağılımı üzerinde etkili olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle Kozan Ovası gibi alçak rakımlı ve genç alüvyonlarla kaplı düzlükler, deniz etkisinin güçlü biçimde hissedildiği alanlardır. Bu bölgelerde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağışlı geçmekte; tipik Akdeniz iklimi özellikleri hâkim olmaktadır. Söz konusu alanlarda yıllık ortalama sıcaklıklar yüksek seyrederken, yağış miktarları ise genel olarak düşüktür.

Buna karşılık, Tahtalı ve Dibek Dağları gibi 2.000 metreyi aşan yüksek kesimlerde Dağ Tipi Akdeniz (Yüksek Yayla) iklimi özellikleri görülmekte ve sıcaklıklar mevsimsel olarak belirgin biçimde azalmaktadır. Bu durum, özellikle kış aylarında kar yağışlarının etkili olmasına neden olmaktadır. Yükseltiye bağlı olarak gerçekleşen sıcaklık azalması, bölgedeki bitki örtüsünün kısa boylu ve soğuğa dayanıklı türlerden oluşmasına yol açmakta; ayrıca ilçenin kuzey kesimlerinde tarımsal faaliyetlerin büyük ölçüde tahıl üretimiyle sınırlı kalmasına ve yerleşim sayısı ile nüfus miktarının düşük düzeyde olmasına neden olmaktadır

Bu farklılık, bölgenin kuzeyi ile güneyi arasında belirgin iki ayrı iklimsel kuşağın oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Sıcaklık farklarına bağlı olarak tarım ürünleri çeşitlenmekte; güneyde, ova kesimlerinde narenciye, pamuk ve sebze gibi iklim duyarlılığı yüksek ürünler yetiştirilebilirken, kuzeyde daha çok tahıl üretimine dayalı sınırlı bir tarım deseni oluşmaktadır. Sonuç olarak, sıcaklık ve yükselti ilişkisi, Kozan ilçesindeki iklimsel ve ekonomik faaliyetlerin mekânsal olarak farklılaşmasına neden olmakta; bu durum, doğal çevre koşullarının beşerî faaliyetleri yönlendirici etkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

3.2.4.2. Yağış

Kozan ilçesinde yağış rejimi, yaz ve kış aylarında farklı hava kütlelerinin etkisiyle önemli ölçüde değişiklik göstermektedir. Yaz aylarında Basra alçak basıncının etkisiyle hava sıcaklığı yükselmekte, bağıl nem oranı düşmekte ve bu durum yağış miktarının azalmasına neden olmaktadır. Kış aylarında ise Orta Akdeniz'den gelen ılık ve nemli hava kütleleri ile kuzeyden inen soğuk hava cephelerinin karşılaşması sonucu yağışlar meydana gelmektedir. Toros Dağları'nın yüksek kesimleri, bu cephelerin ilerleyişini engelleyerek orografik etki oluşturmakta ve yağış miktarını artırmaktadır (Saraçoğlu, 1989, s. 52). Bu nedenle, Torosların güneybatı yamaçlarında yer alan Kozan, Kadirli, Feke ve Andırın gibi bölgeler, ovalık alanlara kıyasla daha fazla yağış almaktadır. Yılda ortalama 80,4 günün yağışlı geçtiği Kozan'da, Shraiber yöntemine göre hazırlanan haritalar yıllık yağış miktarının yükselti ve yer şekillerine bağlı olarak önemli ölçüde

farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Şekil 3.17). Adana'da yıllık ortalama yağış 660,8 mm iken, yükselti ve bakının etkisiyle Kozan'da yıllık yağış miktarı 804,5 mm'ye çıkmaktadır. Daha da yüksek olan Feke'de ise 962,0 mm yağış kaydedilirken, Andırın'daki 1108 metrelik rakımda yıllık yağış miktarı 1348,7 mm'ye kadar ulaşmaktadır. Bu veriler, yükselti arttıkça yağış miktarının da arttığını açıkça göstermektedir (Tablo 3.7).

Tablo ve grafikler incelendiğinde, her istasyon için genel olarak en yağışlı mevsimin kış, en kurak mevsimin ise yaz olduğu görülmektedir. Yağışın mevsimsel değişimleri genellikle benzer bir eğilim göstermektedir (Şekil 3.15 ve Şekil 3.16). Ancak, Toros Dağları'nın eteklerinde yer alan bölgelerde ilkbahar yağışları daha belirgin düzeydedir. Saimbeyli ve Andırın gibi yüksek rakımlı alanlarda ilkbahar yağışlarının kış aylarına kıyasla daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin, Saimbeyli'de Mart ayı yağış miktarı 120,7 mm'ye kadar çıkarken, Andırın'da bu değer 225,4 mm'ye ulaşmaktadır (Tablo 3.7). Bu durum, söz konusu yerlerin yüksek rakımlı olması ve orografik yağış etkisinin belirgin şekilde hissedilmesi ile açıklanabilmektedir.

Tablo 3.7 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış (mm)

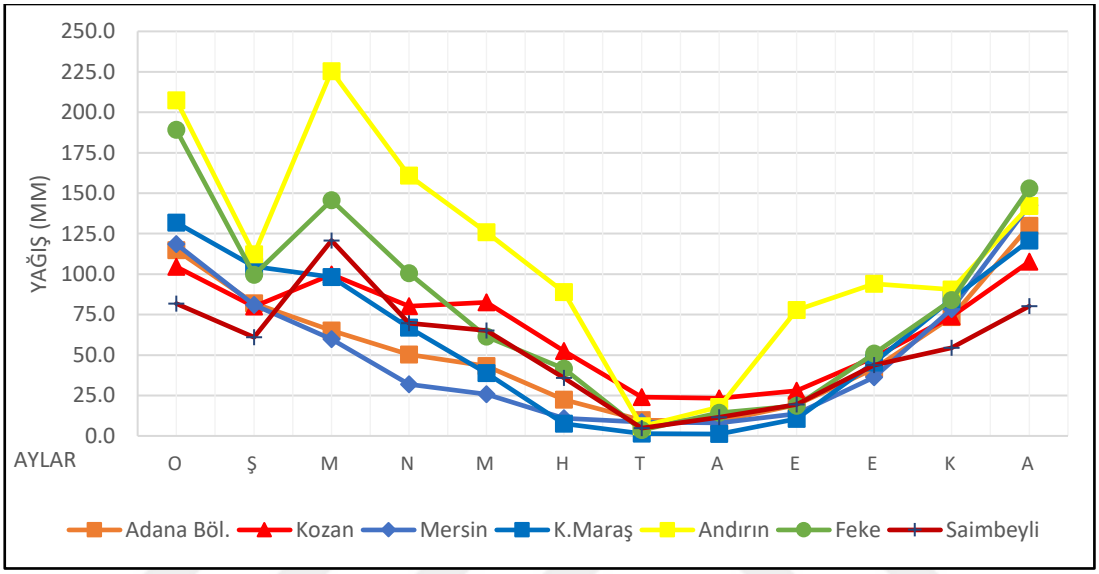
İstasyon	Rakımı	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıl.Top.
Adana	23	114,9	81,9	65,2	50,2	43,2	22,4	9,7	9,1	19,2	41,6	73,5	129,8	660,8
Kozan	112	104,4	80,0	99,7	80,2	82,5	52,5	24,0	23,3	27,9	48,6	73,8	107,6	804,5
Mersin	7	118,5	81,0	59,7	32,0	25,7	11,0	8,5	8,1	13,6	36,2	78,4	142,5	615,3
K.Maraş	572	131,8	104,6	98,1	66,9	38,9	7,6	1,4	1,2	10,5	45,4	84,4	120,7	711,6
Feke	583	189,1	99,5	145,7	100,6	61,3	41,6	3,6	14,4	18,6	50,9	84,0	152,9	962,0
Saimbeyli	1.050	81,7	61,0	120,7	69,8	65,2	35,9	4,8	11,6	19,4	43,8	54,4	80,2	648,5
Andırın	1.108	207,4	112,3	225,4	160,8	125,9	88,8	5,9	17,9	77,8	93,9	90,4	142,0	1.348,7

Not: 1980-2023-Mersin, 1980-2023-Adana, 1980-2023-Kozan, 1980-2023-K.Maraş, 2015-2023-Feke, 2013-2023- Saimbeyli, 2013-2023-Andırın İstatistikleri

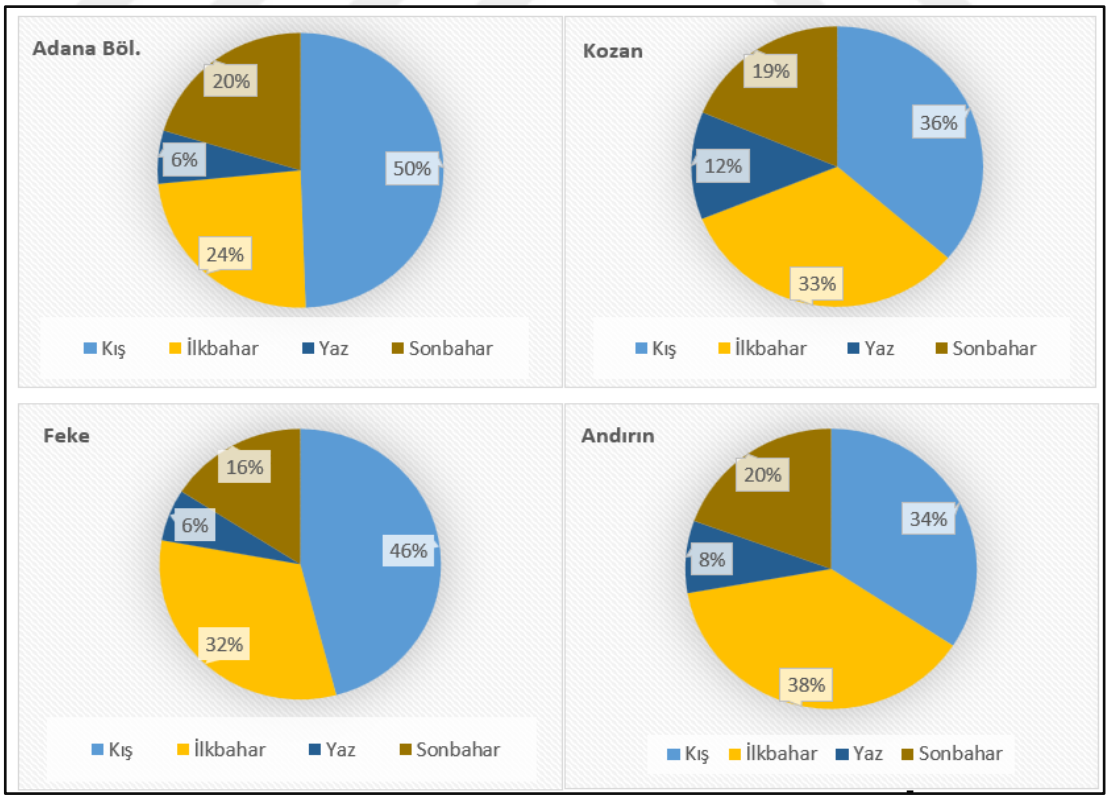
Kozan'da ise en fazla yağış Aralık ayında düşmektedir. Özellikle Orta Torosların güney yamaçlarında, kışın kar yağışı da zaman zaman yaşanmakla birlikte, ancak Kozan'ın düşük rakımlı bölgelerinde kar yağışı pek görülmemektedir. Adana, Mersin ve Kozan gibi daha alçak bölgelerde, Aralık ayı en yağışlı ay olmaktadır. Kozan'da Aralık ayında 107,6 mm yağış düşerken, Mersin'de 142,5 mm Adana'da ise 129,8 mm olduğu tespit edilmiştir.

Toros Dağları, Akdeniz üzerinde gelen nemli hava kütlesinin yükselerek soğumasına ve yoğuşmasına neden olmaktadır. Bu durum, dağların güneybatı yamaçlarında yer alan Kozan, Kadirli, Feke ve Andırın gibi yerleşim alanlarının ovalara

kıyasla daha fazla yağış almasına yol açmaktadır. Bu yağış dağılımı, Shraiber yöntemiyle oluşturulan yıllık yağış haritasında (Şekil 3.17), açıkça gözlemlenmektedir. Nitekim Adana'da yıllık ortalama yağış miktarı 660,8 mm iken, Kozan'da bu değer 804,5 mm'ye, Feke'de 962 mm'ye ve Andırın'da 1348,7 mm'ye kadar yükselmektedir. Bu istatistiksel veriler, yağış rejiminin doğrudan yükselti ve topoğrafik farklılıklara bağlı olduğunu ve coğrafi mekânda farklı bölgeler arasında belirgin yağış farklılıklarının yaşandığını ortaya koymaktadır.

Şekil 3.15 Kozan ve Çevresindeki İstasyonlarda Aylık Ortalama Yağış(mm) Grafiği

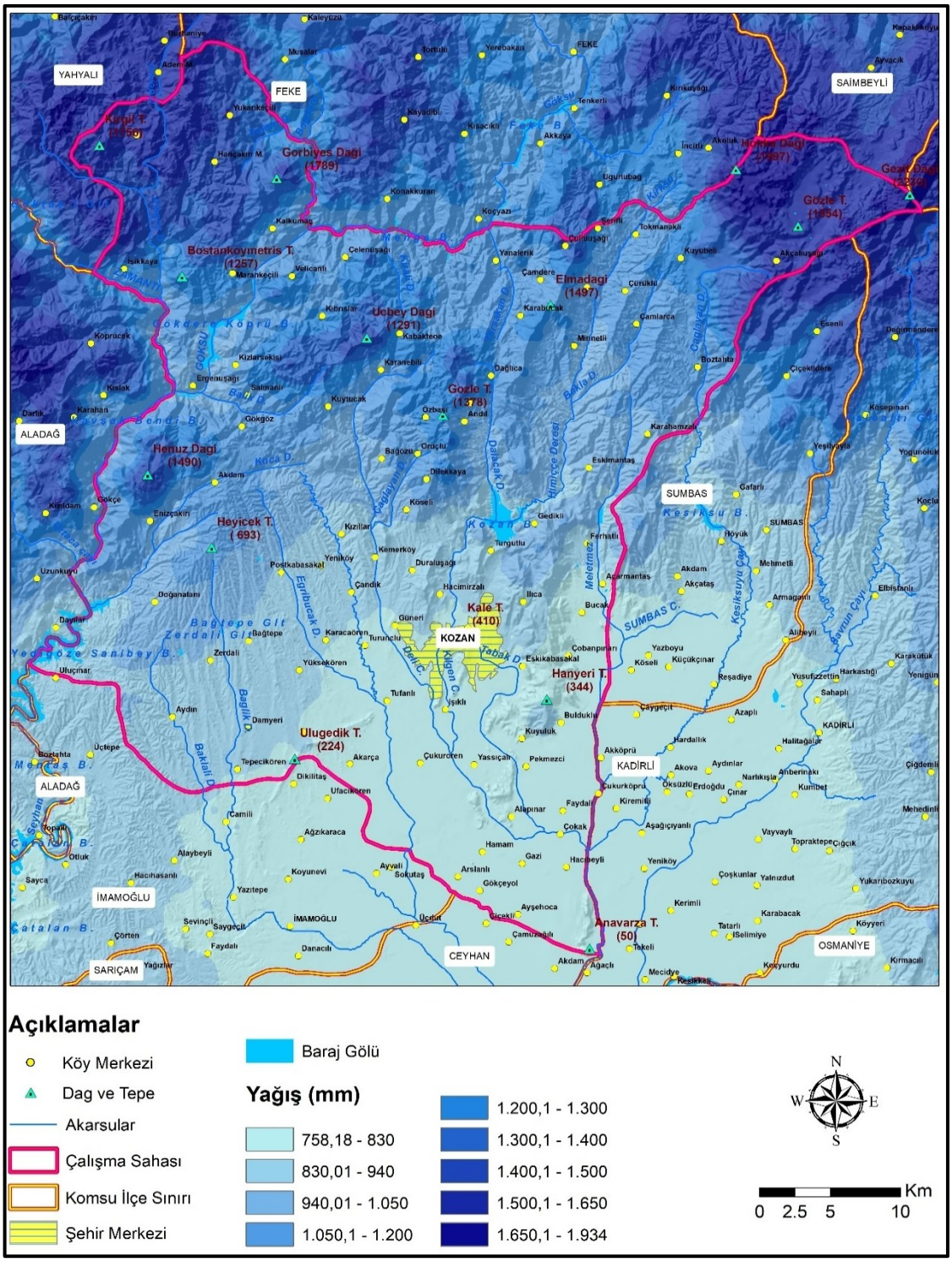
Şekil 3.16 Adana, Kozan, Feke ve Andırın 'da Yağışların Mevsimlere Dağılışı

Kozan ve çevresindeki yıllık yağış miktarları, Shraiber yöntemiyle yapılan analizlere göre 758 mm ile 1934 mm arasında değişmektedir. Yağışın en yoğun olduğu bölgeler kuzey ve kuzeydoğudaki yüksek dağlık alanlar olup, özellikle Göksu, Elmadağ ve Binboğa Dağları çevresinde yer almaktadır. Buna karşılık, güneydeki alçak ova alanlarında yağış miktarları daha düşüktür. Bu farklılık hem bitki örtüsü çeşitliliği hem de tarımsal üretim potansiyeli üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Yükseltiye bağlı yağış artışı ve yağış tipinin kar şeklinde olması, özellikle yüksek dağlık bölgelerde su kaynaklarının zenginleşmesini sağlamaktadır. Bu durum, başta Kozan Ovası olmak üzere alçak kesimlerde gerçekleştirilen tarımsal sulama faaliyetlerinin sürekliliği ve dolayısıyla tarıma dayalı ekonomik yapı açısından hayati önem taşımaktadır.

Yağış dağılımı, bölgedeki topografik özelliklerle doğrudan ilişkilidir (Atalay, 1994, s.114). Kuzey ve kuzeydoğudaki yüksek rakımlı dağlık bölgelerde yağış miktarları 1650 mm ile 1934 mm arasında değişirken, güneydeki düz ve alçak alanlarda bu değerler 758 mm ile 830 mm arasında kalmaktadır. Bu durum, orografik yağışların etkisini ve yükselti arttıkça yağış miktarlarının da arttığını net bir şekilde göstermektedir.

Sonuç olarak, Kozan'da yağış rejimi; bölgenin topografik yapısı, yükselti farkları ve denize olan mesafesi gibi fiziki coğrafya unsurlarına bağlı olarak önemli ölçüde değişiklik göstermektedir. Toros Dağları'nın kuzey ve kuzeydoğu yamaçları, karşıdan gelen nemli hava kütlelerini yükselttiği için yüksek yağış miktarlarına sahiptir; bu bölgelerde yıllık yağış 1300 mm'nin üzerine çıkabilmektedir. Buna karşın, ova ve güney yamaçları daha düşük yağış almaktadır. Yazın, Basra alçak basıncının etkisiyle oluşan sıcak ve kuru hava koşulları yağışların azalmasına neden olurken, kış mevsiminde batı rüzgârlarının getirdiği nemli hava ve cephe sistemleri sayesinde yağışlar artmaktadır.

Çalışma sahasında yüksek yağış alan kuzey ve doğu kesimlerde orman varlığı daha yoğundur; bu da bu alanlarda ormancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır. Buna karşılık, alçak ve daha az yağış alan güney ovalarında ise narenciye, pamuk ve tahıl gibi ürünlerin tarımı ön plana çıkmıştır. Mekânsal farklılaşmanın bir diğer boyutu da ilkbahar yağışlarının yüksek kesimlerde daha belirgin olmasıdır. Saimbeyli ve Andırın gibi yüksek rakımlı istasyonlarda ilkbahar aylarında kaydedilen yağış miktarının zaman zaman kış aylarındaki yağış değerlerini aşması, benzer özelliklerin Kozan'ın yüksek kesimleri için de geçerli olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Şekil 3.17 Kozan ve Çevresinde Yükseltiye Göre Yağışın Dağılışı

3.2.4.3. Bağıl Nem

Kozan ve çevresindeki meteoroloji istasyonlarına ait uzun yıllar ortalama bağıl nem verileri incelendiğinde, deniz seviyesine yakın olan Adana, Mersin ve Kozan'da yıl boyunca, özellikle de yaz aylarında, bağıl nem oranlarının iç kesimlerdeki istasyonlara göre belirgin şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 3.18 ve Tablo 3.8) Bu

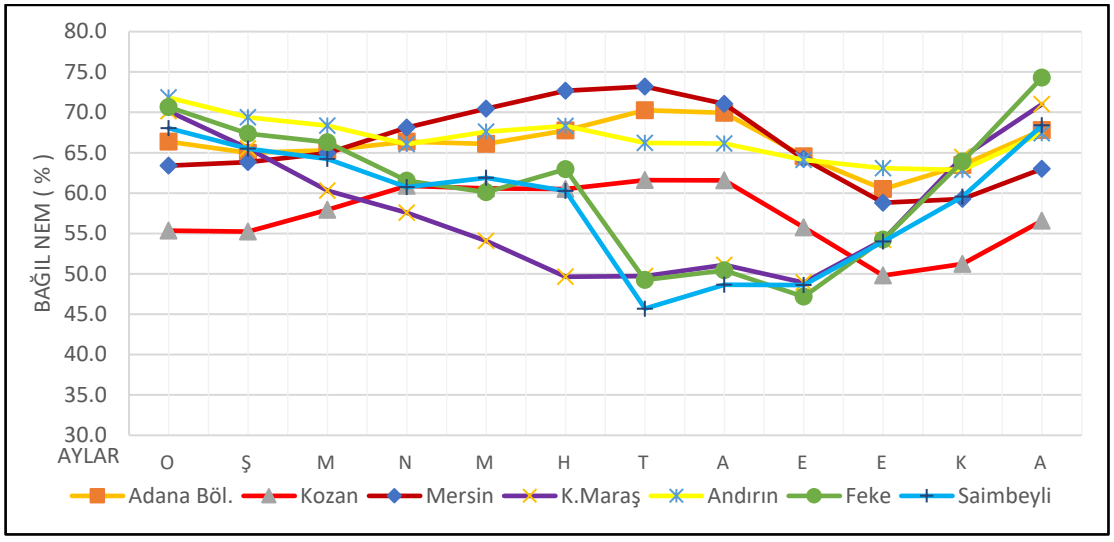
durum, deniz etkisinin nemlilik üzerinde doğrudan bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle Adana ve Mersin, %66,1 yıllık ortalama bağıl nem oranı ile en nemli istasyonlar olarak öne çıkmaktadır. Kozan (%57,3) da bu yüksek nem oranlarını takip etmektedir. Buna karşın, iç kesimlerde ve daha yüksek rakımlarda bulunan Kahramanmaraş (572 m), Feke (583 m), Saimbeyli (1050 m) ve Andırın (1108 m) gibi istasyonlarda bağıl nem oranları yaz aylarında daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Bu istasyonlarda bağıl nemin en yüksek olduğu dönem genellikle kış aylarına denk gelmekte olup, yaz aylarında ise %45-68 aralığına kadar düşmektedir. Tabloya göre Saimbeyli'de Temmuz ve Ağustos aylarında bağıl nem oranı sırasıyla %45,7 ve %48,6 olarak kaydedilmiştir. Bu farklılık, yükselti ve kara içlerine doğru artan mesafeyle birlikte havadaki nemin azalmasından kaynaklanmaktadır.

Kozan özelinde değerlendirildiğinde, deniz etkisinin kısmen hissedildiği ve rakımın 112 m olması nedeniyle yaz aylarında bağıl nem oranlarının belirli ölçüde arttığı görülmektedir. Temmuz ve Ağustos aylarında %61,6 oranına ulaşan bağıl nem, yılın diğer aylarına göre daha yüksek değerler göstermektedir. Ancak Adana ve Mersin ile kıyaslandığında, Kozan'daki yıllık ortalama bağıl nem oranı biraz daha düşüktür. Bu durum, Kozan'ın hem iç kesimlere geçiş noktasında yer alması hem de denizden biraz daha uzak olmasına ilişkilidir. Sonuç olarak, bağıl nem oranları bölgedeki mekânsal farklılıklar; yükselti, denize olan mesafe ve coğrafi konum gibi faktörlere bağlı olarak değişmektedir.

Tablo 3.8 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık ve Yıllık Ortalama Bağıl Nem Oranı

İstasyon	Rakımı	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıl.Ort.
Adana	23	66,4	65,0	65,3	66,4	66,1	67,8	70,3	69,9	64,6	60,5	63,5	67,8	66,1
Kozan	112	55,4	55,2	57,9	60,9	60,6	60,5	61,6	61,6	55,8	49,8	51,2	56,6	57,3
Mersin	7	63,4	63,8	64,9	68,1	70,4	72,7	73,2	71,1	64,2	58,8	59,3	63,0	66,1
K.Maraş	572	70,1	65,5	60,3	57,6	54,1	49,7	49,7	51,1	48,9	54,2	64,5	71,0	58,1
Feke	583	70,7	67,4	66,3	61,5	60,1	63,0	49,3	50,4	47,2	54,2	63,9	74,3	60,7
Saimbeyli	1.050	68,0	65,5	64,2	60,7	61,9	60,2	45,7	48,6	48,6	54,0	59,6	68,4	58,8
Andırın	1.108	71,8	69,4	68,4	66,1	67,6	68,3	66,2	66,1	64,1	63,1	62,9	67,4	66,8

Not: 1980-2023-Mersin, 1980-2023-Adana, 1980-2023-Kozan, 1980-2023-K.Maraş, 2015-2023-Feke, 2013-2023- Saimbeyli, 2013-2023-Andırın yılları arasına ait ortalama bağıl nem oranı(%) verilerdir.

Şekil 3.18 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Bağıl Nem Oranı Grafiği

Düşük rakımlı alanlarda, yüksek sıcaklıkla birlikte artan bağıl nem oranı, yaz aylarında Adana, Mersin ve Kozan gibi yerleşim yerlerinde yaşayan insanlar için bunaltıcı hava koşullarının oluşmasına neden olmaktadır. Yaz aylarında yüksek nemin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinden kaçınmak amacıyla nüfusun bir kısmı yaylalara göç etmektedir; buna karşılık, yüksek rakımlı iç bölgelerde sıcaklık artsa da bağıl nem oranının düşük olması, daha serin ve konforlu yaşam koşulları sağlamaktadır. Kozan'ın ova kesimi hem düşük rakımı hem de yüksek bağıl nem oranı nedeniyle yaz aylarında oldukça bunaltıcı olmaktadır. Öte yandan, ilçenin kuzeyine doğru yükseltinin artması, bu kesimlerde daha serin hava koşullarının oluşmasına yol açmakta ve bu bölgeleri yaz aylarında insanların tercih ettiği alanlar hâline getirmektedir. Bu durum, özellikle yaz aylarında Çukurova ve Kozan gibi sıcak ve nemli alanlardan, daha yüksek rakımlı bölgelere yönelik gerçekleşen yayla göçlerini (sayfiye yaylacılığı) teşvik eden önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

3.2.4.4. Basınç

Kozan ve çevresindeki meteoroloji istasyonlarına ait aylık ortalama aktüel basınç (hPa) değerleri incelendiğinde, yıl içerisinde belirgin bir değişim eğilimi gözlemlenmektedir. Feke Meteoroloji İstasyonu'nda basınç değerlerinin ölçülmemesi nedeniyle bu istasyona ait verilere grafiklerde yer verilmemiştir. Diğer istasyonlardan elde edilen veriler doğrultusunda hazırlanan basınç grafiğinde (Şekil 3.19 ve Tablo3. 9) genel olarak Eylül ayından itibaren basınç değerlerinde artış eğilimi başladığı ve bu durumun Mart ayına kadar sürdüğü, Nisan ayından itibaren ise düşüş eğiliminin başladığı ve Ağustos ayına kadar devam ettiği görülmektedir. Bu eğilim, yılın altı ayında (Ekim-Mart) ortalamanın üzerinde, diğer altı ayında ise ortalama veya altında basınç değerlerinin görüldüğünü ortaya koymaktadır.

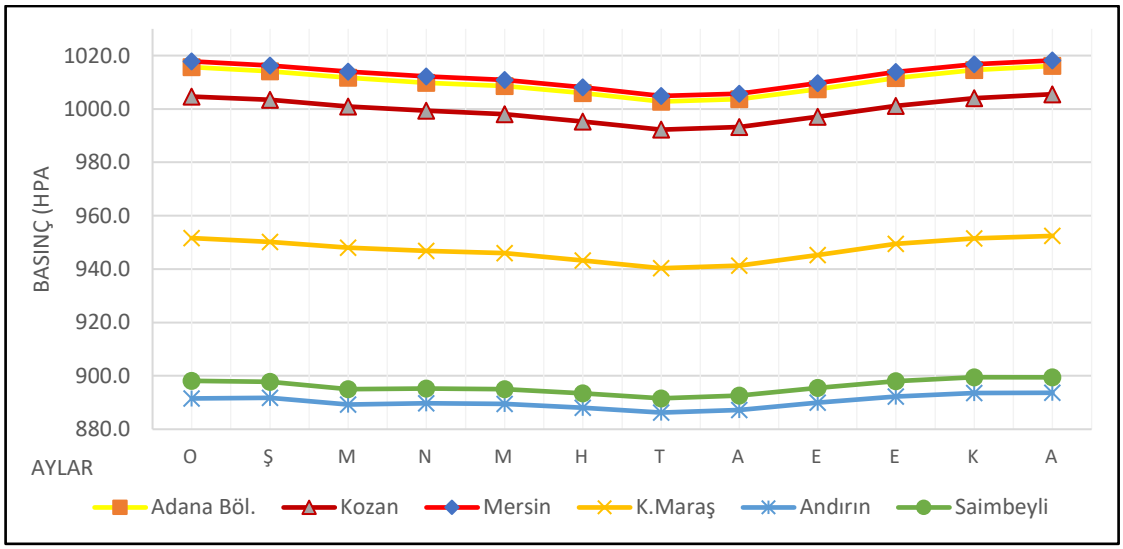
Tablo 3.9 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Basınç(hPa) Dağılış

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H
Adana	1.015,6	1.014,1	1.011,7	1.009,8	1.008,6	1.005,9
Kozan	1.004,6	1.003,5	1.001,0	999,4	998,0	995,3
Mersin	1.017,8	1.016,3	1.013,9	1.012,2	1.010,9	1.008,1
K. Maraş	951,6	950,1	948,0	946,9	946,0	943,2
Saimbeyli	898,2	897,8	895,0	895,3	895,1	893,4
Andırın	891,6	891,8	889,2	889,7	889,5	888,1

İstasyon	T	A	E	E	K	A	Yıl.Ort.
Adana	1.002,8	1.003,6	1.007,4	1.011,6	1.014,6	1.016,1	1.010,2
Kozan	992,2	993,3	997,1	1001,2	1004,0	1005,5	999,6
Mersin	1.004,9	1.005,7	1.009,7	1.013,8	1.016,8	1.018,2	1.012,3
K. Maraş	940,3	941,3	945,2	949,5	951,5	952,4	947,2
Saimbeyli	891,6	892,6	895,5	898,0	899,5	899,4	895,9
Andırın	886,2	887,3	890,0	892,2	893,6	893,7	890,2

Ayların devamı

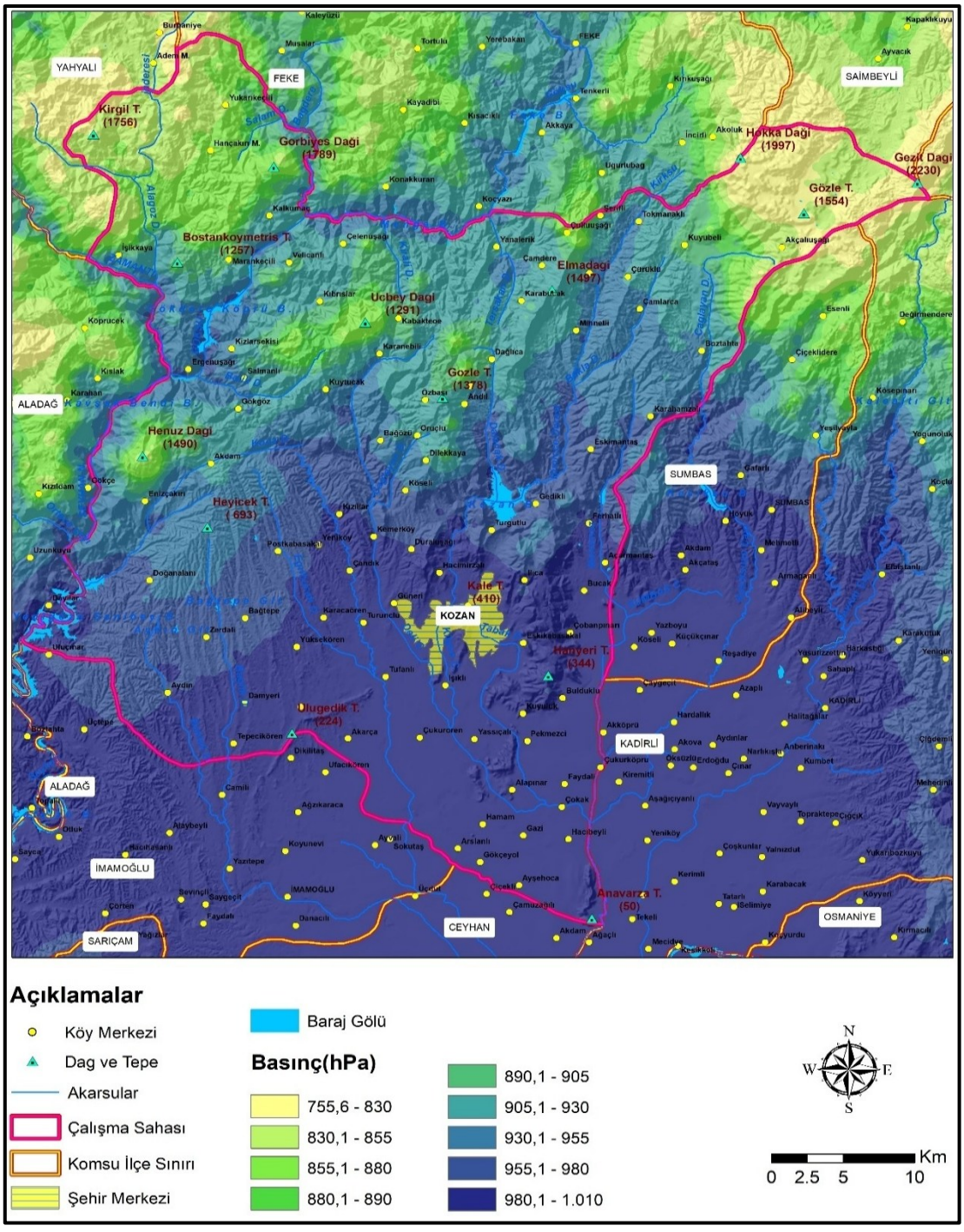
Not: 1980-2023-Mersin, 1980-2023-Adana, 1994-2023-Kozan, 1980-2023-K.Maraş, 2015-2023- Saimbeyli, 2013-2023-Andırın yılları arasına ait Aylık Ortalama Aktüel Basınç(hPa) verilerdir.

Şekil 3.19 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Aktüel Basınç(hPa) Grafiği

Denize yakın ve düşük rakımlı istasyonlar olan Adana (23 m) ve Mersin (7 m) istasyonlarının verileri birbirine oldukça yakın seyretmekte olup, yıllık ortalama basınç değerleri sırasıyla 1010,2 hPa ve 1012,3 hPa olarak hesaplanmıştır. Kozan (112 m) Meteoroloji İstasyonu'na ait veriler, Adana ve Mersin'e göre yaklaşık 10 hPa daha düşük olmakla birlikte, benzer mevsimsel dalgalanmaları takip etmektedir. Kozan'ın

yıllık ortalama basınç değeri 999,6 hPa olarak görülmektedir. İç kesimlerde ve daha yüksek rakımlarda yer alan Kahramanmaraş (572 m), Saimbeyli (1050 m) ve Andırın (1108 m) istasyonlarında ise hava basıncı, yükseltiye bağlı olarak belirgin şekilde düşmektedir. Kahramanmaraş'ta yıllık ortalama basınç değeri yaklaşık 947,2 hPa iken, Saimbeyli'de 895,9 hPa, Andırın'da ise 890,2 hPa olarak ölçülmüştür. Bu istasyonlarda yıl içinde hafif dalgalı bir seyir izlenmekte, ancak genel basınç değerleri düşük kalmaktadır Tablo 3.9

Şekil 3.20 Kozan ve Çevresinde Aylık Ortalama Aktüel Basınç(hPa) Dağılışı

Kozan ilçesi ve yakın çevresinin basınç haritası incelendiğinde, en yüksek basınç değerleri, yükseltinin az olduğu Kozan Ovası gibi düzlük alanlarda görülmektedir. Bu alanlarda ortalama yıllık basınç değeri 980,1 ile 1010 hPa arasında değişmektedir (Şekil 3.20). Buna karşın, basınç değerlerinin en düşük olduğu bölgeler, çalışmanın kuzeydoğu ve batı kesimlerinde yer alan yüksek dağlık alanlardır. Bu alanlar arasında Gezit Dağı (2230 m), Hokka Dağı (1997 m) ve Tahtalı Dağları gibi yükseltiler yer almakta olup, burada görülen yıllık ortalama basınç değerleri 755,6 ile 880 hPa arasında değişmektedir. Bu durum, hava basıncının yükseltiyle ters orantılı olarak azaldığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Hava basıncının yükseltiyle ters orantılı azalması doğrudan bir doğa yasasıdır. Kozan Ovası gibi alçak alanlarda yüksek hava basıncı, Saimbeyli, Andırın ve Gezit Dağı gibi yüksek rakımlı alanlarda ise düşük hava basıncı bölgede çeşitli yönlerde hava hareketlerinin ve rüzgârların oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle kış aylarında iç kesimlerden İskenderun Körfezi'ne doğru gerçekleşen basınç kaynaklı hava akımları, kuzeyin soğuk havasını taşıdığı için riskler barındırmakla birlikte, alçak alanlarda kırağı ve don olaylarının önlenmesine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Kozan ve çevresinde hava basıncı dağılımı büyük ölçüde rakım farkları ve coğrafi konuma bağlı olarak şekillenmektedir. Alçak alanlarda daha yüksek basınç değerleri gözlenirken, yüksek kesimlerde basınç belirgin şekilde azalmaktadır. Bu durum, İç Anadolu'dan İskenderun Körfezi'ne doğru gerçekleşen hava hareketlerinin ve bölgedeki rüzgâr oluşumlarının temel nedenini açıklamaktadır. Özellikle kış aylarında görülen hava akımları, kırağı ve don olaylarını engelleyerek narenciye yetiştiriciliği üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Narenciye açısından durgun hava koşulları kırağı riskini artırmaktadır. Bu durum doğal koşullar ile tarımsal üretim arasında ilişkiyi göstermektedir.

3.2.4.5. Rüzgârlar

Anti-Toroslar'da yer alan Elbistan–Göksun–Saimbeyli–Bakırdağ hattının kuzeyinde bulunan Uzunyayla Platosu, kış aylarında sürekli bir yüksek basınç alanı oluşturmaktadır. Bu basınç farkı, soğuk hava kütlelerini İskenderun Körfezi yönüne doğru hareket ettirmektedir. (Saraçoğlu, 1989, s. 51). Kozan, bu rüzgârların Toroslar üzerinden geçerek Çukurova'ya ulaştığı geçiş bölgesinde yer almaktadır. Rüzgâr hızları ve yönleri, mevsimsel basınç farklarının yanı sıra bölgenin engebeli topoğrafyası ve yükseltisi gibi fizikî faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

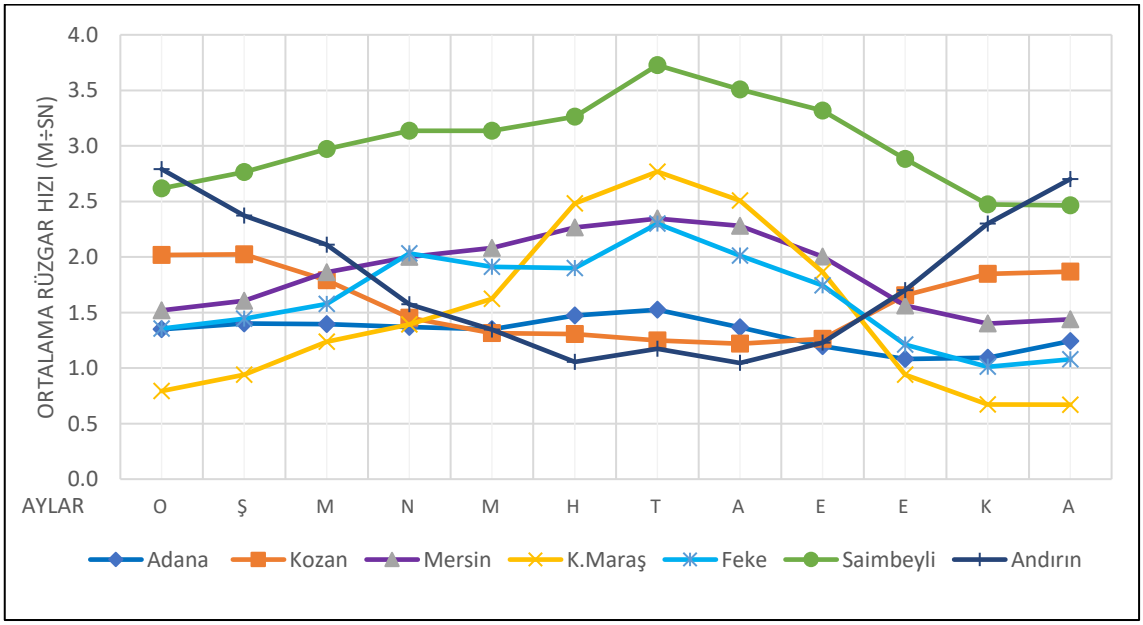
Meteoroloji istasyonlarından elde edilen uzun yıllara dayalı veriler doğrultusunda, Kozan'da yıllık ortalama rüzgâr hızı yaklaşık 1,6 m/sn olarak ölçülmüştür. Bu değer, bölgenin kuzeyinde yer alan Feke ilçesi ile benzerlik göstermektedir. Kış aylarında basınç farklarının artmasıyla hız 2,0 m/sn'ye çıkarken, yaz aylarında 1,2 m/sn'ye düşmektedir. Bölgede en yüksek rüzgâr hızı Saimbeyli'de 3,0 m/sn olarak ölçülmüş olup, bunu Andırın, Feke ve Mersin takip etmiştir (Tablo 3.10 ve Şekil 3.21).

Tablo 3.10 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Rüzgâr Hızı (m÷sn) Dağılış

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıl.Ort.
Adana	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,4	1,2	1,1	1,1	1,2	1,3
Kozan	2,0	2,0	1,8	1,5	1,3	1,3	1,2	1,2	1,3	1,7	1,8	1,9	1,6
Mersin	1,5	1,6	1,9	2,0	2,1	2,3	2,3	2,3	2,0	1,6	1,4	1,4	1,9
K.Maraş	0,8	0,9	1,2	1,4	1,6	2,5	2,8	2,5	1,9	0,9	0,7	0,7	1,5
Feke	1,4	1,4	1,6	2,0	1,9	1,9	2,3	2,0	1,7	1,2	1,0	1,1	1,6
Saimbeyli	2,6	2,8	3,0	3,1	3,1	3,3	3,7	3,5	3,3	2,9	2,5	2,5	3,0
Andırın	2,8	2,4	2,1	1,6	1,3	1,1	1,2	1,0	1,2	1,7	2,3	2,7	1,8

Not: 1980-2023-Mersin, 1980-2023-Adana, 1980-2023-Kozan, 1980-2023-K.Maraş, 2013-2023- Feke, 2015-2023- Saimbeyli, 2013-2023-Andırın yılları arasına ait Aylık Ortalama Rüzgâr Hızı (m÷sn) verilerdir.

Saimbeyli'nin yüksek rakımlı ve dar vadilerle çevrili topografik yapısı, kanal etkisi yaratarak rüzgâr hızlarının artışına katkıda bulunmaktadır. Andırın ve Kozan gibi bölgelerde yaz aylarında rüzgâr hızlarının düşmesi, termik etkilerin zayıflaması ile ilişkilidir. Mersin'de yıl boyunca rüzgâr daha dengeli seyrederken, Adana ve Kahramanmaraş gibi ovalarda hızlar daha düşüktür. Bu veriler doğrultusunda, Kozan'daki rüzgâr hızlarının mekânsal dağılımının topoğrafya, rakım ve bölgesel iklimsel etkenlerle doğrudan ilişkili olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Şekil 3.21 Kozan ve Çevre İstasyonlarda Aylık Ortalama Rüzgâr Hızı (m÷sn) Grafiği

Tablo 3.11 Kozan Meteoroloji İstasyonunda Yönlere Göre Rüzgârın Esme Sıklıkları

YÖNLER	K	K-KD	KD	D-KD	D	D-GD	GD	G-GD	G	G-GB	GB	B-GB	B	B-KB	KB	K-KB
YILLIK ORT.	57328	22532	16084	4483	15610	13699	25711	26886	18236	18796	8775	3353	7243	3498	13154	46773
OCAK	6882	2521	1964	468	2217	968	986	672	592	713	351	237	391	293	1421	6276
TEMMUZ	1975	1125	712	252	848	1778	4221	4890	2549	2142	892	178	646	200	781	1267
YILLIK ORT.(%)	19,0	7,5	5,3	1,5	5,2	4,5	8,5	8,9	6,0	6,2	2,9	1,1	2,4	1,2	4,4	15,5
OCAK (%)	25,5	9,4	7,3	1,7	8,2	3,6	3,7	2,5	2,2	2,6	1,3	0,9	1,5	1,1	5,3	23,3
TEMMUZ (%)	8,1	4,6	2,9	1,0	3,5	7,3	17,3	20,0	10,4	8,8	3,6	0,7	2,6	0,8	3,2	5,2

Not: Kozan Meteoroloji İstasyonunda 1980-2023 Yılları Arasına Ait Yönlere Göre Rüzgârın Esme Sayıları verilerdir.

Kozan'da yapılan uzun dönemli rüzgâr ölçümlerine göre (Tablo 3.11 ve Şekil 3.22), yıl genelinde rüzgârların en baskın yönünün kuzey (K) olduğu göstermektedir. Yıllık toplam esme sayısına göre rüzgârların %19,0'ı kuzey yönünden esmektedir. Bunu %15,5 ile kuzey-kuzeybatı (K-KB) yönü takip etmektedir. Bu iki yönün birlikte değerlendirilmesi, rüzgârın büyük oranda kuzey sektörlü yönlerden estiğini ve bölgeye kuzeyden gelen hava kütlelerinin etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle kış aylarında bu etki daha da belirginleşmektedir. Ocak ayında kuzey (K) yönlü rüzgârların oranı %25,5'e, kuzey-kuzeybatı (K-KB) yönlü rüzgârların oranı ise %23,3'e kadar çıkmaktadır (Şekil 3.22). Bu durum, kış mevsiminde bölgeye gelen soğuk hava kütlelerinin kuzeyli rüzgârlarla taşındığını ve sıcaklıkların düşmesinde bu yönlerin önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Yaz mevsimine bakıldığında ise hâkim yönlerde önemli bir değişim gözlenmektedir. Temmuz ayında güney-güneydoğu (G-GD) yönlü rüzgârlar %20,0 oranında eserek yaz döneminin en baskın yönü hâline gelmektedir. Güneydoğu (GD) yönlü rüzgârlar da %17,3 oranla ikinci sıradadır (Tablo 3.11 ve Şekil 3.22). Bu yönler, güney sektörlü sıcak hava kütlelerinin bölgeye taşınmasında etkili olmaktadır. Özellikle güneyli rüzgârların yaz aylarında artış göstermesi, bölgedeki yaz sıcaklıklarının yükselmesine ve kuraklık etkilerinin daha çok hissedilmesine neden olmaktadır.

Kozan ve çevresinde rüzgâr yönü ve hızının mekânsal ve zamansal dağılımı, coğrafyanın temel ilkeleri bağlamında değerlendirildiğinde, bölgedeki ekonomik faaliyetler ve doğal çevre üzerinde çok boyutlu etkiler yarattığı görülmektedir. Yıl boyunca rüzgârların büyük oranda kuzeyli yönlerden esmesi, kış aylarında soğuk hava kütlelerinin bölgeye ulaşmasına neden olmakta; bu da sıcaklıkların düşmesini ve don

riskinin artmasını beraberinde getirmektedir. Bu durum, narenciye gibi sıcaklık hassasiyeti yüksek tarım ürünlerinin yetiştirildiği güney kesimlerde önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır. Ancak aynı rüzgârlar, hava sirkülasyonu sağlayarak kırağı oluşumunu engelleyerek koruyucu bir etki de yaratabilmektedir.

Şekil 3.22 Kozan'da Hâkim Rüzgâr Yönleri

Not: Python Kodları ile Colab üzerinden oluşturulmuştur.

Yaz aylarında hâkim rüzgâr yönünün güneyli rüzgârlara kayması, sıcak hava kütlelerinin bölgeye taşınmasına neden olmakta; bu durum, sıcaklıkların yükselmesine ve buharlaşmanın artmasına yol açmaktadır. Söz konusu etki, özellikle su kaynakları üzerinde baskı oluşturarak sulama ihtiyacını artırmakta ve dolayısıyla tarımsal üretim maliyetlerini yükseltmektedir. Kozan'da rüzgâr yönü ve hızındaki mevsimsel değişimler, yerleşim alanlarının planlanmasında da dikkate alınması gereken önemli bir

faktördür. Hâkim rüzgâr yönüne göre konutların kapı, pencere ve koridorlarının tasarlanması, doğal havalandırmayı artırarak yaz aylarında iç mekânların serinlemesine katkı sağlamaktadır. Nitekim, ilçedeki tarihi konaklarda bu hususun göz önünde bulundurularak mimari tasarım yapıldığı görülmektedir. Bu durum, aşırı sıcak dönemlerde etkisi sınırlı olsa da doğru konumlandırılmış yapıların diğerlerine göre önemli avantajlar sağlamasına imkân tanımaktadır.

3.2.4.6. Bölgenin İklim Tipi

Kozan ilçesi ve yakın çevresi, 30–40 derece enlemleri arasında yer alması nedeniyle Akdeniz iklim kuşağının etkisi altındadır. Bu kuşakta yazlar kurak ve sıcak, kışlar ise ılıman ve yağışlı geçmektedir. Bölgenin iklim yapısı, yıl boyunca rüzgâr kuşaklarının hareketine bağlı olarak değişiklik göstermekte; yaz aylarında subtropikal yüksek basınç alanlarının, kış aylarında ise batı rüzgârları ve siklonların etkisi altına girmektedir. Bu durum, özellikle yaz kuraklığının belirginleşmesine ve kış mevsiminde düzensiz yağışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Akdeniz ikliminin okyanusal tipi, Akdeniz'in batısında etkili olurken, karasal tipi karaların doğusunda ve iç kesimlerinde görülmektedir (Erol, 1993, s. 233; Atalay & Mortan, 1998, s. 218; Saraçoğlu, 1986, s. 52). Kozan, Doğu Akdeniz'in iç kesimlerinde konumlandığı için büyük ölçüde karasal özellikler taşıyan Akdeniz iklimi etkisindedir. Bununla birlikte, bölgedeki yer şekilleri ve yükselti farkları, bu temel iklim tipine çeşitli alt tiplerin eklenmesine zemin hazırlamaktadır.

İlçe merkezinde tipik Akdeniz iklimi etkili iken, kuzeydeki yüksek kesimlerde iklim farklılaşmakta ve Dağ Tipi Akdeniz iklimi özellikleri görülmektedir (Atalay & Mortan, 1998, s. 214). Yükselti arttıkça sıcaklıkların düşmesi hem ekonomik faaliyetleri hem de sosyal yaşamı doğrudan etkilemektedir. 500 metrenin altındaki ovalık alanlarda sulu tarım (tahıl, mısır, sebze vb.), narenciye ve kıraç alanlarda zeytin yetiştiriciliği öne çıkarken, daha yüksek kotlarda iklime uygun üzüm, elma, armut gibi meyveler üretilmektedir. 750-1250 metre arası alanlarda yayla turizmi ve yazlık yerleşmeler dikkat çekerken, daha yüksek dağlık kesimlerde hayvancılığa dayalı yaylacılık faaliyetleri ön plandadır.

Bölgenin iklimini daha iyi analiz etmek için ve iklim tipini belirlemek için iklim sınıflamaların temeli olan Thornthwaite iklim sınıflandırılmasından yararlanılmıştır. Kozan Meteoroloji İstasyonu'ndan elde edilen veriler Thornthwaite formülüne uygulanmış ve çalışma sahasının su bilançosu hazırlanmıştır (Tablo 3.12).

Tablo 3.12 Kozan İlçesi ve Yakın Çevresinin Thornthwaite Su Bilançosu

BİLANCO ELEMANI / AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A		E	E	K	A	Yıllık
Sıcaklık	9,9	10,9	13,9	17,9	22,1	25,9	28,9	29,2		26,7	22,6	16,3	11,7	**19,67**
Sıcaklık İndisi (I)	2,8	3,3	4,7	6,9	9,5	12,1	14,2	14,5		12,6	9,8	6,0	3,6	**99,98**
Düzeltilmemiş PE	15,7	19,3	32,9	57,2	90,7	128,4	163,2	166,9		137,2	95,3	46,6	22,6	
G. (Enlem Düzeltmesi) 37. Enlem	0,86	0,84	1,03	1,10	1,22	1,23	1,25	1,17		1,03	0,97	0,85	0,83	
Düzeltilmiş PE (Etp)	13,5	16,2	33,9	62,9	110,7	157,9	204,0	195,3		141,4	92,4	39,6	18,7	**1086,65**
Yağış	104,4	80,0	99,7	80,2	82,5	52,5	24,0	23,3		27,9	48,6	73,8	107,6	**804,50**
Zemin Rezervi	100,0	100,0	100,0	100,0	71,8	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	34,2	100,0	
Zemin Rezerv Değişimi	0,0	0,0	0,0	0,0	-28,2	71,8	0,0	0,0		0,0	0,0	34,2	65,8	
Gerçek Evapotransprasyon	13,5	16,2	33,9	62,9	110,7	124,3	24,0	23,3		27,9	48,6	39,6	18,7	**543,68**
Su Fazlası	90,9	63,8	65,8	17,3	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	23,2	**260,97**
Su Noksanı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	33,6	180,0	172,0		113,6	43,8	0,0	0,0	**542,96**
Yüzeysel Akış	51,2	57,5	61,7	39,5	19,7	9,9	4,9	2,5		1,2	0,6	0,3	11,5	**260,50**
Nemlilik oranı	6,8	3,9	1,9	0,3	-0,3	-0,7	-0,9	-0,9		-0,8	-0,5	0,9	4,7	

Tablo 3.13 Thornthwaite Yağış Etkinlik İndis Değerleri ve İklim Özellikleri Hesaplanması

İm	İklim Özelliği	Harf	Sonuç
100'den çok	Çok Nemli	A	Im=((100X260,97)-(60X542,96)) /1086,65 **Im = -5,96**
80 ila100	Nemli	B4	
60 ila 80	Nemli	B3	
40 ila 60	Nemli	B2	
20 ila 40	Nemli	B1	
0 ila 20	Yarı Nemli	C2	
-20 ila 0	Yarı Kurak Az Nemli	C1	**C1**
-40 ila -20	Yarı Kurak	D	
-40'dan küçük	Tam Kurak	E	

Kaynak: (Erinç, 1996: 480, Yılmaz ve Çiçek : 2016) **Devamı**

Yıllık Etp (mm)	Harf	İklim Özelliği
114,1 ve fazlası	A'	Megatermal
99,8 – 114,0	B'4	**4.Derece Mezotermal**
85,6 – 99,7	B'3	3.Derece Mezotermal
71,3 – 85,5	B'2	2.Derece Mezotermal
57,1 – 71,2	B'1	1.Derece Mezotermal
42,8 – 57,0	C'2	2.Derece Mikrotermal
286 – 42,7	C'1	1.Derece Mikrotermal
14,3 – 28,5	D'	Tundra
14,2 ve daha az	E'	Don

Kaynak: (Erinç, 1996: 499, Yılmaz ve Çiçek : 2016) **Devamı**

Nemlilik İndeksi (Ih)	Harf	İklim Özelliği	Sonuç
0 – 10	d	Su fazlası olmayan veya pek az olan	**Ih= 100*260,97/ 1086,65** **Ih=24,02**
11 – 20	s	Su fazlası kış mevsiminde ve orta derecede olan	
11 – 20	w	Su fazlası yaz mevsiminde ve orta derecede olan	
21 ve fazlası	s2	Su fazlası kış mevsiminde ve çok kuvvetli olan	
21 ve fazlası	w2	Su fazlası yaz mevsiminde ve çok kuvvetli olan	

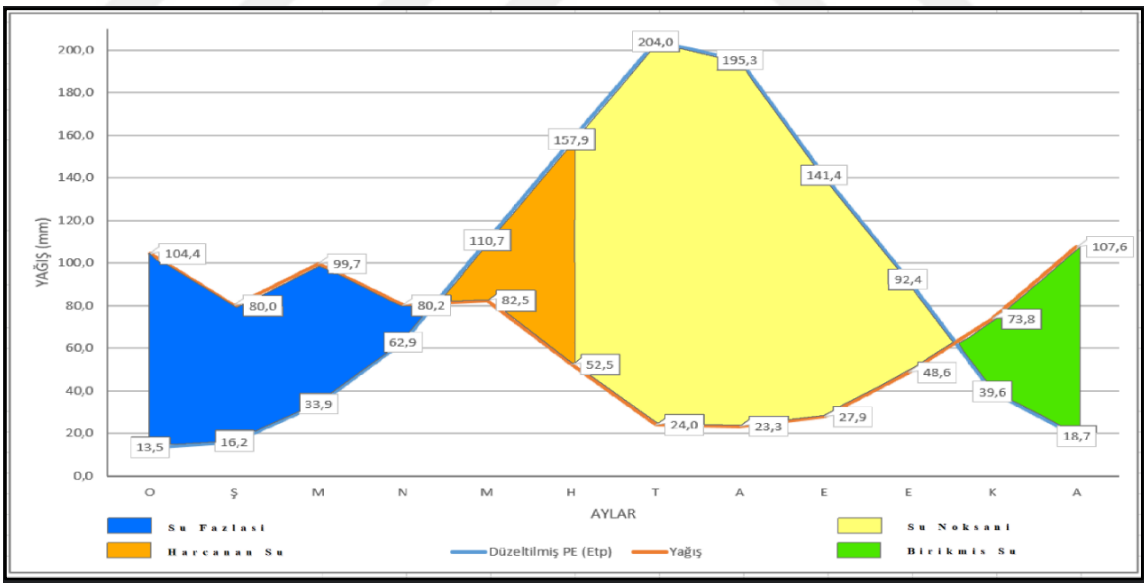
Kaynakça: (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2016:6 ve Erinç, 1996:501) **Devamı**

Etp'nin 3 Yaz Ayına Oranı	Harf	SONUC
48 ve daha az	a'	**Üç Yaz Ayına Oran=(157,9+204,0+195,3)/1086,65** **Üç Yaz Ayına Oran=0,51**
48,1 – 51,9	b'4	
52,0 – 56,3	b'3	
56,4 – 61,6	b'2	
61,7 – 68,0	b'1	
68,1 – 76,3	c'2	
76,4 – 88,0	c'1	
88,1 ve daha fazla	d'	

Kaynakça: (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2016:6 ve Erinç, 1996:501)

Kozan Meteoroloji İstasyonu verilerine göre yapılan Thornthwaite iklim sınıflandırması, ilçede kurak ve az nemli bir iklim tipinin hâkim olduğunu göstermektedir (Tablo 3.13). Hesaplanan nemlilik indisi (Im) değeri **-5,96** olup, bu değer bölgenin **C1 sınıfında**, yani yarı kurak – az nemli iklim kuşağında olduğunu gösterir. Aynı zamanda yıllık potansiyel evapotranspirasyon (Etp) değeri **1086,65 mm** olup, bu değerle bölge **B'4**, yani üçüncü dereceden mezotermal iklim tipine girmektedir. İlçenin nemlilik durumu açısından yapılan değerlendirmede, hidrotermal nemlilik oranı (Ih) **24,02** olarak bulunmuştur. Nemlilik oranı açısından **s2 sınıfında** yer alan Kozan, kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlasına sahiptir. Üç aylık yaz dönemine düşen Etp oranı ise %51 olup **b'4 sınıfına** karşılık gelmektedir. Bu durum, yaz aylarında buharlaşmanın yüksek olduğunu ve tarımda sulamaya olan ihtiyacın arttığını göstermektedir.

Thornthwaite bilanço verileri (Şekil 3.23 ve Tablo 3.12), Nisan ayından itibaren potansiyel evapotranspirasyonun yağıştan fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bu aydan itibaren topraktaki su rezervleri kullanılmaya başlanır ve Haziran ayı itibariyle rezerv su tamamen tükenir. Haziran-Ekim arası dönem kurak geçerken, Ekim sonlarında yeniden toprakta su birikmeye başlar ve Aralık-Nisan dönemi su fazlasının görüldüğü dönem olur. Yüzeysel akışın en fazla olduğu ay Mart, nemlilik oranının en fazla olduğu ay ise %6,8 ile Ocak ayıdır. Bu mevsimsel su döngüsü hem tarımsal planlamada hem de su kaynaklarının yönetiminde oldukça belirleyici olmaktadır.

Şekil 3.23 Kozan İlçesi ve Çevresinin Thornthwaite Su Bilançosu Grafiği

Thornthwaite iklim sınıflandırmasına göre Kozan'da görülen yarı kurak – az nemli iklim yapısı ile yüksek yazlık buharlaşma oranları, tarımsal faaliyetlerde özellikle narenciye ve mısır üretimi üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Yaz aylarında potansiyel evapotranspirasyonun **%51** gibi yüksek bir orana ulaşması, bu dönemde

ciddi bir su açığı oluştuğunu ve sulama ihtiyacının arttığını göstermektedir. Narenciye, suya duyarlı ve düzenli sulama gerektiren bir ürün grubudur. Yaz aylarında Etp (potansiyel evapotranspirasyon) oranının yükselmesi, toprak neminin hızla azalmasına yol açmakta; bu durum, doğal yağışların bitkisel su ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde, mısır da gelişme döneminde yüksek miktarda suya ihtiyaç duyan bir bitkidir. Yaz aylarında buharlaşmanın çok yüksek olması, mısırın tane doldurma döneminde stres yaşamasına ve verim kayıplarına neden olmaktadır. Bu yüzden mısır tarımında sulama planlaması, özellikle Temmuz ve Ağustos aylarında önemli bir faktör haline gelmektedir. Sonuç olarak, tarımsal ürünlerin düzenli ve planlı sulanması gereklidir. Bu nedenle, bölgedeki tarımsal faaliyetlerin iklim verilerine dayalı olarak planlanması, yaptığımız bu iklim tasnifi açısından büyük önem taşımaktadır.

3.2.4.6.(1) Erinç Metodu'na Göre Kozan İlçesi

Erinç'e göre iklim sınıflandırmasında, yağış ve buharlaşmaya sebep olan su noksanlığına yol açan yıllık ortalama maksimum sıcaklık değerlerini dikkate alarak yapmıştır. Erinç yönteminde evapotranspirasyon ile su noksanın neden olduğu kuraklık ve yağış ilişkisi formülize edilerek bir indeks bulunur ve bu indeks değerlerine göre iklim tipi belirlenir. Aylık (a) ve Yıllık (b) Erinç Yağış etkinlik indisi formülü şu şekilde hesaplanabilir (Erinç, 1996:).

a: Im = $12P / Tom$ b: Im = P / Tom Im : Erinç Yağış Etkinlik İndisi

P : Yıllık Toplam Yağış (mm) Tom : Yıllık Ortalama Maksimum Sıcaklık (ºC)

Erinç Yağış Etkinlik İndisi değerleri aşağıdaki şekilde kategorize edilmiştir.

Tablo 3.14 Erinç Yağış Etkinlik İndis Değerleri ve İklim Özellikleri

Im	İklim Özelliği	Vejetasyon
<8	Tam Kurak	Çöl
8-15	Kurak Çölümsü	Step
15-23	Yarı Kurak	Step
23-40	**Yarı Nemli**	**Park Görünümlü Kuru Orman**
40-55	Nemli	Nemli Orman
55<	Çok Nemli	Çok Nemli Orman

Kaynak: (Erinç, 1996:486)

Erinç metoduna göre yapılan sınıflandırmada ise (Tablo 3.14), Kozan ilçesine ait yıllık toplam yağış miktarı **804,5 mm** ve yıllık ortalama maksimum sıcaklık değeri **31,98 °C** alınarak hesaplanan yağış etkinlik indisi **25,14** çıkmaktadır. Bu sonuca göre bölge, yarı nemli iklim kuşağında yer almakta ve **"park görünümlü kuru orman"** tipi

bir doğal vejetasyona uygundur. Aylar bazında ise Erinç indisine göre iklim sınıflandırmaları yapılmıştır (Tablo 3. 6) Buna göre yılın 8 ayı nemli, 5 ayı ise kurak geçmektedir. Aralık ve Ocak ayları çok nemli aylar iken, Temmuz ve Ağustos ayları tam kurak olarak görülmektedir.

Erinç ve Thornthwaite metotları birlikte değerlendirildiğinde, Kozan'ın yazları sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı geçen; mevsimsel su fazlalığına ve yaz kuraklığına dayalı karakteristik bir Akdeniz iklimine sahip olduğu net bir şekilde ortaya konmaktadır.

3.2.4.6.(2) De Martonne Kuraklık Belirleme Yöntemi'ne Göre Kozan İlçesi

De Martonne Kuraklık İndeksi (IDM), bir bölgenin iklimsel kuraklık düzeyini belirlemek amacıyla kullanılan, yıllık toplam yağış ve yıllık ortalama sıcaklık değerlerini esas alan önemli bir yöntemdir. Bu yöntem, Fransız coğrafyacı Emmanuel De Martonne tarafından geliştirilmiştir ve günümüzde de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Bu yöntemle yapılan hesaplamalar sonucunda Yıllık Kuraklık İndeksi (IDM) değeri elde edilmektedir. IDM değeri, aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanır:

IDM = P / (T + 10) Burada: P: Yıllık toplam yağış miktarı (mm), T: Yıllık ortalama sıcaklık(°C) değerlerini ifade eder.

Aylık kuraklık durumu ise şu formülle belirlenir: IM = (12 × P) / (T + 10)

Bu formülde: IM: Aylık Kuraklık İndeksi P: Aylık yağış miktarı (mm) T: Aylık ortalama sıcaklık (°C)

Tablo 3.15 De Martonne İndeks Değerleri Ve İklim Özelliği

IDM Değeri	İklim Özelliği
< 5	Kurak
5-10	Yarı Kurak
10-20	Yarı Kurak - Nemli Arası
20 - 30	Yarı Nemli
30 - 60	Nemli
> 60	Çok Nemli

Kaynak: (Erinç, 2016: 478)

Bu formüllerdeki T ve T' değerlerine 10 eklenmesinin nedeni, soğuk bölgelerde sıcaklık değerlerinin sıfırın altında olabilmesidir. Bu sayede indeks pozitif bir sonuç verir. Yağış miktarı arttıkça ve sıcaklık düştükçe IDM değeri artar; bu da daha nemli bir iklimi gösterir. Tersine, yağış azalır veya sıcaklık artarsa, kuraklık artar ve indeks değeri düşer. Bu yönteme göre yapılan hesaplamalar sonucunda (Tablo 3.15), Kozan Meteoroloji İstasyonu verileri doğrultusunda ilçenin yıllık kuraklık indeksi değeri **19,16** olarak belirlenmiştir. Bu değer, bölgenin "**yarı kurak – nemli arası**" iklim özelliklerine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.16 Erinç İndisine Göre Kozan Meteoroloji İstasyonu Verilerinden Kurak ve Nemli Aylar

AYLAR	O	S	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	ORT.
Ort. Mak. Sıcaklık (oC)	19,7	22,1	26,8	32,3	36,7	39,3	40,6	41,1	38,9	35,4	28,7	22,2	32,0
Ort. Yağış (mm)	104,4	80,0	99,7	80,2	82,5	52,5	24,0	23,3	27,9	48,6	73,8	107,6	804,5
İndis Değeri	**63,5**	**43,4**	**44,6**	**29,8**	**27,0**	**16,0**	**7,1**	**6,8**	**8,6**	**16,5**	**30,9**	**58,2**	**25,2**
İklim Özelliği	**Çok Nemli**	**Nemli**	**Nemli**	**Yarı Nemli**	**Yarı Nemli**	**Yarı Kurak**	**Tam Kurak**	**Tam kurak**	**Kurak Çölümsü**	**Yarı Kurak**	**Yarı Nemli**	**Çok Nemli**	**Yarı Nemli**

Tablo 3.17 De Martonne Formülü'ne Göre Kozan İlçesi Ve Yakın Çevresinde Kurak ve Nemli Aylar

AYLAR	O	S	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	ORT.
Ort. Mak. Sıcaklık (oC)	19,7	22,1	26,8	32,3	36,7	39,3	40,6	41,1	38,9	35,4	28,7	22,2	32,0
Ort. Yağış (mm)	104,4	80,0	99,7	80,2	82,5	52,5	24,0	23,3	27,9	48,6	73,8	107,6	804,5
İndis Değeri	**42,2**	**29,9**	**32,5**	**22,8**	**21,2**	**12,8**	**5,7**	**5,5**	**6,8**	**12,8**	**22,9**	**40,1**	**19,2**
İklim Özelliği	**Nemli**	**Yarı Nemli**	**Nemli**	**Yarı Nemli**	**Yarı Nemli**	**Yarı Kurak Nemli Arası**	**Yarı Kurak**	**Yarı Kurak**	**Yarı Kurak**	**Yarı Kurak Nemli Arası**	**Yarı Nemli**	**Nemli**	**Yarı Kurak Nemli Arası**

Aylık bazda yapılan değerlendirmelerde ise (Tablo 3.17), Ocak (42,16), Mart (32,51), Kasım (22,89) ve Aralık (40,12) aylarının "nemli"; Şubat (29,90), Nisan (22,78), Mayıs (21,21) ve Ekim (12,84) aylarının ise "yarı nemli" karakterde olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık, Haziran (12,77) ve tekrar Ekim (12,84) ayları "yarı kurak – nemli arası", Temmuz (5,69), Ağustos (5,47) ve Eylül (6,84) ayları ise "yarı kurak" iklim özelliği göstermektedir.

Bu durum, yaz aylarında yağış miktarının belirgin biçimde azalması ve sıcaklıkların yükselmesi ile ilişkilidir. Özellikle Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında kuraklık değerlerinin düşüklüğü, bu dönemlerde tarımsal faaliyetler açısından sulama ihtiyacının arttığını ve iklimin kurak bir karaktere büründüğünü ortaya koymaktadır. De Martonne Kuraklık İndeksi sonuçları, bölgenin genel olarak yıl boyunca nemli ve yarı nemli özellikler gösterdiğini, ancak yaz mevsiminde belirgin bir kuraklık eğiliminin ortaya çıktığını göstermektedir.

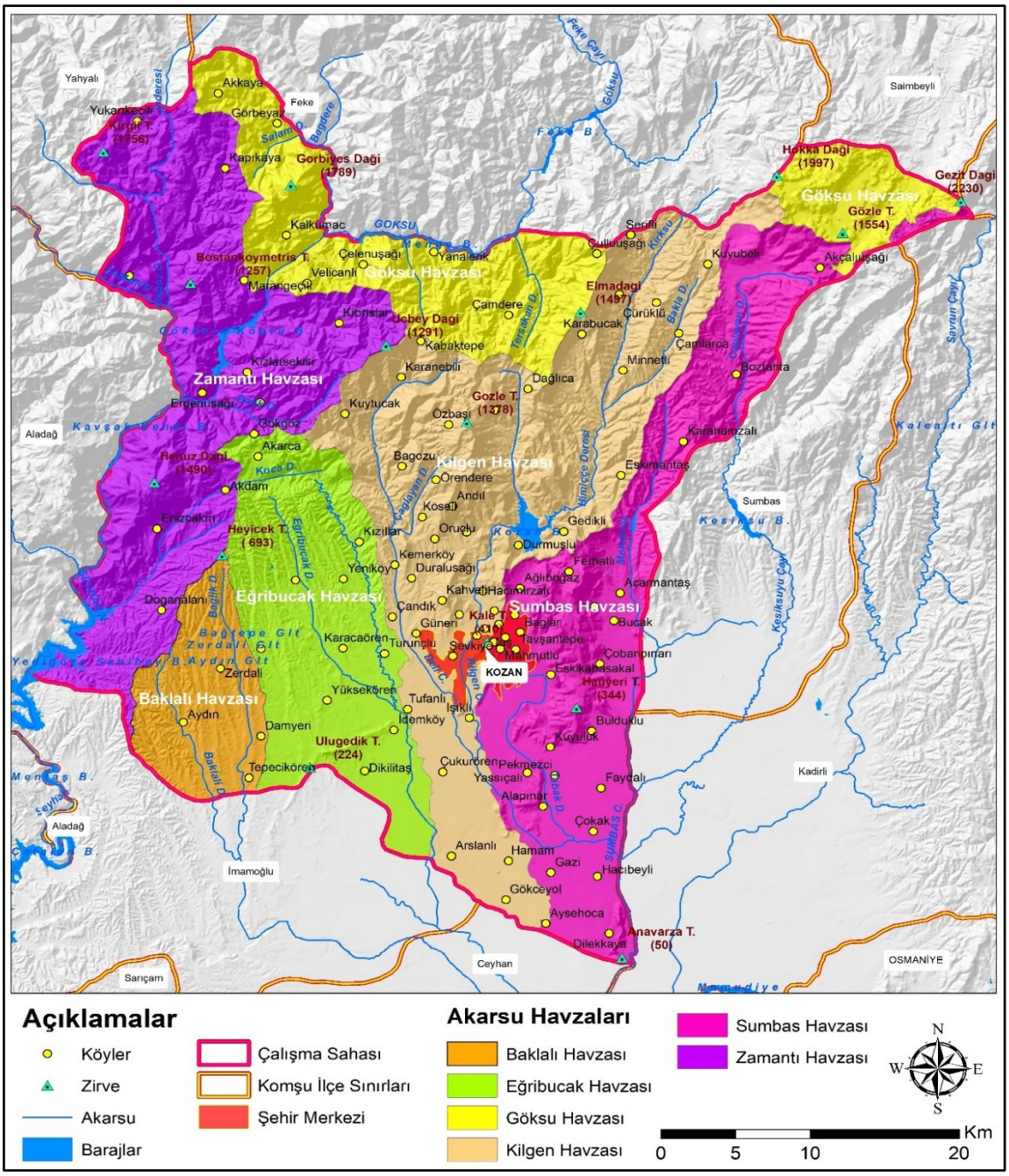
3.2.5. Hidrografik Özellikler

Su, yaşamın sürdürülebilmesi ve ekonomik faaliyetlerin devamlılığı için vazgeçilmez bir kaynaktır. Tarım, sanayi, enerji üretimi ve hizmet sektörü gibi pek çok alanda suyun etkin ve sürdürülebilir kullanımı, ekonomik büyümenin temel unsurlarındandır. Bu nedenle, doğal su kaynaklarının varlığı bölgenin ekonomik gelişimini doğrudan etkilerken, artan nüfus ve sanayileşme gibi beşerî faktörler su kaynakları üzerindeki talebi artırmaktadır. Dünya yüzeyinin %70'i suyla kaplı olmakla birlikte, tatlı su kaynakları sınırlıdır. Artan nüfus ve su tüketimi, küresel bir su krizine yol açma riski taşımaktadır (Doğan, 2023). Bu bağlamda, iklim değişikliği ve nüfus artışıyla birlikte su yönetimi, ülkelerin kalkınma politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Su kaynakları, çevresel olduğu kadar ekonomik refah ve toplumsal istikrar için de büyük öneme sahiptir.

Kozan ilçesinde yaşayan insanların günlük içme, kullanma ve özellikle tarımsal sulama ihtiyaçlarını karşılayan başlıca su kaynakları; yeraltı suları (artezyen kuyuları) ile birlikte Göksu, Zamantı ve Seyhan nehirleri ile Eğribucak, Deliçay, Meletmez ve Kozan Çayı (Kilgen) gibi yüzey sularıdır. Bu doğal su kaynaklarının dağılımı, ilçenin topografik yapısı ve iklim koşulları ile doğrudan bağlantılıdır. Özellikle ilçenin dağlık ve engebeli arazi yapısı, yağış miktarını artırmakta ve kar şeklindeki yağışlar adeta bir su deposu işlevi görmektedir. Eriyen karlar ve yağmur suları, bölgedeki akarsu ağını beslemektedir. Dağlık alanlardan kaynaklanan akarsular, ovaya ulaştıklarında alçak ve verimli arazilerde tarımsal üretimi destekleyen önemli bir sulama imkânı oluşturmaktadır.

Bu durum, ova kesimlerinde sulu tarımın yaygınlaşmasına imkân verirken, dağlık alanların genellikle kuru tarım, mera ve ormanlık alan olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Özellikle Kozan şehrinin kuruluş yerinin belirlenmesinde etkili olan Kozan Çayı ve onun yan kolları olan Dalaçak, Himiççe, Bakla ve Kırksu Dereleri, ilçenin en

önemli yüzeysel su kaynakları arasında yer almakta hem tarihsel yerleşme dağılımını hem de günümüzdeki tarımsal faaliyetlerin niteliğini etkilemektedir (Şekil 3.24).

Şekil 3.24 Kozan İlçe 'sinde Akarsu Havzaları

Bu çalışmada, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) analizlerinde sıkça kullanılan hidroloji analizlerinden yararlanılmış; çalışma sahasında yağmur, kar ve karstik kaynaklarla beslenen, farklı büyüklükte su toplama havzalarına sahip akarsular tespit edilmiştir. Bu doğal hidrografik özellikler ekonomik faaliyetlerin mekânsal dağılışını da doğrudan etkilemektedir.

Buna karşılık, beşerî müdahalelerle inşa edilen ilçedeki çok sayıda baraj ve göletler, bu su kaynaklarının daha düzenli biçimde kontrol altına alınarak düzlük

alanlara taşınmasını ve daha verimli kullanılmasını sağlamaktadır. Özellikle yaz aylarında suya aşırı ihtiyaç duyan mısır ve narenciye gibi bitkilerin su ihtiyacı bu barajlardan sağlanan su ile karşılanmakta ve ova kesimlerinde tarımsal üretimin devamlılığı sağlanmaktadır. Böylece hem su kaynaklarının sürdürülebilirliği sağlanmakta hem de bölgedeki ekonomik faaliyetlerin sürekliliğinde ilçedeki barajların büyük katkısı olmaktadır.

Çalışma sahasındaki akarsular içinde en geniş su toplama havzasına sahip olan akarsu, Kozan Çayı (Kilgen)'dır. Kaynağını Tahtalı Dağları'nın Hokka ve Elma Dağları'ndan alan bu çay, Kozan Ovası'na kadar dar ve derin vadiler içinde akar. Ova tabanına ulaştıktan sonra menderesler çizerek güneydoğu yönünde ilerler ve Ceyhan Nehri'ne ulaşmaktadır.

Seyhan Nehri'nin önemli kolları olan Zamantı ve Göksu dışında, Kozan ve çevresindeki tüm akarsular, Ceyhan Nehri'ne su taşıyan sistemin birer parçasını oluşturmaktadır. Araştırma sahasına ait hidrografya haritasına göre, ilçe sınırları içerisinde bulunan akarsuların toplam su toplama havzası 556.300 hektar, bu akarsuların toplam uzunluğu ise 965,1 km olarak hesaplanmıştır. İlçe sınırları içinde 123,5 km uzunluğa sahip olan Kilgen Çayı ve kolları, 51.180 hektarlık alanı kapsayan havzası ile bölgedeki en büyük su toplama havzasına sahiptir.

Bu havzaların yanı sıra, ilçe sınırları ve yakın çevresinde Sumbas, Zamantı, Göksu, Eğribucak ve Baklalı akarsularının oluşturduğu su toplama havzaları da yer almaktadır. Kozan Çayı'nın önemli kollarından biri olan Deliçay, Işıklı Köyü yakınlarında birleşerek Hacıbeyli Köyü civarında, 138.430 hektar su toplama alanına sahip Sumbas Havzası'na katılmakta ve burada Ceyhan Nehri'nin önemli bir kolunu oluşturmaktadır. Ayrıca, araştırma sahasının kuzey ve batı sınırını belirleyen Göksu ve Zamantı Nehirleri, Çukurova'nın en önemli su rezerv alanlarını meydana getirmekte olup aynı zamanda Kozan'ın başlıca yüzeysel su kaynakları arasında yer almaktadır. Çalışma sahası içinde kalan kesimlerinde Göksu Nehri 17.910 hektar, Zamantı Nehri ise 95.110 hektarlık su toplama havzasına sahiptir (Şekil 3.24).

Zamantı Nehri, Kayseri il sınırlarındaki Şerefiye Köyü'nden doğmakta ve yaklaşık 8.700 km²'lik bir yağış alanına sahiptir. Yıllık ortalama akımı 65.603 m³ olan nehrin debisi, en yüksek seviyede saniyede 970 m³'e kadar çıkmaktadır (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2025). Zamantı; Göksu Nehri ve kolları ile, Akinek Dağı ile Çal Tepesi'nin kesiştiği noktada birleşerek Seyhan Nehri'ni oluşturmaktadır. Bu iki büyük su kaynağı, Kozan, İmamoğlu ve Adana'da tarımsal sulama ve enerji üretimi amacıyla kullanılan önemli yüzeysel su kaynaklarıdır.

3.2.5.1. Kullanım Amaçlarına Göre Baraj ve Göletler

Kozan ilçesinde yer alan akarsular, vadiler boyunca inşa edilen barajlar ve göletler aracılığıyla çeşitli amaçlarla değerlendirilmektedir. Bu tür beşerî müdahaleler, doğal su rejimini değiştirerek taşkın risklerini azaltmakta ve suyun verimli kullanımını sağlamaktadır. İlçedeki su yapıları; tarımsal sulama, taşkın kontrolü, enerji üretimi ve içme suyu temini gibi temel alanlarda işlevler görmektedir (Tablo 3.18).

Enerji üretimi amacıyla kullanılan yapılar arasında Menge, Köprü ve Kavşak Bendi Barajları yer almaktadır. Bu barajlar, elektrik üretimi yoluyla bölgenin enerji ihtiyacına katkı sağlamaktadır. Kozan ve Yedigöze Barajları ise hem sulama hem taşkın kontrolü hem de enerji üretimi amacıyla kullanılan çok amaçlı barajlardır. Ayrıca, Yedigöze Barajı'nın ana su kaynağı, Kozan, Ceyhan ve İmamoğlu ilçelerinin içme suyu ihtiyacını karşılamak üzere planlanmıştır. Bu doğrultudaki altyapı çalışmaları hâlen devam etmektedir. Bunların yanı sıra; Bağtepe, Zerdali, Postkabasakal, Meletmez, Aydın ve Ilıca Göletleri yalnızca tarımsal sulama amacıyla kullanılmakta olup, özellikle yaz aylarında, yerel ölçekte tarım arazilerinin su ihtiyacını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır.

Tablo 3.18 Kozan ve Çevresinde Yer Alan Yapay Göller ve Özellikleri

Baraj / Gölet Adı	Kullanım Amaçı	Akarsu Adı	Yapı Yılı	Hacmi (hm^3)	Alanı (km^2)	Sulama Alanı(ha)
Kozan Barajı	Sulama, Taşkın, Enerji	Kilgen	1971	170,36	6,418	10.177
Yedigöze Barajı	Sulama, Taşkın, Enerji, İçme Suyu	Seyhan	2011	64.282	1.494	*20.893
Menge Barajı	Enerji	Seyhan	2013	-	1,42	0
Köprü Barajı	Enerji	Seyhan	213	93,2	2,93	0
Kavşak Barajı	Enerji	Seyhan	2011	-	3.750	0
Bağtepe Göleti	Sulama	Kılbasız	2015	0,94	-	195
Zerdali Göleti	Sulama	Bağlık	2015	0,53	-	110
Postkabasakal Göleti	Sulama	Eğribucak	2015	0,57	-	121
Meletmez Göleti	Sulama	Meletmez	2016	3,77	-	891
*Aydın Göleti	Sulama	Baklalı	-	2.07	-	427
*Ilıca Göleti	Sulama	Pınar Gözü	-	0,2	-	27

Kaynak: Adana ÇED Raporu 2021-2023 *Limak'tan alına verilere göre Kozan Sınırlarında

3.2.5.1.(1) Enerji Üretimi ve Tarımsal Sulama Amaçlı Barajlar

Kozan Barajı

Kozan Çayı üzerinde, ilçe merkezinin yaklaşık 5 km kuzeyinde yer alan Kozan Barajı, 1967-1971 yılları arasında sel taşkınlarını önlemek ve tarımsal sulama amacıyla inşa edilmiştir. 2010-2011 yıllarından itibaren baraj, enerji üretimi amacıyla da kullanılmaya başlanmış ve 5 MW kurulu güce sahip bir hidroelektrik santral kurulmuştur (ÇED Raporu, 2021). Ancak işletmenin ekonomik olmaması nedeniyle santral faaliyetleri durdurulmuştur. Baraj, 247 km²'lik bir yağış alanına ve yıllık ortalama 953 mm yağış miktarına sahiptir. Yıllık ortalama akım değeri 82 hm³ olan baraj gölü, yaklaşık 10.220 hektarlık bir tarım alanının sulanmasına hizmet etmektedir (Bülbül vd., 2013, s.15).

Yedigöze Sanibey Barajı

Yedigöze Sanibey Barajı, Adana'nın İmamoğlu ve Kozan ilçe sınırlarında, Seyhan Nehri üzerinde 210-235 metre rakımlarında yer almaktadır. Gövde hacmi 3,945 hm³ olan bu baraj, çok amaçlı bir tesis olarak tarımsal sulama, enerji üretimi ve içme suyu temininde kullanılmaktadır (ÇED Raporu, 2021). Barajda yer alan hidroelektrik santralin kurulu gücü 310,66 MW olup, Türkiye'nin 60. büyük elektrik santrali ve 16. büyük hidroelektrik santrali konumundadır. Normal su kotunda göl hacmi 64.282 hm³, göl alanı ise 1.494 km²'dir. Bu santral, yalnızca konut elektrik tüketimi dikkate alındığında, yaklaşık 233.621 konutun enerji ihtiyacını karşılayabilecek kapasitededir (Enerjiatlasi.com, 2021).

Barajla entegre yürütülen tarımsal sulama projesi, Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından planlanmış olup, Kozan ilçesi sınırlarında sulama şebekesi inşaatı 2024 yılında tamamlanmıştır. Bu kapsamda, Kozan'daki 20.893 hektarlık tarım arazisine su verilmeye başlanmıştır. Bu proje Çukurova'da toplamda brüt 122.229 hektarlık alanın sulanması hedeflenmekte, projenin tüm etaplarının tamamlanmasıyla birlikte 318.807 hektarlık bir alanın sulamaya açılması öngörülmektedir (Bülbül vd., 2013, s.15). Ayrıca Yedigöze-İmamoğlu Sulama Projesi'nin 100 hektarlık kısmı pompaj sistemiyle, 74.969 hektarlık kısmı ise cazibeli borulu sistemle sulanacaktır. Projenin Kozan tabanında tamamlanmış olması tarımsal gelirlerde önemli artışlar yaşanmasını sağlayacaktır. Bu proje ile ilçedeki tarım alanları düzenli ve kontrollü sulama imkânına kavuşmuştur. Böylece yeraltı suyuna dayalı yüksek maliyetli sulama yöntemleri giderek azalmaktadır.

3.2.5.1.(2) Enerji Üretim Amaçlı Barajlar

Kozan ilçe sınırlarında, Göksu Nehri üzerinde yer alan Köprü, Kavşak ve Menge Barajları yalnızca enerji üretimi amacıyla inşa edilmiştir. Tarımsal sulamaya katkı sağlamayan bu barajlar, bölgenin yenilenebilir enerji potansiyelinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. 2013 yılında işletmeye alınan Köprü Barajı-Gökdere HES, 156 MW kurulu güce, 93,2 hm³ göl hacmine ve 293 hektar göl alanına sahiptir. Aynı yıl

faaliyete geçen ve Köprü Barajı'nın güneyinde konumlanan Kavşak Barajı, 156 MW kurulu gücü ve 142 hektar göl alanı ile Seyhan Nehri havzasındaki en yüksek kapasiteli santrallerden biri olma özelliğini taşımaktadır. Menge Barajı ise 2011 yılında tamamlanmış olup, 89 MW kurulu güce ve 375 hektar göl alanına sahiptir. Bu üç tesisin tamamı, RCC (Roller-Compacted Concrete) tipi gövde yapıları ile inşa edilmiştir ve toplam yıllık enerji üretimleri yaklaşık 767,8 GWh düzeyindedir (Enerjisa, 2023). Bu barajlar hem Kozan ilçesinin hem de çevre bölgelerin enerji arz güvenliğine önemli katkılar sunmaktadır.

3.2.5.1.(3) Tarımsal Sulama Amaçlı Barajlar

Kozan ilçesi sınırlarında, tarımsal sulamayı desteklemek amacıyla inşa edilen küçük ölçekli göletler, yerel su kaynaklarının verimli kullanımını sağlayarak kırsal kalkınmaya önemli katkılarda bulunmaktadır. Bağtepe, Zerdali, Postkabasakal ve Meletmez Göletleri, tarımsal sulama amaçlı inşa edilmiş başlıca su yapılarıdır. 2015-2016 yıllarında tamamlanan bu göletler, toplamda yaklaşık 1.300 hektarlık bir alana su sağlamaktadır.

Göletlerden ilki olan Bağtepe Göleti, Kılbasız Suyu ile beslenmekte olup, 0,94 hm^3 aktif depolama kapasitesine sahiptir ve yaklaşık 195 hektarlık tarım alanının sulanmasını sağlamaktadır. Zerdali ve Postkabasakal Göletleri ise sırasıyla 110 ve 121 hektarlık alanlara sulama hizmeti vermektedir. Zerdali Göleti, Bağlık Deresi tarafından beslenmekte ve 0,53 hm^3 aktif depolama kapasitesine sahiptir. Aynı yıllarda tamamlanan Postkabasakal Göleti ise Eğribucak kaynak suyundan beslenmekte olup 0,57 hm^3 kapasiteye sahiptir. Sulama amaçlı yapılan göletler arasında en yüksek depolama kapasitesine sahip olan Meletmez Göleti, 2016 yılında tamamlanmış ve Meletmez akarsuyu üzerine kurulmuştur. Göletin aktif depolama kapasitesi 3,77 hm^3 olup, yaklaşık 891 hektarlık geniş bir tarım arazisinin sulanmasına imkân tanımaktadır (Adana ÇED Raporu, 2021-2023). Sulama amaçlı yapılan bu küçük ölçekli göletler, özellikle kuzeybatıdaki Miyosen dönemine ait humus bakımından zengin Kahverengi Orman Topraklarının bulunduğu bu kırsal kesimlerde, toprakların değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Ayrıca, çalışma sahasında bazı tarım alanlarının sulama suyu Aslantaş, Meletmez ve Mehmetli Barajlarından sağlanmaktadır. Hacıbeyli (Bekirce) sulama sahasında, Alapınar Köyü'ndeki Bekirce Göleti'nden yararlanılmakla birlikte, Aslantaş Barajı'ndan temin edilen su sayesinde toplam 3.977 hektar tarım arazisi sulanmaktadır. Bucak Ovası'nda yer alan Yeşil Bucak Sulama Sahası ise Kadirli ve Sumbas ilçelerinden sağlanan su kaynaklarıyla desteklenmektedir. Bu sahada, Meletmez Barajı'ndan 1.261 hektar, Kesiksuyu üzerine inşa edilen Mehmetli Barajı'ndan ise 1.251 hektar tarım arazisine sulama suyu sağlanmaktadır (Bülbül vd., 2013, s.20 ve Tablo 5.4). Özetle Kozan Ovası birçok su kaynağından tarımsal üretimde yararlanmaktadır.

3.2.5.2. Yeraltı Suları ve Kaynaklar

Kozan'da yüzeysel su kaynaklarının yanı sıra, yer altı suları da içme, kullanma ve tarımsal sulama açısından hayati öneme sahiptir. İlçenin kuzeyinde yer alan dağlık alanlar, kış aylarında yoğun kar yağışına sahne olmaktadır. Bu durum, ilkbaharda eriyen kar suları sayesinde yer altı su kaynakları beslenmesini artırmaktadır. Ayrıca, bölgede Tersiyer ve Kuvaterner dönemlerinde oluşmuş yaygın olarak bulunan kolay aşınan ve geçirgen jeolojik birimler (karstik ve alüvyal yapılar), yüzeyden sızan suların yer altı akiferlerinde toplanmasını sağlamaktadır. Özellikle Kozan Ovası altındaki zeminlerde oluşan bu akiferlerde biriken sular artezyen kuyuları aracılığıyla yüzeye çıkarılmaktadır. Bu durum, bölgedeki hidrojeolojik yapının iklim, morfoloji ve jeolojik yapı gibi doğal unsurlarla birlikte tarımsal üretim ve yerleşme tercihleri gibi beşerî faktörlerle ne denli iç içe geçtiğini ve coğrafi etkileşimin mekânsal farklılıklara nasıl neden olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu akiferler sayesinde ilçede sürdürülebilir içme ve tarımsal kullanma su temini mümkün olmakta; böylece nüfusun yoğunlaştığı ova kesimlerinde tarımsal faaliyetlerin sürekliliği sağlanmaktadır. Resmî kayıtlara göre bölgede 2.211 adet ruhsatlı artezyen kuyusu bulunmakta ve bu kuyulardan yılda yaklaşık 59,6 milyon metreküp yer altı suyu çekilmektedir (Adana, ÇED: 2021, s.44). Bu veriler, bölgedeki yer altı su kullanımının tarım sektörüyle ne kadar yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak özellikle tarım alanlarında ruhsatsız kuyuların da yaygın şekilde kullanılması, yer altı su kaynaklarının dengesiz ve kontrolsüz biçimde tüketilmesine neden olmaktadır. Bu durum hem hidrolojik dengenin bozulması hem de uzun vadede tarımsal verimliliğin azalması gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda, Yedigöze Kapalı Basınçlı Sulama Sistemi'nin tam kapasiteyle devreye girmesi, yer altı suyu üzerindeki baskının azalmasına katkı sağlayacaktır. Bölgede ayrıca doğal olarak oluşmuş çok sayıda karstik kaynak suyu da bulunmaktadır. Bu kaynaklardan en bilinenleri olan Pınargözü (Ilıca Göleti) ve Alapınar (Bekirce Göleti), yalnızca tarımsal sulamada değil, aynı zamanda çevresel estetik değerleri sayesinde rekreasyonel alanlar olarak da kullanılmaktadır.

Kozan ilçesinde içme ve kullanma suyu temininde ise de büyük ölçüde yer altı su kaynaklarından yararlanılmaktadır. İlçe genelinde bu amaçla açılan 72 adet kuyu aracılığıyla yılda ortalama 7.451.912 m^3 su kullanılmakta, toplamda ise 2.963.388 m^3 su doğrudan kaynaktan çekilmektedir (Adana, ÇED: 2023, s.66). Bu rakamlar, bölgedeki beşerî faaliyetlerin, özellikle yerleşimlerin su ihtiyacının karşılanmasında yer altı sularının ne derece önemli olduğunu göstermektedir. İlçenin ihtiyaç duyduğu güvenilir temiz içme suyu teminine yönelik olarak planlanan ve tamamlanmak üzere olan Yedigöze İçme Suyu Projesi, Kozan başta olmak üzere çevre ilçelerin içme suyu ihtiyacını kaynağından karşılamayı amaçlamakta; böylece yer altı su kaynakları üzerindeki baskıyı önemli ölçüde azaltmayı hedeflemektedir.

3.2.6. Toprak Örtüsü Özellikleri

Toprak oluşum süreci; iklim, bitki örtüsü, ana materyalin yapısı, topografik özellikler ve zaman gibi temel faktörlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Bu faktörlerden biri ya da birkaçının belirli bir bölgede daha baskın etkide bulunması, farklı toprak türlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda, topraklar oluşum koşullarına göre zonal, azonal ve intrazonal olmak üzere üç ana grupta sınıflandırılmaktadır (Atalay, 1994, s. 357).

Kozan ve çevresinde, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan *Adana İli Arazi Varlığı* verileri esas alınarak düzenlenen toprak haritası, araştırma alanında iklim ve topografyanın etkisiyle oluşmuş çeşitli toprak türlerinin varlığını göstermektedir. Buna göre, bölgede Alüvyal, Kolüvyal, Kırmızı Akdeniz, Kırmızı Kahverengi Akdeniz, Kireçsiz Kahverengi Orman ve Kahverengi Orman Toprakları gibi farklı toprak grupları tespit edilmiştir (Şekil 3.25 ve Tablo 3.19).

İlçede en geniş yayılım alanına sahip olan Kahverengi Orman Toprakları, 109.876 hektar alanda ilçe yüz ölçümünün % 56'sında görülmektedir (Tablo 3.19). Diğer toprak gruplarına göre en fazla alan kaplayan toprak grubudur. Genellikle orman bitki örtüsü altında gelişen bu topraklar, verimli özelliklere sahip olmasına rağmen yüksek eğim ve engebeli arazilerde yer almaları nedeniyle tarımsal üretim için çok uygun değildir. Bu alanlarda daha çok ormanlar yer almaktadır. Ayrıca orman ekosistemleri, arıcılık ve ekoturizm açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Kozan ilçesi, Türkiye genelinde bal üretiminde öne çıkan bölgelerden biri olma özelliğini bu topraklar sayesinde sürdürmektedir

Tablo 3.19 Kozan İlçesinde Görülen Büyük Toprak Grupları ve Alansal Dağılışı

Sıra	Büyük Toprak Grupları	Alan (Ha)	Oran (%)
1	Kahverengi Orman Toprakları	109.876	56,5
2	Alüvyal Topraklar	25.759	13,3
3	Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları	23.857	12,3
4	Kırmızı Akdeniz Toprakları	12.816	6,6
5	Kolüvyal Topraklar	8.443	4,3
6	Çıplak Kayalık Alan	8.424	4,3
7	Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları	2.904	1,5
8	Yerleşme Alanı	1.570	0,8
9	Su Yüzeyi	715	0,4
Toplam		**194,363**	**100,0**

Kaynak: Şekil 3.25'deki haritadan üretilmiştir.

İlçede yayılım bakımından ikinci sırada yer alan alüvyal topraklar, 25.759 hektarlık bir alanda görülmektedir. Akarsuların biriktirme süreçleriyle oluşan bu topraklar, tarımsal faaliyetlerin en yoğun biçimde gerçekleştirildiği verimli alanları oluşturmaktadır. Bu topraklar üzerinde narenciye, Trabzon hurması, mısır, ayçiçeği, yer

fıstığı ve çeşitli sebzeler gibi yüksek verim sağlanan ürünler yetiştirilmektedir. Söz konusu tarımsal üretim, ilçede gelişmekte olan tarıma dayalı sanayi kolları olan zeytinyağı üretimi, meyve paketleme ve işleme tesisleri ile yem sanayisine hammadde temin edilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Alüvyal topraklar toplam yüzölçümün %12,3'ünü oluşturmakta olup, bu toprakları Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları takip etmektedir. Kırmızı Akdeniz Toprakları ise Akdeniz ikliminin etkisiyle oluşmuş ve toplam alanın %6,6'sını kaplamaktadır. Dağlık ve eğimli arazilerde ise oranında Kolüvyal Topraklar ile oranında Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları toplamda az yer kaplamaktadır. Tarım dışı araziler arasında en geniş alanı, 8.424 hektar (%4,3) ile çıplak kayalık alanlar oluşturmaktadır. Yerleşim alanları ve su yüzeyleri gibi diğer arazi türleri ise daha sınırlı alanlarda bulunmaktadır.

Araştırma alanında özellikle zonal ve azonal toprak grupları geniş bir yayılım göstermektedir. İntrazonal gruba dahil topraklar ise oldukça sınırlı alanlarda bulunmaktadır. Genel olarak, bölgedeki zonal topraklar ağırlıktadır. Bu toprakların oluşum süreçlerinde iklim ve bitki örtüsü özelliklerinin daha baskın olduğu görülmektedir. Bunun yanında azonal toprakların ise engebeli topografya, eğimli arazi yapısı ve taşınmış materyallerin birikimi daha etkili olmaktadır. Bu nedenle, çalışma sahasında yer alan toprak gruplarının ve dağılış özelliklerinin detaylı biçimde incelenmesi, ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olan Kozan ilçesinde toprak kaynaklarının doğru şekilde değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

3.2.6.1. Zonal Topraklar

Zonal topraklar, bulundukları bölgede uzun yıllar boyunca etkili olan iklim ve bitki örtüsünün etkisiyle gelişmiş, belirgin horizonlara (A, B ve C) sahip doğal topraklardır (Atalay, 1997). Bu toprakların oluşum sürecinde iklim, en belirleyici unsur olarak öne çıkmaktadır. Sıcaklık ve yağış rejimi, topraktaki fiziksel, kimyasal ve biyolojik süreçleri doğrudan etkilerken; bitki örtüsü ile birlikte yükselti, eğim ve bakı gibi yer şekilleri üzerinden de dolaylı etkiler yaratmaktadır. Bu tür toprakların gelişebilmesi için genellikle yüzeyin düz ya da hafif eğimli olması ve yağış sularının yüzeyde birikmeden süzülerek toprağı yıkayıp taşıyabilmesi gerekmektedir.

Arazi gözlemleri ve harita verileri doğrultusunda, araştırma sahasında zonal toprakların geniş bir yayılım alanına sahip olduğu tespit edilmiştir. Özellikle iklimsel etkilere bağlı olarak gelişen Kırmızı Akdeniz, Kırmızı Kahverengi Akdeniz, Kireçsiz Kahverengi Orman ve Kahverengi Orman Toprakları, Kozan'ın kuzeyinden başlayarak Toros Dağları'nın yüksek kesimlerine kadar uzanan alanlarda görülmektedir (Şekil 3.25). Bu dağılış, bölgede hâkim olan Akdeniz ikliminin ve bitki örtüsünün toprak gelişimi üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Veriler, toprak gruplarının özelliklerinin bölgenin yükselti, bakı ve yağış rejimiyle bağlantılı olarak şekillendiğini

ve orman alanlarıyla birlikte yayıldığını göstermektedir. Bu durum, doğal süreçlerin karşılıklı etkileşimini somut biçimde ortaya koymaktadır.

3.2.6.1.(1) Kahverengi Orman Toprakları

Kahverengi Orman Toprakları, araştırma alanında en yaygın görülen toprak türüdür ve genellikle Oligosen-Miyosen ile Jura-Kretase dönemlerine ait ana kayaçlar üzerinde gelişmiştir (Şekil 3.3). Bu topraklar, organik maddelerin yüzeyde birikmesi nedeniyle kahverengi renge dönüşmüş ve olgunlaşmıştır. Kireçli ana materyal ile püskürük çakıllar ve kül gibi maddelerin karışımı sonucu oluşan bu topraklar, özellikle orman bitki örtüsü altında yaygın olarak gelişmektedir (Atalay, 1997).

Bu topraklar, çalışma alanında 1000 metre üzerindeki eğimli yamaçlarda, kızılçam orman örtüsü altında gelişmektedir. Toplam 109.876 hektar ile yüzölçümünün %56,5'ini kaplamaktadır (Tablo 3.19). Araştırma sahasında, Kahverengi Orman Toprakları güneybatıdan kuzeydoğuya doğru geniş bir alana yayılmaktadır. 200 ile 1800 metre arasındaki yükseltilerde, hafif-orta eğimli tepelik bölgelerde, kızılçam, karaçam ve ardıç gibi türlerle kaplı ormanlık alanlarla paralel bir yayılım göstermektedir (Şekil 3.28 ve Şekil 3.29). Corine 2018 verilerine göre, bu kesimlerde doğal bitki örtüsü ile tarım alanları iç içe geçmiş bir yapı arz etmektedir. Arazi gözlemlerinde de bu gerçeklik açıkça görülmektedir.

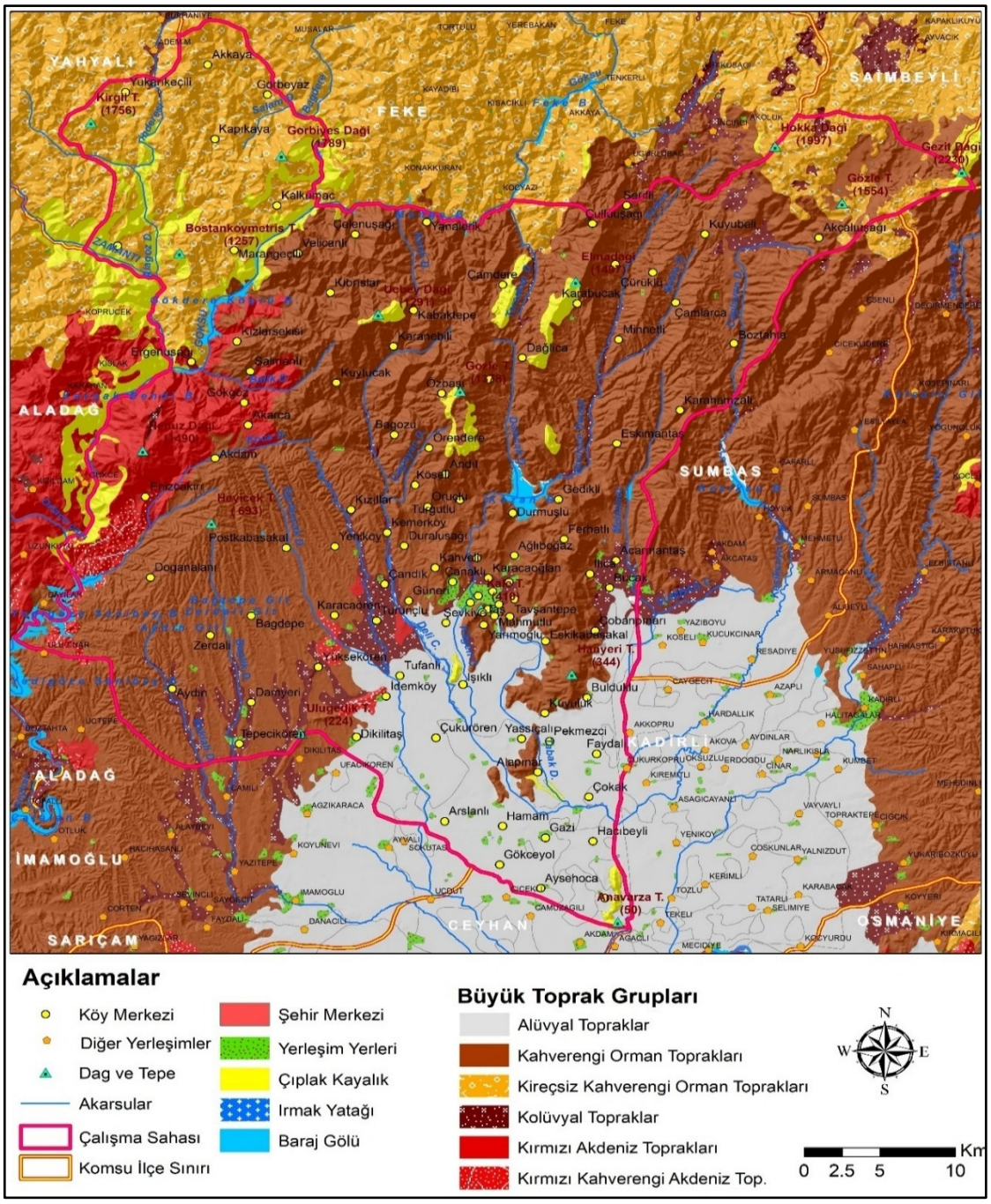
Organik madde bakımından zengin olan Kahverengi Orman Toprakları, Adana İli Arazi Varlığı verilerinde VI ve VII. sınıf toprak kabiliyeti olarak sınıflandırılmıştır (Şekil 3.26). Eğim ve toprak derinliği yetersizliği nedeniyle tarıma çok elverişli değildir. Genellikle ilçede kuru tarım bu topraklarda yapılmaktadır. Ayrıca, bu toprakların bulunduğu vadi içlerinde, 700 metre rakıma kadar uzanan alanlarda yer yer hurma, nar, zeytin ve keçiboynuzu yetiştiriciliği de gerçekleştirilmektedir.

3.2.6.1.(2) Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları

Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları, araştırma alanında karbonatlar, karasal kırıntılar, şistler, kil ve metamorfik kayaçların bulunduğu eski yaşlı (Paleozoik) araziler üzerinde geliştiği görülmektedir. (Şekil 3.3 ve Tablo 3.19). Toplam 23.857 hektar ile yüzölçümünün %12,3'ünü oluşturmaktadır. Bu topraklar, yıllık ortalama yağış miktarının 400-600 mm arasında olduğu bölgelerde yaygın olarak görülür (Şekil 3.17). Özellikle Göksu Nehri'nin kuzeydoğusunda önemli bir yayılım göstermektedir (Şekil 3.25). Söz konusu alanlarda eğimin fazla olması nedeniyle yüzeysel akış hızlanmakta ve erozyon şiddetli olmaktadır; bu durum, toprakların genellikle sığ profilli olmasına yol açmaktadır.

Ana maddenin serbest karbonatlar açısından yetersiz olması nedeniyle kireçsiz karakterde olan bu topraklar, yağış etkisiyle kireçten arındırılarak asidik reaksiyona sahip kireçsiz topraklar olarak tanımlanır. Kil genellikle A horizonu yüzeyinden uzaklaşarak B horizonu altına birikir; bu durum, alt toprak katmanının üst katmana göre

daha ağır bir bünyeye sahip olduğunu göstermektedir. Besin maddeleri açısından çoğunlukla yetersiz olan bu topraklar, hafif asidik reaksiyon sergilemektedir (Atalay, 1997, s.245).

Şekil 3.25 Kozan ve Çevresinin Büyük Toprak Grupları Haritası

3.2.6.1.(3) Kırmızı Akdeniz Toprakları (Terra Rossa)

Kırmızı Akdeniz Toprakları, Akdeniz iklim bölgesine özgü olarak kireçtaşı ve karstik çukurlar üzerinde gelişmiş, zonal karaktere sahip topraklardır. Genellikle sıcak ve kurak yaz koşullarının hüküm sürdüğü bu bölgelerde, yaz aylarında ayrışma süreci kısmen duraklasa da yüksek sıcaklıklar toprak yüzeyindeki organik maddelerin hızlı

ayrışmasına yol açmaktadır. Bu durum, Terra Rossa topraklarının organik madde bakımından fakir olmasına neden olmaktadır. Ayrışma sürecinde demir minerallerinin oksijenle tepkimeye girerek Fe_2O_3 (demiroksit) formuna dönüşmesi sonucunda toprak karakteristik kırmızımsı rengini kazanır (Atalay & Mortan, 1997, s. 221). Bu renk, Terra Rossa'nın ayırt edici özelliğidir. Ayrıca, kireçtaşlarının çatlaklı yapısı su ve hava sirkülasyonunu artırarak oksidasyon sürecini hızlandırmakta ve toprağın daha belirgin kırmızı bir renge sahip olmasına katkı sağlamaktadır.

Araştırma alanında bu topraklar, Aladağ ilçesi yakınlarındaki Henüz Dağları çevresinde gözlemlenmektedir. Söz konusu alanda Miyosen dönemine ait kireçtaşı, kil, konglomera ve metamorfik şist gibi kayaçların yayılımı dikkat çekmektedir (Şekil 3.3). Bu topraklar genellikle bölgedeki doğal kızılçam ormanları ve maki formasyonlarının altında gelişmiştir (Şekil 3.29). Genel olarak, kalkerli araziler ile makilerin dağılımı arasında paralellik göstermektedir. Kırmızı Akdeniz Toprakları çoğunlukla yüksek eğimli, karstik arazilerde; kireçtaşları arasındaki çukurlarda öbekler hâlinde bulunur ve ince bir tabaka oluşturur. Bu topraklar, kireçtaşlarının ayrışması sonucu, kirecin yağışlı dönemlerde yıkanması neticesinde düşük kireç içeriğine sahiptir.

3.2.6.1.(4) Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları

Çalışma sahasında Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları, Miyosen dönemine ait yapılar üzerinde, alçak vadi tabanlarında ve konglomeralar üzerinde 2.904 hektar alanda geliştiği görülmektedir (Şekil 3.25). Akdeniz ikliminin etkisiyle oluşan bu topraklar, Kırmızı Akdeniz ve Kahverengi topraklarının karışımından meydana gelir ve belirgin bir ABC profiline sahiptir. Kireç yıkanımı, demir oksit birikimi ve kil taşınması gibi süreçler, bu toprakların karakteristik özelliklerini şekillendirmektedir. Ana materyal yüksek oranda kireç içermesine rağmen, toprak kireç açısından yıkanmış durumdadır (Atalay & Mortan, 1997, s. 221). Çakıştırma analizlerinde bu topraklar genellikle doğal kızılçam ve maki bitki örtüsü altında, az eğimli ve 300 metreye kadar yükseltisi olan alanlarda görüldüğü tespit edilmiştir. Toplamda 12.816 hektarlık alanda yayılım göstermektedir (Şekil 3.29 ve Tablo 3.19). Kırmızı Akdeniz Topraklarına göre daha derin ve organik madde bakımından zengindir. Çalışmada araştırma alanının batısında, Seyhan Nehri'ne dökülen Koca Dere'nin yatak ve yamaçlarında sınırlı bir alanda tespit edilmiştir.

3.2.6.2. Azonal Topraklar

Azonal topraklar, belirgin horizon gelişimi göstermeyen; yani A, B ve C katmanları tam olarak oluşmamış genç topraklardır. Bu toprakların oluşumunda iklim ve bitki örtüsünden ziyade, topografik yapı ile ana materyalin taşınıp birikme süreci etkili olmaktadır. Kısaca, bölgenin topografik yapısı ile akarsu ağlarının karşılıklı etkileşimi, bu toprakların oluşumunu şekillendirmektedir. Eğimli yamaçlardaki yüzey akışı ile taşkın ovalarındaki sürekli alüvyon birikimi, horizon gelişimini

engellemektedir. Azonal topraklar arasında alüvyal, kolüvyal, litosol ve regosol topraklar yer almaktadır (Atalay, 1994, s.368).

Araştırma alanında, Şekil 3.25'de görüldüğü üzere özellikle alüvyal ve kolüvyal topraklar geniş yayılım alanına sahiptir ve tarımsal faaliyetler açısından büyük önem taşımaktadır. Bu verimli topraklar üzerinde yoğun olarak narenciye ve zeytin üretimi gerçekleştirilmektedir

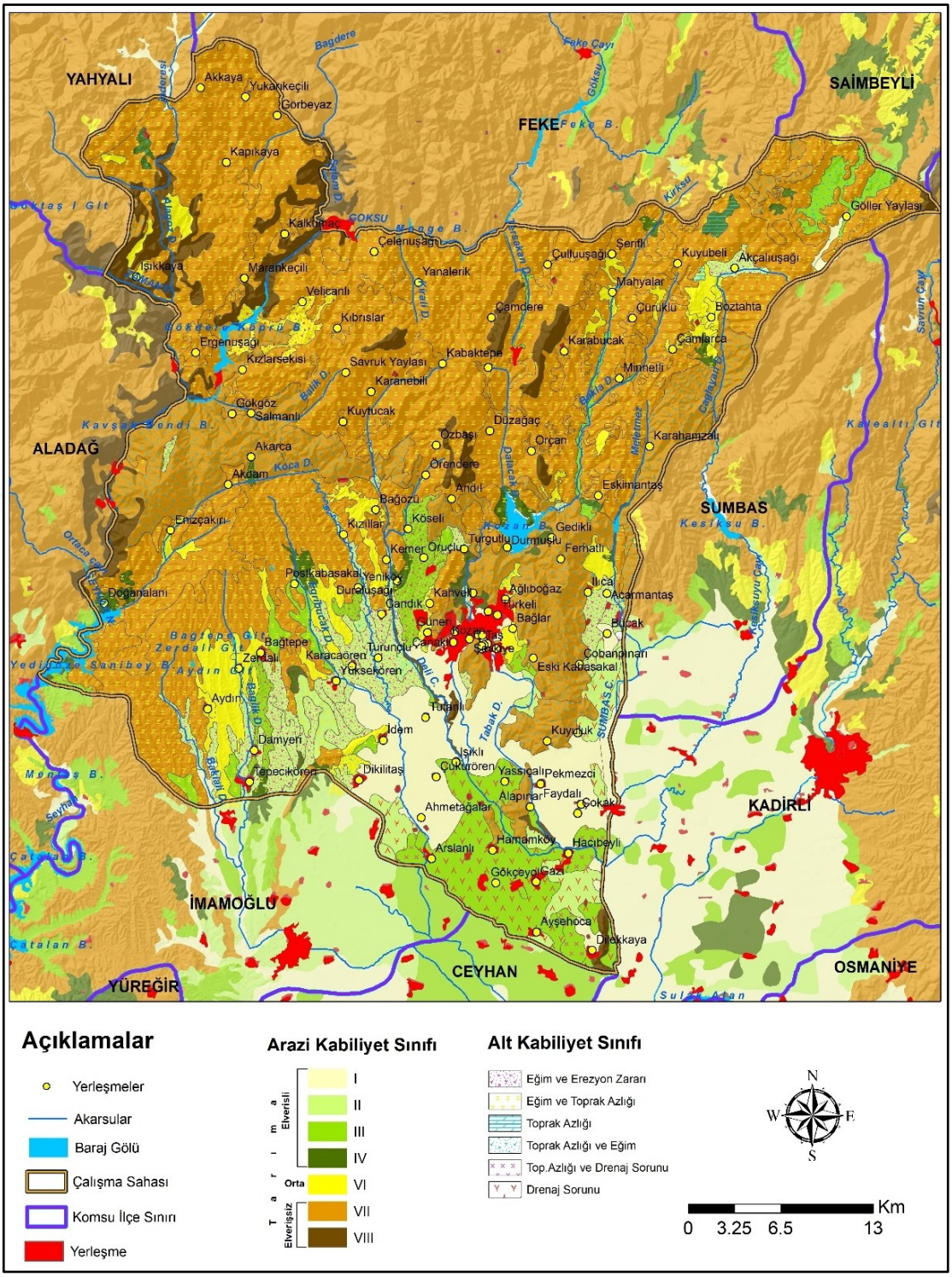
3.2.6.2.(1) Alüvyal Topraklar

Alüvyal topraklar, akarsuların taşıyıp biriktirdiği malzemelerle oluşmuş, genç ve azonal nitelikli topraklardır. Bu topraklar Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile kollarının taşkın dönemlerinde, eğimin az olduğu alanlarda uzun süreli birikim sonucu oluşmuşlardır. Kozan ve Bucak Ovası çevresinde yayılım göstermektedirler (Şekil 3.25 ve Şekil 3.24).

Toplam 25.759 hektar alan kaplayan alüvyal topraklar, ilçe yüzölçümünün %13,3'ünü oluşturmaktadır. Sürekli birikim nedeniyle belirgin bir horizon gelişimi çoğunlukla gözlenmemekle birlikte, taşkına daha az maruz kalan bölgelerde sığ bir A horizonu oluşabilmektedir. Bu toprakların fiziksel ve kimyasal özellikleri, taşıyıcı akarsuyun getirdiği malzeme ile anakayanın yapısına bağlı olarak farklılık göstermektedir (Atalay, 1994, s. 368). Kil ve kum oranlarının dengeli olduğu alanlarda, mineral ve organik madde bakımından zengin alüvyal topraklar, bölgedeki tarımsal üretimin gelişiminde büyük rol oynamıştır.

Araştırma sahasında, Adana İl Arazi Varlığı verilerine göre alüvyal toprakların yer aldığı alanlar %1–6 arasında değişen düşük eğim değerlerine ve 20–90 cm'den daha derin profil özelliklerine sahiptir (Şekil 3.27). Arazi kabiliyeti sınıflandırmasına göre alüvyal sahalarda I., II. ve III. sınıf topraklar yaygındır ve bu bölgelerde yoğun tarımsal faaliyetler sürdürülmektedir. Alüvyal topraklar, drenaj durumu ve bünyesine göre 10 alt gruba ayrılmaktadır. Kozan Ovası'nda A1 ve A4 birimleri yaygın, A7 birimi ise sınırlı alanlarda görülmektedir (Şekil 3.26). A1 birimi, iyi drenajlı ve ince bünyeli topraklardan oluşmaktadır. İdem, Tufanlı, Işıklı, Kayhan ve Eskikabasakal köyleri arasında yer alan bu alanlar, özellikle narenciye tarımı için elverişlidir. A1 biriminin fiziksel ve kimyasal yapısı, narenciye gibi yüksek su ve besin gereksinimi olan ürünlerin verimli bir şekilde yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum, Kozan Ovası'nda narenciye üretiminin yoğun olduğu alanlarda A1 biriminin önemini ortaya koymaktadır.

Buna karşılık, A4 birimi yetersiz drenajlı ve ince bünyeli topraklardan oluşmakta olup Aslanlı, Hacıbeyli ve Dilekkaya köyleri çevresinde yaygındır. Bu bölgelerde taban suyu seviyesi yüksek olduğundan narenciye üretimi sınırlı kalmakta, sulama gerektiren mısır, yerfıstığı, pamuk ve ayçiçeği gibi ürünler yoğun olarak yetiştirilmektedir.

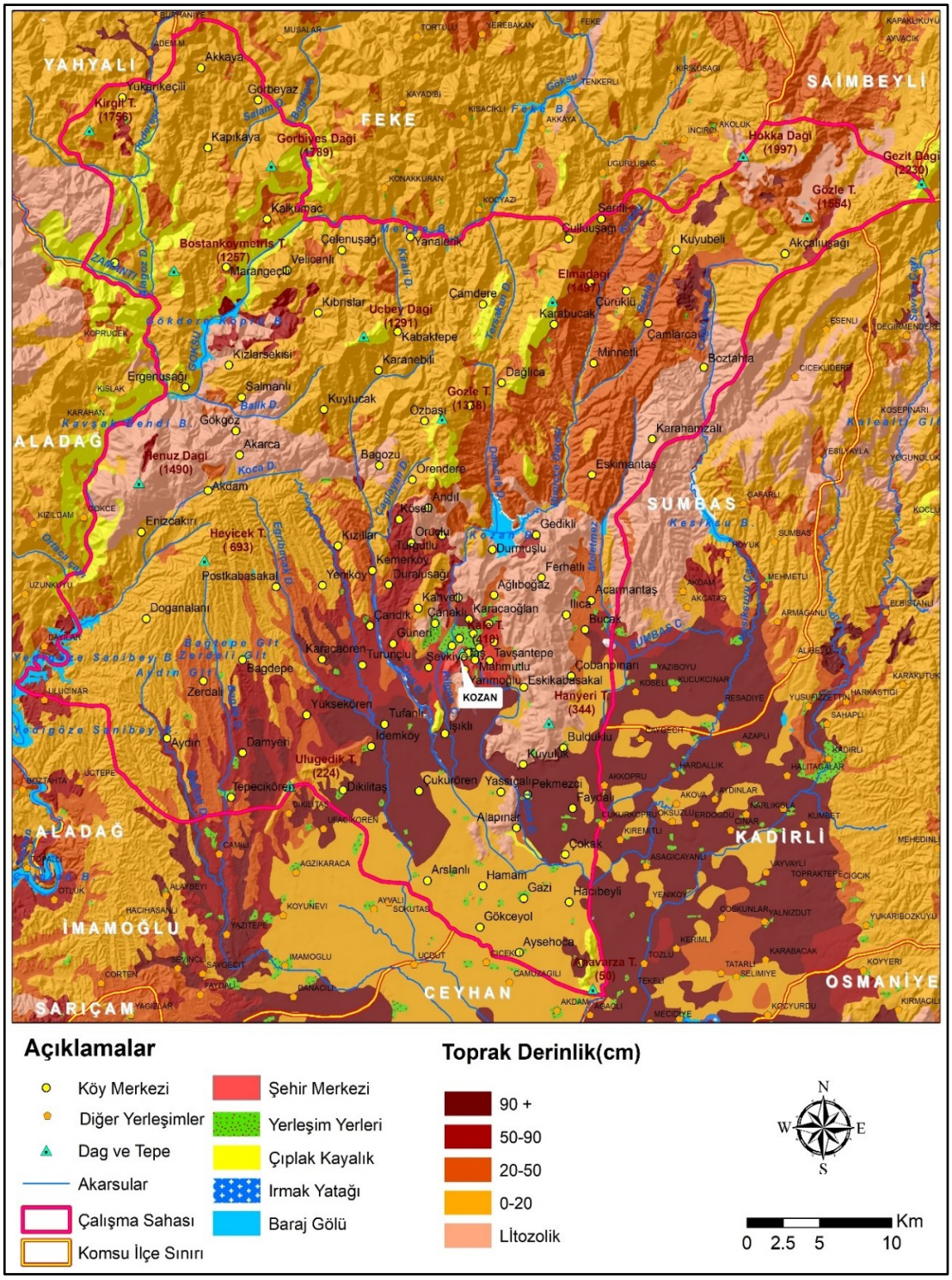

Şekil 3.26 Kozan ve Çevresinin Arazi Kullanım Kabiliyeti

3.2.6.2.(2) Kolüvyal topraklar

Kolüvyal topraklar, dağlık alanlardaki eğimli yamaçlardan, yerçekimi ve yüzeysel (selinti) sularının etkisiyle taşınan farklı boyutlardaki materyallerin, dağ eteklerinde düzensiz biçimde birikmesi sonucu oluşmaktadır. Bu birikimler, bulundukları alanın yerli (yerinde oluşmuş) toprak özelliklerini yansıtmaz. Organik madde içeriği,

genellikle yüzeyden derin katmanlara doğru azalma eğilimi gösterir. Kaynağını farklı litolojik birimlerden alan bu topraklar, taşınım sonucu oluşmaları nedeniyle heterojen bir yapıya sahiptir. Bünye yapısı genellikle ağır olup; çakıllı, killi ve iyi drenajlı karakter taşır. Yer yer derinliğin fazla olduğu kolüvyal topraklar, kahverengi tonlarda görülmekte; su tutma kapasiteleri ise düşük, malzeme ebadı değişken niteliktedir (Atalay, 1994, s. 369).

Şekil 3.27 Kozan ve Çevresinde Toprak Derinlik Haritası

Çalışma alanında Kolüvyal Topraklar, 8.443 hektarlık bir yayılım alanına sahiptir. Bu topraklar özellikle Kozan Çayı, Deliçay, Eğribucak, Meletmez, Baklalı ve Bağlık gibi akarsuların ova ile temas ettiği az eğimli geçiş sahalarında yoğunlaşmaktadır. Bu bölgelerde, alüvyal topraklarla birlikte bulunarak yoğun tarımsal faaliyetlere olanak tanımaktadır. Arazi çalışmalarında bölgenin karstik ağırlıklı kayaç yapısından dolayı bazı kesimlerde Terra Rossa Topraklara benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. Arazi kabiliyeti sınıflandırmasına göre I., II. ve III. sınıf topraklar arasında değerlendirilen bu alanlarda eğimin az olduğu kesimlerde sulu tarım yapılmakta; eğimin arttığı etek düzlüklerinde ise kuru tarım ve zeytin yetiştiriciliği yaygın olarak yapılmaktadır (Şekil 3.25 ve Şekil 3.26).

3.2.6.3. İntrazonal Topraklar

(Çıplak Kaya ve Molozlar)

İntrazonal topraklar, zonal toprakların aksine; iklimden çok ana kayanın özellikleri, drenaj durumu, yer altı su seviyesi ve tuzluluk gibi yerel faktörlerin etkisiyle oluşmaktadır. Bu toprak grubuna giren önemli türlerden biri litomorfik topraklardır. Litomorfik topraklar, ana kayanın yüzeye çok yakın olduğu ya da tamamen açıkta bulunduğu, toprak oluşumunun oldukça sınırlı olduğu alanlarda gelişmektedir (Atalay, 1994, s. 369; Atalay, 1997, s. 247). Çalışma sahasında eğimin fazla olduğu araziler, yüzeydeki toprak tabakasının taşınmasına ve ana kayanın açığa çıkmasına neden olmaktadır. Bu morfolojik koşullar, litomorfik toprakların gelişimini desteklemekte ve özellikle ilçenin eğimli kesimlerinde bu toprakların yaygın olarak görülmesine yol açmaktadır (Şekil 3.10).

Araştırma sahasında, harita verilerine göre bu toprakları temsil eden çıplak kaya ve moloz örtüsü, 8.424 hektarlık bir alanda yayılım göstermektedir. Bu alanlar başta Zamantı ve Göksu Nehirleri çevresindeki dik yamaçlar olmak üzere, Görbiyes Dağı eteklerinde, Gözle ile Andıl Tepesi çevresinde ve Nernek Tepesi ile Kızıldağ sırtlarında yoğunlaşmaktadır (Şekil 3.25). Yüksek eğime bağlı olarak erozyonun etkisi artmakta, bu da toprak horizonlarının gelişimini engellemekte ve ana kayanın doğrudan yüzeye çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, toprak oluşum süreçlerinde yalnızca iklim değil; jeolojik yapı ve topoğrafyanın da belirleyici rol oynadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Kozan ilçesinin toprak örtüsü; iklim, jeolojik yapı, topoğrafya ve bitki örtüsü gibi doğal etmenlerin etkisiyle önemli bir çeşitlilik sergilemektedir. Bu etmenler, farklı toprak gruplarının bir arada bulunduğu karmaşık bir dağılımın oluşmasına neden olmuştur. Veriler arazi kabiliyeti açısından değerlendirildiğinde, ilçe topraklarının büyük bir bölümünün VII. sınıf arazi kabiliyeti özelliğinde olduğu görülmektedir. Bu sınıf araziler kuzey kesimlerde yer alan orman topraklarıdır. eğim, erozyon riski ve toprak derinliğinin azlığı nedeniyle tarımsal kullanım potansiyeli

sınırlıdır. Buna karşılık, bu alanlar orman yetişmesi için son derece elverişli özellikler sunmaktadır. Alçak ve düz alanlarda yer alan alüvyal ve kolüvyal topraklar ise tarımsal üretimin yoğunlaştığı ve ekonomik değeri yüksek sahaları oluşturmaktadır. İlçedeki toprak gruplarının mekânsal farklılık göstermesi, yer şekilleri ve doğal çevresel koşullarla doğrudan ilişkilidir. Bu farklı toprak dağılımı arazi kullanım biçimlerini de büyük ölçüde etkilemektedir.

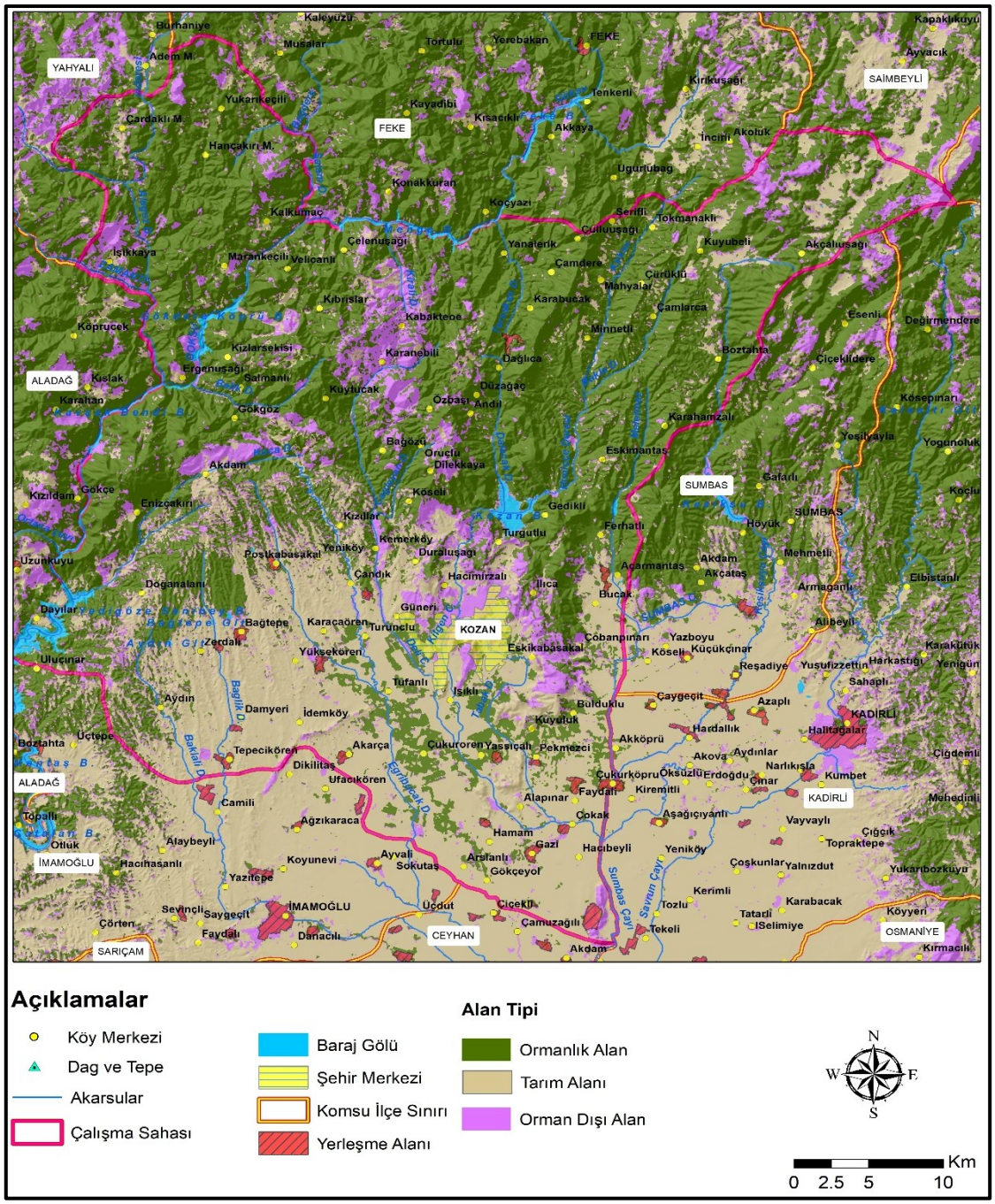
3.2.7. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri

Çalışma sahasında Akdeniz iklimini özellikleri görülmektedir. Bu iklimsel özellikler, doğal bitki örtüsünün dağılımını doğrudan etkilemektedir. Bölgedeki dağların kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanması, vadilerin oluk biçiminde kuzeye doğru derinleşmesi ve engebeli arazinin varlığı, yağış, sis ve rüzgâr gibi iklim elemanlarının mekânsal farklılık göstermesine yol açmaktadır. İlçenin kuzeyinde bulunan Toros Dağları, bitki örtüsünün çeşitlenmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu dağların güney yamaçları, bakı nedeniyle daha fazla güneş ışığı almakta ve sıcaklık koşullarını artırmaktadır. Bu nedenle, ilçede dağların güney yamaçlarında kızılçam ve maki gibi ışık ve sıcaklık talebi yüksek, aynı zamanda kuraklığa dayanıklı türlerin yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Şekil 3.11). Güneyde kuzeye doğru 2000 metreleri aşan yükseltisi ise, dağlık alanlarda farklı bitki örtüsü kuşaklarının oluşmasını sağlamaktadır (Şekil 3.5 ve Şekil 3.7),

Kozan ilçesinde, deniz seviyesinden yaklaşık 500 metre yüksekliğe kadar olan alanlarda Akdeniz ikliminin tüm karakteristik özellikleri belirgin şekilde görülmektedir (Saraçoğlu, 1989, s.53). Bu yükseltilerden sonra kış aylarında kar yağışları görülmeye başlar. İlçe genelinde vejetasyon süresi yıl boyunca oldukça uzundur. Yükselti arttıkça bu süre kısalmaktadır. Ortalama sıcaklığın 8 °C'nin altına düşmediği dönem, bitkilerin büyüme ve gelişme gösterdiği aktif dönem olarak kabul edilmektedir (Atalay, 2015, s.42). Kozan'da, 500 metre rakımda bu süre yaklaşık 10 ay iken, 1000 metre civarında 8 aya ve yüksek dağlık alanlarda ise yaklaşık 6 aya inmektedir. Bu durum, Kozan'daki bitki örtüsünün yükselti-sıcaklık ilişkisi doğrultusunda kuşaklar oluşturduğunu ve çeşitlendiğini göstermektedir (Tablo 3.6).

Sıcaklık değerleri 25 °C'nin üzerine çıktığında veya 8 °C'nin altına düştüğünde, bitkilerin temel metabolik faaliyetleri—özellikle fotosentez ve solunum—olumsuz etkilenmektedir. Bitkiler, belirli sıcaklık aralıklarında gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilirler. Sıcaklık değişimleri, türlerin adaptasyon mekanizmalarını etkileyerek rekabet avantajı veya dezavantajı yaratabilir. 5 °C'nin üzerindeki sıcaklıklarda Akdeniz florasına özgü bitkiler yaşamlarını sürdürebilmektedir. Ancak Ocak ayında sıcaklık uzun süre 0 °C'nin altına düştüğünde, maki türleri yerlerini daha soğuk koşullara dayanıklı olan kızılçam (Pinus brutia) ormanlarına bırakır. Genel olarak, sıcaklık -15 °C'ye kadar düşen kesimlerde kızılçam baskın olurken, -35 °C'ye kadar inen bölgelerde karaçam (Pinus nigra) türleri hâkimiyet kurmaktadır (Atalay, 2015, s.25).

Kozan ovası ve çevresinde hiçbir ayda ortalama sıcaklık değeri 8 °C'nin altına düşmemektedir (Tablo 3.5). Sıcaklıkların nadiren eksi değerlere ulaşması, bitki örtüsü açısından oldukça elverişli bir ortam yaratmaktadır. Don olaylarının nadir görülmesi, bitkilerin daha uzun bir büyüme ve gelişme dönemine sahip olmasına imkân tanımaktadır. Bu durum, bölgedeki bitki örtüsünün zenginliği ve çeşitliliğini artıran önemli bir faktördür.

Şekil 3.28 Kozan ilçesi ve Çevresinde Ormanlık Alanların Dağılışı Haritası

Çalışma alanının kuzeyinde yer alan Toros Dağları'nın güney yamaçlarında, 90–1200 metre arasındaki yükseltilerde Akdeniz florasına özgü bitki türleri hâkimdir. Bu bölgelerde, yaz-kış yaprağını dökmeyen, kuraklığa dayanıklı, mat renkli ve kalın

yapraklı (kserofit) çalı toplulukları (maki ve garig) ile iğne yapraklı ağaç türleri görülmektedir (Şekil 3.29). Özellikle iklim tanımlayıcı (klimaks) tür olan kızılçam (Pinus brutia), bu yükselti kuşağında güneye bakan yamaçlarda yaygındır. Işık ve sıcaklık gereksinimi yüksek olan bu tür, yaz kuraklığına karşı yüksek adaptasyon yeteneğine sahiptir (Atalay, 2015, s.291).

1200 metre rakımın üzerindeki alanlarda iklim koşullarının sertleşmesiyle birlikte bitki örtüsü de değişim göstermektedir. Bu kuşakta (1200–2000 m), kış soğuklarına daha dayanıklı iğne yapraklı ve reçineli ağaç türleri baskındır. Karaçam (Pinus nigra), sedir (Cedrus libani) ve Toros köknarı (Abies cilicica) gibi türlerin oluşturduğu Akdeniz Dağ Ormanları, bu yükseltilerde hâkimdir. Yükseltisi 2000–2200 metreyi aşan alanlar ise düşük sıcaklıklar ve kısa vejetasyon süresi nedeniyle Alpin dağ çayırları ile kaplıdır. Bu kuşakta bulunan otsu ve likens özellik gösteren bitkiler, yavaş büyüyen ve düşük sıcaklıklara dayanıklı türlerdir (Şekil 3.29).

Özetle, çalışma alanında iklim, yükselti ve bakı gibi faktörlere bağlı olarak bitki örtüsü hem yatay hem de dikey eksende çeşitlilik göstermektedir. Haritalarda da bu durum görülmektedir (Şekil 3.5, Şekil 3.11, Şekil 3.14.). Özellikle kuzeydeki dağlık alanlarda, yükselti ve bakının kısa mesafelerde sık sık değişmesi, farklı sıcaklık ve yağış koşullarının oluşmasına yol açmakta; bu da çeşitli bitki türleri ve bitki topluluklarının gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle, bölgenin dağlık ve engebeli bölgeleri, binlerce bitki türünün ve bu türlerin oluşturduğu çeşitli bitki topluluklarının yetiştiği bir alan olmuştur. Bahsi geçen faktörler, bitki örtüsünün dağılımını ve buna bağlı olarak gelişen vejetasyon kuşaklarının oluşumunu önemli ölçüde şekillendirmektedir. Kozan ilçesi ve çevresinde vejetasyon kuşakları ile bu kuşaklara özgü bitki formasyonları aşağıdaki şekilde gibi yeralmaktadır.

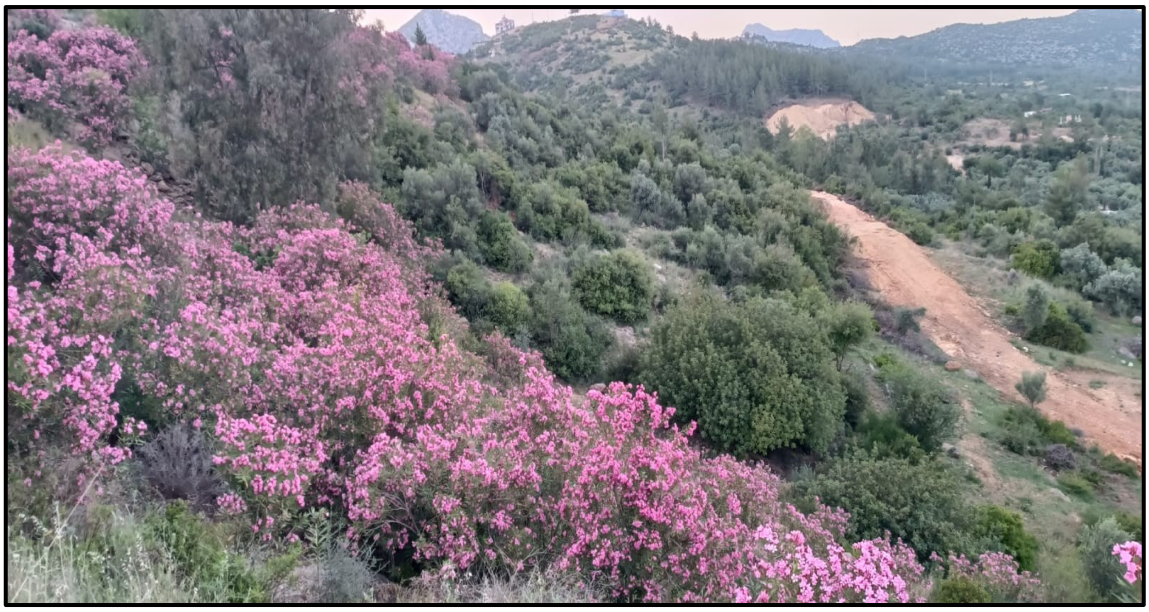
3.2.7.1. Asıl Akdeniz Kuşağı Vejetasyonu

Kozan'da, 26 ile 300 metre arasındaki alçak rakımlarda orijinal vejetasyon yok denecek kadar azdır. Ancak bazı bölgelerde nadiren yoğun makiliklere rastlanmakta; yer yer dere boylarında karaağaç (*Ulmus spp.*) ve kızılağaç (*Alnus glutinosa*) koruları görülmektedir. Ayrıca, Kozan Ovası'nda bazı tarım alanlarında tek tek rastlanan boylu palamut meşeleri (*Quercus ithaburensis*), asıl bitki örtüsünden günümüze ulaşan kalıntı türlerdir (Adana ÇED Raporu, 2022).

Orman Genel Müdürlüğü (OGM) verilerine dayanılarak oluşturulan meşcere haritaları ve Adana ÇED Raporu (2022)'na göre, 100–500 metre arasındaki yükselti basamağında, kızılçam ormanlarının tahribi sonucunda her daim yeşil kalan kurakçıl (kserofit) maki ve garig formasyonları yaygınlık göstermektedir. Bu kuşakta, Eğner ile Kozan arasında yer alan ağır bünyeli topraklarda karaçalı ve çırpıntı türleri yayılış gösterirken; Bucak sırtlarında sandal (*Arbutus andrachne*), mersin (*Myrtus communis*) ve ardıç türleri baskındır. Akdam, Eskibaksakal, Çobanpınar köyleri ile Kozan Barajı

yamaçları ise yapraklarını dökmeyen bodur maki bitkilerinin en yoğun görüldüğü alanlar arasında yer almaktadır. Bu bölgelerde zeytin (*Olea europaea*), zakkum (*Nerium oleander*), defne (*Laurus nobilis*), kocayemiş (*Arbutus unedo*), tesbih çalısı (*Styrax officinalis*), kermez meşesi (*Quercus coccifera*), keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), menengiç (*Pistacia terebinthus*), sakız (*Pistacia lentiscus*), katırtırnağı (*Spartium junceum*), sumak (*Rhus coriaria*) ve kurtbağrı (*Ligustrum vulgare*) gibi türler hâkimdir.

Makilik alanların, aşırı kullanım nedeniyle tahrip olduğu yerlerde ise çalımsı özellik gösteren funda (*Erica arborea*), hayıt (*Vitex agnus-castus*), sütleğen (*Euphorbia hierosolymitana*), erguvan (*Cercis siliquastrum*), adaçayı (*Salvia officinalis*), yapraklı laden (*Cistus salviifolius*), biberiye (*Rosmarinus officinalis*) ve süpürge çalısı (*Calicotome villosa*) gibi garig türleri gelişmiştir (Fotoğraf 3.1). (Adana ÇED Raporu, 2022).

Fotoğraf 3.1 Kozan İlçesinde Maki Bitki Örtüsü

Kozan'ın kuzeyinde, Toroslar'ın yamaçlarına doğru yükseldikçe, maki ve kızılçam (Pinus brutia) topluluklarının iç içe geçtiği bir vejetasyon kuşağı oluşmaktadır (Şekil 3.29). Bu kuşaktaki orman formasyonlarının temel özelliği düşük yağış ihtiyacına rağmen yüksek sıcaklığa dayanıklı olmalarıdır. Yaklaşık 600 metre yükseltiden itibaren, özellikle Kozan Barajı yamaçlarından kuzeye doğru kızılçam ormanları yoğunlaşmaya başlamaktadır. Kozan Orman Bölge Müdürlüğü verilerine göre, ilçedeki orman alanlarının büyük bir kısmı bu ormanlardan oluşmaktadır. Bu konu ormancılık tür ve özellikleri ve yayılışı daha detaylı olarak ele alınmıştır. Kızılçam orman kuşağı, Akdeniz vejetasyon kuşağının orman formasyonunu temsil etmekte olup, deniz etkilerinin ulaştığı alanlarda 1200 metreye kadar kuzeye doğru uzanmaktadır (Şekil 3.29). Yer yer bu ormanlara servi ve çeşitli meşe türleri de eşlik etmektedir.

Akdeniz üzerinden gelen nemli havayı taşıyan güneybatı rüzgârları, dağ sıralarına çarparak yükselmekte ve yoğunlaşarak yağışa dönüşmektedir. Ancak dağların

konumuna bağlı olarak, aynı yükselti seviyesindeki alanlarda bile yağış miktarında farklılıklar gözlemlenmektedir (Şekil 3.17). Yağış miktarının 1000 mm'nin üzerinde olduğu bölgelerde, kızılçam ağaçlarının gövdeleri daha düzgün ve sağlıklı bir şekilde büyürken; yağışın az olduğu alanlarda ağaçlar daha kısa ve eğri formdadır.

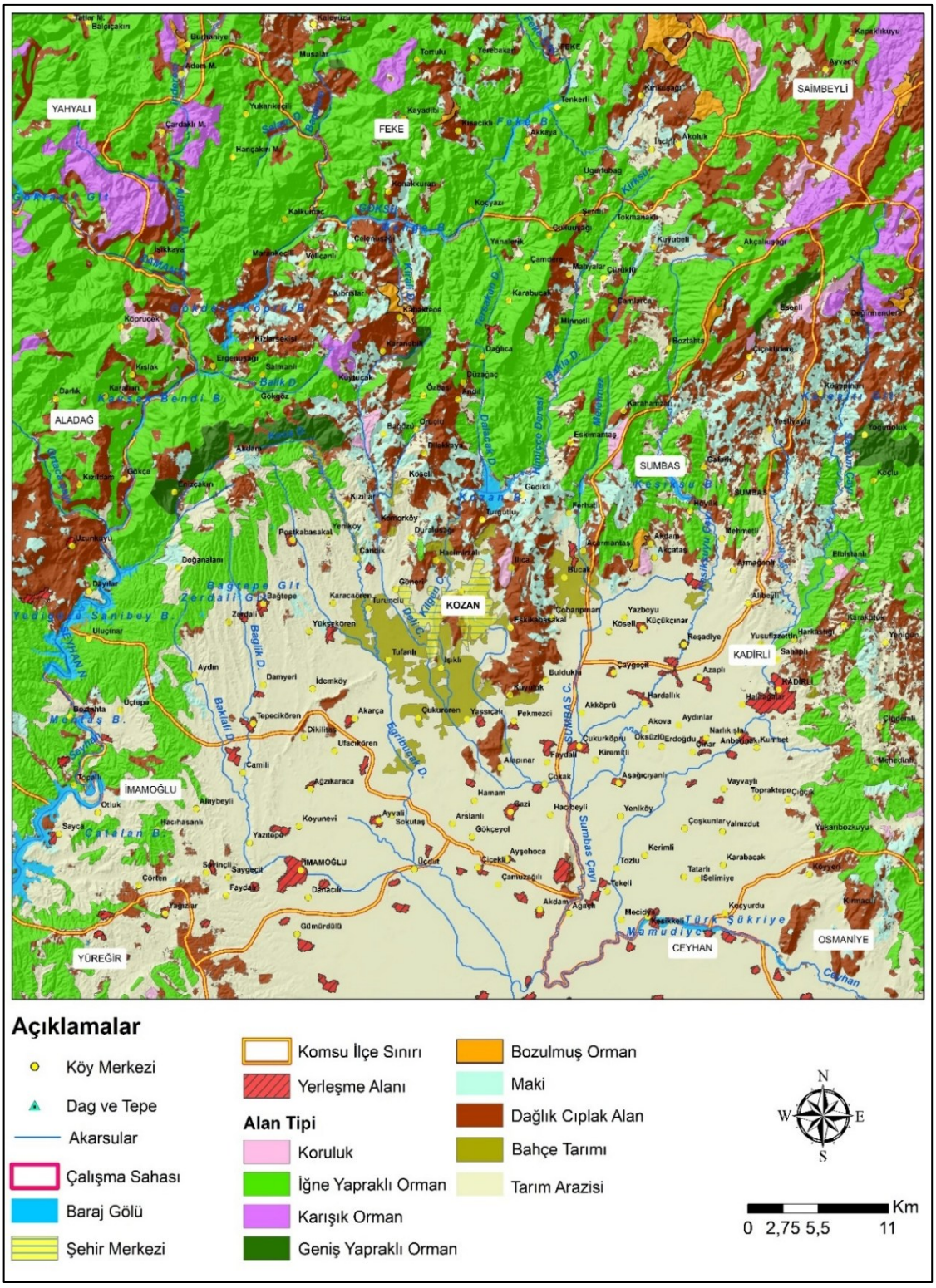
Kızılçam orman kuşağının bulunduğu alanlar, yaz aylarında yaylacılık faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgelerdir. Diğer bir ifadeyle, Kozan'da yaylacılık çoğunlukla kızılçam ormanları ile iç içe ya da bu ormanların sınırında gerçekleştirilmektedir. Orman kuşağının ovaya bakan kesimlerinde, doğal bitki örtüsünün kaldırıldığı alanlarda sulu tarım yapılmakta; turfanda sebze ve meyve, mısır ile buğday ekimi yaygındır. Sulama imkânı olmayan yamaç ve eğimli arazilerde ise zeytinlikler ve kuru tarım şeklinde buğday ekimi yapılmaktadır.

3.2.7.2. Akdeniz Dağ Kuşağı Vejetasyonu

Asıl Akdeniz kuşağının (maki–kızılçam) üzerinde, yaklaşık 1200–2000 metre yükselti aralığında Akdeniz Dağ Kuşağı vejetasyonu yer almaktadır (Atalay&Mortan, 1997, s. 227) Bu kuşakta, düşük sıcaklıklara dayanıklı iğne yapraklı ağaç türleri yayılış göstermektedir (Şekil 3.29). Yükseltinin artmasıyla birlikte, kızılçamların yerini nemli ortamları seven ve sıcaklık isteği daha düşük olan karaçam (Pinus nigra), sedir (Cedrus libani), Toros göknarı (Abies cilicica) ve çeşitli ardıç türleri (Juniperus excelsa, J. foetidissima) almaktadır. Bölgenin özellikle kızılçam, sedir ve göknar ormanları aynı zamanda Türkiye'deki orman ürünleri sanayisi için özellikle de mobilya ve inşaat sektörlerinde değerli bir hammadde kaynağıdır.

Kozan ilçesi, endüstriyel odun üretiminde kızılçam ormanları ve diğer türlerle birlikte önemli bir konuma sahiptir. Ekonomik değeri nedeniyle, ilçe orman işletme müdürlüğü tarafından kızılçam ormanları yoğun şekilde kesilmekte, işlenmekte ve satışa sunulmaktadır. Bu durum, bölgedeki kızılçam ormanlarının ormancılık sektörü ve ilgili sanayi faaliyetleri açısından stratejik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kızılçam, Akdeniz iklim kuşağına özgü, kuraklığa dayanıklı, hızlı büyüyen ve geniş alanlara uyum sağlayabilen bir tür olup, özellikle 600–1200 metre yükselti aralığında yaygınlaşmaktadır.

Karaçamlar ise 1000–1200 metre yükseltilerde kızılçamlarla birlikte görülmeye başlar ve 1300 metreden itibaren baskın tür haline gelir. Bu baskınlık yaklaşık 1600 metreye kadar devam eder; bu seviyeden sonra ise sedir ve göknar türleri ön plana çıkmaktadır. Halk arasında Mezla olarak bilinen Toros göknarı (Abies cilicica), serin ve nemli vadilerde yoğunlaşırken; Katran veya Kamalak adıyla bilinen sedir (Cedrus libani) ise güneşli, kireçli ve su tutma kapasitesi düşük yamaçlarda yayılım göstermektedir (Saraçoğlu, 1990, s. 44–80).

Şekil 3.29 Kozan ilçesi ve Çevresinde Bitki Örtüsünün Dağılışı Haritası

Toros Dağları, tür çeşitliliği açısından oldukça zengindir (Atalay, 2015, s. 167). Bu bölgelerde, Toros ardıcı (*Juniperus excelsa*), kokar ardıç (*J. foetidissima*) ve andız (*Arceuthos drupacea*) gibi türler yaygın olarak bulunmaktadır. Ayrıca, vadi içlerinin nemli ve gölgeli alanlarında kayacık (*Ostrya carpinifolia*), gürgen (*Carpinus orientalis*), dişbudak (*Fraxinus ornus*) ve saçlı meşe (*Quercus cerris*) gibi geniş yapraklı türler de

mevcuttur. Akarsu vadileri ise çınar (*Platanus orientalis*) ve söğüt (*Salix* spp.) ağaçlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bölgedeki Toros Dağları, endemik bitki türleri bakımından oldukça zengindir. Bölgenin biyolojik çeşitliliği kırsal alanlarda sürdürülen hayvancılık ve arıcılık gibi faaliyetlerin çeşitlenmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, yüksek rakımlardaki orman ve bitki örtüsü, toprağın erozyona uğramasını önleyerek ve su kaynaklarının korunmasında önemli rol oynamaktadır.

3.2.7.3. Subalpin Ot Kuşağı Vejetasyonu

Dağların yüksek kesimlerinde ve yamaç arazilerde, taşlı anakaya üzerine tutunmuş bitkiler bulunmaktadır (Atalay & Mortan, 197x, s. 232). Bölgenin kuzeyinde yer alan Tahtalı ve Dibek Dağları'nın yüksek kesimleri, yükselti ve iklim faktörlerine bağlı olarak yerini otsu bitkilere bırakır. Orman üst sınırı olarak tanımlanan bu alanlarda, özellikle 2000-2200 metre yükseltilerinde odunsu bitkiler yetişmemektedir (Atalay & Mortan, 197x, s. 232). Çok yüksek rakımlarda sıcaklığın düşmesi iğne yapraklı bitkilerinde temel metabolik faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir (Atalay, 2015, s. 25). Bunun sonucunda bölge, subalpin çayır kuşağı olarak bilinen ve otsu bitkilerin baskın olduğu bir vejetasyon alanına dönüşür.

Subalpin çayır kuşağındaki bitkiler, sert iklim koşullarına uyum sağlamış, dikensi formasyonlardan oluşur (Atalay, 2015, s. 322). Gölleryaylası, Akçalıuşağı, Hokka Dağı, Akkaya Yaylası, Görbeyaz ve Yukarıkeçili bölgeleri, bu otsu bitki örtüsünün yaygın olduğu alanlardır (Şekil 3.29).

Subalpin çayır kuşağında görülen başlıca bitki türleri arasında Kekik (*Thymus* sp.), Yabani soğan (*Allium stenopetalum*), Adaçayı (*Salvia frigida*), Kaya kıran otu (*Ononis sessilifolia*), Taş kıran otu (*Genista albida*), Geven (*Astragalus brachypterus*), Misk soğanı (*Muscari neglectum*), Çoban yastığı (*Acanthalimon venustum*) ve Çayır otu (*Koeleria cristata*) bulunmaktadır. Bu alanlar, hayvancılık amaçlı yaylacılık için önemli bölgelerdir. Ancak, bu tür alanlarda uzun yıllardır süregelen aşırı hayvan otlatması, yaylaların vejetasyon yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle hayvanlar tarafından tercih edilmeyen dikenli ve acı otsu türler zamanla baskınlık kazanmaktadır. Bu konuda Atalay (2015, s. 79)'ın görüşlerinde bu yöndedir. Bölgedeki yüksek eğimli arazilerde erozyon riski de yüksektir. Subalpin çayır kuşağında, toprak kaybı ve anakayanın yüzeye çıkması sıkça gözlemlenen bir durumdur. Bu bölgelerde de durum böyledir. Bu erozyon, bölgenin doğal dengesini bozmakta ve bitki örtüsünün kalıcılığını tehdit etmektedir. Ayrıca, bölgenin ekolojik sürdürülebilirliği açısından bu alanların korunması büyük önem taşımaktadır.

3.3. Çalışma Alanının Beşerî Özellikleri

3.3.1. Kozan İlçesi'nde İdari Yapılanma

Adana iline bağlı bir ilçe olan Kozan, Cumhuriyet öncesi dönemde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de çeşitli idari değişikliklere sahne olmuştur. Kozan'ın nüfus yapısını ve zaman içinde meydana gelen demografik değişimleri sağlıklı şekilde analiz edebilmek için ilçenin idari sınırlarında yaşanan bu değişikliklerin dikkate alınması gerekmektedir. Zira bazı dönemlerde yalnızca nüfus hareketleri değil, aynı zamanda idari sınırlarda meydana gelen değişiklikler de ilçenin nüfus yapısını doğrudan etkilemiştir.

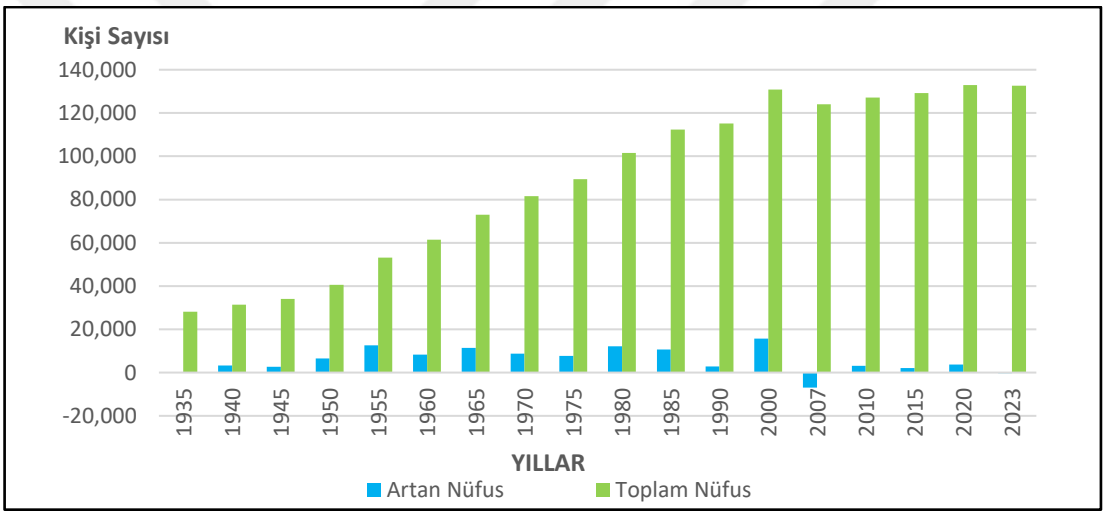
Cumhuriyet döneminin başlarında il statüsünde bulunan Kozan'ın bu statüsü 1926 yılında kaldırılmış ve ilçe yeniden Adana iline bağlanmıştır (Çalışkan, 2005: 13). Ülkemizin 1927 yılı idari yapılanmasında Kozan, Adana'nın altı ilçesinden biridir. Bu dönemde Cumhuriyet'in ilk ilçe belediyelerinden biri olarak kurulmuştur. Kozan'a bağlı İmamoğlu yerleşimi 1959 yılında nahiye merkezi hâline getirilmiş; 1987 yılında ise bağlı bulunduğu bucak statüsünden ayrılarak müstakil bir ilçe olmuştur. TÜİK nüfus kayıtlarında İmamoğlu'nun ilçe statüsü kazanmasıyla birlikte Kozan ilçesine bağlı (İmamoğlu bucağı) Ağzıkaraca (Delihasanlı), Alaybeyi (Hüyük), Ayvalı, Çörten, Danacılı, Hacıhasanlı, Koyunevi, Malıhıdırlı, Otluk, Sayca, Saygeçit, Seviçli (Aptalöreni), Sokutaş, Ufacıkören ve Yazıtepe (İhsanülhamit) köyleri İmamoğlu'na bağlanmıştır. Aynı süreçte Kozan ilçesine bağlı Sırkıntı Bucağı'ndaki Camiören, Ulucınar ve Üçtepe (Musulumantaş) köyleri de İmamoğlu'nun idari yapısına dahil edilmiştir. Tepecikören, Aydın, Bağtepe, Damyeri (Memişli), Doğanalanı, Enizçakırı, Yüksekören ve Zerdali köyleri ise Kozan'da kalmaya devam etmiştir. Ayrıca Feke ilçesinin Mansurlu Bucağı'na bağlı Kalkumaç ve Yukarıkeçili (Balageçili) köyleri de aynı yıllarda Kozan ilçesine bağlanmıştır.

2000'li yıllarda Yukarıkeçili köyü, Akkaya (270 kişi), Kapukaya (179 kişi) ve Yukarıkeçili (379 kişi) olmak üzere üç yerleşim birimine ayrılmıştır. 1990 yılı genel nüfus sayımında toplam 1.042 kişilik nüfusa sahip olan Yukarıkeçili, bu bölünmeyle birlikte idari olarak yeniden düzenlenmiştir. Benzer bir bölünme, Feke ilçesinin Mansurlu Bucağı'na bağlı Musalar köyünde de yaşanmıştır. 1990 yılında 1.151 kişilik nüfusa sahip olan köy, 2000'li yıllarda bölünerek Ortaköy (298 kişi), Görbeyaz (348 kişi) ve Musalar (381 kişi) olmak üzere üç ayrı köye ayrılmıştır. 2004 yılında alınan idari bir karar doğrultusunda, bu yerleşim birimlerinden Görbeyaz köyü Feke ilçesinden ayrılarak Kozan ilçesine bağlanmıştır.

Tüm bu süreçlerin sonucunda Kozan ilçesinin idari sınırları, sekiz köyün ayrılması ve üç köyün bağlanmasıyla bugünkü şeklini almıştır. Bu gelişmelere ek olarak, ilçe sınırları içinde bazı köylerde bölünmeler de yaşanmış, Alapınar, Aydın, Akarca, Minnetli ve Kahveli köyleri ise idari statü kazanmıştır. Ancak bu değişiklikler

yalnızca köy ve mahalle sayısını etkilemiş; ilçe sınırlarında herhangi bir değişiklik yaratmadığı için nüfus sayısı üzerinde doğrudan bir etki oluşturmamıştır.

Bu araştırmada, Kozan ilçesinin nüfusu ve nüfus gelişimi analiz edilirken 1987 yılında İmamoğlu ilçesinin ayrılması ile 2000 ve 2004 yıllarında gerçekleşen idari değişiklikler dikkate alınmış; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri geriye dönük olarak düzenlenmiş ve analizler bu çerçevede gerçekleştirilmiştir. 2008 yılında Kozan ilçe merkezinde bulunan sekiz mahalleye, nüfus artışına bağlı kentsel genişleme doğrultusunda, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün 12 Ağustos 2008 tarihli ve 4055-53282 sayılı yazısı doğrultusunda yedi yeni mahalle eklenmiş ve toplam mahalle sayısı 15'e ulaşmıştır**.** 2012 yılına kadar ilçe sınırlarında 88'i köy olmak üzere toplam 103 yerleşim birimi bulunmaktadır. Ancak 12 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesine sahip illerin sayısı 16'dan 30'a çıkarılmış ve bu yasa kapsamında ilçedeki tüm köyler mahalle statüsü kazanmıştır.

Şekil 3.30 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi

Bu idari değişiklik sonrasında büyükşehirlerde TÜİK tarafından yayımlanan nüfus verilerinde kırsal ve kentsel ayrım yapılmaksızın veri toplanmaya başlanmıştır. Söz konusu durum, özellikle "kırsal nüfus" kavramı üzerinde çeşitli tartışmalara neden olmuştur (Şahin ve Akyol, 2021: 122). Bu çalışmada ise, 2012 sonrası dönemde şehirsel ve kırsal nüfus ayrımının ortadan kalkmış olmasına rağmen, ilçenin 2015, 2020 ve 2023 yıllarına ait nüfus verileri, 2010 yılına benzer biçimde kırsal ve kentsel olarak yeniden düzenlenmiştir. Her ne kadar 2022 yılında uluslararası standartlara uygun ve sürdürülebilir yapı geliştirmek amacıyla kent-kır yapısını daha doğru tanımlayan "yoğun kent", "orta yoğun kent" ve "kır" şeklinde yeni bir sınıflama önerilmiş olsa da, TÜİK kayıtlarında bu sınıflamaya dair 2012 ile 2022 arasındaki yıllar için ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır (TÜİK, 2022). Bu çalışmada TÜİK'in 2023 yılı istatistiklerinde yer alan "yoğun kent" ve "orta yoğun kent" sınıflaması ile büyük ölçüde örtüşmekte, yalnızca Kahveli köyü bu sınıflama dışında tutulmuştur. Burası organize sanayinin çok yakınındadır.

Çalışmada şehir merkezinde yer alan mahallelerin nüfusları kentsel nüfus kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca ilçenin fiziki olarak genişlemesi de dikkate alınarak, şehir merkeziyle bütünleşen Güneri, Hacımirzalı ve Eskikbasakal yerleşim birimlerinin nüfusu mevcut on beş mahalleye eklenmiş ve böylece kentli nüfus hesaplanmıştır. Günümüzde Kozan TÜİK verileri ve Kozan Belediyesi İmar Müdürlüğü'nden elde edilen verilere göre, 18'i kent merkezinde ve 85'i kırsalda olmak üzere toplam 103 mahalleden oluşan bir idari yapıya sahiptir. Sayım yıllarına göre bu yerleşim biriminin nüfus verileri incelendiğinde, 1935'ten 2024 yılına kadar nüfusun düzenli bir şekilde arttığı görülmektedir. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında hızla artan nüfus artış hızı, günümüze yaklaştıkça belirgin biçimde azalmaktadır **(**Şekil 3.30**).**

3.3.2. Nüfus

Nüfus, belirli bir alanda belirli bir zamanda yaşayan insan sayısını ifade eder. Coğrafi açıdan nüfus sadece niceliksel bir veri değil; yerleşme düzeni, ekonomik faaliyetler, altyapı ve çevreyle ilişkili önemli bir gösterge olmaktadır. Nüfus yoğunluğu, artış hızı, doğum-ölüm oranları ve göç gibi kavramlar, bir bölgedeki demografik yapıyı anlamada temel araçlardır (Tümertekin ve Özğüç,1997, 214). Bu bölümde sırasıyla Kozan ilçesinde nüfusun tarihsel gelişimi, mekânsal dağılımı, demografik özellikleri ve göç hareketleri ele alınacaktır.

3.3.2.1. Kozan İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi

Nüfusun belirli bir zaman dilimindeki değişimi, demografik analizlerde önemli bir parametre olarak değerlendirilmektedir. Bu analizler, ülkelerin veya belirli bir coğrafi bölgenin nüfus dinamiklerini anlamak amacıyla kullanılır (Tümertekin & Özgüç, 1997: 221). Araştırma sahasının Cumhuriyet dönemi öncesine ait bazı nüfus verileri de incelenmiştir (Tablo 3.20). Bu veriler, her ne kadar günümüz idari sınırlarıyla birebir örtüşmese de ilçenin demografik gelişimini anlamak açısından referans niteliği taşımakta ve genel bir fikir vermesi bakımından önem arz etmektedir.

3.3.2.1.(1) Cumhuriyet Öncesi Nüfusun Gelişimi

1800'lerin sonu ve 1900'lerin başlarında tüm Çukurova gibi Kozan da çeşitli göç dalgalarına sahne olmuştur. Aydın'ın ilgili salnamelerden aktardığı bilgilere göre, Sis kazası beş mahalle ve seksen köyden oluşmakta olup isimleri tespit edilebilen altmış üç yerleşim birimi bulunmaktadır. Ancak bu yerleşimlerin Müslümanlara mı yoksa gayrimüslimlere mi ait olduğu ve kaçının köy, kaçının mahalle olduğu konusunda net bilgiler bulunmamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1882 yılına kadar yalnızca erkek nüfusun sayılması, nüfus verilerinin kapsayıcılığını sınırlayan bir uygulamaydı. Bu nedenle, 1882 öncesi nüfus verilerinin yaklaşık olarak tahmin edilebilmesi için sayım cetvellerinde yer alan erkek nüfusunun ikiyle çarpılması gerekmektedir.

İlçenin 1891 yılına ait nüfus verileri incelendiğinde, dikkate değer bir artış göze çarpmaktadır. Örneğin, 1882'de yaklaşık 2.942 olan Sis kazasının nüfusu, 1891 yılında

20.523'e kadar yükselmiştir (Tablo 3.20). Bu durum, yaklaşık yedi katlık bir nüfus artışına işaret etmektedir. Söz konusu artışın önemli bir kısmı, 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında savaş bölgelerinden göç eden tebaanın bu bölgelere yerleştirilmesiyle açıklanabilir (Aydın, 2019: 28-31). Aydın'ının açıklamalarına ek olarak bu durum Çukurova'da yürütülen ıslahat çalışmaları kapsamında uygulanan tarımsal kalkınma amaçlı iskân politikalarıyla da ilişkilidir.

Tablo 3.20 Salnamelere Göre Sis Kazasında Nüfus değişimi

Yıl (H/M)	Müslüman Nüfus Erkek Nüfus	Gayrı Müslüm Erkek Nüfus	Toplam Nüfus
1289/1872	404	1.018	2.844
1299/1882	498	973	2.942
1308/1891	18.338	2.185	20.523
1309/1892	18.225	2.085	20.310
1318/1900	17.367	2.262	19.629

Not: Aydın, 2019, s.28-31'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan büyük toprak kayıpları, sınır dışından gelen yoğun göç dalgalarına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte Osmanlı topraklarına gelen muhacirler Anadolu'nun çeşitli bölgelerine iskân edilmiştir. Adana Vilayeti de bu yerleşim alanlarından biri olmuş ve 1869–1907 yılları arasında vilayete 19 binden fazla Kırım ve Kafkas göçmeni yerleştirilmiştir. Bu göçmenlerin iskânı, genellikle Cebel-i Bereket ve Kozan sancakları başta olmak üzere, vilayetin boş kalan her köşesine, her köye bir ya da iki hane olacak şekilde dağınık biçimde gerçekleştirilmiştir (Bayraktar, 2007: 422).

Avusturya-Macaristan'ın Bosna'yı işgaliyle başlayan göç süreci, 1878–1918 yılları arasında Türkiye'ye beş büyük göç dalgası olarak yansımıştır. 1879 yılında Adana ve çevresine çok sayıda Boşnak muhacir yerleştirilmiş, Kozan'a ise yalnızca 20 kişi iskân edilmiştir (Tezölmez, 2018: 45). Bunun yanında, Kozan ve çevresi tarih boyunca göçebe yaşam süren Yörükler için elverişli bir bölge olmuştur. Halep bölgesinde kışlayan ve yaz mevsimini Uzunyayla'da geçiren Afşar aşiretleri, kışlak olarak Ceyhan Irmağı'nın sağ kıyısında yer alan bugünkü Ceyhan ile Kozan arasındaki alanı tercih etmişlerdir. Zamanla Halep'e gitmeyi bırakan bu topluluklar, kışlık yurt olarak bu bölgeye yerleşmişlerdir (İdikurt, 2011: 36). Bölgede konar-göçer toplulukların varlığı, tarımın gelişmesi, ticaretin düzenlenmesi ve asayişin sağlanması açısından çeşitli sorunlara neden olmuştur. Bu nedenle göçebe yaşam süren Türk aşiretlerinin bölgeye iskân edilerek devlet otoritesine bağlanmasına karar verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu daha önce çeşitli ıslah ve iskân girişimleri yürütmüş olsa da özellikle merkezi otoritenin zayıfladığı dönemlerde konar-göçer toplulukların yarattığı sorunlar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu durumu kontrol altına almak amacıyla, 1865–1866 yıllarında Fırka-i Islahiye adlı askerî birlik Kozan bölgesine gönderilmiştir. Bu

müdahale sonucunda konar-göçer toplulukların önemli bir kısmı yerleşik yaşama geçirilmiş, bölgede asayiş sağlanmış ve tarımsal üretimde düzen kurulmuştur (Yavuz, 2012: 117). Bu gelişmeler bölgenin demografik yapısında önemli değişiklikler yaratmıştır.

19. yüzyılda Çukurova, büyük ölçüde sazlık ve bataklık alanlarla kaplı olduğundan, bölge henüz tarımsal üretime yeterince açılmamıştı. Ancak pamuk tarımının giderek önem kazanmasıyla birlikte, ovadaki nüfusu arttırmak ve tarıma elverişli toprakları değerlendirmek amacıyla çeşitli göç hareketleri teşvik edilmiş veya yönlendirilmiştir (ADASO, 2008, s. 21). Tanzimat döneminden itibaren, bir taraftan göçebe Türkmenler zorunlu olarak Çukurova'da iskân edilirken, diğer taraftan da Kafkas ve Balkan muhacirleri iskân edilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte Aydın bölgesinden bazı Yörük obaları Çukurova'ya göç ederek bölgeye yerleştirilmiştir. 1909 yılında Giritli muhacirlerin Kozan'a iskân edilmesi ise bu politikaların bir devamı niteliğindedir. Yörükler, geleneksel olarak hayvancılıkla uğraştıkları için daha çok dağlık alanları seçerken, tarıma elverişli düz araziler muhacirlerin yerleşim alanı olmuştur. Bu çerçevede, günümüzde Şevkiye Mahallesi olarak bilinen bölgeye yerleştirilen Giritli muhacirlerle birlikte hem tarım alanlarının ziraata açılması hem de şehrin nüfusunun artırılması sağlanmıştır (Sepetçioğlu ve Sansar, 2015: 170). Bu gelişmeler, 1890'lı yıllarda görülen nüfus artışının başlıca sebeplerindendir.

Fransız coğrafyacı Vital Cuinet'in 1891 yılında yayımladığı *La Turquie d'Asie* adlı çalışmasında, Kozan'ın kırsal yerleşim birimlerinin sayısı 94 olarak verilmiş, ilçe genelinde 9.959 kişinin yaşadığı, bunların 3.500'ünün kentte ikamet ettiği ifade edilmiştir. Cuinet'in aktardığı bilgilere göre, kent nüfusunun 700'ü Müslüman, 2.500'ü Gregoryen Ermeni, 300'ü ise Katolik ve Protestan Ermenilerden oluşmaktadır. Günümüzde ilçede yaşayan azınlık bulunmamaktadır. Ayrıca, Kozan ve İmamoğlu ilçeleri arasında paylaşılan Sırkıntı bölgesinde ise 14 kırsal yerleşim birimi bulunduğu ve toplam 2.020 kişinin yaşadığı bildirilmektedir. Bu bağlamda, günümüz sınırlarına göre değerlendirildiğinde, o dönemde Kozan'da yaklaşık 11.979 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı tarihçisi Kemal Karpat'ın 1985 yılında yayımlanan *Ottoman Population, 1830–1914* adlı çalışmasında ise, 1893 yılı itibarıyla Kozan ilçesinde toplam 32.563 kişinin yaşadığı, bu nüfusun 18.338'inin Müslüman, 14.225'inin ise gayrimüslim olduğu belirtilmiştir. Bu veriler, bölgenin demografik yapısını gözler önüne sermektedir. Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı olan 1927 verilerine göre, Kozan şehir merkezinde 5.266 kişi, kırsal alanlarda 16.987 kişi, Sırkıntı nahiyesi ve bağlı köylerinde ise 4.628 kişi yaşamaktadır. Bu değerlendirmeye göre, o dönemde Kozan sınırları içinde toplam 26.881 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere, Kozan ilçesi tarihinde farklı dönemlerde gerçekleşen göç dalgaları ve yerleşim hareketleri, bölgenin demografik ve sosyal dokusunda önemli dönüşümlere yol açmıştır. Kırım, Kafkasya ve Balkanlar'dan gelen göçmenlerin iskân

edilmesi ile göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata geçirilmesi, bölge nüfusunun önemli ölçüde artmasına ve yerleşim alanlarının genişlemesine neden olmuştur. Önceki yüzyıllarda oldukça tenha kabul edilen bu alanlar, 19. yüzyılın başlarından itibaren göçlerle demografik ve ekonomik açıdan canlılık kazanmıştır. Çalışma alanı ve çevresinin tarıma elverişli yapısı, su kaynaklarına yakınlığı ve uygun iklim koşulları gibi doğal ve beşerî özellikleri, yerleşim ve üretim açısından cazibe oluşturmuş, bu durum nüfusun sürekli artışını mümkün kılmıştır.

3.3.2.1.(2) Cumhuriyet Sonrası Nüfusun Gelişimi

Nüfusun nitelik ve niceliğini belirlemek için nüfus sayımları büyük önem taşır. Bu sayımlar, nüfusun yaş yapısı, eğitim seviyesi ve göç hareketleri gibi demografik verileri ortaya koyarak, ülkelerin kalkınma politikalarını şekillendirir ve etkiler. Nüfusun özelliklerine dayalı olarak geliştirilen doğru politikalar, ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızını doğrudan etkiler. Özellikle nüfus projeksiyonları, gelecekteki nüfus değişimlerini tahmin etmek için önemli bir araçtır (Tümertekin ve Özgüç, 1997, ss. 247–263). Bu projeksiyonlar hem mevcut hem de gelecekteki nüfus dinamiklerinin anlaşılmasında temel bir rol oynamaktadır. Kozan'ın nüfus özelliklerinin incelenmesinin, bölgeye yönelik kalkınma politikalarının geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Cumhuriyet döneminde, Kozan ilçesinin günümüzdeki idari sınırları dikkate alındığında, TÜİK kayıtlarında kırsal ve kentsel nüfus verilerine ulaşılabilen ilk yıl 1935 yılıdır. 1935 yılı itibarıyla (2008 yılı nüfus sayımındaki idari sınırlar esas alınarak geriye dönük hesaplama yapılmıştır) Kozan ilçesinin toplam nüfusu 28.078 olarak belirlenmiştir. Bu nüfus, zaman içinde farklı oranlarda artış göstermiştir. Aynı yöntemle geriye dönük olarak, günümüz sınırlarına göre 1950'de 45.186, 1965'te 72.926, 1980'de 101.603, 2000'de 130.875, 2015'te 129.242 ve 2023 yılında ise 132.642 kişiye ulaşıldığı görülmektedir. (Tablo 3.21**).**

İlçedeki nüfusun yıllar içindeki gelişimi incelendiğinde, artış hızının dönemlere göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. 1935–1945 yılları arasında nüfus artışı oldukça yavaş seyretmiş, 1945–1955 döneminde ise en yüksek artış oranı gözlemlenmiştir. 1955–1985 yılları arasında artış hızı yeniden yavaşlamış, 1985–1990 döneminde ise düşüş yaşanmıştır. 1990–2000 yılları arasında nüfus artışı tekrar yükselmiş; ancak 2000–2007 döneminde %5 oranında bir azalma meydana gelmiştir. 2007–2020 yılları arasında artış hızının oldukça yavaşladığı, 2023 yılı itibarıyla ise nüfus artışının yavaşladığı görülmektedir (Tablo 3.21 ve Şekil 3.31).

Sınırları belirli herhangi bir bölgede nüfus artışının temel nedenleri, doğal nüfus artışı ile iç ve dış göçlerden kaynaklanmaktadır. Doğal nüfus artışı, doğum oranının ölüm oranından yüksek olmasıyla gerçekleşmektedir. Göç yoluyla meydana gelen nüfus artışında ise savaşlar, zorunlu yer değiştirmeler ve sınır değişiklikleri gibi faktörler

etkili olabildiği gibi, bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyine bağlı olarak istihdam olanakları, eğitim, sağlık hizmetleri ve yaşam kalitesi gibi unsurlar da göç hareketlerini tetiklemektedir (Doğanay, Özdemir ve Şahin, 2011, s. 92). Araştırma sahası olan Kozan ilçesinde nüfus artışı ele alındığında hem göç hareketlerinin hem de doğal nüfus artışının önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 3.21 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi

Yıllar	Şehir Nüfusu	Oran %	Kırsal Nüfusu	Oran %	Toplam Nüfus	Artan Nüfus	Oran %
1935	5.040		**23.038		28.078		
1940	5.672	12,54	**25.678	11,46	31.350	3.272	11,65
1945	6.821	20,26	**27.190	5,89	34.011	2.661	8,49
1950	7.844	15,00	**32.762	20,49	40.606	6.595	19,39
1955	11.356	44,77	**41.773	27,50	53.129	12.523	30,84
1960	15.159	33,49	**46.304	10,85	61.463	8.334	15,69
1965	20.236	33,49	**52.690	13,79	72.926	11.463	18,65
1970	26.097	28,96	**55.529	5,39	81.626	8.700	11,93
1975	32.045	22,79	**57.360	3,30	89.405	7.779	9,53
1980	42.462	32,51	**59.141	3,10	101.603	12.198	13,64
1985	50.324	18,52	**61.986	4,81	112.310	10.707	10,54
1990	54.451	8,20	**60.694	-2,08	115.145	2.835	2,52
2000	75.833	39,27	**55.042	-9,31	130.875	15.730	13,66
2007	72.463	-4,44	51.517	-6,40	123.980	-6.895	-5,27
2010	76.864	6,07	50.236	-2,49	127.100	3.120	2,52
***2015**	87.584	13,95	41.658	-17,08	129.242	2.142	1,69
***2020**	94.215	7,57	38.759	-6,96	132.974	3.732	2,89
***2023**	92.101	-2,24	40.541	4,60	132.642	-332	-0,25

Kaynak: (DİE ve TÜİK, 1935-2023 Nüfus Verilerinden Hesaplanmıştır.) **Not[1]:***(Kır ve Kent Nüfusu ADNKS'den Çalışma Alanındaki 18 Mahalleye Göre Tasnif edilmiştir.) ** Kırsal Nüfus 2008 yılında ki idari sınırlara göre uyarlanmıştır. **Not[2]**: 1950 yılında "bölge dışı" kategorisinde kaydedilen nüfus (1882 kişi) ve 1945 yılında Nomad (göçebe) olarak kayıtlı olanlan (220 kişi) ve İmamoğlu (446 kişi) mahalle bazında olmadığı için toplam nüfus hesaplamalarına dâhil edilmemiştir.

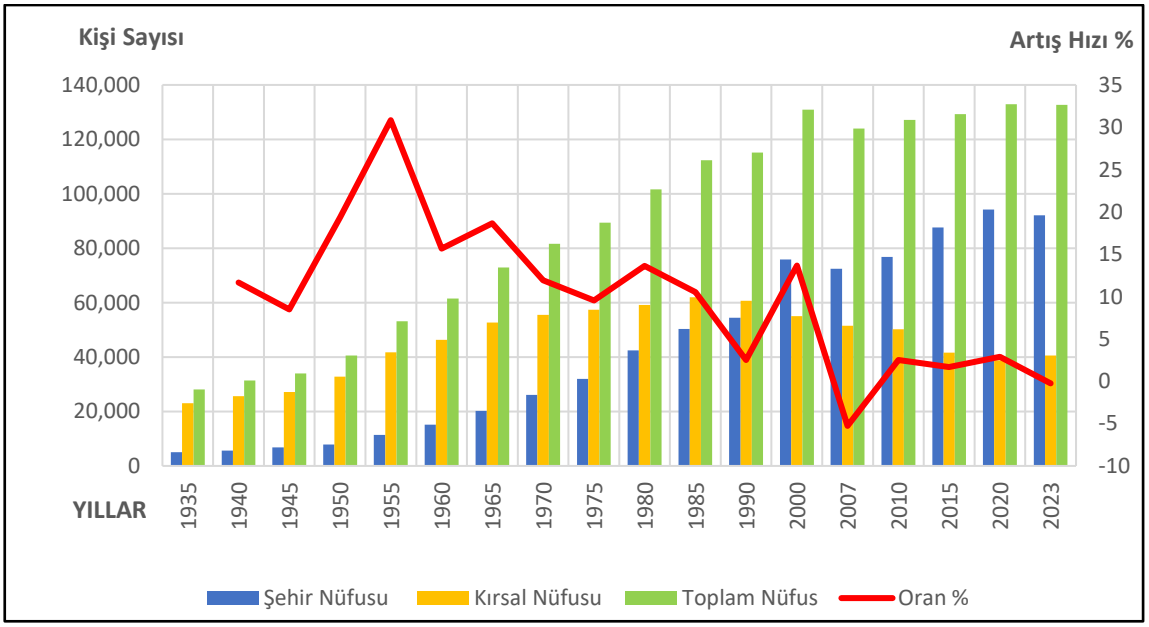
Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte yaşanan sınır değişiklikleri sonucunda, sınırlarımız dışında kalan Türk vatandaşlarının ülkemize göçü söz konusu olmuştur. Bu çerçevede, Lozan Antlaşması kapsamında 25 Ağustos 1923 tarihinde yürürlüğe giren, Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi sözleşmesi, Türkiye'de kalan Rumlarla Yunanistan'da bulunan Türklerin karşılıklı olarak yer değiştirmesini öngörmüştür. Söz konusu mübadele kapsamında ülkeye gelen göçmenler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilmiş; 10. Bölge içerisinde yer alan Kozan'da 579 eve 3.565 kişinin yerleştirilmesi planlanmıştır. 1924–1928 yılları arasında Adana Vilayeti'ne Balkanlar'dan gelen mübadillerden ise 294 kişi Kozan'a iskân edilmiştir. Bu göçmenlerin büyük çoğunluğunu Selanik'ten gelenler oluşturmuştur.

Bölgeye yönelik bir diğer önemli göç dalgası ise, İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak etmesinin ardından, Lozan Antlaşması'nın 21. maddesiyle Kıbrıslı Türklere Türkiye vatandaşlığına geçme ve göç etme hakkının tanınmasıyla gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, 1923–1927 yılları arasında yaklaşık 3.000 Kıbrıslı Türk, Kozan'a yerleştirilmiştir (Bildirici, 2018, s. 692). Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan bu göçler, doğal nüfus artışına ek olarak %15,4 oranında bölgenin nüfusunun artmasında etkili olmuştur. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında gerçekleşen göçler ve nüfus artışı, ovadaki tarımsal faaliyetlerin canlanmasına ve toprakların daha etkin biçimde işlenmesine zemin hazırlamıştır. Şekil 3.31'de görüldüğü üzere, 1935–1945 döneminde Kozan ilçesinde nüfus artış hızının (%14) düşük seyretmesinde, Türkiye genelinde olduğu gibi ekonomik sıkıntılar, yetersiz beslenme ve sağlık hizmetlerine erişimdeki zorluklar etkili olmuştur. Bu dönemde bebek ölümlerinin yüksekliği ve insan ömrünün kısalığı, nüfus artışını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, 1939–1945 yılları arasında süren II. Dünya Savaşı'nın dolaylı etkileri de nüfus artış hızının düşmesinde önemli rol oynamıştır (Atalay, 1997, s. 303). Savaş nedeniyle askere alınan erkek nüfusta artış yaşanmış; evlilik çağındaki erkek oranındaki azalma, doğurganlık oranlarının gerilemesine neden olmuştur. Bununla birlikte, I. Dünya Savaşı sırasında yaklaşık 1,3 milyon erkeğin kaybedilmesi ile Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşanan yoksulluk, sefalet ve kıtlık gibi etkenler de 1940'lı yıllarda evlilik çağındaki erkek nüfusunun azalmasına sebebiyet vermiştir (Yüceşahin, 1996, s. 269).

Öte yandan, bu olumsuz koşullara rağmen, 1930'lu yılların başından itibaren Türkiye genelinde uygulanmaya konan nüfus artışını teşvik edici politikalar, Kozan ilçesinde de etkili olmuştur. Millî Mücadele döneminde yaşanan yoğun erkek nüfus kayıplarının telafisi amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yürürlüğe sokulmuştur. Bu çerçevede, Türk Ceza Kanunu'nda çocuk düşürme ve düşürtme fiilleri suç sayılmış, Sağlık Bakanlığı doğumu teşvik eden politikalar geliştirmiştir. Altı ve daha fazla çocuğu olan annelere ödüller verilmiş, doğum kontrol araçlarının ithalatı ve satışı yasaklanmıştır. 1936 yılında, Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle bu tür uygulamalar, "ırkın devamlılığını ve sağlığını tehlikeye düşürücü suçlar" kapsamında değerlendirilmiştir (Doğanay, 1997, s. 207). Tüm bu uygulamalar, Türkiye genelinde olduğu gibi, Kozan ilçesinde de nüfus artışının yeniden hız kazanmasında etkili olmuştur.

Analize göre, grafikte en fazla nüfus artış hızı, 1945–1955 yılları arasında yaşanmıştır (Şekil 3.31 ve Tablo 3.21). İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş döneminde, Türkiye'nin Marshall Planı kapsamında aldığı mali yardımlar, tarımsal üretimi artırmak amacıyla kullanılmıştır. Bu süreçte tarımda makineleşme hız kazanmış, tarım alanları %60 oranında genişlemiş ve üretimde önemli artışlar gözlenmiştir (Suğur, 1998, s. 159). Ülke çapında yaşanan ekonomik ve toplumsal iyileşmelerden, Kozan'ın da etkilendiği görülmektedir. Sağlık hizmetlerindeki

gelişmeler, tarımda makineleşme ve buna bağlı olarak tarım arazilerinin genişlemesi, şehir ile kırsal alanlar arasındaki ulaşım imkânlarının artmasıyla birlikte gelişen ekonomik getiriler, Kozan ilçesinde nüfus artışını hızlandırmıştır. 1945'ten sonraki on yıllık dönemde nüfus artış hızı en yüksek seviyeye ulaşmıştır (Şekil 3.31). 1950'lerde gözlemlenen bu yukarı doğru eğilim, literatürde genellikle "baby boom" veya "bebek patlaması" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemdeki yüksek doğurganlık oranları, II. Dünya Savaşı sırasında askerlerin uzun süre silah altında kalmaları ve ailelerinden uzak olmalarıyla ilişkilendirilir. Soyudoğan'a (2016, s. 277) göre, savaşın ardından askerlerin evlerine dönmesi ve kayıpların telafi edilmesi psikolojisi, insanların daha fazla çocuk sahibi olma eğilimini artırması nüfus artış hızının yükselmesine neden olmuştur.

Şekil 3.31 Kozan İlçesinin 1935-2023 Yılları Kır, Kent, Toplam Nüfus ve Artış Hızı Grafiği

Yine bu dönemde, Balkan ülkelerinde yaşanan bazı siyasi sorunlar nedeniyle, 1950–1951 yıllarında Bulgaristan'dan Anadolu'ya yoğun göç hareketleri gerçekleşmiştir. Tarımsal üretimi geliştirmek amacıyla, tarımsal çalışma potansiyeli yüksek olan göçmenlerden bir grup, Kozan'a yerleştirilmiştir. O dönemde Kozan'a bağlı İmamoğlu'na 73, Sokutaş'a 11, Alaybey'e 95, Ayvalı'ya 48, Camili'ye 56 kişi iskân edilmiş, ilçenin diğer köylerine de göçmenler yerleştirilmiştir. Bulduklu'ya 13, Pekmezci'ye 27, Gaziköy'e 27, Hamam'a 30, Çokak'a 31, Bucak'a 39, Yassıçalı'ya 44, Turunçlu'ya 44, Arslanlı'ya 61 ve Tepecikören'e ise 150 kişi iskân edilmiştir (Bozkurt Çanak, 2023, s. 463).

Genel olarak, 1950'li yılların öncesi değerlendirildiğinde, Türkiye genelinde olduğu gibi, Kozan ilçesinde de ekonomik yapı büyük ölçüde dış dünyaya kapalı kalmış ve tarıma dayalı bir nitelik göstermiştir. Ancak, tarımsal üretimde verimin düşük olması, tarım alanlarının sınırlılığı, makineleşme eksikliği, modern tarım tekniklerinin yeterince uygulanmaması ve tarımsal hastalıklarla mücadelede yaşanan yetersizlikler, üretimi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, ulaşım altyapısındaki kısıtlamalar da bu durumu

pekiştirmiştir (Arık, 2014). Tüm bu nedenlerle, 1950 yılına kadar kırsal ve şehirsel alanlar arasında ve Kozan şehri ile diğer şehirler arasında nüfus hareketliliği oldukça sınırlı kalmıştır. Bu durum, ilçede nüfus artışının istenen düzeyde gerçekleşmemesine sebep olmuştur.

1955–1985 döneminden itibaren, araştırma sahasında nüfus artışının duraklama eğilimine girdiği görülmektedir (Şekil 3.31). Bu dönemlerde, tarımda makineleşmeye bağlı olarak tarım alanlarındaki genişleme doğal sınırına ulaşmıştır. Çukurova yöresinde tarımsal faaliyetlerin modern yöntemlerle yapılmaya başlaması, 1972'de tarımsal sulama olanaklarının artması, tarımsal üretim miktarlarında ve gelirlerinde artışlara sebep olmuştur. Süreç içerisinde, tarımsal iş gücüne olan talebin tarımda makineleşmeyle birlikte azalmasına bağlı olarak, bu dönemde kırdan kente gelenlerin sayısı artmaya başlamıştır. Tarımsal nüfusun iş arayışı, eğitim ve sağlık hizmetlerine olan talebi, şehirleşme eğilimini artırmıştır. Halkın kentleşmeye uyum sağlaması ve kadının iş ve eğitim hayatına katılması, ilk evlenme yaşının yükselmesine yol açmıştır. Nüfus planlama çalışmalarının yaygınlaşması ve çocuk sayısının kontrol edilebilir hale gelmesi, doğurganlık oranlarının önemli ölçüde düşmesine neden olmuştur (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nüfusun Demografik Yapısı ve Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001, s. 10). Bu durum, rapordaki genel bilgilerle uyumlu görünmektedir.

Ayrıca, bu dönemde ülke genelinde yaşanan bazı siyasi ve sosyoekonomik istikrarsızlıklar, Kozan'da da nüfus artış oranının düşmesinde etkili olmuştur. Bölgenin geçirdiği toplumsal ve siyasal değişimler sonucunda, 1960–1985 yılları arasında nüfus hareketliliği kademeli şekilde yavaşlamıştır (Şekil 3.31). 1985 yılından itibaren ise, araştırma sahasında nüfus artışının belirgin biçimde düşüşe geçtiği görülmektedir. 1990 yılından önce her 5 yılda yapılan nüfus sayımı, 10 yılda bir yapılmaya başlandığı için 1990–2000 yılları arasında %14'lük bir artış oranı görülmektedir. Bu değer, on yıllık bir artış hızı olduğu için fazla gibi görünmektedir. Bu oran kabaca 5 yıllık döneme indirildiğinde, %7'ye tekabül eder. Bu durumda, artış değil düşüş olduğu rahatlıkla anlaşılabilir (Tablo 3.21). Aynı zamanda, 2000 ile 2007 yılları arasında ilçe nüfusu %5 oranında azalma göstermiştir. Bu durum, 2000 yılı nüfus sayımında doğruluk ve güvenilirlik sorunları yaşandığını göstermektedir. Zira nüfusun artması beklenirken %5'lik bir düşüş kaydedilmesi, bölgede önemli olaylar yaşandığı izlenimini oluşturmaktadır. Gerçekte böyle bir durum yaşanmamış olması, nüfus sayımlarında kırsal kesime gerekli özenin gösterilmediğini ve eksikliklerin mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Sandal'ın (2009), Tarsus ile ilgili çalışmasındaki durumla da uyumlu görünmektedir.

2007 ve sonrasındaki dönemde, genel olarak nüfus artış hızının düştüğü ve bu eğilimin günümüze kadar devam ettiği görülmektedir (Şekil 3.31 ve Tablo 3.21). 1990'lı yıllarda, Kozan Ovası'nda narenciye tarımının önemi artmış; yeraltı suyu

kullanımı ve ekonomik getirisi nedeniyle narenciye üretim alanları genişlemiştir. Tarımsal üretimin artmasının yanında, 1974-1995'de Küçük Sanayi Sitesi kurulmuş ve 1998-2007'den itibaren Organize Sanayi Bölgesi faaliyet göstermeye başlamış, faaliyet sayısında artış meydana gelmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak, ticari faaliyetler de yoğunlaşmıştır. Söz konusu ekonomik gelişmeler, kırsaldan kente göç hareketlerini daha da hızlandırmıştır. Tarıma dayalı sanayi ve gelişen ticaret ile kentleşmenin etkileri daha belirgin hale gelmiştir. Nüfus artış hızı ile kentleşme olgusu ve gelir düzeyi arasında doğrudan bir ilişki olduğu bilinmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 1997). Bu nedenle, 2010–2015 yılları arasında nüfus artış hızı %2'lere kadar gerilemiş; 2023 yılında ise adeta durma noktasına (%0) ulaşmıştır (Şekil 3.31). Bu düşüşün temel nedeni, ilçenin ekonomik gelişmesine bağlı olarak kalkınma düzeyinin yükselmesi, teknolojideki ilerlemeler ve yaşam koşullarındaki iyileşmelerdir.

Sonuç olarak, 1935'ten 2023'e kadar geçen 88 yıllık süreçte, Kozan'ın nüfus gelişimi; savaşlar, göç hareketleri, ekonomik yardımlar, tarımsal dönüşüm, şehirleşme ve sanayileşme gibi pek çok faktörden etkilenmiştir. Her ne kadar son yıllarda nüfus artış hızında yavaşlama gözlemlense de ilçe nüfusunda genel olarak artış eğiliminin devam ettiği görülmektedir (Şekil 3.30 ve Şekil 3.31). Cumhuriyet tarihi boyunca, 1935'ten 2023'e uzanan bu dönemde Kozan'ın toplam nüfusu yaklaşık beş kat artış göstermiştir.

3.3.2.1.(2).(a). Doğal Nüfus Artışı

Kozan ilçesinde, nüfus artışının temel kaynağını doğal nüfus artışı oluşturmaktadır. Doğal artış, doğum ve ölüm oranları arasındaki farktan kaynaklanmakta olup, ilçedeki nüfus artışında göçler de önemli bir rol oynamaktadır. Yaklaşık olarak, nüfus artışının üçte biri doğal artıştan kaynaklanmakta, geri kalan kısmı ise ilçeye yönelik göçlerle ilişkilendirilmektedir (Tablo 3.25). Ancak, TÜİK kayıtlarında ilçenin net göç durumu hakkında kesin verilere ulaşmak mümkün değildir. Adana geneli göz önünde bulundurulduğunda, yüksek göç hareketliliğinin Kozan'da daha sınırlı etkiler yarattığı anlaşılmaktadır. Adana ili, sanayileşmenin etkisiyle Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden göç alırken, Kozan'da bu etkinin görece zayıf olduğu gözlemlenmektedir. Nüfusun ikamet durumu ve doğum yeri verileri incelendiğinde, ilçede yaşayanların önemli bir kısmının Kozan kökenli olduğu görülmektedir (Tablo 3.23 ve Tablo 3.25). 1985 yılından itibaren ise ilçede doğal nüfus artış oranında belirgin bir azalma eğilimi dikkat çekmektedir.

3.3.2.1.(2).(b).Göçler

Göç, yerleşim alanları arasındaki nüfus hareketlerini belirleyen en temel faktörlerden biridir. İlçe düzeyinde, Türkiye genelindeki göç hareketleri hem ikamet adresi hem de doğum yeri verileri üzerinden analiz edilebilmektedir. Adana ili, 1927'den itibaren sanayi ve ticaret alanında gelişme göstermiş; özellikle 1985–1990 döneminde, binde

15,8 oranında net göç alarak Türkiye'nin dördüncü büyük ili konumuna yükselmiştir. Ancak, 1990 sonrası dönemde, özellikle 2000'li yıllarla birlikte, Adana'nın göç alma hızı azalmış ve zamanla net göç veren iller arasına girmiştir. 2022–2023 verilerine göre, Adana'nın aldığı göç 66.104 kişi iken, verdiği göç 77.898 kişi olmuş; böylece net -11.794 kişilik bir göç hareketi yaşanmış ve binde -5,2'lik bir net göç hızı ortaya çıkmıştır. (Tablo 3.22)

Tablo 3.22 Adana İlinin Ülke İçi Aldığı ve Verdiği Göç

Adana İlinin Ülke İçi Aldığı ve Verdiği Göç (Net Göç) ve Hızı				
Yıllar	**Aldığı Göç**	**Verdiği Göç**	**Net Göç**	**Net Göç Hızı** (‰)
1985-1990	124.479	97.545	26.934	15,8
1990-2000	92.684	133.181	-40.497	-24,0
2000-2008	45.493	58.316	-12.823	-6,3
2014-2015	52.647	64.192	-11.545	-5,3
2022-2023	66.104	77.898	-11.794	-5,2

Kaynak: (DİE ve TÜİK göç verilerinden üretilmiştir.)

Adana'ya gelen göçlerin büyük bir kısmı il merkezine yönelmekte, sanayileşme düzeyi daha düşük olan ilçeler ise bu hareketlilikten sınırlı ölçüde etkilenmektedir. Bu durum, Kozan ilçesi için de geçerlidir (Tablo 3.23). 2008, 2015 ve 2023 yıllarına ait veriler incelendiğinde (Tablo 3.23), Kozan'da ikamet edenlerin büyük bir çoğunluğunun Adana iline kayıtlı olduğu, farklı illere kayıtlı olanların oranının ise %10'un altında kaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3.23 Kozan'da İkamet Edenlerin ve Kayıtlı Olanların Durumları

Kozan'da İkamet Edenlerin Kayıtlı Olduğu Yerler					
Yıl	**Toplam**	**Adana İline Kayıtlı Olanlar**	**Adana İline Kayıtlı Olanlar (%)**	**Farklı Bir İle Kayıtlı Olanlar**	**Farklı Bir İle Kayıtlı Olanlar (%)**
2008	124.665	117.583	94,3	7.082	5,7
2015	129.197	120.636	93,4	8.561	6,6
2023	132.409	122.206	92,3	10.203	7,7
Kozan'da Kayıtlı Olanların İkamet Ettiği İller					
Yıl	**Toplam Nüfus**	**Adana İlinde İkamet Edenler**	**Adana İlinde İkamet Edenler (%)**	**Farklı Bir İlde İkamet Edenler**	**Farklı Bir İlde İkamet Edenler (%)**
2008	198.214	162.930	82,2	35.284	17,8
2015	217.914	171.848	78,9	46.066	21,1
2023	**231.726**	**174.593**	75,3	**57.133**	24,7

Kaynak: (DİE ve TÜİK göç verilerinde üretilmiştir.)

2023 yılında ilçede yaşayan 132.409 kişinin %92,3'ü Adana'ya kayıtlıyken, yalnızca %7,7'lik bir kesim başka illere kayıtlıdır (Tablo 3.23). İlçe nüfusunda, Adana'dan sonra Osmaniye, Kayseri, Kahramanmaraş ve Mersin gibi Kozan'a komşu illerin önemli bir paya sahip olması, ilçenin çevre illerle güçlü sosyoekonomik bağlar kurduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Şanlıurfa, Gaziantep ve Diyarbakır gibi daha uzak illerden gelen nüfus da dikkat çekmektedir. Farklı illere kayıtlı bireylerin önemli bir kısmının, memur ve öğrenci gibi geçici olarak ikamet eden kişiler olduğu değerlendirilmektedir.

Kozan'a kayıtlı bireylerin yaşadıkları yerlere ilişkin veriler Tablo 3.24'te sunulmuştur. Bu veriler, ilçede doğup büyüyen bireylerin zamanla başka yerleşim alanlarına yöneldiğini göstermektedir. 2008 yılında, Kozan'a kayıtlı nüfusun %62,9'u ilçede ikamet ederken, bu oran 2023 yılında %57,1'e gerilemiştir. Aynı dönemde, ilçeye kayıtlı olup başka illerde yaşayanların oranı %14,2'den %20,3'e yükselmiştir. Bu durum, Kozan kökenli bireylerin zaman içerisinde ilçeden dışarıya göç ettiklerini ve ikamet tercihlerinde çeşitlenme yaşandığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3.24 Kozan'da Kayıtlı Olanların İkamet Ettiği Yerlere Göre Oranı (%)

Yıl	Kozan'a Kayıtlı Olup Kozan'da Yaşayan (%)	Kozan'a Kayıtlı Olup Kozan'da Yaşamayan (%)	Kozan'a Kayıtlı Olup Adana'da Yaşayan (%)	Kozan'a Kayıtlı Farklı Bir İlde Yaşayan (%)
2008	62,9	37,1	22,9	14,2
2015	59,3	40,7	23,5	17,2
2023	57,1	42,9	22,6	20,3

Kaynak: (DİE ve TÜİK göç verilerinden kıyaslanarak üretilmiştir.)

2023 yılı verilerine göre, Türkiye genelinde Kozan nüfusuna kayıtlı toplam 231.726 kişi bulunmaktadır (Tablo 3.23). Bu nüfusun %75,3'ü Adana'da ikamet etmekte olup, geriye kalan %24,7'lik kesim ise Türkiye'nin farklı illerinde yaşamaktadır. 2008 yılında, toplam kayıtlı nüfus 198.214 olarak kaydedilmiş; Adana'da yaşayanların sayısı 162.930 kişi olmuş ve bu da nüfusun %82,2'sine karşılık gelmiştir. Aynı yıl, farklı illerde yaşayanların oranı ise %17,8'dir (35.284 kişi).

Tablo 3.25 Kozan'da İkamet Edenlerin Doğum Yerleri ve Oranları

Kozan'da İkamet Edenlerin Doğum Yerleri					
Yıl	**Toplam Nüfus**	**Adana'da Doğanlar**	**Adana'da Doğanlar (%)**	**Farklı Bir İlde Doğanlar**	**Farklı Bir İlde Doğanlar (%)**
2014	128.893	118.021	91,6	10.872	8,4
2023	132.642	119.169	89,8	13.473	10,2

Kaynak: (DİE ve TÜİK göç verilerinde üretilmiştir.)

2023 yılına gelindiğinde, Kozan nüfusuna kayıtlı olup Adana dışında ikamet edenlerin sayısı 57.133'e yükselmiş ve bu sayı, toplam kayıtlı nüfusun %24,7'sini oluşturmuştur (Tablo 3.23 ve Tablo 3.24). Ayrıca, aynı yıl Kozan'a kayıtlı olup Adana il merkezinde yaşayanların oranı %22,6 iken, farklı illerde yaşayanların oranı %20,3 olmuştur. Tüm bu veriler, zaman içerisinde Kozan'a kayıtlı bireylerin yaşadıkları yerlerin değiştiğini ve ilçeden dışarıya olan göç eğiliminin arttığını ortaya koymaktadır (Şekil 58).

Kozan'da ikamet eden nüfusun doğum yerlerine ilişkin veriler de, ilçeye dışarıdan göçün sınırlı düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 3.25). 2014 yılında, ilçede yaşayan toplam 128.893 kişinin %91,6'sı (118.021 kişi) Adana doğumludur. Bu oran, 2023 yılında %89,8'e gerilemiş olsa da ilçede ikamet eden bireylerin büyük çoğunluğunun Adana doğumlu olduğu anlaşılmaktadır. 2023 yılı itibarıyla, 132.642 olan Kozan şehir nüfusunun 119.169'u Adana'da, 13.473'ü ise başka bir ilde doğmuştur. Başka bir ifadeyle, Kozan'da yaşayan her 10 kişiden yaklaşık biri (%10,2) Adana dışında bir doğum yerinden gelmektedir. Adana dışında doğan nüfus içinde ilk sırayı Osmaniye (3.388 kişi) alırken, bunu sırasıyla Kayseri (1.258 kişi), Mersin (794 kişi), Hatay (764 kişi), Kahramanmaraş (749 kişi), yurtdışı (607 kişi) ve Gaziantep (507 kişi) takip etmektedir. Bu veriler, Kozan'ın demografik yapısının büyük ölçüde Adana ili ile bağlantılı olduğunu ve Kozan'ın başka illerden göç alan bir yerleşim yeri olmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

3.3.2.2. Nüfusun Özellikleri

Bir yerleşim yerinin nüfus özellikleri, o bölgenin sosyal yapısı, ekonomik durumu ve yaşam koşulları hakkında önemli ipuçları sunar. Nüfusun cinsiyet yapısı, yaş gruplarına göre dağılımı, doğurganlık oranları ve göç hareketleri gibi demografik unsurlar, sadece mevcut durumu yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda o yerleşim alanının geçmişten günümüze geçirdiği dönüşümleri ve gelecekteki gelişim potansiyelini de ortaya koyar. Bu veriler, eğitimden sağlığa, altyapıdan istihdama kadar pek çok alanda yapılacak planlamalar için yol gösterici nitelik taşır. Nüfusun yaşlanma eğiliminde olup olmadığı, genç nüfus oranı ile kadın ve erkek nüfus dengesindeki değişimler gibi göstergeler hem sosyal politikaların yönünü hem de ekonomik kalkınma stratejilerini doğrudan etkilemektedir (Gültepe vd., 2010, s. 31). Bu kapsamda, Kozan ilçesinin nüfusunun demografik yapısı detaylı biçimde incelenecek; ilçenin sosyal dokusu, ekonomik yapısı ve geleceğe yönelik projeksiyonlarına dair kapsamlı bir değerlendirme yapılacaktır.

3.3.2.2.(1) Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Cinsiyet yapısı, bir yerleşim yerindeki kadın ve erkek nüfus oranlarını ortaya koyarak toplumsal dengenin gözlemlenmesi açısından önemlidir. Bu veri, demografik analizlerde temel bir unsur olup, sosyal ve ekonomik planlamalarda belirleyici rol

oynamaktadır (Aras ve Çalışkan, 2006, s. 43). Kozan'da nüfusun cinsiyet dağılımı incelendiğinde, kadın ve erkek nüfus arasında belirgin bir oransal fark olmadığı görülmektedir (Tablo 3.27). Günümüzde ilçede yaşayan nüfusun yaklaşık yarısını erkekler, diğer yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Bu oranlar kırsal ve şehirsel alanlar arasında da önemli farklılık göstermemektedir. Ayrıca bu eğilim yalnızca günümüze özgü olmayıp, 1927'den bu yana nüfusun cinsiyete göre dağılımında benzer bir dengenin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.26 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

YERLEŞMELER	Nüfusun Cinsiyeti		TOPLAM (2023)
	ERKEK	KADIN	
Kozan Şehir Nüfusu	45.569	46.532	92.101
Kozan Kırsal Nüfusu	21.131	19.410	40.541
Kozan Toplam	66.700	65.942	132.642

Tablo 3.27 Kozan'da Nüfusun Cinsiyete Göre Gelişimi ve Oransal Dağılımı

Yıllar	Kozan Şehir Nüfusu				Kozan Kırsal Nüfusu			
Cinsiyet	Erkek	Kadın	Erkek (%)	Kadın (%)	Erkek	Kadın	Erkek (%)	Kadın (%)
**1935	2.509	2.531	49,8	50,2	11.650	11.388	50,6	49,4
**1940	2.864	2.808	50,5	49,5	12.741	12.937	49,6	50,4
**1945	3.475	3.346	50,9	49,1	13.567	13.623	49,9	50,1
**1950	7.844		0,0	0,0	32.762		0,0	0,0
**1955	5.874	5.482	51,7	48,3	20.952	20.821	50,2	49,8
**1960	7.900	7.259	52,1	47,9	23.402	22.902	50,5	49,5
**1965	10.729	9.507	53,0	47,0	26.529	26.161	50,3	49,7
**1970	13.732	12.365	52,6	47,4	27.283	28.246	49,1	50,9
**1975	16.479	15.566	51,4	48,6	28.747	28.613	50,1	49,9
**1980	21.568	20.894	50,8	49,2	29.414	29.727	49,7	50,3
**1985	26.113	24.211	51,9	48,1	30.805	31.181	49,7	50,3
**1990	28.074	26.377	51,6	48,4	29.757	30.937	49,0	51,0
**2000	38.162	37.671	50,3	49,7	27.273	27.769	49,5	50,5
2007	35.981	36.482	49,7	50,3	25.789	25.728	50,1	49,9
2010	38.535	38.329	50,1	49,9	25.356	24.880	50,5	49,5
*2015	43.826	43.758	50,0	50,0	21.121	20.537	50,7	49,3
*2020	47.063	47.152	50,0	50,0	19.857	18.902	51,2	48,8
*2023	45.569	46.532	49,5	50,5	21.131	19.410	52,1	47,9

Kaynak: (DİE ve TÜİK, 1935-2023 Nüfus Verilerinden Hesaplanmıştır.) *(Kır ve Kent Nüfusu ADNKS'den Çalışma Alanındaki 18 Mahalleye Göre Tasnif Edilmiştir.) ** Kırsal Nüfus 200 yılında ki son idari sınırlara göre uyarlanmıştır.

Ancak şehirsel nüfusun yıllara göre dağılımı incelendiğinde, özellikle 1955–1975 ve 1980–1990 dönemlerinde erkek nüfus oranının kadınlardan belirgin şekilde fazla olduğu görülmektedir (Tablo 3.27). Bu durumun temel nedeni, kırsal alanlardan ve çevre ilçelerden çalışmak amacıyla gelen erkek nüfusun artışıdır. Aynı yıllarda, ulaşım

altyapısının gelişmesi ve karayolu yapımının hızlanmasıyla şehir, ekonomik ve sosyal olanaklar açısından cazip hale gelmiştir. Türkiye genelinde olduğu gibi, bu ilk göç dalgalarında öncelikle erkeklerin yer değiştirdiği görülmüş; bu da şehir merkezinde erkek nüfusunun kadınlara göre fazla olmasına neden olmuştur (Doğanay,1997). Ayrıca, bu durumun, ilçe dışından yoğun göç alınmadığının bir göstergesi olduğu da değerlendirilmektedir.

Tablo 3.28 Kozan İlçesinde Nüfusun Ana Yaş Gruplarına Bölünüşü

Kozan İlçesinde Nüfusun Ana Yaş Gruplarına Bölünüşü (2007)		
Yaş Grubu	**Nüfus**	**Oran (%)**
0-19	44.397	35,8
20-59	66.010	53,2
60 +yaş	13.573	10,9
Toplam	123.980	100,0

Kaynak: TÜİK -2007

Tablo 3.29 Kozan İlçesinde Nüfusun Ana Yaş Gruplarına Bölünüşü

Kozan'da İlçesinde Nüfusun Ana Yaş Gruplarına Bölünüşü (2023)		
Yaş Grubu	**Nüfus**	**Oran (%)**
0-19	38.679	29,2
20-59	71.098	53,6
60 +yaş	22.865	17,2
Toplam	132.642	100

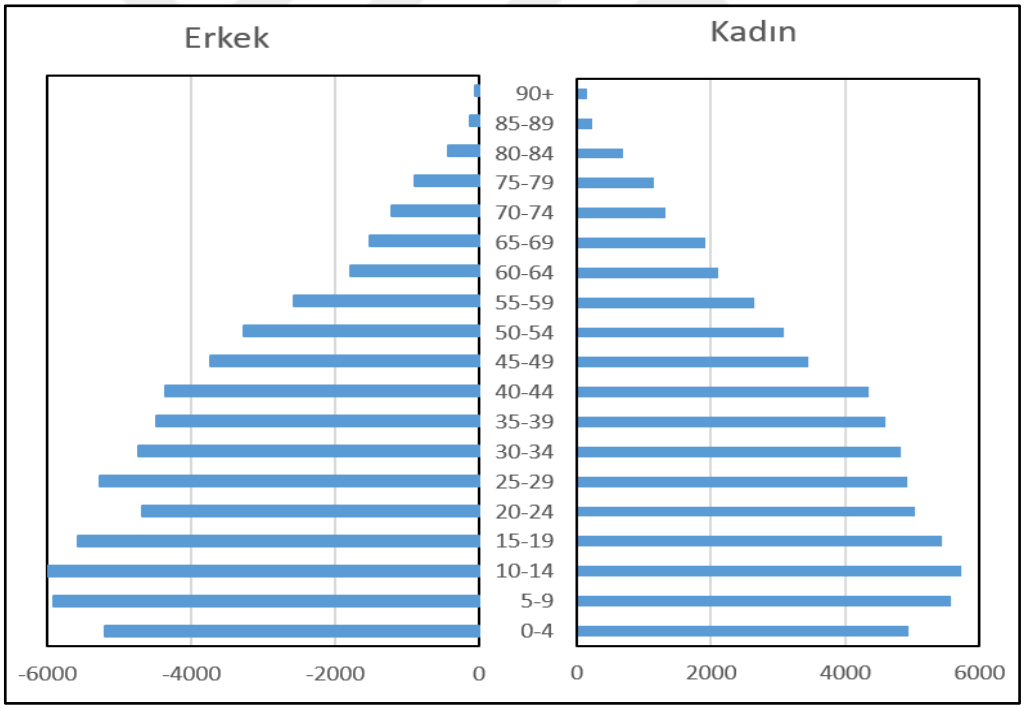
Kaynak: TÜİK -2023

1980-1990 döneminde de benzer şekilde göç hareketi artarak devam etmiştir. Özellikle 1972 yılında Kozan Barajı'nın tamamlanmasıyla birlikte sulamaya açılan tarım alanlarında istihdam olanaklarının artması, ilçeye hem kırsaldan hem de çevre ilçelerden göçü hızlandırmıştır. Bu göçlerde ağırlıklı olarak erkek nüfusun yer alması, şehirde erkek nüfus oranını kadınlardan daha yüksek hale getirmiştir. Kırsal alanda ise genel olarak kadın ve erkek oranları birbirine yakın seyretmekle birlikte, özellikle 1935–1945 ve 1975–2000 dönemlerinde kadın nüfusunun erkeklerden fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, kırsaldan kente göçlerin yaşandığını ve göçe daha çok erkeklerin katıldığını doğrulamaktadır. Ancak, 2007–2010 döneminden itibaren kırsaldaki erkek nüfus oranında artış yaşanmış, 2015–2023 döneminde ise bu oran kadınlardan belirgin şekilde fazla olmuştur (Tablo 3.26 ve

Tablo 3.27). Bu durum, kırsal alanlardan kente yönelik göçün azaldığını ve kırsal yerleşimlerde erkek nüfusun yeniden arttığını göstermektedir. Bu dönemler dışında, şehir nüfusunun cinsiyet yapısında kadın ve erkek oranlarının birbirine oldukça yakın bir dağılım sergilediği görülmektedir.

Kozan ilçesinde 2007 yılından bu yana nüfusun yaş yapısında önemli bir değişim yaşanmıştır. 2007 yılında nüfusun %35,8'i 0–19 yaş grubunda yer alırken, bu oran 2023 yılında %29,2'ye gerilemiştir (Tablo 3.28 ve Tablo 3.29). 2007'de 5 yaş altındaki çocuk sayısı 10.141 iken, 14 yaş altındaki toplam nüfusun 33.383 olduğu görülmektedir. 2007 ve 2023 yıllarında yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde, her iki yılda da en geniş yaş grubunu 10–14 yaş aralığı oluşturmaktadır. Bu durum, ilçede son 10–15 yılda doğurganlık hızında belirgin bir düşüş yaşandığını ve kadın başına düşen doğum sayısında azalma olduğunu ortaya koymaktadır (Şekil 3.32 ve Şekil 3.33).

2007 yılına ait yaş piramidine Şekil 3.32'e bakıldığında, Kozan ilçesinin genç bir nüfus yapısına sahip olduğu görülmektedir. Piramidin taban kısmının genişliği, özellikle 0-14 yaş aralığında nüfusun yüksek olduğunu ortaya koymakta; bu durum, yüksek doğurganlık oranlarının ve iyileşen sağlık koşullarının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu yaş grubunda erkek çocuk sayısının kız çocuklardan fazla olması dikkat çekicidir. Faal nüfus olarak tanımlanan 15-64 yaş grubunda ise nüfus dengeli bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu grupta kadın nüfusu, erkek nüfusuna kıyasla az bir farkla daha fazladır.

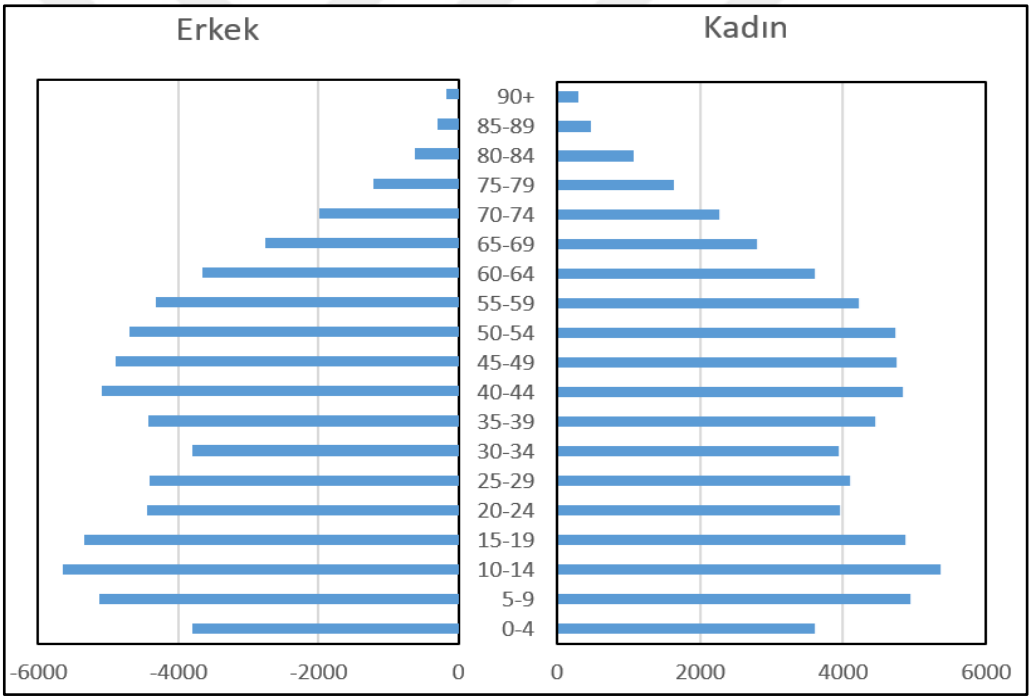
Şekil 3.32 Kozan İlçesinin Nüfus Yaş Piramidi
Kaynak: TÜİK -2007

65 yaş ve üzeri bireylerden oluşan yaşlı nüfus oranı ise oldukça düşüktür. Bu yaş grubunda kadın nüfusu, erkeklere göre belirgin şekilde daha fazladır; bu durum, kadınların ortalama yaşam süresinin erkeklere kıyasla daha uzun olduğunu göstermektedir. Yaşlı nüfusun genel toplam içindeki payının düşük olması, ilçede ortalama yaşam süresinin görece kısa, yaşlılık dönemine ulaşma oranının ise düşük kaldığını düşündürmektedir.

Genel olarak, 2007 yılına ait yaş piramidi geniş tabanı ve dar üst kısmıyla ilçede genç nüfus oranının yüksek, yaşlı nüfus oranının ise düşük olduğunu ortaya koymakta; bu durum, ortalama yaşam süresinin kısa, ölüm oranlarının ise görece yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Kozan'da 2023 yılına ait nüfus piramidi ile 2007 yılı piramidi (Şekil 3.32 ile Şekil 3.33) karşılaştırıldığında, ilçede bazı temel demografik değişimlerin yaşandığı açıkça görülmektedir. Özellikle 65 yaş ve üzeri nüfusun 2023 yılında, 2007 yılına kıyasla belirgin biçimde artmış olması dikkat çekicidir. Bu durum, geçen 16 yıllık süreçte ortalama yaşam süresinin uzadığını, yaşlı nüfus oranının arttığını ve buna bağlı olarak nüfusun belirgin şekilde yaşlandığını göstermektedir.

Söz konusu demografik dönüşümde; yaşam koşullarındaki iyileşmelerin yanı sıra tedavi ve sağlık hizmetlerinde kaydedilen gelişmelerin etkili olduğu söylenebilir. Bu gelişmeler, bireylerin daha uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmelerine olanak tanımış; dolayısıyla ortalama yaşam süresinin artmasına katkıda bulunmuştur.

Şekil 3.33 Kozan İlçesinin Nüfus Yaş Piramidi
Kaynak: TÜİK -2023

Aynı dönemde, 0–14 yaş grubunda belirgin bir azalma görülmektedir. Kadının toplumsal yapı içindeki konumunun iyileşmesi, doğurganlık oranlarının gerilemesine ve kadın başına düşen çocuk sayısında düşüş yaşanmasına yol açmıştır. Diğer yandan, nüfus piramidinin orta bölümlerinde meydana gelen genişleme, 15–64 yaş aralığındaki nüfustaki artışı yansıtmaktadır. Bu aktif nüfus grubundaki artışın temelinde, önceki yıllarda sağlık koşullarının iyileşmesine bağlı olarak doğum oranlarının yüksek seyretmesi ve bebek ölümlerinin azalması yer almaktadır. Genel olarak

değerlendirildiğinde, 2023 yılı nüfus piramidi yaşlı nüfusun arttığını, çocuk nüfusunun azaldığını ve aktif nüfusun genişleyerek ilçedeki iş gücünü güçlendirdiğini göstermektedir.

3.3.2.2.(2) Nüfusun Eğitim Durumu

Kozan ilçesinde nüfusun eğitim durumu yıllar itibarıyla önemli değişimler göstermiştir (Tablo 3.30 ve Tablo 3.32). TÜİK'in 2008 yılı verilerine göre, ilçenin toplam nüfusu 124.669 kişi olup, bu nüfusun 84.923'ü okuma ve yazma bilmektedir. Okul çağı ve üzerindeki nüfus (6 yaş ve üstü) 102.064 kişi olarak belirlenmiş ve bu grup içerisinde okuryazarlık oranı %83,2 olarak tespit edilmiştir. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise %11,4'tür. Geriye kalan %5,4'lük kesimin okuryazarlık durumu bilinmemektedir.

Tablo 3.30 Kozan İlçesinde Okur-Yazar Durumu

Kozan İlçe Genelinde Okur -Yazar Durumu (2008)	Nüfusu (6 yaş ve üzeri)			Oransal Dağılım (%)	
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Okuma ve Yazma Bilen	84.923	50.202	34.721	59,1	40,9
Okuma ve Yazma Bilmeyen	11.668	23.23	9.345	19,9	80,1
Bilinmeyen	5.473	32.26	2.247	58,9	41,1
Toplam	102.064	55.751	46.313	54,6	45,4

Kaynak: TÜİK

Tablo 3.31 Kozan'da Nüfusun Okur-Yazar Durumunun Oransal Dağılımı

6 yaş ve üzeri- (2008 Yılı)	Erkek Nüfus İçinde (%)	Kadın Nüfus İçinde (%)	Genel Nüfus İçinde (%)
Okuma ve Yazma Bilen	90,0	75,0	83,2
Okuma ve Yazma Bilmeyen	4,2	20,2	11,4
Bilinmeyen	5,8	4,9	5,4
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK

Cinsiyet dağılımı incelendiğinde, okuma-yazma bilen erkeklerin sayısının kadınlardan fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık, okuma-yazma bilmeyenler arasında kadınların oranı (%80,1) erkeklerin oranının (%19,9) oldukça üzerindedir. Altı yaş ve üzeri nüfusta, okuma-yazma bilmeyen oranı erkeklerde %4,2 iken, kadınlarda %20,2 olarak belirlenmiştir. Bu durum, kadınların eğitim olanaklarından erkeklere kıyasla daha sınırlı şekilde yararlanabildiğini göstermektedir.

Tablo 3.32 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Okur-Yazar Durumu

Kozan İlçe Genelinde Okur –Yazar Durumu (2022)	Nüfusu (6 yaş ve üzeri)			Oransal Dağılım (%)	
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Okuma ve Yazma Bilen	118.574	61.219	57.355	51,6	48,4
Okuma ve Yazma Bilmeyen	4.098	621	3.477	15,2	84,8
Bilinmeyen	321	162	159	50,5	49,5
Toplam	122.993	62.002	60.991	50,4	49,6

Kaynak: TÜİK

Tablo 3.33 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Okur-Yazar Durumunun Oransal Dağılımı

6 yaş ve üzeri - (2022 Yılı)	Erkek Nüfus İçinde (%)	Kadın Nüfus İçinde (%)	Genel Nüfus İçinde (%)
Okuma ve Yazma Bilen	98,7	94,0	96,4
Okuma ve Yazma Bilmeyen	1,0	5,7	3,3
Bilinmeyen	0,3	0,3	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK

2022 yılı verileriyle karşılaştırıldığında, okuryazarlık oranında belirgin bir artış görülmektedir. Altı yaş ve üzerindeki nüfusun %96,4'ü okuma-yazma bilmektedir. Okuma-yazma bilenlerin %51,6'sını erkekler, %48,4'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır (Tablo 3.32). Kadınların okuma-yazma oranı erkeklere kıyasla daha düşüktür. Altı yaş ve üzeri erkekler arasında okuma-yazma bilenlerin oranı %98,7 iken, bu oran kadınlarda %94 olarak ölçülmüştür. Bu gelişmeler, 2007 yılından bugüne ilçede genel okuryazarlık oranında %13,2'lik, kadınların okuryazarlığında ise %19'luk bir artış yaşandığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, okuma-yazma bilmeyenler arasında kadınların oranının %84,8 ile hâlâ yüksek seviyede olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 3.32 ve Tablo 3.33).

Tablo 3.34 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu (2008)	Nüfusu (15 yaş ve üzeri)					
	Erkek	Erkek (%)	Kadın	Kadın (%)	Toplam	Toplam (%)
Doktora	9	7.7	2	4.9	11	6.4
Yüksek Lisans	62		40		102	
Ön Lisans ve Lisans	2.850		1.558		4.408	
Lise ve Dengi	9.963	26.4	8.065	24.8	18.028	25.6
Ortaokul ve Dengi	3.435	65.9	1.730	70.3	5.165	68
İlköğretim	4.959		5.164		10.123	
İlkokul	16.531		16.023		32.554	
Toplam	37.809	100	32.582	100	70.391	100

Kaynak: TÜİK

2008 yılı itibarıyla, 15 yaş ve üzeri nüfusun eğitim niteliği yönünden (Tablo 3.34) ncelendiğinde, büyük bir kısmının ilköğretim (ilkokul, ilköğretim ve ortaokul) mezunu (%68,0) olduğu görülmektedir. Bu grubu, ortaöğretim (%25,6) ve yükseköğretim mezunları (%6,4) takip etmektedir. Yükseköğretim mezun oranının düşük olması, o dönem için ilçedeki eğitim düzeyinin genel olarak temel eğitimle sınırlı kaldığınıgöstermektedir.

İlçede, 2008 yılından 2022 yılına kadar geçen süreçte 15 yaş ve üzeri nüfusun eğitim niteliği yönünden demografik değişimi (Tablo 3.34 ve Tablo 3.35) incelendiğinde, yine nüfusun büyük bölümünü ilköğretim (ilkokul, ilköğretim ve ortaokul) kademesi mezunu bireylerin oluşturduğu (%52,1) görülmektedir. Ortaöğretim mezunlarında 2008 yılına göre artış olmakla birlikte, asıl önemli artış yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) kademesinde yaşanmıştır. Yükseköğretim mezunlarının oranının süreç içerisinde %6,4'ten %19,3'e yükseldiği görülmektedir. Bu durum, eğitim kademeleri arasında geçişin yukarıya doğru olduğunu ve eğitimde nicel bir iyileşme yaşandığını göstermektedir. Ayrıca, 2022 yılında ilköğretim kademesinde yaşanan azalma, bu düzeyi tamamlayan bireylerin lise ve dengi okullara yöneliminde artış olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3.35 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu (2022)	Nüfusu (15 yaş ve üzeri)					
	Erkek	Erkek (%)	Kadın	Kadın (%)	Toplam	Toplam (%)
Doktora	36	19,5	27	19,1	63	19,3
Yüksek Lisans	848		576		1.424	
Ön Lisans ve Lisans	8.943		7.991		16.934	
Lise ve Dengi	15.864	31,4	11.410	25,4	27.274	28,6
Ortaokul ve Dengi	11.462	49,1	8.697	55,5	20.159	52,1
İlköğretim	4.694		4.069		8.763	
İlkokul	8.636		12.216		20.852	
Toplam	50.483	100	44.986	100	95.469	100

Kaynak: TÜİK

Kozan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olarak 2024 yılı verilerine göre toplam 154 öğretim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların 119'u resmi, 36'sı ise özel statüdedir. Toplamda 117 kurum örgün öğretim kapsamında faaliyet göstermekte olup, bunların 110'u resmi, 7'si ise özel öğretim kurumudur (Tablo 3.36). Örgün eğitim dışında faaliyet gösteren 8 adet resmi kurum (İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezi, Mesleki Eğitim Merkezi, Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Bilim ve Sanat Merkezi, Öğretmenevi ve Özel Eğitim Uygulama Okulu gibi) ile birlikte, özel statüde yurtlar, motorlu taşıt sürücü kursları, rehabilitasyon merkezleri ve muhasebe kursları gibi alanlarda hizmet veren toplam 29 özel eğitim kurumu bulunmaktadır. Kozan'daki örgün eğitim kurumlarında toplam 28.836 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu öğrencilerin 3.298'i okul öncesi, 8.504'ü ilkokul, 8.645'i ortaokul ve 8.389'u lise

kademesinde eğitim almaktadır. Bu okullarda görev yapan toplam öğretmen sayısı ise 2.258'dir. Ayrıca, toplam okul personeli sayısı 2.473 kişiden oluşmaktadır (Tablo 3.36). Bu veriler, ilçede eğitim altyapısını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 3.36 Kozan İlçesi'nde Okul ve Öğrenci Sayı

Okul Türü	Okul Sayısı		Öğrenci Sayısı	Okul Personel Sayısı	
	Resmi	Özel			
Okul Öncesi	13	1	3.298	İdari Kadro	215
İlköğretim	53	1	8.504	Öğretmen	2.089
Orta	29	1	8.645	Sözleşmeli Öğrt.	144
Lise	15	4	8.389	Üçretli Öğrt.	25
Toplam	110	7	28.836	Personel Toplam	2.473

Kaynak: Kozan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2024

1993 yılında Çukurova Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Kozan Meslek Yüksekokulu, 1993-1994 öğretim yılında eğitim faaliyetlerine başlamıştır. 2000 yılından bu yana Çanaklı Mahallesi'nde 7.500 m² kapalı alana sahip kendi binasında eğitim vermektedir.

Tablo 3.37 Kozan'daki Çukurova Üniversitesi'nin Öğrenci Sayısı

Çukurova Üniversitesi (Kozan Yerleşkesi) (2023)	
Meslek Yüksekokulu	**Öğrenci Sayısı**
Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	187
Bilgisayar Programcılığı	156
Yerel Yönetimler	145
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	130
Bahçe Tarımı	117
Bankacılık ve Sigortacılık	137
İşletme Fakültesi	**Öğrenci Sayısı**
İşletme Bölümü	150
Turizm İşletmeciliği Bölümü	0
Toplam	1.022

Kaynak: Kozan Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü, 2023

Yüksekokul bünyesinde 2023 yılı kayıtlarında Tablo 3.37'e Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı, Bilgisayar Programcılığı, Yerel Yönetimler, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, Bahçe Tarımı ile Bankacılık ve Sigortacılık olmak üzere altı programda iki yıllık ön lisans eğitimi verilmektedir. Aynı yerleşkede ayrıca dört yıllık İşletme Fakültesi yer almakta ve burada İşletme ile Turizm İşletmeciliği bölümleri bulunmaktadır (Turizm bölümünde aktif öğrenci bulunmamaktadır). 2023 yılı itibarıyla toplam öğrenci sayısı 1.022'dir ve okulda 18 akademik personel görev yapmaktadır. Yüksekokulun yerleşkesi şehre çok yakın olduğu için şehir merkezine ulaşım açısından

kolaylık sağlamaktadır. Bölgede yeni bölümlerin açılması beklenmektedir. Yüksek okulun varlığı, ilçenin sosyoekonomik kalkınmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

3.3.2.2.(3) Nüfusun Hanehalkı Büyüklüğü

"Hane halkı büyüklüğü", genellikle bir evde birlikte yaşayan kişi sayısını ifade eder. Bu kavram, bir ülkenin veya bölgenin demografik yapısını anlamak açısından önem taşır. Aynı çatı altında yaşayan bireylerin sayısı, aileden aileye farklılık gösterebildiği gibi; kırsal ve kentsel yerleşim bölgeleri arasında da değişkenlik gösterebilmektedir (Başıbüyük, 2005).

TÜİK verilerine göre, 2023 yılı itibarıyla ilçede 42.610 hanede toplam 132.642 kişi yaşamaktadır. İlçe genelinde ortalama hane halkı büyüklüğü, yıllar içerisinde azalma eğilimi göstermektedir. 2012 yılında 3,8 olan ortalama hane halkı büyüklüğü, 2023 yılı itibarıyla 3,06'ya gerilemiştir (Tablo 3.38).

Tablo 3.38 Kozan İlçesi'nde Yıllara Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ort. Hanehalkı Büyüklüğü	3,8	3,72	3,68	3,61	3,56	3,52	3,44	3,39	3,32	3,23	3,11	3,06

Kaynak: TÜİK istatistikleri

Aileler, büyüklüklerine göre geniş ve çekirdek olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Araştırma alanının genelinde, çekirdek aile tipi baskındır. Bu durum, ailelerin genellikle anne, baba ve çocuklardan oluştuğunu göstermektedir. Dolayısıyla, ilçede geniş aile yapısı günümüzde giderek kaybolmaktadır. Mevcut sınırlı sayıdaki geniş aileler ise daha çok kırsal kesimlerde bulunmaktadır. İlçede hane halkı büyüklüğündeki bu genel azalma, sosyoekonomik yapıdaki değişimlerle doğrudan ilişkilidir. İlçe, tarım toplumundan sanayi ve hizmet odaklı bir toplum yapısına doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm; eğitim seviyesinin artması, kentleşme, evlilik yaşının yükselmesi, kadınların iş gücüne daha fazla katılması ve toplum içindeki rollerinin değişmesiyle şekillenmiştir. Söz konusu toplumsal ve ekonomik değişim, ailelerin çocuk sahibi olma konusundaki tercihlerinde belirleyici olmuş ve sağlık hizmetlerinden yararlanarak doğum kontrol yöntemlerini benimsemelerine zemin hazırlamıştır. Buna bağlı olarak, geleneksel aile yapısı yerini çekirdek aile yapısına bırakmış; bu durum, doğal olarak hane halkı büyüklüğünün azalmasına yol açmıştır.

3.3.2.2.(4) Yerleşme Tiplerine Göre Nüfus

Kozan ilçesinde, nüfusun 1935 yılından günümüze kadar olan gelişimi incelendiğinde, 2000 yılına kadar düzenli bir artış eğilimi görülmektedir. 2000–2007 yılları arasında ise ilçe nüfusunda bir miktar azalma yaşanmış, ancak bu dönemin ardından artış eğilimi – ivmesi azalmış olsa da – devam etmiştir. Nüfusun şehir ve kırsal yerleşimlere göre dağılımı incelendiğinde, birbirinden farklı eğilimler göze çarpmaktadır (Tablo 3.39 ve Şekil 3.31).

Tablo 3.39 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi ve Oransal Dağılımı (Şehir-Kır)

Yıllar	Şehir Nüfusu	Oran %	Kırsal Nüfusu	Oran %	Toplam Nüfus	Oran %
1935	5.040	17,9	**23.038	82,1	28.078	100,0
1940	5.672	18,1	**25.678	81,9	31.350	100,0
1945	6.821	20,1	**27.190	79,9	34.011	100,0
1950	7.844	19,3	**32.762	80,7	40.606	100,0
1955	11.356	21,4	**41.773	78,6	53.129	100,0
1960	15.159	24,7	**46.304	75,3	61.463	100,0
1965	20.236	27,7	**52.690	72,3	72.926	100,0
1970	26.097	32,0	**55.529	68,0	81.626	100,0
1975	32.045	35,8	**57.360	64,2	89.405	100,0
1980	42.462	41,8	**59.141	58,2	101.603	100,0
1985	50.324	44,8	**61.986	55,2	112.310	100,0
1990	54.451	47,3	**60.694	52,7	115.145	100,0
2000	75.833	57,9	**55.042	42,1	130.875	100,0
2007	72.463	58,4	51.517	41,6	123.980	100,0
2010	76.864	60,5	50.236	39,5	127.100	100,0
***2015**	87.584	67,8	41.658	32,2	129.242	100,0
***2020**	94.215	70,9	38.759	29,1	132.974	100,0
***2023**	92.101	69,4	40.541	30,6	132.642	100,0

Kaynak: (DİE ve TÜİK, 1935-2023 Nüfus Verilerinden Hesaplanmıştır.)

*(Kır ve Kent Nüfusu ADNKS'den Çalışma Alanındaki 18 Mahalleye Göre Tasnif edilmiştir.) ** Kırsal Nüfus 2008 yılında ki idari sınırlara göre uyarlanmıştır.

Bu eğilimler incelendiğinde, 1935–1985 yılları arasında kırsal nüfusun sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Ancak, 1985 yılından itibaren kırsal nüfusta azalma eğilimi başlamış ve bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Buna karşılık, şehir nüfusu 1935 yılından itibaren sürekli artarak 2020 yılına kadar yükselme eğilimi göstermiştir. Ancak, son yıllarda bu eğilim durma noktasına gelmiştir. 1935–1975 döneminde toplam nüfusun %60'ından fazlası kırsal kesimde yaşarken, şehirde yaşayanların oranı %40'ın altında kalmıştır. 1975 sonrasında kırsal nüfus oranı giderek azalmaya başlamış, buna karşılık şehir nüfusu oranında artış görülmüştür. Bu değişim, özellikle 2000 yılında belirginleşmiş; kırsal nüfus oranı ilk kez %50'nin altına düşmüş ve 2020 yılı itibarıyla %29'a kadar gerilemiştir.

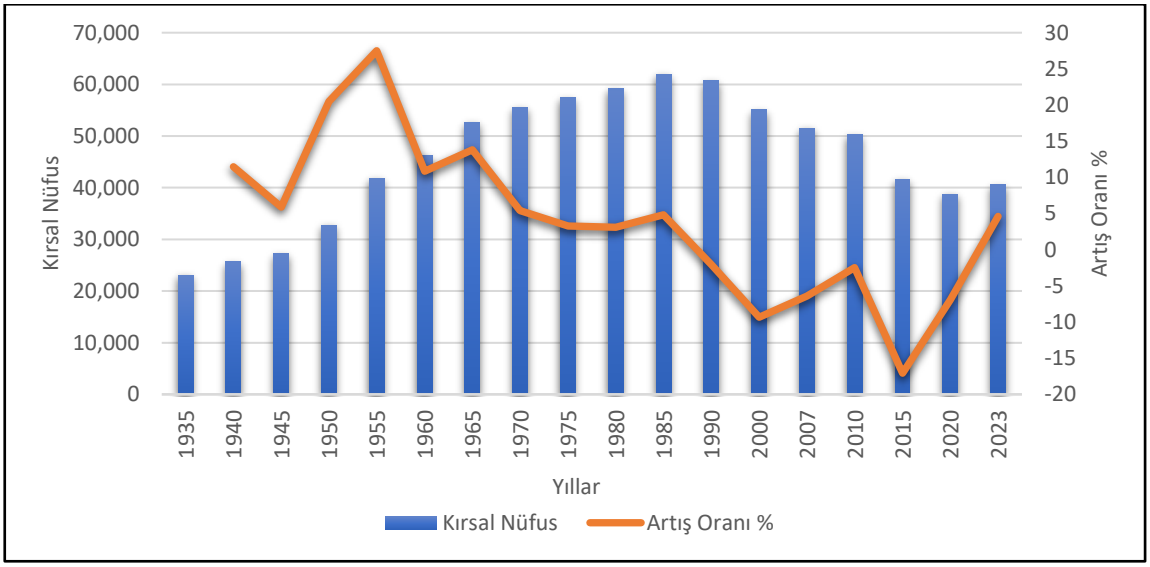
2023 yılı verilerine göre, 103 mahalleden oluşan Kozan ilçesinde toplam 132.642 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 92.101'i (%69,4) şehirdeki 18 mahallede, 40.541'i (%30,6) ise kırsaldaki 85 mahallede ikamet etmektedir. Kır ve şehir nüfusu arasındaki bu oransal değişim hem Türkiye genelindeki hem de Kozan özelindeki sosyoekonomik dönüşümün açık bir göstergesidir.

3.3.2.2.(4).(a). Kır Nüfusu

Kırsal nüfus, tarım ve hayvancılıkla geçinen, şehir merkezine uzak mahallelerde yaşayan nüfus topluluklarını ifade etmektedir (Özcağlar,1997, s.7). 2012'de çıkan Büyükşehir yasası ile birlikte ilçedeki bütün köyler mahalle statüsüne geçse de bu yerleşimlerin çoğu hâlen kırsal nitelik taşımaktadır. Resmi olarak mahalle statüsünde bulunmakla birlikte, gelişmişlik düzeyi açısından Kozan'da kırsal yaşam varlığını sürdürmektedir.

3.3.2.2.4.(a).1 Kırsal Nüfusun Gelişimi

Kozan ilçesinde, kırsal nüfus 1935 ile 1985 yılları arasında istikrarlı bir artış göstermiştir. 1935 yılında 23.038 olan kırsal nüfus, 1955'te 41.773'e, 1985 yılında ise en yüksek seviyesine ulaşarak 61.986 kişiye yükselmiştir (Şekil 3.34). Ancak, 1985 sonrası dönemde kır nüfusu sürekli bir azalma eğilimine girmiş, 2010 yılında 50.236 kişiye, 2020 yılında ise 38.759 kişiye kadar gerilemiştir. Bu düşüşe rağmen, 2023 yılında bir önceki yıla göre 1.782 kişilik bir artış yaşanmış ve kırsal nüfusun 40.541'e ulaştığı görülmektedir (Tablo 3.40).

Şekil 3.34 Kozan İlçesi'nde Kırsal Nüfusun Gelişimi

Tablo 3.40 ve Şekil 3.34'e 1935–1940 döneminde kırsal nüfus %11,5 oranında artarken, 1940–1945 yılları arasında bu artış hızı neredeyse yarı yarıya azalarak %5,9 seviyesinde kalmıştır. Bu düşüşte, II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki dolaylı etkileri önemli rol oynamıştır (Doğanay, 1997, s. 157). Savaş sonrasında, 1950–1955 yılları arasında kırsal nüfus artış hızı %27,5 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak,

bu tarihten sonra kırsal nüfus artış oranı giderek azalmış; 1955–1960 döneminde %10,8, 1960–1965 arasında %13,8 oranında artış gözlemlenirken, 1965–1970 döneminde bu oran %5,4'e, 1970–1975 arasında %3,3'e ve 1975–1980 döneminde ise %3,1'e gerilemiştir. 1980–1985 yılları arasında ise sadece %4,8'lik bir artış kaydedilmiştir. Bu veriler, 1965–1985 arasındaki büyümenin siyasi, sosyal ve ekonomik belirsizlikler nedeniyle giderek yavaşladığını göstermektedir. 1985 sonrasında ise kırsal nüfus genel olarak azalmış; özellikle 1990'lı yıllarda kırsal nüfus artış oranı ilk kez negatife dönerek %−2,08 azalma göstermiştir. En belirgin düşüş ise 2015 yılında yaşanmış ve kırsal nüfus bir önceki döneme göre %17,1 oranında azalmıştır. Bu süreçte, şehirleşmenin artması, ekonomik geçim kaynaklarının çeşitlenmesi ve sosyal hizmetlerin kent merkezlerinde yoğunlaşması, kırsal alanlardan şehirlere olan göçü hızlandırmıştır.

Tablo 3.40 Kozan İlçesi'nde Nüfusun Dönemler Arasında Oransal Gelişimi (Şehir-Kır)

Yıllar	Şehir Nüfusu	Oran %	Kırsal Nüfusu	Oran %	Toplam Nüfus	Artan Nüfus	Oran %
1935	5.040		**23.038		28.078		
1940	5.672	12,5	**25.678	11,5	31.350	3.272	11,7
1945	6.821	20,3	**27.190	5,9	34.011	2.661	8,5
1950	7.844	15,0	**32.762	20,5	40.606	6.595	19,4
1955	11.356	44,8	**41.773	27,5	53.129	12.523	30,8
1960	15.159	33,5	*46.304	10,8	61.463	8.334	15,7
1965	20.236	33,5	**52.690	13,8	72.926	11.463	18,7
1970	26.097	29,0	**55.529	5,4	81.626	8.700	11,9
1975	32.045	22,8	**57.360	3,3	89.405	7.779	9,5
1980	42.462	32,5	**59.141	3,1	101.603	12.198	13,6
1985	50.324	18,5	**61.986	4,8	112.310	10.707	10,5
1990	54.451	8,2	**60.694	-2,1	115.145	2.835	2,5
2000	75.833	39,3	**55.042	-9,3	130.875	15.730	13,7
2007	72.463	-4,4	**51.517	-6,4	123.980	-6.895	-5,3
2010	76.864	6,1	50.236	-2,5	127.100	3.120	2,5
2015	*87.584	13,9	41.658	-17,1	129.242	2.142	1,7
2020	*94.215	7,6	38.759	-7,0	132.974	3.732	2,9
2023	*92.101	-2,2	40.541	4,6	132.642	-332	-0,2

Kaynak: (DİE ve TÜİK, 1935-2023 Nüfus Verilerinden Hesaplanmıştır.) *Kır ve Kent Nüfusu ADNKS'den Çalışma Alanındaki 18 Mahalleye Göre Tasnif edilmiştir. ** Kırsal Nüfus 2008 yılında ki idari sınırlara göre uyarlanmıştır.

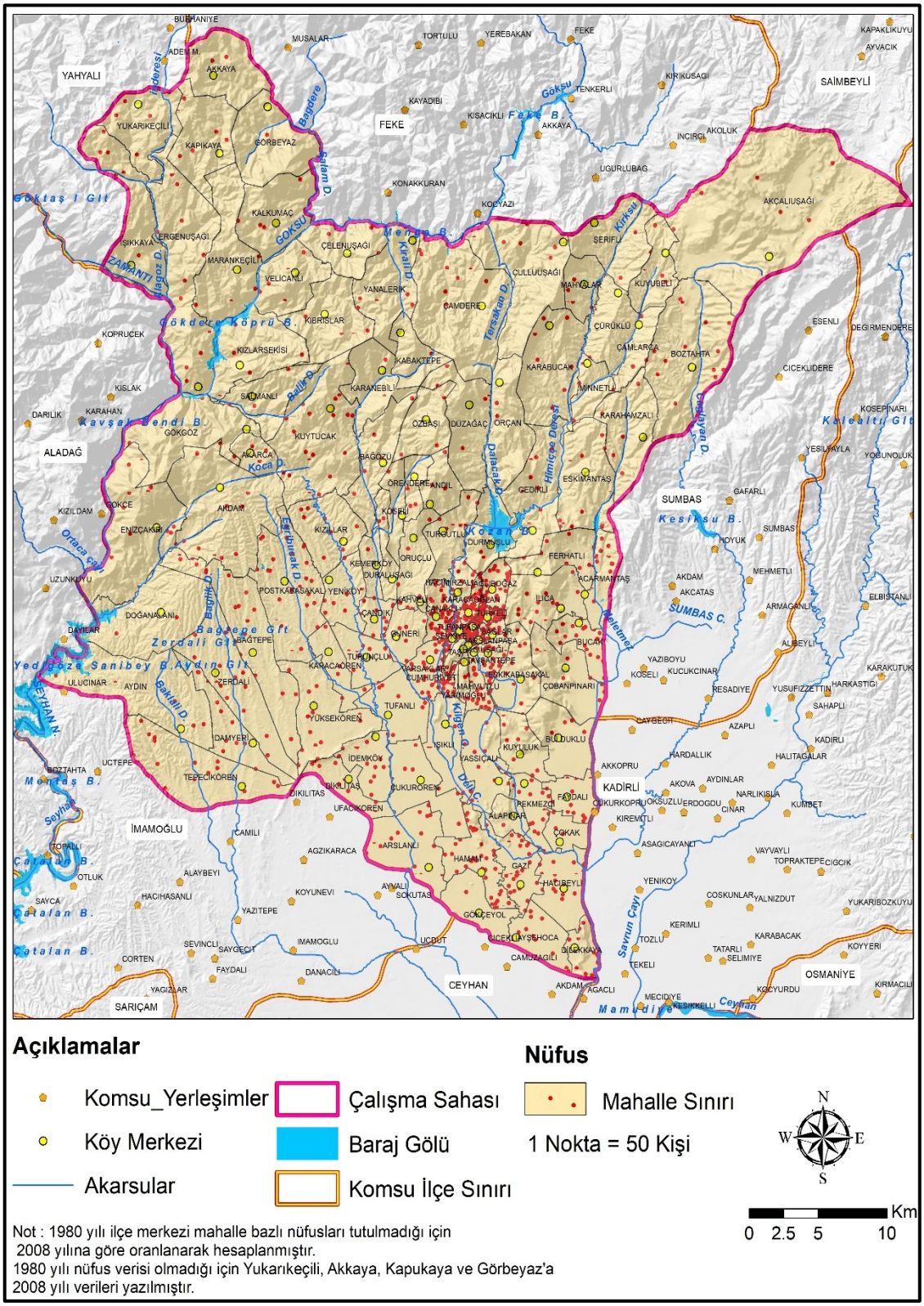
Bu veriler doğrultusunda, Kozan'da kırsal nüfusun değişimi büyük ölçüde sosyoekonomik ve siyasal gelişmelere bağlı olarak şekillenmiştir. Özellikle, tarımsal faaliyetlerin modernleştiği, sulama ve makineleşmenin yaygınlaştığı dönemlerde kırsal nüfusun arttığı; siyasi istikrarsızlıkların, ekonomik krizlerin ve şehirlerdeki cazibenin arttığı dönemlerde ise azaldığı görülmektedir. 1935 yılından bu yana süregelen kırsaldan kente göç olgusu, ilçede kırsal nüfusun değişiminde önemli bir etken olmuştur. Kırsal kesimde doğal nüfus artışı daha yüksek olmasına rağmen, göç

nedeniyle şehir nüfusu daha hızlı artmıştır. Bu durum, şehirin nüfus oranını artırmış, kırsalın nüfus oranını ise düşürmüştür. Öyle ki, 1935'te %82 olan kırsal nüfus oranı günümüzde %30,6'ya kadar gerilemiştir (Tablo 3.40 ve Şekil 3.34).

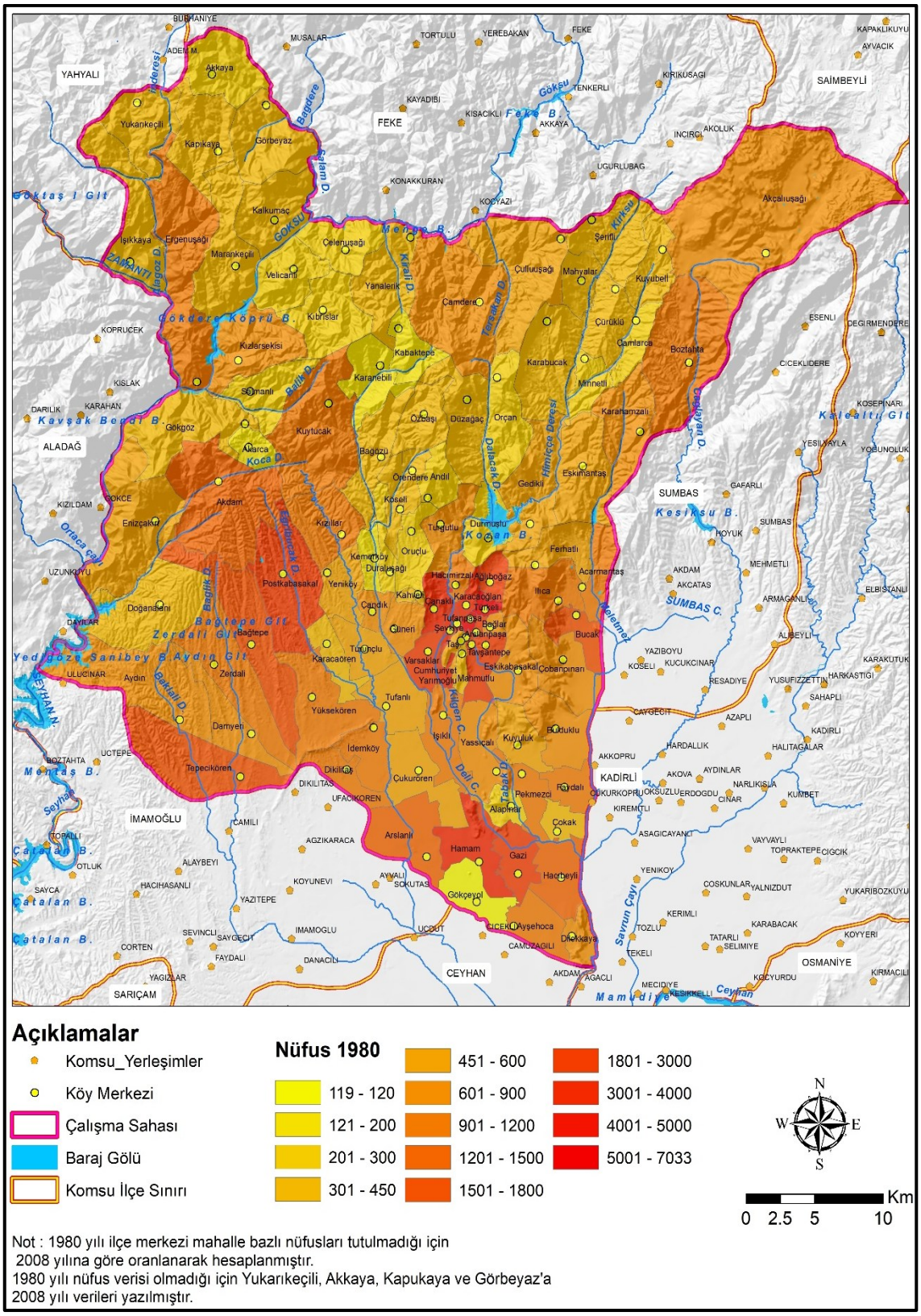
3.3.2.2.4.(a).2 Nüfusun Dağılış ve Yoğunluğu

TÜİK verileri kullanılarak ArcMap ortamında hazırlanan 1980 yılına ait nüfus dağılım haritası Şekil 3.35 ncelendiğinde, Kozan ilçesinde nüfusun belirli alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle, akarsu vadileri ile dağ eteklerindeki köyler nüfusun kümelendiği bölgeler olarak öne çıkmaktadır. İlçenin güneyinde yer alan ve sulamanın yaygınlaştığı alüvyon ova kuşağı, tarımsal üretim kapasitesinin yüksekliği nedeniyle yoğun nüfus barındırmaktadır. Adana–Kozan ve Kozan–Kadirli karayolları çevresi ile doğuda Ilıca ve Acarmantaş; güneyde ise Hamam, Gazi, Hacıbeyli, Faydalı, Çukuröreni ve Yükseköreni çevresindeki verimli tarım alanlarında nüfusun yoğunlaştığı dikkat çekmektedir (Şekil 3.35, Şekil 3.36 ve Şekil 3.37). Ancak, bu yoğunluk ilçenin tüm kesimlerinde eşit şekilde dağılmamıştır. Özellikle ilçenin kuzey kesimlerinde yer alan dağlık alanlarda sert iklim koşulları ve eğimli arazilerin yaygınlığı yerleşim olanaklarını önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Bu bölgelerde tarıma elverişli alanların sınırlı olması ve sulama olanaklarının yetersizliği, tarımsal faaliyetlerin gelişmesini engellemekte; dolayısıyla nüfus yoğunluğunu da belirgin biçimde düşürmektedir. Sonuç olarak, Kozan ilçesinde nüfusun dağılımı; iklim, topografya ve su kaynakları gibi doğal etmenler ile ulaşım, tarımsal faaliyetler ve altyapı gibi beşerî faktörlerin etkileşimiyle şekillenmekte, bu durum ilçede dengeli bir nüfus dağılımının oluşmasını engellemektedir.

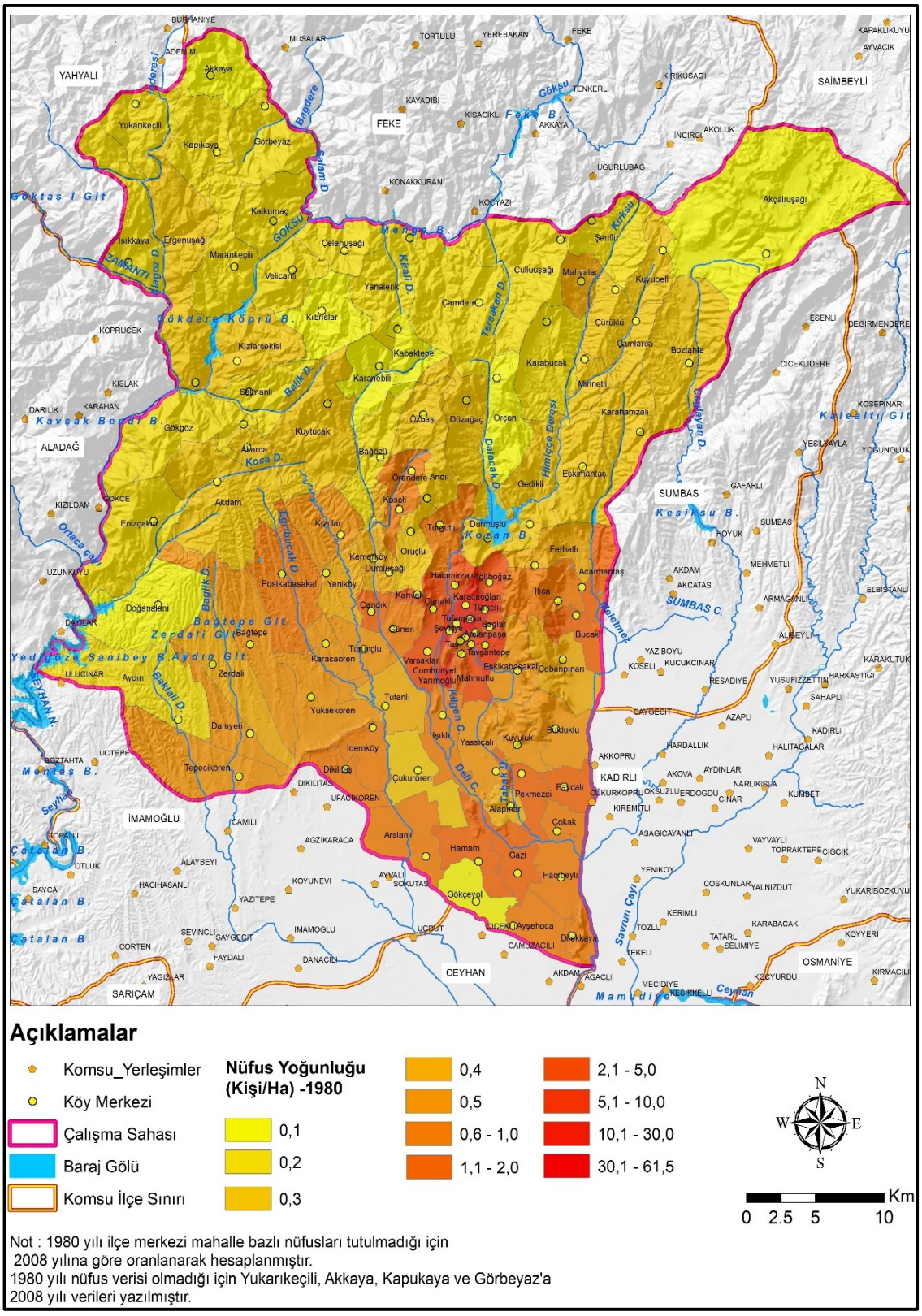
***Not**: 1980 yılı haritalarının oluşturulmasında aşağıdaki yol izlenmiştir. 1980 yılında hem Kozan ilçesinin idari sınırları hem de mahalle sınırları günümüzdeki sınırlardan farklılık göstermektedBu durum, yalnızca ilçe merkezinde değil, köylerde de farklıdır. Hatta bazı mahallelerde zamanla bölünmeler yaşanmış, bu da mahalle sayısını ve yapısının kendi içinde dahi değişmesine neden olmuştur. Örneğin 2000 yılında, Feke Mansurlu nahiyesine bağlı olan Yukarıkeçili ve Kalkumaç köyleri, idari olarak Kozan ilçesine bağlanmıştır. Aynı yıl içerisinde Yukarıkeçili köyü; Akdam, Kapıkaya ve Yukarıkeçili olmak üzere üç ayrı köye ayrılmıştır. Önceki dönemlerde nüfus olarak Yukarıkeçili olarak kayıtlara geçmiştir. Aynı yıllarda, Mansurlu nahiyesine bağlı olan Musalar köyü de üçe bölünmüş ve yeni oluşturulan Görbeyaz 2004 yılında coğrafi koşullar nedeniyle Kozan'a bağlanmıştır. Bu çalışmada kullanılan 1980 yılına ait haritalar, günümüz idari sınırları (2008 yılı) esas alınarak hazırlanmıştır. Ancak yeni oluşturulan köylerini geçmiş yıllara ait nüfusları olmadığı için ya da birlikte tutulduğu için, o dönemin birlikte tutulduğu köyler ya da mahallerin nüfus bilgileri bölünmenin yaşandığı en yakın tarihteki nüfus kayıtlarıyla (2008 yılı) kıyaslanarak ve orantılanarak oluşturulmuştur. Böylece daha gerçekçi bir harita elde edilmiştir. 2007 yılına ait nüfus kayıtları da vardır. 2008 yılı arasında çok bir farklılık yoktur. Bölünmeden önceki Musalar (en fazla 1159 kişi-1985) (Görbeyaz-365 kişi 2007 yılı) ve Yukarıkeçili (en fazla 1056 kişi-1985 yılı) köylerinin toplam nüfusları da incelenmiş ona göre kurgulanmıştır. 2008 yılının yapılması uygun görülmüştür. Önceki yıllarda ilçe merkezinde mahalle sayısı 8 olduğu için 2008 yılında bölünerek 15 mahalleye çıkarılmıştır. Bölünerek oluşturulan mahalleleri geriye dönük nüfusları olmadığı için bölünen mahallenin 1980 yılındaki nüfusları en yakın mahalle kayıtlı olan 2008 yılındaki nüfusları ile orantılanarak elde edilmiştir.*

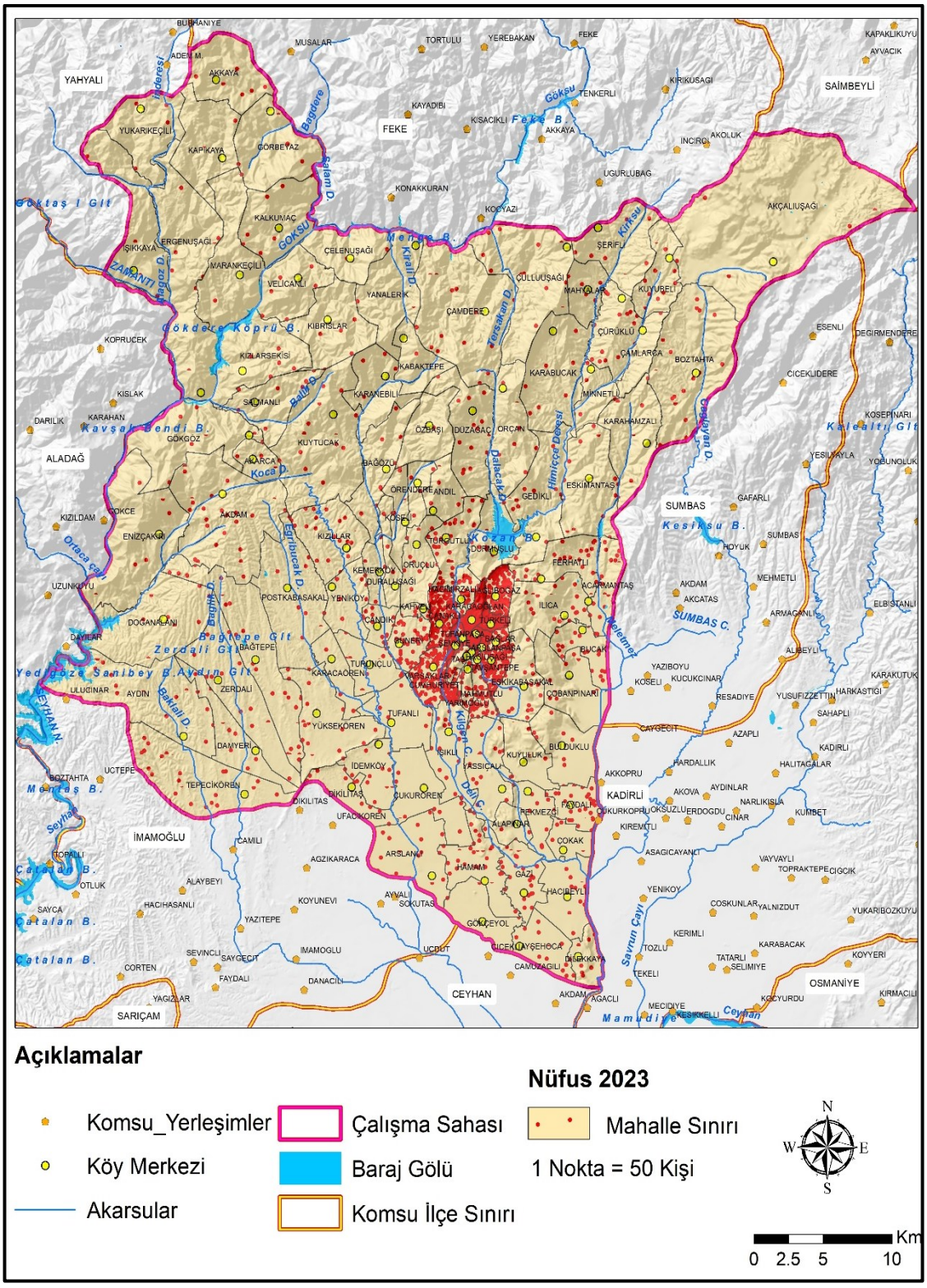
Şekil 3.35 Kozan İlçesi'nin Nüfus Dağılışı Haritası (1980)

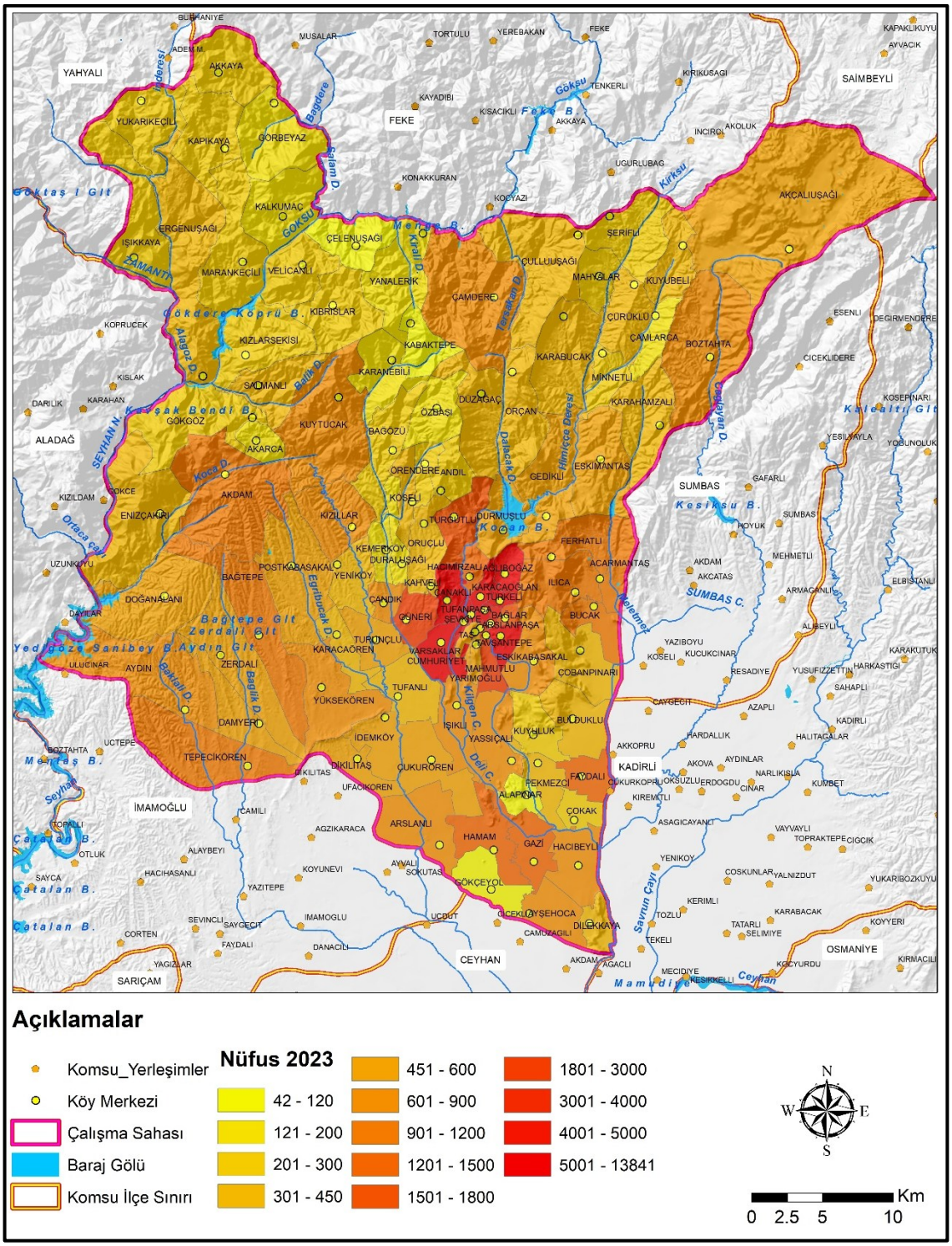
Şekil 3.36 Kozan İlçesi'nin Nüfus Büyüklüğü Haritası (1980)

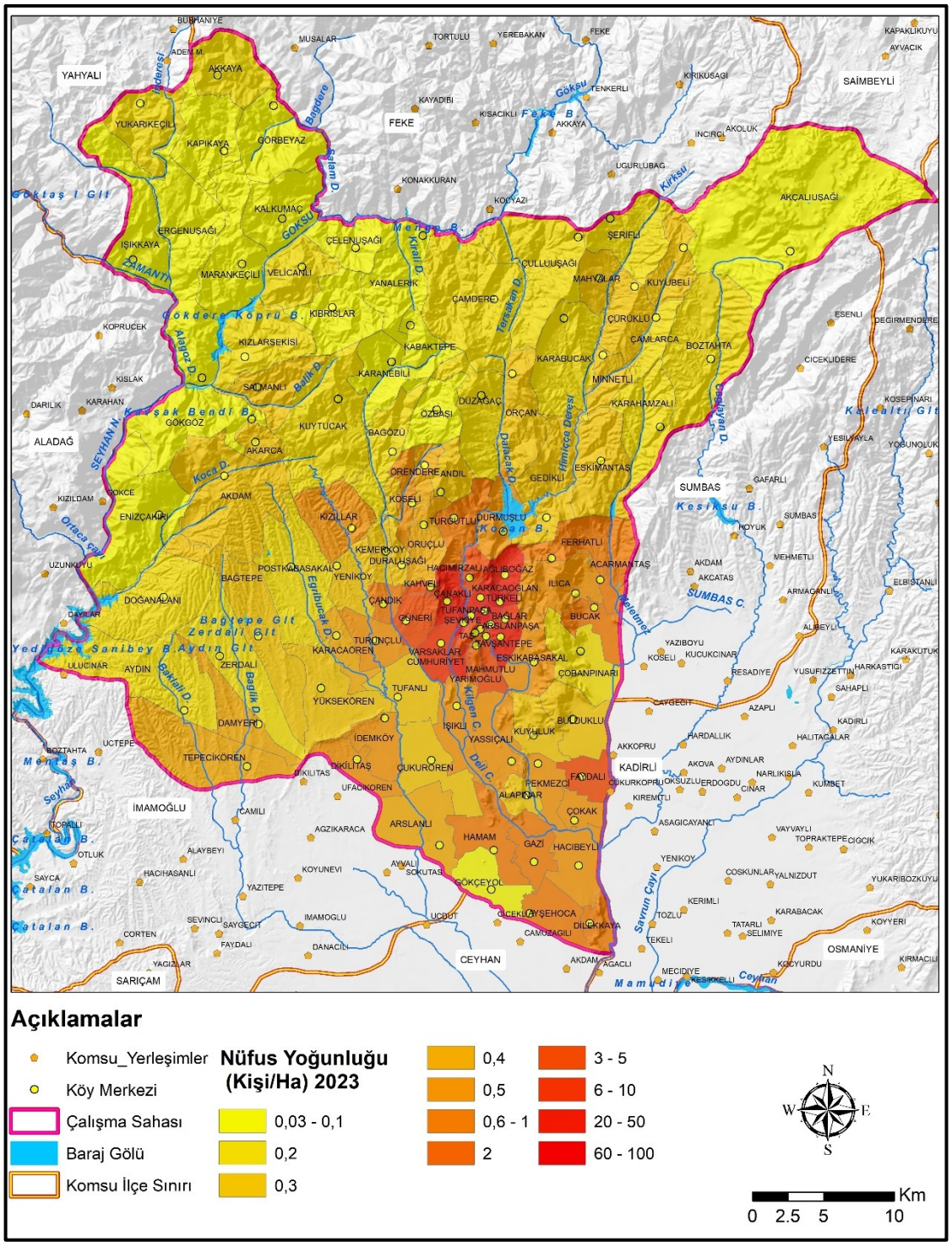
Şekil 3.37 Kozan İlçesi'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası (1980)

Şekil 3.38 . Kozan İlçesi'nin Nüfus Dağılışı Haritası (2023)

Şekil 3.39 Kozan İlçesi'nin Nüfus Büyüklüğü Haritası (2023)

Şekil 3.40 Kozan İlçesi'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası (2023)

Harita incelendiğinde (Şekil 3.35), 1980 yılına kadar olan dönemde, Kozan ilçesindeki nüfus dağılımında belirgin bir değişiklik yaşanmadığı, geçmiş dönem TÜİK köy nüfus verileri kıyaslandığında söylenebilir. Bu süreçte nüfus, genellikle dağlık alanlardaki vadilerin iç kısımlarında, drenaj koşullarının elverişli olduğu ova alanlarında, Kozan Ovası'nın Toros Dağları'na açılan etek bölgelerinde ve ulaşım yollarının geçtiği güzergâhlarda yoğunlaşmıştır. Bu durum, nüfus dağılımı ve

yoğunluğu üzerinde doğrudan etkili olmuş; söz konusu bölgelerdeki yerleşim birimleri diğer alanlara kıyasla daha büyük nüfuslara ev sahipliği yapmıştır (Şekil 3.36 ve Şekil 3.37).

1970'li yıllardan itibaren, tarımsal faaliyetlerin gelişmesi, sıtma hastalığının kontrol altına alınması ve tarımsal sulama imkânlarının artması gibi faktörler, dağ köylerine göre ova ve çevresindeki köylerde nüfus artışının hızlanmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda, nüfus dağılımı daha dengeli bir görünüm kazanmış; özellikle Kozan şehir merkezi ve ova alanında yer alan köylerde nüfus yoğunluğu artmıştır. Sulanabilir tarım alanlarının yaygınlaşması, bahçe tarımının da gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ovanın kuzeyinde yer alan hafif engebeli alanlarda ise sulu tarım yeterince gelişmemiş olmasına rağmen, 1980 yılı itibarıyla bu bölgelerde de nispeten dengeli bir nüfus dağılımı gözlenmektedir (Şekil 3.35 Şekil 3.38). Buna karşılık, 1980 öncesinde önemli miktarda nüfus barındıran bazı dağ köyleri; tarımsal faaliyetlerin sınırlı olması, iklim koşullarının elverişsizliği, ürün çeşitliliğinin azlığı ve sulama imkânlarının yetersizliği gibi nedenlerle gelişme gösterememiştir. Bu olumsuz koşullar, yerleşmelerin nüfusuna da yansımış ve nüfus yoğunluğunu olumsuz yönde etkilemiştir (Şekil 3.39 ve Şekil 3.40).

Tablo 3.41 Kozan İlçesi'nde Nüfusunun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı

Yükselti Basamakları (Metre)	Yerleşme Sayısı (2023 Yılı)	Oran %	Nüfus	Oran %
0-300	52	50	112.730	85
301-600	15	15	8.818	7
601-900	23	22	75.04	6
901-1200	10	10	2.524	2
1201-1520	3	3	1.066	1
1521-2300	0	0	0	0
TOPLAM	**103**	**100**	**132.642**	**100**

Tablo 3.42 Kozan İlçesi'nde Kırsal Nüfusunun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı

Yükselti Basamakları (Metre)	Kırsal (2023 Yılı)			
	Yerleşme Sayısı	Yerleşme Oranı %	Nüfus Sayısı	Nüfus Oranı %
0-300	34	40	20.629	51
301-600	15	18	8.818	22
601-900	23	27	7.504	19
901-1200	10	12	2.524	6
1201-1520	3	4	1.066	3
1521-2300	0	0	0	0
TOPLAM	**85**	**100**	**40.541**	**100**

2023 yılı nüfus verileri yükselti basamaklarına göre (Tablo 3.41) eğerlendirildiğinde, ilçe nüfusunun %85'inin 0–300 metre, %7'sinin ise 301–600 metre yükselti aralığında yaşadığı görülmektedir. Bu durum, nüfusun büyük bölümünün Kozan şehir merkezi ile Kozan Ovası'ndaki yerleşim birimlerinde toplandığını göstermektedir. Bu alanlar hem iklim koşullarının elverişli olması hem de düz ve tarıma uygun arazilerin bulunması nedeniyle yoğun nüfus barındırmaktadır. Kırsal yerleşmeler açısından (Tablo 3.42) değerlendirildiğinde ise nüfusun %40'ı 0–300 metre, %18'i ise 301–600 metre yükselti basamağında yaşamaktadır. Yükselti basamakları ile doğal koşullar arasındaki ilişkinin, nüfus büyüklüğünü doğrudan etkilediği anlaşılmaktadır. 0–600 metre aralığındaki yükselti basamağının nüfusun %92'sini barındırması, ovanın tarım, ekonomi ve nüfus üzerindeki etkisinin doğal bir sonucudur. Buna karşın, yüksek kesimlerde yer şekillerinin dağlık ve engebeli yapısı, ulaşımın güç olması ve ekonomik aktivitelerin sınırlı kalması nüfus gelişimini sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda, 1.200 metre üzerindeki alanlarda sadece 3 yerleşme bulunurken, 1.520 metrenin üzerindeki alanlarda yaşam koşullarının zorluğu nedeniyle daimî yerleşim bulunmamaktadır.

Kozan ilçesi'ndeki daimî kırsal yerleşmeleri, nüfus büyüklüklerine göre dört gruba ayırmak mümkündür (Tablo 3.43). 2023 yılı verilerine göre, Kozan ilçesindeki kırsal yerleşmelerin %29'u, yani 25 köy, 1–250 kişi arasında nüfusa sahipken, nüfusu 251–500 kişi arasında olan köylerin sayısı 28 olup, ilçedeki toplam köylerin %33'ünü oluşturmaktadır. Nüfusu 501–750 kişi arasında olan köylerin sayısı ise 17 olup, bu gruptaki köylerin oranı %20'dir. Ayrıca, nüfusu 750 ve daha fazla olan 15 köy (%18) bulunmaktadır ve bu köylerden 7 tanesinin nüfusu 1.000'in üzerindedir. Bu köylerden Bucak, Tepecikören, Gazi ve Hacıbeyli sosyoekonomik açıdan kasaba özellikleri taşımaktadır.

Nüfusu 250'nin altında olan köyler genellikle dağlık ve eğimli bir topografyaya sahip olup, tarım alanlarının dar, toprak verimliliğinin düşük ve sulama imkânlarının yetersiz olduğu bölgelerde yer almaktadır. Ayrıca bu köylerde yükseltinin fazla olması nedeniyle ılıman iklim koşulları yerini sert iklim şartlarına bırakmıştır. Buna karşın, yükseltisi fazla ve iklim koşulları olumsuz olmakla birlikte, geniş düzlük arazilere sahip köylerde (örneğin Akçalıuşağı) verimli topraklar sayesinde nüfus yoğunluğunun daha fazla olduğu görülmektedir. Genel olarak nüfusu yüksek olan köyler genellikle geniş tarım alanlarına ve verimli tarımsal faaliyetlere uygun koşullara sahiptir. Özellikle sulama imkânlarının gelişmesi, bu köylerde birim alandan alınan verimi artırmıştır. Bu yerleşimler çevre köylere göre merkezi bir konumda bulunmakta, bazıları kasaba özellikleri taşımaktadır. Faydalı (Çukurköprü), Hacılar ve Gaziköy, tarihi geçmişlerinin yanı sıra ana ulaşım yollarına yakınlıkları sayesinde ekonomik ve sosyal açıdan avantajlıdır. 1970'lerden itibaren sulu tarımın yaygınlaşması, narenciye ve pamuk gibi ekonomik değeri yüksek ürünlerin ekim alanlarının artmasına ve ovadaki yerleşimlerde nüfusun hızla yükselmesine neden olmuştur. Günümüzde ise gerek dağlık alanlarda

gerekse ovaya yakın kırsal kesimlerde, 1985'ten 2023'e kadar belirgin bir nüfus azalması yaşandığı görülmektedir. Bu sürecin temel nedenleri arasında tarımsal üretimde makineleşmenin artışı, küçük aile işletmelerinin ekonomik olarak sürdürülemez hâle gelmesi, kırsal genç nüfusun eğitim ve istihdam amacıyla şehir merkezine veya büyük kentlere göç etmesi ve sanayi ile hizmet sektörünün özellikle Kozan çevresinde cazip hâle gelmesi yer almaktadır. Nüfus kaybı ise özellikle yüksek rakımlı ve ulaşımı güç dağ köylerinde daha belirgin şekilde ortaya çıkmıştır.

Tablo 3.43 Kozan İlçesi'nde Nüfus Büyüklüklerine Göre Kır Yerleşmelerin

0-250 Grubu		250-500 Grubu		500-750 Grubu		750 - + Grubu	
Adı	**Nüfus**	**Adı**	**Nüfus**	**Adı**	**Nüfus**	**Adı**	**Nüfus**
Akarca	153	Bulduklu	386	Akçalıuşağı	563	Acarmantaş	941
Akkaya	245	Çobanpınarı	319	Arslanlı	740	Akdam	1.039
Alapınar	119	Çulluuşağı	414	Ayşehoca	676	Aydın	776
Andıl	219	Çürüklü	392	Boztahta	606	Bağtepe	959
Bağözü	243	Damyeri	494	Çamdere	608	Bucak	958
Çamlarca	141	Dikilitaş	477	Çandık	644	Faydalı	1.270
Çelenuşağı	109	Dilekkaya	381	Çukurören	515	Ferhatlı	1.037
Çokak	202	Düzağaç	350	Doğanalanı	502	Gazi	1.286
Duraluşağı	160	Enizçakırı	307	Durmuşlu	597	Hacıbeyli	760
Gökçeyol	47	Ergenuşağı	365	Eskimantaş	593	Hamam	1.324
Görbeyaz	188	Gökgöz	297	Gedikli	518	Ilıca	945
Işıkkaya	235	Kahveli	359	Işıklı	740	Kızıllar	837
Kabaktepe	42	Karabucak	311	İdemköy	509	Tepecikören	1.139
Kalkumaç	168	Karacaören	327	Kuytucak	668	Turgutlu	1.693
Kapıkaya	228	Karahamzalı	333	Postkabasakal	560	Yassıçalı	857
Karanebili	126	Kızlarsekisi	294	Yüksekören	732		
Kemerköy	159	Köseli	321	Zerdali	527		
Kıbrıslar	201	Kuyubeli	305				
Kuyuluk	237	Minnetli	263				
Mahyalar	227	Dağlıca	424				
Marankeçili	243	Oruçlu	373				
Örendere	230	Pekmezci	443				
Özbaşı	124	Salmanlı	368				
Velicanlı	229	Şerifli	275				
Yanalerik	174	Tufanlı	318				
		Turunçlu	490				
		Yeniköy	329				
		Yukarıkeçili	258				

Kaynak: TÜİK 2023 Nüfus Sayımı

Kozan ilçesi'ndeki 82 kırsal yerleşmenin aritmetik nüfus yoğunluğu, geçmişten günümüze önemli ölçüde değişiklik göstermiştir. Nüfus yoğunluğu, birim alana düşen kişi sayısını ifade etmektedir (Doğanay, 2011). Bu çalışma kapsamında nüfus yoğunluğu, günümüzdeki mahalle sınırları esas alınarak hesaplanmıştır. Harita üzerinde yaptığımız hesaplamalara göre (Şekil 3.37 ve Şekil 3.40), 1980 yılında 55 yerleşmede nüfus yoğunluğu iki hektara 1 kişiden daha az iken, 18 yerleşmede bu oran iki hektara 1 kişi olarak kaydedilmiştir. Diğer yerleşmelerde ise, 2 köyde hektar başına düşen kişi sayısının 2–3 arasında, 8 yerleşmede ise 1–2 kişi arasında değiştiği belirlenmiştir. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu kırsal yerleşme, 438 kişinin yaşadığı Kahveli Köyü'dür. Bu köyü sırasıyla Faydalı (953), Hamam (3.030), Gazi (2.238), Bucak (1.621) ve Çandık (712) köyleri takip etmektedir. Kahveli'nin nüfusu az olmasına karşın, yoğunluğun fazla olmasının nedeni yüzölçümünün küçük olmasıdır.

Yapılan analiz ve hesaplamalara (Şekil 3.40) göre, 2023 yılında ise iki hektara düşen nüfus yoğunluğu 1 kişiden az olan yerleşme sayısı 70'e çıkarken, iki hektara 1 kişi yoğunluğuna sahip yerleşme sayısı 10'a düşmüştür. Ayrıca, 4 yerleşmede hektar başına 1–2 kişi, diğer 4 yerleşmede ise 2–3 kişi arasında nüfus yoğunluğu gözlenmiştir. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu kırsal yerleşme bu kez, 1.270 kişinin yaşadığı Faydalı Köyü'dür. Onu sırasıyla Kahveli (359), Turgutlu (1.693), Çandık (644), Bucak (958) ve Gazi (1.286) köyleri izlemektedir.

Özetle, 1980'den günümüze kadar geçen sürede iki hektara 1 kişi düşen 8 köyde nüfus yoğunluğu azalmış; buna karşın, şehir merkezine yakın köylerde nüfus yoğunluğu artmıştır. Bu köylerin sakinleri, bireysel araç sahipliğinin yaygınlaşması sayesinde şehirle olan bağlarını koparmamış ve dolayısıyla göç etmek yerine yerleşimlerini sürdürmüşlerdir.

3.3.2.2.(4).(b).Şehir Nüfusu

Türkiye'de şehir nüfusu, genellikle belediye sınırları içinde yaşayan nüfus olarak tanımlanmaktadır (Özcağlar, 1997). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), bu verileri her yıl Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) aracılığıyla kamuoyuyla paylaşmaktadır. Geçmişte, nüfusu 20.000'in üzerindeki yerleşmeler şehir veya kasaba olarak değerlendirilirken, 2012 yılında yürürlüğe giren Büyükşehir Yasası ile büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan birçok köy ve belde mahalle statüsüne dönüştürülmüş ve bu yerleşmeler şehir nüfusu kapsamına alınmıştır. Bu değişiklik sonrasında, şehir ve kırsal nüfus ayrımı istatistiksel olarak yapılmamaktadır. Ancak, bu çalışmada şehir nüfusu; yalnızca ilçe merkezinde yer alan, kentsel yaşam biçimlerinin gözlemlendiği, nüfus yoğunluğu yüksek, sosyal ve kültürel imkânlara erişimi fazla, tarım dışı ekonomik faaliyetlerin baskın olduğu mahalleler şehir nüfusu kapsamında değerlendirilerek incelenmiştir (Özcağlar, 1997; Doğanay, 1997).

3.3.2.2.4.(b).1 Şehir Nüfusunun Gelişimi

Kozan kenti ve çevresinin kuruluşu, günümüzden en az 3.000 yıl öncesine, Geç Tunç Çağı'na kadar uzanmaktadır. MÖ 3. binyıldan itibaren bölgede Erken Tunç Çağı kültürüne ait izler görülmekte olup, bu kültürün Luvi kavimlerine ait olduğu değerlendirilmektedir. Luviler hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir (Zanger ve Mutlu, 2016, s. 1055). MÖ 2.000'li yılların ortalarına kadar bölgede Kizzuwatna Krallığı'nın, MÖ 1.300'lere kadar ise Arzawa Krallığı'nın etkileri hissedilmiştir. Anadolu'ya egemen olan Hititler, Çukurova bölgesini "Uru Adania" olarak adlandırmışlardır. Hititlerin yıkılmasının ardından, bölgede yaklaşık 477 yıl süren Que Krallığı hüküm sürmüştür. Bu krallık, MÖ 720'li yıllarda Asurlular tarafından yıkılmıştır. Asurlular, Çukurova'yı bir sömürge olarak kullanmış ve bölgeyi "Que Ülkesi" şeklinde adlandırmışlardır. Kozan Kalesi üzerinde Asurlulara ait yazıtlar bulunmaktadır (Aydın, 2019, s. 16).

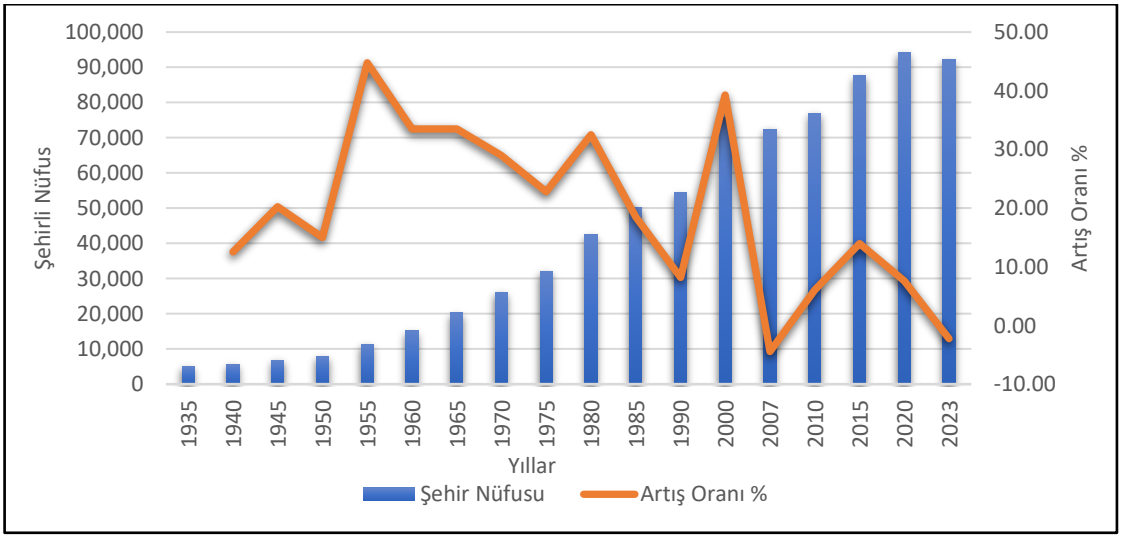
Kozan kentinin ilk yerleşim alanı olan Sis, günümüzde Kozan Kalesi'nin doğu eteklerinde yer alan Taş Mahallesi'nin bulunduğu alan bilinmektedir. Tarih öncesi dönemlerden itibaren birçok kez yıkılıp yeniden inşa edilen kale ve çevresindeki şehir, Asurlular sonrası dönemlerde Persler ve Seleukoslar tarafından yönetilmiştir. Daha sonraki süreçte ise Roma ve Bizans egemenliği altına girdiği, bu dönemlere ait çeşitli mimari kalıntılardan anlaşılmaktadır. Kozan, tarihsel süreç içerisinde Kilikya Ermeni Krallığı dönemine ait manastır kalıntıları; Memlükler dönemine ait camiler, Ramazanoğulları ve Osmanlı dönemlerinden kalma çok sayıda sivil mimari örneği, çarşılar ve bedestenlerle önemli bir kültürel mirasa sahiptir.

Çukurova'nın kuzeyinde, İç Anadolu ile Mezopotamya (Suriye) bölgeleri arasında bulunan Kozan, coğrafi konumu nedeniyle gerek konar-göçerlerin gerekse ticaret kervanlarının Toroslar'a çıkarken durak noktası olması bakımından stratejik bir öneme sahip olmuştur (Balcıoğulları, 2018, s. 10). Bu coğrafi avantaj, şehrin sosyoekonomik yapısına olumlu katkılar sağladığı gibi, aynı zamanda devletlerarası otorite mücadelesi nedeniyle kentin sık sık el değiştirmesine ve zaman zaman yıkılmasına yol açmıştır. Bu siyasi ve tarihsel gelişmelerin yanı sıra, bölgedeki stratejik konum Kozan'ın nüfus yapısını da doğrudan etkilemiştir. Otorite boşluğunun bulunmadığı, halkın refah içinde yaşadığı ve ekonomik hayatın canlı olduğu dönemlerde şehirde nüfus artmış; savaş ve istikrarsız koşulların egemen olduğu dönemlerde ise nüfus azalmış veya duraklamıştır.

Kozan'ın nüfusuna dair, 1872 ve sonraki yıllara ait salnamelerde bazı veriler bulunsa da bu bilgiler oldukça sınırlıdır. Şehrin elde edilebilen en eski nüfus verisi, 19. yüzyılın sonlarına aittir. Bu verilere göre, 1891 yılında Kozan'ın nüfusu 3.500'dür (Cuinet, 1891, s. 90). Cuinet'e göre, sıcak ve sağlıksız iklim koşullarına bağlı olarak sıtma hastalığına yakalanma korkusu halkı yaz aylarında kuzeydeki dağlara göç etmeye zorlamış ve bu durum şehri yaz aylarında tenhalaştırmıştır. Kuzeydeki dağların serin iklimi ve sıtmanın yayılma riskinin azalması, bölge sakinlerinin daha dağlık alanlarda

daha sağlıklı bir yaşam sürmesini sağlamıştır. Bu durum, geçmişten günümüze devam eden yaylacılığın temel nedenlerinden biridir. Özellikle 19. yüzyılda tarımsal kalkınma amacıyla Türkmenlerin zorunlu iskânı ve diğer taraftan Kafkas ve Balkan muhacirlerinin bölgeye yerleştirilmesi, şehir ve çevresindeki nüfusun artmasında etkili olmuştur. 1909 yılında Giritli muhacirlerin bugünkü Şevkiye Mahallesi'ne iskân edilmesi, köprünün batısında ilk kez yeni bir yerleşimin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Sepetçioğlu ve Sansar, 2015, s. 176).

Cumhuriyet döneminde yapılan ilk nüfus sayımında, 1927 yılında Kozan şehir nüfusu 5.040 olarak kaydedilmiştir. 1935'te bu sayı 5.672'ye yükselmiş, 2023 yılında ise 92.101'e ulaşmıştır. (Tablo 3.40). Ancak, 1935-2023 yılları arasında nüfus artışı dönemsel olarak belirgin farklılıklar göstermektedir (Şekil 3.41 ve Tablo 3.40 1950 yılına kadar yavaş bir büyüme eğilimi sergileyen şehir nüfusu, 1950–1955 yılları arasında iki katına yakın artarak %44'lük bir büyüme gerçekleştirmiştir. 1955–1960 döneminde ise artış hızı yavaşlamış ve %33 oranında gerçekleşmiştir. 1960–1965 yılları arasında, ülkenin içinde bulunduğu siyasi bunalımlara rağmen önceki dönemin büyüme oranı korunmuş ve nüfus 20.236'ya ulaşmıştır. 1965–1975 döneminde nüfus artış hızı tekrar yavaşlamış, 1975–1980 yıllarında ise bir miktar ivme kazanmıştır. Ancak, 1985–1990 döneminde nüfusun ikiye katlanma süresi Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki seviyelere gerilemiştir. Bu gerilemeye rağmen şehir nüfusu artmaya devam etmiş ve 54.451 kişiye ulaşmıştır. Bu sayı, 1940 yılındaki nüfusun yaklaşık 10 katına denk gelmektedir.

Şekil 3.41 Kozan İlçesi'nde Şehir Nüfusun Gelişimi

Bu tablo ve grafiklerle yapılan değerlendirmelerde, 1990–2000 yılları arasında şehir nüfusunun %39 oranında hızlı bir artış sürecine girdiği görülmektedir. Bu dönemdeki artışta, tarımsal üretime bağlı ticari faaliyetlerin gelişmesi etkili olmuştur. Ancak, 2000 sonrasında nüfus artışı yavaşlamış; 2000–2007 yılları arasında ilk kez artış hızı negatif değerlere (%−4,4) gerilemiştir. Kozan'ın nüfusu, 2007–2015 döneminde

yeniden artış trendine girmiş ve 2015 yılında %14 oranında ivme kazanmıştır. Ancak, 2015 sonrasında bu artış hızı yavaşlamış ve 2020 yılında yaklaşık %7 oranında bir büyüme kaydedilmiştir. 2020–2023 döneminde ise büyüme tersine dönmüş ve nüfus %2,2 oranında azalmıştır. Genel olarak bakıldığında, 1935–2023 yılları arasında Kozan'ın şehir nüfusu yaklaşık 18 kat artmıştır.

Kozan'da nüfus artışının hızlandığı dönemler, genellikle Türkiye'deki ekonomik kalkınma süreçleriyle paralellik göstermektedir. 1955–1960 sonrası dönemde, Kozan kırsalındaki artan nüfus, tarım alanlarının yetersizliği ve iş gücü ihtiyacı nedeniyle şehre göç etmeye başlamıştır (Tablo 3.25 ve Tablo 3.23). Şehir ve kırsal yerleşmeler arasındaki ulaşım imkânlarının iyileşmesi, halkın sosyal ve ekonomik faaliyetlere olan talebini artırmış ve göç hareketliliğini hızlandırmıştır. 1965–1975 yılları arasındaki süreçte, tarımda makineleşme ile birlikte kırsalda günlükçü olarak çalışan insanların istihdam sıkıntısı, kırsaldan kente göçleri artırmıştır. Özellikle 1975–1995 yılları arasında, Kozan Ovası'nda sulu tarıma geçilmesiyle birlikte narenciye ve pamuk ekim alanları genişlemiş; bu ürünlerin hasadında ihtiyaç duyulan iş gücü, Kozan kırsalından, özellikle dağlık ve engebeli alanlardan gelen insanları şehre çekmiştir. Göçler konusunda da değinildiği üzere, il dışından yoğun bir göç alınmamaktadır. Kozan'da yaşayanların büyük çoğunluğu Adana nüfusuna kayıtlıdır. İlçeler arası nüfus değişimine yönelik istatistiki bir veri bulunmamaktadır. Araştırmalarımızda, Kozan'daki şehirli nüfusun artışında Kozan kırsalı yanında çevre ilçelerden, özellikle Feke ve Saimbeyli bölgelerinden yapılan göçlerin etkili olduğu görülmüştür. Bu artış, şehir çevresindeki mahalle sayısının artmasına da yol açmıştır. 2000 yılından itibaren pamuk ekim alanlarının azalması ve sanayileşme adımlarının atılmasıyla birlikte, küçük sanayi ve organize sanayi sitelerinde faaliyetlerin artması ve ticaretin yoğunlaşması kırsaldan kente göçü hızlandırmıştır. Gelişen sanayi ve ticari faaliyetler, kentli nüfusu artırmış; böylece Kozan'daki şehir nüfusu hem doğal artış hem de göçlerin etkisiyle büyümeye devam etmiştir.

3.3.2.2.4.(b).2 Şehir Nüfusunun Dağılış ve Yoğunluğu

Şehirler, birim alana düşen insan sayısının fazla olduğu, yoğun nüfuslu yerleşim alanlarıdır. Kozan şehri de bu tanıma uyan önemli yerleşim merkezlerinden biridir. Tarih öncesi çağlardan bu yana bir yerleşim alanı olarak varlığını sürdüren Kozan'ın nüfusu, özellikle 1950 yılından sonra hızlı bir artış göstermiş; bu artış, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Şekil 3.41). Nüfus artışıyla birlikte, şehrin kapladığı alan da genişlemiş; buna paralel olarak mahalle sayısı ve mahallelerin nüfus yoğunluklarında belirgin artışlar meydana gelmiştir. Örneğin, 1956 yılında yalnızca 190,6 hektarlık bir alan kaplayan ve 7 mahalleden oluşan Kozan şehri, günümüzde 7.946 hektara yayılmış ve mahalle sayısı 18'e ulaşmıştır (Şekil 3.42 ve Tablo 3.44). (Sandal ve Ayata, 2023, s. 419). Ancak, mevcut 18 mahallenin yüzölçümleri, nüfusları ve buna bağlı olarak nüfus yoğunlukları birbirinden farklılık göstermektedir. Ayrıca,

kentsel yayılma süreci devam ettiğinden her geçen yıl bu mahallelere yenilerinin eklendiği görülmektedir.

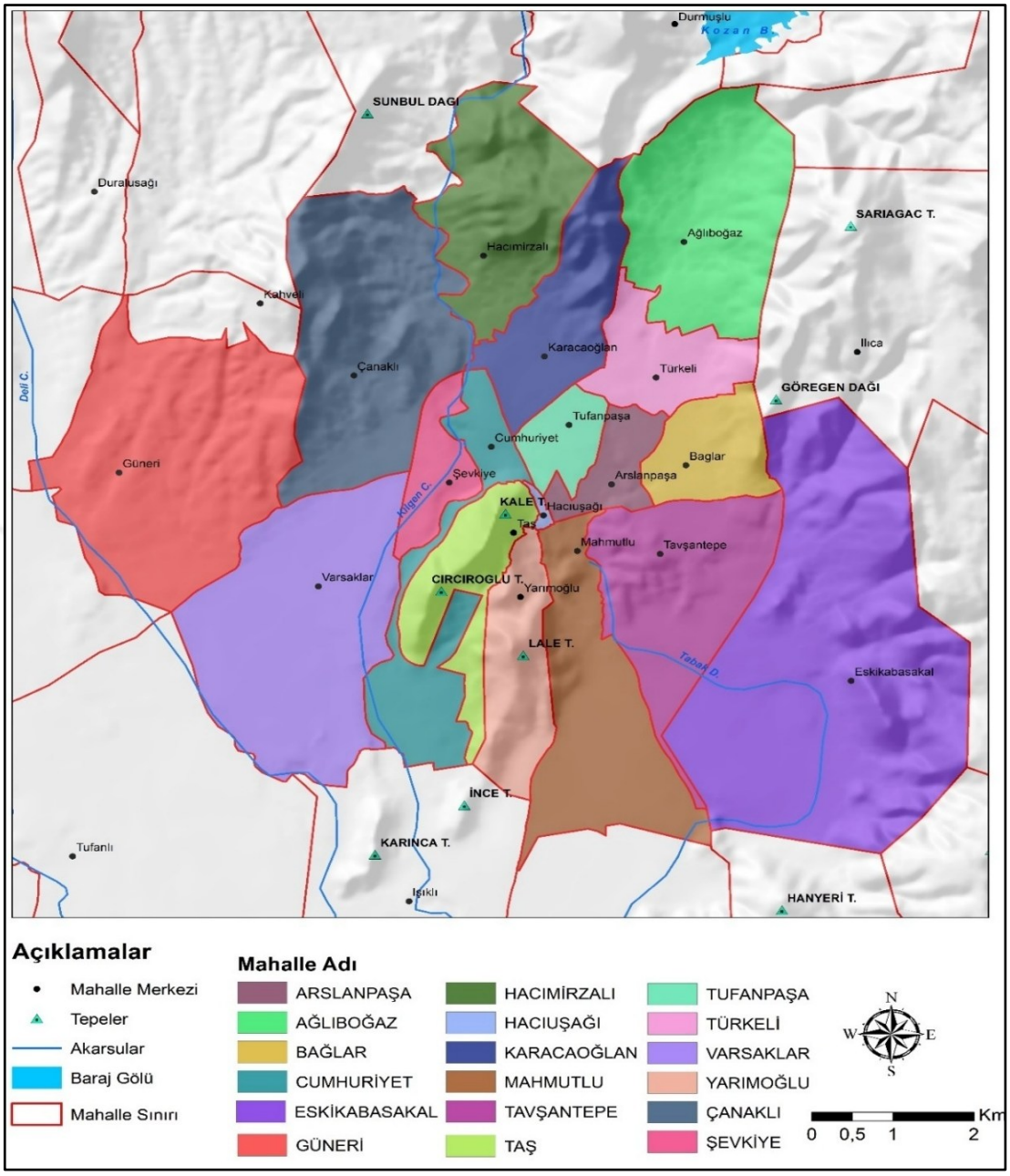
Tablo 3.44 Kozan'daki Mahallelerin Nüfusları ve Yoğunlukları (2023)

Sıra	Mahalle Adı	Alan (ha)	Nüfus	Kişi/ Ha	Sıra	Mahalle Adı	Alan (ha)	Nüfus	Kişi/ Ha
1	Hacıuşağı	9,4	447	47,6	**11**	Bağlar	199,8	1.507	7,5
2	Taş	248,2	532	2,1	**12**	Tavşantepe	496	6.285	12,7
3	Arslanpaşa	123	4.298	34,9	**13**	Varsaklar	820,5	5.970	7,3
4	Yarımoğlu	254,5	488	1,9	**14**	Türkeli	224	11.373	50,8
5	Mahmutlu	516,5	2.795	5,4	**15**	Karacaoğlan	328,9	13.841	42,1
6	Şevkiye	136,8	8.621	63	**16**	Hacımirazlı	454,9	1.244	2,7
7	Cumhuriyet	319	5.530	17,3	**17**	Güneri	909,1	2.087	2,3
8	Tufanpaşa	114,5	12.096	105,6	**18**	Eskikabasakal	1485,5	712	0,5
9	Ağlıboğaz	572,2	5.896	10,3	**TOPLAM**		**7946,3**	**92.101**	**11,6**
10	Çanaklı	733,5	8.379	11,4					

Kozan'daki mahalleler incelendiğinde, şehir merkezinde yer alan eski yerleşimlerin yüzölçümlerinin genellikle daha küçük, nüfuslarının ise yeni kurulan mahallelere göre daha az olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 3.44 ve Şekil 3.42). Bu eski mahalleler, geçmişin sosyo-ekonomik koşullarına göre şekillenmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Mahallelerin kuruluş yerlerinin seçiminde ve kapladıkları alanın genişliğinde, o dönemdeki ihtiyaçlar ve fiziksel koşullar etkili olmuştur. Bu alanlarda yer alan bazı konutlar zamanla ticaret alanı olarak adlandırılan çarşı içerisinde kalmış, bazıları ise terk edilmiştir. Ayrıca mahallelerin eğimli arazilerde yer alması, yüzölçümlerinin küçük olması ya da düşük nüfus barındırmaları, doğrudan nüfus yoğunluklarını da etkilemiştir.

Kozan'da günümüzde en kalabalık mahalleler sırasıyla Karacaoğlan (13.841), Tufanpaşa (12.096), Türkeli (11.373), Şevkiye (8.621) ve Çanaklı (8.379) mahalleleridir. Buna karşılık, nüfus bakımından en küçük mahalleler ise Hacıuşağı (447), Yarımoğlu (488), Taş (532), Eskikabasakal (712) ve Hacımirazlı (1.244) olarak öne çıkmaktadır (Tablo 3.44). (Tablo 3.44). Nüfus yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde ise ilk sırada Tufanpaşa (105,6 kişi/ha), Şevkiye (63 kişi/ha), Türkeli (50,8 kişi/ha), Hacıuşağı (47,6 kişi/ha) ve Karacaoğlan (42,1 kişi/ha) mahalleleri gelmektedir. En düşük yoğunluk ise Eskikabasakal (0,5 kişi/ha), Yarımoğlu (1,9 kişi/ha), Taş (2,1 kişi/ha), Güneri (2,3 kişi/ha), Hacımirazlı (2,7 kişi/ha) ve Mahmutlu (5,4 kişi/ha) mahallelerinde görülmektedir.

Bu mahalleler arasında Hacıuşağı, düşük nüfusuna rağmen, alanı en küçük mahalle (9,4 ha) olması nedeniyle yoğunluk bakımından dördüncü sırada yer almaktadır. Mahallelerin yüzölçümlerindeki farklılık, nüfus yoğunluğunu belirleyen temel unsurlardan biridir. Genel olarak, nüfus yoğunluğu yüksek olan mahallelerin şehir merkezinde; düşük yoğunluklu olanların ise daha çok şehrin çevresinde yer aldığı görülmektedir (Şekil 3.43 Şekil 3.1). Bu dağılım, Kozan'ın mekânsal gelişimi ile demografik yapısı arasındaki ilişkiyi açık biçimde ortaya koymaktadır.

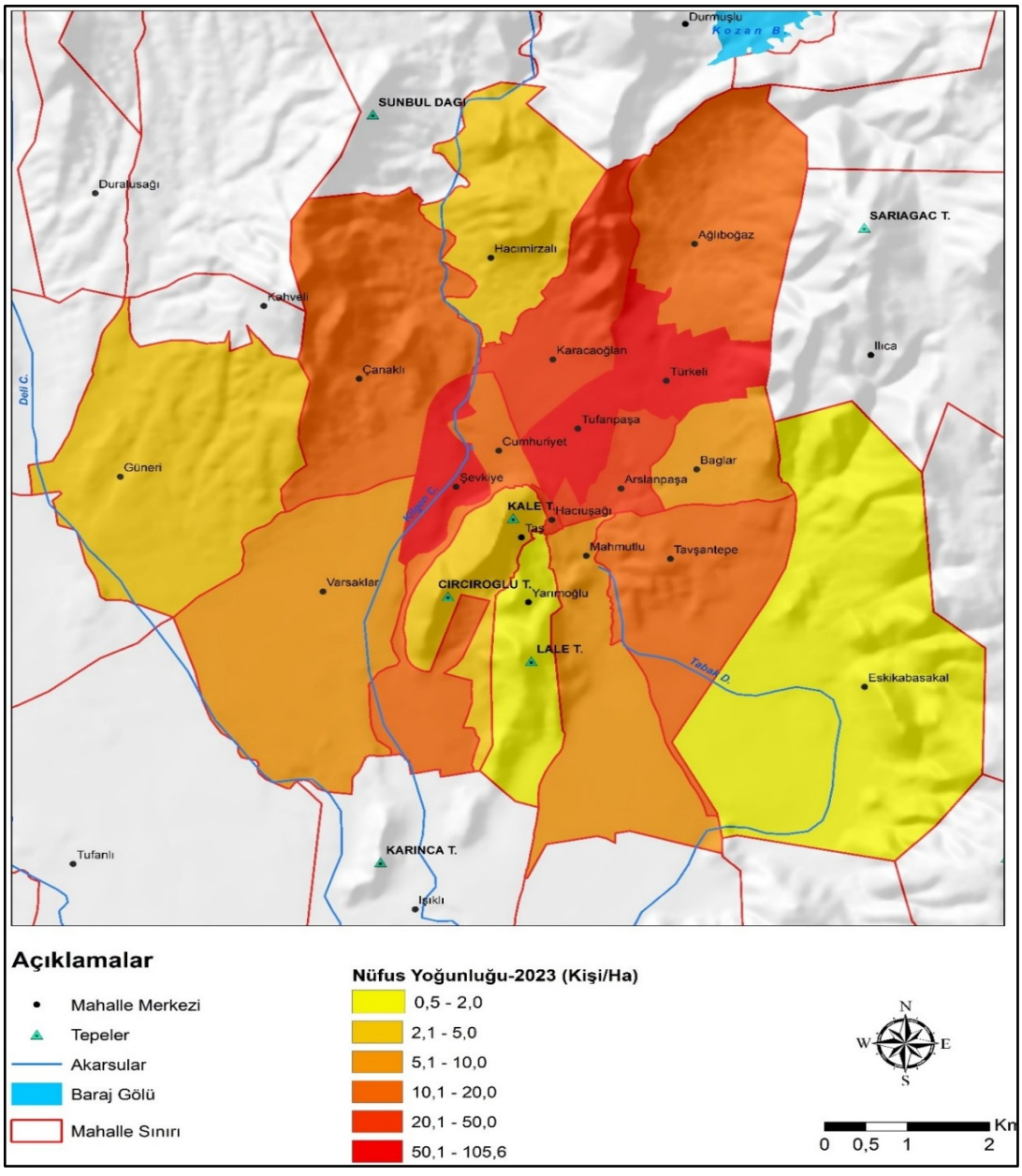
Şekil 3.42 Kozan'da Mahallelerin Dağılışı Haritası

Kozan ilçesindeki mahallelerin Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan Hükümet Konağı'na olan uzaklıkları değerlendirildiğinde (Şekil 3.42), mahallelerin buraya olan mesafelerinin 0,5 km (Tufanpaşa) ile 5,3 km (Güneri) arasında değiştiği görülmektedir. En yakın mahalle Tufanpaşa, en uzak mahalle ise Güneri Mahallesi'dir. Bu mesafeler, yerleşim alanlarının ilçe merkeziyle olan bağlantılarını ve coğrafi dağılımlarını değerlendirmek açısından önem taşımaktadır. Merkeze yakın konumlanan Hacıuşağı (0,6 km), Arslanpaşa (1,0 km) ve Taş (1,2 km) gibi mahalleler, ticaret ve hizmet sektörüne daha kolay erişim imkânına sahipken; Şevkiye (4,8 km), Ağlıboğaz (4,7 km) ve Güneri (5,3 km) gibi mahalleler nispeten daha uzak konumda yer almaktadır.

Tablo 3.45 Kozan'daki Mahallelerin Hükümet Konağına Uzaklığı

Sıra	Mahalle Adı	Km	Sıra	Mahalle Adı	Km
1	Hacıuşağı	0,6	**10**	Çanaklı	2,9
2	Taş	1,2	**11**	Bağlar	2,2
3	Arslanpaşa	1,0	**12**	Tavşantepe	2,9
4	Yarımoğlu	1,9	**13**	Varsaklar	3,8
5	Mahmutlu	1,8	**14**	Türkeli	3,4
6	Şevkiye	4,8	**15**	Karacaoğlan	2,2
7	Cumhuriyet	1,2	**16**	Hacımirazlı	2,4
8	Tufanpaşa	0,5	**17**	Güneri	5,3
9	Ağlıboğaz	4,7	**18**	Eskikabasakal	3,9

Not: Hükümet Konağı Cumhuriyet Mahallesi'nde Bulunmaktadır.

Şekil 3.43 Kozan'da Mahallelerin Nüfus Yoğunluklarına Göre Dağılışı

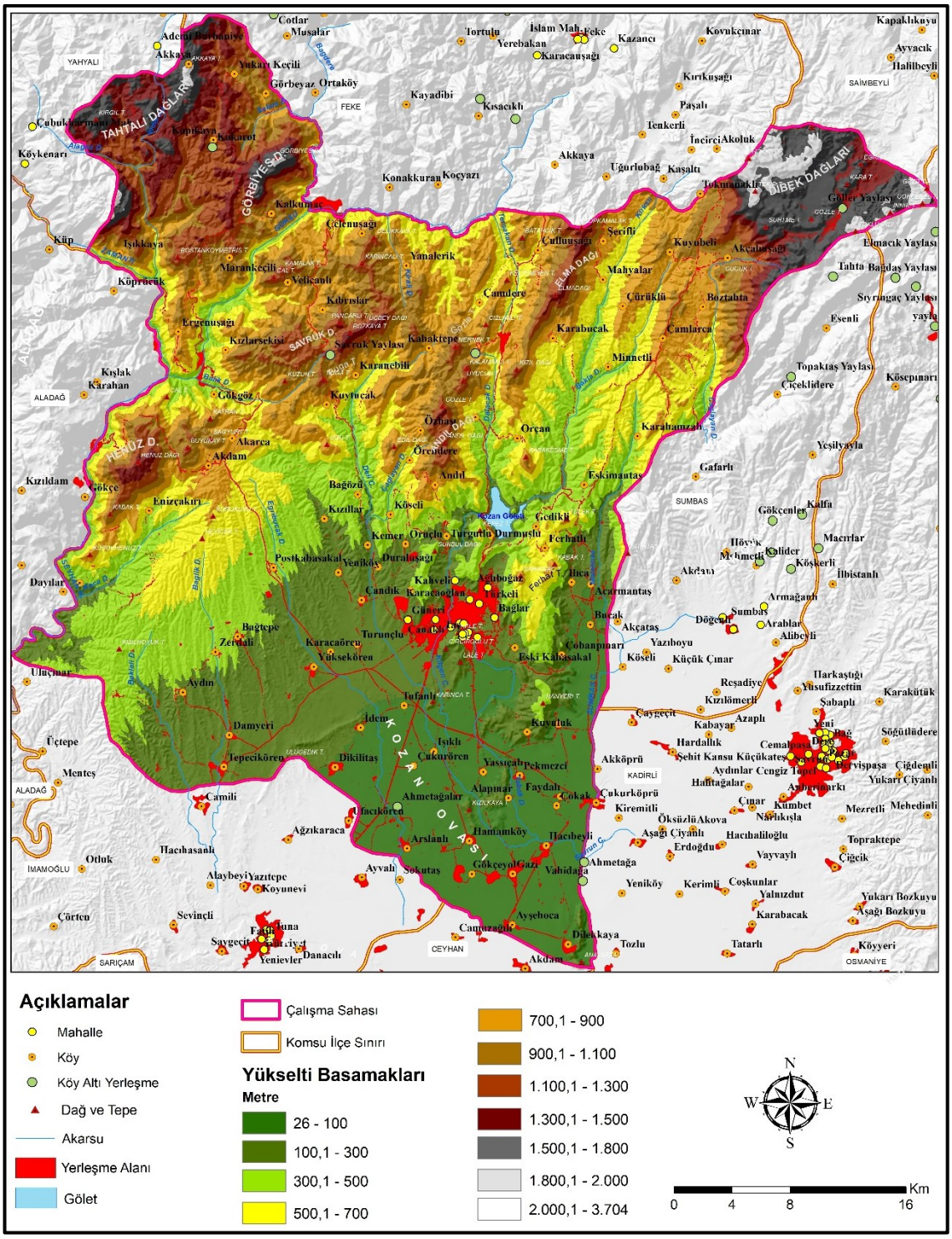
3.3.3. Yerleşme

Yerleşmelerin tarihsel gelişimi, insanların temel ihtiyaçlarını karşılama ve güvenlik sağlama arayışına dayanmaktadır. İlk dönemlerde avcı-toplayıcı yaşam tarzını benimseyen topluluklar, hayatta kalmak için su kaynaklarına, avlaklara ve otlaklara yakın alanları tercih etmişlerdir. Bu nedenle, insanların belirli faaliyetleri sürdürebilmek veya barınmak amacıyla oluşturduğu çeşitli konut ve eklentilerden meydana gelen topluluklara "yerleşme" denilmektedir. Bir yerin yerleşim amacıyla seçilmesinde hidrolik, ekonomik, dini ve askeri faktörler belirleyici olmuş; bu konularda farklı teoriler geliştirilmiştir (Aliağaoğlu ve Uğur, 2021, s. 18). Erken dönemlerde barınma ve korunma gereksinimiyle mağaraları mesken tutan insanlar, doğal barınakların bulunmadığı yerlerde ise kendi inşa ettikleri kulübelerde yaşamışlardır. Zamanla, bu yerleşim birimleri nüfus ve mekân açısından büyümüş ve günümüz kentlerinin temellerini oluşturmuştur. Yerleşmeler, nüfus ve alan büyüklüklerine göre köy, kasaba ve şehir gibi sınıflara ayrılmaktadır (Özçağlar, 1997, s. 2).

3.3.3.1. Yerleşmeye Etki Eden Faktörler

Bu yerleşimlerin yeryüzündeki dağılımı ve dokusu, çeşitli doğal ve beşerî faktörlerin etkisi altındadır. Çalışma sahası sınırları içerisindeki köy, kasaba ve şehirler, doğal ve beşerî unsurların etkisiyle tarih boyunca biçimlenmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Yerleşim birimlerinin mekânsal konumlarının belirlenmesinde; jeolojik ve jeomorfolojik yapı, iklim koşulları, su kaynakları, toprak özellikleri ve bitki örtüsü gibi doğal etmenler önemli ölçüde rol oynamıştır. Ancak, bu fiziki faktörlerin yanı sıra yerleşimlerin gelişimi; sosyal yapı, ekonomik faaliyetler, teknolojik altyapı, ulaşım ağı ve tarihsel süreç gibi beşerî unsurlardan da etkilenmektedir (Aliağaoğlu ve Uğur, 2021, s. 137; Doğanay, 1997, s. 23). Bu faktörler her yerleşmede aynı derecede etkili olmayıp, bazı yerlerde belirli unsurların daha baskın olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yerleşmeler, tarım, sanayi ve turizm gibi belirli fonksiyonlara göre uzmanlaşarak yerel veya ulusal ölçekte önem kazanabilmektedir.

Yukarıda açıklanan faktörler, Kozan ilçesinde yerleşmelerin kuruluşunda ve gelişiminde etkili olmuş; ancak etki dereceleri farklılık göstermiştir. İlçe sınırları, güneyde 90 metre rakımlı Kozan Ovası'ndan başlayarak, kuzeyde 3.000 metreyi aşan Tahtalı Dağları'nın zirvelerine kadar uzanmaktadır. 1.943 km² (194.362,6 ha) yüzölçümüne sahip bu alanda çok sayıda yerleşim birimi bulunmaktadır (Şekil 3.44).

Şekil 3.44 Kozan İlçesi'nde Yerleşmelerin Dağılış Haritası

Kozan İlçesi'ndeki yerleşimlerin dağılımı, yükselti basamaklarına göre önemli farklılık göstermektedir (Tablo 3.46). 2023 yılı itibarıyla ilçede bulunan 103 daimî yerleşim biriminin; 52'si 0–300 metre aralığında (%50), 15'i 301–600 metre aralığında (%15), 23'ü 601–900 metre aralığında (%22), 10'u 901–1.200 metre aralığında (%10), 3'ü ise 1.201–1.520 metre aralığında (%3) yer almaktadır. Bu veriler, yerleşimlerin çoğunlukla alçak rakımlı, tarıma elverişli düz alanlarda yoğunlaştığını ortaya

koymaktadır. Toros Dağları'nın eteğinden başlayarak İmamoğlu ve Ceyhan sınırlarına kadar uzanan alüvyon ovalar, düz bir topoğrafya özelliği taşımaktadır. Remzi Oğuz Arık'ın *Adana Ticaret Rehberi* adlı çalışmasında belirttiği üzere, 1900 yılları öncesinde bu düzlük bölgeler ve Kozan çevresi, bataklık, hastalık ve taşkınlar nedeniyle tenha alanlar olarak nitelendirilmektedir (Arık, 2014, s. 132).

Tablo 3.46 Kozan İlçesi'nde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı

Yükselti Basamakları (Metre)	Yerleşme Sayısı (2023 Yılı)	Oran %	Nüfus	Oran %
0-300	52	50	112..730	85
301-600	15	15	8818	7
601-900	23	22	7.504	6
901-1200	10	10	2.524	2
1201-1520	3	3	1.066	1
1521-2300	0	0	0	0
TOPLAM	**103**	**100**	**132.642**	**100**

1972'de Kilgen Barajı'nın yapılmasıyla birlikte, drenaj kanalları aracılığıyla yüksek taban suyu seviyesi düşürülmüş, taşkın riski azaltılmış ve tarım yapılan alanlar genişletilmiştir. Bu gelişmeler ve tarım alanlarının sulanması, ova üzerindeki yerleşmelere olumlu yansımış; ova tabanına doğru bir yerleşme hareketi başlamış ve nüfus artmıştır. Kuzeye çıkıldıkça yükselti artmakta ve arazi daha parçalı hâle gelmektedir. Bu kesimlerde karstik yapılar ve ormanlık alanlar yaygınlaşmaktadır. Yerleşmeler genellikle akarsu vadileri boyunca, taraça ve yelpaze şekilli yüzeyler üzerinde kurulmuştur. 1.000 metreyi aşan kesimlerde, yüksek yayla olarak da tanımlanan Akdeniz dağ iklimi etkili olmakta; kış aylarında kar yağışı artmaktadır (Saraçoğlu, 1989, s. 52; Atalay ve Mortan, 1998, s. 214). Bu bölgelerde tahıl üretimi, küçükbaş hayvancılık ve orman işçiliği dışında ekonomik faaliyetler sınırlıdır. Bu durum, yerleşmeyi önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Hatta, 1.500 metrenin üzerindeki alanlarda sürekli yerleşme bulunmamakta, bu alanlar yaz aylarında yaylak olarak kullanılmaktadır (Tablo 3.41). Çoğu arazi çıplak kayalık ve taşlık karakter göstermektedir ve yüksek eğim nedeniyle toprak örtüsü az kullanım kabiliyeti oldukça düşüktür. (Şekil 3.25 ve Şekil 3.26).

Kozan ve çevresindeki yerleşmelerin gelişiminde beşerî faktörler de büyük önem taşımaktadır. Kozan-Adana karayolu çevresinde yoğunlaşan hurma ve turunçgil bahçeleri, tarım alanları ve sanayi-ticaret faaliyetleri, bu bölgelerdeki yerleşimlerin gelişimini etkilemiştir. Özellikle ulaşım güzergâhlarına ve sanayi bölgelerine ve yakınlık, yerleşimlerin bu alanlara doğru kaymasına neden olmuştur. Karaçaoğlan, Varsaklar, Çanaklı ve Güneri mahalleleri, Adana karayoluna ve sanayi tesislerine yakın olmaları nedeniyle daha hızlı gelişmiş mahallelerdir (Şekil 3.45). Artan tarım, sanayi ve ticaret faaliyetleriyle birlikte nüfus da artmış; ancak içme ve kullanma suyu kaynakları zaman zaman yetersiz kalmaktadır. Yeni kurulan mahallelerin büyük bir kısmı, ticari ve

sanayi tesislerinin yakınında gelişme göstermiş ve Kozan kent merkezi, Adana karayolu ve organize sanayiye doğru genişleme eğilimi sergilemektedir (Sandal Ayata, 2023 ve Köse, 2023).

Yerleşmelerin şekillenmesinde arazinin fiziki yapısı da etkili olmuştur (Şekil 3.44, Tablo 3.47 ve Tablo 3.46). Ova kesiminde bulunan yerleşmeler genellikle toplu bir yapıya sahiptir. Fakat bu durum her zaman böyle değildir; bazen dağınık da olabilir. Bu durumda, bölgenin arazi yapısı yapılan ekonomik faaliyetlere göre de değişebilir (Doğanay, 1997, s.264). Kozan'da bahçe tarımının yapıldığı alanlarda yerleşmeler gevşek dokulu özellikler gösterir. Vadi içlerinde ise yerleşmeler, hafif eğimli yamaçlar boyunca uzanmaktadır. Kuzeye doğru Toroslar'a çıkıldıkça eğimin artmasıyla birlikte, genellikle dağınık ve seyrek yerleşme tipleri görülmektedir. Bazı yerleşmeler ise çevresindeki jeomorfolojik birime göre sınıflandırılmaktadır (Tablo 3.47). Sırtlar ve tepeler üzerinde kurulan köyler, "sırt köyleri" olarak tanımlanır (Yılmaz, 2019, s. 533). Tepelik alanlarla ovanın birleştiği geçiş kuşağında, birikinti konileri üzerinde yer alan "etek köyleri" bulunmaktadır. Ancak bu durum da her zaman geçerli değildir. Bazı yerleşmelerin kuruluşunda, yakın çevredeki pınar ve akarsu kaynakları belirleyici olmuştur. Özellikle yukarıdan akan akarsuların yönlendirilerek sapaklar ve kanallar aracılığıyla arazilere ulaştırılması ya da kuyulardan yer altı suyunun çıkarılması önemli bir rol oynamıştır. Vadi içi köylerde bu uygulamalar yaygındır.

Sırt ve etek köylerinde yaşayan halk, düz alanları tarım için; eğimli alanları ise hayvancılık için kullanmaktadır. Son yıllarda hayvancılık yapılan bazı alanlar tarıma açılmış ve burada meyve, zeytin ile sebze üretimi yaygınlaşmıştır. Vadi içi yerleşimlerde ise hem konutlar hem de meyve bahçeleri ve üzüm bağları vadi yamaçlarında konumlanmaktadır.

Kozan'ın dağlık kesimlerindeki daha büyük ve kalabalık kır yerleşimleri, genellikle birkaç mahalleden oluşan dağınık bir yapıya sahiptir. Yukarıkeçili ve Kalkumaç köyleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Yukarıkeçili, bu özelliğinden dolayı Akkaya ve Kapukaya olarak üçe ayrılmıştır. Buna karşılık, az nüfuslu yerleşmeler daha toplu bir yerleşim özelliği göstermektedir. Eğimi çok yüksek olan sırt, etek ve vadi alanları hem yerleşmeye hem de tarıma elverişli değildir. Bu alanlarda toprak, tarımsal faaliyetler nedeniyle zamanla verimliliğini kaybetmekte; erozyon nedeniyle araziler çıplak hale gelebilmektedir. Başlangıçta yüksek verim sağlayan bu alanlar, bitki örtüsünün tahrip olmasıyla birlikte sağanak yağışlar ve seller nedeniyle aşağı kesimlerdeki yerleşmeleri tehdit etmektedir. Karstik bölgelerde orman örtüsünün yok olması, çıplak kayalık alanların oluşmasına yol açmakta ve bu alanlarda ağaçlandırmayı güçleştirmektedir. Yerleşmelerin coğrafi konumları ile büyüklükleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Şekil 3.44). Tarım yapılacak toprağın az ve verimsiz olduğu, iklim koşullarının sert, tarımsal ürün çeşitliliğinin sınırlı olduğu; ana ulaşım yollarına uzak ve sapa kalan yerleşmelerde mesken sayısı ile nüfus oldukça

düşüktür (Doğanay, 1997, s. 260). Böyle alanlarda, mesken sayısının fazla olduğu durumlar genelde sezonluk yayla amaçlı yerleşmelerdir. Göller, Savruk ve Horzum yaylaları buna örnektir. Buralarda kış aylarında az da olsa kalanlar bulunmaktadır. Buna karşın, doğal özelliklerin olumsuz koşullarını avantaja çeviren yerleşmelerde nüfus ve hane sayısı artış göstermektedir.

Zamanla, yerleşimlerin konumları, dokuları ve konut tipleri değişebilmektedir. Bu nedenle yerleşim birimleri durağan değil, sürekli değişen yapılardır. Değişim sürecinde nüfus artabileceği gibi azalabilir de. Nüfus değişimi, yerleşim birimlerinin idari statülerini de etkilemektedir (Doğanay, 1997, s. 262). Örneğin, Gazi ve Hacıbeyli mahalleleri, nüfus azalması nedeniyle köy statüsüne düşürülmüştür. Buna karşılık idari ve siyasi değişikliklerle statü kazanan yerleşmeler de vardır. Köye bağlı bazı mahalle veya mezralar, nüfus artışıyla birlikte bağlı oldukları birimden ayrılarak köy olmuştur. Ayşehoca Mahallesi'nden ayrılan Anavarza (Dilekkaya) ve Anavarza'dan ayrılarak kurulan Dilekkaya bu duruma örnektir. Damyeri bölünerek Aydın; Salmanlı'dan Akarca, Cürüklü'den Minnetli, Turgutlu'dan ise Kahveli yerleşimleri oluşturulmuştur. Yukarıkeçili de üçe ayrılarak Akkaya ve Kapukaya köylerini meydana getirmiştir. Ülkemizde yerleşmeler, üzerinde bulundukları jeomorfolojik birimlere göre sınıflandırılabilmektedir. Ova, plato, dağ eteği düzlüğü ve yamaç yerleşmeleri en yaygın olanlarıdır. Tanımlamalara göre bu sayı artırılabilmektedir (Özcağlar, 1997, s. 3). Jeomorfolojik yapı esas alınarak hazırlanan haritadan yararlanıldığında ilçedeki 103 mahallenin; 26'sının ova, 22'sinin yamaç, 19'unun dağlık alan, 9'unun sırt yerleşmesi, 9'unun alçak aşınım düzlüğü, 8'inin birikinti konisi, 5'inin vadi içi, 3'ünün tepelik alan ve 2'sinin yüksek aşınım düzlüğü yerleşmesi olduğu görülmektedir (Tablo 3.47). Kozan şehri ise Kilgen Çayı'nın oluşturduğu alüvyon ova üzerinde yer almaktadır.

Yerleşmeler, dış görünümlerine yani şekil özelliklerine göre de sınıflandırılabilir. Kuşbakışı gözlemlere göre yerleşmeler; toplu, dağınık ve ara şekilli (yarı dağınık) gruplara ayrılmaktadır (Özcağlar, 1997, s. 4). Kozan ilçesindeki yerleşmelerin doku tiplerini belirlemek amacıyla Google Earth uydu görüntüleri incelenmiş; ayrıca arazi gözlemleri ve köylülerle yapılan mülakatlar sonucunda bir tablo hazırlanmıştır. Buna göre doğal ve beşerî faktörlerin etkisiyle 50 yerleşme toplu, 45 yerleşme dağınık, 8 yerleşme ise seyrek (yarı dağınık) bir yapı sergilemektedir (Tablo 3.47). İlçede ova kesiminden kuzeye doğru çıkıldıkça yükselti ile beraber yerleşme dokularında değişim olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni daha önce de belirtildiği gibi topoğrafyadır.

Sonuç olarak, Kozan ilçesi'nde yerleşmelerin dağılımı ve gelişimi hem doğal hem de beşerî faktörlerin ortak etkisiyle şekillenmiştir. Fiziki koşulların yanı sıra tarım, ulaşım, sanayi ve ticaret gibi faaliyetler yerleşmelerin konumunu ve fonksiyonlarını belirleyici unsurlar arasında yer aldığı görülmüştür.

Tablo 3.47 Kozan İlçesi'nde Yerleşim Birimlerinin Özellikleri

Sıra	Yerleşmeler	Toplam Nüfus 2023	Nüfusun Cinsiyeti		Yükselti (m)	Yerleşme Dokusu	Bulundukları Jeomorfolojik Birim
			E	K			
1	Acarmantaş	941	470	471	109	Dağınık	Yamaç
2	Ağlıboğaz	5.896	2.977	2.919	193	Toplu	B. Konisi
3	Akarca	153	75	78	747	Dağınık	Yamaç
4	Akçalıuşağı	563	266	297	1.516	Dağınık	Y. Aşınım
5	Akdam	1.039	517	522	756	Dağınık	Vadi
6	Akkaya	245	109	136	1.316	Dağınık	Dağlık A.
7	Alapınar	119	59	60	43	Toplu	Ova
8	Andıl	219	98	121	823	Toplu	Dağlık A.
9	Arslanlı	740	345	395	55	Toplu	Ova
10	Arslanpaşa	4.298	2.206	2.092	129	Toplu	B. Konisi
11	Aydın	776	374	402	230	Toplu	B. Konisi
12	Aysehoca	676	323	353	38	Toplu	Ova
13	Bagdepe	959	494	465	323	Toplu	A. Aşınım
14	Baglar	1507	741	766	142	Toplu	Ova
15	Bagozu	243	112	131	566	Dağınık	Dağlık A.
16	Boztahta	606	296	310	695	Dağınık	Yamaç
17	Bucak	958	469	489	81	Dağınık	B. Konisi
18	Bulduklu	386	178	208	45	Toplu	Ova
19	Cumhuriyet	5.530	2.804	2.726	120	Toplu	Ova
20	Çamdere	608	273	335	682	Dağınık	Vadi
21	Çamlarca	141	64	77	603	Dağınık	Sırt
22	Çanaklı	8.379	4.242	4.137	195	Toplu	Yamaç
23	Çandık	644	322	322	171	Toplu	B. Konisi
24	Çelenuşağı	109	43	66	784	Dağınık	Dağlık A.
25	Çobanpınarı	319	147	172	113	Toplu	Dağlık A.
26	Çokak	202	103	99	40	Toplu	Ova
27	Çukurören	515	232	283	77	Toplu	Ova
28	Çulluuşağı	414	191	223	1147	Dağınık	Yamaç
29	Çürüklü	392	178	214	791	Dağınık	Sırt
30	Dağlıca	424	215	209	793	Dağınık	Yamaç
31	Damyeri	494	227	267	189	Toplu	B. Konisi
32	Dikilitaş	477	228	249	99	Toplu	Ova
33	Dilekkaya	381	176	205	35	Toplu	Tepe
34	Doganalanı	502	241	261	501	Dağınık	Sırt
35	Duralusağı	160	80	80	221	Toplu	Sırt

Devamı

Sıra	Yerleşmeler	Toplam Nüfus 2023	Nüfusun Cinsiyeti		Yükselti (m)	Yerleşme Dokusu	Bulundukları Jeomorfolojik Birim
			E	K			
36	Durmuşlu	597	271	326	364	Dağınık	Yamaç
37	Düzagac	350	167	183	944	Dağınık	Dağlık A.
38	Enizcakırı	307	148	159	682	Dağınık	Dağlık A.
39	Ergenusağı	365	163	202	527	Dağınık	Dağlık A.
40	Eskikabasakal	712	352	360	173	Toplu	Yamaç
41	Eskimantaş	593	278	315	508	Dağınık	Yamaç
42	Faydalı	1.270	600	670	44	Toplu	Ova
43	Ferhatlı	1037	512	525	620	Seyrek	Sırt
44	Gazi	1.286	642	644	40	Toplu	Ova
45	Gedikli	518	222	296	382	Seyrek	A. Aşınım
46	Gökceyol	47	20	27	41	Toplu	Ova
47	Gökgöz	297	154	143	757	Dağınık	Dağlık A.
48	Görbeyaz	188	84	104	933	Dağınık	Dağlık A.
49	Güneri	2.087	1.022	1.065	155	Toplu	Ova
50	Hacıbeyli	760	371	389	40	Toplu	Ova
51	Hacımirzalı	1.244	599	645	199	Toplu	Yamaç
52	Hacıuşağı	447	229	218	162	Toplu	Ova
53	Hamam	1.324	660	664	46	Toplu	Ova
54	Ilıca	945	474	471	140	Dağınık	Yamaç
55	Işıkkaya	235	92	143	824	Dağınık	Dağlık A.
56	Işıklı	740	350	390	91	Seyrek	Ova
57	İdemköy	509	240	269	95	Toplu	Ova
58	Kabaktepe	42	19	23	898	Dağınık	Vadi
59	Kahveli	359	168	191	353	Toplu	Yamaç
60	Kalkumac	168	84	84	1014	Dağınık	Dağlık A.
61	Kapıkaya	228	113	115	1157	Dağınık	Vadi
62	Karabucak	311	159	152	829	Seyrek	Yamaç
63	Karacaoğlan	13.841	7.048	6.793	146	Toplu	B. Konisi
64	Karacaören	327	162	165	173	Toplu	A. Aşınım
65	Karahamzalı	333	143	190	771	Dağınık	Sırt
66	Karanebili	126	54	72	691	Dağınık	Dağlık A.
67	Kemerköy	159	76	83	198	Seyrek	Yamaç
68	Kıbrıslar	201	94	107	821	Dağınık	Yamaç
69	Kızıllar	837	397	440	256	Dağınık	Yamaç
70	Kızlarsekisi	294	148	146	826	Dağınık	Dağlık A.

Devamı

Sıra	Yerleşmeler	Toplam Nüfus 2023	Nüfusun Cinsiyeti		Yükselti (m)	Yerleşme Dokusu	Bulundukları Jeomorfolojik Birim
			E	K			
71	Köseli	321	145	176	406	Dağınık	Yamaç
72	Kuytucak	668	315	353	881	Dağınık	Sırt
73	Kuyubeli	305	136	169	942	Dağınık	Y. Aşınım
74	Kuyuluk	237	119	118	105	Toplu	Vadi
75	Mahmutlu	2.795	1.463	1.332	120	Toplu	Ova
76	Mahyalar	227	99	128	731	Dağınık	Yamaç
77	Marangeçili	243	106	137	1.037	Dağınık	Dağlık A.
78	Minnetli	263	125	138	529	Dağınık	Sırt
79	Oruçlu	373	184	189	361	Seyrek	A. Aşınım
80	Örendere	230	116	114	652	Seyrek	Dağlık A.
81	Özbaşı	124	49	75	945	Dağınık	Dağlık A.
82	Pekmezci	443	226	217	55	Toplu	Ova
83	Postkabasakal	560	282	278	346	Toplu	A. Aşınım
84	Salmanlı	368	174	194	689	Dağınık	Yamaç
85	Serifli	275	124	151	933	Dağınık	Yamaç
86	Şevkiye	8.621	4.396	4.225	129	Toplu	Ova
87	Taş	532	276	256	249	Toplu	Yamaç
88	Tavşantepe	6.285	2.803	3.482	160	Toplu	Tepe
89	Tepecikören	1139	552	587	167	Toplu	A. Aşınım
90	Tufanlı	318	149	169	98	Seyrek	Ova
91	Tufanpaşa	12.096	6.339	5757	138	Toplu	Ova
92	Turgutlu	1693	832	861	306	Dağınık	Yamaç
93	Turunçlu	490	218	272	153	Toplu	B. Konisi
94	Türkeli	11.373	5.795	5.578	153	Toplu	Ova
95	Varsaklar	5..970	2.989	2.981	117	Toplu	Ova
96	Velicanlı	229	104	125	1178	Dağınık	Dağlık A.
97	Yanalerik	174	75	99	619	Dağınık	Sırt
98	Yarımoğlu	488	251	237	202	Toplu	Tepe
99	Yassıçalı	857	427	430	65	Toplu	Ova
100	Yeniköy	329	154	175	230	Toplu	A. Aşınım
101	Yukarıkeçili	258	104	154	1.477	Dağınık	Dağlık A.
102	Yüksekören	732	376	356	176	Toplu	A. Aşınım
103	Zerdali	527	249	278	325	Toplu	A. Aşınım

Kaynak: TÜİK, 1/25000'lik Dem verisi, ve Jeomorfoloji Haritası ile Google Eart Uydu Görüntüsünden Yararlanılarak Oluşturulmuştur.

3.3.3.2. İsmi Değiştirilen Kırsal Mahalleler

TÜİK kayıtlarında yapılan incelemeler sırasında, ilçede bazı kırsal mahallelerin isimlerinin çeşitli nedenlerle değiştirildiği görülmüştür. Kayıtlarda ve arazi çalışmaları sırasında isim değişikliğine uğrayan yerleşim birimleri ile eski adları, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Tablo 3.48). Kırsal mahallelerin isimlerinin değiştirilmesinin bazı

temel sebepleri vardır. Türkçe bir anlam ifade etmeyen köy adları değiştirilmiş ya da Türkçe olmakla birlikte olumlu çağrışımlar uyandırmayan, insanları utandıran, gururunu kıran veya alay konusu olan kelimelerden oluşan adlar da değiştirilmiştir. Ayrıca birbirine yakın alanlarda bulunan ve aynı adı taşıyan köylerin isimleri, karışıklığı önlemek amacıyla farklılaştırılmıştır (Tunçel, 2000: 28).

Tablo 3.48 Kozan İlçesi ve Çevresinde Değişikliğe Uğrayan Kırsal Mahalle

Sıra	Kozan ilçesinde Adı Değişikliğe Uğrayan Kırsal Mahalleler				
	Yeni İsim	**Eski İsim**	Sıra	**Yeni İsim**	**Eski İsim**
1	Akkaya	Tilkideresi	22	Gedikli	Karaçalı Gediklisi
2	Akdam	Yukarı Akdam	23	Gökçeyol	Tılan
3	Alapınar	Anapınar	24	Görbeyaz	Görbiyes
4	Aydın	Çarçabuk	25	Hacıbeyli	Hacılar (Kocaköy)
5	Bağdepe	Kurtuşağı	26	Hacımirzalı	Macımirzale
6	Bağözü	Kodas	27	Ilıca	Çarmağpür
7	Bucak	Ağzıbüyük	28	Işıkkaya	Tetiri
8	Çamdere	Menteşe	29	Kahveli	Araplar
9	Çamlarça	Tokmanaklı	30	Kapıkaya	Kaplankaya (Hancakırı)
10	Çelenuşağı	Bektaşlı (Çeleruşağı)	31	Karaköse	Karakise
11	Çobanpınarı	Köreken (Göregen)	32	Kemerköy	Kemer
12	Çukurköprü	Naşidiye	33	Kuytucak	Karaçalı
13	Dağlıca	Orçan	34	Örendere	Evrandere
14	Damyeri	Memişli	35	Oruclu	Aşağı Oruclu
15	Dilekkaya	Anavarza	36	Özbaşı	Ebülhüdalı
16	Doğanalanı	Kisekumru	37	Tepecikören	Sırkıntı(Sakartaş)
17	Duraluşağı	Duraliuşağı	38	Tufanlı	Bögrüdelik
18	Enizçakırı	Henüzçakırı	39	Turunçlu	Konak
19	Ergenuşağı	Bostanlı	40	Velicanlı	Velcenli
20	Faydali	Karabucak	41	Yeniköy	Çeritler
21	Gazi	Gaziköy	42	Yukarıkeçili	Balageçili (Çardak)
Yakın Çevresinde Değişenler					
1	Ağzıkaraça	Delihasanlı	5	Üçtepe	Musulumantaş
2	Alaybeyi	Hüyük	6	Yazıtepe	İhsanülhamit
3	Saygeçit	Çarkıpare -Aşağısırkıntı	7	Ufacıkören	Nalbant
4	Sevinçli	Aptalöreni	8	Uğurlubağ	Hefke Yerebakan

Kaynak: DİE'de Geçen Yer Adları Baz Alınmış Ayrıca Yerinde Yapılan Gözlem ve Mülakatlar Neticesinde Hazırlanmıştır.

Çalışma sahasında bu duruma örnek olarak Bucak (Ağzıbüyük), Tufanlı (Böğrüdelik), Damyeri (Memişli), Çamlarca (Tokmanaklı) ve Akkaya (Tilkideresi) gibi kırsal mahalle isimlerini göstermek mümkündür. Her ne kadar bu yerleşim birimlerinin adları resmi olarak değiştirilmiş olsa da halk arasında eski isimleri kullanma alışkanlığı devam etmektedir. Bağözü (Kodas) ve Çamlarca (Tokmanaklı) buna örnek verilebilir. Buna ek olarak, çalışma alanında ismi tamamen değiştirilmemiş; yalnızca önündeki bazı

ekleri veya kelimeleri çıkarılan ya da aynı adı taşıyan mahalleler de bulunmaktadır. Örneğin Oruclu (Aşağı Oruclu), Gedikli (Karaçalı Gediklisi) ve Akdam (Yukarı Akdam) gibi yerleşim birimlerinin isimleri bu duruma örnektir. Değiştirilenler arasında hem Feke hem de Kozan ilçelerinde aynı ismi taşıyan yerleşim yerleri de bulunmaktadır. Ayrıca ilçede "Karabucak" adını taşıyan iki farklı köyün varlığı, bu köylerden birinin isminin karışıklığı önlemek amacıyla "Faydalı" olarak değiştirilmesine neden olmuştur.

3.3.3.3. Kozan İlçesinde Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi

Kozan'da yerleşmenin geçmişi, tarih öncesi çağlara kadar uzanmaktadır. İlçe ve çevresi, tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar çeşitli yerleşmelere sahne olmuştur. Bu durumun arkasında farklı tarihsel ve coğrafi etmenler bulunmaktadır. Kozan, coğrafi olarak Yukarı Çukurova olarak adlandırılan geniş bir alüvyon ovasının kuzeyinde, İç Anadolu'nun vadiler aracılığıyla Çukurova'ya açıldığı bir noktada yer almaktadır. Antik çağlardan itibaren kullanılan ve Anadolu ile Mezopotamya'yı birbirine bağlayan tarihi yolların güzergâhı üzerinde bulunması, yerleşmenin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Kaplan, 2017: 44; Özdemir, 2008: 298).

Günümüzde Kozan ilçesi sınırları içinde kalan Tılan Höyük, Tırmıl Höyük, Tezik Tepe, Çiriş Tepe, Alapınar Höyük ve Çukur Köprü Höyük'te yapılan arkeolojik araştırmalar, bölgedeki yerleşimin tarihini prehistorik dönemlere kadar indirmektedir. Bu alanlarda, M.Ö. 2. binyıla tarihlenen Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'na ait kalıntılar tespit edilmiştir (Özdemir, 2008: 299; Konyar, 2006: 64; Buyruk, 2011: 16).

Akdeniz kıyılarını Suriye ve Mezopotamya'dan ayıran Amanos ve Toros Dağları'nın yüksek yapısı nedeniyle Anadolu'nun iç kesimleriyle bağlantı, bu dağlar arasındaki vadilerde oluşan ve "Hitit Dağ Yolu" olarak adlandırılan geçitler üzerinden sağlanmıştır. Bu geçitler, tarih boyunca ticaret, göç ve askeri seferlerde önemli olduğu kadar, eski yerleşim merkezlerinin konumlarında da belirleyici olmuştur (Buyruk, 2011: 17; Ünal ve Girginer, 2007: 38). Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit İmparatorluğu dönemlerinden itibaren bu geçitlerin kullanıldığı bilinmektedir. İlçenin eski adı hakkında farklı görüşler olsa da yazılı kaynaklara göre "Sis" isminin Asurlulardan geldiği varsayılmaktadır. Asur İdrimi Kitabesi'nde, "Zise" ile aynı yerde olduğu düşünülen "Sizzu/Sissu" adı geçmektedir (Ünal ve Girginer, 2007: 201; Karagöz Yılmaz, 2022: 6).

Hititlerden sonra, M.Ö. 715 yılında Asurlular bölgeyi hâkimiyet altına almış ve böylece Kozan'ın ticari önemi daha da artmıştır. Asurluların yıkılmasının ardından bölge Perslerin, M.Ö. 334 yılında ise İssos Zaferi ile Büyük İskender'in kontrolüne geçmiştir (Ünal ve Girginer, 2007: 215; Aydın, 2019: 17). İskender'in ölümünden sonra bölge, Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasındaki mücadelelere sahne olmuş; M.Ö. 66–64

yıllarında Pompeius Magnus tarafından Roma İmparatorluğu'na katılmıştır (Çalışkan, 2005: 8).

Roma döneminde Kozan ve çevresinde önemli imar çalışmaları yapılmış, kaleler, yollar, köprüler ve sulama tesisleri inşa edilmiştir (Buyruk, 2011: 19). Bu dönemde Kozan, keten dokumacılığında ileri bir düzeye ulaşarak önemli bir ticaret merkezi hâline gelmiştir. Ancak İ.S. 536 yılında meydana gelen şiddetli depremler sonucu kent büyük ölçüde yıkılmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1951). M.S. 260 yılında Sasanilerin Çukurova'yı istilasına kadar Kozan, Roma'ya bağlı Kilikya Eyaleti'ne tâbi Anazarbos'un köylerinden biriydi. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte, M.S. 395 yılında bölge Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğine geçmiştir (Aydın, 2019: 19).

İslam akınları döneminde, Halife Ömer'in komutanlarından Ebu Ubeyd tarafından Çukurova bölgesine düzenlenen seferlerle bölge İslam dünyasının hâkimiyetine girmiştir. 704 yılı sonrası Abbasiler döneminde ise bölgeye Türklerin ilk kez yerleşmeye başladığı bilinmektedir (Çelik, 2008: 6; Buyruk, 2011: 21). Anadolu'nun kuzey-güney geçiş güzergâhında bulunan Kozan, tarih boyunca birçok kez el değiştirmiştir. 10. yüzyılda Bizanslıların, 11. yüzyıl sonlarında Anadolu Selçuklularının hâkimiyetine giren Kozan, Haçlı Seferleri sırasında Ermeniler tarafından yönetilmiştir (Tutar, 2011: 150). 1243 Kösedağ Savaşı sonrasında yaşanan Moğol baskısıyla birlikte Horasan ve Azerbaycan'dan gelen Türkmen göçleri artmış, bu durum bölgedeki demografik yapıyı önemli ölçüde etkilemiştir (Sümer, 1963: 15). Memlük Sultanı Baybars, 13. yüzyılda bu göçmen Türkmenleri Gazze'den Antakya ve Sis'e kadar olan bölgeye yerleştirmiştir. Böylece Türkmenler, Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir rol oynamıştır (Çelik, 2021: 136).

14.yüzyıl başlarında Memlükler, Moğollarla iş birliği yapan Ermeni Krallığı'na son vererek Kozan'ı egemenlikleri altına almıştır (Sümer, 1963: 19; Kurt, 1992: 15). Bu süreçte bölgeye Türkmen yerleşimi yoğunlaşmıştır (Karagöz Yılmaz, 2022: 9; Aydın, 2019: 19). Ramazanoğulları, Memlüklerle iş birliği yaparak bölgeyi idare etmiş; Kozan, Osmanlı-Memlük mücadelesinin merkezlerinden biri hâline gelmiştir. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonucunda Kozan kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (Buyruk, 2011: 29).

Osmanlı döneminde Kozan, başlangıçta Halep Eyaleti'ne bağlıyken daha sonra Adana Vilayeti'ne sancak olarak bağlanmıştır (Kurt, 1992: 16). 1609'da Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlanan Kozan, 1632 yılında tekrar Adana Eyaleti'ne dâhil edilmiştir (Halaçoğlu, 2011: 820). Osmanlılar da tıpkı Memlükler gibi bölgenin yönetiminde aşiretlerden (Kozanoğulları) yararlanmıştır. Ceyhan Irmağı çevresinde kışlayan Avşar Türkmenleri, zamanla yerleşik hayata geçerek ticaret, bağcılık ve sebze-meyve üretimi gibi faaliyetlerde bulunmuş, bölge ekonomisine katkı sağlamışlardır (Alpargu, 2021: 26).

Kozan ve çevresi Osmanlı idaresine girdiğinde, 14. yüzyılda tutulan tahrir defterlerine göre kalenin doğusunda dar bir alanda 4'ü Müslüman, 4'ü gayrimüslim olmak üzere toplam 8 mahalle yer almaktaydı. 19. yüzyılda Tanzimat reformları çerçevesinde gerçekleştirilen idari düzenlemelerle Kozan, Adana Eyaleti'ne bağlı bir kaza olarak teşkilatlandırılmıştır. Yerleşik hayata geçen Türkler Müslüman mahallelerde, Ermeniler ve Rumlar ise gayrimüslim mahallelerde ikamet etmektedir. Kale ve eteklerinde yer alan gayrimüslim nüfus daha çok zanaatkârlıkla uğraşmakta iken; sancağa bağlı kırsal mezralarda ise Müslüman Türk nüfus, ziraat ve hayvancılıkla geçim sağlamaktadır (Gök, 2006: 9).

Osmanlı döneminde halk ile devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen ve bir ayân ailesi olan Kozanoğlu Aşireti, 18. yüzyıl başlarından itibaren yaklaşık 150 yıl boyunca yörenin yönetiminde etkili olmuştur. 19. yüzyılın başlarından itibaren otoritesi zayıflayan Osmanlı Devleti'nin Çukurova'daki Türkmenler üzerindeki denetimi azalmış, devlet bölgeyi denetim dışında kalan alanlar olarak tanımlamaya başlamıştır. Bölgedeki sosyal ve siyasi olaylar nedeniyle Kozan, bir dönem denetimsiz alanlardan biri hâline gelmiştir (Köse, 2019: 79).

1865 yılında Derviş Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa komutasında Çukurova bölgesinde yürütülen Islahat Hareketleri ve zorunlu iskân politikaları sonucunda, Kozan ve çevresine farklı Türkmen grupları yerleştirilmiştir (Yavuz, 2012: 115). Tarıma dayalı kalkınmayı teşvik etmek amacıyla birçok köy ve kasaba kurulmuş, bu süreç bölgenin demografik yapısını önemli ölçüde çeşitlendirmiştir (Halaçoğlu, 2011: 14). Kozan, 20. yüzyılın başlarında ise özellikle Ermeni Olayları ve ardından yaşanan Millî Mücadele sürecinde önemli bir merkez hâline gelmiştir. 1920 yılında Fransız işgali altına giren ilçe, 2 Haziran 1920 tarihinde Kuvayı Milliye birliklerinin mücadelesiyle işgalden kurtarılmıştır (Kütük, 2013: 59).

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Kozan, 1923 yılında il statüsüne kavuşmuş; ancak 1926 yılında çıkarılan bir kanunla tekrar Adana iline bağlı bir ilçe durumuna getirilmiştir. Günümüzde ilçe halkı yeniden il olma beklentisi içerisindedir. Yerleşme tarihi süresince birçok kez yıkılan, tekrar imar ve inşa edilen Kozan; antik çağlardan günümüze kadar çeşitli fiziksel ve sosyo-ekonomik yıkım dönemleri yaşamış olmasına rağmen, aynı zamanda parlak dönemler de geçirmiştir. Bugün Kozan, yaklaşık 40.000 kırsal ve 92.000 kentli nüfusuyla gelişmeye devam eden bir şehirdir.

3.3.3.4. Kozan İlçe 'sinde Şehir Yerleşmesi ve Gelişim Aşamaları

Kozan ilçesi'ndeki tek şehir yerleşmesi, Kozan kentidir. Kozan'ın şehir yerleşmesi ve gelişim aşamaları, Sandal ve Ayata'nın (2023) uydu görüntüleri üzerinde yaptığı çalışmada (Şekil 3.45 ve Tablo 3.49) sosyoekonomik ve mekânsal gelişim açısından altı dönem halinde incelenmiş ve detaylandırılmıştır. Kozan kent

yerleşmesinin gelişim dönemleri, bu kapsamlı çalışmadan yararlanılarak değerlendirilmiştir

3.3.3.4.(1) Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kozan Şehri

Kozan, tarih öncesi çağlardan itibaren önemli bir yerleşim yeri olmuştur. 16. yüzyılda, ekonomisi tarım, hayvancılık ve arıcılığa dayanırken, bölgede yaşayan aşiretler yarı göçebe bir yaşam tarzı sürdürmekteydi. Ancak 19. yüzyılda, özellikle Çukurova'da doğu-batı yönlü kara ve demiryollarının açılmasıyla birlikte, Kozan eski stratejik önemini kaybetmiş ve bölgenin ekonomik canlılığı azalmıştır (Ünal ve Girginer, 2007; Arık, 2014, s. 132; ADASO, 2008, s. 41). 20. yüzyılın ortalarına kadar sınırlı bir büyüme gösteren şehir, bu dönemde bugünkü Taş, Hacıuşağı, Yarımoğlu, Arslanpaşa, Mahmutlu ve Şevkiye mahallelerinin bulunduğu alanda yaklaşık 128,7 hektarlık bir yüzey kaplamaktaydı. (Tablo 3.49 ve Şekil 3.45).

Tablo 3.49 Kozan Şehrinin Mekânsal Gelişimi

Dönemler	Alan (hektar)
1920'ye kadar	128,7
1956	190,6
1985	478,0
2000	750,4
2013	1.243,6
2023	1.652,6

Kaynak: Sandal ve Ayata, 2023:419

3.3.3.4.(2) Cumhuriyet Dönemi'nde Kozan Şehri Gelişim Aşamaları

3.3.3.4.(2).(a). 1923-1956 Dönemi

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, şehirde sosyoekonomik ve mekânsal gelişmeler devam etmiştir. Ancak mekânsal genişleme 1950'lere kadar yavaş bir seyir izlemiştir. 1927–1955 yılları arasında nüfus artışı sınırlı kalmıştır (Tablo 3.40). 1956 yılında, şehir 190 hektarlık bir alana sahipken nüfusu 11.356 kişiye ulaşmıştır. Ancak 1950'lerden sonra gelişmeler hızlanmış ve şehir hızla büyümeye başlamıştır (Tablo 3.49 ve Şekil 3.45).

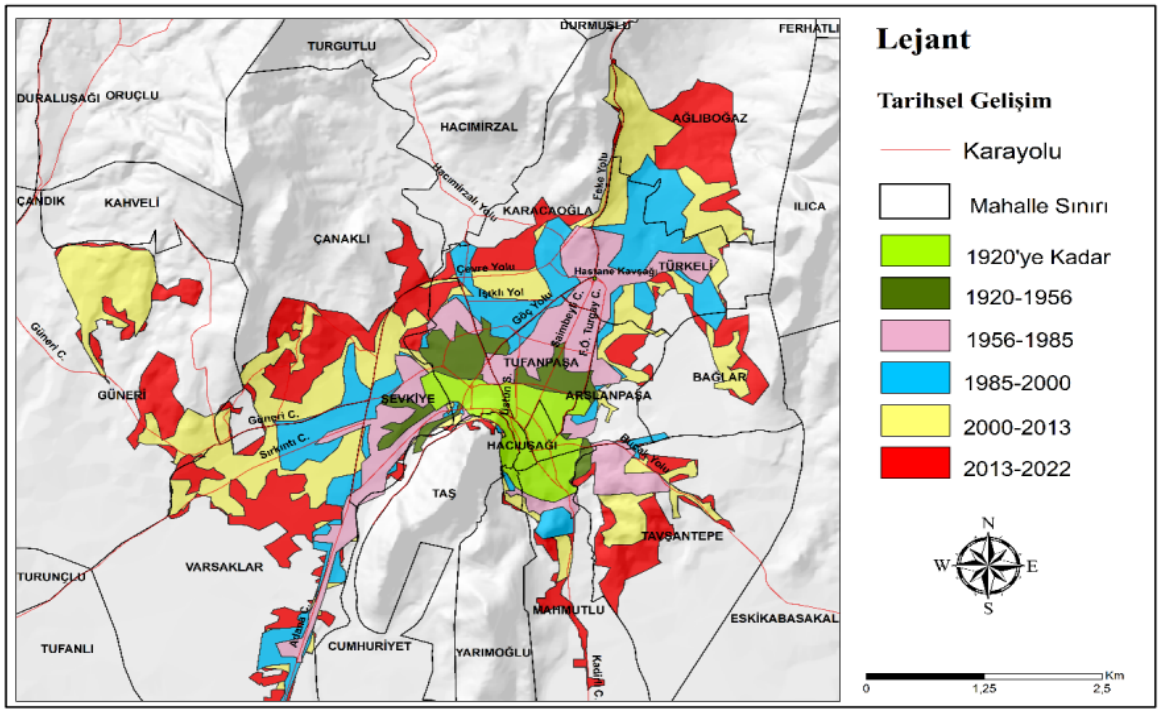
3.3.3.4.(2).(b).1956-1985 Dönemi

1970'lerin sonrasında, sulu tarımın yaygınlaşması, ticaretin artması ve tarıma dayalı sanayi faaliyetlerinin gelişmesiyle şehirde hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. 1985 yılına kadar şehir nüfusu beş kat artarak 50.324 kişiye ulaşmıştır (Tablo 3.40). 1956 yılında yaklaşık 190 hektar olan kentsel alan, 1985 yılında 478 hektara ulaşmıştır (Tablo 3.49). Hızlı nüfus artışıyla birlikte, kırsal kesimlerden şehre yönelen göçler sonucunda yeni sanayi ve yerleşim alanları oluşmuş; imar planları yapılmış olsa da bu planlamalar yetersiz kalmıştır. Şehirde, başta konut alanları olmak üzere bazı küçük ölçekli sanayi tesisleri ve kamu kurumu binaları, herhangi bir planlama çalışması yapılmaksızın imar

planı dışındaki alanlara düzensiz biçimde inşa edilmiştir (Kozan İmar Planı Revizyon Raporu, 2018: 27).

3.3.3.4.(2).(c). 1985-2000 Dönemi

Bu dönemde şehir, ekonomik büyüme ve nüfus artışıyla birlikte mekânsal olarak her yöne doğru hızla genişlemeye devam etmiştir. Tarımda mekanizasyonun yaygınlaşması ve sanayi tesislerinin kurulması, şehirdeki mekânsal büyümeyi önemli ölçüde hızlandırmıştır. 1985 yılında 50.324 olan kent nüfusu, 2000 yılına gelindiğinde 75.833 kişiye yükselmiştir. Aynı dönemde kentin yayıldığı alan, 478 hektardan 750,4 hektara çıkmış ve ilçedeki mevcut sekiz mahallenin sınırları önemli ölçüde genişlemiştir (Tablo 3.49 ve Tablo 3.40). Bu dönemde, kent çevresinde altyapıdan yoksun, çevre düzenlemesi yapılmamış, estetik açıdan niteliksiz, düzensiz ve plansız yapılaşmaların sayısı daha da artmıştır.

Şekil 3.45 Kozan Şehrinin Mekânsal Gelişim Haritası
Kaynak: Sandal ve Ayata, 2023:418

3.3.3.4.(2).(d).2000-2013 Dönemi

Bu dönemde, 75.833 olan kent nüfusunun 2013 yılına gelindiğinde 87.584 kişiye ulaştığı görülmektedir (Tablo 3.40). Ancak şehir, nüfus artışına kıyasla mekânsal olarak daha hızlı bir büyüme göstermiştir. 2000 yılında 750,4 hektar olan yerleşim alanı, 2013 yılında 1.243,6 hektara çıkarak önemli bir genişleme kaydetmiştir (Tablo 3.49). Mekânsal gelişimin yönü incelendiğinde, özellikle Tarihi Göç Yolu'nun kuzeyi ile Adana Karayolu çevresinde bulunan narenciye bahçeleri ve tarım alanlarının büyük bir bölümünün konut ve ticari kullanım alanlarına dönüştüğü görülmektedir. 2000'li yıllardan itibaren Adana Karayolu, Tarihi Göç Yolu ve Işıklı Yol boyunca yoğun bir

yapılaşma meydana gelmiştir. Bu dönemde şehrin kuzeyinde yapımı tamamlanan Çevre Yolu (2002) ve kurulan Kozan Organize Sanayi Bölgesi (2008), kent gelişiminin kuzeye kaymasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Kozan Belediyesi İmar Müdürlüğü'nden elde edilen bilgilere göre, 2008 yılından sonra ilçedeki mahallelerin idari sınırlarında değişiklikler yapılmış; Ağlıboğaz, Varsaklar, Çanaklı, Karacaoğlan, Türkeli, Bağlar ve Tavşantepe olmak üzere yedi yeni mahalle oluşturulmuştur. Sonuç olarak, şehir 1920'li yılların başından 2013 yılına kadar geçen sürede alansal olarak yaklaşık dokuz kat büyümüştür.

3.3.3.4.(2).(e). 2013-2023 Dönemi

Son on yıllık süreçte, Kozan şehri kuzey, doğu ve batı yönlerinde büyümeye devam etmiştir. 2013 yılından sonra şehrin kuzeyinde yer alan Çevre Yolu ile Kozan Organize Sanayi Bölgesi, kentsel mekânsal gelişimde önemli çekim merkezleri hâline gelmiştir. Bu dönemde, hızlı nüfus artışı ve yeni yerleşim alanlarına duyulan ihtiyaç, şehrin her yöne doğru dinamik biçimde genişlemesine yol açmıştır. Özellikle Hacımirazlı ve Güneri köylerinin büyük bölümü, bu süreçte kentsel yapılaşmanın etkisi altına girmiştir. Ayrıca, Eskikabasakal köyüne bağlı narenciye bahçeleri arasındaki Memiköyü Mahallesi ile Tavşantepe ve Bağlar mahallelerinde artan yapılaşma nedeniyle bu alanlar kent dokusu içerisinde kalmıştır. Genel bir değerlendirme yapıldığında, Kozan şehri 1920'li yıllardan 2020'li yıllara kadar geçen süreçte nüfus açısından yaklaşık 18 kat, mekânsal alan bakımından ise 13 kat büyüme göstermiştir. 1927 yılında 5.266 olan şehir nüfusu, 2022 yılında 95.765 kişiye ulaşmıştır. Mekânsal olarak ise yoğun nüfus barındıran 18 mahalle, toplamda 63 km çevresel uzunluğa ve 1.652,6 hektarlık bir alana yayılmıştır.

3.3.3.5. Kozan Şehrinin Fonksiyon Özellikleri

Kentin kurulduğu günden bu yana yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik ve doğal koşullar nedeniyle kent içerisinde ihtiyaçlara bağlı olarak birbirinden farklı kullanım alanları ortaya çıkmıştır (Şekil 3.46). Şehrin fonksiyonel özellikleri, belediyeden alınan 2021 yılına ait 1/5000 ölçekli uygulama imar planının sayısal verileri ile imar planı raporu incelenerek değerlendirilmiştir. Söz konusu plan ve raporda, kullanım alanlarının insanların çeşitli ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde farklı fonksiyonel özellikler gösterdiği belirlenmiştir.

3.3.3.5.(1) Korunacak (Tarihi Sit) Alanlar

Kozan'ın tarihî geçmişi, tarih öncesi çağlara kadar uzanmaktadır. Yerleşmenin tarihî gelişiminde de bahsedildiği üzere, bölge Geç Tunç Çağı'ndan itibaren sürekli yerleşime sahne olmuş ve birçok uygarlığın egemenliği altına girmiştir. Bölgede yakın geçmiş dönemlere ait çok sayıda tarihî ve kültürel eser bulunmaktadır. Bu eserler, ağırlıklı olarak şehrin merkezinde ve kale eteklerinde yoğunlaşmıştır. Söz konusu tarihî eserler günümüzde Hacıuşağı, Arslanpaşa ve Taş mahalleleri ile Yarımoğlu ve

Mahmutlu mahallelerinin kale eteklerinde yer alan bazı kesimlerde bulunmaktadır. Şehrin merkezi (çekirdek) bölgesinde yer alan başlıca tarihî yapılar arasında Büyük (Hoşkadem) Camii, Küçük Camii, Bedesten, Manastır, Arıkan Konağı ve Hurmalı Konak sayılabilir. Ayrıca, Yukarı Çarşı ve Aşağı Çarşı olarak bilinen tarihî sokaklar da bu bölgede yer almaktadır (Şekil 3.46). Bu alan, Kozan'ın tarihî kimliğini yansıtması açısından büyük önem taşımakta ve kültürel turizm potansiyeli yüksek bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda, bu bölgede çok sayıda dükkân, ofis, büro, atölye ve çeşitli hizmetler sunan esnaf faaliyet göstermektedir.

3.3.3.5.(2) Konut Alanları

Kozan'da konut alanları kentin her yönüne yayılmış durumdadır (Şekil 3.46). Bu yayılmada topografyanın yanı sıra siyasal, sosyal ve ekonomik faktörler etkili olmuştur. Şehir merkezinde konut ve ticari alanlar iç içe bulunurken, çevre kesimlerde konut alanlarının yoğunlaştığı görülmektedir. Çekirdek alanda tarihî ve kültürel değeri bulunmayan, düşük kaliteli birkaç katlı binalar yer alırken, modern ve çok katlı konutlar daha çok şehrin kuzey kesiminde, özellikle Tufanpaşa ve Karacaoğlan mahallelerinde, Göç Yolu, Işıklı Yol ve Çevre Yolu çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu modern binaların alt katları çoğunlukla ticari faaliyetler için kullanılmaktadır.

Şevkiye, Türkeli, Bağlar ve Ağlıboğaz mahallelerinde çok katlı yapıların sayısı artış göstermektedir. Hacimirzalı, Varsaklar, Çanaklı ve Tavşantepe mahallelerinde ise daha çok tek ve iki katlı yapılar bulunmakta; kentin kenar kesimlerinde ise gecekondu nitelikli konutlar dikkat çekmektedir. Organize Sanayi ve Küçük Sanayi Siteleri çevresinde (Güneri, Şevkiye ve Varsaklar mahallelerinde) düşük ve orta gelir grubuna ait gecekondu alanları oluşmuştur. İlçedeki bu kenar yerleşmelerin büyük bir kısmı 1985 sonrasında gelişmiştir (Şekil 3.45). Ayrıca konut alanlarının, özellikle Varsaklar ve Bağlar mahallelerinden başlayarak birinci sınıf tarım toprakları üzerinde genişlemesi dikkat çekmektedir (Şekil 3.24). DSİ sulama sahasındaki bu alanlarda yapılaşmanın önlenmesi ve kentsel büyümenin güney yerine kuzeydeki eğimli arazilere yönlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Kozan Belediyesi'nin 2018 tarihli, 1/5000 ölçekli Revizyon İmar Planı Açıklama Raporu'nda, 2030 yılı için ilçenin nüfusunun 135.232 kişi olması öngörülmektedir (şehir nüfusu: 104.571; kırsal nüfus: 33.063). Bu projeksiyonda, kırsaldan kente yönelik göç hareketleri de dikkate alınmıştır.

3.3.3.5.(3) Çalışma Alanları

Kozan'da ticaret ve konut alanları, ağırlıklı olarak Irmak Caddesi, Şıhefendi Bulvarı ile Adana–Kozan ve Kozan–Kadirli karayolları çevresinde toplanmıştır (Şekil 3.46). Şehir merkezinde Irmak ve Saimbeyli Caddeleri ile Üstün ve Hazer sokaklarında birçok banka, ofis ve dükkân bulunmaktadır. Merkezdeki işyerleri genellikle ev ve apartmanların alt katlarında küçük ölçekli şekilde yer alırken, çevredeki yeni gelişen

alanlarda daha büyük ve fonksiyonel işletmeler dikkat çekmektedir. Genellikle tamirhane, imalathane ve atölye gibi ticari işletmeler ana yollar üzerinde konumlanırken, Göç Yolu ve Işıklı Yol gibi yeni gelişim bölgelerinde market, mağaza, kafe ve etüt merkezi gibi sosyal ve temel ihtiyaçlara yönelik işletmelerin hızla çoğaldığı görülmektedir.

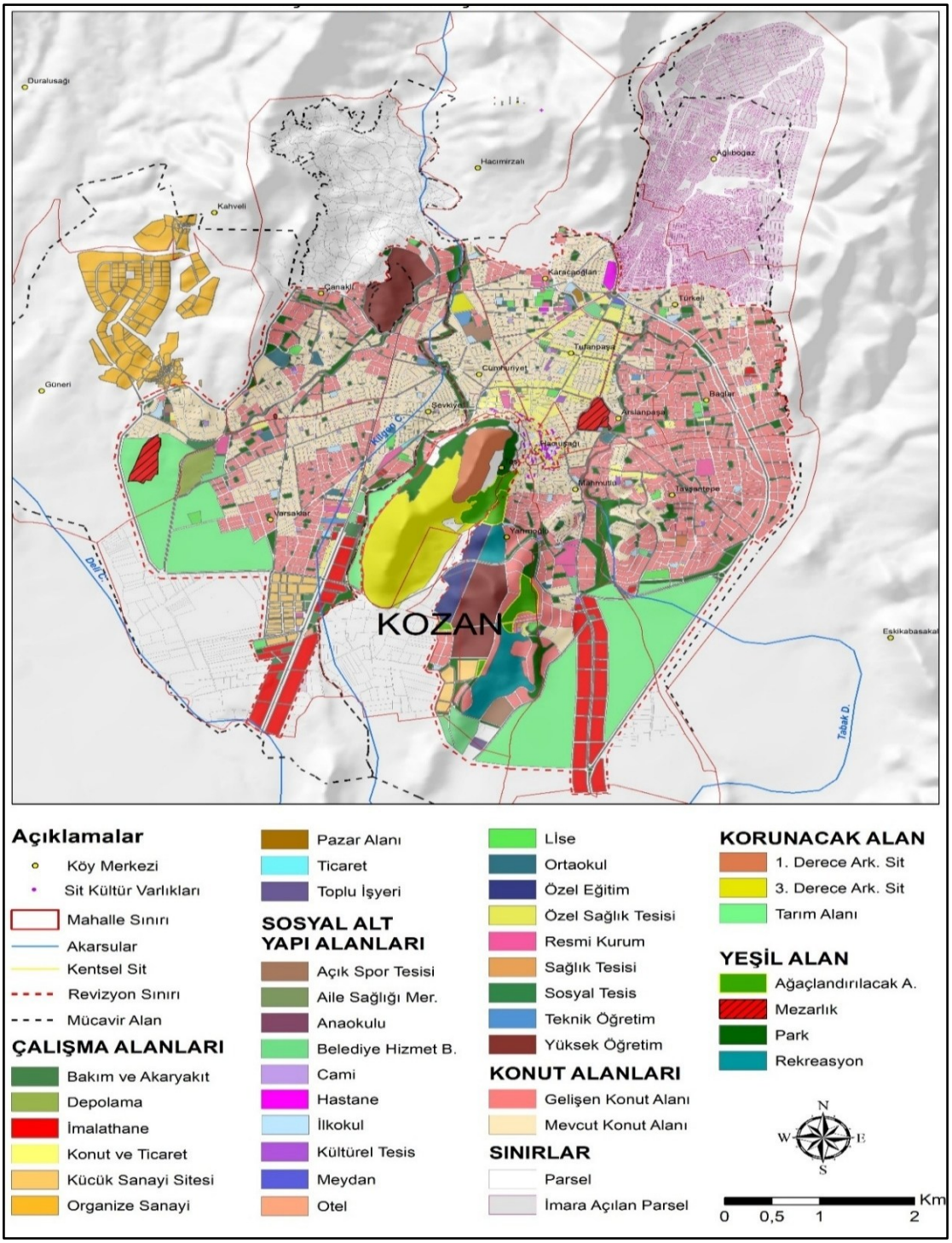
Sanayi faaliyetleri ilçede, 1500'lü yıllarda sırça (cam) üretimi ve çuhacılıkla (dokuma) başlamıştır. Cumhuriyet öncesinde pamuk ve iplik atölyeleri ile demir ve bakırcı atölyelerinin varlığı bilinmektedir (Yurt Ansiklopedisi, 1952; Cuinet, 1891: 92). Cumhuriyet döneminde de bu tür faaliyetler sürdürülmüştür. 1960–1970'li yıllardan itibaren çırçır, dokuma, zeytinyağı üretimi, tarım makineleri, metal işleme, un, yem, mobilya imalatı ve oto tamirciliği gibi çeşitli sanayi kolları gelişmeye başlamıştır. Başlangıçta mahalle aralarına dağınık biçimde yayılan sanayi yapıları, Küçük Sanayi Sitesi (40,1 hektar) ve Organize Sanayi Bölgesi'nin (163 hektar) kurulmasıyla belirli alanlarda toplanmıştır (Şekil 6.28 ve Şekil 5.29). Sanayi alanları özellikle Kozan–Adana Yolu, Kozan–Kadirli Caddesi ve Güneri Mahallesi çevresinde yoğunlaşmaktadır. Kadirli Caddesi çevresinde ise taşımacılık, kargo, lojistik, beton santralleri ve imalathaneler için toplam 127,9 hektarlık konut dışı kentsel çalışma alanı planlanmıştır (Kozan İmar Planı Revizyon Raporu, 2018: 40).

3.3.3.5.(4) Sosyal Altyapı Alanları

Kozan'da eğitim kurumları, sağlık merkezleri, spor tesisleri, resmi daireler, dini yapılar ile otel ve kültürel tesisler gibi sosyal altyapı alanları şehrin geneline dağılmış durumdadır (Şekil 3.46) Özellikle Karacaoğlan, Tufanpaşa ve Cumhuriyet Mahallelerinde bu yapıların yoğunlaştığı görülmektedir. Resmî ve idari kurumlar şehrin farklı noktalarına yayılmış olmakla birlikte, Irmak Caddesi çevresi (Cumhuriyet Mahallesi) en yoğun bölgedir. Bu bölgede Kozan Belediyesi, Öğretmenevi, Telekom, PTT, bankalar, İlçe Tarım Müdürlüğü ve Hükümet Konağı gibi kurumlar yer almaktadır (Gültekin, 2004, s. 46–50). Ayrıca Askerlik Şubesi ve Jandarma Teşkilatı da bu alana oldukça yakındır. Şehrin farklı lokasyonlarında ise Adalet Sarayı, Devlet Hastanesi, Halk Eğitim Merkezi, SGK Binası, Belediye Binası, stadyum, kapalı spor salonu, kültür sitesi ve çok sayıda resmî ve özel eğitim kurumu dağınık şekilde konumlanmıştır. İlçenin dinî yapıları arasında Hoca Ahmet Yesevi, Tufanpaşa, Çifte Minare, Arap ve Zeynep Hatun camileri öne çıkmaktadır. Saimbeyli Caddesi üzerinde Millî Eğitim Müdürlüğü ve Kozan Lisesi yer alırken, Göç Yolu üzerinde Emniyet Müdürlüğü, SGK Binası ve Halk Eğitim Merkezi bulunmaktadır. Çevre Yolu üzerinde ise yeni Adalet Sarayı faaliyete geçmiştir.

2018 yılı İmar Planı Revizyonu'na göre şehirde halkın sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çeşitli alanlar planlanmıştır. Eğitim tesisleri için 77,8 hektar, Çukurova Üniversitesi'ne bağlı Kozan Kampüsü için 92,9 hektar, kültürel ve sosyal hizmet alanları için 8,1 hektar, sağlık tesisleri için 7,1 hektar ve dinî tesisler için 8,5

hektarlık alan ayrılmıştır. Ayrıca spor aktiviteleri için kapalı ve açık alanları kapsayan toplam 14,6 hektarlık bir spor alanı planlanmıştır. Bu düzenlemeler, halkın eğitim, sağlık, kültürel, dinî ve sportif ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bütüncül bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Şekil 3.46 Kozan İlçesinin 1/5000 Ölçekli Uygulama İmar Planı (2021)

3.3.3.6. Açık ve Yeşil Alanlar

Kozan, özellikle Kilgen Çayı çevresinde yoğunlaşan yeşil alanlarıyla dikkat çekmektedir. Şehir merkezinde yer alan Atatürk Parkı (Cumhuriyet Mahallesi), Şehit Mustafa Fehmi Kubilay Parkı (Türkeli Mahallesi) ve Kozan Kalesi eteklerindeki mesire alanları, halkın spor, dinlenme ve rekreasyon ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Bahar ve yaz aylarında yoğun şekilde kullanılan bu alanlar, şehrin doğayla bütünleşmesini sağlamaktadır. 2018 İmar Planı Revizyonu'na göre, dere yatakları korunarak toplamda 193,5 hektar aktif yeşil alan oluşturulmuş, ayrıca 43,7 hektarlık yeni rekreasyon alanı planlanmıştır. Bunun yanı sıra, 24,7 hektarlık yerleşime kapalı bir alanın ağaçlandırılması önerilmektedir. Özellikle Kozan Çayı çevresi ile Kozan Kalesi'nin güney eteklerinde yeşil alanların artırılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Kozan Belediyesi, 2020). Şehirde yer alan Kozan Asri Mezarlığı, tarihî ve doğal bir yeşil alan niteliği taşımaktadır. Ancak kapasitesinin yüzde 90'ının dolmuş olması nedeniyle Eski Kabasakal (Karabuza) ile Kayhan arasında 24,8 hektarlık yeni bir mezarlık alanı planlanmıştır. Bu alanın vatandaşlara hizmet verebilmesi için altyapı ve tesis çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir (Kozan Ekspres, 2024).

3.3.3.7. Konutların Özellikleri

3.3.3.7.(1) Köy Konutları

Barınma, temel insan ihtiyaçlarından biridir. Meskenlerin inşasında coğrafi faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle kırsal alanlardaki meskenlerde bu faktörlerin etkisi daha belirgindir. Kozan'da kırsal alanlarda konutların inşasında taş, toprak ve bitki örtüsü gibi yakın çevreden temin edilen doğal malzemeler kullanılmıştır (Gültekin, 2004). Günümüzde kırsal kesimlerde ve şehirlerdeki eski tarihî yapılarda kullanılan yapı malzemelerine bakıldığında, sıcaklık, yağış, rüzgâr ve bakı gibi coğrafi faktörlerin konutların özellikleri üzerinde önemli etkileri olduğu görülmektedir. İklim özelliklerinin yanı sıra, bitki örtüsü, yükselti ve eğim gibi jeolojik ve jeomorfolojik unsurlar da sosyal ve ekonomik faktörlerle birlikte basit ve geleneksel konutların yapı ve tiplerini belirlemeye devam etmektedir (Özcağlar, 1997). Halkın gelir düzeyindeki artışla birlikte geleneksel köy konutlarının yerini betonarme yapılar almaya başlamışsa da geleneksel konutlara hâlâ rastlanmaktadır.

3.3.3.7.(2) Şehir Konutları

Kozan, binlerce yıllık tarihi boyunca Memlük, Ermeni ve Osmanlı sivil mimarisinin özelliklerini harmanlamış, bu zenginlik özellikle geleneksel konut yapılarında görülmüştür. Taş, Hacıuşağı, Mahmutlu ve Aslanpaşa Mahallelerinde bulunan konutlar, zemin katları kalın taş, üst katları ahşap veya tamamen taş kullanılarak inşa edilmiştir. Taş yapılarda genellikle Ermeni, taş zemin ve ahşap üst katlı yapılarda ise Türk mimarisinin izleri görülmektedir. Ermeni yapılarında yuvarlak

ve sivri kemerler, Türk yapılarında ise İslam etkisiyle sivri kemerler kullanılmıştır (Gök, 2006: 35).

Yerel halkın kültürü, iklim ve doğal çevre koşulları bu yapıların şekillenmesinde etkili olmuştur. İlçenin tarım ve ticarete dayalı ekonomisi, konutların işlevini de belirlemiştir. Çarşı merkezinde dükkânların yer aldığı zemin katlar, avluya bakan kısımlarda depo veya ahır olarak kullanılmış, üst katlarda günlük yaşam sürdürülmüştür. Betonarme yapılar yaygınlaşmadan önce kenar mahallelerde çoğu evin saz kamışından yapılan, dışı toprakla sıvanan, üstü toprak örtülü huğ denilen evlerden oluştuğu da ifade edilmektedir (Tetik, 1993). Sofalar güneye açılırken, odalar kuzeyde ve sokak cephesinde konumlandırılmıştır. Geleneksel evlerde avludan eve geçiş sağlanır, güvenlik ve mahremiyet amacıyla sokak cephesinde pencere sayısı sınırlıdır. Bu anlayış doğrultusunda, zemin katlarda pencere açılmamış, üst katlar ise bol pencerelidir (Aliağaoğlu & Uğur, 2021, s. 53).

Konutların duvarlarında taş, üst katlarında ise ahşap ve kerpiç dolgu kullanılmıştır. Düz damlı evlerde gev (killi toprak) kullanılarak su yalıtımı sağlanmaya çalışılmıştır. Sonradan bazı damların üstüne kiremit çatılar eklenmiştir. Ekonomik ve sosyal değişimler sonucu geleneksel evler işlevini yitirmiş, birçok yapı yıkılmış veya terk edilmiştir (Gök, 2006: 39). Son yıllarda Kozan Belediyesi ve Kültür Bakanlığı bazı tarihî yapıları restore ederek butik otel, lokanta ve kafe gibi işlevler kazandırmıştır. Bu dönüşüm, ilçenin turizm potansiyelini artırmıştır

Fotoğraf 3.2 Kozan İlçesinde Bulunan Günümüz Konutlarından Bir Görünüm

Arazi çalışmaları sırasında, bölgedeki tarihî konakların belirgin mimari özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu konakların büyük bir kısmında, bahçelerinde veya mahzenlerinde su kuyularının yer aldığı ve bu kuyuların mahzenlerin serin kalmasını

sağladığı belirlenmiştir. Su kuyuları, yer altı su kaynaklarının doğrudan yapıya entegre edilmesi ve iklimsel etkilerin hafifletilmesi amacıyla işlevsel bir rol üstlenmiştir.

Yapılar genellikle kuzey-güney yönünde geniş koridorlarla tasarlanmış olup, bu düzenleme odalar arasında doğal hava akışını sağlayarak sıcak ve nemli iklim koşullarında iç mekânların havalandırılmasını kolaylaştırmaktadır. Kar yağmadığı için ova köylerinde ve şehir merkezinde düz damlı betonarme yapılar yaygındır. Bu damlar halk tarafından gıda kurutma, güneş enerjisi kullanımı veya yazın uyuma alanı olarak değerlendirilirken, dağlık köylerde sert iklim nedeniyle kiremit veya çinko saçlı beşik çatılar tercih edilmektedir. Son yıllarda ise hem köylerde hem de şehirde, evlerin balkonlarına bitişik "çardak" olarak adlandırılan, saç veya atermit çatılı eklentiler yapılmakta, bu alanlar serin akşamlarda oturma ve uyuma alanı olarak kullanılmaktadır.

Tarihî dönemlerde yaygın olan bu teras benzeri yapılar, Cumhuriyet döneminden sonraki birçok yapıda terk edilmiştir. Günümüzde modern apartmanlarda ise benzer alanlar "kış bahçesi" veya "teras balkon" olarak adlandırılmaktadır. Bölgedeki bazı konutlarda (ör. Hurmalı Konak), çatı ile zemin arasındaki mesafenin 5 metreye kadar ulaştığı gözlemlenmiş; bu yüksekliğin yapının doğal havalandırmasına ve serin kalmasına katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Konutların bu tarzda inşa edilmesinde, bölgenin aşırı sıcak ve nemli iklim koşullarının doğrudan etkisi bulunmaktadır.

Günümüzde kent içindeki modern evler, gelişen teknoloji ve mimari anlayış doğrultusunda doğal ve beşerî faktörlerin etkisinden büyük ölçüde arındırılmış, daha çok estetik, enerji verimliliği ve konfor odaklı bir biçimde inşa edilmektedir (Fotoğraf 3.2). Geçmişte iklim ve çevresel etkilere bağlı olarak şekillenen yerel mimari, yerini site tarzı çok katlı dikey yapılaşmaya bırakmış durumdadır.

4. MATERYAL VE METOT

4.1. Materyaller

Bu çalışmada kullanılan materyaller, Kozan ilçesinin doğal, beşerî ve ekonomik yapısını değerlendirmek amacıyla çeşitli kurumlar ve dijital platformlardan elde edilmiştir.

Araştırma sürecinde yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılmış, ayrıca arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Verilerin sağlanması ve analiz edilmesi aşamalarında; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Adana 6. Bölge Meteoroloji Müdürlüğü, Kozan Belediyesi, Adana Orman Bölge Müdürlüğü, Kozan Orman İşletme Müdürlüğü, Kozan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Kozan Küçük Sanayi ve Ali Öztürk Sanayi Sitesi Yönetimi, Kozan Meslek Yüksekokulu, Devlet Su İşleri (DSİ), Kozan Sulama Birlikleri, Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü, Adana Sanayi Odası, Kozan Sanayi Odası, Kozan Ticaret Odası, Adana Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başkanlığı ile Kozan Sosyal Güvenlik Kurumu gibi kurum ve kuruluşlardan veri temin edilmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, çeşitli tablolar ve şekillerle görsel olarak sunulmuş; ArcMap 10.7 paket programı kullanılarak haritalar oluşturulmuş ve bölgeye ait fotoğraflar çekilerek görsel destek sağlanmıştır.

CBS ve harita verileri kapsamında; Global Mapper, HGM Atlas Küre, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulaması, Orman Genel Müdürlüğü E-Harita Uygulaması, MTA Yer Bilimleri Uygulaması, Open Street Map ve Google Earth Pro gibi yazılımlardan ve açık kaynak veri setlerinden yararlanılmıştır. İl ve ilçe sınırları Harita Genel Müdürlüğü'nden, mahalle sınırları ise Kozan Belediyesi CBS biriminden temin edilmiştir. Jeolojik ve toprak analizlerinde ise Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nden (MTA) alınan jeolojik ve litolojik haritalar ile diri fay haritaları; ayrıca FAO dijital toprak veri bankası ve Tarım Arazileri Değerlendirme (TAD) Portalı'ndan sağlanan toprak sınıfları ve derinlik verileri kullanılmıştır. Arazi kullanımıyla ilgili analizlerde Avrupa Çevre Ajansı'nın CORINE 2018 verileri ve ESRİ 2021 arazi kullanım verileri esas alınmıştır. Nüfus yapısının incelenmesinde Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) temin edilen 1935–2023 dönemine ait nüfus verileri değerlendirilmiştir. Meteorolojik veriler ise Adana 6. Meteoroloji Bölge Müdürlüğü'nden sağlanmış; sıcaklık, yağış, nem, basınç ve rüzgâr gibi iklim parametreleri bu kapsamda analiz edilmiştir. Kozan ilçesindeki sanayi faaliyetlerine ilişkin veriler; Adana Sanayi Odası, Adana Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Kozan Ticaret Odası ve Kozan Organize Sanayi Bölgesi (KOSB) kaynaklarından elde edilmiştir. Bu veriler, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) kayıtları üzerinden sorgulanarak ilçedeki işveren ve sigortalı işçi sayıları belirlenmiştir. Elde edilen sanayi verileri, NACE Rev. 2, NACE Rev. 4 ve NACE Rev. 6 sınıflandırma sistemlerine göre değerlendirilerek sektörel dağılım analiz edilmiştir.

4.2. Yöntemler

Bu tez çalışmasında nicel ve betimsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Dolayısıyla çalışmada, coğrafya disiplini içinde yaygın olarak kabul gören karma bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yöntem sayesinde, mekânsal örüntüler hem sayısal verilere dayalı mekânsal analizlerle hem de yerel düzeyde gerçekleştirilen gözlemler, belge taramaları ve ekonomik sektörlerde çalışanların görüşlerinden elde edilen nitel bilgilerle sentezlenerek kapsamlı biçimde değerlendirilmiştir.

Araştırma, analitik ve bütüncül coğrafya yaklaşımı temelinde şekillenmiş; coğrafya biliminin temel ilkeleri olan nedensellik, karşılıklı etkileşim ve mekânsal farklılaşma çerçevesinde ele alınmıştır. Doğal çevre unsurları (topoğrafya, iklim, toprak, su kaynakları) ile beşerî faaliyetler (nüfus, yerleşme, ekonomik etkinlikler) arasındaki çift yönlü ve karmaşık ilişki, temel analiz eksenini oluşturmuştur. Doğal çevre, ekonomik faaliyetleri yönlendirici bir çerçeve sunarken; beşerî faaliyetler de doğal çevreyi dönüştürmekte ve yeniden şekillendirmektedir. Bu karşılıklı etkileşim süreci, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), uzaktan algılama teknikleri, saha gözlemleri ve yerel anlatılar aracılığıyla çok boyutlu biçimde analiz edilmiştir.

Araştırmada kullanılan veriler, birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilmiştir. Birincil veriler; alan gözlemleri, yarı yapılandırılmış mülakatlar, CBS analiz çıktıları, fotoğraflar ve yerel halktan toplanan sözlü anlatılardan oluşmaktadır. İkincil veriler ise TÜİK (1935–2023), CORINE 2018, ESRI 2021, FAO, MTA, DSİ, MGM, SGK, KTO, ASO, AESOB, Kozan Belediyesi, Kozan OSB gibi kurumlardan sağlanan resmi istatistikler, raporlar ve akademik yayınlara dayanmaktadır.

Çalışmanın nicel boyutunda özellikle CBS tabanlı mekânsal analiz teknikleri ön plana çıkmıştır. Genel olarak CBS analizleri çoğunlukla sayısal verilerle çalıştığı ve ölçülebilir çıktılar sunduğu için nicel araştırma yöntemleri kapsamında değerlendirilmektedir. Uzaktan algılama ve CBS destekli mekânsal analiz yöntemleri ile gerçekleştirilen arazi kullanım belirleme çalışmaları (sınıflama) ve CBS programında üretilen diğer haritalar (topoğrafya, eğim, bakı, nüfus, sanayinin mekânsal dağılımı vb.) bu kapsamda yer almaktadır. Üretilen haritalar üzerinden alansal verilerin hesaplanması ve tablolara dönüştürülmesi de nicel analiz kapsamında ele alınmıştır.

Bu bağlamda, ArcGIS 10.7 ve Global Mapper programları aracılığıyla arazi kullanımı (CORINE ve ESRI verileri), yerleşim yoğunluğu, ulaşım ağları, sanayi alanları ve topografik yapı analiz edilmiştir. Jeolojik yapı ve topoğrafya yalnızca mekânsal bir temel olarak değil, aynı zamanda diğer doğal unsurlar ve beşerî faaliyetler üzerinde yönlendirici bir etken olarak değerlendirilmiştir. Özellikle eğim, yükselti ve bakı gibi topografik değişkenlerin yağış, sıcaklık, toprak ve bitki örtüsü üzerindeki etkileri; dolaylı olarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin dağılışı ile ulaşım hatlarının

güzergâh seçiminde belirleyici etkileri CBS ortamında modellenmiş ve mekânsal karşılaştırmalarla ortaya konmuştur.

Uydu görüntüleri ve raster–vektör veriler, ESRI Living Atlas (2021), CORINE 2018, FAO ve TAD portalı üzerinden temin edilerek güncel durum analizlerinde kullanılmıştır. Konuya göre ilgili kurumların verileri (TÜİK, OGM) ile karşılaştırılmıştır. Dijital Yükseklik Modeli (DEM) aracılığıyla eğim, bakı ve yükselti profilleri oluşturulmuş; lapse rate ve Shraber interpolasyonu gibi modellerle iklimsel veriler mekânsal olarak analiz edilmiştir. Python ve Google Colab ortamında işlenen rüzgâr verileri ile Excel ortamında su bilançosu ve sıcaklık–yağış ilişkilerine dayalı iklimsel analizler yapılmıştır.

Resmî kurumlardan alınan raster haritalar sayısallaştırılarak üzerinde alan hesaplamaları yapılmıştır. Overlay (çakıştırma) analizleri ile jeolojik yapı, morfografik yüzey şekilleri, toprak grupları, nüfus, yerleşme, arazi kullanımı ve bitki örtüsü gibi katmanların dağılışı birlikte değerlendirilmiştir. Resmî raporlar ve kayıtlardan Excel ortamında verilen tarımsal üretim verileri doküman analizi yöntemiyle Excel veya Access programlarında tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Ürün türlerine göre toplam ekim alanları mahallelere göre sınıflandırılmış ve ilçe genelindeki mekânsal dağılımı incelemek amacıyla ArcGIS veri tabanına işlenmiştir. ArcGIS ortamına alınan veriler, çeşitli sınıflandırma metotları kullanılarak, özellikle Natural Breaks (Jenks) doğal kırılım yöntemi ile sınıflandırılıp görselleştirilmiştir. Uydu görüntülerinden üretilen arazi kullanım haritaları ise Devlet Su İşleri (DSİ) ve Orman Genel Müdürlüğü (OGM) meşcere verileri ile yerinde yapılan gözlemler ışığında ground-truthing tekniğiyle doğrulanmıştır. Sanayi faaliyetleri ise NACE Rev.2/Rev.4 kodlarına göre sınıflandırılarak tablolarla görselleştirilmiş ve oransal dağılımları hesaplanmıştır. İlçede gelişen sanayi sektörü, ekonomik coğrafyanın önemli bir unsuru olarak, üretim, tüketim ve dağıtım süreçlerinin karşılıklı etkileşimi çerçevesinde incelenmiştir. Bölgenin sanayisinin gelişiminde; hammadde kaynaklarına yakınlık, enerji temini, ulaşım olanakları, işgücü yapısı, pazar erişimi, sermaye birikimi, rekabet koşulları ve kalkınma politikaları gibi faktörlerin birbiriyle olan karmaşık ilişkileri sanayi faaliyetlerinin konumlanmasına etkileri değerlendirilmiştir.

Diğer yandan çalışmanın nitel boyutunda ise betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde bir olgu, durum veya olayın mevcut durumu olduğu gibi tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu yöntemde, araştırmacı gözlem, doküman, mülakat gibi tekniklerle veri toplar ve bu verileri analiz ederek konuyu ayrıntılı biçimde betimler. Amaç, olayları ya da durumları gözlemlemek, tanımlamak ve anlamaktır. Nitel araştırmalar genellikle betimsel (deskriptif) araştırmalar olarak kabul edilir. Çünkü nitel araştırmalar, bir olgunun, durumun ya da deneyimin derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde anlaşılması amacıyla yapılır. Çalışmada tarım alanları, kırsal yerleşmeler, sanayi bölgeleri ve doğal çevre sahada arazi gözlemleri yoluyla doğrudan

incelenmiştir. Resmi ve yerel kurumlardan alınan veriler ile ekonomik sektörlerde çalışanların görüşleri değerlendirilmiştir Kurumlardan alınan veriler sınıflandırılarak tablolara dönüştürülmüştür. Çiftçiler, ticaret ve sanayi odaları temsilcileri, ilgili kamu kurum çalışanları ve yerel yöneticilerin görüşleri yerel deneyimler olarak değerlendirilmiştir. Ekonomik faaliyetlerin mekânsal ilişkilerini ve dağılımını daha iyi analiz edebilmek amacıyla nüfus ve yerleşmelerin dağılımı, yoğunluk özellikleri dikkate alınarak arazi kullanımı ile birlikte en yoğun gerçekleştirilen tarımsal ürünler, küçük ve büyükbaş hayvancılık, arıcılık, ormancılık, madencilik, ulaşım ve sanayi gibi farklı sektörlere ilişkin tematik haritalar oluşturulmuştur. Bu haritalar, sahada yapılan arazi gözlemleriyle desteklenmiş ve yerel anlatılar doğrultusunda yorumlanmıştır. Literatürde bu tür uygulamalar, nitel analiz kapsamında değerlendirilmektedir

Uygulanan yöntemsel çerçeve, coğrafya biliminin doğa–insan ilişkisini açıklamaya yönelik temel ilkeleri doğrultusunda; karşılıklı etkileşim, mekânsal farklılaşma ve nedensellik ilkelerine dayalı çok boyutlu analizlerin gerçekleştirilmesine olanak tanımıştır. Nicel ve nitel verilerin birlikte değerlendirilmesiyle elde edilen bulgular, araştırmanın bilimsel geçerliliğini ve güvenilirliğini önemli ölçüde artırmıştır.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

5.1. Ekonomik Coğrafya Özellikleri

Kozan ilçesi, Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde, Çukurova Ovası ile Toros Dağları'nın geçiş kuşağında yer aldığından hem ova hem de dağlık alanlara özgü ekonomik faaliyetlerin bir arada yürütüldüğü zengin bir coğrafyaya sahiptir. İklim avantajları ve topografik çeşitliliği sayesinde tarım, hayvancılık, ormancılık, madencilik ve turizm gibi sektörler birlikte gelişmektedir. Güneyde alüvyon ovalardaki sulama altyapısı tarımsal potansiyeli artırırken, yükselen dağlar da geniş orman ve mera alanlarıyla hayvancılık ve orman ürünleri açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu alanların jeolojik yapısı, Kozan'ı kuvarsit, kireçtaşı, demir ve kurşun-çinko gibi değerli maden rezervleri bakımından öne çıkarmaktadır. Dağlık alanlardaki doğal doku ve serin yaylalar turizm için önemli bir potansiyel taşırken, ilçe sanayisi de tarım ve madencilikle entegre biçimde gelişmektedir. Bu durum, ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesini sağlamakta ve arazi kullanım biçimlerini zenginleştirmektedir.

5.1.1. Arazi Bölünüşü ve Kullanımı

Kozan ilçesinin jeolojik evrimi, topoğrafyası ve iklim koşulları, arazi kullanım biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Bu özelliklere bağlı olarak ekonomik faaliyetlerin mekânsal dağılımı da farklılaşmaktadır. Özellikle ilçenin kuzey kesiminde, farklı direnç özelliklerine sahip kayaçların bulunduğu dağlık araziler ile akarsu aşındırmasının etkileşimi, karmaşık ve çok parçalı bir topoğrafyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu alanlarda tarım arazileri küçük ve dağınık parseller hâlindedir.

Buna karşılık, güneyde yer alan geniş düzlükler sulanabilir tarım alanlarının oluşmasına imkân tanımıştır. Bu alanlarda pamuk, yerfıstığı, mısır ve narenciye gibi ekonomik değeri yüksek tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Kuzeyde ise yüksek eğimli topoğrafya tarımsal faaliyetlerin gelişimini sınırlandırmış; yükseltinin artmasına bağlı olarak sıcaklık düşmüş, tarımsal üretim azalmış ve kuru tarım ile küçük ölçekli bahçe tarımı yaygınlaşmıştır. Bu koşullar, ilçe genelinde kuzey ve güney arasında belirgin bir arazi kullanım farklılığının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kozan ilçesi, toplam 194.362 hektarlık bir yüzölçümüne sahiptir. Bu alanın yaklaşık %45'i tarıma uygun alan, %1'i tarıma elverişsiz alan, %47'si orman ve makilik, %5'i mera ve çayırlık, %2'si ise yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır (Tablo 5.1).

5.1.1.1. Tarım Alanları

CORINE verilerine göre, Kozan ilçesinde tarıma uygun alanların genişliği 87.725 hektar olup, bu alan ilçe toplam yüzölçümünün yaklaşık %45'ini oluşturmaktadır. Tarıma uygun alanların %33'ü ekili ve dikili alanlardan, %12'si ise doğal bitki örtüsü ile karışık ekilebilir alanlardan meydana gelmektedir. İlçede ekilebilir alanların toplamı 23.946 hektar olup, bu değer yüzölçümünün %12'sine karşılık gelmektedir (Tablo 5.1). Bu sahalarda yürütülen tarım faaliyetleri günümüzde sınırlı düzeydedir. Ancak zaman

içerisinde, tarıma kazandırılabilecek potansiyel alanlarla birlikte araştırma sahasının tarımsal üretim kapasitesinin artması mümkündür. İlçenin kuzey kesimlerinde bulunan bu alanlar, arazi yapısı ve eğim nedeniyle sulu tarıma elverişli değildir.

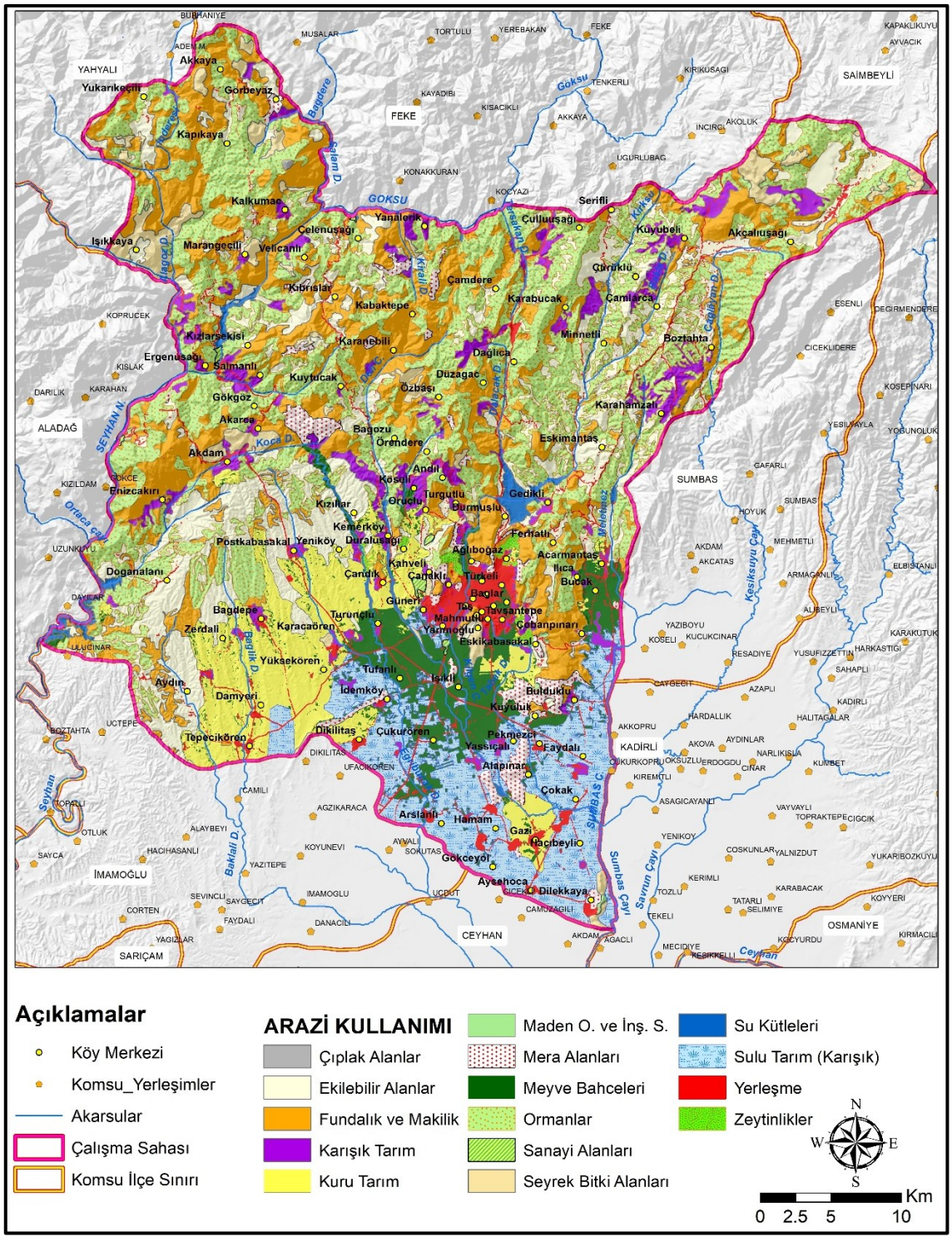
Tablo 5.1 Kozan İlçesi'nde Arazinin Kullanım Durumu (Arazinin Bölünüşü)

Alan/Oran	Arazinin Cinsi									
	Tarıma Uygun					Tarım Dışı				
	Ekilebilir Alanlar	**Ekili-Dikili Alan				Tarıma Elvsz. Alan	Orman ve Makilik	Mera ve Çayır	Yerleşim ve Sanayi	Toplam
		*Sulu		Kuru						
		Meyve Sebze	Tarla Bitkisi	Tarla Bitkisi	Nadas					
Miktar (ha)	23.946	14.656	24.547	23.326	1.250	1.979	91.303	9.768	3.588	194.363
		39.203		24.576						
Oranı (%)	12	8	12	13		1	47	5	2	100
		33								

Kaynak: * DSİ ve Sulama Birliği Verileri **TÜİK (2023) Tarım Orman Bakanlığı, Corine 2018' den yararlanılarak hesaplanmıştır.

Öte yandan, ilçe nüfusunun %85'inin 0–300 metre yükselti kuşağında toplanması, verimli tarım alanlarının nüfus yoğunluğu ve istihdam olanaklarını artırıcı etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Günümüzde yürütülen projeler sayesinde toplam 39.203 hektarlık ekili ve dikili alanda sulu tarım yapılmakta olup, bu alanlara Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından su temin edilmektedir (Tablo 5.4). Geri kalan 24.576 hektarlık alanda ise kuru tarım uygulanmaktadır. İlçedeki ekili ve dikili alanlarda tarım ürün çeşitliliği oldukça fazladır. Hem tarla ürünleri hem de meyve üretimi açısından geniş bir çeşitlilik gözlemlenmektedir. Toplam 63.379 hektarlık ekili dikili alanın %75'i tarla ürünlerine, %22,4'ü meyve bahçelerine, %2'si nadas alanlarına ve %0,6'sı sebze üretim alanlarına ayrılmıştır (Tablo 5.2)

Meyve üretim sahası incelendiğinde, 14.258 hektarlık bir alanda çeşitli meyve türlerinin yetiştirildiği görülmektedir. Bu alanda en büyük payı 9.125 hektar ile narenciye bahçeleri oluşturmaktadır. Narenciye, çalışma sahasındaki en yaygın meyve türü olup toplam meyve üretim alanının yaklaşık %64'ünü kapsamaktadır. Diğer meyve türleri 3.048 hektar ile toplam meyve alanının %21,4'ünü, zeytinlikler ise 2.085 hektar ile %14,6'sını teşkil etmektedir. Bu çeşitlilik, Kozan ilçesinin tarımsal üretim kapasitesini ve potansiyelini açıkça ortaya koymaktadır (Tablo 5.16 ve Tablo 5.2).

Şekil 5.1 Kozan İlçesi ve Çevresinde Arazi Kullanımı

Kaynak: Tarım Orman Bakanlığı, (Corine 2018)

Not : *Orman Müdürlüğü verilerine göre ilçede 104.456,6 hektar orman alanı bulunmaktadır* Tablo 5.27 *CORINE verilerinde ise 91.303 hektar ormanlık ve makilik, 1.979 hektar tarıma elverişsiz arazi ile 9.768 hektar mera, çayır ve otlak alanı yer almakta; toplamda 103.050 hektara ulaşmaktadır. Bu farklılık, Kozan Orman İşletme Müdürlüğü sınırları ile ilçe idari sınırlarının tam olarak örtüşmemesi ve orman kapsamına girmeyen ancak kadastral olarak orman arazisi sayılan alanlardan kaynaklanmaktadır; bu nedenle iki veri seti arasında küçük farklılıklar bulunmasına rağmen genel olarak uyumludur.*

Ekili dikili alanların %75'ini kapsayan 47.833 hektarlık bölümde çeşitli tarla ürünleri yetiştirilmektedir. Bu alanlar; tahıl, sanayi bitkileri, yem bitkileri, baklagiller ve yumrulu bitkilerin üretimi için kullanılmaktadır. Tarımsal alanların 23.680 hektarlık bölümü ise sulu tarla ürünlerine ayrılmış durumdadır (Tablo 5.1 ve Tablo 5.2). Özellikle sulanan sahalarda mısır, yerfıstığı, soya fasulyesi ve pamuk üretimi ön plana çıkmaktadır. Sulama imkânının bulunmadığı alanlarda ise tahıl, ayçiçeği, nohut ve mercimek gibi ürünler yetiştirilmektedir. Tarımsal üretim alanları, ilçenin İmamoğlu sınırlarından başlayarak kuzeye doğru 500 metre yükseltiye kadar uzanmakta ve ilçe yüzölçümü içinde geniş bir alanı kapsamaktadır. İlçenin güneyinde, alçak tepeler dışında düz bir görünüm arz eden sulanan tarım alanları, kuzeye doğru gidildikçe arazi eğiminin artmasıyla birlikte azalmaktadır. Sulu tarım alanları bu bölgelerde daha çok vadi içlerinde yer almaktadır.

Mevcut tarım alanlarının yaklaşık %18'i sulu tarım alanlarını oluşturmaktadır (Tablo 5.1). DSİ tarafından su sağlanan alanlar 300 metreye kadar olan yükseltilerde bulunmaktadır. Bu yükseltiden sonraki tarım alanlarının büyük bir kısmı ise sulanamamaktadır. Sulanabilir alanlarda ağırlıklı olarak narenciye, nar, hurma, mısır ve çeşitli sebzeler yetiştirilmekte; bazı bölümlerde ise sert çekirdekli meyve türlerinin üretimi yapılmaktadır.

Tablo 5.2 Kozan İlçesi'nde Ekili Dikili Tarım Alanlarının Bölünüşü

Ekili Dikili Alanlar		Alan(ha)	Yüz ölçüm (%)	Ekili-Dikili (%)
Tarla Ürünleri		47.833	24,6	75,0
Meyve Bahçeleri	**Narenciye**	9.125	4,7	14,3
	Zeytin	2.085	1,1	3,3
	Diğer Meyveler	3.048	1,6	4,8
Nadas Alanı		1250	0,6	2,0
Sebze Alanı		384	0,2	0,6
Örtü Altı Sebze / Meyve		15	0,0	0,0
Toplam		**63.779**	**32,8**	**100**

Kaynak: TÜİK (2023)

5.1.1.2. Tarıma Elverişsiz Alanlar

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından oluşturulan sayısal verilere göre, Kozan ilçesinde toplam 1.978,6 hektarlık bir alan tarıma elverişli değildir (Tablo 5.1). Bu alan, ilçe yüzölçümünün yaklaşık %1'ine karşılık gelmektedir. Tarıma uygun olmayan bölgeler, ağırlıklı olarak ilçenin kuzey kesimlerinde, 1.000 metrenin üzerinde yer alan yükseltilerde bulunmaktadır (Şekil 3.26 ve Şekil 3.5). Bu sahalar; su yüzeyleri, akarsu kenarındaki kumluklar, ovadaki küçük bataklıklar ve bitki örtüsünden yoksun çıplak kayalık alanlardan oluşmaktadır. Özellikle çıplak kayalıklar ve su yüzeyleri, tarıma elverişsiz alanların önemli bir kısmını teşkil etmektedir.

5.1.1.3. Ormanlık ve Makilik Alanlar

CORINE sayısal verilerine göre oluşturduğumuz arazi kullanım haritasına göre, Kozan ilçesi sınırlarında orman ve makilik alanların toplam büyüklüğü 91.303 hektardır ve bu alan, ilçe yüzölçümünün yaklaşık %47'sini oluşturmaktadır (Tablo 5.1). Orman ve makilikler özellikle ilçenin kuzeyinde, Toros Dağları'nın yamaçlarında yoğunlaşmıştır. İğne yapraklı ormanlar, geniş yapraklılara kıyasla daha geniş bir yer kaplamakta ve bitki örtüsü, yükselti ile sıcaklık koşullarına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir (Şekil 3.29). Yükseltisi 0–500 metre aralığında bulunan bölgelerde kızılçamlar (Pinus brutia) ve kurakçıl maki toplulukları yaygındır (Şekil 5.1). 500–1.200 metre yükselti aralığında kızılçam ormanları daha yoğun şekilde görülürken, 1.200 metreden sonra karaçam (Pinus nigra) ormanları egemen olmaktadır. Daha yüksek kesimlerde, 1.600–2.200 metre arasında ise sedir (Cedrus libani), Toros göknarı (Abies cilicica) ve ardıç (Juniperus spp.) türleri hâkimdir (Saraçoğlu, 1990, s. 44).

5.1.1.4. Mera ve Çayır Alanları

Kozan'da tarımsal kullanım dışındaki 9.768 hektarlık alan; alçak tepeler, akarsu kenarları, engebeli yüksek bölgeler ve aşınım yüzeylerinden oluşmaktadır (Tablo 5.1). Bu sahalarda, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık için önemli olan mera ve çayır alanları yer almaktadır ve bu alanlar ilçenin %5'ini kapsamaktadır. Geçmişte akarsu kenarlarında daha geniş yer kaplayan meralar, sulama teknolojisi imkanlarının artması ve tarımsal faaliyetlerin yoğunlaşmasıyla daralmıştır.

5.1.1.5. Yerleşim Alanı

Kozan ilçesinde yerleşim alanları toplam 3.031 hektar olup, bu alan ilçe yüzölçümünün yaklaşık %2'sini oluşturmaktadır (Tablo 5.1). Yerleşim alanlarının en büyüğünü Kozan şehri teşkil etmektedir. Kozan şehir merkezinin kapladığı alan 1.495 hektar iken, sanayi alanları 126 hektarlık bir büyüklüğe sahiptir (Tablo 5.3).

Tablo 5.3 Kozan İlçesi'nde Yerleşim Alanlarının Bölünüşü (ha)

Yerleşim Alanlarının Bölünüşü (ha)	İlçe Geneli	Şehir Merkezi	Oran(%)
Yerleşme Alanı	3.031	1.495	49,3
Sanayi Alanı	264	126	47,7
Maden Ocağı ve İnşaat Sahası	293	0	0,0
Toplam	3.588	1.621	45,2

Kaynak: Tarım Orman Bakanlığı, (Corine 2018)

Kent yerleşimi içinde kalan bu alanlar, toplam yerleşim ve ulaşım alanlarının %49,3'ünü kapsamaktadır. İlçe genelinde yerleşim ve ulaşım amacıyla kullanılan toplam 3.588 hektarlık alanın büyük kısmı yerleşim amacıyla değerlendirilmektedir. Kent dışındaki önemli yerleşim merkezleri arasında Faydalı, Gazi ve Hacıbeyli yer almaktadır. Ayrıca maden ocağı ve sanayi faaliyetleri için ayrılan küçük ölçekli alanlar da ilçe genelinde dağınık şekilde bulunmaktadır.

5.1.2. Ekonomik Faaliyetler

İnsan, coğrafya üzerinde etkin bir varlık olarak hem doğal çevreyi şekillendirmiş hem de ona uyum sağlayarak ekonomik ve sosyal yapılar geliştirmiştir (Tümertekin, 1972, s. 26). Ekonomik coğrafya, doğal kaynaklar, tarım, sanayi, ticaret, ulaşım ve turizm gibi faaliyetlerin coğrafi dağılımını ve bu dağılımın neden-sonuç ilişkilerini inceleyen bir disiplindir (Tümertekin & Özgüç, 2007). Kozan'da yeryüzü şekilleri, iklim ve su kaynakları gibi doğal faktörler, çok eski dönemlerden itibaren ekonomik faaliyetlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Anavarza ve çevresindeki arkeolojik buluntular, bölgenin Geç Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim ve ekonomik etkinliklere sahne olduğunu göstermektedir. Ancak ekonomik yapılar, bölgesel ve küresel siyasi gelişmelerden etkilenmiş, zamanla dalgalanmalar yaşamıştır.

Günümüzde Kozan'ın ekonomik yapısını etkileyen iki temel gelişme dikkat çekmektedir. Birincisi, İç Anadolu ile Suriye arasındaki tarihî yolların öneminin azalması ve Gülek Geçidi'nin açılmasıyla birlikte ulaşımın yön değiştirmesidir. İkincisi ise Çukurova'da pamuk tarımının önem kazanmasıyla iskân faaliyetlerinin artması ve konar-göçer toplulukların ovaya yerleştirilmesidir (Buyruk, 2011: 17; Ünal ve Girginer, 2007: 38). Bu gelişmeler, âtıl tarım alanlarının ekonomiye kazandırılmasını sağlamıştır. Göçler konusunda değinildiği üzere Balkanlar, Girit ve Kuzey Afrika'dan gelen göçmenler de yeni tarımsal teknikler getirerek üretimin artmasına katkıda bulunmuştur. Bölgenin ekonomik yapısı, geçmişten bugüne doğal koşullar ve insan etkisiyle şekillenmiş; zaman içinde yaşanan siyasal ve sosyal değişimlerle önemli bir dönüşüm geçirmiştir.

5.1.2.1. Tarımsal Faaliyetler

İnsanların temel fizyolojik ihtiyaçları, tarım faaliyetleri aracılığıyla karşılanmaktadır (Maslow, 2024). Tarım, sadece beslenme değil, aynı zamanda barınma ve giyinme ihtiyaçları için de gerekli hammaddeleri sağlar. Toprağın işlenerek bitki yetiştirilmesi süreci, tarımın temelini oluşturur. Dünya nüfusunun hızla artması, tarımın önemini daha da artırmıştır. Genel olarak Seyhan ve Ceyhan nehirleri tarafından sulanan inceleme alanı, Türkiye'nin önemli tarım alanlarından biridir. Özellikle tahıl, mısır, ayçiçeği ve narenciye üretiminde önemli bir yere sahiptir.

5.1.2.1.(1) Tarımsal Faaliyetlerin Gelişimi

Kozan ve çevresinde tarım, tarih boyunca bölge ekonomisinin temelini oluşturmuştur. 1832 yılında İbrahim Paşa'nın Adana Eyaleti'ni ele geçirmesiyle birlikte ovanın tarımsal potansiyeli artırmaya yönelik önemli reformlar yapmıştır. Çukurova'yı Nil Deltası'na benzeten Paşa, ormanları ve tarım alanlarını etkin kullanmış, göçerleri yerleşik hayata geçirerek tarımsal üretimi artırmayı hedeflemiştir. Hatta Kozanoğullarından Çadırcı Mehmet Ağa'yı, "Ya gelir ziraat edersin ya da hazır ol" şeklinde tehdit etmiştir. Bu dönemde pamuk, tütün, pirinç ve buğday gibi ürünlerin

ekimi teşvik edilmiş, sulama ve drenaj kanalları açılarak tarım alanları ovada genişletilmiştir (Alpargu, 2021: 51-80).

İbrahim Paşa'nın çekilmesinin ardından bölgede aşiretler arasında bağımsızlık düşüncesi güçlenmiş ve istikrarsızlık başlamıştır. Osmanlı Devleti, asker ve vergi toplamak, tarımsal üretimde istikrarı sağlamak amacıyla aşiretlerin iskânını kalkınmanın önemli bir yolu olarak görmüştür. Bu hedef doğrultusunda Osmanlı padişahları Çukurova'da bir dizi askerî, siyasî ve ekonomik reform gerçekleştirmek üzere bir ordu hazırlamıştır. Osmanlı Devleti, Fırka-i Islâhiye ordusu ile aşiretleri denetim altına almış ve göçerleri toprağa bağlayarak tarımsal üretimi artırmıştır (ADASO, 2008: 21). Bu gelişmeler, özellikle pamuk tarımının yaygınlaşmasını sağlamış ve bölge ekonomisinin canlanmasına katkı sunmuştur. 19. yüzyılda İngiltere'nin pamuk ihtiyacının artması, Çukurova'da pamuk üretiminin teşvik edilmesine yol açmıştır. İngilizler tarafından pamuk tohumu dağıtılmış, tarım makinelerinin ithalatı kolaylaştırılmış ve buharlı traktör, pulluk gibi makinelerin kullanımı yaygınlaşmıştır. Böylece tarımsal verimlilik artmış, pamuk Çukurova'nın ve dolayısıyla Kozan'ın en önemli ürünlerinden biri hâline gelmiştir. Pamuk üretiminin artmasıyla birlikte Adana'da sanayi faaliyetleri hız kazanmıştır. Adana'da pamuk çırçır fabrikaları, pamuk işleme tesisleri ve iplik fabrikaları kurulmuş; böylece bölgedeki sanayi altyapısı güçlenmiştir (Demir Görür, 2023: 500; ADASO, 2008: 30-68).

Kozan'da ise 1924 yılında Remzi Oğuz Arık'ın çalışmasında belirtildiği gibi, "Sanayi hemen hiçtir. İskender Efendi isminde Adana Sanayi Okulu eski mezunlarından değerli makineci ustadan başka kimse de yok denilebilir." ifadesi, o dönemde Kozan'da sanayi faaliyetlerinin oldukça sınırlı olduğunu gözler önüne sermektedir (Arık, 2014, s. 134). Ancak bu dönemde bazı zanaatların sanayi kapsamında değerlendirilmesi, Kozan'da tarımsal üretime bağlı sanayi faaliyetlerinin gelişmeye başladığını düşündürmektedir. Nitekim Adana Sanayi Tarihi kitabında, 1870'li yıllarda Kozan sancağında üç pamuk fabrikası, altı masara (zeytinyağı üretim tesisi) ve dokuz değirmenin faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. Ayrıca bölgede 280 dükkân, üç mağaza ve üç han bulunduğu kaydedilmiştir. Pamuk işleme sanayisinin yanı sıra dericilik ve kilimcilik gibi geleneksel el sanatları da önemli üretim alanları arasında yer almış, yüksek kaliteli kilimler dokunmuş, meşin ve sahtiyan malzemelerden çizme ve postal üretilmiştir. Bu ürünler hem yerel ihtiyaçları karşılamış hem de Kozan ekonomisinin canlanmasına katkı sağlamıştır (ADASO, 2008: 72).

Bu dönemde Çukurova'da ve Kozan'da sanayi ile ticaretin gelişimini en çok sınırlandıran unsur, ulaşım olanaklarının yetersizliği olmuştur. Remzi Oğuz Arık'ın da belirttiği gibi, "eski ve bozulmuş yollar yazın tozdan, kışın ise çamur ve bataklıktan dolayı kullanılmaz hâle gelmekteydi. Kozan ile Adana arasındaki yollar o kadar kötü durumdaydı ki, otomobille seyahat etmek büyük bir zorluk ve nadir bir başarı olarak görülüyordu. Hayvanla ve deveyle yapılan ticaret ise zaman, maliyet ve güvenlik

açısından ciddi kayıplara yol açmaktaydı. Bu nedenle üretilen mallar dış pazarlara ulaştırılamıyor, daha çok yerel düzeyde tüketiliyordu" (Arık, 2014, s.133). Bu durum, ulaşımın bölgedeki ekonomik gelişimi nasıl sınırlandırdığını açık bir şekilde özetlemektedir. Ancak, 1886 yılında Adana-Mersin demiryolunun açılması ve 1890'lardan sonra Mersin Limanı'nda yapılan iyileştirmeler, Çukurova'nın uluslararası pazarlara açılmasını sağlamıştır (ADASO, *Adana Sanayi Tarihi*, 2008: 41). Bu gelişmeler, Kozan'ın ekonomik hayatına da olumlu yansımıştır.

1950'li yıllardan itibaren, Çukurova genelinde yaşanan tarımda makineleşme, gübreleme, sulama ve modern üretim teknikleri Kozan Ovası'nda da etkisini göstermiştir. Bu süreci mümkün kılan temel etkenlerden biri, bölgenin doğal çevre koşullarının tarıma son derece elverişli oluşudur. Kozan ilçesinde tarımsal üretim, büyük ölçüde bu doğal faktörlerce şekillendirilmektedir. İlçenin güneyinde yer alan alüvyal topraklar, yüksek organik madde içeriği ve su tutma kapasitesi ile özellikle pamuk, narenciye, yerfıstığı, tahıl ve yem bitkilerinin verimli biçimde yetişmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca bölgenin iklimi, Akdeniz karakteristiği taşıması nedeniyle yazların uzun ve sıcak, kışların ise ılık geçmesi sayesinde hem açık alan tarımı hem de seracılık için uygun bir zemin sunmaktadır. Bu iklimsel avantaj, yılın büyük bir bölümünde üretime devam edilebilmesini mümkün kılmaktadır. Bunun yanı sıra Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden beslenen barajlar ve sulama kanalları, tarımın en önemli girdilerinden biri olan suya erişimi kolaylaştırmış, sulu tarım alanlarını genişletmiştir. Özellikle 1972 yılında Aslantaş ve Kilgen Barajı'nın tamamlanmasıyla birlikte narenciye başta olmak üzere suya duyarlı ürünlerin yaygınlaştığı gözlemlenmiştir (Tıras, 2000: 145 ve Tablo 5.4). Kozan'ın fiziki coğrafya koşullarının tarım faaliyetlerini destekleyici nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. 1900'lü yıllardan itibaren ova kesimlerinde nüfus artışı yaşanmış, 1972 yılında sulama olanaklarının iyileşmesiyle birlikte nüfusun %92'si 26–600 metre rakım aralığında yoğunlaşmıştır. Eğim oranının düşük olduğu alanlarda tarım makinelerinin rahat kullanılması, iş gücü ihtiyacını azaltarak verimliliği yükseltmiştir. Ayrıca devlet destekleri, sulama projeleri ve üretici birliklerinin yürüttüğü çalışmalar sayesinde çiftçiler modern tarım tekniklerini benimsemiş, gübre kullanımı ve ürün çeşitliliği artmıştır.

Bu durum, tarımsal gelişimin yalnızca doğal çevre koşullarıyla sınırlı olmadığını, beşerî unsurların da belirleyici etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Fiziki coğrafya faktörleri (alçak rakım, düşük eğim, verimli topraklar), nüfusun ova alanlarında yoğunlaşmasına ve tarımla iç içe bir yaşam biçiminin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra yerel bilgi birikiminin kuşaktan kuşağa aktarılması, makineleşmenin yaygınlaşmasını ve modern tarım yöntemlerinin benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Topografya ve teknoloji arasında kurulan uyum, tarımsal üretim kapasitesinin yükselmesine ve ekonomik kalkınmanın ivme kazanmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, Kozan'daki tarımsal üretim yapısının, doğal çevre

özellikleri ile insan faktörlerinin karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillendiği anlaşılmaktadır.

5.1.2.1.(2) Tarım Alanlarının Sulanabilirdik Durumu

Kozan ilçesinde tarım, kuzeydeki dağlık araziler üzerinde konumlanan barajlar ile ovadaki nüfus artışının etkisi altında, doğal ve beşerî faktörlerin etkileşimiyle gelişmiştir. Bu durum, tarımsal üretimi ve verimliliği doğrudan belirlemiştir. İlçede 1970'ten önce, sulanabilir alanların sınırlı olması nedeniyle tarımsal faaliyetler daha çok suya erişimin mümkün olduğu bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda Pınargözü (Ilıca Göleti), Alapınar (Bekirçe Göleti), Kilgen Çayı ve Eğribucak Deresi çevresi, tarih boyunca önemli tarım alanları olarak öne çıkmıştır. Söz konusu su kaynaklarından elde edilen sular, göletlerde biriktirilmiş ya da yönleri değiştirilerek tarımda kullanılmıştır. Özellikle Bekirçe Göleti'nden Anavarza Antik Kenti'ne kadar uzanan sulama kanalları aracılığıyla hem şehir yerleşimine hem de çevredeki tarım alanlarına su temin edildiği bilinmektedir. Cumhuriyet öncesi sanayi faaliyetleri kapsamında yapılan incelemelerde, Kilgen Çayı boyunca geçmişte altı adet su değirmeninin bulunduğu ve bu değirmenlerin yerinin arazi çalışmalarında tespit edildiği görülmektedir. Bu değirmenler, suyun gücünden yararlanılarak işletilmiş; ardından kalan su, kanallar vasıtasıyla tarım alanlarına yönlendirilmiştir.

Özellikle Kozan Kalesi'nin güneybatı eteklerinde, Karınca Tepesi'nin doğusunda, Işıklı, Çukuröreni ve Gökçeyol çevresinde bu tarihî sulama kanallarının izlerine rastlanmaktadır. Osmanlı salnamelerinde de bu bölgelerdeki pirinç üretimine ilişkin vergi kayıtları yer almakta olup, bu veriler geçmişte sulamanın yaygın biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır (Bilinir, 2023). Pirinç gibi suya bağımlı ürünlerin yetiştirilmesi, sulamanın bölgedeki tarihsel önemine açık bir şekilde işaret etmektedir.

19. yüzyılda pamuk üretimini teşvik eden iskân politikaları ve sulama projeleri, bölgenin tarımsal kapasitesinin artmasında dönüştürücü bir etki yaratmış ve günümüze kadar önemli değişimlerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde sulama olanakları özellikle Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin kollarıyla beslenen Kozan Ovası'nda yoğunlaşmaktadır. Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından yürütülen projeler sayesinde, ilçede toplamda 39.203 hektarlık tarım alanı sulanabilir hâle gelmiştir (Tablo 5.4).

2024 yılında faaliyete geçen Yedigöze Sanibey Barajı ile modern kapalı sistem sulama altyapısı kurularak 20.893 hektar alana su temin edilmiş; böylece yer altı suyu kullanımına duyulan ihtiyaç önemli ölçüde azalmıştır. Buna karşın, 24.576 hektarlık tarım arazisinde topoğrafyanın elverişsiz olması nedeniyle sulama imkânı bulunmamakta ve bu alanlarda hâlen kuru tarım uygulanmaktadır (Tablo 5.1).

Tarihsel olarak önemli bir sulama kaynağı olan Kilgen Göleti, 1972 yılında faaliyete geçtiğinde 11.134 hektarlık bir alanı sulama imkânına kavuşturmuştur. Ancak zamanla meydana gelen erozyon, göletin su tutma kapasitesini azaltmış; yaz aylarında

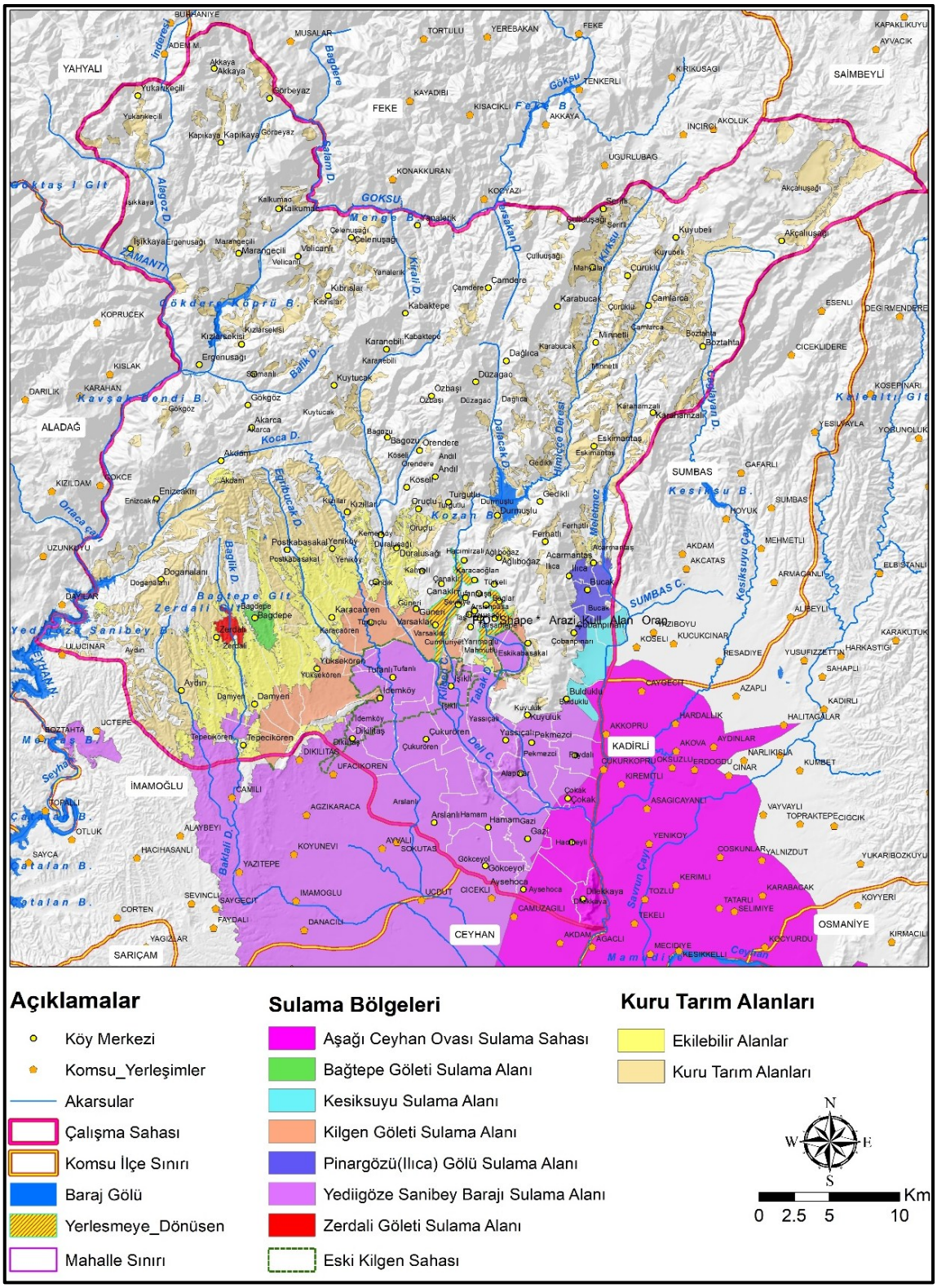
su seviyeleri kritik düzeylere kadar gerilemiştir. Bu durum, çiftçileri yer altı su kuyuları açmaya yöneltmiştir. Günümüzde Kilgen sulama sahasının 4.441 hektarlık bölümü Yedigöze Sanibey Barajı'ndan, kalan 6.693 hektarlık kısmı ise hâlâ Kilgen Göleti'nden su sağlanmaktadır (Tablo 5.4). İlçedeki diğer önemli sulama alanları arasında Aşağı Ceyhan Sulama Sahası, Meletmez Barajı, Ilıca Göleti, Aydın Göleti ve Zerdali Göleti sulama sahaları yer almaktadır (Şekil 5.2). Aslantaş Barajı'ndan sağlanan su ile 3.977 hektar, Meletmez Barajı ve Ilıca Göleti'nden sağlanan su ile 1.263 hektar, Kesiksuyu'ndan sağlanan su ile ise toplam 1.251 hektar tarım arazisi sulanmaktadır. 2015 yılında tamamlanan Aydın ve Zerdali Göletleri'nden sağlanan su ile sulanan alan 757 hektar kadardır. (Bülbül ve diğ., 2013: 20). Yedigöze Barajı hariç tutulduğunda, bu kaynaklardan sulanan toplam alan 13.941 hektara ulaşmaktadır. (Tablo 5.4).

Tablo 5.4 Kozan'da Sulama Sahaları ve Tarım Alanları

Sulama Sahası	**Sulanan Tarım Alanı (ha)**
Aşağı Ceyhan Sulama Sahası	3.977
Kilgen Göleti Sulama Alanı	6.693
Yedigöze Sanibey Barajı Sulama Alanı	20.893
Bağtepe Göleti Sulama Alanı	439
Zerdali Göleti Sulama Alanı	318
Meletmez Barajı ve Ilıca Gölü Sulama Alanı	1.263
Kesiksuyu Sulama Sahası	1.251
Toplam	**39.203**
Yedigözeden Sulanan Kilgen Sahası	**4.441**

Not: Şekil 6.2'deki haritadan Kozan Sınırlarına göre üretilmiştir.

Sulama yapılan alanlarda verim oldukça yüksek olup, sulu tarım sayesinde ürün çeşitliliği artmıştır. Buna karşılık, sulama imkânı bulunmayan bölgelerde kuru tarım faaliyetleri devam etmektedir. Bu alanlarda başta buğday, arpa, ayçiçeği, susam ve nohut olmak üzere çeşitli ürünler yetiştirilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2023 verilerine göre, sulama yapılamayan 125 hektarlık alan nadasa bırakılmakta olup, bu değer ilçedeki tarım arazilerinin yaklaşık %2'sine karşılık gelmektedir (Tablo 5.1). Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) verileri incelendiğinde, Akdam, Karanebili ve Şerifli mahallelerinde nadasa bırakılan arazi oranının yüksek; Gazi, Çukurören ve Ayşehoca mahallelerinde ise düşük olduğu belirlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Kozan ilçesinde sulanabilir tarım alanlarının oranı oldukça yüksek olup, tarımsal üretimde sulamanın büyük öneme sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 5.2 Kozan İlçesi ve Çevresinde Sulanan Arazilerin Haritası

Kaynak: Kozan Sulama Birliği ve Limak Yüklenici Firma, Corine 2018-Tarım Alanları

5.1.2.1.(3) Yetiştirilen Başlıca Tarımsal Ürünler

Kozan ilçesi, 26 ile 2.212 metre arasında değişen yükseltisi ve farklılaşan arazi yapısıyla tarımsal faaliyetler açısından önemli çeşitlilik göstermektedir. Güneyden kuzeye doğru ilerledikçe yükselti artmakta, buna bağlı olarak eğim oranı yükselmekte ve iklim koşulları değişmektedir. Bu durum hem tarım alanlarının dağılımını hem de ürün çeşitliliğini doğrudan etkilemektedir. Kozan Ovası'ndan Toros Dağları'na doğru çıkıldığında tarım alanlarının yüzölçümünde belirgin bir azalma görüldüğü gibi, ürün tür ve çeşitliliğinde de önemli daralmalar yaşanmaktadır (Şekil 5.2 ve Şekil 3.5). Bu durum, yerleşimlerin yüzölçümleri ve sahip oldukları tarım alanları incelendiğinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Ova kesimlerinde, özellikle 200 metreyi aşmayan bölgelerde, turunçgil, Trabzon hurması, nar, sert çekirdekli meyveler ve sebze tarımı yaygındır. 150–400 metre yükselti aralığında ise keçiboynuzu, zeytin ve tahıl üretimi ön plana çıkmaktadır. 400 metre üzerindeki alanlarda ise tahıla ek olarak üzüm, kiraz, erik, ceviz ve vişne gibi meyve türlerinin yetiştirildiği görülmektedir.

Yükseltinin artmasıyla birlikte genel olarak hayvancılık faaliyetleri daha fazla önem kazanmakta; bu kesimlerde hayvancılığa yönelik tahıl üretimi yaygınlaşmakta ve tarımsal çeşitlilik azalmaktadır. Topografik ve iklimsel koşulların tarım üzerindeki bu etkileri, köylerde yaşayan halkın hem ekonomik faaliyetlerini hem de üretim tercihlerini doğrudan şekillendirmektedir.

Kozan ilçesinde tarımsal üretimin, arazi yapısı, yükselti kuşakları, su kaynakları ve iklim koşulları gibi doğal etmenler tarafından belirgin biçimde yönlendirildiği anlaşılmaktadır. Tablo 5.5 incelendiğinde, yüzölçümleri açısından en sınırlı tarım alanlarına sahip yerleşimlerin genellikle dağlık ve engebeli arazi yapısına sahip köyler olduğu görülmektedir. Bu köyler arasında Kabaktepe, Gökgöz, Akarca, Özbaşı, Çamdere, Düzağaç, Işıkkaya, Akkaya, Karanebili, Yukarıkeçili, Kapıkaya, Orçan ve Görbeyaz sayılabilir.

Bu yerleşimlerde arazi yapısının engebeli olması ve tarıma uygun toprakların kısıtlı kalması, üretim kapasitesini önemli ölçüde sınırlamaktadır. Aynı zamanda, söz konusu köylerde nüfus yoğunluğu da ilçenin diğer yerleşimlerine kıyasla oldukça düşüktür. Buna karşılık, şehir merkezinde yer alan Taş, Hacıuşağı, Tufanpaşa ve Şevkiye mahallelerinde kentsel genişleme sonucunda tarım toprakları yok denecek kadar azalmış durumdadır. Bu durum, söz konusu mahallelerin kentleşme baskısı altında kalması ve çevresindeki yerleşimlerle bütünleşmesiyle yakından ilişkilidir (Şekil 5.2).

Tablo 5.5 Kozan'da Yerleşmelerin Yüzölçümleri ve Tarım Alanları

SIRA	ADI	*Nüfus (2003)	***Yüzölçüm (ha	***Tarım Alanı (ha)
1	Acarmantaş	941	1.073	486
2	Ağlıboğaz	5.896	572	277
3	Akarca	153	714	74
4	Akçalıuşağı	563	11.732	3.410
5	Akdam	1.039	5.044	2.517
6	Akkaya	245	2.237	265
7	Alapınar	119	619	252
8	Andıl	219	895	204
9	Arslanlı	740	2.358	2.285
10	Arslanpaşa	4.298	123	60
11	Aydın	776	4.419	2.365
12	Ayşehoca	676	1.290	1.231
13	Bağlar	1.507	200	138
14	Bağözü	243	1.910	423
15	Bağtepe	959	3.655	2.425
16	Boztahta	606	4.804	1.469
17	Bucak	958	1.005	731
18	Bulduklu	386	1.843	1246
19	Cumhuriyet	5.530	319	234
20	Çamdere	608	5.156	551
21	Çamlarca	141	848	376
22	Çanaklı	8.379	734	291
23	Çandık	644	544	413
24	Çelenuşağı	109	1.673	436
25	Çobanpınarı	319	2.043	1.050
26	Çokak	202	821	814
27	Çukurören	515	1.659	845
28	Çulluuşağı	414	2.009	1.978
29	Çürüklü	392	3.945	762
30	Damyeri	494	1.611	1.516
31	Dikilitaş	477	1.051	901
32	Dilekkaya	381	748	312
33	Doğanalanı	502	3.679	1.726
34	Duraluşağı	160	689	370
35	Durmuşlu	597	1.474	283

SIRA	ADI	*Nüfus (2003)	*Yüzölçüm (ha)	***Tarım Alanı (ha)
36	Düzağaç	350	2.353	264
37	Enizçakırı	307	4.443	694
38	Ergenuşağı	365	4.994	693
39	Eskikabasakal	712	1.485	818
40	Eskimantaş	593	2.675	1.253
41	Faydalı	1.270	852	842
42	Ferhatlı	1.037	1.473	525
43	Gazi	1.286	1.353	1.181
44	Gedikli	518	2,662	921
45	Gökçeyol	47	1.387	1.327
46	Gökgöz	297	3.055	288
47	Görbeyaz	188	2.727	346
48	Güneri	2.087	909	555
49	Hacıbeyli	760	1.546	1.457
50	Hacımirzalı	1.244	455	127
51	Hacıuşağı	447	9	0
52	Hamam	1.324	1.666	1.339
53	Ilıca	945	1.928	559
54	Işıkkaya	235	3.071	359
55	Işıklı	740	1.656	1.499
56	İdemköy	509	1.259	1.151
57	Kabaktepe	42	1.144	26
58	Kahveli	359	171	110
59	Kalkumaç	168	2.448	344
60	Kapıkaya	228	2.439	299
61	Karabucak	311	3.053	918
62	Karacaoğlan	13.841	329	72
63	Karacaören	327	978	965
64	Karahamzalı	333	2.346	1.096
65	Karanebili	126	1.725	209
66	Kemerköy	159	610	338
67	Kıbrıslar	201	2.357	537
68	Kızıllar	837	2.005	1.597
69	Kızlarsekisi	294	2.668	785
70	Köseli	321	792	399
71	Kuytucak	668	4.593	1.103
72	Kuyubeli	305	1.440	622

SIRA	ADI	*Nüfus (2003)	**Yüzölçüm (ha)	***Tarım Alanı (ha)
73	Kuyuluk	237	1.218	603
74	Mahmutlu	2.795	516	431
75	Mahyalar	227	1.011	739
76	Marankeçili	243	3.147	455
77	Minnetli	263	906	407
78	Orçan	424	2.204	275
79	Oruçlu	373	1.240	799
80	Örendere	230	627	213
81	Özbaşı	124	1.485	156
83	Postkabasakal	560	3.508	3.125
84	Salmanlı	368	1.702	396
85	Şerifli	275	2.300	854
86	Şevkiye	8.621	137	9
87	Taş	532	248	72
88	Tavşantepe	6.285	496	360
89	Tepecikören	1.139	3.740	3.064
90	Tufanlı	318	1.619	1.570
91	Tufanpaşa	12.096	115	0
92	Turgutlu	1.693	1.300	450
93	Turunçlu	490	1.217	1.184
94	Türkeli	11.373	224	40
95	Varsaklar	5.970	820	569
96	Velicanlı	229	1.830	341
97	Yanalerik	174	2.477	566
98	Yarımoğlu	488	254	31
99	Yassıçalı	857	1.761	1.536
100	Yeniköy	329	1.279	1.236
101	Yukarıkeçili	258	2.270	471
102	Yüksekören	732	2.621	2.483
103	Zerdali	527	3.144	2.822
Toplam		**132.642**	**191.031**	**84.560**

Kaynak: *TÜİK, **Kozan Belediyesi KBS Mahalle Sınırlarına göre hesaplanmış ve ***Tarım Orman Bakanlığı Corine 2018 verilerinden üretilmiştir.

5.1.2.1.(3).(a). Tahıl Tarımı

Araştırma alanında ekim alanlarının büyük bir bölümü tahıllara ayrılmış durumdadır. Ovalık kesimlerden başlayarak kuzeyde yaklaşık 2.000 metre yüksekliğe kadar uzanan farklı yükselti basamaklarında tahıl üretimi yapılabilmektedir. Toplam

63.779 hektar büyüklüğündeki (sulu ve kuru) ekili-dikili alanların yaklaşık %75'inde tarla ürünleri yetiştirilmektedir (Tablo 5.2 ve Tablo 5.1). Tahıl üretiminin çoğunlukla kuru tarım yöntemiyle gerçekleştirilebilmesi, sulama imkânının sınırlı olduğu dağlık ve engebeli sığ topraklarda da bu ürünlerin yetiştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu özellik, tahılların ekim alanının genişlemesine katkı sağlamaktadır. 2023 yılında yaklaşık 31.072 hektarlık bir alanda tahıl ekimi yapılmış, buğday en çok yetiştirilen tahıl ürünü olmuştur. Buğdayı ekim alanı bakımından mısır ve arpa takip etmektedir (Tablo 5.7). Bunun yanı sıra, son yıllarda Kozan çevresindeki tarım alanlarında ayçiçeği, soya ve yerfıstığı ekimi de giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu üç ürünün birinci ve ikinci ürün olarak toplam ekim alanı 14.640 hektara ulaşmaktadır.

Tablo 5.6 Kozan İlçesi'nde Tarla Bitkileri Üretim Alanlarının Bölünüşü

Tarla Bitkileri (2023)	Alan(ha)	Yüzölçümü (%)	Ekili-Dikili (%)
Tahıl Türleri	31.072	16,3	51,9
Sanayi Bitkileri	15.590	8,2	26,0
Yem Bitkileri	1.764	0,9	2,9
Yumrulu Bitkiler	254	0,1	0,4
Baklagiller	34	0,0	0,1
Toplam	**48.713**	**25,6**	**81,4**

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

Tahıl üretiminin yapıldığı alanların yaklaşık üçte birinde buğday ekimi gerçekleştirilmektedir (Fotoğraf 5.1). Sulu tarım alanlarında buğday verimi yüksek olmakla birlikte, bu alanlarda birinci ürün olarak mısır ekimi, daha fazla verim ve ekonomik getiri sağlamaktadır. Mısırın sağladığı avantajlar, çiftçilerin ürün tercihlerinde belirleyici olmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak, sulu tarım yapılan alanlarda buğday ekim alanlarının zaman içerisinde azaldığı görülmektedir.

5.1.2.1.(3).(b).Buğday Tarımı

İnceleme alanında yaklaşık 51.733 ton buğday üretimi yapılmaktadır. Sulu tarım alanlarında dekar başına verim 650 kg'ye kadar ulaşırken, kuru tarım alanlarında bu oran 200 kg'nin altına düşmektedir. Buna karşın genel ortalama verim 236 kg civarındadır (Tablo 5.7) Buğday ekim alanının diğer ürünlere göre geniş olması, buğdayın insanların temel besin kaynağı olan ekmek için önemli bir hammadde oluşturması ve saplarının hayvan yemi olarak değerlendirilebilmesiyle ilişkilidir. İlçede yer alan iki büyük un fabrikası ile çok sayıda değirmen ve yem fabrikasının kurulmasında tahıl üretiminin fazla olması etkili olmuştur. Buğday ekiminin yoğun olarak yapıldığı köyler arasında Damyeri, Tepecikören, Zerdali, Aydın, Yüksekören, Bağtepe, Akdam, Dikilitaş, Postkabasakal, Ayşehoca, İdemköy, Kızıllar, Gazi, Boztahta ve Akçalıuşağı öne çıkmaktadır (Şekil 5.3).

Tablo 5.7 Kozan İlçesi'nde Yetiştirilen Bazı Tahıl Ürünleri (2023)

Tahıl Türleri	Ekilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Buğday	196.644	263	51.733
Mısır	79.000	1.037	81.884
Arpa	34.550	215	7.414
Çavdar	50	220	11
Triticale	150	220	33
Kara Buğday	325	49	16
Toplam	**310.719**	**2.004**	**141.091**

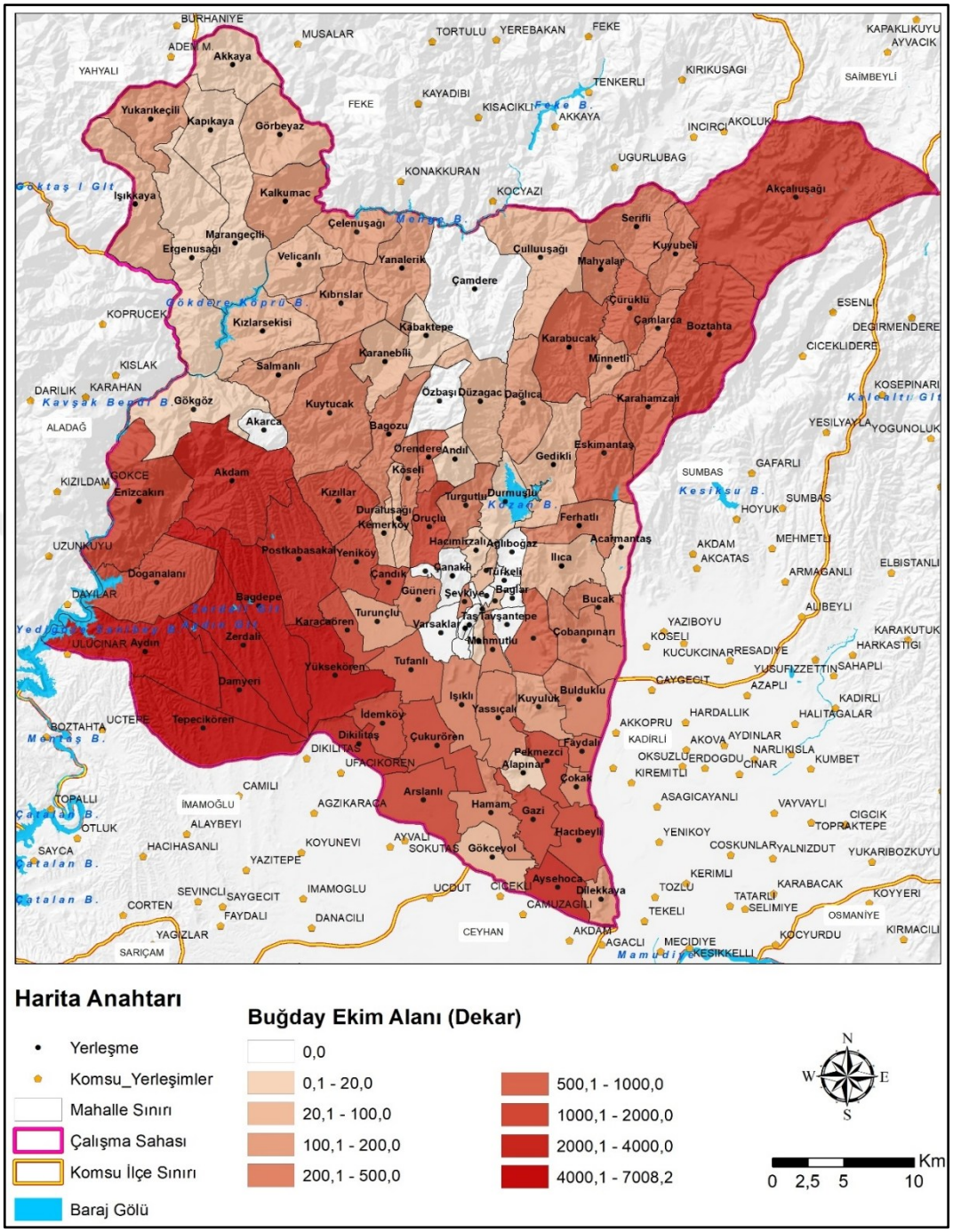
Kaynak: TÜİK (Ekim Alanı, Verim Ve Üretim - 2023 Yılı İstatistikleri)

Fotoğraf 5.1 Kozan İlçesinde Tahıl Ekim Alanları

5.1.2.1.(3).(c). Arpa Tarımı

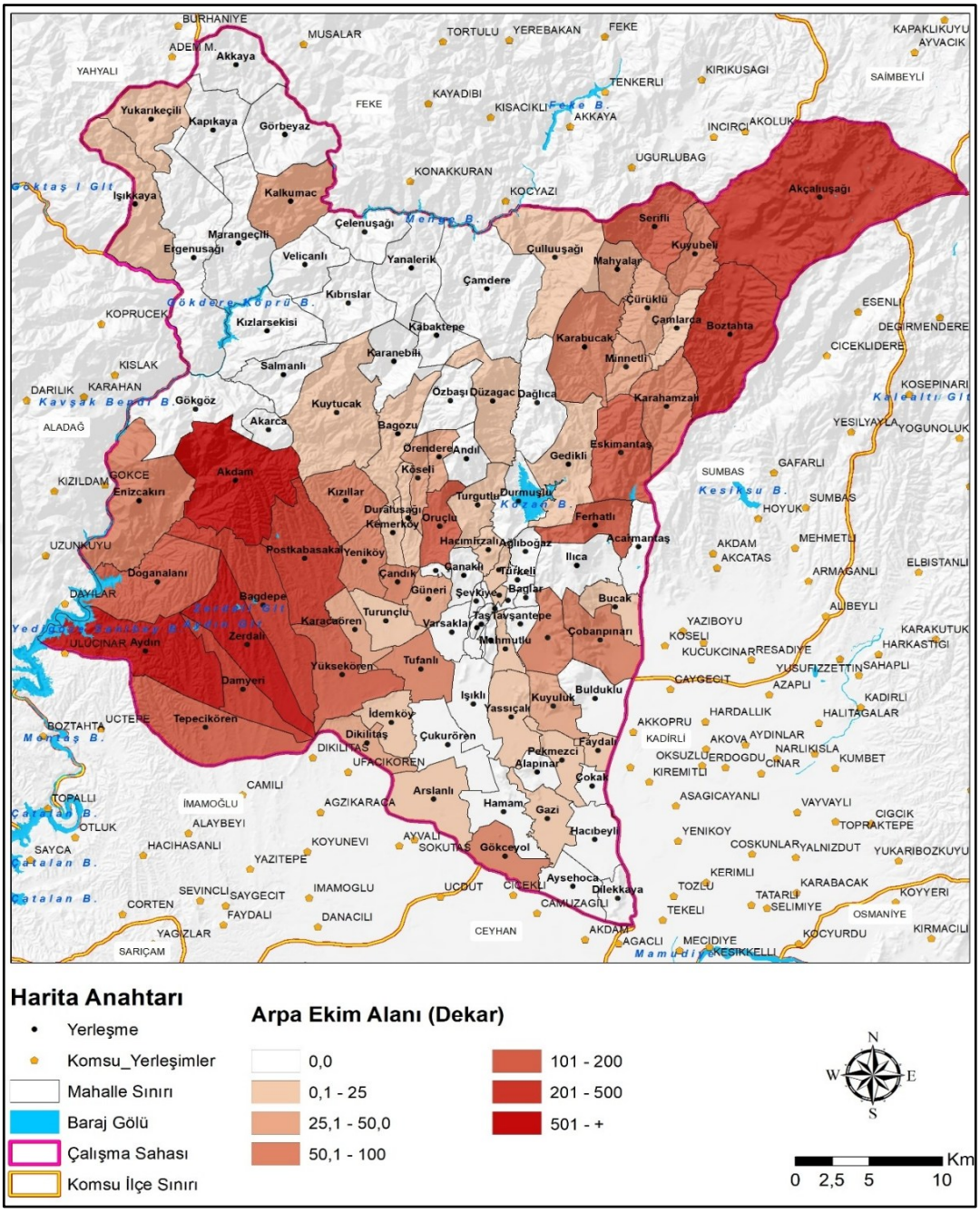
Kozan'da arpa tarımı, genellikle hayvancılık faaliyetlerinin yoğun yapıldığı yerlerle parallik göstermektedir. Arazi varlığı sınırlı köylerde ise hayvan yemi temini amacıyla gerçekleştirilmektedir. İklim ve toprak açısından seçici olmaması nedeniyle arpa, araştırma alanının geniş bir bölümünde yetiştirilmektedir. Ancak, ekonomik değeri daha yüksek ürünlerin tercih edilmesi nedeniyle Ayşehoca, Çukuröreni, Dilekkaya, Hacıbeyli, Hamam, Işıklı, Bucak ve Yassıçalı gibi köylerde arpa üretimi yaygınlaşmamıştır.

Şekil 5.3 Kozan İlçesinde Buğday Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Kuzeydoğu kesimlerdeki dağlık alanlarda ise soğuğa dayanıklılığı nedeniyle buğdaya alternatif olarak, parçalı arazilerde küçük ölçekli arpa üretimi gerçekleştirilmektedir. Kuru tarım koşullarında toplam 3.455 hektarlık alanda 7.414 ton arpa üretimi yapılmıştır. (Tablo 5.7).

Şekil 5.4 Kozan İlçesinde Arpa Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Arpa üretimi, özellikle çalışma sahasının kuzeydoğu ve güneybatı kesimlerinde yoğunlaşmış olup, Aydın, Akdam, Zerdali, Damyeri, Akçalıuşağı, Boztahta, Postkabasakal, Bağtepe ve Doğanalanı köyleri ön plana çıkmaktadı (Şekil 5.4). İlçenin güneybatı kesimlerinin toprak yapısı tahıl tarımına oldukça elverişlidir. Bu araziler, Miyosen (m2) oluşumlu toprak özellikleri göstermektedir. Eski deniz tabanı tortullarının yükselmesiyle oluşan bu sahalarda toprak derinliği fazladır. Aynı zamanda verimliliğiyle bilinen kahverengi orman toprakları yaygın olarak görülmektedir. Ancak bu kesimlerde tarımı sınırlayan en önemli faktör, sulama altyapısının yetersizliği ve

eğimin fazla olması nedeniyle sulama imkanlarının gelişememesidir. Bazı alanlarda sulamaya yönelik olarak Postkabasakal ve Bağtepe köylerinde göletler oluşturulmuştur. Bununla birlikte, su sağlanan alan miktarı arazi geneline kıyasla oldukça düşüktür (Şekil 3.26).

5.1.2.1.(3).(d).Mısır Tarımı

Mısır, dünyada buğday ve çeltikten sonra en geniş ekim alanına sahip olup, üretim miktarı bakımından da üst sıralarda yer almaktadır. Hem insan beslenmesinde hem de hayvan yemi olarak önemli bir yere sahip olan mısır, yüksek verimi ve geniş kullanım alanlarıyla (gıda, biyoyakıt) dikkat çekmektedir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024).

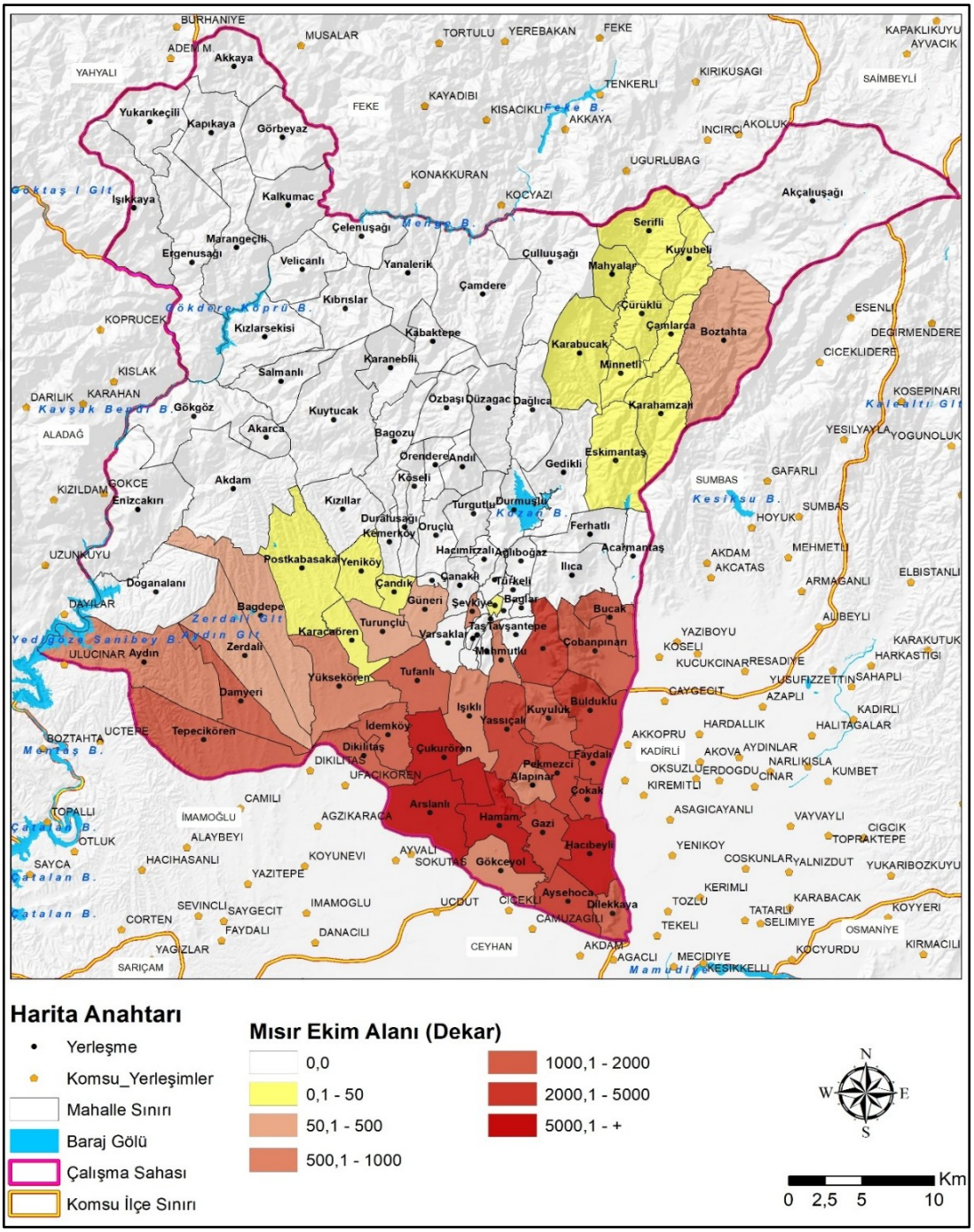
Araştırma sahasında mısır tarımı, toprak seçiciliği düşük olmasına rağmen, sulu tarım yapılan, organik maddece zengin tınlı topraklarda daha yüksek verim sağlamaktadır. Birinci ürün mısır üretimi için toprak hazırlığı Ekim-Kasım aylarında başlamaktadır. Sırtlar oluşturularak toprak ekime hazır hâle getirilir. Kış aylarında toprağın çamurlu olması, ekim hazırlıklarını güçleştirmektedir. Bu durum, arazinin drenajının yetersiz ve taban suyunun yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Mısır ekilen alanlar, tarım alanlarının A4 biriminde yer almakta olup, bu bölgelerde yetersiz drenajlı ve ince bünyeli topraklar yaygın olarak görülmektedir. Drenaj problemi bir ölçüde çözülmüş olmakla birlikte, sulama gerektiren mısır, yerfıstığı, pamuk ve ayçiçeği gibi ürünlerin üretimi için de oldukça uygun koşullar oluşmaktadır. (Şekil 3.26).

Fotoğraf 5.2 Kozan İlçesinde Mısır Ekim Alanları

Ekim işlemi ise Mart ve Nisan aylarında, toprak sıcaklığının 10–11 °C'ye ulaşmasıyla başlamaktadır. Genelde çiftçiler arasında ekim zamanı, "çemrenin toprağa düşmesi" olarak tanımlanmaktadır. İkinci ürün mısır ekimi ise buğday hasadının ardından, Temmuz ayı başında gerçekleştirilmektedir. İdeal gelişim sıcaklığı 24–32 °C arasında olan mısır bitkisi, özellikle tozlaşma döneminde aşırı sıcaklıklardan olumsuz

etkilenmektedir. İyi bakım koşullarında, birinci ürün mısırda dekar başına 2.000 kg'a kadar, ikinci ürün mısırda ise yaklaşık 1.000 kg'a kadar verim alınabilmektedir. 2000'li yıllardan itibaren mısır üretimi yaygınlaşmış olup, ilçede tahıl üretimi yapılan tarım alanlarının dörtte birinde gerçekleştirilmektedir.

Şekil 5.5 Kozan İlçesinde Mısır Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Araştırma sahasında mısır tarımı, genel olarak dane, çerezlik ve hayvan yemi (silajlık mısır) elde etmek amacıyla yapılmaktadır. Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarına göre 7.528 hektarlık alanda dane mısır, 372 hektar alanda ise silajlık mısır

üretilmektedir (Tablo 5.9 ve Tablo 5.7). İlçede ortalama mısır verimi yaklaşık 1.037 kg olup, bu değer Türkiye ortalaması olan 940 kg'ın üzerindedir (TÜİK). Kozan'da sulu tarım koşullarında birinci ve ikinci ürün olarak yetiştirilen mısır üretimi, yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte toplamda 81.884 ton ürün elde edilmiştir.

Araştırma sahasında mısır tarımının alansal dağılımı incelendiğinde, mısırın diğer tahıllara kıyasla daha sınırlı bir yayılış gösterdiği görülmektedir. Su isteği fazla bir bitki olması nedeniyle, yaz kuraklığı yaşanan ilçede mısır ancak sulama yapılan alanlarda yetiştirilebilmektedir (Fotoğraf 5.2 Fotoğraf 5.1). Mısır ekiminin yoğunlaştığı köyler, bölgenin tarımsal potansiyelini en iyi yansıtan örneklerdir. Hacıbeyli, Hamam, Aslanlı, Çukurören, Bulduklu, Faydalı, Ayşehoca, Gazi, Çokak, Yassıçalı, Eski Kabasakal ve Pekmezci köyleri, mısır üretiminde öne çıkmaktadır. Bu köylerdeki derin toprak yapısı, düzgün yer şekilleri ve gelişmiş sulama altyapısı, çiftçilere yüksek verim olanağı sağlamaktadır (Şekil 5.5). Hacıbeyli ve Hamam köyleri, yıllık üretim miktarlarıyla dikkat çekmektedir. Buna karşılık, DSİ sulama imkânlarından yararlanamayan Minnetli, Çamlarca, Yeniköy, Mahyalar ve Kuyubeli köylerinde bazı çiftçiler, kuyu suyu kullanarak düşük ölçekli mısır üretimi yapmaktadır. Kuzey kesimlerde ise engebeli arazi yapısı nedeniyle mısır tarımı oldukça sınırlıdır.

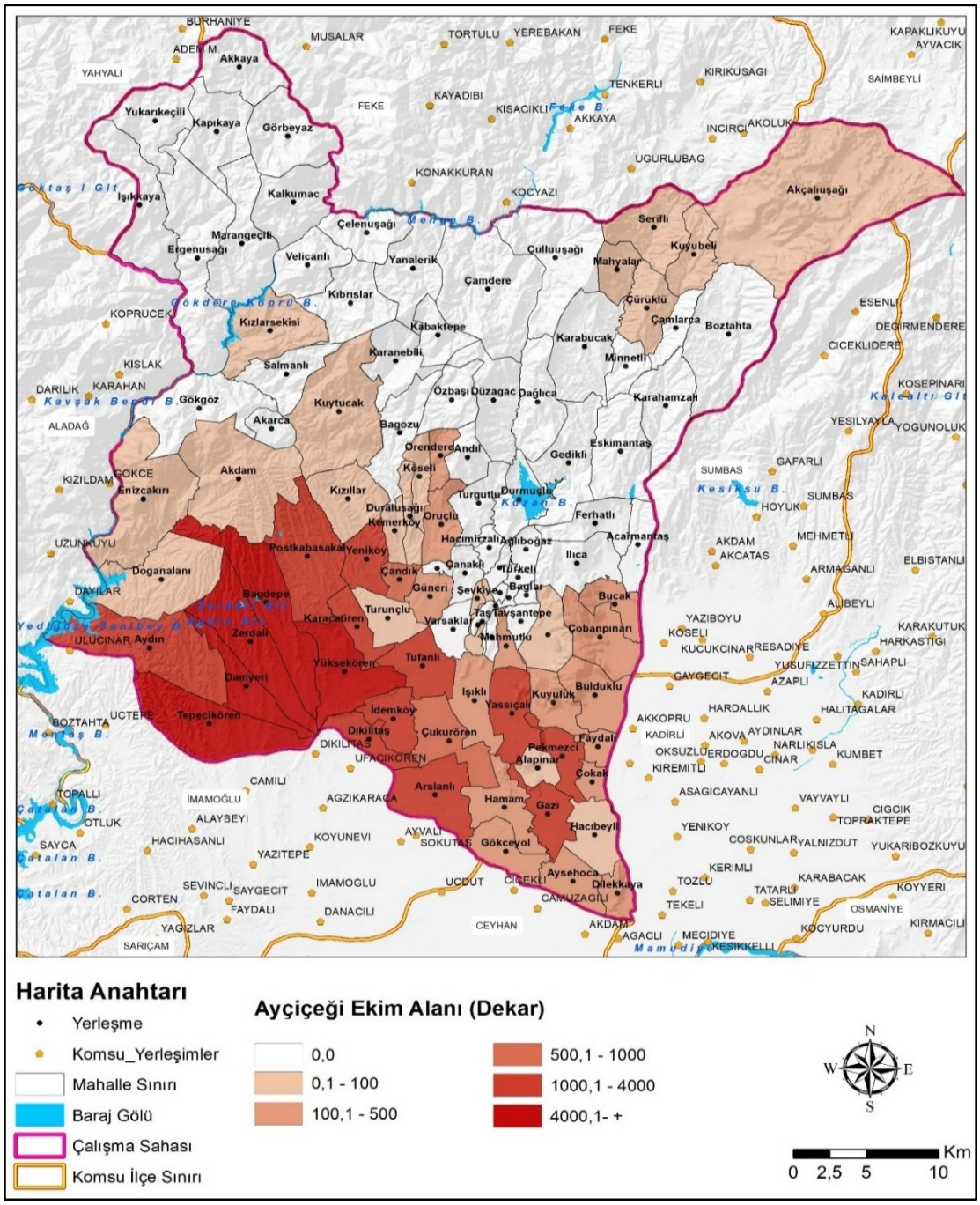
Bölgede çavdar, tritikale ve karabuğday gibi diğer tahıllar da üretilmekte olup, bunlar daha düşük miktarlarda bulunmaktadır. Sonuç olarak, araştırma alanında sulu tarla tarımı yapılan alanların büyük bölümü buğday ve mısır üretimine ayrılmıştır. Buğday ve arpa, mısırın ardından gelen başlıca tahıl ürünleridir. Ancak en çok üretimi yapılan tahıl ürünü buğday olmakla birlikte, verim açısından mısır en yüksek sonuçları vermektedir. (Tablo 5.7). Mısır ekim alanlarının genişlemesinde ise birkaç temel etken ön plana çıkmaktadır. Öncelikle, mısırın sulanan tarım arazilerinde yüksek verim potansiyeline sahip olması, çiftçiler açısından ekonomik getiriyi artırmaktadır. Ayrıca hibrit tohum kullanımı, gelişmiş sulama olanakları ve pazardaki yüksek talep de bu eğilimi desteklemektedir. Tüm bu faktörler, bölgede mısır ekimine olan talebin artmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, mısırın yaygınlaşması ve uzun yıllar üst üste ekilmesi toprak verimliliğinin azalmasına yol açmaktadır. Bu durum, aşırı gübre ve zirai ilaç kullanımını artırarak hem çevre sağlığını hem de yer altı su kaynaklarını tehdit etmektedir.

5.1.2.1.(4) Sanayi Bitkileri

Araştırma sahasında sanayi bitkileri, sulama imkânlarının gelişmiş olduğu alüvyon tabanlı tarım arazilerinde yoğun olarak yetiştirilmektedir. Toplam 15.590 dekar alanda ekili-dikili tarım alanlarının %26'sı bu bitkilere ayrılmaktadır. İlçedeki toplam tarım arazileri içinde ise sanayi bitkileri üretimi %8,2 oranında gerçekleşmektedir (Tablo 5.6). Sulama olanaklarının bulunduğu köylerde ise üretim miktarı yıldan yıla değişmekle birlikte genellikle yüksek seviyede seyretmektedir.

5.1.2.1.(4).(a). Ayçiçeği Tarımı

Ayçiçeği, yüksek yağ içeriği ve ekonomik değeri nedeniyle sanayi bitkileri arasında önemli bir yer tutar. Tohumları %40-45 oranında yağ içerirken, ülkemizde sıvı yağ tüketiminin %80'i ayçiçeğinden sağlanmaktadır. Ayrıca, ayçiçeği küspesi, %30-40 oranında protein içeriği ile hayvan yemi olarak da oldukça değerlidir (Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 2024).

Şekil 5.6 Kozan İlçesinde Ayçiçeği Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Ayçiçeği, 100–150 gün süren yetişme sürecinde yüksek sıcaklığa ihtiyaç duyan bir bitkidir. Derin kazık kök sistemi sayesinde kuraklık ve tuzluluk gibi çevresel stres koşullarına karşı dayanıklıdır. Her türlü toprakta yetişebilmekle birlikte, iyi drenajlı ve su tutma kapasitesi yüksek toprakları tercih eder. Çimlenmenin gerçekleşebilmesi için toprak sıcaklığının en az 8–10 °C olması gerekmektedir. Bu nedenle, ilçede ekim genellikle mart sonu ile mayıs ortası arasında, söz konusu sıcaklık koşullarının sağlandığı dönemde yapılmaktadır. Yetişme süresince yaklaşık 700–800 mm suya ihtiyaç duymaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024).

Kozan'da şubat ayı ortalama sıcaklığı dahi 10 °C'nin üzerindedir. Haziran ayına kadar toprakta birikmiş su, ayçiçeğinin büyüme ve gelişmesi için genellikle yeterli olmaktadır. Ancak buharlaşmanın arttığı yaz aylarında sulamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle çiçeklenme ve çekirdek dolgunluğunun kazanıldığı dönemde yapılan sulama, verimliliği önemli ölçüde artırmaktadır. İlçede kuru tarım alanlarında daha fazla tercih edilen ayçiçeği, erken yaz kuraklığından olumsuz etkilenmekte ve bu durum verimi düşürmektedir.

Tablo 5.8 Kozan İlçesi'nde Sanayi Bitkileri Ekim ve Üretim Bilgileri

Sanayi Bitkileri (2023)	**Ekilen Alan (Dekar)**	**Verim (Kg/Dekar)**	**Üretim Miktarı (Ton)**
Ayçiçeği Yağlık	110.650	325	35.960
Yerfıstığı	22.000	381	8.375
Soya Fasulyesi	13.750	405	5.570
Susam	7.500	46	255
Pamuk-(Kütlü)	2.000	433	865
Toplam	**155.900**	**1.590**	**51.025**

Kaynak: TÜİK (Ekim Alanı, Verim ve Üretim- 2023)

Sulamanın yapıldığı alanlarda buğday hasadının ardından ikinci ürün olarak ayçiçeği ekimi de gerçekleştirilmektedir. TÜİK kayıtlarına göre, 2023 yılında Türkiye genelinde toplam 864.668 hektar alanda 1.960.000 ton ayçiçeği üretimi yapılmıştır. 2000'li yılların başından itibaren ayçiçeği tarımı yaygınlaşmış hem ekim alanı hem de üretim miktarı önemli ölçüde artmıştır. 2004 yılında Kozan'da 1.964 dekar alanda 325 ton üretim gerçekleştirilmişken, sonraki yıllarda üretim miktarı istikrarlı bir şekilde yükselmiştir. 2023 yılı itibarıyla Kozan ilçesinde 11.065 hektar alanda hasat yapılmış ve toplamda 35.960 ton ayçiçeği üretimi elde edilmiştir (Tablo 5.8).

Çerezlik çeşitlerin üretimi de yapılmakla birlikte, bu üretim oldukça sınırlı kalmış ve sadece 200 dekar alanda gerçekleştirilebilmiştir. İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre; Yüksekören, Tepecikören, Damyeri, Aslanlı, Gazi, Dikilitaş, Aydın, Bağtepe, Tufanlı ve Pekmezci köylerinde sulu tarımı yaygın olarak yapılmaktadır. Buna karşın Zerdali, Bağtepe, Damyeri, Aydın, Postkabasakal, Yüksekören, Tepecikören, Çandık,

Yeniköy ve Dikilitaş köylerinde daha çok kuru tarım yöntemi uygulanmaktadır. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) kayıtlarına göre (2024) ilçede 35.229 dekar alanda sulu, 18.425 dekar alanda ise kuru tarım yapılmaktadır (Şekil 5.6). Sulu tarım yapılan alanlarda dekara daha fazla verim alınırken kuru tarım alanlarında verim azalmaktadır.

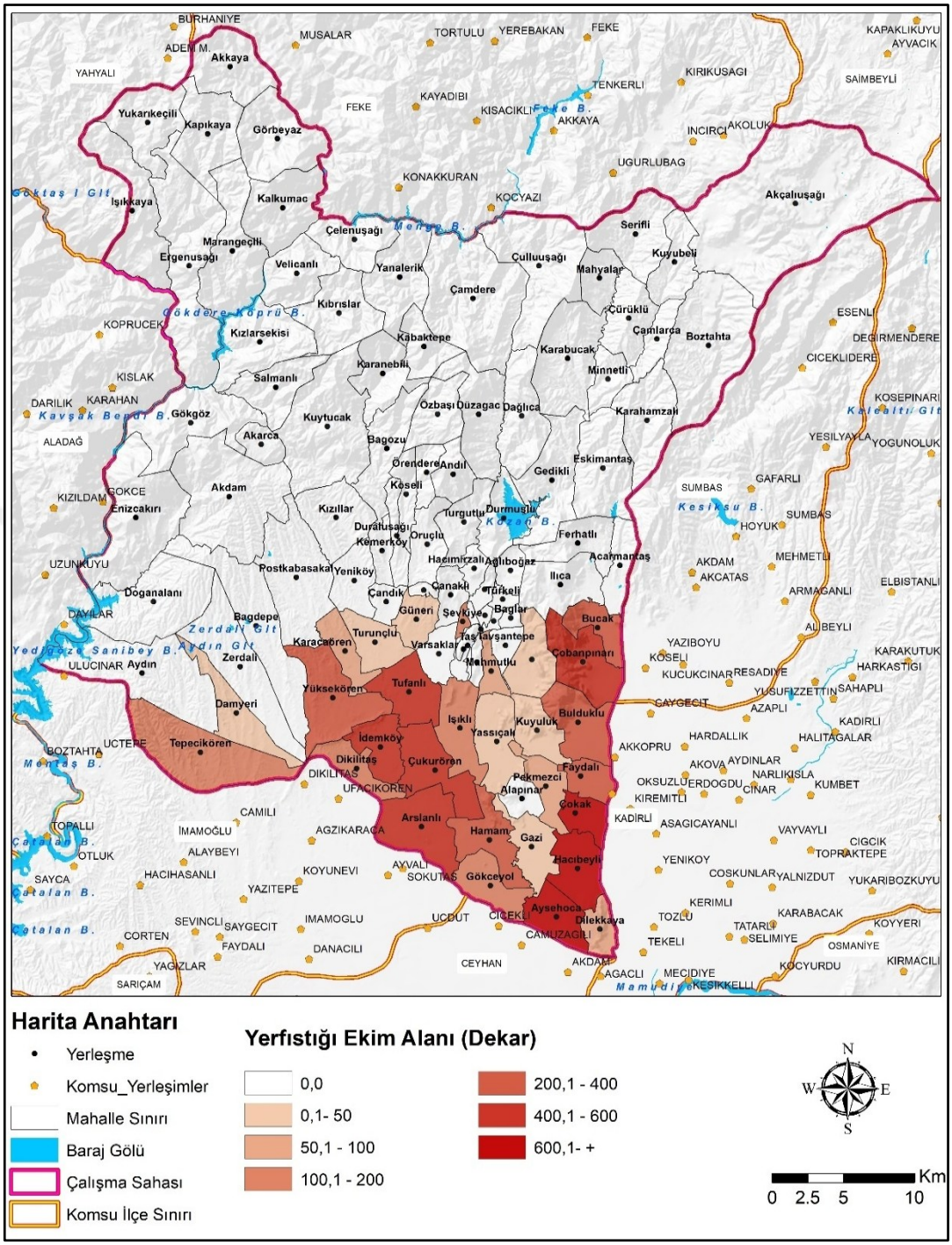
5.1.2.1.(4).(b).Yerfıstığı Tarımı

Yerfıstığı, Türkiye ekonomisi açısından stratejik öneme sahip bir tarım ürünü olup, tarım sektöründe önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Yüksek yağ ve protein içeriği sayesinde gıda sanayinde geniş bir kullanım alanına sahip olan yerfıstığı, bölgesel kalkınmayı destekleyerek tarımsal istihdamı artırmakta ve yerel ekonomiye önemli katkılar sunmaktadır (Beycioğlu vd., 2020: 9). Hem çerezlik hem de tohumluk amaçlı üretilen bu ürün, üretici gelirlerini artırmakta ve kırsal kalkınmaya ivme kazandırmaktadır.

Yerfıstığı, sıcak iklim bitkisi olup 28–33 °C sıcaklık aralığında optimum verim sağlar. Birinci ürün ekimlerinde, toprak sıcaklığının 13 °C'yi geçtiği Nisan aylarında ekim işlemleri başlamakta olup, ideal sıcaklık değeri 18 °C'dir (Kadiroğlu, 2008). İkinci ürün ekimleri ise en geç Haziran ortasına kadar tamamlanmalıdır. Kozan'da Mart ayı ortalama sıcaklığı 14 °C, Nisan ayında ise yaklaşık 18 °C düzeyindedir. Bu özellikler, yerfıstığı üretimi için uygun iklim koşulları sağlamaktadır.

Yerfıstığı, meyvelerini toprak altında geliştirdiği için toprak hazırlığı büyük önem taşır. Birinci ürün ekimlerinde toprak hazırlığına sonbaharda başlanmakta, Şubat–Nisan aylarında tamamlanarak toprak ekime hazır hale getirilmektedir. İkinci ürün ekimlerinde ise hububat hasadının hemen ardından toprağın adağlı (nemli) olması sağlanır. Eğer toprak nemsizse anız alanın sulanarak adağlı hale getirilmesi gerekir. Yağmurlama veya damlama sulama yapan üreticilerin, kuruya ekim yaptıktan sonra sulama işlemini gerçekleştirdiği de görülmektedir. Toprağın kuru işlenmesi çimlenmeyi olumsuz etkileyebilmekte, ekime geç kalınması ise ürünün hasat ve kurutma süreçlerini sonbahar yağışlarına sarkıtarak kayıpları artırabilmektedir.

Kozan'da yerfıstığı tarımında çoğunlukla yağmurlama ve damlama sulama yöntemleri kullanılmaktadır. Bu sistemlerde suyun yavaş emilmesi toprağın gevşek yapısını korumakta, kök gelişimini destekleyerek meyve tutumunu artırmaktadır. Karıkla sulama yöntemi ise nadiren tercih edilmektedir. Karıkla sulama yapılan tarlalarla kıyaslandığında, yağmurlama sulama uygulanan alanlarda daha yüksek verim elde edildiği gözlemlenmektedir. Geçmişte tamamen işçi gücüne dayalı olarak gerçekleştirilen yerfıstığı hasadı, günümüzde traktör ve özel ekipmanlarla yapılmakta, bu durum ekim alanlarının genişlemesine katkı sağlamaktadır. Hasat sırasında yerfıstığı meyveleri harman makineleriyle saplarından ayrılmaktadır. Ayrıca, protein açısından zengin yerfıstığı yaprakları hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 5.7 Kozan İlçesinde Yerfıstığı Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Kozan ilçesinde sulamaya dayalı olarak yapılan yerfıstığı tarımı; Hacıbeyli, Çokak, Ayşehoca, Çukurören, Aslanlı, Tufanlı, Çobanpınarı, İdemköy, Bulduklu, Bucak, Faydalı, Yüksekören, Hamam, Tepecikören, Şevkiye, Dikilitaş ve Gökçeyol gibi yerleşim birimlerinde yaygın olarak gerçekleştirilmektedir (Şekil 5.7). Yerfıstığı üretiminde dekara verim, birinci ürün için 350–400 kg, ikinci ürün için ise 300–350 kg arasında değişmektedir. Bu bölgelerde alüvyal, gevşek dokulu ve tınlı toprak yapısı,

verimin artmasında önemli rol oynamaktadır. TÜİK verilerine göre, 2004 yılında ülke genelinde 26.000 hektar alanda 80.000 ton yerfıstığı üretilirken, 2023 yılında bu rakam 46.010 hektar alanda 185.137 tona yükselmiştir. Kozan'da ise 2004 yılında 255 hektar alanda 891 ton yerfıstığı üretimi yapılmışken, 2023 yılı itibarıyla yaklaşık 2.200 hektar alanda 838 ton üretim gerçekleştirilmiştir (Tablo 5.8).

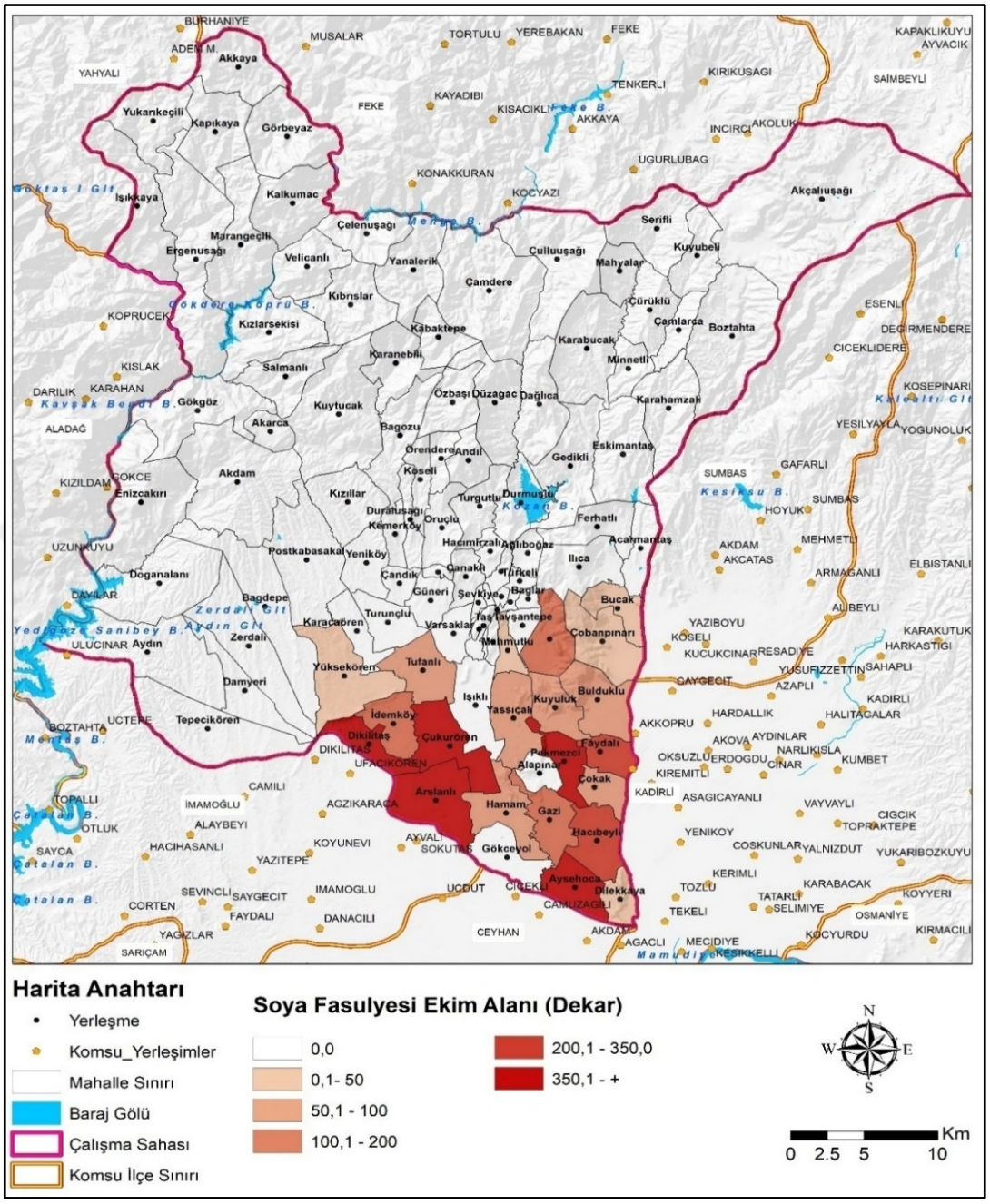
5.1.2.1.(4).(c). Soya Fasulyesi Tarımı

Soya fasulyesi hem besin kaynağı hem de sanayi hammaddesi olarak büyük öneme sahiptir. Protein bakımından zengin yapısı sayesinde insan sağlığı üzerinde olumlu etkiler yaratmakta; kanser, kronik böbrek hastalıkları ve yüksek kolesterol gibi rahatsızlıklara karşı koruyucu olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. Ayrıca soya, sanayide biyo-dizel, ilaç, yem ve gıda üretimi gibi pek çok alanda yaygın şekilde kullanılmaktadır (Onat vd., 2017: 149).

Yazlık bir bitki olan soya fasulyesi, yetişme süresi boyunca toplam 2.400–3.600 °C sıcaklığa ihtiyaç duymakta olup, en verimli gelişimi 25–30 °C arasında gerçekleşmektedir (Bayar ve Yılmaz, 2005; Arıoğlu, 2003: 3). Çimlenme için gerekli olan 10–12 °C toprak sıcaklığı Nisan–Mayıs aylarında sağlandığından, bölgede ekimi yaygınlaşmıştır. Soya fasulyesi, 20–25 cm derinliğinde, su tutma kapasitesi yüksek toprakları tercih etmekte ve yetişme döneminde 500–700 mm suya gereksinim duymaktadır (Arıoğlu, 2003: 3). Kozan ilçesinde yaz aylarının sıcak ve kurak geçmesi nedeniyle üretim, daha çok sulamanın yaygın olduğu ova köylerinde yapılmaktadır.

İlçede 2004 yılında 5.160 dekar alanda 2.088 ton soya fasulyesi üretilmiş; ekim alanları 2019 yılında 26.924 dekara, üretim ise 10.888 tona ulaşarak zirve yapmıştır. Ancak sonraki yıllarda girdi maliyetlerinin artması, soya fiyatlarının düşük seyretmesi ve çiftçilerin alternatif ürünlere (mısır, yerfıstığı) yönelmesi gibi nedenlerle ekim alanları daralmıştır. 2023 yılında ise 13.750 dekar alanda yaklaşık 5.570 ton üretim gerçekleştirilmiş olup, dekara ortalama verim birinci ürün için 400 kg, ikinci ürün için 300 kg civarındadır civarındadır (Tablo 5.8).

Soya ekim alanlarındaki azalışta, narenciye bahçelerinin yayılması ve ikinci ürün olarak mısır ekimine yönelimin de etkili olduğu görülmektedir. 2024 yılı ÇKS verilerine göre, en fazla ekim yapılan köyler arasında Dikilitaş ilk sırayı almakta, onu Ayşehoca, Çukurören ve Pekmezci köyleri takip etmektedir. Ayrıca Aslanlı, Faydalı, Hacıbeyli ve Gazi köylerinde de önemli üretim alanları bulunmaktadır. Çokak, Yassıçalı, Kuyuluk, Tufanlı, Hamam, Bulduklu, Yüksekören, Bucak, Dilekkaya ve Çobanpınarı köylerinde de belirli ölçüde soya fasulyesi üretimi yapılmaktadır (Şekil 5.8).

Şekil 5.8 Kozan İlçesinde Soya Fasulyesi Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

5.1.2.1.(4).(d).Susam Tarımı

Susam, yüksek yağ (%50–60) ve protein (%25) içeriğiyle besleyici değeri yüksek bir yağ bitkisidir. Unlu mamuller, şekerlemeler ve tahin üretiminde yaygın şekilde kullanılmaktadır (Seçer, 2016: 27). Kozan ilçesinde susam tarımı hem sulamalı hem de susuz koşullarda gerçekleştirilmektedir. Sulamalı üretim verimi artırmakla birlikte, sulu alanlarda ekonomik getirisi daha yüksek ürünlerin tercih edilmesi nedeniyle susam ekim alanları sınırlı kalmaktadır.

Kozan'da hasat, ürünün olgunlaşmasıyla birlikte bitkilerin yeşilken kökleriyle birlikte çekilmesiyle başlamaktadır. Bitkiler demetler hâlinde bir araya getirilir; yaklaşık 20 demet bir araya getirilerek kümeler oluşturulur. Bu işlemden sonra bitkiler, kuruması için yaklaşık iki hafta kadar bekletilmektedir. Bu süre zarfında kapsüller kuruyup çatlayarak açılmakta ve halk arasında küncü olarak bilinen susam, çırpılarak saplarından ayrılmaktadır. Böylece hasat işlemi tamamlanmaktadır. Tarımı yapılan bölgelerde susam, çiftçiler için önemli bir gelir kaynağıdır.

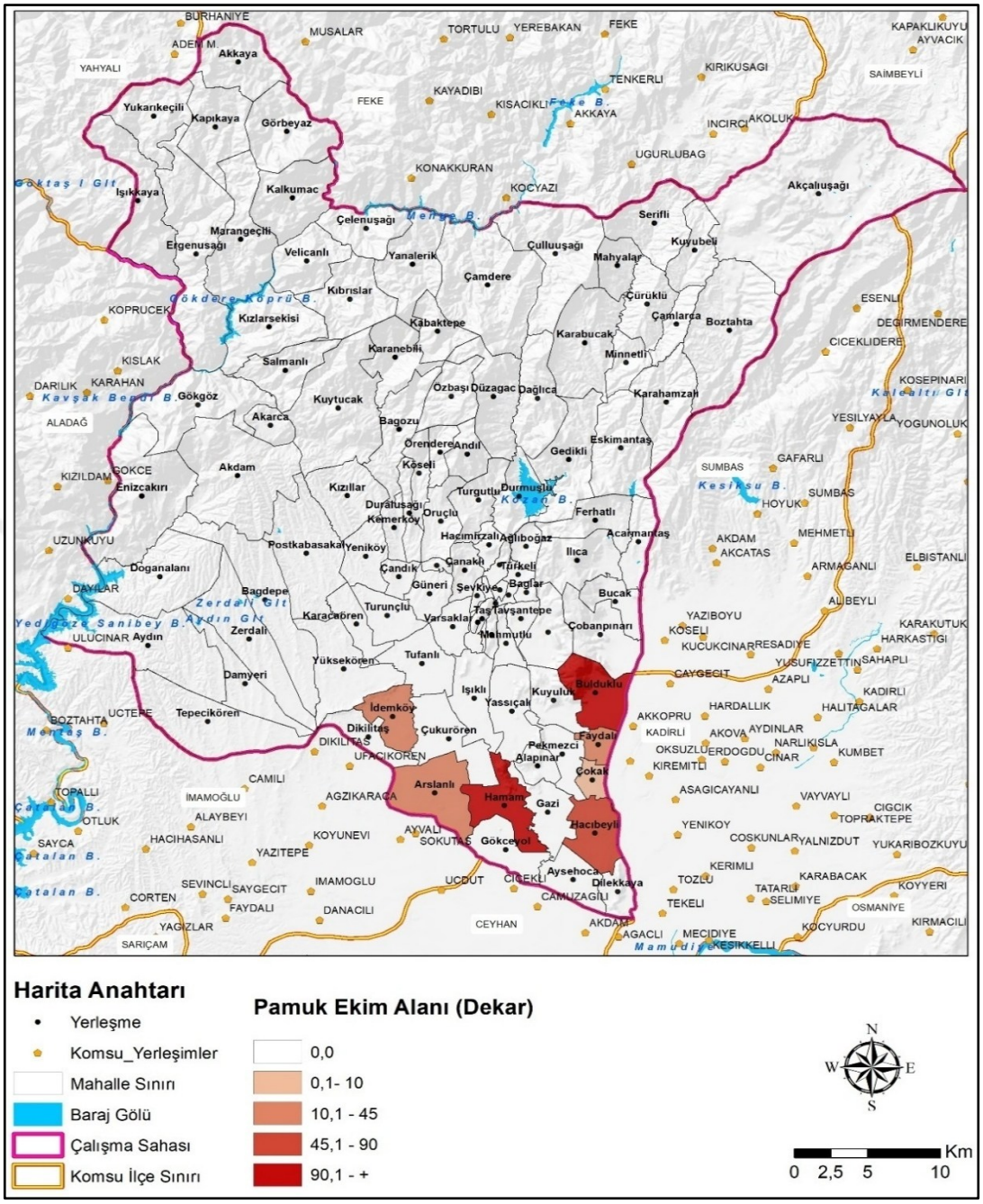
Kozan ilçesinde pek çok köyde susam tarımı yapılmakta olup üretim alanlarının büyüklüğü köyden köye değişmektedir. En fazla susam üretimi Doğanalanı, Gedikli ve Çamlarca köylerinde gerçekleştirilmektedir. TÜİK verilerine göre, 2004 yılında 3.000 dekar alanda 74 ton susam üretilmişken, 2023 yılında bu rakam 7.500 dekarlık alanda 255 ton üretime ulaşmıştır (Tablo 5.8). Ancak üretim miktarında yıllara göre büyük dalgalanmalar gözlenmektedir. Bu dalgalanmanın başlıca nedeni, kuru tarım koşullarında yağış rejimine olan bağımlılıktır. Yağışların düzensiz olduğu dönemlerde verim düşüşleri yaşanırken, uygun yağış koşullarında üretim artmaktadır.

Susam üretimi hem yerli talebin karşılanması hem de kırsal kalkınmanın desteklenmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde üretim alanlarının azalması ve ithalata bağımlılığın artması, döviz kaybına neden olmaktadır. Bu nedenle yerel üreticilerin teşvik edilmesi, kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır (Şahin, 2014: 430).

5.1.2.1.(4).(e). Pamuk Tarımı

Pamuk, Anadolu'da binlerce yıldır tarımı yapılan önemli bir tarım ürünü olup, ülkemizde ticari anlamda üretimi 19. yüzyılın ikinci yarısında, ABD'deki iç savaşın ardından başlamıştır. Bu dönemde İngiltere'nin tekstil sanayisi için pamuk ihtiyacını Osmanlı topraklarından karşılamaya yönelmesiyle Çukurova bölgesinde pamuk tarımını geliştirmeye yönelik politikalar ve yatırımlar yapılmıştır (Kara, 1988: 72).

Bu yatırımlar sayesinde bölgenin tarımsal potansiyeli artmış, özellikle pamuk üretimi için geniş alanlar tarıma açılmıştır. O döneme kadar bataklık ve sazlıklarla kaplı olan Çukurova'nın düzenlenmesi amacıyla Fırka-i Islahiye adlı reform ordusu bölgeye gönderilmiş, göçebe halde yaşayan Yörükler yerleşik yaşama geçirilerek toprak dağıtılmış ve tarımsal üretime teşvik edilmiştir (ADASO, 2008). Bu gelişmeler, Kadirli ile Kozan arasındaki verimli toprakların tarıma kazandırılmasını sağlamış, pamuk tarımı bölgede hızla yaygınlaşmıştır. Cevdet Paşa'nın "Kars-ı Zülkadriye'den kalkıp Sis'e gelirken üç saat kadar hep pamuk tarlaları içinden geldik" şeklindeki ifadesi, bu dönemde pamuk üretiminin o günkü koşullarda ne derece yoğun olduğunu ortaya koymaktadır (Kırpik, 2016: 417).

Şekil 5.9 Kozan İlçesinde Pamuk Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Araştırmalarımıza ve yaptığımız görüşmelere göre, 1970'li yıllara kadar bölgede sulama yapılmadan yetiştirilen ve "karakoza" adı verilen yerli pamuk türü, çiftçilerin yaylaya gitmeden önce ektikleri ve döndüklerinde hasat ettikleri bir ürün olarak önemli bir yer tutmuştur. Susuz koşullarda yetişen bu pamuk, düşük verimine rağmen bölge halkı için temel bir tarımsal gelir kaynağı olmuştur. Sulamalı pamuk üretimi ise daha çok akarsu kenarları ve kaynak sularına yakın alanlarda gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren Çukurova'da pamuk tarımı daha da gelişmiş, özellikle 1970'lerden sonra sulama projeleri (Aslantaş ve Kozan Barajları) ile makineleşmenin

artması sonucu üretim alanları genişlemiştir. Kozan Ovası, iklim ve toprak koşulları bakımından pamuk üretimine son derece uygun bir bölge olarak öne çıkmıştır. Özellikle Kilgen Çayı ve Aslantaş Barajı'ndan sağlanan sulama olanakları sayesinde pamuk tarımı daha verimli hale gelmiş, Kozan, Çukurova'nın önemli pamuk üretim merkezlerinden biri olmuştur. Üretilen pamuk, Kadirli Caddesi üzerindeki Çukobirlik tarafından alınmış ve ayrıca Kozan'daki Mahmut Demirel'e ait çırçır fabrikası ile Adana ve Ceyhan'daki tesislerde işlenmiştir. Ancak, Ceyhan ve Adana'da pamuk ekiminin daha yoğun olması nedeniyle yatırımcıların tercihlerini bu merkezlerden yana kullanması, Kozan'daki çırçır ve tekstil sanayisinin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle açılan Mahmut Demirel'e ait çırçır tesisleri de kapanmak zorunda kalmıştır. 2000 yılına kadar bölgede pamuk üretimi yoğun şekilde devam etmiş, ancak iş gücü yetersizliği ve mısır gibi alternatif ürünlerin daha cazip hale gelmesiyle birlikte üretim alanlarında önemli azalmalar yaşanmıştır. Ayrıca, bölgenin nemli iklim koşulları pamukta hastalık ve zararlıların yaygınlaşmasına yol açarak ilaçlama maliyetlerini artırmış, bu durum çiftçilerin alternatif ürünlere yönelmesine neden olmuştur. Özellikle mısır ve yerfıstığı gibi ürünlerin daha kısa sürede hasat edilmesi, pamuk üretimine olan talebin azalmasında etkili olmuştur. Günümüzde Kozan'da pamuk üretimi, geçmişe göre oldukça sınırlı alanlarda yapılmaktadır. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS-2024) verilerine göre Hamam, Bulduklu, Hacıbeyli, Faydalı, Aslanlı, İdemköy ve Çokak köylerinde toplamda birkaç yüz dekar alanda pamuk ekimi sürdürülmektedir (Şekil 5.9). TÜİK verilerine göre, 2004 yılında 1.838 hektar alanda 5.305 ton üretim yapılmışken, günümüzde sadece yaklaşık 200 hektar alanda yılda ortalama 865 ton üretim gerçekleşmektedir (Tablo 5.8). Pamuk, hem katma değeri yüksek bir ürün olması hem de dokuma sanayisinin temel hammaddesi olarak kullanılması nedeniyle Kozan ekonomisinin geçmişteki gelişiminde hayati bir rol oynamıştır. Her ne kadar üretim alanları daralmış olsa da Kozan'ın tarım tarihi içinde pamuk, bölge halkı için önemli bir geçim kaynağı olmuştur.

5.1.2.1.(5) Yem Bitkileri

Türkiye genelinde mevcut hayvan varlığı dikkate alındığında, hayvanların yalnızca yaşama payı ihtiyacı için gereken kaba yem miktarının 120,8 milyon ton olduğu hesaplanmıştır (Alçiçek, 2021). Ancak ülke genelinde çayır ve meralardan yıllık yaklaşık 11,7 milyon ton, yem bitkileri ekim alanlarından ise 59,4 milyon ton kaba yem üretilebilmektedir. Tüm bu üretime rağmen toplamda 49,7 milyon tonluk önemli bir kaba yem açığı bulunmaktadır (Dönmez, 2024: 2). Tarla tarımında yem bitkilerine yeterince yer verilmemesi, bu açığın temel nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Araştırma sahası özelinde değerlendirildiğinde (Tablo 5.6), 2023 yılı itibarıyla tarım alanlarının yalnızca %2,9'unu oluşturan 1.764 hektarlık bölümde yem bitkileri tarımı yapılmaktadır. Araştırma bulguları, Kozan ilçesinde yem bitkileri üretiminin hem ekiliş alanı hem de üretim miktarı bakımından sınırlı kaldığını ortaya koymuştur. TÜİK

verilerine göre (Tablo 5.9), ilçede yem bitkilerinin en yüksek ekim oranı %34 ile mısır silajına aittir. Onu %17,9 ile yonca, %15,6 ile fiğ ve %13,9 ile yulaf takip etmektedir. Diğer yem bitkileri ise toplam ekim alanının %18,7'sini oluşturmaktadır.

Özellikle mısır silajı ve yonca, bölgede yem üretiminin ana kalemlerini teşkil etmektedir. Bununla birlikte çalışma alanında fiğ, yulaf, sorgum, İtalyan çimi, yemlik bezelye, çayır otu ve yem şalgamı gibi farklı yem bitkileri de yetiştirilmektedir. Tüm bu veriler, hayvancılık faaliyetleri için gerekli kaliteli kaba yem temininde önemli bir açığın bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Kozan'da yem bitkilerinin ekim alanlarının genişlemesi, bölgedeki yoğun hayvancılık faaliyetleriyle doğrudan ilişkilidir.

Tablo 5.9 Yem Bitkileri Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)

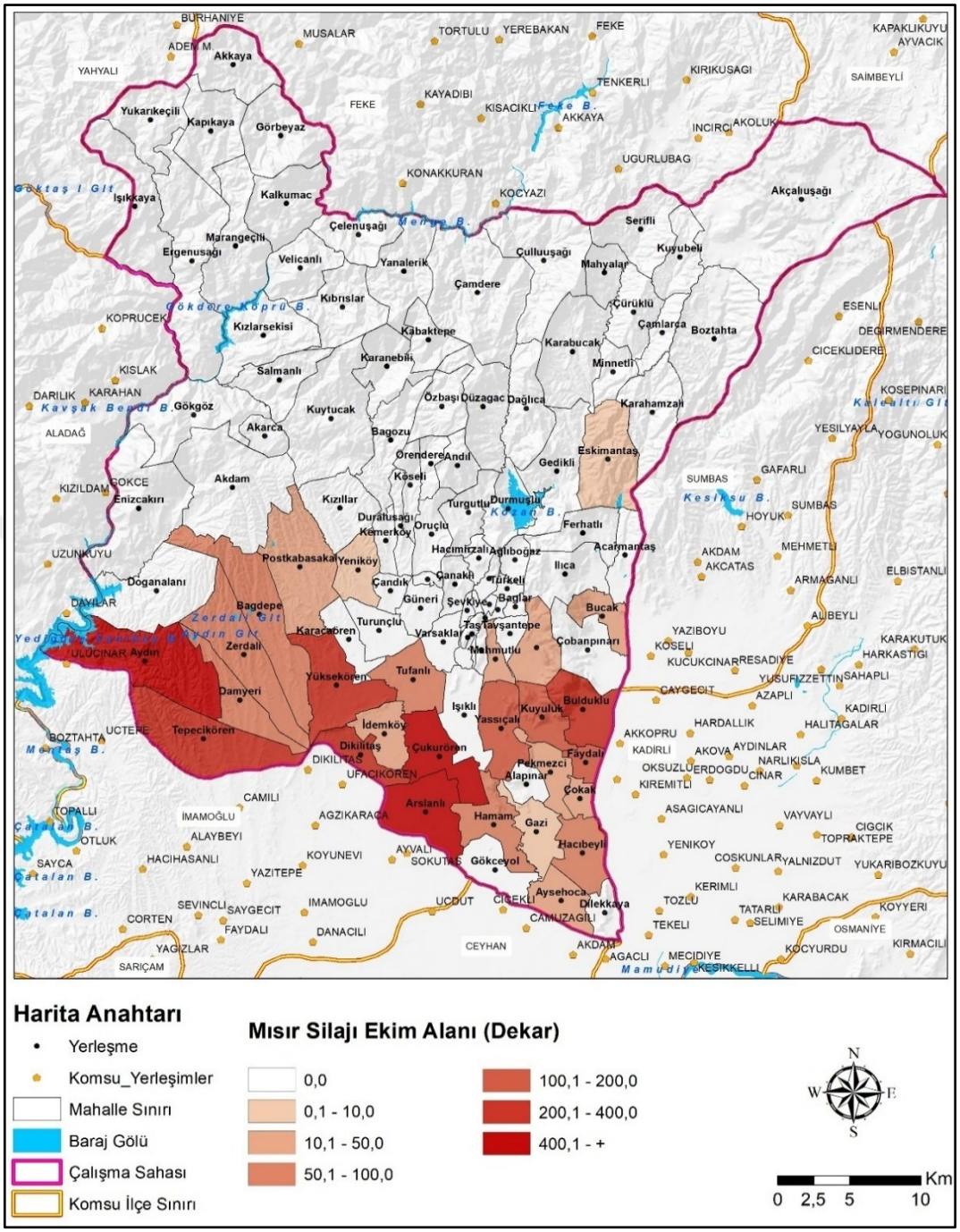
Yem Bitkileri	Ekilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)	Ekiliş (%)
Mısır Silaj	6.000	4.000	24.000	**34,0**
Yonca	3.150	2.450	7.718	**17,9**
Fiğ	2.750	2.200	6.050	**15,6**
Yulaf	2.450	1.800	4.410	**13,9**
Diğer Yem Bitkileri	3.290	18.000	8.120	**18,7**
Toplam	**17.640**	**28.450**	**50.298**	**100**

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

İlçede büyükbaş ve küçükbaş ahır hayvancılığın yaygınlaşması kaliteli ve yeterli kaba yem ihtiyacını artırmaktadır. Bu nedenle, hayvancılığın sürdürülebilirliği ve verimliliğinin sağlanabilmesi için yem bitkileri üretiminin artırılması gerekmektedir. Bu açığın giderilmesinde, bölgenin iklim ve toprak yapısı yem bitkileri üretimi için önemli fırsatlar oluşturmaktadır.

5.1.2.1.(5).(a). Mısır Silajı

Araştırma sahasında yem bitkileri içerisinde 6.000 dekar alanda mısır silaji tarımı yapılmaktadır (Tablo 5.9). Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre silaj, taze bitkilerin kıyılarak bir siloda sıkıştırılması suretiyle koruma altına alınması işlemidir. Mısır silajı, yüksek enerji içeriği, lezzetli olması ve ekonomik yönüyle tercih edilen önemli bir kaba yem kaynağıdır. Özellikle sığır besiciliğinde, besi maliyetlerini düşürmesi ve hayvanların et ile süt verimlerini artırması bakımından önemli bir yem türüdür (Yaylak ve Alçiçek, 2003: 35). Bölgenin iklim koşulları, Şubat-Mart gibi erken dönem ekimlere olanak sağlamakta ve kuru arazilerde dahi verimli üretim yapılabilmektedir. Ayrıca, sulama imkânı bulunan bazı alanlarda aynı yıl içerisinde Mart ve Haziran aylarında olmak üzere iki kez ekim ve hasat gerçekleştirilebilmesi, mısır silajının üretimde daha çok tercih edilmesine katkıda bulunmaktadır. Tüm bu avantajlar, mısır silajını bölgede hayvancılık faaliyetleri için vazgeçilmez bir yem kaynağı hâline getirmiştir.

Şekil 5.10 Kozan İlçesinde Mısır Silajı Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Tablo 5.10 Mısır Silajı Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)

Mısır Silajı	**2005**	**2010**	**2015**	**2020**	**2023**
Ekim Alanı (Dekar)	280	200	5400	6.000	6.000
Üretim (Ton)	416	1.000	27.000	25.500	24.000
Verim Kg/Dekar	1.486	5.000	5.000	4.250	4.000

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

Mısır silajı üretiminin yıllara göre gelişimi Tablo 5.10' incelendiğinde, 2005 yılında yalnızca 280 dekar alanda ekim yapılmışken, zamanla bu rakam önemli ölçüde artmıştır. 2015 yılında ekim alanı 5.400 dekara ulaşmış, 2020 ve 2023 yıllarında ise 6.000 dekara kadar çıkmıştır. Verim açısından da yıllar içinde dikkat çekici değişimler gözlenmiştir. 2005 yılında dekar başına 1.486 kg olan verim, 2010 yılında 5.000 kg'a kadar yükselmiş, 2023 yılında ise 4.000 kg/dekar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2023 yılı itibarıyla toplam üretim miktarı 24.000 ton olmuştur.

Bölge genelinde mısır silajı üretimi yaygın olarak gerçekleştirilmektedir. En fazla ekim yapılan kırsal mahalleler arasında 2024 yılı içinde Aydın (505 dekar), Çukurören (468 dekar) ve Aslanlı (451 dekar) öne çıkmaktadır. Ayrıca Tepecikören, Bulduklu, Yüksekören ve Dikilitaş'ta da silajlık mısır üretimi yapılmaktadır. Yassıçalı, Kuyuluk ve Faydalı gibi hayvancılığın yoğun olduğu diğer mahallelerde de silajlık mısır üretimi önemli bir yer tutmaktadır (Şekil 5.10)

5.1.2.1.(5).(b).Yonca

İlçede üretilen yem bitkileri içinde %17,9'luk payıyla (3150 da) mısır silajından sonra en fazla ekilen bitki yoncadır (Tablo 5.9). Çok yıllık bir bitki olan yonca, kuraklığa dayanıklı olup sulama ile verimi önemli ölçüde artmaktadır. Özel bir iklim ya da toprak isteği bulunmamakla birlikte, tınlı, az kumlu ve yeterli kireç içeren topraklarda daha iyi gelişme göstermektedir. Yüksek adaptasyon yeteneği sayesinde farklı çevre koşullarında başarıyla yetiştirilebilmekte ve bu özelliğiyle yem bitkileri arasında önemli bir yere sahip olmaktadır (Uslu ve Kaya, 2021).

Yüksek protein, mineral ve vitamin içeriği sayesinde büyükbaş hayvan beslenmesinde kaliteli bir kaba yem kaynağı olan yonca, süt veriminin artmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca azot bağlama özelliğiyle toprağın zenginleşmesine önemli katkılar sunmaktadır (Hancer, 2010).

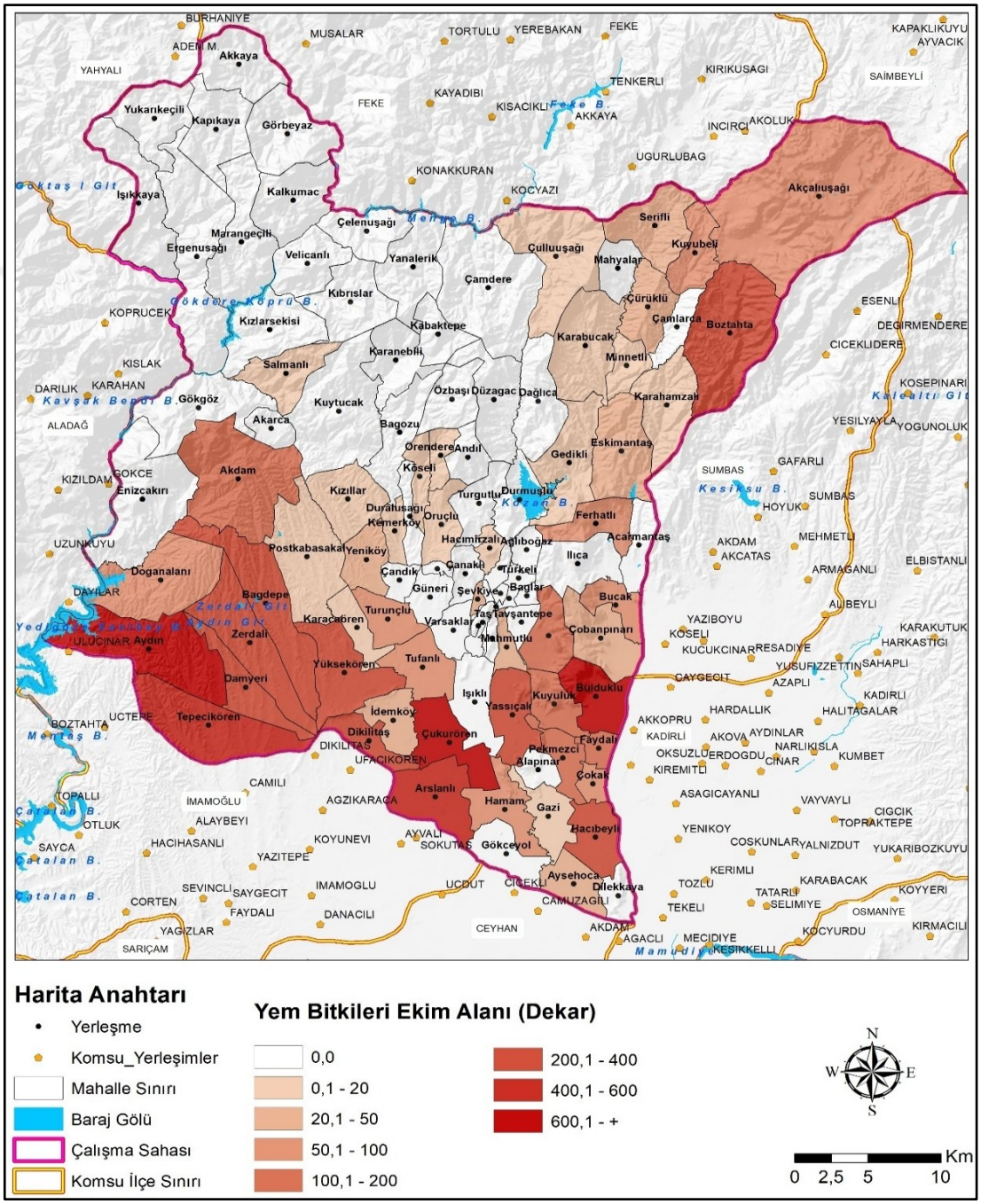
Tablo 5.11 Yonca Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)

Yonca	2005	2010	2015	2020	2023
Ekilen Alan (Dekar)	490	500	1.000	3.000	3.150
Üretim Miktarı (Ton)	450	1.230	2.460	7.500	7.718
Verim (Kg/Dekar)	-	2.460	2.460	2.500	2.450

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

Çalışma alanında üretilen yonca, taze veya kuru olarak balya hâline getirilmekte ve hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. 2005 yılında 490 dekarlık alanda 450 ton üretim yapılmış, süreç içerisinde ekim alanları artış göstermiş ve 2023 yılında 3.150 dekarda toplam 7.718 ton ürün elde edilmiştir. Yoncadan dekar başına ortalama 2.450 kg verim alınmıştır (Tablo 5.11 ve Tablo 5.9). Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine

göre (2024), çalışma alanında özellikle Bulduklu, Bağtepe, Aydın, Zerdali, Çukurören, Bucak, Turunçlu, Eskikabasakal, Aslanlı ve Damyeri köylerinde yoğun olarak üretim yapılmaktadır. Ayrıca Çobanpınarı, Faydalı, Yassıçalı, Çokak, Hacıbeyli, Tepecikören, Boztahta ve Karacaören köylerinde de önemli miktarda yonca yetiştirilmektedir (Şekil 5.11). Sonuç olarak, hayvancılık faaliyetlerinde yonca, vazgeçilmez bir yem bitkisi konumundadır.

Şekil 5.11 Kozan İlçesinde Mısır Silajı Hariç Tüm Yem Bitkileri Ekim Alanları
Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

5.1.2.1.(5).(c). Fiğ

Türkiye'de en çok yetiştirilen fiğ türü olan adi fiğ, tek yıllık bir baklagil yem bitkisidir. İlçede ekim alanı bakımından yem bitkileri içinde %15,6 (2.750 da) ile üçüncü sırada yer alır (Tablo 5.9). Fiğ bitkisi, kışlık ekimler sayesinde erken ilkbaharda hayvanlar için kaliteli yem sağlayan bir üründür. Elde edilen tanesinde, kuru ve yeşil otunda, yüksek oranda protein barındırdığından hayvancılıkta önemli bir yem kaynağı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca hem de nadas alanlarının azaltılması ve hem de tarımsal verimliliğin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Çaçan ve ark,2018:49, Hakyemez, 2006 s.48).

Çalışma sahasında büyükbaş ve küçükbaş hayvan beslenmesinde yaygın olarak kullanılan fiğ, dönemsel dalgalanmalara rağmen 2023 yılında 2750 dekarda üretilmiş ve dekar başına 2.200 kg verimle toplam 6.050 ton ürün elde edilmiştir. Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarına göre fiğ bitkisi 14 köyde yetiştirilmektedir. Bulduklu (335 da), Boztahta (235 da), Ferhatlı (102 da) ve Kuyubeli (95 da) en fazla üretim yapılan mahallelerdir (Şekil 5.11).

5.1.2.1.(5).(d).Yulaf

Yulaf hem hayvancılık hem de insan beslenmesi açısından önemli bir tahıl olup, yüksek yem değeri taşıyan yeşil ot, sap, saman ve kavuzlarıyla hayvan beslenmesinde yaygın şekilde kullanılmaktadır. Yulaf samanı, buğday ve arpa samanına kıyasla organik madde ve mineral bakımından daha zengindir. Yem sanayisinde geniş bir kullanım alanına sahip olan yulaf, yüksek protein kalitesi, lif ve antioksidan içeriğiyle hayvanların kas gelişimini desteklemektedir (Karaman ve ark., 2020).

Çalışma sahasında silajlık ve yeşil ot olarak üretimi yapılan yulaf, yem bitkileri içerisinde %13,9'luk ekim alanı ile dördüncü sırada yer almaktadır. 2023 yılında 2.450 dekarlık alanda üretilen yulaf, dekar başına 1.800 kg verimle toplamda 4.410 ton ürün elde edilmiştir (Tablo 5.9). Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS verilerine göre, üretimi 21 köyde yapılmaktadır. En fazla ekim yapılan mahalleler sırasıyla Aydın, Akdam, Bağtepe ve Doğanalanı öne çıkmaktadır (Şekil 5.11).

5.1.2.1.(5).(e). Diğer Yem Bitkileri

Mısır silajı, yonca, fiğ ve yulaf dışında, 3290 dekar alanda 8120 ton diğer yem bitkilerinin üretimi yapılmaktadır (Tablo 5.9) Bu bitkiler arasında sorgum, İtalyan çimi, yemlik bezelye, çayır otu, yem şalgamı, tritikale ve çavdar gibi çeşitler yer almaktadır (Şekil 5.11). İlçede bu çeşitliliğin bulunması hem iklimin uygunluğundan hem de hayvan üreticilerinin kaba yem ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla alternatif arayışlara yönelmelerinden kaynaklanmaktadır.

Hayvancılığın en önemli gider kalemlerinden birini yem oluşturmaktadır. Kozan'da yem bitkilerinin sınırlı üretimi, hayvancılık işletmelerinin kaliteli kaba yem temininde zorluklar yaşamasına ve maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Bu durum, bölgedeki hayvancılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Kaba yem üretiminin yaygınlaştırılması, hayvancılığın gelişmesini olumlu şekilde destekleyebilecek bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Bölgede yürütülen incelemeler, yem bitkileri üretim alanlarının mevcut hayvancılık potansiyeline kıyasla oldukça sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu kısıtlı üretim, dışarıdan yem teminini zorunlu hâle getirmekte ve hayvancılık maliyetlerini yükseltmektedir. Kozan ve Çukurova'da birinci ürün mısır gibi tarım ürünlerinin yetişme dönemleri dışında kalan kış aylarında araziler genellikle boş bırakılmaktadır. Oysa bu araziler, erken sonbaharda İskenderiye üçgülü gibi yüksek verimli yem bitkilerinin üretimi için uygun potansiyele sahiptir. Bu tür bir uygulama, bölgedeki hayvancılık işletmeleri açısından önemli bir fırsat oluşturmaktadır (Dönmez, 2024: 8; Hatipoğlu ve ark., 2020: 1501). Kış döneminde boş bırakılan bu arazilerin yem bitkileri üretiminde değerlendirilmesi, kaba yem açığının kapatılmasına katkı sağlayacaktır. Yem bitkisi üretiminin artırılması gerileyen hayvancılık sektörünün sürdürülebilirliğini destekleyecek hem de kırsal kalkınmaya katkı sağlayacaktır.

5.1.2.1.(6) Yumrulu Bitkiler

İlçede ekili-dikili alanların yaklaşık %0,4'ünü oluşturan 254 hektar alanda yumrulu bitki üretimi yapılmaktadır (Tablo 5.6). Üretimde soğan, sarımsak, patates ve sınırlı ölçüde salep öne çıkmaktadır. Bu ürünler arasında %86'lık payla (2.190 dekar) soğan ilk sırada yer almakta olup, 2023 yılında dekar başına 1.164 kg verimle yaklaşık 2.551 ton üretim gerçekleştirilmiştir (Tablo 5.12). Antik dönemde yaşamış Kozanlı hekim Dioskorides'in, soğanın bazı hastalıklara iyi geldiğini ve sağlık üzerindeki olumlu etkilerini ifade ettiği bilinmektedir (Kıran, 2006: 11).

Tablo 5.12 Kozan İlçesi'nde Yumrulu Bitkilerin Üretim Alanlarına Bölünüşü

Yumrulu Bitkiler (2023)	Ekilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Patates	220	3.891	856
Soğan	2.190	1.164	2.551
Sarımsak	120	600	72
Salep	5	400	2
Toplam	**2.535**	**6.055**	**3.481**

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

Günümüzde de soğan insan beslenmesinde önemli bir yere sahiptir. Üretilen soğanlar özellikle Damyeri, Aslanlı, Tepecikören ve Çukuröreh köylerinde yoğunlaşmıştır. Sarımsak ise 120 dekar alanda ekilerek yumrulu bitkiler içinde %5'lik bir paya sahiptir. Dekar başına 600 kg verimle yaklaşık 72 ton sarımsak üretilmiştir

(Tablo 5.12). Üretilen soğan ve sarımsaklar, ilçe merkezi ile çevre pazarlarda satışa sunulmaktadır. Patates üretimi ise 220 dekarlık alanda yapılmakta olup, %9'luk payla ikinci sırada yer almaktadır. Daha çok yerel tüketim amaçlı gerçekleştirilen patates üretiminden, dekar başına 3.891 kg verimle yaklaşık 850 ton ürün elde edilmiştir. Çukurören, Aslanlı ve Hamam mahalleleri, patates üretiminde öne çıkan yerleşimlerdir. İlçede patates üretiminin sınırlı olmasının başlıca nedeni, diğer tarım ürünlerinin daha kârlı olmasıdır. Araştırma sahasında ayrıca 5 dekarlık alanda salep üretimi yapılmakta olup, dekar başına 400 kg verimle yaklaşık 2 ton ürün alınmıştır. Salep üretimi, Hamam, Enizçakırı, Tepecikören ve Çulluuşağı köylerinde gerçekleştirilmektedir. Bölge, bu alanda henüz gelişme aşamasındadır.

5.1.2.1.(7) Baklagiller

2023 yılında inceleme alanında tarım alanları içinde en düşük ekim oranına sahip ürün grubu %0,1 oranla (335 dekar) baklagiller olmuştur (Tablo 5.6). Protein, lif, vitamin ve mineral açısından zengin olan baklagiller, insanlık tarihi boyunca temel besin kaynakları arasında yer almış ve günümüzde de sağlıklı beslenmenin vazgeçilmez bir parçası olmaya devam etmektedir (Ton ve ark., 2014:176). Baklagiller, ekildikleri topraklarda organik madde miktarını artırarak toprağın verimliliğini yükseltmekte; toprağın ısınmasını ve havalanmasını destekleyerek su tutma kapasitesini artırmaktadır. Ayrıca bazı baklagil türleri, tarladaki yabancı otları baskılayarak ardıllarında ekilecek bitkiler için daha uygun bir zemin oluşturmaktadır (Adak, 2015:389). Bu olumlu etkilerine rağmen, inceleme sahasında baklagil üretiminin sınırlı kaldığı görülmektedir. Üreticilerin daha kârlı gördükleri diğer tarım ürünlerine yönelmeleri bu durumu açıklamaktadır. Tablo 5.13' e göre baklagiller arasında en geniş ekim alanına %60 oranıyla fasulye sahipken, nohudun payı %36 olmuştur. Ayrıca çok sınırlı miktarda yeşil mercimek üretimi de yapılmaktadır. Bu ürünlerden toplamda yaklaşık 90 ton üretim gerçekleştirilmiştir. ÇKS kayıtlarına göre en fazla üretim yapılan kırsal mahalleler arasında Boztahta, Şerifli, Karabucak, Karahamzalı, Kuyubeli, Çürüklü ve Çamlarca yer almaktadır.

Tablo 5.13 Kozan İlçesi'nde Baklagillerin Üretim Alanlarına Bölünüşü

Baklagiller	Ekilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Fasulye, Kuru	200	305	61
Nohut, Kuru	120	225	27
Yeşil Mercimek	15	133	2
Toplam	**335**	**663**	**90**

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

5.1.2.1.(8) Sebzecilik ve Seracılık

Sebzeler, vitamin, mineral, lif ve karbonhidrat içeriği sayesinde insanların beslenmesinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle bağışıklık sisteminin güçlendirilmesi ve hastalıkların önlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Metabolizmayı düzenleyerek vücut fonksiyonlarının sağlıklı bir şekilde işlemesine katkıda bulunmaktadır (Eriş ve Yanmaz, 1979:38).

5.1.2.1.(8).(a). Açık Tarla Yetiştiriciliği

Osmanlı döneminde Anadolu'da soğan, sarımsak, fasulye, havuç ve patlıcan gibi sebzeler yaygın olarak yetiştirilmiş; bölgede yaklaşık 80 çeşit meyve ve sebze üretimi yapılmıştır (Solak, 2008: 230). Kozan ilçesi, tarih boyunca verimli tarım alanları ve su kaynakları sayesinde sebze üretimi açısından önemli bir merkez olmuştur. Osmanlı kayıtlarında yer alan öşr-i bostan vergisi, köylünün kendi tüketimi için yetiştirdiği sebzeden değil, pazara sunduğu sebzeden vergi alındığını göstermektedir. Bu durum, bölgede ticari sebzeciliğin varlığına işaret etmektedir (Kurt, 1991: 174).

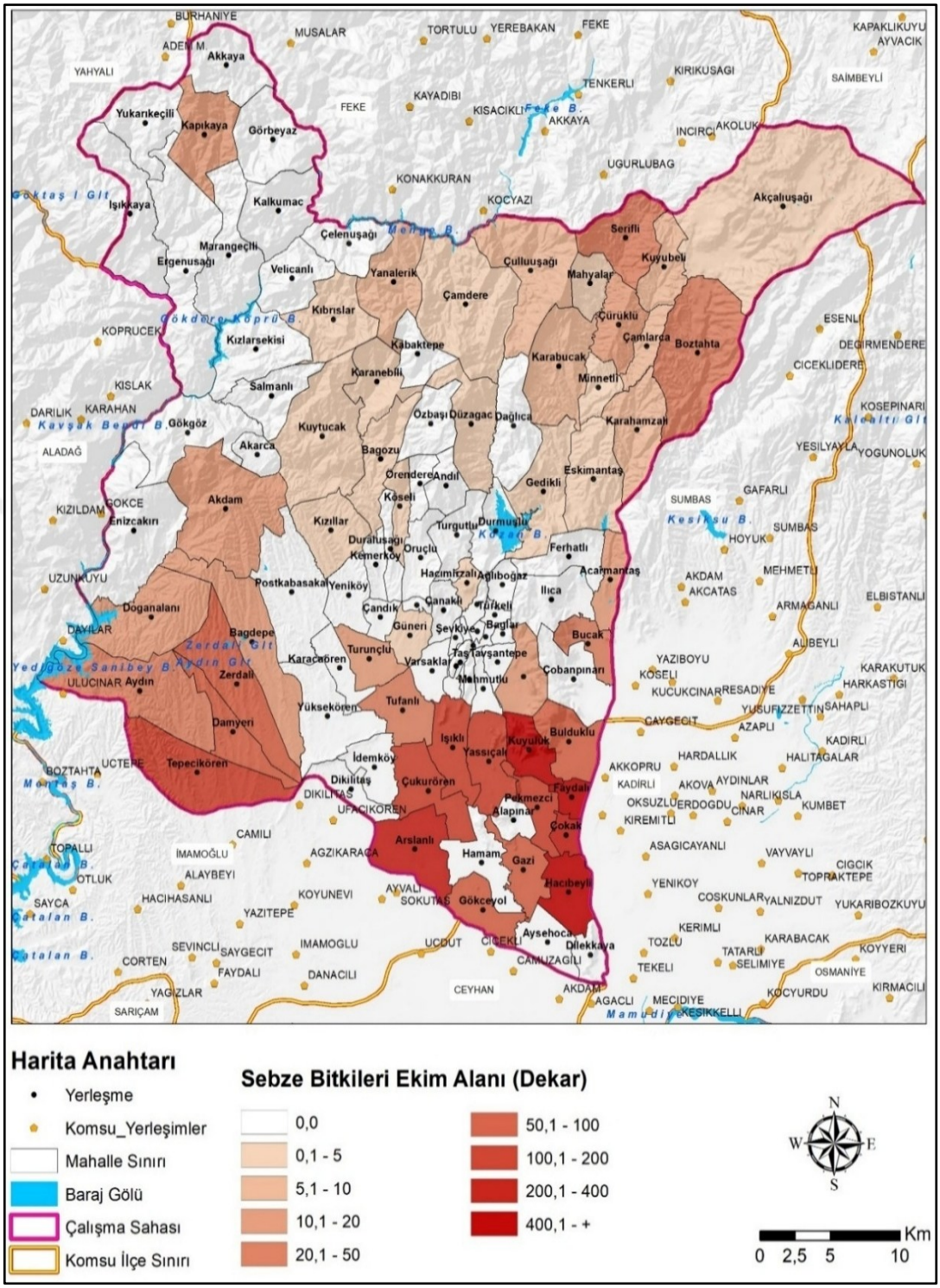
1970'ler öncesinde sulanabilir tarım arazilerinin sınırlı olması nedeniyle yaş ve kuru sebze üretimi daha çok hane halkının yıllık ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Ancak 1970'lerden sonra suya erişimin kolaylaşması, ulaşım imkânlarının gelişmesi ve artan şehir ile bölge nüfusunun gıda ihtiyacını karşılamak amacıyla sebze üretimi ticari boyut kazanmıştır (Tetik, 1993). Geleneksel yöntemlerin yerini makineleşme, kimyevi gübre ve ilaç kullanımı almış; böylece üretim verimliliği artmıştır.

Tablo 5.14 Kozan İlçesi'nde Tarla Bitkileri Üretim Alanlarının Bölünüşü

Sebzeler (2023)	**Ekilen Alan (Dekar)**	**Üretim Miktarı (Ton)**
Ispanak	3.250	3.900
Turp (Kırmızı	3.250	8.125
Karpuz	2.400	12.100
Soğan-Kuru	2.190	2.551
Marul (Göbekli	2.010	3.417
Lahana (Beyaz)	1.600	3.520
Patlıcan	270	540
Diğer Ürünler	1.957	2.891
Toplam	16.927	37.044

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

Tablo 5.14'e Tablo 5.14'e göre, 2023 yılında Kozan ilçesinde yaklaşık 16.927 dekar alanda 37.044 ton sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. İlçede en çok yetiştirilen sebzeler; ıspanak, turp, karpuz, kuru soğan, marul ve lahana olarak öne çıkmaktadır (TÜİK, 2023).

Şekil 5.12 Kozan İlçesinde Sebze Bitkileri Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Kozan'da sebze tarımı, tarla ürünleri ve meyve bahçelerinden sonra en geniş alanı kaplamakta olup, toplam ekili-dikili arazilerin %0,6'sını oluşturmaktadır (Tablo 5.2). Sebze üretimi en yoğun olarak Hacıbeyli, Kuyuluk, Faydalı, Çokak, Pekmezci, Işıklı, Aslanlı, Yassıçalı ve Gökçeyol köylerinde yapılmakta; bu alanlarda özellikle ıspanak, turp, lahana, karpuz ve marul üretimi öne çıkmaktadır. Kuru soğan üretimi ise Damyeri,

Tepecikören, Çukurören, Aydın, Akdam ve Zerdali köylerinde yoğunlaşmıştır (Şekil 5.12). Dağlık ve engebeli alanlarda sebze tarımı küçük ölçekli (5 dekarın altında), sulanabilir düz alanlarda ise daha geniş ölçekli yapılmaktadır.

İklimin elverişli olması, sebze yetiştirilen alanlarda aynı yıl içinde ikinci hatta üçüncü ürünün alınmasına imkân tanımakta; bu durum sebze üretiminin diğer ürünlere göre daha yüksek getiri sağlamasına neden olmaktadır. Sebzecilik, yoğun emek ve sürekli bakım gerektiren bir faaliyettir. Sulama imkânı bulunan arazilerde çiftçiler, sonbaharda ekilen kışlık ürünleri (ıspanak, turp, lahana, soğan, marul vb.) baharda hasat ettikten sonra mısır, yerfıstığı ve ayçiçeği gibi ürünleri yetiştirebilmekte, ardından tekrar sebze ekimi yapabilmektedir. "Vakit mahsulü" olarak adlandırılan birinci ürünlerin ekiminde verim kaybı yaşanmaması, yıllık kazancın birim alandan yüksek olmasını sağlamaktadır. Bu durum kışlık sebze ekimini özelikle lahana ıspanak ve turp ekimini yaygınlaştırmaktadır.

Ayrıca, fidanları gelişene kadar (5–6 yıl) meyve bahçelerinde karpuz ve lahana gibi sebzeler de yetiştirilmektedir (Tıraş, 2011: 150). Araştırma alanında sebze ekim alanları, pazarlama koşullarına bağlı olarak yıldan yıla değişiklik göstermektedir. En fazla yetiştirilen sebze 3.900 ton ile ıspanak olup, bunu turp, karpuz, soğan, marul ve lahana takip etmektedir (Tablo 5.14). Sulu tarım yapılan alanlarda ikinci ve üçüncü ürün ekimi, ilçede tarım alanlarının daha verimli kullanılmasına olanak tanırken; bu durum tarım alanlarının sabit bir sınıflamaya tabi tutulmasını ve sebze ekim alanlarının net olarak tespit edilmesini güçleştirmektedir.

5.1.2.1.(8).(b).Örtü Altı Yetiştiriciliği

Kozan İlçesi'nde örtü altı sebze ve meyve yetiştiriciliği yaklaşık 145 dekarlık bir alanda yapılmaktadır (Tablo 5.15). 2000'li yılların başına kadar alçak tünel seralarda geniş çapta turfanda karpuz üretimi yaygınken, son yıllarda bu alanda önemli bir azalma yaşanmıştır. Örneğin, 2020 yılında 4.000 dekar alanda 16.000 ton karpuz üretilmişken, günümüzde üretim 100 dekara ve 160 tona kadar gerilemiştir.

Plastik seraların yaygınlaşmasıyla birlikte domates üretiminde artış gözlenmektedir. Ancak bölgedeki kış aylarında sıcaklıkların zaman zaman sıfırın altına düşmesi, örtü altı üretimini olumsuz etkilemektedir. İlçede yaş sebze üretimi açısından örtü altı yetiştiricilik henüz yoğun bir gelişme göstermemiştir. Bunun başlıca nedenleri arasında seracılığın yoğun emek ve yüksek maliyet gerektirmesi ile geniş tarım alanlarında mısır ve narenciye gibi ürünlerin yaygın biçimde yetiştirilmesi yer almaktadır. Bu durum, üreticilerin daha az riskli ve emek yoğunluğu daha düşük ürünlere yönelmesine yol açmaktadır. Buna karşın, son yıllarda örtü altı tarımda özellikle çilek üretimine yönelik bir eğilimin arttığı gözlemlenmektedir.

Tablo 5.15 Örtü Altı Sebze ve Meyve Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)

Örtü altı Sebzeler/Meyveler	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)	Örtü Türü
Karpuz	100	600	Alçak Tünel
Hıyar-Sofralık	5	40	Plastik Sera
Domates-Sofralık	20	160	Plastik Sera
Muz	10	45	Yüksek Tünel
Çilek	10	30	Plastik Sera
Toplam	**145**	**875**	

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

Ayrıca patlıcan, biber, salatalık, bamya ve yeşil soğan gibi sebzeler, ticari üretimden ziyade, ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla küçük üreticiler tarafından yetiştirilmektedir. Hazır fide satışlarının artması, ailelerin kendi sebzelerini üretmesini kolaylaştırmış ve küçük ölçekli üretimi teşvik etmiştir (Akıllı ve Biner, 1997:402).

Öte yandan, yüksek tünel ve cam sera alanlarının yaygınlaşmasıyla birlikte muz ve pitaya gibi tropikal meyve türlerinin üretiminde artış gözlenmiştir. Devlet teşvikleri de bu süreci desteklemekte olup, önümüzdeki yıllarda yüksek tünel sera sayısının artmasına ve bölgede tropikal meyve yetiştiriciliğinin daha da yaygınlaşmasına katkıda bulunacağı öngörülmektedir. Mevcut durum, Kozan ilçesinde baklagil, yumrulu bitkiler ile örtü altı sebze ve meyve üretiminin, ekiliş alanı ve üretim miktarı bakımından sınırlı düzeyde kaldığını göstermektedir. Yoğun emek ve dikkat gerektiren bu ürünler, diğer tarım ürünlerine kıyasla daha zahmetli üretim süreçleri içermektedir. Ayrıca geniş arazilerde ekim ve hasat işlemlerinin daha kolay yürütülmesi, üreticilerin baklagil ve örtü altı üretimden uzaklaşarak diğer ürünlere yönelmesine neden olmaktadır.

5.1.2.1.(9) Meyve Bahçeleri

Kozan, Akdeniz ikliminin etkisinde bulunan ve meyve yetiştiriciliği açısından oldukça elverişli koşullar sunan önemli bir tarım bölgesidir. Bölgedeki dağlık ve engebeli arazi yapısı ile yükselti farklılıkları, farklı mikroklimatik özelliklerin oluşmasına olanak tanımakta; bu durum, geniş bir meyve çeşitliliğinin hem yabani hem de kültüre alınmış formlarıyla yetişmesine imkân sağlamaktadır. İlçede ılıman iklim meyvelerinin yanı sıra subtropikal ve tropikal bölgelerden getirilen türler de başarıyla yetiştirilmektedir. Geleneksel Akdeniz ürünleri olan narenciye, zeytin ve incire ek olarak, son yıllarda avokado, muz ve pitaya gibi meyvelerin üretimi de artış göstermektedir (Durmuş ve Yiğit, 2003: 25).

Meyve yetiştiriciliğinde iklim, başlıca belirleyici faktörlerden biridir; özellikle sıcaklıkların 0 °C'nin altına düşmesi, birçok meyve türünde önemli zararlara yol açabilmektedir. Araştırma sahasında kış aylarında sıcaklıkların nadiren 0 °C'nin altına inmesi, bölgeyi meyvecilik açısından avantajlı kılmaktadır. Bu durum, Kozan'ın

Akdeniz iklim kuşağında yer almasının doğal bir sonucudur. Günümüzde Kozan'da toplam 14.258 hektarlık alan meyve bahçeleriyle kaplı olup bu büyüklük, ekili-dikili alanların %22,4'ünü oluşturmaktadır (Tablo 5.16) Verilere göre, meyve üretim alanlarının yaklaşık üçte ikisini (%64) narenciye, beşte birini diğer meyve türleri, %15'ini ise zeytin teşkil etmektedir. Bölgedeki tarımsal faaliyetlere bakıldığında, narenciye başta olmak üzere zeytin, Trabzon hurması ve nar üretimi öne çıkmaktadır.

Tablo 5.16 Meyve Bahçelerinde Ekili Dikili Alanların ve Çeşitlerin Oranları

Meyve Bahçeleri		**Alan(ha)**	**Meyve Bahçelerine (%)**	**Ekili-Dikili Araziye (%)**
Meyve Bahçeleri	Narenciye	9125	64.0	14.3
	Zeytin	2085	14.6	3.3
	Diğer Meyveler	3048	21.4	4.8
Toplam		**14258**	**100.0**	**22.4**

Kaynak: Corine 2018 Verilerinden Üretilmiştir. ÇKS verileri ile de uyumludur.

5.1.2.1.(9).(a). Turunçgiller (Narenciye)

Kozan'da turunçgil tarımı, Akdeniz ikliminin ılımanlaştırıcı etkisi ve topografik yapısı sayesinde uygun bir ortam bulmuştur. Bakının etkisiyle güney yamaçlarının daha fazla güneş alması, turunçgillerin sıcaklık ihtiyacını karşılarken, kuzeyde yer alan yüksek Toros Dağları ise kuzeyden gelen soğuk hava akımlarını engelleyerek bölgedeki bahçelerin dağılışını belirlemektedir. Narenciye yetişen alanlar, Toros Dağları'nın duldasında kaldığından don olayları bölgede nadiren görülür. Sıcaklıkların 0 °C'nin altına düştüğü günler genellikle Ocak ve Şubat aylarında gerçekleşir (Şekil 3.12).

Ancak bu dönem, turunçgil meyvelerinin büyüme sürecini tamamladığı ve hasat işlemlerinin yapıldığı bir zaman dilimidir. Bu nedenle soğuk hava koşullarının turunçgil tarımına olumsuz etkisi sınırlı kalmaktadır (Tıraş, 2011:146). Hasat süresinin uzaması durumunda meyveler olumsuz koşullardan zarar görebilmektedir. Ekim alanlarının genişlemesi ve üretim fazlalığı, soğuk hava depolarını zorunlu kılmaktadır (Fotoğraf 5.3). Kozan Ovası'nda tarım ürünlerinin dağılımı, yer şekilleri ve yükseltiye bağlı olarak farklılık göstermektedir. Akdeniz'in ılımanlaştırıcı etkisi ve sulama olanakları nedeniyle 200 metreye kadar olan alanlarda turunçgil tarımı yaygın olarak yapılabilmektedir. Ancak bu yükseltiden sonra sıcaklık düşüşleri nedeniyle turunçgil tarımı sınırlanmaktadır.

Narenciye tarımının kökeni 16. yüzyıla kadar gitmektedir (Kurt, 1991:178; Halacoğlu, 2011:876). Cumhuriyet dönemiyle birlikte, özellikle sulama olanaklarının artmasıyla üretim alanları genişlemiştir. 1986 yılında 69.310 dekar olan bu alan, sulama teknikleri ve gelişen tarım yöntemleri sayesinde büyük bir artış göstermiştir (Tıraş, 2011:155). Günümüzde genişleme devam etmektedir. Toplamda 91.250 dekar alanda turunçgil üretimi yapılmaktadır. Kozan'ın iklimi, sıcaklık ve yağış verileri dikkate alınarak yapılan Thornthwaite iklim sınıflandırmasına göre yarı kurak ve az nemli,

üçüncü dereceden mezotermal, kışın çok kuvvetli su fazlası bulunan ve denizel koşullara yakın özellikler gösteren bir tiptedir ("C1, B'4, s2, b'4"). Bu iklim tipinde yaz aylarında buharlaşma oranı oldukça yüksektir. Yıllık ortalama yağış miktarı 804,5 mm olmakla birlikte, yağışın yıl içinde dengeli bir dağılım göstermediği görülmektedir. Özellikle yaz aylarında potansiyel evapotranspirasyon yağış miktarını aşmakta ve topraktaki su rezervi Haziran-Ekim ayları arasında tamamen tükenmektedir (Tablo 3.12 ve Şekil 3.23). Bu nedenle yaz mevsiminde yaşanan kuraklık, turunçgil tarımı açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Dolayısıyla narenciye üretiminin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için zamanında sulama yapılması zorunlulukdur. Sulama olmadan turunçgil tarımı mümkün olmamaktadır.

Kozan'da narenciye üretimi, bölgenin toprak özellikleriyle de yakından ilişkilidir. Narenciye, iyi drene olmuş, hafif ve tınlı topraklarda daha sağlıklı gelişim göstermektedir. Kozan'da alüvyal ve killi-tınlı topraklar narenciye ağaçları için oldukça uygundur. Toprağın su tutma kapasitesi ve besin maddelerinin alınabilirliği verimi doğrudan etkilemektedir. Drenajı yetersiz, taban suyu yüksek olan topraklarda ise kök hastalıkları artmakta ve verim düşmektedir. Aslanlı, Hacıbeyli ve Dilekkaya köylerinde bu durum daha belirgindir. Genel olarak, narenciye üretiminin Kozan Ovası'nın güney kesimlerinde azalmasının bir diğer nedeni olarak öne çıkmaktadır. Bu topraklar, A4 birimi yetersiz drenajlı ve ince bünyeli olarak değerlendirilmektedir (Şekil 3.26). Taban suyu seviyesi yüksek olduğu için sırtlar yapılarak dikim yapılmaktadır.

Narenciye ağaçlarının gelişimi ve dayanıklılığı, sıcaklık koşullarına büyük oranda bağlıdır. Tropikal ve subtropikal iklimlerde doğal olarak yetişen bu ağaçlar, sıcaklık dalgalanmalarına karşı hassastır (Kaygısız & Aybak, 2005, s. 68). Turunçgil ağaçları, 12–13 °C sıcaklıklarda aktif olarak büyümeye başlar. Ancak en ideal büyüme sıcaklık aralığı 18–28 °C'dir. 40 °C'yi aşan sıcaklıklarda bitkinin gelişimi durur, su kaybı nedeniyle stres yaşanır ve fotosentez etkinliği azalır (Özcan, 2020:39). Sıcaklık 13 °C'nin altına düştüğünde ise büyüme hızında önemli bir yavaşlama görülür. 0 °C'nin altındaki sıcaklıklarda bitkilerin büyümesi tamamen durur ve -7 °C'de turunçgil ağaçlarının ölümü gerçekleşir (Tıraş, 2011:147).

2020 yılında, kendine özgü aroması ve tadıyla coğrafi işaret tescili alan Kozan Portakalı, bölgenin uzun yıllar boyunca topografik ve mikroekolojik koşullarında yetişmiş, Kozan'a özgü bir tarımsal ürün olarak dikkat çekmektedir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020). Narenciye ailesinin başlıca türleri arasında portakal, limon, mandalina ve greyfurt yer almaktadır. Bu türlerin soğuk dayanıklılığı, türler ve hatta çeşitler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, Satsuma, Okitsu ve Mihowase gibi erkenci mandalina türleri -8 °C'ye kadar dayanabilirken, diğer mandalina türleri -3 °C sıcaklıklarda zarar görebilmektedir. Portakal ve altıntop gibi türlerin dayanıklılığı -3 °C, lime limon çeşidinin ise -1 °C olarak belirtilmektedir (Kaygısız, 2000). Bu durum, arazi gözlemleriyle de doğrulanmıştır. Diğer yandan, yaz aylarında görülen aşırı sıcaklıklar

da meyve kalitesini olumsuz etkilemektedir. Özellikle erkenci türlerde (Mihowase), kabuk yüzeyinde yanıklar ve şekil bozuklukları oluşturmaktadır.

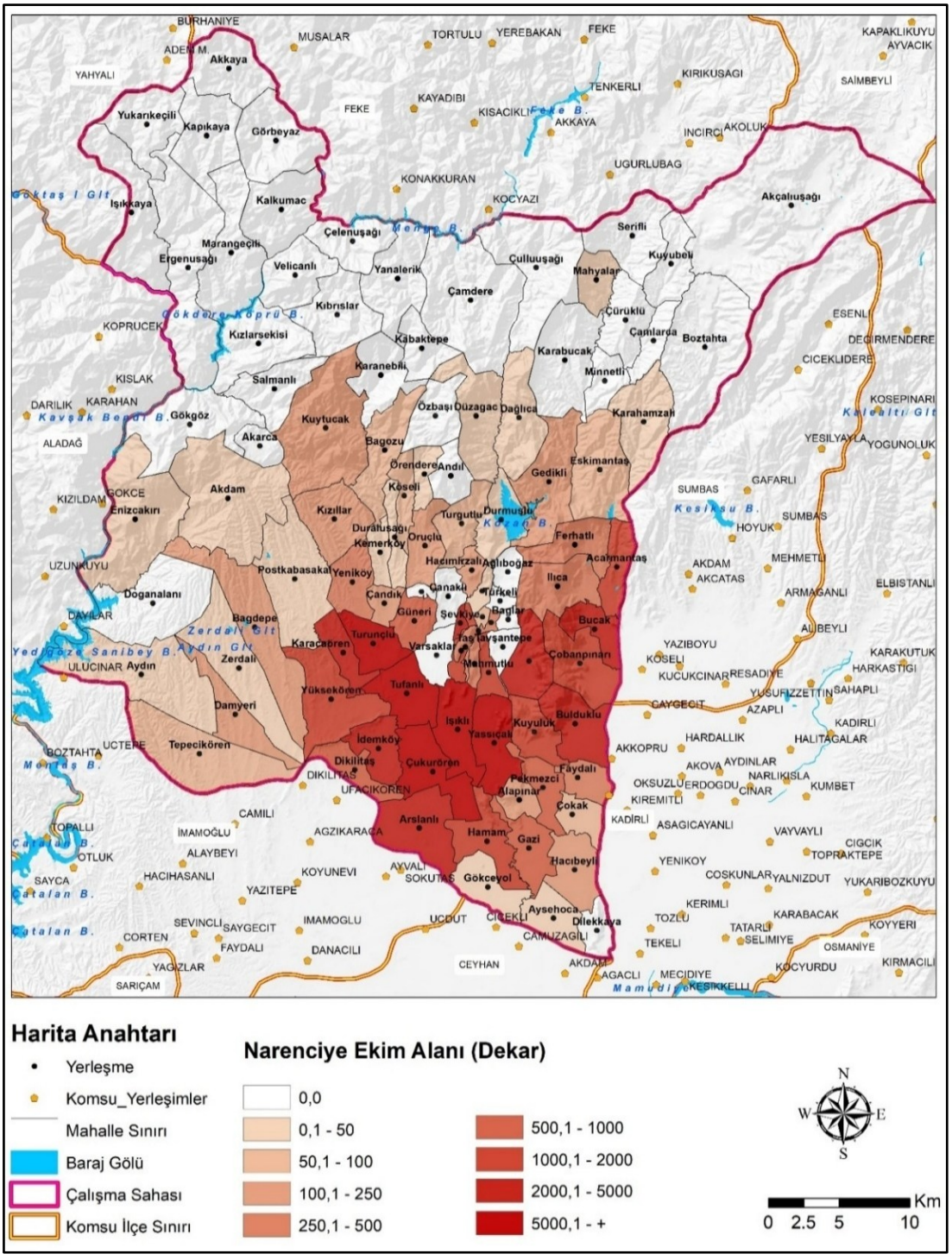
Tablo 5.17 Narenciye Cinslerine Göre Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)

Meyvenin Cinsi (2023)	Üretim Alanı (Dekar)	Meyve Veren Yaşta	Meyve Vermeyen Yaşta	Ağaç Başına Verim (Kg)	Üretim Miktarı (Ton)
Limon ve Misket L.	28.650	400.000	397.000	200	80.000
Diğer Portakallar	23.700	402.250	156.000	250	100.564
Port.-Washington	15.750	350.500	57.500	250	87.625
Mandalina-Diğer	11.500	290.000	75.500	156	45.240
Mand.-Satsuma	6.500	69.400	125.000	175	12.145
Mand.-Klemantin	3.550	106.000	40.00	160	16.960
Greyfurt	1.600	32.000	3.000	300	9.600
Turunç	0	12.000	0	70	840
Toplam	**91.250**	**1.662.150**	**818.000**	**195**	**352.973**

Kaynak: TÜİK (2023 Yılı İstatistikleri)

Kozan'daki narenciye tarımının yayılmasında, bölgenin topografik yapısı, iklim koşulları ve sulama imkânları belirleyici faktörler arasında yer almaktadır. Narenciye yetiştiriciliği için gerekli olan yıllık yaklaşık 800 mm yağış miktarına ek olarak, don olayları ve rüzgârlar da önemli iklim etkenleridir. Kış aylarında don olayları meyve dökümüne yol açabilirken, ilkbahar aylarındaki düşük sıcaklıklar çiçeklenme ve meyve tutumunu olumsuz etkileyebilmektedir. Kozan'da hâkim rüzgâr yönü kuzeydir (Şekil 3.22). Bu durum narenciye tarımı üzerinde önemli etkilere sahiptir. Özellikle kış aylarında rüzgârsız ve durgun geceler, rüzgârlı günlere kıyasla daha tehlikeli bir durum oluşturmaktadır. Toros Dağları'ndan esen soğuk rüzgârlar, bölgedeki sıcaklıkları önemli ölçüde düşürmediği sürece zararlı etkiler oluşturmamaktadır. Aksine, hava akımları bitkiler üzerinde kırağı oluşumunu engelleyerek turunçgil ağaçlarının ve meyvelerinin zarar görmesini önlemektedir. Ancak yaz aylarında yaşanan kuraklık ve rüzgârlar, turunçgil ağaçlarına zarar vererek ürün kalitesini düşürebilmektedir. Buna karşın, zaman zaman zararlı popülasyonlarını azaltarak olumlu etkiler de oluşturabilmektedir. Güneyli Rüzgarların kuraklık etkilerini azaltmak için zamanında sulama yapılması büyük önem taşımaktadır. Sulama yapılan alanlar ile soğuk hava koşulları, narenciye tarımının ilçedeki yayılış alanını belirleyen başlıca faktörler olmaktadır (Şekil 5.13 ve Şekil 5.2). Günümüzde turunçgil üretimi, ovadaki yerleşmelerde, özellikle Tufanlı, Işıklı, Turunçlu, Çukurören ve Yassıçalı'da yoğun olarak gerçekleştirilmektedir. Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2024 yılı verilerine göre, Tufanlı 10.923 hektar alan ile en geniş turunçgil üretim sahasına sahipken, onu sırasıyla Işıklı (8.435 hektar), Turunçlu (6.789 hektar), Çukurören (5.835 hektar) ve Yassıçalı (5.776 hektar) takip etmektedir. Ayrıca Karacaören, Aslanlı, Bulduklu, Şevkiye, Bucak, Eskikabasakal, İdemköy ve

Yüksekören, 2.000 dekarın üzerinde ekim alanına sahip diğer yerleşmelerdir (Fotoğraf 5.3).

Şekil 5.13 Kozan İlçesi'nde Turunçgil Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Fotoğraf 5.3 Kozan İlçesinde Narenciye Ekim Alanları

Kozan'da narenciye üretimi, toplam 91.250 dekarlık (9.125 hektar) bir alanda yapılmakta olup, 1.662.150 meyve veren ağaç bulunmaktadır (Tablo 5.17). Tabloya göre, 2023 yılı itibarıyla en geniş üretim alanı 28.650 dekar ile limon ve misket limonuna aittir. Bunu 23.700 dekar ile diğer portakallar, 15.750 dekar ile Washington portakalı, 11.500 dekar ile diğer mandalina türleri, 6.500 dekar ile Satsuma mandalinası, 3.550 dekar ile Klemantin mandalinası ve 1.600 dekar ile greyfurt izlemektedir. En az ekim alanına sahip tür ise turunçtur.

Yıllık toplam üretim 352.973 ton olup, en yüksek üretim 188.189 ton ile portakalda, 80.000 ton ile limonda ve 74.345 ton ile mandalinada gerçekleşmektedir. En yüksek verim, ağaç başına 300 kg ile greyfurt türünden elde edilirken, portakal ağaçlarında verim 200–250 kg arasında değişmektedir. Türkiye'de 2022 yılında toplam 4.710.808 ton narenciye üretiminin %82'si Akdeniz Bölgesi'nde yapılmıştır (Aygören, 2023:15). Özellikle Kozan, narenciye tarımı ve ihracatı bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. İhracat sayesinde ülke ekonomisine döviz girişi sağlanmakta, aynı zamanda yerel kalkınma ve istihdam da desteklenmektedir. Ancak bölgede doğrudan ihracat yapan firma sayısının az olması, ürünlerin fiyatlandırılmasını ve üreticinin kâr oranını olumsuz etkilemektedir. Kozan'ın narenciyesi hem iç pazarda hem de dış pazarda talep görmekte; bununla birlikte ürünlerin markalaşması, tanıtımı ve kooperatifleşme konularında bazı eksiklikler bulunmaktadır. Narenciye kabukları gıda ürünlerine tat ve aroma katmak amacıyla kullanılmakta; ayrıca tekstil ve eczacılık gibi çeşitli sektörlerde de değerlendirilmektedir (Turhan ve ark., 2006:71). İlçede narenciye kabukları kurutularak ekonomiye kazandırılmakta, böylece üretimden elde edilen katma değer artırılmaktadır.

5.1.2.1.(9).(b).Zeytin

Kozan çevresinde önemli bir tarım ürünü olan zeytin, özellikle 1997 yılından sonra, Kozan İlçe Tarım Müdürlüğünün köylülere ücretsiz veya uygun fiyatlarla torbalı fidan dağıtımı yapmasıyla büyük bir gelişim göstermiştir. Bugün, ilçe ekili dikili alanların %3,3'ünü zeytinlikler oluşturmaktadır (Tablo 5.16)

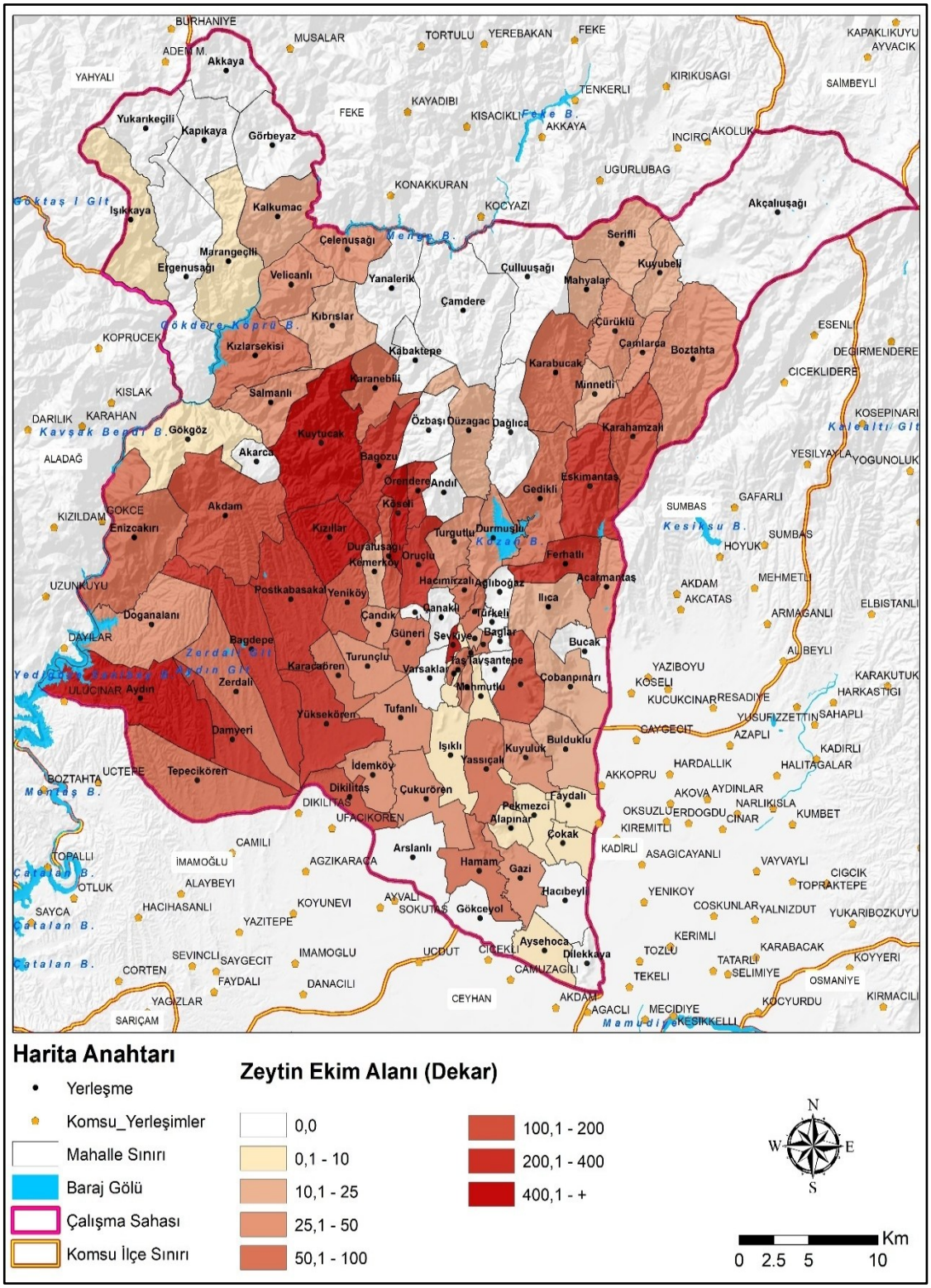
Tablo 5.18 Zeytin Çeşitlerine Göre Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)

Meyve Çeşitleri	Üretim Alanı (Dekar)	Meyve Veren Yaşta	Meyve Vermeyen Yaşta	Ağaç Başına Verim (Kg)	Üretim Miktarı (Ton)	Oranı (%)
Sofralık Zeytin	16.350	25.5150	148.300	5	1.158	67
Yağlık Zeytin	45.00	139.375	47.000	4	5.65	33
Toplam	208.50	394.525	195.300	4,5	1.723	100

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

Zeytin, genellikle kireçli-kumlu, derin, nemli ve besin maddelerince zengin toprakları tercih etmektedir (Özkaya, 2015, s. 14). Kozan'ın kuzeydoğusunda, hafif eğimli yamaçlarda zeytin yetiştiriciliği yoğunluk kazanmıştır. Bu alanlar, Miyosen (m2) dönemine ait eski deniz tabanı birikimleri olduğundan, toprak derinliği oldukça fazladır. Ancak eğimin fazla olması, araziden etkin şekilde yararlanmayı sınırlamaktadır. Eğimin az olduğu kesimlerde ise uygun iklim koşulları ve verimli kahverengi orman toprakları, zeytin tarımı için önemli avantajlara sahiptir (Şekil 3.25, Şekil 3.26 ve Şekil 3.27) Zeytin, özellikle kışın sıcaklıkların -7 °C'nin altına düşmediği bölgelerde rahatlıkla yetişebilmektedir (Otağ TV, 2020). Ayrıca deniz seviyesinden 500 metreye kadar olan dağlık, taşlık ve yamaçlı arazilerde de yetiştirilebilmektedir. Özellikle güneye bakan, az eğimli yamaçlarda daha verimli olmaktadır. Zeytinin sulama olmadan yetişebilmesii, tarım dışı alanların değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte, sulama yapılan alanlarda verimin birkaç kat arttığı belirlenmiştir.

Bu durum, Özkaya (2015) ve Karaoğlan'ın (2020) da vurguladığı gibi, zeytinin taşlık ve kayalık, ikinci hatta üçüncü sınıf arazilerde dahi gelir kaynağı oluşturma potansiyelini ortaya koymaktadır. Zeytin üretiminin yoğun olduğu köyler arasında Kızıllar, Aydın, Kuytucak, Köseli, Ferhatlı, Örendere, Postkabasakal, Oruçlu, Yüksekören ve Damyeri sayılabilir (Şekil 5.14). Ayrıca, yıllık yağışın en az 600 mm olduğu bölgelerde sulama yapılmadan da zeytin yetiştirilebilmektedir (Kaynaş, 2015, s.100).

Şekil 5.14 Kozan İlçesinde Zeytin Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Kozan'ın yağış rejimi göz önüne alındığında, fidelerin sonbaharda dikilmesi ve ilk bir iki yıl yaz kuraklığında sulama yapılması yeterli olmaktadır. Köklenmenin sağlanmasının ardından sulama ihtiyacı büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Ancak

sulama, gübreleme ve ilaçlama gibi düzenli bakım uygulamaları verimi önemli ölçüde artırmaktadır. Sulu tarım yapılan alanlarda ağaç başına en fazla 50 kg zeytin elde edilebilmektedir. Buna karşın, ilçede zeytin üretimi genel olarak düşük düzeyde olup, ağaç başına ortalama verim 4-5 kg civarındadır. Ayrıca, verimli sulama alanlarında zeytinden daha kârlı ürünlerin yetiştirilmesi tercih edildiği için zeytin tarımı sınırlı kalmaktadır. Bölgede en yaygın zeytin çeşitleri Edremit, Gemlik, Kilis Yağlık ve Sarıulak olup, bu çeşitlerin bir kısmı sofralık, bir kısmı ise yağlık özellik taşımaktadır. Zeytin çeşitlerine göre uygun toprak seçimi verim üzerinde belirleyici bir etkendir. Üretilen zeytinin 3,5–7 kg'ından 1 kg yağ elde edilmektedir. 2023 yılı itibarıyla Kozan'da toplam 20.850 dekar alanda 1.723 ton zeytin üretimi yapılmış olup, bu miktarın yaklaşık %67'si sofralık zeytin niteliğindedir (Tablo 5.18). Ancak ilçede tarlaların kenarlarında, arsaların içinde ve yol kenarlarında çok sayıda zeytin ağacı bulunduğundan, gerçek üretim miktarının resmi kayıtlardan daha yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

5.1.2.1.(9).(c). Trabzon Hurması

Halk arasında "cennet hurması" veya "cennet meyvesi" olarak bilinen Trabzon hurması (Diospyros kaki), anavatanı Uzak Doğu olan ve Türkiye'de özellikle Akdeniz ile Ege bölgelerinde başarıyla yetiştirilen bir meyvedir. Trabzon hurmasının bu adı almasının nedeni, tarihsel süreçte Uzak Doğu'dan Anadolu'ya yapılan ticarette Trabzon Limanı'nın ana geçiş noktası olarak kullanılmasıdır (Saraçoğlu ve ark., 2023:2). Subtropikal iklim meyvesi olan hurmanın, ilçede sulama yapılan kuzey yamaçlarda yaygın olarak yetiştirildiği görülmektedir. Bu alanlar, Kozan Çayı'nın kolları boyunca uzanan verimli topraklarda yer almakta olup, parçalı ve dağınık arazilere sahiptir. Toprak derinliği eski Miyosen arazisi olması nedeniyle 20–50 cm arasında değişmektedir. Erozyon etkisiyle aşınmış bu topraklar, III. sınıf arazi kabiliyeti göstermektedir (Şekil 3.26 ve Şekil 3.27). Hurmanın hem taze tüketimi hem de kurutma yoluyla katma değerinin artırıldığı gözlemlenmektedir. Özcan (2020)'nın, bu türün –12 °C'ye kadar dayanabildiğine ilişkin bulguları, söz konusu alanların toprak özellikleriyle birlikte değerlendirildiğinde, hurmanın Kozan'daki kuzey köylerde yayılımını anlamada önemli bir referans oluşturmaktadır.

Kozan gibi Akdeniz ikliminin etkili olduğu bölgeler, Trabzon hurması yetiştiriciliği için son derece elverişlidir. Bölgenin ılıman kışları, sıcak yazları, yeterli su kaynakları ve verimli alüvyal toprak yapısı, hurmanın gelişmesi için uygun bir ortam sağlamaktadır (Şekil 3.12 ve Şekil 3.26). Kozan'da dikilen Trabzon hurması ağaçları genellikle 3–4 yıl içinde meyve vermeye başlamakta ve 7. yıldan itibaren tam verim dönemine ulaşmaktadır. İyi bakım koşullarında genç ağaçlardan 20–40 kg, yetişkin ağaçlardan ise 150 kg'a kadar ürün alınabilmektedir. Özcan (2020)'nın çalışmaları da bu bulguları desteklemektedir.

Tablo 5.19 Bazı Meyvelerin Türlerine Göre Ekim ve Üretim Bilgileri (2023)

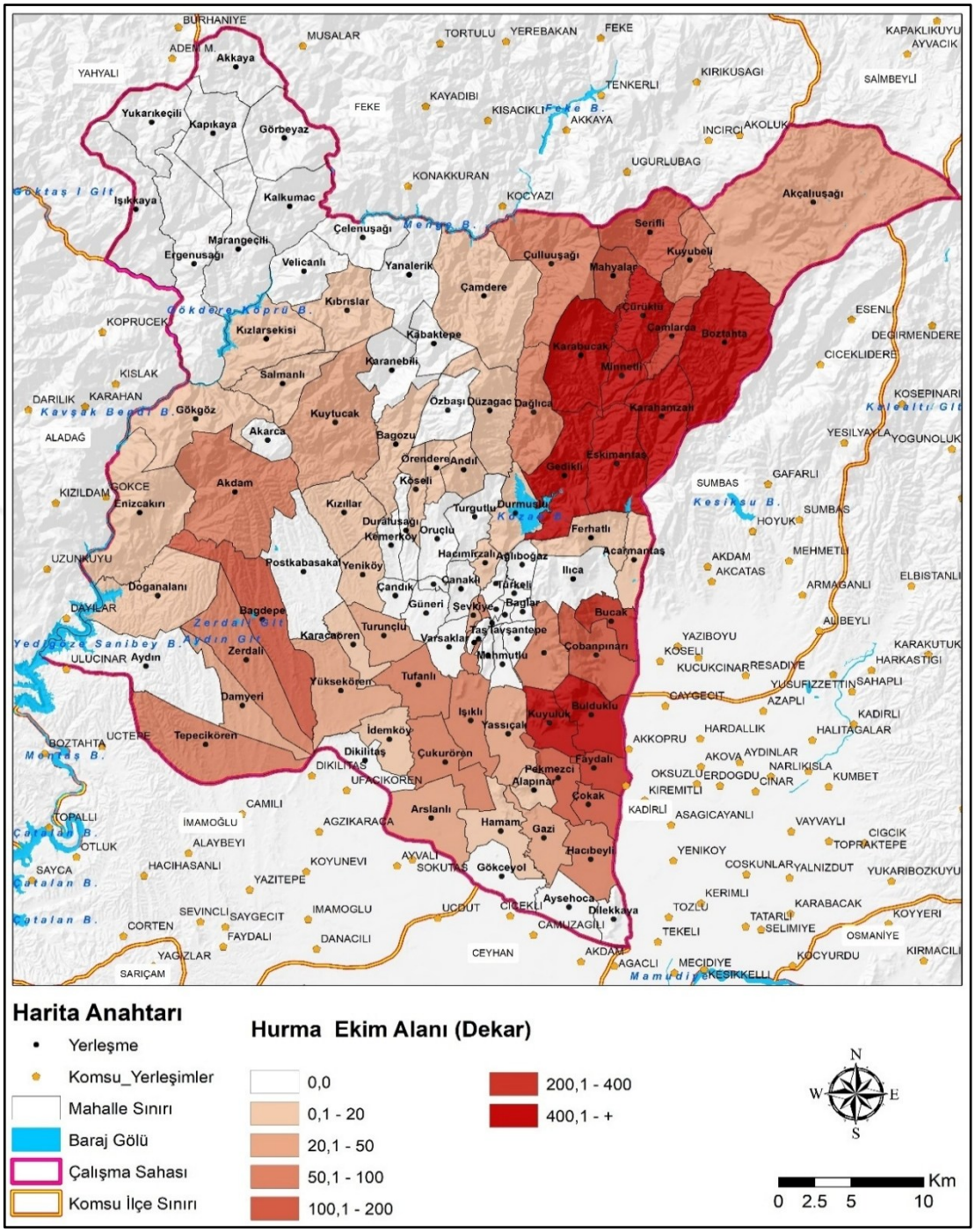
Meyve Çeşitleri (2023)	Üretim Alanı (Dekar)	Meyve Veren Yaşta	Meyve Vermeyen Yaşta	Ağaç Başına Verim (Kg)	Üretim Miktarı (Ton)
Trabzon Hurması	13.400	235.150	225.000	125	29.394
Nar	3.850	12.8000	40.000	80	10.240
Keçiboynuzu	3.450	12.750	71.000	40	510
İncir (Yaş)	2.000	37.850	0	30	1.136
Ceviz	1.953	21.900	16.700	28	607
Şeftali	1.050	24.297	19.150	60	1.458
Sofralık Üzüm	1.004	0	0	750	753
Kayısı	900	19.179	4.500	51	971
Nektarin	700	10.600	19.700	45	477
Diğer Meyveler	2.172	83.865	7.960	-	2.480
Toplam	**30.479**	**573.591**	**404.010**	**-**	**48.026**

Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

Park ve arkadaşlarının Kore'de Jeju Adası'nda gerçekleştirdiği bir araştırmada, çiftçilerin diğer ürünlerden Trabzon hurması üretimine yönelmelerinde bölgenin ılıman iklim koşullarının önemli bir etken olduğu belirtilmiştir (Tangu ve ark., 2010: 2). Benzer şekilde Kozan'da da bazı üreticiler, narenciye tarımından bekledikleri ekonomik kazancı elde edemedikleri için alternatif olarak Trabzon hurması yetiştiriciliğine yönelmişlerdir (Fotoğraf 5.4).

Fotoğraf 5.4 Kozan İlçesinde Trabzon Hurması Ekim Alanları

Şekil 5.15 Kozan İlçesinde Hurma Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

TÜİK kayıtlarına göre çalışma sahasında (Tablo 5.19) kurulan fidanlıklarda toplam 225.000 adet meyve vermeyen Trabzon hurması fidanı bulunmaktadır. Bu durum, gelecekte üretimin artacağına işaret etmektedir. Son on yıldır Kozan'da Trabzon hurması yetiştiriciliği yaygınlaşmakla birlikte, henüz istenilen düzeye ulaşmamıştır. Bunun başlıca nedenleri; çeşit geliştirme çalışmalarının yeterince yapılmamış olması, meyvenin tüketim şekillerinin yaygın olarak bilinmemesi ve standartların tam olarak

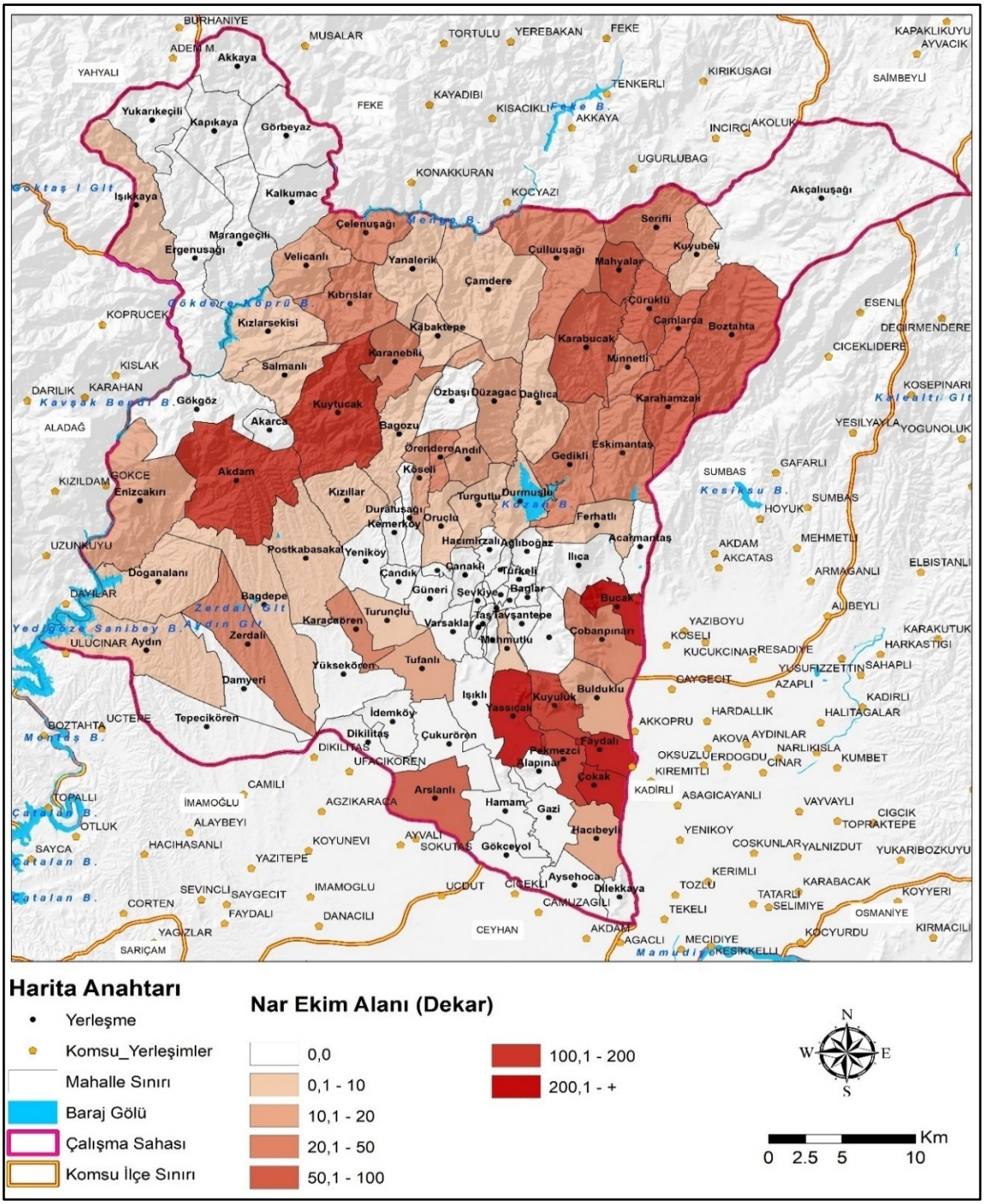
belirlenmemiş olmasıdır. Trabzon hurması, zeytinden sonra araştırma sahasında en geniş üretim alanına sahip üçüncü meyve çeşididir. Toplamda 13.400 dekarlık alanda gerçekleştirilen üretimden 29.394 ton ürün elde edilmiştir (Tablo 5.19). İlçe genelindeki ekili-dikili alanların %2'si ve meyve üretim alanlarının %9'u Trabzon hurması yetiştiriciliğine ayrılmış durumdadır.

Kozan ilçesinde hurma üretiminin coğrafi dağılımına bakıldığında, hemen hemen her bölgede yetişmekle birlikte en fazla üretimin ilçenin doğu ve güneydoğu kesimlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kesimlerde yer alan Eskimantaş, 1.437 dekarlık alanla en büyük üretim sahasına sahiptir. Onu 889 dekarlık alanla Karahamzalı ve 865 dekarlık alanla Karabucak takip etmektedir. Ayrıca Minnetli, Kuyuluk, Boztahta, Bulduklu, Gedikli, Çürüklü ve Çamlarca da yoğun hurma ekimi yapılan diğer önemli yerleşimlerdir (Şekil 5.15). Narenciye ekim alanlarının yoğun olduğu bölgelerde hurma üretiminin nispeten daha sınırlı olduğu görülmektedir.

Trabzon hurması tarımı, TÜİK verilerine göre 2004 yılında yalnızca 1.000 dekarlık bir alanda yapılırken, 2010 sonrasında hızla gelişmiş ve 2023 yılında 13.400 dekara ulaşmıştır. Bu durum, ilçedeki hurma yetiştiriciliğinin önemli ölçüde arttığını ortaya koymaktadır. Özellikle kurutulmuş Trabzon hurması, iç pazarda büyük bir talep görmekte ve kurutma işlemi meyvenin lezzetini yoğunlaştırarak geniş bir tüketici kitlesine hitap etmektedir. Genellikle mahalle aralarında veya rüzgâra açık alanlarda, üstü kapalı, yanları açık sergenlerde kabuğu soyulduktan sonra kurutulmaktadır. Bu süreç, birçok kişiye istihdam sağlamanın yanı sıra kurutulan hurmaların değerini artırmakta ve çiftçilere önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Özel girişimciler de endüstriyel ölçekte kurutma tesisi kurulmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu tesislerin hayata geçirilmesi, ilçe ekonomisine ve yerel üreticilere önemli katkılar sağlayacaktır.

5.1.2.1.(9).(d).Nar

Nar (Punica granatum L.), Akdeniz iklimi ve mikro klima özellikleri gösteren subtropik ve ılıman iklim koşullarında yetişebilen, çok gövdeli, 1–3 metre yüksekliğe kadar ulaşabilen bir meyve türüdür. Kozan ilçesinde yürütülen incelemeler, bölgedeki iklim koşullarının nar yetiştiriciliği için oldukça elverişli olduğunu ortaya koymaktadır. Uzun ve sıcak yazlar ile ılık ve yağışlı kışlar, narın gelişmesi için uygun bir ortam sağlamaktadır. İlçe genelinde nar üretimi, bu iklim avantajları nedeniyle yaygın şekilde yapılabilmektedir. Nar bitkisinin –12 °C'ye kadar düşük sıcaklıklara dayanabilmesi ve yıllık ortalama 500 mm düzeyindeki yağış miktarının yetiştiricilik için yeterli olması, üretimin sürekliliğini desteklemektedir (Özgüven ve ark., 2015: 2; Hepaksoy ve ark., 2023: 23).

Şekil 5.16 Kozan İlçesinde Nar Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Nar üretimi ilçede farklı bölgelerde yaygın olmakla birlikte, özellikle güneydoğu ve güneybatı kesimlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bölgelerde daha fazla güneşlenme süresi ve uygun toprak özellikleri, nar üretiminin artmasına katkı sağlamaktadır. Faydalı Köyü, 519 dekarla en geniş nar ekim alanına sahiptir; Yassıçalı, Çokak, Bucak, Kuyuluk, Kuytucak ve Pekmezci gibi köyler de önemli üretim merkezleri konumundadır (Şekil 5.16). Arazinin dağlık ve engebeli olduğu alanlarda, parsel

büyüklüklerinin küçük olması nedeniyle nar üretimi daha çok geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Buna karşın, geniş düzlük araziler modern üretim tekniklerinin uygulanmasına olanak tanımaktadır. Sıralı dikim uygulaması, bu arazilerde toprak işlemenin, ilaçlamanın ve damla sulama gibi modern sulama tekniklerinin daha kolay ve etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Böylece, tarımsal verimlilik artmaktadır.

TÜİK kayıtlarına göre ilçede nar üretimi 3.850 dekarlık alanda yaklaşık 10.240 ton seviyesine ulaşmıştır. Özellikle Kuytucak narının coğrafi işaret alması, bölge ürünlerinin markalaşma potansiyelini göstermektedir. Gerçekcioğlu ve arkadaşlarının (2015) belirttiği gibi Kuytucak narının üstün kalite özellikleri, üreticiler için önemli bir rekabet avantajı yaratmaktadır. 2024 yılında sahte nar ekşisinin piyasaya arzının yasaklanması da ürünün pazar değerini artıran olumlu bir gelişmedir. Narın düşük sıcaklıklara karşı toleranslı bir bitki olması, üretim alanlarının genişlemesine katkıda bulunmaktadır (Tablo 5.19). Ticari olarak şıralı narlar, gıda sanayisinde yaygın şekilde kullanılmaktadır. Nar ekşisi, salatalardan tatlılara kadar çok çeşitli alanlarda tüketilmektedir (Baysal ve ark., 2018:2). Kuytucak Köyü, coğrafi işaret tesciline sahip nar üretimiyle dikkat çekmektedir. Kuytucak narı; yumuşak çekirdekli, ince kabuklu ve iri taneli özellikleriyle diğer çeşitlere göre üstün nitelikler taşımaktadır. Üretimi giderek artan bu narın, tanınırlığının artmasıyla birlikte talebinin de yükselmesi beklenmektedir. Bakanlığı nar ekşisi izlenimi veren glukoz ve fruktoz şuruplarının piyasaya arzını yasaklaması gerçek nar ekşisinin değerini korumanın yanı sıra narın ekonomik önemini artırmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023). Bu uygulamanın, bölge ekonomisine olumlu katkılar sağlaması beklenmektedir.

5.1.2.1.(9).(e). Diğer Meyve Ürünleri

Çalışma sahasının dağlık ve engebeli yapısı, Akdeniz ikliminin etkileri ve kuzeye doğru yükseltinin artışı, bölgede farklı mikroklimatik ortamların oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum, ceviz, keçiboynuzu, incir, kayısı ve sofralık üzüm gibi türlerin yetiştiriciliğinde önemli bir çeşitlilik sağlamaktadır. Saraçoğlu'na (1989) göre bölgenin dağlık ve engebeli yapısının klimatik zenginlik oluşturması, bu çeşitliliği doğrulamaktadır. Eğer ilçe arazisi tamamen düz bir yapıya sahip olsaydı, böylesine zengin bir tarımsal çeşitlilik mümkün olmayacaktı. Bölgenin topografik ve iklimsel çeşitliliği, birçok tarım ürününün başarılı şekilde yetişmesine imkân tanımaktadır. Buralarda yetiştirilen meyve türleri arasında keçiboynuzu, incir, ceviz, şeftali, sofralık üzüm, kayısı, nektarin, kiraz, erik ve elma bulunmaktadır. Bu meyveler, ilçenin sahip olduğu farklı toprak özellikleri ve Akdeniz ikliminin sunduğu avantajlar sayesinde yüksek verimle üretilebilmektedir.

Özellikle keçiboynuzu, Akdeniz iklimine özgü sıcak ve kurak koşullara son derece uyum sağlayan bir maki türü olarak öne çıkmaktadır. Kozan'da keçiboynuzu, sıcaklığın sıfırın altına uzun süre düşmediği, Toros Dağları'nın güney ve güneybatı yamaçlarında yetiştirilmektedir. Ayrıca düşük verimlilikteki ve zayıf toprak

özelliklerine sahip arazilere uyum sağlama kapasitesi de önemli bir avantajdır. Son yıllarda keçiboynuzu üretimine yönelik ilgi giderek artmaktadır (Şekil 5.17). Ceviz ise soğuğa dayanıklı yapısı sayesinde daha düşük sıcaklıklara sahip alanlarda verimli şekilde yetiştirilebilmektedir. İlçede ceviz üretimi, özellikle kuzey kesimlerde ve yüksek rakımlı bölgelerde yaygındır. Bu alanlarda görülen serin iklim koşulları, ceviz ağaçlarının sağlıklı gelişimi ve yüksek verim elde edilmesi için uygun bir ortam sağlamaktadır (Şekil 5.18).

Son yıllarda dikkat çeken keçiboynuzu, 3.450 dekarlık ekim alanı ve 510 tonluk üretimiyle öne çıkmakta; düşük bakım gereksinimi ve kuraklığa dayanıklılığı sayesinde üreticilere önemli ekonomik avantajlar sağlamaktadır. Tablo 5.19'da Kozan ilçesinde çeşitli meyve türlerinin ekim alanları ve üretim miktarları ayrıntılı şekilde verilmiştir.

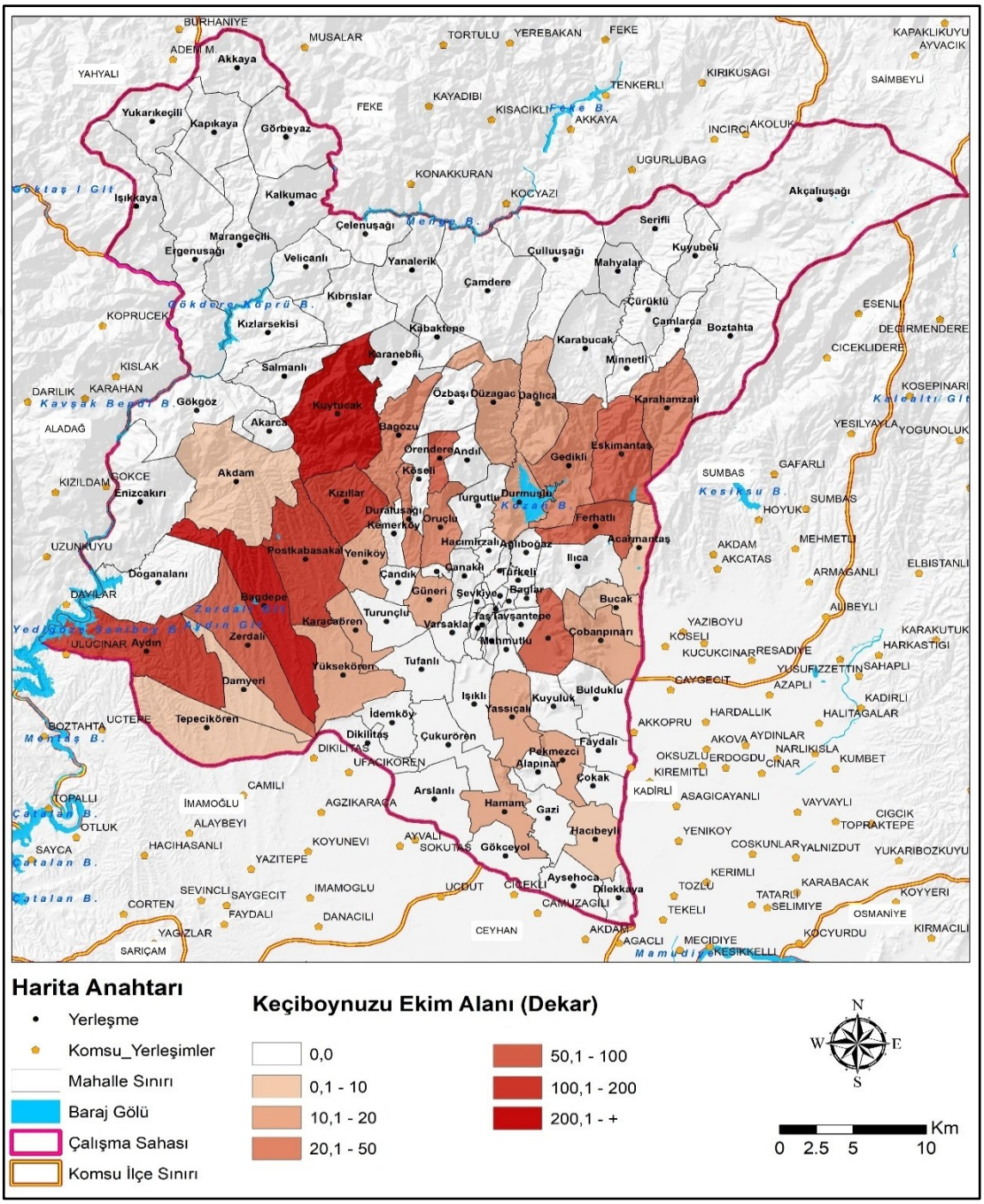
Taze olarak tüketilen incir, 2.000 dekarlık alanda gerçekleştirilen 1.136 tonluk üretimiyle dikkat çekmektedir. Özellikle kuzey kesimlerde yaygın olarak yetiştirilen ceviz ise 1.953 dekarlık ekim alanına karşılık 607 ton üretim miktarına sahiptir. Kayısı üretimi 900 dekarlık alanda yaklaşık 971 ton, şeftali üretimi ise 1.050 dekarda 1.458 ton olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca, nektarin de 700 dekarlık alanda 477 tonluk üretim yapılmaktadır.

Sofralık üzüm üretimi 1.004 dekarda 753 tonla taze olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca armut, badem, ayva, çilek, fındık, kivi, muz ve avokado gibi farklı iklim isteklerine sahip meyveler de başarıyla yetiştirilmektedir. Toplam 2.172 dekarlık alanda yaklaşık 2.480 tonluk üretim bu çeşitliliği yansıtmaktadır. Avokado ve kivi gibi egzotik türlerin bölgede uyum sağladığının görülmesi ve yetiştirilmeye başlaması, Kozan'ın tarımsal potansiyelinin genişliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Kozan ilçesi, verimli toprakları ve uygun iklim koşulları sayesinde önemli bir tarım merkezi olmasına rağmen, bölgeye özgü sorunlarla karşı karşıyadır. Öncelikle, tarımda suya bağımlı ürünlerin yaygın olması nedeniyle sulama altyapısı hayati öneme sahiptir. Mevsimsel kuraklık ciddi su sıkıntılarına yol açmakta, salma sulama gibi verimsiz yöntemlerin kullanılması da su israfını artırmaktadır. Ova dışı dağlık ve eğimli alanlarda sulamanın mümkün görünmemesi, bu bölgelerde verimliliği önemli ölçüde düşürmektedir. Ayrıca arazilerin eğim nedeniyle toprak derinliğinin azlığı, kırsal mahallelerde makine kullanımını engellemekte ve modern tekniklerin uygulanmasını sınırlamaktadır. Bu durum üretim maliyetlerini yükseltirken verim üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

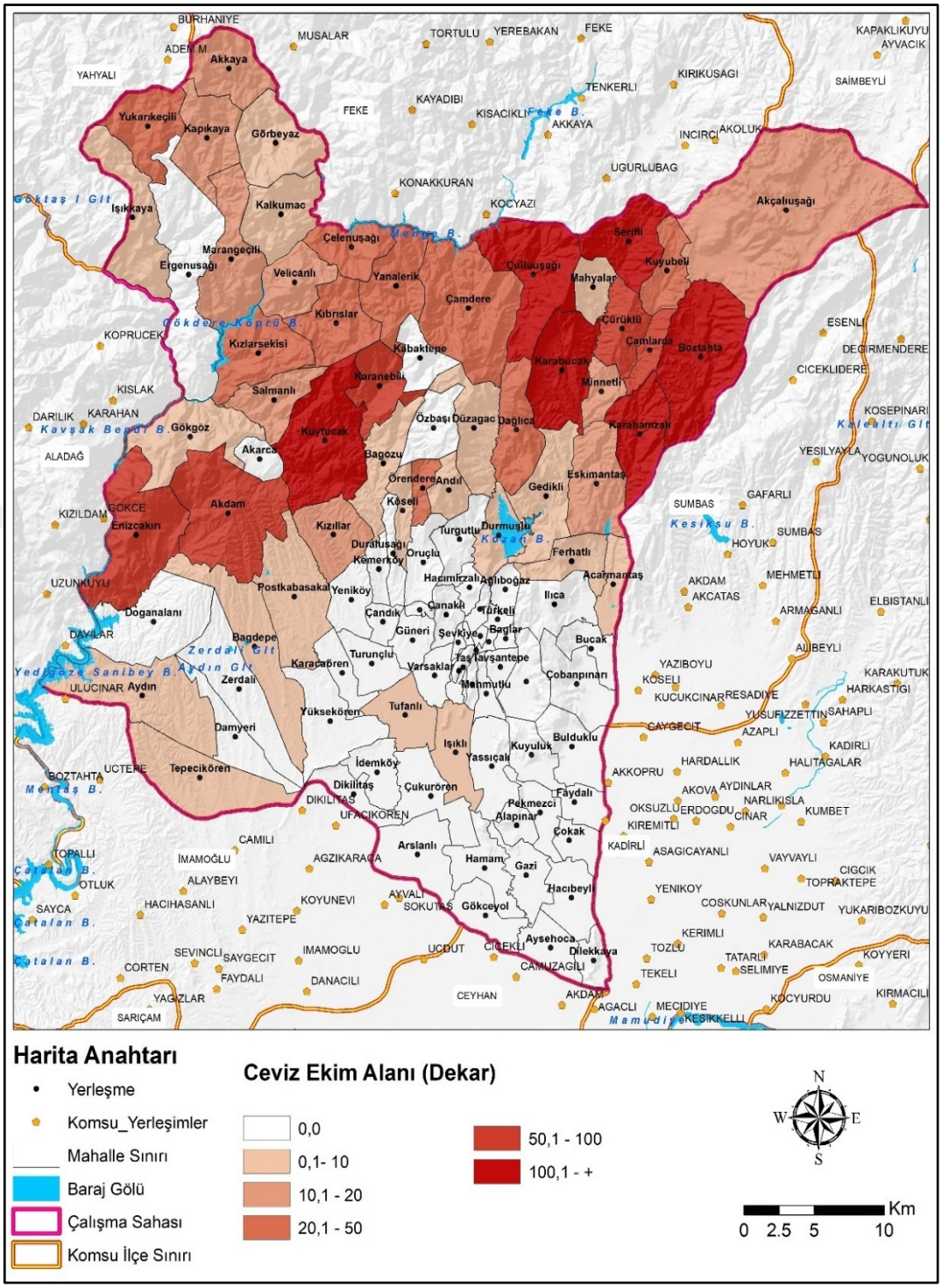
Narenciye tarımı, ilçede son yıllarda önemli bir gelişme göstermiştir. Sulama imkânlarının artması ve iklimin uygunluğu ürün desenini çeşitlendirmiştir. Ancak üretici gelirini sınırlayan en büyük etkenler arasında yüksek girdi maliyetleri, aracılara bağımlı pazarlama ve düşük fiyatlar yer almaktadır. Ürünlerin işlenmesine yönelik soğuk hava deposu, işleme tesisi ve paketleme faaliyetleri gelişmekle birlikte Ürünler çoğunlukla Adana'ya veya aracı tüccarlara gönderilmekte, bu da üreticinin pazarlık

gücünü azaltmakta ve gelir kaybına yol açmaktadır. Özellikle narenciye üretimi her yıl artmasına rağmen, ürünün pazara ulaştırılması aşamasında ciddi aksaklıklar yaşanmaktadır. Bunun yanında, ilçede genç nüfusun tarımdan uzaklaşması ve kırsaldan kente göç eğiliminin yüksek olması, tarımın sürdürülebilirliği açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Şekil 5.17 Kozan İlçesinde Keçiboynuzu Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

Şekil 5.18 Kozan İlçesinde Cevizin Ekim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından üretilmiştir.

5.1.2.2. Hayvancılık Faaliyetleri

Kozan (tarihi adıyla Sis) bölgesi, hayvancılığa elverişli geniş alanları sayesinde tarih boyunca bu faaliyetle öne çıkmıştır. 16. yüzyılda bölgede küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık yaygındı; koyun, keçi ve sığır yetiştiriciliği önemli bir yer tutuyordu. Göçebe toplulukların bölgeyi kışlak olarak kullanması, hayvancılığı ekonomik yaşamın temel unsurlarından biri hâline getirmiştir. 1519 tarihli tahrir defterlerinde hayvan satanlardan alınan "adet-i ağnam" vergileri ve o dönemlerde hayvan pazarlarının varlığı, bu faaliyetlerin bölgedeli tarihsel önemini ortaya koymaktadır (Halaçoğlu, 2011, s. 880). Günümüzde de Kozan'da tarım ve hayvancılık birlikte yürütülmekte, bu iki faaliyet birbirini tamamlamaktadır. Tarımda elde edilen sap, saman, yem ve besin artıklarını hayvan beslenmesinde kullanılırken, hayvancılıktan elde edilen gübre ve şellat gibi ürünler tarımsal ürünlerin verimliliği artırmakta kullanılmaktadır. Ayrıca bu durum çiftçilerin olumsuz koşullarda bir faaliyetten elde ettikleri zararı diğer faaliyetten telafi etmelerine yardımcı olmaktadır.

TÜİK kayıtlarına göre, 2023 yılı itibarıyla ilçede 23.222 büyükbaş ve 163.648 küçükbaş hayvan bulunmaktadır (Tablo 5.20). Bu veriyi Kozan İlçe tarım müdürlüğüne ait verilerde Tablo 5.21'de yaklaşık olarak bu rakamları doğrulamaktadır. Araştırma bulguları, Kozan ilçesinde hayvancılık faaliyetlerinin fiziki coğrafya koşulları, iklim özellikleri, kültürel mirasın ortak etkisiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. İlçenin kuzey kesimlerinde yer alan engebeli araziler, tarımsal üretime elverişli olmadığı için, meracılığa ve yaylacılığa uygun doğal alanlar oluşturmaktadır. Bu durum, küçükbaş hayvancılığın özellikle keçi yetiştiriciliğinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bölgenin ılıman olması, hayvancılığın yıl boyunca sürdürülmesine imkân tanımakta, kış mevsiminde dahi hayvanların açık arazide otlatılmasına imkân vermektedir.

İlçenin engebeli ve taşlık coğrafyası, özellikle kıl keçisi yetiştiriciliğine uygundur (Şekil 3.5). Toros Dağları'nın uzantılarıyla kaplı kuzey kesimlerde, keçilerin hareket kabiliyeti bu alanlarda daha yüksek olduğundan, keçi yetiştiriciliğine yönelimi arttırmaktadır. (Şekil 3.29). Ovalık kesimlerde ise daha düz araziler, koyun ve sığır yetiştiriciliği için elverişlidir. Son yıllarda Kozan'da verimli sığır ırklarının yetiştirildiği çiftliklerin sayısı artmıştır. Günümüzde kentleşmenin artması kente yakın bazı köylerde besi ve süt sığırı yetiştiriciliğine ilgiyi artmaktadır. Küçükbaş hayvanlar içinde en çok koyun yetiştirilmektedir. Koyun yetiştiriciliğinde ise hayvanların beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için daha çok meralar kullanılmaktadır. Meraların kullanımıyla, bölgenin tarım dışı arazileri ekonomiye kazandırılmakta ve bu alanlar gelir getirici bir kaynak haline dönüşmektedir. Hayvancılıktan elde edilen süt, ilçe mandıralarında işlenerek peynir ve yoğurt gibi ürünlere dönüştürülmektedir. Bu ürünler hem bölgesel hem de ulusal pazarlarda satışa sunularak bölge ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır.

Sütün işlenmesine yönelik mandıraların ve tarıma bağlı olarak gelişen yem bitkileri üretimi ovada büyük baş hayvancılığın daha çok gelişmesine neden olmaktadır. Veterinerlik hizmetlerinin de yaygınlaşması hayvancılıkta verimliliği artıran beşerî etmenler arasında yer almaktadır.

Tablo 5.20 Kozan İlçesinde Hayvanı Türlerine Göre Üretim Miktarları (Adet)

Yıl/Oran	Sığır	Manda	Yük Hayvanı	Koyun	Kıl Keçi	Kanatlı	Toplam
2023	23.207	15	137	90.596	83.052	93.632	290.639
(%)	8,0	0,0	0,0	31,2	28,6	32,2	100
2020	24.020	13	305	62.500	102.500	84.607	273.945
(%)	8,8	0,0	0,1	22,8	37,4	30,9	100
2015	27.885	9	470	38.459	78.000	88.790	233.613
(%)	11,9	0,0	0,2	16,5	33,4	38,0	100
2010	20.816	0	1.521	30.700	35.300	40.000	128.337
(%)	16,2	0,0	1,2	23,9	27,5	31,2	100
2005	24.375	4	3.206	42.250	28.000	90.000	187.835
(%)	13,0	0,0	1,7	22,5	14,9	47,9	100

Kaynak: TÜİK İstatistikleri

Ayrıca Tarım ve Orman Bakanlığı ile Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) iş birliğiyle 2023 yılında başlatılan modern canlı hayvan pazarı projesi, ilçedeki hayvan ticaretini organize bir yapıya kavuşturacağı düşünülmektedir (Şekil 5.33). (İLKHA, 2023). 13.372 m² alana kurulan bu pazar, yerel ve çevre ilçelerdeki hayvan yetiştiricilerinin ekonomik faaliyetlerini destekleyerek, Kozan'ın bölgesel bir canlı hayvan ticaret merkezi haline gelmesine olanak sağlayacak öngörülmektedir.

5.1.2.2.(1) Küçükbaş Hayvancılık

Kozan ilçesinde küçükbaş hayvancılık, kırsal yaşamın temel ekonomik faaliyetlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu alandaki üretimin büyük bir kısmı, yörük kültüründen gelen aileler tarafından sürdürülmektedir.

5.1.2.2.(1).(a). Koyun Yetiştiriciliği

Çalışma sahasının özellikle düz ve geniş arazi yapısına sahip kesimlerinde koyun yetiştiriciliği önemli bir ekonomik faaliyettir. İlçedeki küçükbaş hayvanların büyük çoğunluğunu koyunlar oluşturmakta olup, bunları sayıca keçiler takip etmektedir. TÜİK verilerine göre, Kozan'daki toplam 173.643 küçükbaş hayvanın 90.576'sı koyundur (Tablo 5.20). Tarım ve Orman Bakanlığı'nın uyguladığı teşvik politikaları sonucunda,

2000'li yıllarda 40.000 civarında olan koyun sayısı zaman içerisinde ciddi bir artış göstermiştir (TÜİK). İlçe Tarım Müdürlüğü kayıtlarına göre, koyun sayısının en fazla olduğu yerler genellikle mera ve otlak alanlara sahip ova köyleridir. Bu köyler arasında Yassıçalı, Işıklı, Eski Kabasakal, Gazi, Tepecikören, Faydalı, Güneri, Pekmezci, Dilekkaya, Aydın, Dikilitaş, Akdam ve Kuyuluk gibi yerleşim birimleri öne çıkmaktadır. Bu köylerde koyun sayısı 2.000'in üzerindedir. Özellikle Yassıçalı ve Işıklı köylerinde ise koyun varlığı 5.000'in üzerindedir (Şekil 5.19 ve Tablo 5.21).

Arazi çalışmaları sırasında bu bölgelerde hayvanların kaba yem ihtiyacı, buğday, mısır ve yerfıstığı gibi tarım ürünlerinden elde edilen sap ve samanla karşılanmakta; dolayısıyla tarımsal üretim hayvancılığı doğrudan desteklemektedir. Ayrıca sulanabilir düz tarım arazilerinde yonca, fiğ ve mısır silajı gibi kaba yemlerin üretiminin kolay ve yaygın olması, koyun yetiştiriciliğinin gelişmesine büyük katkı sağlamaktadır. Kış aylarında üreticiler koyunlarını ahırlarda yem ve samanla beslerken, yaz aylarında ise birçok üretici koyunlarıyla birlikte yaylalara göç etmektedir. Yaylalara göç eden üreticilerin koyun sayısı genellikle göç etmeyenlere kıyasla daha fazladır. Bu grubu, özellikle tarım arazisine sahip olmayan ve geçimini hayvancılıkla sağlayan yörük toplulukları oluşturmaktadır. Önceleri yörükler sürülerini uzun mesafeler boyunca yürüyerek yaylalara ulaştırırken, günümüzde bu göçler daha çok nakliye araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Kamyonlara yapılan çok katlı düzenekler sayesinde koyunlar kısa sürede yaylalara ulaştırılırken, ev eşyaları da kamyonet veya traktörlerle taşınmaktadır. Bu durum hem göç sürecini kolaylaştırmakta hem de hayvancılığın daha ekonomik olarak yürütülmesine katkı sağlamaktadır.

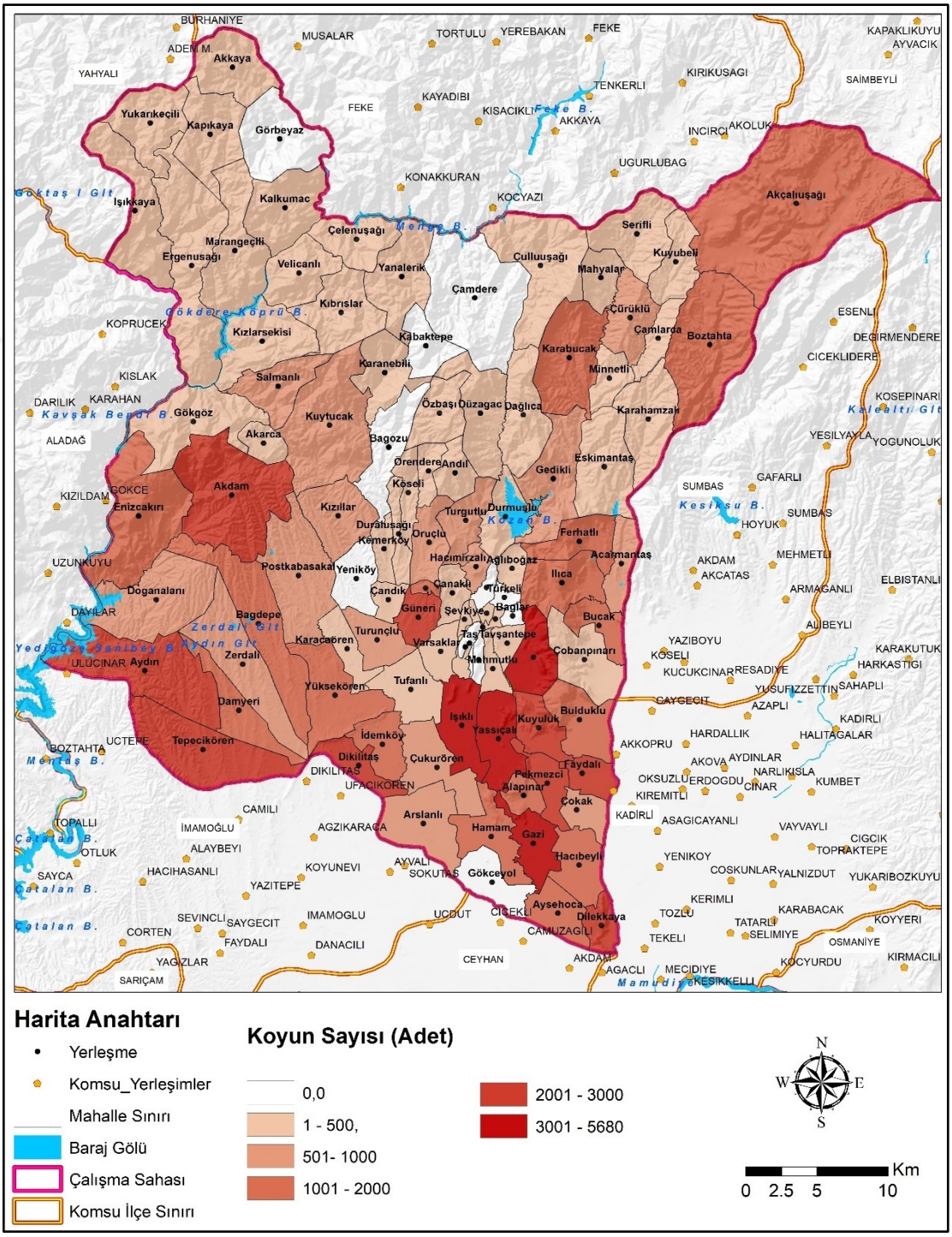
Tablo 5.21 Cinsiyet Bazında Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı (Adet)

Hayvan Türü (2024)	Dişi	Erkek	Toplam	Oranı
Koyun	70.857	13.711	84.568	%45,1
Keçi	59.407	19.932	79.339	%42,3
Sığır	17.773	5.530	23.303	%12,5
Manda	104	13	117	%0,1
Toplam	148.141	39.186	187.327	%100

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Mdürülüğü Hayvancılık ÇKS Kayıtları (2024)

İlçenin kuzey ve iç kesimlerinde yer alan sarp kayalık ve dağlık arazilerin hâkim olduğu köylerde koyun yetiştiriciliği az olduğu görülmektedir. Ancak, arazi yapısının daha düzgün olduğu ve otlak alanların bol bulunduğu yayla karakterli köylerde koyun yetiştiriciliği de yaygınlaşmaktadır (Şekil 5.19 ve Şekil 3.5). Akçalıuşağı, Boztahta ve Karabucak gibi yerleşim birimlerinde varlığı bunu doğrulamaktadır. Buna karşılık, ormanlık ve engebeli arazi yapısının olumsuz koşulları nedeniyle Duralıuşağı,

Karanebili, Çelenuşağı, Kapıkaya, Bağözü, Çamdere, Görbeyaz, Kabaktepe ve Yeniköy gibi köylerde ise koyun yetiştiriciliği neredeyse hiç yapılmamaktadır. İlçede yetiştirilen koyunların büyük bölümü dişi damızlık hayvanlardan oluşmakta olup, bunlar et ve süt üretimi amacıyla değerlendirilmektedir.

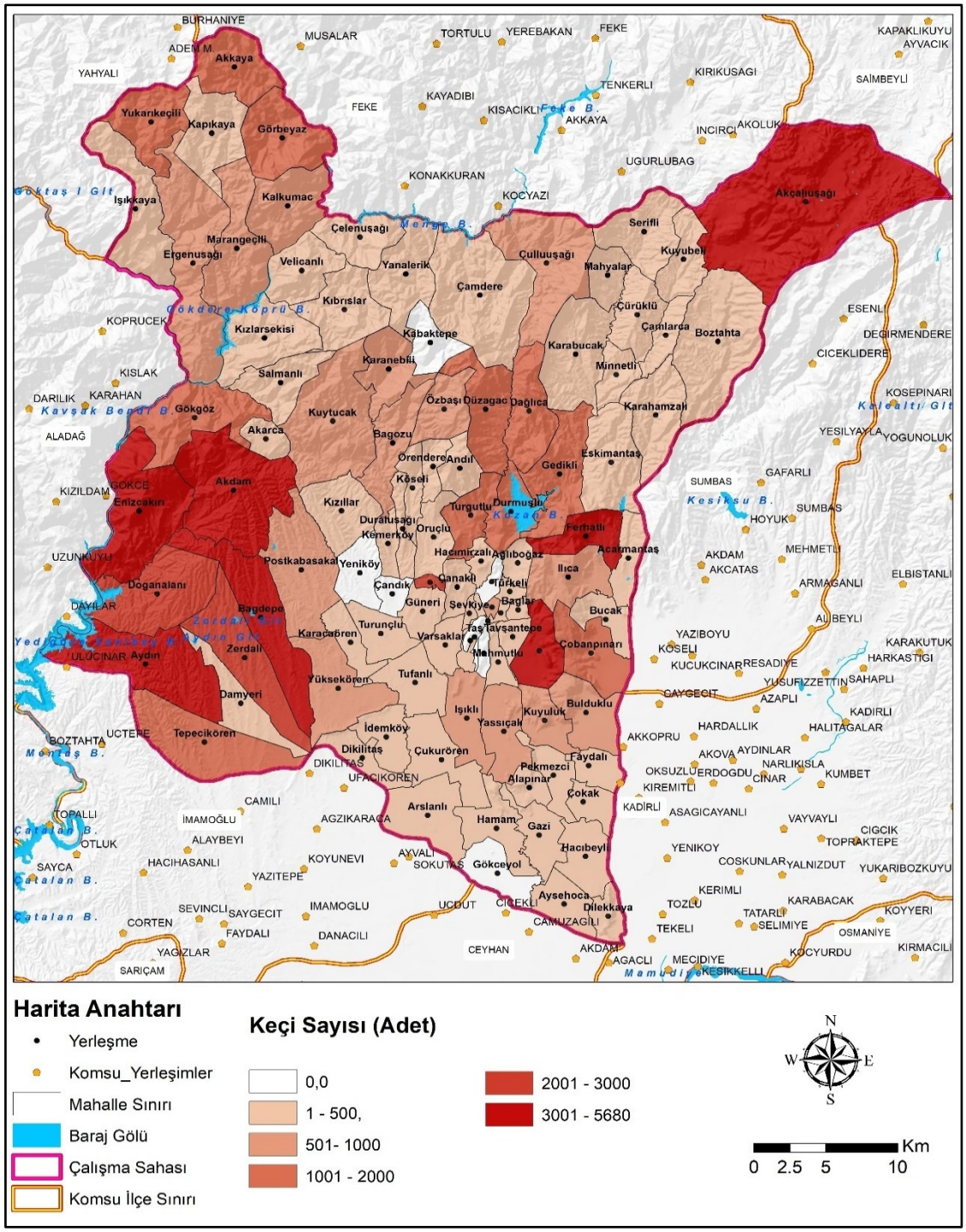

Şekil 5.19 Kozan İlçesinde Koyun Yetiştiriciliği Üretim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü TÜRKVET Hayvan Kayıtlarından Üretilmiştir.

5.1.2.2.(1).(b).Keçi Yetiştiriciliği

Yapılan çalışmada, dağlık, engebeli ve maki bitki örtüsünün yoğun bulunduğu bölgelerde kıl keçisi yetiştiriciliğinin ekonomik açıdan önemli bir yer tuttuğu belirlenmiştir. Koyundan sonra en fazla yetiştirilen küçükbaş hayvan türü, 83.052 adetle keçidir (Tablo 5.20). Üretilen keçilerin 59,407'si damızlık dişi, 19,932'si ise kasaplık erkek keçidir (Tablo 5.21

Şekil 5.20 Kozan İlçesinde Keçi Yetiştiriciliği Üretim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü TÜRKVET Hayvan Kayıtlarından Üretilmiştir.

Keçi yetiştiriciliği, koyunun aksine, özellikle engebeli ve yer yer lapyalardan oluşan bölgenin zor koşullarında yaygın olarak yapılmaktadır. Kayalık yamaçlarda yetişen çalı türü bitkilerle beslenebilen keçiler, böyle topoğrafya avantajlı olmaktadır. Araştırma sahasının kuzey kesimi, Toros Dağları'nın etkisiyle dağlık bir yapıya sahiptir (Şekil 3.5 ve Şekil 5.20). Tarımsal üretim alanlarının kısıtlı olması, burada yaşayan halkı hayvancılığa yönlendirmiştir. Bu bölgelerde maki bitki örtüsünün yaygın olması keçilerini besin ihtiyacının ekonomik olmasını sağlamaktadır. İlçede Eskikabasakal köyü, 11.497 adet keçi varlığı ile en fazla üretim yapılan yerleşim yeri konumundadır. Onu sırasıyla Aydın (5.061), Enizçakırı (4.325), Bağtepe (3.522), Akçalıuşağı (3.389), Ferhatlı (3.355) ve Akdam (3.160) köyleri izlemektedir. Bu köylerde kıl keçisi yetiştiriciliği yaygındır ve birçok ailenin temel geçim kaynağını oluşturmaktadır.

Diğer önemli üretim merkezleri arasında ise Doğanalanı, Zerdali, Kahveli, Durmuşlu, Turgutlu, Görbeyaz, Orçan, Yukarıkeçili, Çobanpınarı, Tepecikören, Gedikli, Akkaya, Düzağaç, Gökgöz, Ergenuşağı, Ilıca ve Postkabasakal köyleri yer almaktadır. Genel olarak bölgede keçi yetiştiriciliğinin mekânsal dağılımı coğrafi koşullara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Keçi yetiştirilen makilik alanlar da aşırı otlatma zakkum gibi keçilerin sevmediği türlerin baskın olmasına neden olmuştur.

Ovalık alanlarda ve ormanlık bölgelerde keçi yetiştiriciliği daha az yapılmaktadır (Şekil 3.29 ve Şekil 5.20) Orman arazilerinde otlatmanın yasak olması ve ova bölgelerinde koyunun daha çok tercih edilmesi, bu farklılığın diğer nedenleri arasında yer almaktadır. Geçmiş yıllarda kıl keçisi sayısı koyuna göre olukça fazla iken keçi varlığında dikkate değer bir düşüş meydana gelmiştir. Bu düşüte kırsaldan kente yönelik göçlerin doğrudan etkisi görülmektedir. Bölgenin kuzey kesimlerinde nüfusun azalması dikkat çekicidir. Bu durum genç nüfusun hayvancılığa olan ilgisinin azalmasının açık bir göstergesidir.

5.1.2.2.(2) Büyükbaş Hayvancılık

Araştırma sahasının genelinde büyükbaş hayvancılık yapılmakla birlikte, ova kesiminde bu faaliyet modern ahırlarda ve daha yoğun bir şekilde yürütülmektedir. Toros Dağları'nın eteklerindeki yerleşim birimlerinde ise daha çok geleneksel yöntemlerle, küçük ölçekli sığır besiciliği yapılmaktadır. Bu alanlarda genellikle 2–3, en fazla ise 10–20 baş hayvan beslenmektedir (Şekil 5.21). Sığır yetiştiriciliği, küçükbaş hayvancılığın aksine, yerleşik yaşamı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle göçebe sığır besiciliği yapan aile bulunmamaktadır. Ova kesiminde büyükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı yerleşmeler, genellikle geniş kuru tarım alanlarının bulunduğu kırsal bölgelerdir. İlçenin güney batısında yer alan kuru tarım alanları bahçe tarımına uygun olmadığından tahıl anız alanları hayvancılık için uygundur. Ayrıca tahıl üretiminin yaygınlığı, sap ve saman teminini kolaylaştırmaktadır. Buralarda silaj ve kaba yem üreticileri de bulunmaktadır.

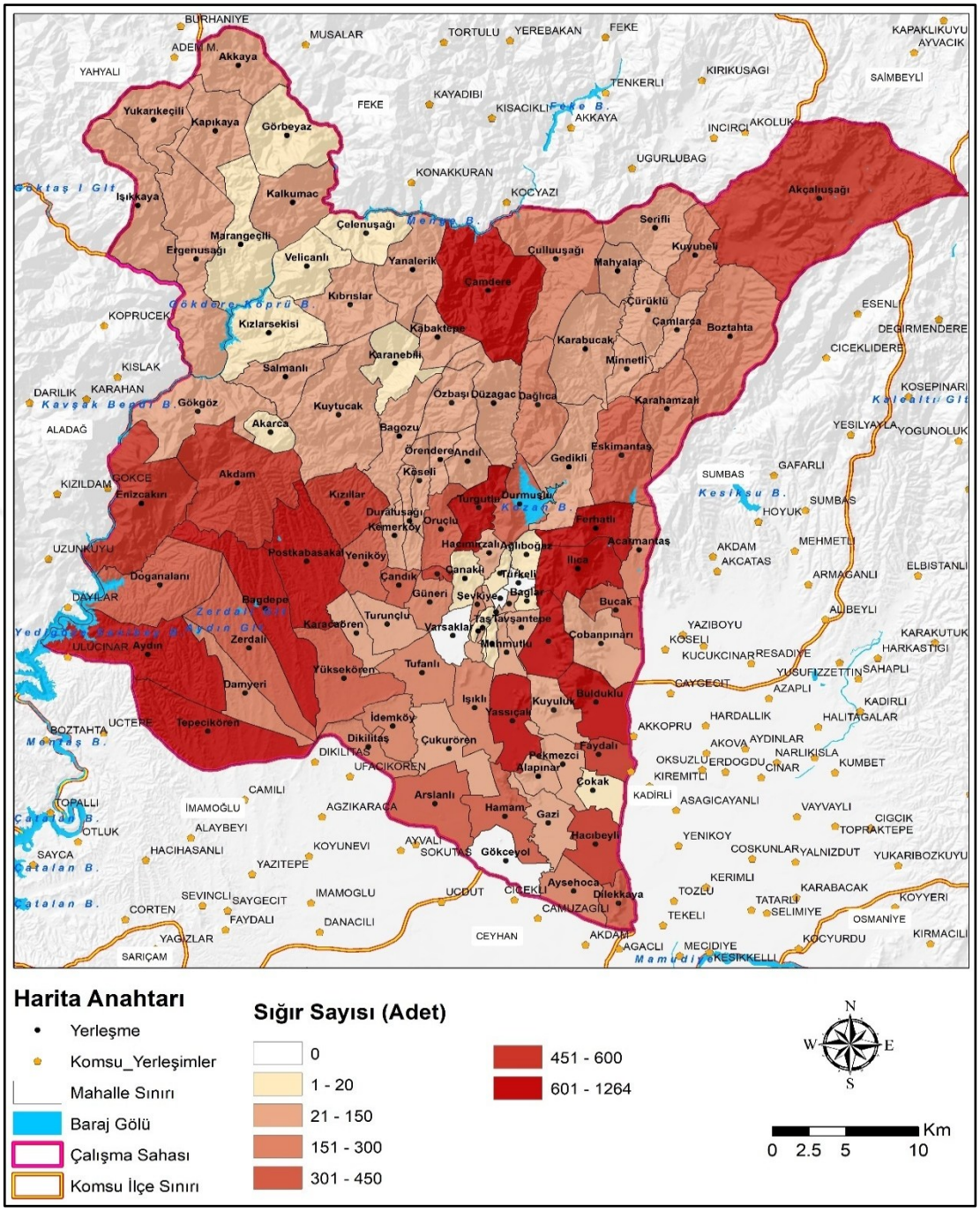

Fotoğraf 5.5 Kozan İlçesinde Büyükbaş Hayvancılık

İlçede yaklaşık 23.000 büyükbaş hayvan bulunmakta olup, bunların büyük kısmını süt sığırları oluşturmaktadır. Toplam 17.773 dişi sığırın yanı sıra, 5.530 tosun veya dana kasaplık amaçla yetiştirilmektedir (Tablo 5.20 ve Tablo 5.21). Süt sığırlarının sayıca fazla oluşu, ilçede süt ve süt ürünlerine dayalı gıda sanayisinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu ürünlerinin ulusal pazarlarda yer edinmesinde süt sığırı besiciliği önemli bir yer tutmaktadır **(**Fotoğraf 5.5**).**

Büyükbaş hayvancılığın en yoğun olduğu yerleşmeler arasında Bulduklu (1.264 baş) ve Yassıçalı (1.039 baş) öne çıkmaktadır. Bu yerleşimleri Aydın (796), Turgutlu (881), Bağtepe (874), Çamdere (857) ve Eskikabasakal (826) takip etmektedir (Şekil 5.21). Ayrıca Ilıca, Ferhatlı, Postkabasakal, Tepecikören, Kahveli, Enizçakırı, Faydalı, Akçalıuşağı, Akdam, Kızıllar, Hacıbeyli, Eskimantaş, Yüksekören, Yeniköy ve Doğanalanı gibi yerleşimlerde de 400'ün üzerinde büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bulduklu ve Yassıcalı gibi köylerde modern çiftlikler mandıra sahipleri tarafından kurulmuş olup, hayvancılık daha profesyonel düzeyde yapılmaktadır. Büyükbaş hayvancılıkla uğraşan ailelerin çoğu aynı zamanda tarımla da uğraşmaktadırlar.

İlçenin kuzeyindeki dağlık alanda yerli veya melez ırklar tercih edilmektedir. Bu durumun temel nedeni, bu ırkların zorlu arazi ve iklim şartlarına daha dayanıklı olmasıdır. Yerli ırklar, düşük kaliteli yemlerle beslenebilmekte ve hastalıklara karşı dirençli olmaktadır. Ayrıca verimsiz alanları değerlendirme yetenekleri daha yüksektir. Kış aylarında ahırlarda barındırılan yerli ırk hayvanlar diğer mevsimlerde dağlık alanlarda otlayarak beslenmektedir. Bu ırkların süt verimi düşük olsa da sütünün besin değeri yüksektir (Uçuk ve ark., 2018).

Şekil 5.21 Kozan İlçesinde Sığır Yetiştiriciliği Üretim Alanları

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü TÜRKVET Hayvan Kayıtlarından Üretilmiştir.

TÜİK verilerine göre, ilçede büyükbaş hayvan sayısı 2012 yılına kadar sürekli artarak 49.286'ya ulaşmış; ancak bu tarihten itibaren ekonomik zorluklar nedeniyle 23.207'ye kadar gerilemiştir (Tablo 5.20). Bu durum 10 yılda sığır varlığının yaklaşık yarı yarıya azaldığını göstermektedir. Bu gerileme de büyükbaş hayvancılıkta yem maliyetlerinin artmasının büyük etkisi bulunmaktadır. Kazançlarının da düşük olması, birçok küçük ölçekli üreticiyi hayvancılığı bırakmaya zorlamaktadır. Ayrıca, bölgenin yaz ayları kurak gecen iklim yapısı nedeniyle doğal çayır örtüsüne sahip otlakların

bulunmaması, büyükbaş hayvanların beslenmesini zorlaştırmış ve yem giderlerini daha da artırmıştır (Ataş, Gündüz ve Uslu, 2024: 329)

Buna karşın, küçükbaş hayvanların verimsiz otlaklarda da daha iyi beslenebilmesi, üreticilerin küçükbaş hayvancılığa yönelmesine neden olmaktadır. 2012 sonrası koyun sayısındaki artışın temelinde bu durum yatmaktadır. Ayşehoca köyünde sığır yetiştiriciliğinin yanında 117 adet manda da bulunmaktadır (Tablo 5.21). Bu mandaların 104'ü dişi olup, elde edilen süt ve yoğurt halk tarafından tercih edildiğinden, üretim bu yönde gerçekleşmektedir. Mandacılığın bu köyde gelişmesinin temel nedeni, Sumbas Çayı ve Ceyhan Nehri'ne yakınlığı nedeniyle sulak alanlara sahip olmasıdır.

5.1.2.2.(3) Kümes Hayvancılığı

Kozan ilçesi, hayvancılığın önemli alt dallarından biri olan kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde dikkate değer bir potansiyele sahiptir. TÜİK kayıtlarına (Tablo 5.22) göre ilçede toplam 93.632 adet kanatlı hayvan yetiştirilmektedir. Bu hayvanların büyük çoğunluğu et ve yumurta üretimine yöneliktir.

İlçede iki firma toplamda 55.000 adet et tavuğu ile yılda yaklaşık 110 ton beyaz et üretimi yapılmakta, buna karşılık 37.760 adet yumurta tavuğundan ise yılda ortalama 11 milyon adet yumurta elde edilmektedir. Et ve yumurta tavukçuluğu, ilçedeki kanatlı hayvancılığın %99'unu oluşturmaktadır (Tablo 5.22 ve Şekil 5.22). Geriye kalan yaklaşık 900 adetlik kümes hayvanı varlığı ise hindi (239 adet), kaz (264 adet) ve ördek (369 adet) gibi diğer türlerden meydana gelmektedir.

Tablo 5.22 Cinsine Göre Kanatlı Hayvan Üretim Bilgileri (2023)

Kanatlı Cinsi (2023)	Hindi	Kaz	Ördek	Et Tavuğu	Yumurta Tavuğu	Toplam
Toplam	239	264	369	55.000	37.760	93.632
%	0,3	0,3	0,4	58,7	40,3	100,0

Kaynak: TÜİK

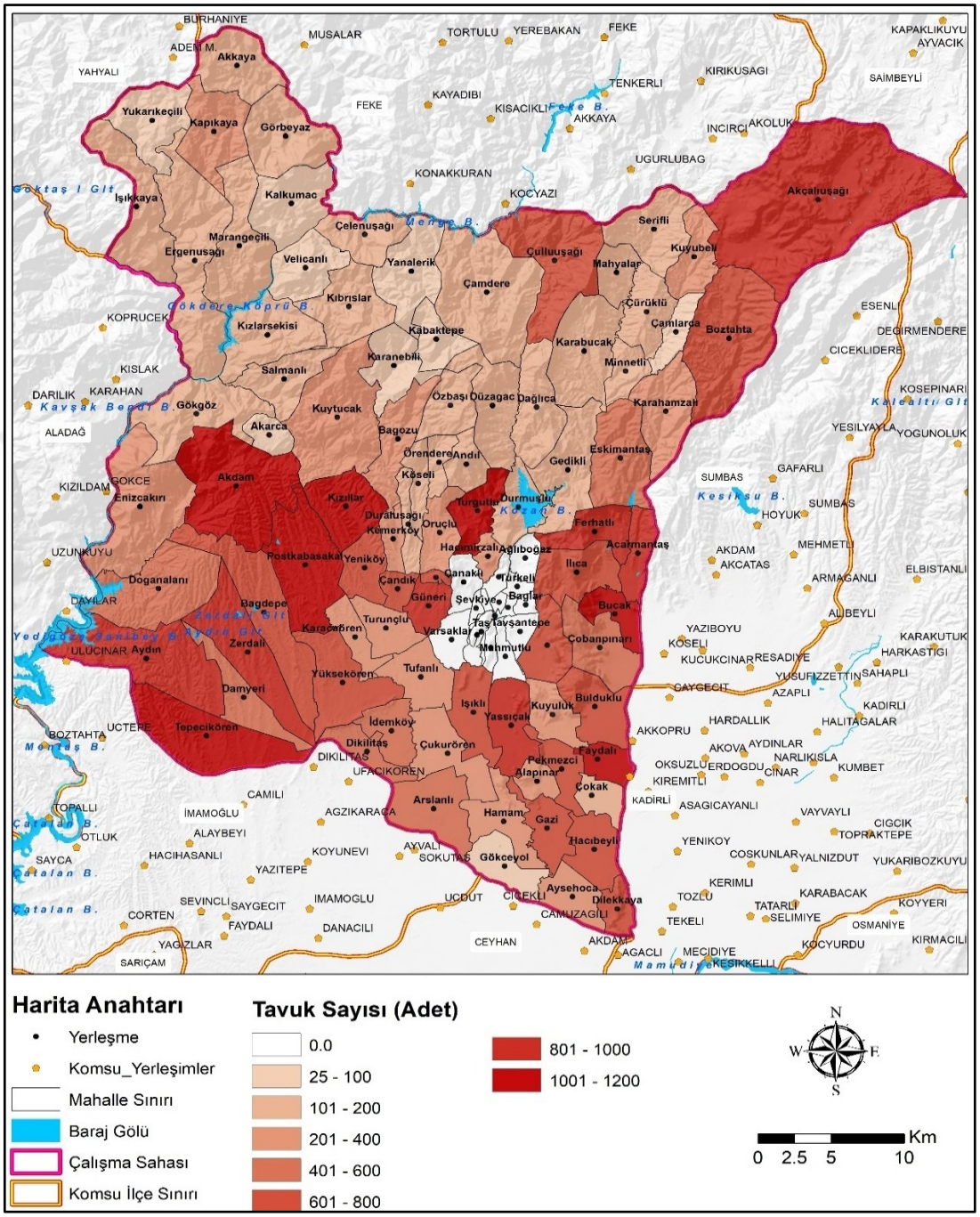
Tablo 5.23 Kozan'da Kapalı Sistem Ticari Etlik İşletmeler

İşletme Adı	Hayvanın Türü	Kapasitesi
Dudu Gök	Tavuk	25.000
Ylc Yalçınlar Et ve Süt Ürünleri	Tavuk	30.000

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü

Tavukçuluk faaliyetleri, Kozan ilçesi için hem yerel tüketim hem de çevre bölgelere yapılan tedarik açısından önemli bir ekonomik kaynak konumundadır. Bu faaliyetler, özellikle ilçe merkezine yakın kırsal yerleşimlerde yoğunlaşmıştır. Geçmiş yıllarda Akdam ve Gedikli gibi köylerde faaliyet gösteren bazı tavuk çiftliklerinin kapanmasına rağmen, günümüzde sadece Işıklı Köyü'nde üretim yapılmaktadır. Bu

köyde faaliyet gösteren iki büyük ölçekli ticari işletme her biri yaklaşık 25.000 adet piliç üretim kapasitesine sahiptir (Tablo 5.23)

Şekil 5.22 Kozan İlçesinde Tavuk Yetiştiriciliğinin Dağılışı

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü TÜRKVET Hayvan Kayıtlarından Üretilmiştir

. İlçenin diğer köylerinde yapılan tavukçuluk ticari boyutta değildir. İlçe genelinde köylerde yetiştirilen tavuk varlığının bölgesel dağılımına (Şekil 5.22) baktığımızda özellikle güney ve doğu köylerinde yoğunlaşmaktadır. Güneyde Akdam, Postkabasakal, Kızıllar, Tepecikören ve Zerdali köyleri; doğuda ise Bucak, Acarmantaş, Minnetli, Ferhatlı ve Akçalıuşağı köyleri tavuk yetiştiriciliğinde öne çıkmaktadır. Buna

karşılık, kuzeyde Kapıkaya, Yukarıkeçili, Görebeyaz, Yanalerik ve Velicanalı köylerinde tavuk sayısı oldukça düşük düzeydedir. Batıda ise Gökceyol ve Çokak köyleri düşük yoğunluk göstermektedir. Bu dağılım, bölgenin güney ve doğusunun tavuk yetiştiriciliğinde yoğunlaştığını, kuzey kesimlerinin ise bu alanda zayıf kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum şehir merkezinden uzaklaştıkça daha çok yerel tüketime yönelik yapıldığını göstermektedir.

5.1.2.2.(4) Arıcılık

TÜİK ve İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre, Adana ilinin tüm ilçeleri arasında en fazla arı kovanına sahip ilçe Kozan'dır. İlçe tarım müdürlüğü kayıtlarında Kozan'da, 71 yerleşim biriminde faaliyet gösteren yaklaşık 626 işletme de toplamda 202.992 adet arı kovanı bulunmaktadır. Yılda ortalama 4.000 ton bal ve 40 ton balmumu üretimi yapılmaktadır. Bölgenin ılıman koşulları ve göçebe arıcılık üretimin yıl boyu devam etmesini kolaylaştırmaktadır. (Tablo 5.24).

Tablo 5.24 Kozan İlçesinde Arı işletme Sayısı, Kovan Sayısı ve Destekleme Miktarı

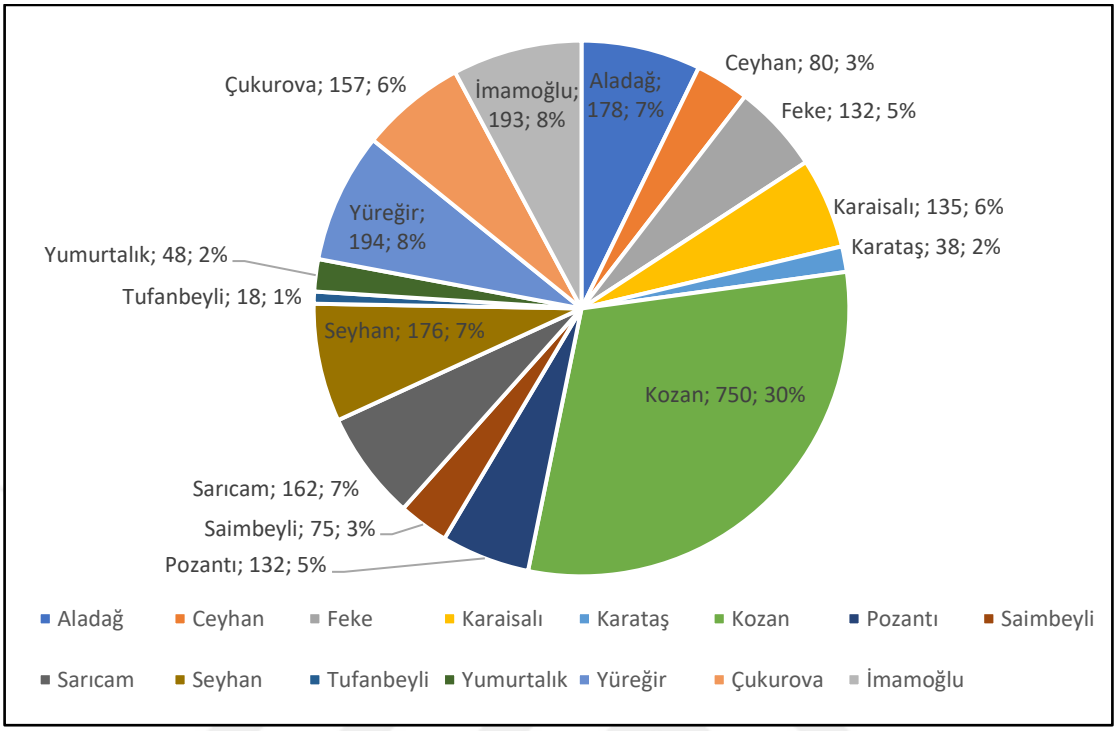
Birlik Adı	İşletme Sayısı	Kovan Sayısı (Adet)	Destekleme (TL)
Arıcılar Birliği	337	111.266	3.337.980
Bal Üretici Birliği	83	30.721	921.630
Üye Olmayan	206	61.005	1.220.100
Toplam	626	202.992	5.479.710

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü

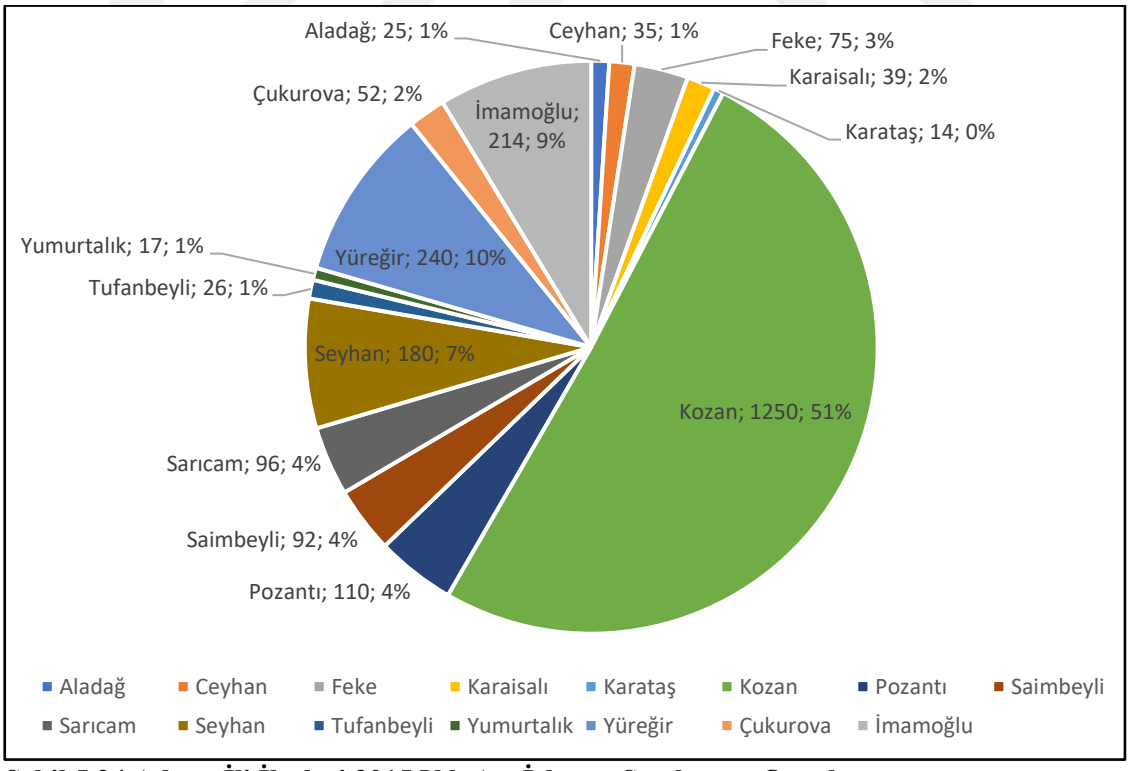
Genel olarak kovan başına yıllık bal ve balmumu verimi, yapılan arıcılık türüne göre değişiklik göstermektedir. Arı kovanların büyük çoğunluğunu modern fenni kovanlar oluşturmaktadır. Gezici arıcılıkta kovan başına verim 40-50 kg iken, sabit arıcılıkta bu değer 10-20 kg arasında değişmektedir (Soysal ve ark., 2007: 230). Bölgede yaygın olarak gezici arıcılık yapılmakta olup, toplam bal üretimi yılda yaklaşık 4.000 tonu aşmaktadır. Özellikle ilçede arıcılığı gelişmesinde 1973 yılında beri faaliyet gösteren Akdeniz bölgesinin en büyük S.S. 745 Sayılı Kozan Binboğa Bal Tarım Satış Kooperatifi" kurulmasının ve kötü piyasa koşullarında üreticilerin yanında olmasının etkisi bulunmaktadır.

2015 yılında TÜİK kayıtlarına (Şekil 5.24) göre, Adana genelinde kayıtlı işletmelerin %50'den fazlası Kozan'da yer almakta iken, günümüzde bu oran %30'a düşmüştür. TÜİK verilerine göre ilçede 2023 yılında 750 tane arıcılık işletmesi bulunmaktadır. İlçe tarımdan aldığımız veriler 2024' güncel verileri olduğu için rakam biraz düşmüş görünmektedir. 2015 yılında ise 1250 arı işletmesi olduğu görülmektedir. İlçede arıcılık işletmeleri giderek azalmaktadır. Bu durum arıcıların çeşitli sorunları olduğunu işletme sayılarının giderek azaldığını göstermektedir. Ama her iki dönemde de Kozan'da Adana'nın ilçeleri içinde arıcılık faaliyeti yapanların sayısı oldukça

fazladır. Bu tablo Kozan'ın Adana içinde arıcılık potansiyelini göstermesi bakımından önemlidir.

Şekil 5.23 Adana İli İlçeleri 2023 Yılı Arı İşletme Sayıları ve Oranları
Kaynak: TÜİK (2023 yılı İstatistikleri)

Şekil 5.24 Adana İli İlçeleri 2015 Yılı Arı İşletme Sayıları ve Oranları
Kaynak: TÜİK (2015 yılı İstatistikleri)

Ayrıca Son yıllarda Çukurova, Aladağ, Feke ve Karaisalı gibi ilçelerde arıcılık yapan işletmelerin sayısında artış görülmektedir. Böylece arıcılık faaliyetleri ilçe dışında daha geniş bir alana yayılmaya başlamıştır (Şekil 5.25 ve Şekil 5.24.) Kozan ilçesinde arıcılığın gelişmesinde, bölgenin arazi yapısı, iklimi, bitki çeşitliliği ve su kaynakları doğrudan etkilidir. İlçede kış aylarında sıcaklıkların ortalama 10 °C'nin altına düşmemesi, arıların kışlama sürecinde daha az kayıpla yaşamalarını sağlamaktadır (Sancak ve ark., 2013: 36). İlçede güneyden kuzeye yükseltinin 2.300 metreye kadar ulaşması, farklı ekolojik zonların oluşmasına ve çiçeklenme zamanlarının değişmesine neden olmaktadır (Tablo 3.6.) Bu durum, arıların yıl boyunca farklı dönemlerde beslenmesini mümkün kılmakta, böylece bakım ve besleme maliyetlerini azaltmaktadır. Özellikle ova kesiminde yaz ayları hariç yılın büyük bir kısmı arıcılık için elverişli koşullara sahiptir (Fotoğraf 5.6).

Fotoğraf 5.6 Kozan İlçesinde Binboğa Bal Kooperatifi

Arıcılık işletmelerinin mekânsal dağılımını Tablo 5.25 ve Şekil 5.25'i incelendiğimizde, merkez mahallelerde yoğunlaştığı görülmektedir. En fazla koloniye sahip mahalleler sırasıyla Varsaklar (74 işletme, 29.316 koloni), Türkeli (72 işletme, 20.743 koloni) ve Ağılıboğaz (47 işletme, 15.851 koloni) mahalleleridir. Ayrıca Gedikli (44), Acarmantaş (43), Durmuşlu (29), Tufanpaşa (29), Karacaoğlan (19), Ferhatlı (19) ve Aslanpaşa (18) mahallelerinde sırasıyla 18 ila 44 arasında işletme bulunmakta olup, bu mahallelerin her birinde en az 6.000 koloni ile arıcılık faaliyetleri yapılmaktadır. Bu durum, arıcılık faaliyetlerinin ilçe merkezinde ve çevresinde yoğun olarak sürdürüldüğünü göstermektedir. Öte yandan, en az arıcılık faaliyetinin yürütüldüğü yerleşim birimleri Kabaktepe (160 koloni), Marangeçili (152 koloni), Yeniköy, Kıbrıslar ve Örendere gibi köylerdir. Karabucak köyü ise yalnızca 20 koloni ile en düşük sayıya sahiptir. 32 kırsal mahallede ise hiç arıcılık faaliyeti bulunmamaktadır.

Tablo 5.25 Mahalle Bazlı işletme Sayısı, Kovan Sayısı ve Destekleme Miktarı

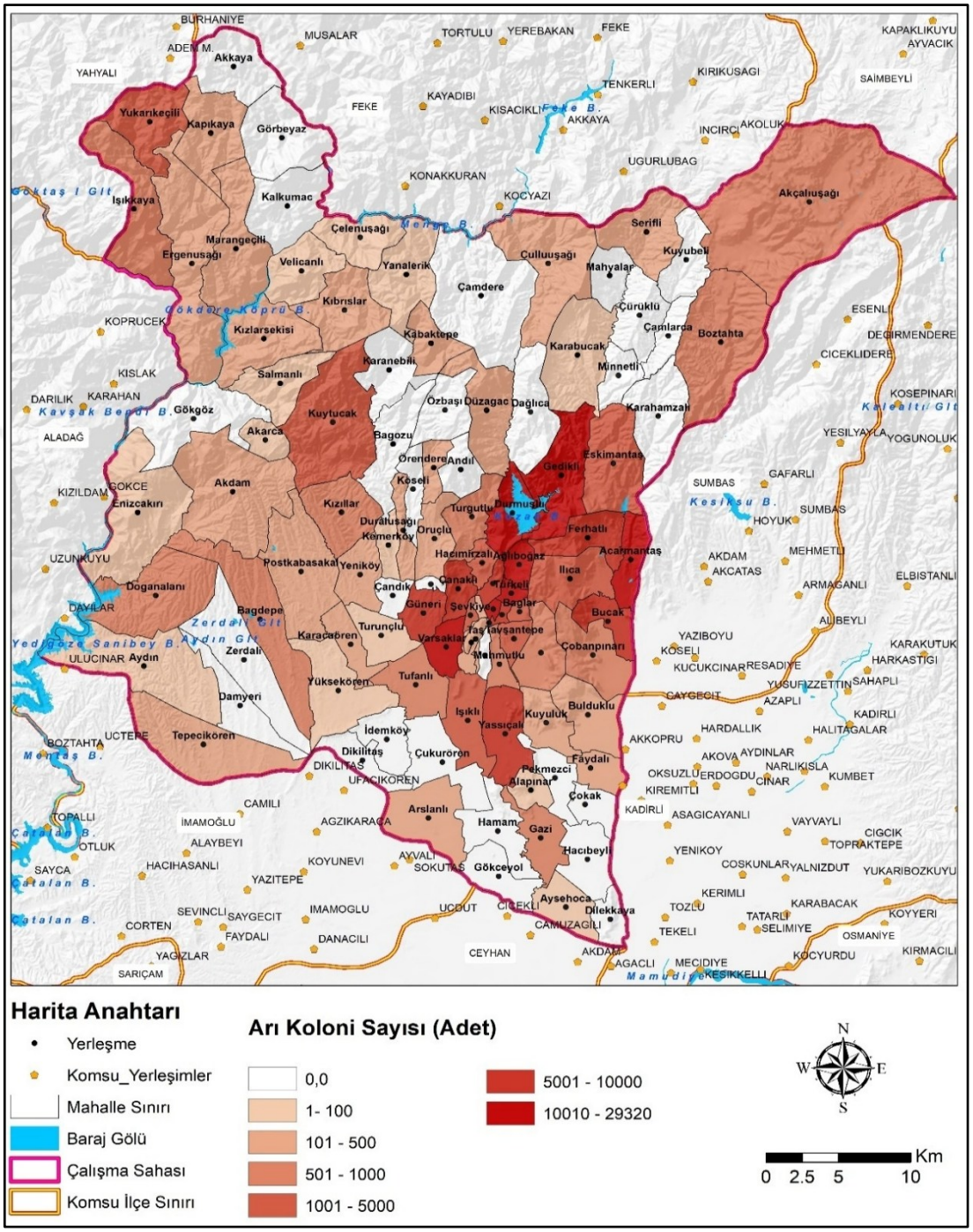
Sıra	Köy	İşletme Sayısı	Kovan Sayısı	Destekleme (TL)
1	Varsaklar	74	29.316	770.500
2	Türkeli	72	20.743	532420
3	Ağlıboğaz	47	15.851	426..950
4	Gedikli	44	14.394	406.900
5	Acarmantaş	43	14.296	370.560
6	Durmuşlu	29	14.673	433.150
7	Tufanpaşa	29	11.246	307.210
8	Bucak	26	7.442	220.410
9	Çanaklı	23	8.293	219.370
10	Güneri	22	8.116	219.070
11	Ferhatlı	19	6.489	178.890
12	Karacaoğlan	19	6.180	180.370
13	Aslanpaşa	18	5.885	161.130
14	Yassıçalı	15	7.065	145.380
15	Yukarıgeçili	10	3.440	97.170
16	Tavşantepe	10	2.467	68.190
17	Diğer Mahalleler	126	27.096	742.040
Toplam		626	202.992	5.479.710

Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü-2024

Arıcılıkla uğraşanların merkez mahallelerde yoğunlaşmasının başlıca nedeni, üreticilerin bu mahallelerde ikamet etmeleridir. Bunun yanı sıra, gezici arıcılığın bu bölgelerden daha kolay yönetilebilir olması da önemli bir etkendir. İkamete yakınlık, hem arı bakımlarını düzenli şekilde yürütmeyi kolaylaştırmakta hem de üreticilerin arıcılığın yanında başka işlerle meşgul olabilmelerine imkân sağlamaktadır. Kış döneminde kovanlar genellikle yakın köylere veya bahçelere yerleştirilmekte, portakal çiçeklerinin kurumasının ardından ise yaklaşık 500 metre rakımlı zeytinlik ve meyve bahçelerine taşınmaktadır. Böylece arılar, farklı dönemlerde çiçeklenen bitkilerden daha uzun süre yararlanabilmektedir. Ovada yaz aylarının sıcak ve kurak geçmesi nedeniyle çiçekler erken kurumakta, bu durum arıcıları daha serin ve yüksek bölgelere göç etmeye zorlamaktadır. Bu nedenle arıcılar, Tokat, Sivas, Erzurum, Hakkâri, Urfa ve Mardin gibi illere kadar kovanlarını taşımaktadır. Gezici arıcılık yöntemi, daha fazla verim elde edebilmek amacıyla tercih edilmektedir.

Araştırmalara göre arıcıların karşılaştıkları en öncelikli sorunlar, çevresel ve ekonomik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Özellikle doğal ortamın bozulması, bulaşıcı hastalıkların yayılması ve tarımda kullanılan kimyasalların etkisi arıcılık faaliyetleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Tarım ilaçlarının yoğun kullanımı, arı ölümlerine neden olmaktadır. (Ataş ve ark., 2014: 313; Güneşdoğdu ve Akyol, 2019: 2034). Gezici arıcılar ise güvenli konaklama alanı bulma zorluğu, kira talepleri, hırsızlık olayları gibi olumsuz durumlar ve artan maliyetler arıcılık faaliyetlerinin

sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle son yıllarda arıcılık yapan işletme sayıları giderek azalmaktadır.

Şekil 5.25 Kozan İlçesinde Arı Kovan Sayısının Dağılışı
Kaynak: Kozan İlçe Tarım Müdürlüğü Arı Birimi İçmal Kayıtlarından Üretilmiştir.

5.1.2.2.(5) Balıkçılık

Kozan ilçesi, su kaynakları bakımından zengin olup tatlı su balıkçılığı açısından önemli bir potansiyele sahiptir (Tablo 3.18). 1967–1972 yılları arasında sulama amacıyla inşa edilen Kozan Baraj Gölü, tarımsal sulamanın yanı sıra tatlı su

balıkçılığını da desteklemektedir. Bu gölde, ağ kafes sistemleriyle alabalık yetiştiriciliği yapılmakta olup, yıllık 600 ton üretim kapasitesiyle bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır (Gök, 2011; Tuğyan, 2019). Söz konusu tesis, doğrudan ve dolaylı olarak istihdam yaratmakta ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına destek olmaktadır. Ilıca mahallesi sınırları içerisinde yer alan Ilıca Göleti ise geçmişte yıllık 15 ton kapasiteli alabalık üretim çiftliğine ev sahipliği yapmıştır. Ancak çeşitli nedenlerle bu işletme günümüzde faaliyet göstermemektedir (Yüce, 2002:82).

Son yıllarda ilçede birçok yeni baraj gölü inşa edilmiş ve bu göllerin balıkçılık potansiyelini artırmak amacıyla sazan yavruları ile desteklenmesine yönelik projeler hayata geçirilmiştir. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından Seyhan Su Ürünleri Üretme İstasyonu'nda üretilen 443 bin sazan yavrusu, çeşitli baraj göllerine bırakılmıştır (Tarım TV, 2024). Ayrıca Işıkkaya Mahallesi'nde kurulan ve 5 milyon balık yetiştirme kapasitesine sahip yeni tesisin devreye alınması, Kozan'ın balıkçılık sektöründeki potansiyelini daha da artırmaktadır. Taygun İhracat İthalat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. tarafından kurulan bu tesisin, Adana genelinde su ürünleri üretimine önemli katkılar sunması beklenmektedir (Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024). Bu tür yatırımlar hem bölge ekonomisine canlılık kazandırmakta hem de sürdürülebilir su ürünleri yetiştiriciliğine destek olacağı düşünülmektedir.

5.1.2.3. Ormancılık Faaliyetleri

Ormanlar; ağaçlar, çalılar ve diğer bitkilerle kaplı büyük kara parçaları olup hem ekolojik hem de ekonomik açıdan büyük öneme sahiptir. Türkiye'de "orman" tanımı, yasal ve idari olarak farklı şekillerde ele alınır. Orman Genel Müdürlüğü'ne (OGM) göre orman, %10'dan fazla kapalılığa sahip, ağaç bulunan ve verimli kabul edilen alanlardır. FAO ise ormanı, en az %10 ağaç kapalılığına sahip, ağaçları 5 metreye kadar uzanabilen ve en az 0,5 hektarlık alanlar olarak tanımlar.

Adana'nın orman varlığı hakkında geçmişten günümüze çeşitli kaynaklarda önemli bilgiler yer almaktadır. Aktarılan bilgilere göre Adana'nın kuzey bölgeleri, yoğun çam ağaçlarıyla kaplı ormanlık alanlardan oluşmakta ve kereste üretimi açısından yüksek potansiyele sahiptir. Yanardağ'a (2024) göre bu ormanların %75'i çam, geri kalanı meşe, gürgen ve kayın gibi türlerden oluşmaktadır. Devlet Salnamesi (1926–1927)'de bu örtünün Toroslara doğru yoğunlaşarak geniş orman alanları oluşturduğunu belirtmektedir. (Yanardağ, 2024; Devlet Salnamesi, 1926–1927) Alpargu (2021), nun aktardıklarında ise Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır donanmasının yeniden inşasında Adana ormanlarının özellikle kereste temini açısından stratejik bir kaynak olarak kullanmak istediği, Toroslar bölgesindeki zengin ormanları için buraya önem verdiğinden bahsetmektedir. (Alpargu, 2021: 59). Aydın (2019) ve Cuinet (1891) ise Sis kazasındaki Göregen Dağı (Horzum yaylası cevresi) ve Sırkıntı bölgesindeki ormanların zenginliğine işaret etmektedir. Bu tarihi veriler, geçmişte bölgenin

ormanlarının hem ekonomik hem de idari yapı içindeki yerini göstermesi bakımından değerlidir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, bölgedeki ormanların daha etkin yönetimi amacıyla 1944 yılında Kozan Orman İşletme Müdürlüğü kurulmuştur. Günümüzde bu müdürlük, Kozan ve İmamoğlu ilçelerindeki ormanların yönetiminden sorumludur. İlk kurulduğunda 7 olan orman işletme şefliği sayısı, 2023 yılında yeni düzenlemelerle arttırılmıştır. İmamoğlu Şefliği'nden Tepecikören, Akçalı'dan Karabucak, Akdam'dan Göksu, Meydan'dan Zamantı ve Horzum'dan Dağılcak şefliklerinin oluşturulmasıyla şeflik sayısı 12'ye çıkarılmıştır. Ayrıca, müdürlük bünyesinde 1 Depo Şefliği ve 1 Kadastro ve Mülkiyet Şefliği bulunmaktadır (Kozan Orman İşletme Müdürlüğü). Bunun yanı sıra 12 adet toplu koruma merkezi de orman varlığının korunmasında ve ormancılık faaliyetlerinin denetlenmesi açısından oldukça büyük öneme sahiptir.

Kozan Orman İşletme Müdürlüğü'nün faaliyet alanları, Kozan ilçe sınırlarıyla %90 oranında örtüşmektedir. İlçede idari sınırları içinde kalan başka orman alanları da bulunmaktadır ve küçük alanlardır. Bu alanlar Feke Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlı Mansurlu, Tapan ve Akkuyu ile Kadirli Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlı Bozkuyu şefliklerinin yetki alanına girmektedir. Müdürlüğün yetki alanı İmamoğlu ve Aladağ Meydan yaylasını da içine almaktadır. İmamoğlu ve Meydan şeflikleri de Kozan Orman İşletme Müdürlüğü bağlıdır (Şekil 5.26) Araştırmada elde edilen bulgular, Kozan Orman İşletme Müdürlüğü'nün faaliyet alanlarının hem alan büyüklüğü hem de tür çeşitliliği bakımından önemli bir ormancılık potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada doğrudan Kozan Orman İşletme sahası içinde kalan şefliklerin sınırları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu sahadaki ormanların ağaç türlerine göre yayılış alanları ve üretim miktarları tablo (Tablo 5.27) halinde gösterilmiştir. Bu nedenle, Kozan Orman İşletme Müdürlüğü'nün faaliyet alanlarındaki veriler doğrultusunda değerlendirilecektir.

Kozan ilçesinde ormancılık, topografik ve iklimsel koşulların belirleyici etkisiyle şekillenmektedir. Ormanlar bölgenin arazi kullanımı ve ekonomik yapısında önemli bir yer tutmaktadır. Araştırma bulgularına göre, ilçe sınırları içinde 104.457 hektar orman alanı bulunmakta ve bu oran ilçe yüzölçümünün yaklaşık %53'ünü oluşturmaktadır. Bu oran corine verilerinde yaklaşık %47 olarak hesaplanmıştır. Arazi kullanım verilerine (Tablo 5.26) göre, bu alanların %58,7'si koru ormanlarından, %22,5'i bozuk baltalıklardan, %16,1'i bozuk korulardan ve %2,7'si bozuk koru-baltalık alanlardan oluşmaktadır. Ağaç türlerine göre dağılım incelendiğinde, iğne yapraklı ormanların %55,1'lik payla ekolojik baskınlığa sahip olduğu, özellikle kızılçam türünün 47.667 hektarlık alanı kaplayarak toplam varlığın %45,6'sını oluşturduğu belirlenmiştir. (Tablo 5.27). Ardıç, meşe, karaçam ve sedir gibi türler daha yüksek kotlarda yayılım göstermektedir. Bu farklılaşma, yükseltinin bitki örtüsünü kuşaklar hâlinde

şekillendirdiğini savunan Atalay'ın (1997 ve 2005) bulgularıyla örtüşmektedir. Özellikle kuzeydeki yüksek alanlarda karaçam ve ardıç gibi soğuğa dayanıklı türlerin artışı, iklim ve topoğrafya ilişkisinin etkisini doğrulamaktadır.

Tablo 5.26 Kozan Orman işletmesi Sahasında Ormanların Arazi Kullanımı

Arazi Kullanım	Alan(ha)	%
Koru- (Sağlıklı)	61.289	58,7
Bozuk Baltalık	23.564	22,5
Bozuk Koru	16.780	16,1
Bozuk Koru-Baltalık	2.824	2,7
Toplam	**104.457**	**100**

Kaynak: Adana Orman Bölge Müdürlüğü Kozan Kayıtları (2024)

Tablo 5.27 Kozan Orman İşletmesi Sahasında Ormanların Ağaç Türlerine

ŞEFLİK ADI	Ağaç Türleri (ha)					
	İğne Yapraklı	Geniş Yapraklı	İğne-İğne Karışık	Geniş-Geniş Karışık	İğne-Geniş Karışık	Genel Toplam
Acaryayla	6.540	1.566	75	813	2.959	11.952
Akçalı	5.469	596	2.946	2.521	2.223	13.755
Akdam	14.024	1.166	795	62	6.821	22.868
Horzum	8.733	2.685	235	265	3.446	15.364
Kozan	3.790	4.187	174	1.212	2.660	12.023
Meydan	*11.737*	*4*	*4.020*	*18*	*1.740*	*17.519*
İmamoğlu	*7.306*	*517*	*290*	*36*	*2.827*	*10.975*
İşletmeler Toplam	**57.599**	**10.722**	**8.534**	**4.926**	**22.676**	**104.457**
Oran (%)	**55,1**	**10,3**	**8,2**	**4,7**	**21,7**	**100,0**

Kaynak: Adana Orman Bölge Müdürlüğü Kozan Kayıtları (2024)

Not: *Meydan ve İmamoğlu şefliklerinin sorumluluk alanları, kısmen Kozan ilçesi sınırları içerisinde yer almakta olup, bu nedenle bu bölgeleri analiz dışında bırakmamız mümkün değildir. Ayrıca sınırlarımız dışında kalan Aladağ ilçesi ve İmamoğlu ilçesinin küçük bir kısmı da bu kapsama dahildir. Hatta bazı bölgelerde Feke ilçesinin de sorumluluğunda olan alanlar bulunmaktadır. Ancak bu durum, genel verilerin bütünlüğünü ve analizin güvenilirliğini etkileyecek ölçüde bir sapma yaratmamaktadır.*

Kozan Orman İşletme Müdürlüğü sınırları içerisindeki orman alanlarının ağaç türlerine göre dağılımı incelendiğinde (Şekil 5.26 ve Tablo 5.28) sahada en yaygın olarak bulunan türün kızılçam (Pinus brutia) olduğu belirlenmiştir (Fotoğraf 6.7). Bu türü sırasıyla 5.001 hektar (%4,8) ile maki formasyonları, 4.949 hektar (%4,7) ile meşe (Quercus spp.) ve 4.817 hektar (%4,6) ile ardıç (Juniperus spp.) türleri takip etmektedir. İğne yapraklı türler arasında kızılçamın ardından karaçam (Pinus nigra) 3.222 hektar (%3,1), sedir (Cedrus libani) 1.517 hektar (%1,5) ve göknar (Abies) 342 hektar (%0,3) ile daha sınırlı alanlara yayılım göstermektedir. Geniş yapraklı türlerden harnup (Ceratonia siliqua), 561 hektar (%0,5) ile dikkat çekerken; diğer türler olan çınar (Platanus orientalis), okaliptüs (Eucalyptus camaldulensis), badem (Prunus dulcis),

kayaçık ve diğer yapraklı türler daha küçük yüzölçümlerine sahip olup her biri işletme alanının %0,5'inden daha azını oluşturmaktadır. Bu veriler doğrultusunda Kozan Orman İşletme Müdürlüğü sahasında iğne yapraklı ormanların ekolojik olarak baskın olduğu, özellikle kızılçam türünün yayılış alanı bakımından açık ara önde bulunduğu anlaşılmaktadır. Geniş yapraklı türler ise nispeten daha parçalı alanlarda ve düşük oranlarda dağılım göstermektedir.

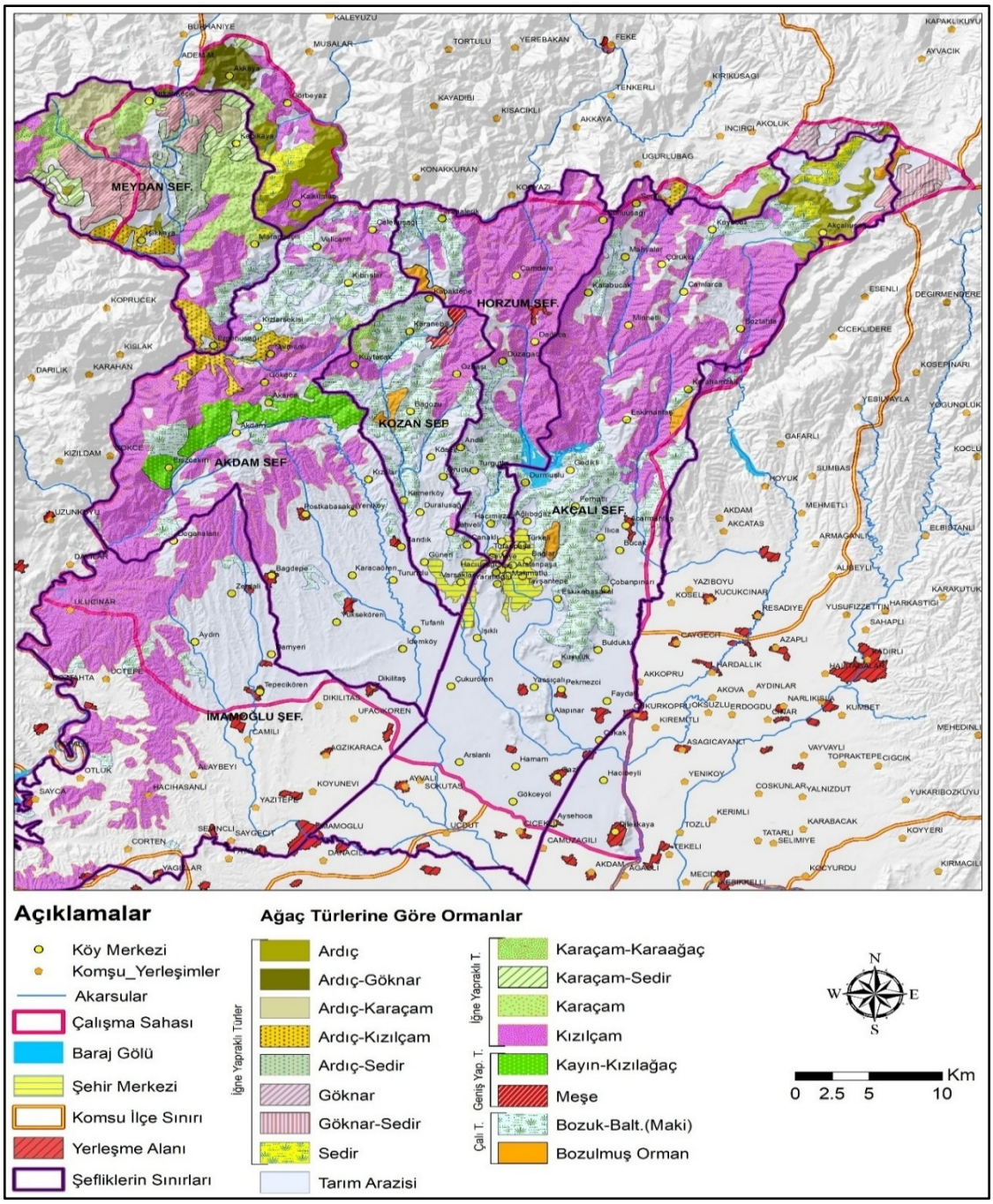
Orman Genel Müdürlüğü (OGM) meşcere verilerinden elde edilen analizlere göre, Kozan ilçesinde orman içi ya da orman bitişiğinde yer alan yaklaşık 60 köy bulunmaktadır. (Şekil 3.44) Bu köylerin büyük bölümü ilçenin kuzey kesiminde yoğunlaşmaktadır. İlçede yükselti arttıkça, özellikle güneyden kuzeye doğru çıkıldığında, karaçam (Pinus nigra), sedir (Cedrus libani), göknar (Abies spp.) ve ardıç (Juniperus spp.) gibi türlerin karışık olarak yer aldığı orman alanları görülmektedir. Bu türlerin saf ormanlar oluşturduğu bölgeler genellikle yüksek rakımlı köyler çevresinde bulunmaktadır. Soğuğa dayanıklı bu türler, özellikle Meydan Şefliği sahasında yaygındır. Bununla birlikte ardıç ve karaçam türleri daha çok Akdam Şefliği sahasında, göknar, sedir ve ardıç ise Akçalı Şefliği sınırlarında yoğunluk kazanmaktadır. Mahalle bazında yapılan çakıştırma analizlerinde Kızılcamlar özellikle Çamdere (4.167 ha), Çulluuşağı (3.654 ha) ve Boztahta (3.502 ha) köylerinde geniş yayılım göstermektedir. Saf karaçam ormanlarının Marankeçili (1.252 ha), Ergenuşağı (783 ha) ve Yukarikeçili (647 ha) mahallelerinde yoğunlaştığını ortaya koymuştur.

Tablo 5.28 Kozan Orman İşletmesi Sahasında İğne ve Geniş Yapraklı Türlerin Alansal Dağılımı(ha)

	Tür / Şeflik	**Acaryayla**	**Akçalı**	**Akdam**	**Horzum**	**Kozan**	**Meydan**	**İmamoğlu**	**Toplam**	**Oran (%)**
İğne Yapraklı (Ha)	Kızılçam (Cz)	6.524	4.634	12.910	8.721	3.790	3.800	7.288	**47.667**	***45,6***
	Karaçam (Çk)	0	0	107	8	0	3.107	0	**3.222**	***3,1***
	Göknar (G)	0	299	0	0	0	42	0	**342**	***0,3***
	Sedir (S)	0	245	0	0	0	1.272	0	**1.517**	***1,5***
	Ardıç (Ar)	0	290	1.007	4	0	3.516	0	**4.817**	***4,6***
	Fıstık Çamı (Çf)	17	0	0	0	0	0	18	**35**	***0***
	Toplam	***6.540***	***5.469***	***14.024***	***8.733***	***3.790***	***11.737***	***7.306***	***57.599***	***55,1***
Geniş Yapraklı (Ha)	Meşe (M)	244	596	1.137	1.860	623	0	490	**4.949**	***4,7***
	Çınar (Çn)	0	0	0	17	0	0	0	**17**	***0***
	Okaliptüs (Ok)	0	0	0	0	0	0	1	**1**	***0***
	Badem (Bm)	10	0	0	0	0	0	0	**10**	***0***
	Maki (Mak)	1.308	0	0	799	2.893	0	0	**5.001**	***4,8***
	D. Yapraklı (Dy)	0	0	0	0	176	0	0	**176**	***0,2***
	Kayaçık (Ky)	0	0	0	0	7	0	0	**7**	***0***
	Harnup (Hr)	4	0	30	9	488	4	26	**561**	***0,5***
	Toplam	***1.566***	***596***	***1.166***	***2.685***	***4.187***	***4***	***517***	***10.722***	***10,3***
GENEL TOPLAM		**8,106**	**6.065**	**15.190**	**11.418**	**7.977**	**11.741**	**7.823**	**68.321**	***100***

Kaynak: Adana Orman Bölge Müdürlüğü Kozan Kayıtları (2024)

Saf göknar türü en fazla Akçalıuşağı'nda (1.028 ha) görülürken, ardıç aynı bölgede 1.910 hektarlık bir alana yayılmaktadır. Ardıç ayrıca Kalkumaç'ta 1.202 hektar ve Görbeyaz'da 872 hektar ile geniş bir yayılıma sahiptir. Sedir türü de Akçalıuşağı'nda 980 hektar, Görbeyaz'da 457 hektar ve Kalkumaç'ta 445 hektarlık alanlarda yer almaktadır. Daha alçak rakımlarda yayılım gösteren fıstık çamı (Pinus pinea) ise Açaryayla ve İmamoğlu şefliklerinde toplamda yalnızca 35 hektarlık sınırlı bir alana sahiptir. (Şekil 5.26 ve Tablo 5.28).

Şekil 5.26 Kozan Orman İşletmesi Sahasında Ormanların Ağaç Tür ve Çeşitlerine Göre Mekânsal Dağılımı

Kaynak: OGM Meşcere Verileri

Geniş yapraklı orman türleri, genellikle ilçenin kuzey ve batı kesimlerinde yer almakta olup, bu türlerin yayılımı Akdeniz ikliminin yaz kuraklığı nedeniyle sınırlıdır. Bu türler, yükseltinin ve dolayısıyla bağıl nem ile yağışın arttığı bölgelerde daha yaygın bir dağılım göstermektedir (Şekil 5.26). En fazla yayılım gösteren geniş yapraklı tür meşe (Quercus spp.) olup, 4.949 hektarlık alan ile toplam orman varlığının %4,7'sini oluşturmaktadır. Yaprağını dökmeyen çalı formundaki maki toplulukları ise 5.001 hektarlık yayılımla %4,8'lik bir alan kaplamaktadır. Bunun dışında harnup (Ceratonia siliqua) %0,5, diğer yapraklı türler %0,2, çınar (Platanus orientalis) ve kayacık ise %0,1'in altında bir orana sahiptir. (Tablo 5.28) Genel olarak değerlendirildiğinde, Kozan ilçesinde orman varlığı açısından zengin bir yapıya sahiptir. Ormanlık alanların tür çeşitliliği, bölgedeki yükselti, iklim ve jeomorfolojik özelliklerle yakından ilişkilidir. Yükselti ve eğim gibi topografik faktörler, farklı iklimsel koşulların oluşmasına ve buna bağlı olarak çeşitli orman türlerinin gelişmesine neden olmaktadır. Kozan Orman İşletme Müdürlüğü'nün 2023 yılına ait orman ürünleri üretim ve satış cetvelindeki veriler incelendiğinde, bölgedeki ormancılık faaliyetlerinin çeşitliliğini ve ülkemiz ekonomisine katkısını açıkça ortaya koymaktadır. İlçedeki ormanlardan tomruk, tel direği, maden direği, sanayi ve kâğıtlık odun, lif-yonga ve yakacak odun gibi çok çeşitli ormancılık ürünleri elde edilmektedir. Üretim verilerine (

Tablo 5.29) göre, endüstriyel odun %48,4'lük payla en yüksek orana sahip olup, 172.506 m³ üretilmiş ve 174.481 m³ satılmıştır. Satıştaki farklılık gecen yıldan devir eden üretimlerdir. Endüstriyel odunlar, yapı malzemeleri ve mobilya üretimi gibi birçok sektörde yoğun şekilde kullanılmaktadır.

Fotoğraf 5.7 Kozan Kızılcam Ormanları

Lif yonga odunu ise 75.268 m³ üretim ve 75.747 m³ satışla toplam üretimin %21'ini oluşturmakta; özellikle kontrplak ve sunta üretiminde kullanılmaktadır. Kozan'ın orman kaynaklarının yoğunluğu bölgeyi endüstriyel odun ve lif yonga odunu üretiminde önemli merkezlerinden biri haline getirmektedir. Tomruk üretimi 68.608 m³ olup, toplam üretimin %19'unu oluşturmaktadır. Bu ana kalemler ilçenin orman endüstrisindeki yerini göstermektedir. Bu ürünler inşaat ve mobilya olmak üzere pek çok alanda kullanılmaktadır.

Maden direği 17.807 m³'lük üretimiyle %4,9'luk bir paya sahipken, sanayi odunu 9.839 m³ üretilmiştir. Maden direği, yeraltı maden ocaklarında tavan destekleme sistemlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Sanayi odunu, özellikle mobilya, inşaat ve kâğıt sanayilerinde hammadde olarak kullanılırken, kâğıtlık odun ise %0,5'lik payı ile daha küçük ölçekli bir üretim alanı oluşturmaktadır. Kâğıtlık odun, kâğıt sanayisinin ihtiyacını karşılamaktadır.

Sırık üretimi 710 m³ olup daha çok tarım ile peyzaj uygulamalarında kullanılmaktadır. 2023 yılı içinde tel direği ve çubuk üretimi ise gerçekleşmemiştir. Yakacak odun üretimi ise 1.870 ster olarak gerçekleşmiş ve toplam üretim içerisinde %3,3'lük bir paya sahip olmuştur. Üretim oranlarının dağılımında karşılaştırılabilirlik sağlamak amacıyla, ster yaklaşık 1 metre küp kabul edilerek oran hesaplamaları yapılmıştır. Yakacak odunların ticaretinde yaygın olarak kullanılan 'ster' birimi, 1 metre yüksekliğinde, 1 metre genişliğinde ve 1 metre uzunluğunda istiflenmiş odun hacmini ifade etmektedir. Ancak bu ölçü birimi, içerisinde yer alan hava boşlukları nedeniyle gerçekte yaklaşık 0.7–0.8 metreküp sıkıştırılmış odun hacmine karşılık gelmektedir (Miraboğlu,2014).

Tüm bu veriler, Kozan'ın orman kaynaklarının etkin bir şekilde kullandığını göstermektedir. Bölgedeki ormanların ürün çeşitliliği ve üretim hacmi açısından büyük bir potansiyele sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle endüstriyel odun, lif yonga odunu ve tomruk gibi ürünlerin yüksek üretim hacmi, bölgedeki orman kaynaklarının ekonomik önemini arttırmaktadır. Yöredeki işgücünün önemli kısmı bu orman alanlarında mevsimlik işçi olarak çalışmakta istihdama katkı sağlamaktadır.

Sanayide küçük ölçekli hızar, palet üretimi, ağaç işleme, mobilya ve bahçe mobilyası imalatı alanlarında faaliyet gösteren işletmeler bulunmaktadır. Ancak, orman sanayinin bu avantajına rağmen sektör bölgede yeterince gelişmemiştir. Bölgedeki orman ürünleri çoğunlukla devlet tarafından doğrudan kesilip satıldığı için, ekonomik değerin ilçe sınırları dışına kaymasına yol açmaktadır. Orman ürünlerinin yerel sanayi kuruluşlarına indirimli olarak sağlanması, hem yerel sanayinin gelişmesini teşvik edecektir. Bu yaklaşım Tümertekin ve Özgüç'ün (2007) de belirttiği gibi hem de yerel istihdamın artmasına ve işsizliğin azalmasına katkı sağlayacaktır.

Tablo 5.29 Kozan Orman İşletmesi Sahasında Ürünleri Üretim ve Satış Cetveli

Kullanım Alanı	Birimi	Üretim Miktarı			Satış Toplamı	Oran (%)
		Makta	Rampa	Depo		
Endüstriyel Odun	m3	89.029	53.353	32.099	174.481	48,4
Lif Yonga Odunu	m3	23.301	52.446	0	75.747	21,0
Tomruk	m3	47.969	0	20.639	68.608	19,0
Maden Direği	m3	13.003	0	4.804	17.807	4,9
Sanayi Odunu	m3	4.283	0	5.556	9.839	2,7
Kağıtlık Odun	m3	473	197	1.100	1.770	0,5
Sırık	m3	0	710	0	710	0,2
Tel Direği	m3	0	0	0	0	0,0
Yakacak Odun	**ster**	5.060	6.810	0	11.870	3,3
Çubuk	**ster**	0	0	0	0	0,0
Toplam	**m3**	**183.118**	**113.516**	**64.198**	**360.832**	**100**
		360.832				

Kaynak: Adana OBM (Kozan) Orman Ürünlerinin Üretim ve Satısı Cetveli (2023)

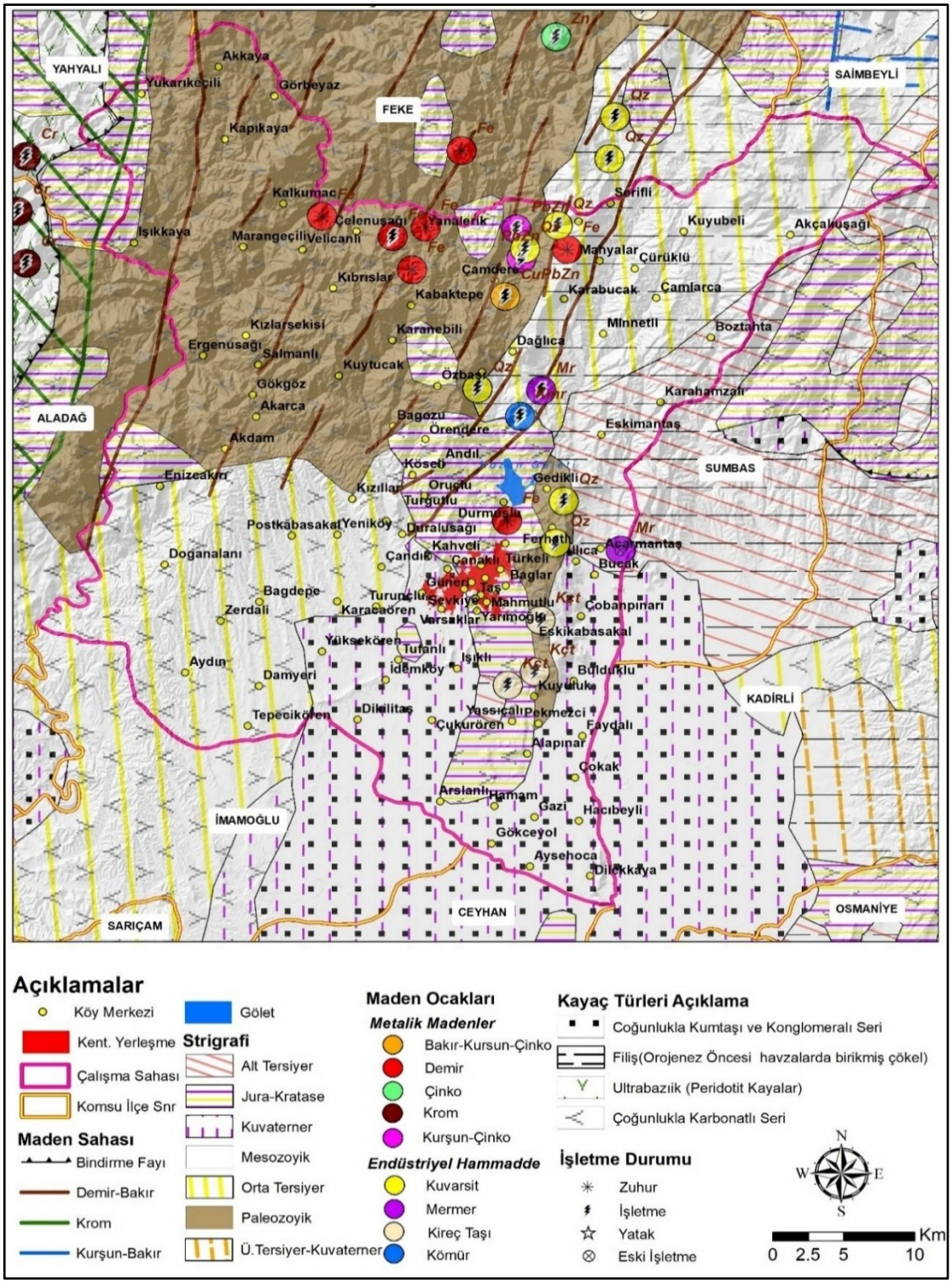
Kozan ilçesinde Temmuz ve Ağustos aylarında ortalama hava sıcaklıklarının 35 °C'nin üzerine çıkması ve bu aylarda buharlaşmanın yüksek olması orman içi ot ve çalı tabakasının hızla kurumasına neden olmaktadır. Özellikle poyraz rüzgarlarının etkili olduğu günlerde çıkan yangınlar, ekonomik değeri yüksek kızılçam ormanlarında büyük alan kayıplarına yol açmaktadır. 2019–2023 yılları arasında bölgede meydana gelen yangınlarda toplam 1.250 hektardan fazla ormanlık alan zarar görmüştür. Mescere haritaları yanan alanların tomruk üretimi açısından zengin kızılçam orman sahası olduğunu doğrulamaktadır.

5.1.2.4. Madencilik Faaliyetleri

Maden yataklarının dağılımı ile bölgesel tektonik yapılar arasındaki ilişki, metalojenik haritalar aracılığıyla incelenmektedir. Bu haritalar, maden yataklarının bulunduğu jeolojik ortamları, kaya topluluklarını ve tektonik unsurları bir arada değerlendirerek cevherleşmeye elverişli bölgelerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (MTA, 2024).

Bu çalışmada kullanılan maden haritası (Şekil 5.27), Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün (MTA) metalojenik verileri, il maden haritaları ve arazi gözlemlerine dayanmaktadır. MTA verilerine göre, bölgedeki maden oluşumları ilçenin jeolojik tarihçesi ve tektonik özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. Özellikle ilçenin kuzey kesimlerinde yoğunlaşan maden yatakları, geçmişteki tektonik hareketler ve magmatik aktivitelerle bağlantılıdır (Şekil 3.3). Maden potansiyelinin belirlenmesi ve madencilik

faaliyetlerinin planlanması açısından bu alanların detaylı incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Şekil 5.27 Kozan ve Çevresinin Metalojeni Haritası

Kaynak: MTA Türkiye Metalojeni Haritası ile Adana İl Maden Haritalarından yararlanarak hazırlanmıştır.

Araştırmalarımıza göre maden sahaları özellikle ilçenin kuzey kesiminde yer alan dağlık alanlardaki Paleozoyik dönemlere ait jeolojik birimler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Şekil 3.2 ve Şekil 3.3). MTA haritaları ve arazide yapılan incelemeler sonucunda toplam 20 madencilik sahası belirlenmiş olup, bunlardan 14'ünde aktif üretim yapılmaktadır. Söz konusu sahalarda üretim faaliyetleri temel olarak endüstriyel hammaddeler (kuvarsit, kireçtaşı, mermer) ve metalik madenler (demir, kurşun-çinko, bakır) olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Bu sahalardan 10'unda endüstriyel hammadde (kuvarsit, mermer, kireç taşı), 4'ünde ise metalik maden (demir, kurşun-çinko, bakır-kurşun-çinko) üretimi yapılmaktadır. Ayrıca 5 metalik maden sahası(demir-bakır) henüz işletilmemekle birlikte potansiyel taşımaktadır.

Kozan ilçesi, endüstriyel hammadde açısından zengin bir potansiyele sahiptir. İlçede hâlihazırda beş adet kuvarsit, iki mermer ve üç kireç taşı ocağı aktif olarak işletilmektedir. Jeolojik açıdan bu sahalar bölgenin jeoloji konusunda işlenildiği üzere, Kambriyen ve Erken Tersiyer yaşlı karbonatlı ve kırıntılı kayaçlardan oluşan Görbiyes Dağı Birliği içinde değerlendirilmektedir (Şekil 3.2 ve Özgül 1976). Bu bölgede yer alan ocaklardaki kireç taşı işletmeleri, taş kırma ve kum eleme faaliyetleriyle öne çıkmaktadır. Özellikle Kayhan Köyü yakınlarında yer alan kalker ocağında üretilen agregalar; belediyeler, kamu kurumları ve beton santrallerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Diğer iki kalker ocağı ise Karabuza ve Ay Hasanlı bölgelerinde yer almakta olup, burada üretilen kum ve taş malzemeler özellikle inşaat sektöründe kullanılmaktadır. Bu sahalarda kırma kum, mıcır, taş, temel dolgu malzemesi ve çeşitli agrega türleri üretilmektedir.

Fotoğraf 5.8 Kozan Kuvars Kumu Maden İşleme Alanı

Demir yatakları, Feke ilçesi sınırına doğru uzanan İnnik Tepe, Yanalerik, Çelenuşağı ve Kabaktepe çevresinde yer almaktadır. Aladağ, Yahyalı ve Kozan'ın

sınırlarının kesiştiği bölgede ise önemli krom rezervleri olduğu analaşılmaktadır. Kurşun-bakır yatakları ise ilçenin kuzeydoğusunda, özellikle Feke sınırına yakın sahalarda ve Horozum bölgesinde yoğunlaşmaktadır (Şekil 5.27).

Maden Tetkik ve Arama (MTA) Genel Müdürlüğü'nün Yanalerik ve İnniktepe bölgelerine yönelik etüt raporlarına göre, ilçede önemli bir demir cevheri potansiyeli bulunmaktadır. İnniktepe Demir Yatağı'nda tespit edilen yaklaşık 600 bin ton rezerv ve yüksek demir tenörü, cevherin ekonomik açıdan işletilebilir olduğunu göstermektedir (Şahin, 1979). Yanalerik çevresinde yer alan AR:68814 no'lu ruhsat sahasında yapılan incelemelerde, Paleozoyik ve Kuvaterner birimlerinde demir cevheri mostralarının sınırlı yoğunlukta ve ince tabakalar halinde bulunduğu tespit edilmiştir (Tatar,2000:1). Benzer şekilde Horzum sahasında 2014–2016 yılları arasında çıkarılan 75 bin ton çinko cevheri ve bu üretimin yaklaşık 25 milyon dolar ekonomik katkı yaratması, bölgedeki metal madenciliğinin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca yapılan sondaj çalışmalarıyla bu sahada %30 tenörlü 450 bin ton kurşun-çinko rezervinin varlığı belirlenmiştir Kurmel Group (2024). Mevcut rezervlerin geliştirilmesi ve yeni yatakların tespiti için kapsamlı jeolojik ve ekonomik çalışmalar yapılması bölge ekonomisinde madencilik sektörünün gelişimi için oldukça önemli görülmektedir.

Kurşun ve Çinko üretiminde Horzum sahası öne çıkmaktadır. Jeolojik olarak Kambriyen ve Erken Tersiyer yaşlı karbonatli ve kırıntılı kayaçlardan oluşan Geyik Dağı Birlikleri ile paralellik göstermektedir. (Şekil 3.2). Bu bölge özellikle çinko üretimi konusunda uzun bir geçmişi olan alanlarından biridir (Fotoğraf 6.8)**.** 1970'li yıllardan itibaren Adana Madencilik A.Ş. tarafından işletilen sahada, ilk yıllarda doğrudan satılabilir yüksek tenörlü çinko cevheri üretilmiştir. 1985 yılında ise flotasyon tesisi kurulmuştur. 1997 yılına kadar sülfürlü cevher işlenmiş ve üretim dönem dönem devam etmiştir. Bu saha, Kozan-Feke karayolunun doğusunda, Horzum Yaylası'nın 3 km kuzeybatısında yer almaktadır. 2012 yılından itibaren yeni sahaların açılmasıyla üretim faaliyetleri artmıştır. Günümüzde Horzum ve Pınargözü sahalarında üretim sürmektedir. 2013 yılında Horzum sahasında yaklaşık 20 bin ton karbonat çinko ve 2.bin ton sülfürlü çinko cevheri üretilmiştir. (Kurmel Group, 2024). Bu cevher, Kozan'daki ocaklardan Adana'daki kırma-eleme tesisine taşınmakta, ardından Mersin Limanı'ndan başta İran olmak üzere çeşitli ülkelere ihraç edilmektedir.

Metalojeni haritasına göre, bölgede zengin krom yatakları bulunmaktadır. Özellikle Aladağ ve Yahyalı sınırlarına yakın kesimlerde bu yataklar oldukça yoğundur. Ancak ilçe sınırları içerisinde aktif olarak işletilen krom madeni bulunmamaktadır. İlçede krom ocaklarını işleten madencilik firmaları, daha çok Aladağ ilçesindeki sahalarda faaliyet göstermektedir. Bu bölgeyle bağlantıyı güçlendirecek olan Mansurlu yolunun tamamlanması, madencilik faaliyetlerinin ilçede daha da gelişmesini mümkün kılacak önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Kuvarsitler ve silis kumu, bölgenin diğer önemli madenleri arasında yer almaktadır. Horzum ve Çulluuşağı arasında kalan bölgede yatakları bulunmaktadır. Bu bölgenin kuvars kumu ve kuvarsit yatakları, %95'in üzerindeki yüksek saflık oranı ve 150 milyon tonu aşan rezerv miktarıyla bölgenin en önemli endüstriyel hammadde kaynakları arasında yer almaktadır. Bu üretim cam sanayisine yönelik bölgenin potansiyelini net biçimde ortaya koymaktadır. Buradaki madenlerin kısmı çıkarılan sahadaki tesislerde bir kısmı da Tavşantepe Mahallesi'ndeki kırma ve eleme tesisinde boyutlandırılmakta, ardından Tarsus'taki Şişecam tesisine sevk edilmektedir. Silis kumu, fiziksel dayanıklılığı ve kimyasal stabilitesi sayesinde cam üretimi, döküm sanayi, yüzey temizliği, kumlama, inşaat malzemeleri ve kimya endüstrisi gibi pek çok sektörde yaygın olarak kullanılmaktadır (MTA, 2023). Bu hammaddeyi işleyecek cam sanayi sinin olmaması katma değerin çevre illere taşınmasına yol açmaktadır. Bu durum bölge ekonomisinde kayıplara neden olmaktadır. Bu durum, Doğan (2023)'ın "doğal kaynakların kaynağında işlenerek ekonomik faydanın yerelde tutulması" gereğine yönelik vurgusuyla çelişmektedir.

MTA tarafından yayımlanan 9798 no'lu jeolojik etüt raporuna göre, ilçeye bağlı Gedikli, Orçan köyleri ile Bacaklı ve Akkaya çevresinde kömür potansiyeli tespit edilmiştir. Özellikle Kozan-Bacaklı sahasında toplam 102.000 ton linyit rezervi belirlenmiştir (MTA, 2010). Ancak bölgede tektonik hareketlerin yoğun olması, kömür damarlarının yapısında önemli deformasyonlara yol açmıştır. Bu nedenle Bacaklı ve Akkaya yörelerindeki kömürler ekonomik olarak işletilememektedir. Gedikli ve Orçan'daki kömürler ise düşük kalori değerleri nedeniyle verimsiz kabul edilmektedir. MTA raporlarında, bu tektonik deformasyonların kömür işletme maliyetlerini artırdığı belirtilmiştir. Yine de bu kaynakların, yerel ölçekte enerji ihtiyacını karşılamada sınırlı da olsa kullanılabileceği düşünülmektedir (Yaşar, 1995).

Kozan'ın kuzeyinde yer alan dağlık ve engebeli arazi yapısı, birçok konuda çeşitli olumsuzlukları barındırsa da maden çeşitliliği açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Çalışma ve literatür bulguları, maden yataklarının özellikle Paleozoyik yaşlı kayaçlar üzerinde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bölgede demir, kurşun-çinko, bakır, kuvarsit, mermer ve kireçtaşı yatakları bulunmaktadır (Şekil 3.3 ve Şekil 5.27). Bu kaynakların bölge yararına etkin bir şekilde değerlendirilmesi, ilçenin ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Özellikle tarım alanlarının sınırlı olduğu bu bölgelerde maden kaynaklarının işletilmesi; gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltma ve bölgesel kalkınmışlık farklarını giderme açısından önemli bir fırsat oluşturmaktadır.

5.1.2.5. Sanayi Faaliyetleri

5.1.2.5.(1) Cumhuriyet Öncesinde Sanayi

Kozan'da sanayi faaliyetlerinin tarihsel gelişimi, bölgenin tarıma ve hayvancılığa dayalı ekonomik yapısı ile yakından ilişkilidir. XVI. yüzyılda Sis Sancağı olarak bilinen Kozan ve çevresinde ekonomik hayat esas olarak ziraat ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Bu dönemde köylerde yetiştirilen ürünler, Sis kasabasına getirilerek un, pamuk, iplik, keçe gibi temel ihtiyaç maddelerine dönüştürülüp ticareti yapılmaktaydı. Bu durum, geçmişte imal edilen ürünlerin üretiminde tarım ve hayvancılığın ekonomideki belirleyici rolünü ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca dericiliğe yönelik tabakhanelerin varlığı ile boya, şarap ve cam gibi ürünlerin küçük ölçekli imalatı ve zanaat faaliyetleri, sanayileşmenin ilk adımlarını teşkil etmiştir (Halaçoğlu, 2011: 880).

XIX. yüzyılda, Fırka-i İslâhiye sonrasında bölgede sanayiye yönelik ilk yapıların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu döneme ait kayıtlarda; 280 dükkân, 3 mağaza, 9 değirmen, 3 pamuk fabrikası, çeşitli hanlar, masereler (yağhaneler) ve el zanaatlarına yönelik atölyelerin varlığı dikkat çekmektedir (İdikurt, 2011: 100). Irmak Caddesi ile Hazer Sokak'ta yer aldığı bilinen hanlar, ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu bu dönemde insanlar ve hayvanlar için güvenli barınma alanları sağlamıştır. Ticaretin ve zanaat faaliyetlerinin merkezleri olan bu alanlarda; çul ve çuval dokumacılığı, semer yapımı, demir dövme, orak ve bıçak bileme gibi el sanatları icra edilmiştir.

Tarihi geçmişe uzanan, özellikle Kilgen Çayı boyunca yer alan ve bazıları 1990'lara kadar faaliyet gösteren değirmenler, bölgede yetiştirilen tarım ürünlerinin işlenmesinde (un, bulgur vb.) önemli rol oynamıştır. Bu değirmenlerden biri, 418/15 parselde günümüzde restoran olarak kullanılmaktadır. Diğerleri ise Atatürk Parkı'ndaki tarihi köprünün kuzeyinde (275/4 parsel), Çırçıroğlu Tepesi'nin eteklerinde (72/13 parsel), Bektaş Damı'nda (914 parsel) ve Karınca Tepesi'nin eteklerinde (108/14 parsel) yer almaktadır. Günümüzde bu değirmenlerin çoğu âtıl veya harabe durumdadır. Ayrıca Açarmantaş Köyü'nde de bir su değirmeninin bulunduğu görülmüştür. Bu değirmenler ve hanlar, dönemin Kozan ticaretine ve sosyal hayatına önemli ölçüde hareketlilik kazandıran unsurlar olmuştur.

5.1.2.5.(2) Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme

Cumhuriyet'in ilanından itibaren Kozan'daki sanayi faaliyetleri, nüfus ve mekânsal gelişime paralel olarak çeşitlenmiş ve belirli sektörlerde yoğunlaşmıştır. Üzeyir Aslanhan'nın verdiği bilgilere göre ilk yıllarda zeytinyağı üretiminde kullanılan altı tane masere (yağhane) bulunmaktadır. Bu tesislerden 3 tanesi gelişerek günümüze ulaşmış şehir içinden organize sanayi bölgesine taşınmıştır. Modern üretim teknikleriyle tecrübelerini birleştirerek bölgedeki zeytinyağı üretiminin gelişmesini sağlamışlardır. Yem fabrikası, pamuk işleme ve çırçır tesisleri 1980'lere kadar şehir içinde faaliyet göstermiş sonraları kapanmıştır (Tetik,1993). Dokumacılık, geleneksel tezgâhlarda

sürdürülmüş ancak sanayi ölçeğine ulaşamamıştır. Günümüzd Irmak caddesi üzerinde dokumacılar sokağından geleneksel kilim dokumacılığı yapan iki atölye bulunmaktadır.

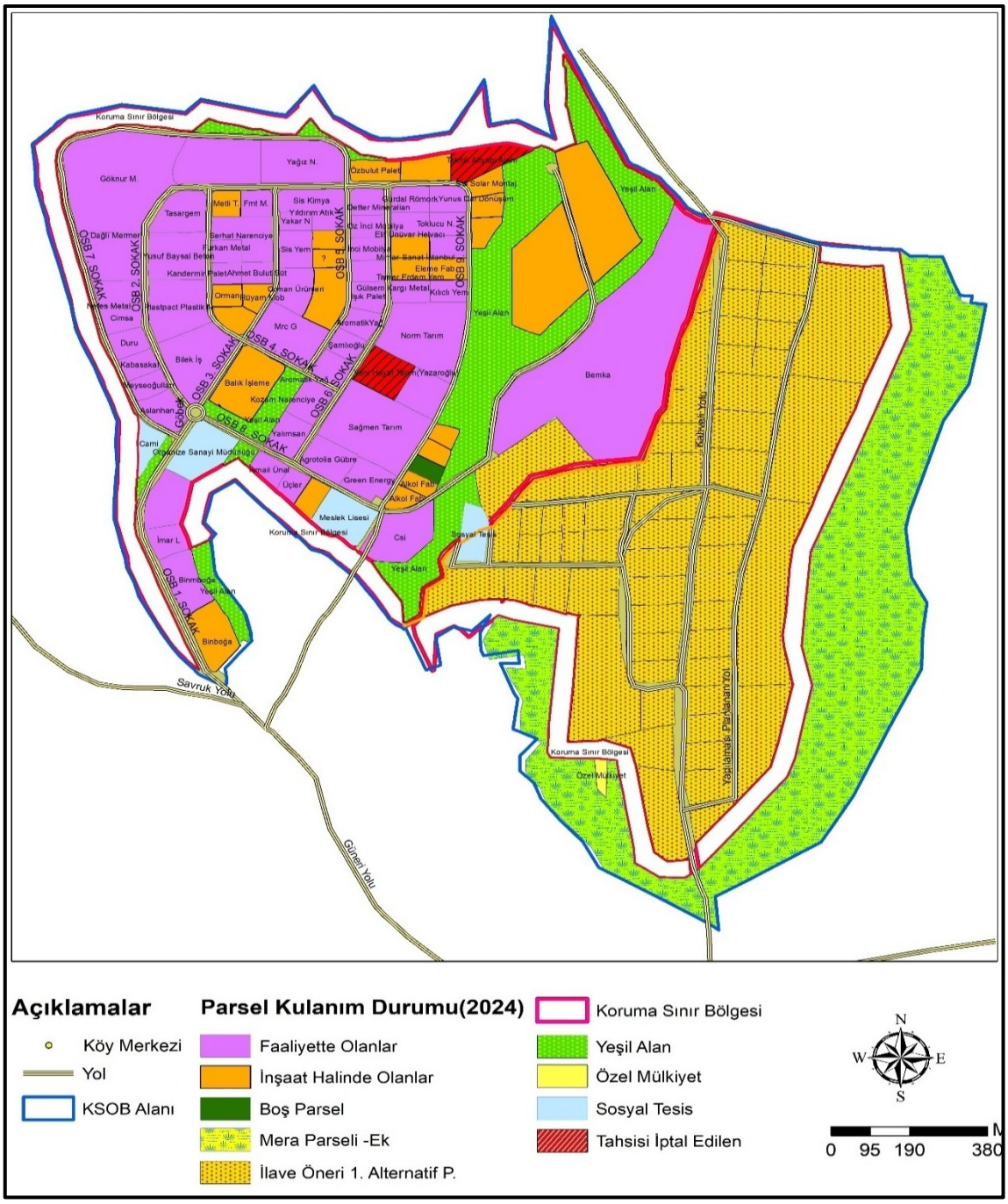
İlçede ayrıca çömlekçilik, demir dövme, orak, tırpan, bıçak gibi demirden yapılan aletlerin üretildiği atölyeler tarihi dönemlerden beri varlığını sürdürmüştür. Üretimin insan ve hayvan gücüne dayalı olduğu dönemlerde tarımsal üretimin devamlılığı için bu zanaat faaliyeti büyük önem taşımaktadır. Bakırcılık ve kalaycılık gibi zanaatlar ise günümüzde sınırlı da olsa devam etmektedir. Kozan Belediyesi ve Ticaret Odası bu tür geleneksel üretim faaliyetlerinin korunması ve turistik ürünlere dönüştürülmesi için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Özellikle Tapan bıçakları ve çömlekçiliğin yaşatılması ve hediyelik eşyalara dönüştürülmesi konularında çalışmaları bulunmaktadır.

Sanayi sektöründe mekânsal dönüşüm 1974-1995 sonrası küçük tamir atölyelerinin birleşmesiyle kurulmuş olan Küçük Sanayi Sitesi ile başlamıştır. Şehir içinde dağınık bir şekilde faaliyet gösteren küçük tamir atölyelerinin birleşerek daha düzenli bir yapıya kavuşmasını sağlamak ve ana sanayi / yan sanayi ilişkilerini geliştirmek amacıyla Adana yolu üzerinde 325 işyerinin bulunduğu Küçük Sanayi sitesi kurulmuştur (Şekil 5.29). Bu değişme ve gelişmelere bağlı imalata alt yapı oluşturacak sanayi kuruluşlarının büyük bir bölümü Adana karayolu çevresinde toplanmıştır. 2000'li yıllardan itibaren nüfus artışına paralel olarak iş yerlerine talep artmış, 2018 yılında Küçük Sanayi Sitesi'nin kuzeyinde bir özel girişimci tarafından 142 yeni işyerinin inşa edilmesine yol açmıştır (Şekil 5.30). Yine yakınında oto galericiler sitesinin yapımı sürmektedir. Artan talepler oryada yönelmeler olacağını göstermektedir. Kadirli yolu ve Güneri Köyü sanayinin diğer kümelenme gösterdiği yeriler arasındadır. Günümüzde bölgede zeytin ve narenciye işleme, süt ürünleri üretimi, bal paketleme gibi tarıma dayalı sanayi faaliyetleri ağırlıktadır. Bu faaliyetlerin bölgede gelişimi doğrudan bölgenin tarım ürünlerine dayalı hammaddelerin işlenmesi ve pazarlanması ekseninde gelişmektedir. Ayrıca römork ve tarım makineleri üretimi, treyler imalatı gibi sektörler de gelişmektedir. Bu durumda dolaylı olarak tarımsal faaliyetlerle bağlantılı olduğunu göstermektedir.

5.1.2.5.(2).(a). Kozan Organize Sanayi Bölgesi (KSOB)

Kozan'da sanayinin yoğunlaştığı en önemli alan, ilçenin kuzeybatısında, Güneri Köyü Mayalı Kaş mevkiinde yer alan Adana-Kozan Organize Sanayi Bölgesi'dir (KOSB). 21 Nisan 1998 tarihinde 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu çerçevesinde Tarımsal üretime elverişli olmayan 163 hektarlık bir alan üzerine kurulmuştur. 2007 yılında yapımı tamamlanmıştır. (Şekil 5.28). Bilindiği üzere, Organize Sanayi Bölgeleri, uygun görülen alanlarda sanayi faaliyetlerinin planlı, çevreye duyarlı ve altyapı olanaklarıyla desteklenmiş şekilde yürütülmesini hedefleyen, sürdürülebilir kalkınmayı esas alan üretim alanlarıdır. KOSB de bu amaçla, bölgedeki

ekonomik faaliyetleri çeşitlendirmek, sanayiye dayalı kalkınmayı hızlandırmak ve istihdamı artırmak amacıyla kurulmuş; gerekli altyapılarla donatılmıştır.

Şekil 5.28 Kozan Organize Sanayi Bölgesinde Parsel Kullanım Durumu

Kaynak: Kozan Organize Sanayi Müdürlüğü ve Arşivi

KOSB'nin Kozan ilçe merkezine uzaklığı 5 km, Adana şehir merkezine 70 km, Adana Havalimanı'na 87 km, Mersin Limanı'na 140 km, Yumurtalık (BOTAŞ) Limanı'na 90 km ve İskenderun Limanı'na 130 km'dir. (Fotoğraf 5.9). Kozan Organize Sanayi Bölgesi (KOSB), ilçede planlı sanayileşme sürecini başlatmıştır. KOSB bünyesinde narenciye, zeytinyağı, süt ürünleri ve meyve suyu işleme gibi tarıma dayalı sanayi kolları öne çıkmakta; ayrıca metal ürünleri, mobilya, plastik ve kimya vb.

sektörlerinde sınırlı ölçüde çeşitlenme görülmektedir. Arazi çalışmaları ve yerel paydaşlarla yapılan görüşmeler, OSB'nin ilçede üretim kapasitesini artırdığını, istihdam olanaklarını genişlettiğini ve tarım-sanayinin karşılıklı gelişimine katkı oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Kozan'da sanayideki gelişmeler, üretim, tüketim ve dağıtım süreçlerinin karşılıklı etkileşimi üzerinde şekillenmektedir. Bu süreçlerde temel girdiler olan hammadde, enerji, iş gücü, pazar ve teşvikler önemli rol oynamaktadır. İlçenin deniz ve demiryolu ile doğrudan bağlantılarının olmaması, ulusal düzeyde büyük sanayi yatırımlarında geri planda kalmasına neden olmuştur. Mersin Serbest Bölgesi ve Yumurtalık Limanı gibi önemli lojistik merkezlere otoyol bağlantılarının zayıf olması, ayrıca Yahyalı-Kozan karayolunun tamamlanmamış bulunması; sanayi mallarının pazara ulaşımını zorlaştırmakta hem hammadde teminini hem de rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir.

Tablo 5.30 Kozan Organize Sanayi Bölgesinde Parsel Kullanım Şekli

Parsel Kullanım Şekli		Parsel Sayısı	Alan(ha)	Oran (%)
Çalışma Alanı	Faaliyette Olanlar	54	75,3	40,2
	İnşaatı Devam Eden	24	22,4	11,9
	Tahsisi İptal Edilen	2	2,4	1,3
	Boş Parsel	1	0,4	0,2
Ortak Sosyal Kullanım		4	4,5	2,4
Ulaşım		-	21,9	11,7
Yeşil Alan		-	21,6	11,5
Özel Mülkiyet		-	0,2	0,1
Koruma Sınır Bölgesi		-	38,8	20,7
Toplam		85	**187,5**	100,0
Mera Parseli		-	43,8	14,3
İlave Öneri 1. Alternatif		67	75,8	24,7
Genel Toplam		152	**307,1**	**100,0**

Kaynak: Kozan Organize Sanayi Müdürlüğü ve Arşivi ve Şekil 5.28 'den yararlanılmıştır (2023)

Kozan Organize Sanayi Bölgesinde toplam 187,5 hektarlık mevcut alanın %54'ü sanayi parsellerine (81 parsel), %12'si yol ve otoparklara, %21'i sağlık koruma bandına, %12'si yeşil alanlara, %3'ü sosyal tesislere (idari, eğitim, spor, ibadet ve teknik altyapı), %1'i ise diğer alanlara ayrılmıştır. Sanayi parsellerinin %92'si doludur; bu parsellerin %64'ü faaliyette, %28'inde inşaat çalışmaları devam etmektedir (Tablo 5.30). Bu durum, KOSB'nin aktif bir sanayi bölgesi olarak yüksek talep gördüğünü ortaya koymaktadır. Farklı sektörlerden 45 firma, KOSB'de yer almak için başvuruda bulunmuş olup, bu talebi karşılamak amacıyla yaklaşık 120 hektarlık ek bir genişleme planlanmaktadır. Bu planlamalarla mevcut sanayi alanının %39 oranında artırılması öngörülmektedir (Şekil 5.28). Genel olarak KOSB'de aktif parsel yoğunluğu ve genişleme planları, sanayi faaliyetlerinin ilçede gelişmekte olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.31 Kozan OSB'de Firmaların Sektörel Dağılımları

Kozan OSB'de Sektörlere Göre Mevcut Firmalar		Firma Sayısı	Genel Toplam	Oran (%)	Daimi İstihdam (Kişi)	Mevsimlik İstihdam (Kişi)
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	Mermer İşleme	1	2	4	11	-
	Maden İsl.Tes.(Demir oksit)	1			1	-
Gıda	Narenciye ve Tarım Ürünleri Paketleme	10	21	44	48	130
	Zeytin Yağı İşleme	6			9	20
	Gıda (Süt,Zeytin,Helva, Reçel, Meyve Suyu)	3			77	-
	Yem Sanayi	1			14	-
	Alkol Üretim	1				-
Metal Ürünleri	Fibro Mer. Oluşan Butik Ürün	1	6	13	6	-
	Çinko ve Trapez Üretimi	1			9	-
	PVC ve Demir İşleme-Doğrama	2			22	-
	Akümülatör ve Kursun	1			5	-
	Tel ve Tel Ürünleri ve Çit Direği	1			10	-
Orman ve Mobilya	Hazır Kapı	1	6	13	-	-
	Mobilya Üretim	3			15	-
	Orman Ürünleri	2			19	-
Taş ve Toprak (İnşaat)	İnş. Elemanları ve Yutong	2	4	8	856	-
	Hazır Beton	2			11	-
Makine	Römork ve Tarım Aletleri	1	1	2	15	-
Motorlu Taşıt	Treyler ve Yarı Treyler	1	1	2	-	-
Kimya ve Plastik	Plastik Kasa İmalatı	1	6	13	10	-
	Plastik Boru İmalatı	1			4	
	Tıbbi Ve Aromatik Bit. Yağ Üretimi.	2			-	-
	Organik Gübre İmalatı	1			-	-
	Yapı Kimyasalları Üretimi	1			4	-
Elektirik Üretim ve Dağıtım	Biyomas(Organik Atık)	1	1	2	-	-
Toplam		**48**	**48**	**100**	**1.131**	**150**

Kaynak: Kozan Organize Sanayi Müdürlüğü ve Arşivi (2023)

Kozan Organize Sanayi Bölgesi'ndeki (KOSB) firmalar, genel olarak sekiz farklı sektörde faaliyet göstermektedir. Bu firmaların büyük bölümü; Gıda, Metal Ürünleri, Orman Ürünleri ve Mobilya ile İnşaat ve Yapı Malzemeleri sektörlerinde yoğunlaşmıştır KOSB'de hâlihazırda 1000'den fazla kişi istihdam edilmektedir (Tablo 5.31)Toplam 48 firmanın yer aldığı sanayi bölgesinde, firmaların %44'ü (21 firma) Gıda sektöründe faaliyet göstermektedir. Özellikle narenciye, süt, zeytin ve meyve suyu gibi ürünlerin işlenmesine yönelik sanayi, bölgedeki tarım ekonomisi ile doğrudan

ilişkilidir. Narenciyenin kış aylarında toplanması, paketlenmesi, taşınması yoğun mevsimlik iş gücü ihtiyacı doğurmaktadır. 2023 yılı üretim miktarı olan 352.973 ton narenciye üretimi dikkate alındığında, büyük bir iş gücü ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Tablo 5.17). Bu durum, bölgedeki tarım sanayisinin hem ekonomik büyüklüğünü hem de istihdam üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca, zeytinyağı, süt ürünleri ve yem üretimi gibi sanayi faaliyetler de bölgede bölge ürünlerine katma değer katan ve istihdam yaratan diğer alanlardır.

Sanayi bölgesindeki diğer önemli sektörler; %13'er oranla faaliyet gösteren metal ürünleri, orman ürünleri ve mobilya ile kimya ve plastik sanayileridir. Bu sektörlerde sırasıyla 42, 34 ve 18 kişi sürekli istihdam edilmektedir. İnşaat ve yapı malzemeleri sektörü ise 4 firma ile %8'lik paya sahip olup, 867 kişilik daimî istihdam sağlamaktadır. Verilere göre sanayi içinde en fazla daimî istihdam yaratan sektör inşaat ve yapı malzemeleri alanıdır. Bu rakamın yüksekliği sektörün mevsimlik olmamasından kaynaklanmaktadır.

Makine imalatı, motorlu taşıtlar ve elektrik enerjisi üretim-dağıtımı sektörlerinde ise birer firma faaliyet göstermekte olup, bu alanlardaki istihdam verileri sınırlıdır. Buna rağmen, bu firmalar (örneğin Gördal Römork, Yalımsan Treyler ve Bemka Enerji), sanayi bölgesinin sektörel çeşitliliğini artırmaktadır. Ayrıca madencilik ve taş ocakçılığı sektörlerinde faaliyet gösteren iki firma, toplam istihdamın %4'lük bir bölümünü oluşturmaktadır (Tablo 5.31). KOSB'nin doğusunda planlanan 120 hektarlık yeni gelişme alanının eklenmesiyle, sanayi bölgesinin toplam yüzölçümünün 187 hektardan 307 hektara ulaşması beklenmektedir. Bu genişleme ile toplam firma sayısının 48'den 95'e yükselmesi ve mevcut 1.380 kişilik istihdama ek olarak 3.105 kişilik yeni istihdam yaratılması öngörülmektedir. Genişleme kapsamında özellikle tekstil ve enerji sektörlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Tekstil sektöründe konfeksiyon ve iplik dokuma yatırımlarıyla 810 kişilik; yenilenebilir enerji ve biyokütle projeleriyle enerji sektöründe ise 830 kişilik istihdam planlanmaktadır. Ayrıca metal ürünleri alanında faaliyet gösterecek üç firmanın toplamda 280 kişilik istihdam hedefi bulunmaktadır. Gıda sektörüne yönelik olarak 11 firmanın, 9 farklı alt alanda yatırım talebi mevcuttur (Tablo 5.32).

Veriler, mevcut 187 hektarlık alanda sanayi parsellerinin yaklaşık %92 oranında dolduğunu ve talebin arttığını göstermektedir. Yaklaşık 120 hektarlık genişleme projesi tamamlandığında, sanayi parseli sayısının %79 oranında artması, firma sayısının iki katına çıkarak 95'e ulaşması ve istihdamın toplamda 4.500 kişiye yükselmesi beklenmektedir. Bu durum, Organize Sanayi Bölgesi'nin Kozan'ın kalkınmasında güçlü bir lokomotif işlevi üstleneceğine işaret etmektedir.

Tablo 5.32 Kozan OSB'de Yer Talebinde Bulunan Firmaların Sektörel Dağılımları

Firma Sayısı ve Öngörülen İstihdam Sayısı		Sayısı			
		Firma	Toplam Firma	Öngörülen İstihdam	Toplam İstihdam
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	Maden işleme ve minarel öğütme paketleme	3	4	80	120
	Kurşun imalatı(işlenmemiş)	1		40	
Gıda	Metanol ve hidrojen üretimi	1	11	350	550
	Narenciye paketleme ve soğuk hava deposu	1		20	
	Meyve sebze kurutma ve paketleme	3		55	
	Salça üretimi	1		10	
	Zeytin atığı(pirina) işleme	1		20	
	Zeytin yağ işleme ve paketleme	1		20	
	Keçiboynuzu pekmezi üretimi	1		30	
	Buğday işleme tesisi	1		30	
	Gıda ve içecek imalatı	1		15	
Metal Ürünleri	PVC ve metal işleme profil doğrama	2	3	200	280
	Alüminyum profil üretimi	1		80	
Giyim-Tekstil	Konfeksiyon ürünleri imalatı	2	3	800	810
	İplik dokuma tesisi	1		10	
Tıbbı Malzeme	Medikal ve ortopedik ürünler ve yedek parça üretimi	1	1	50	50
Orman ve Mobilya	Orman ürünleri	2	5	130	180
	Ahşap işleme, lambiri, parke imalatı	3		50	
Makine	Çelik konst. metal tank, eşanjör üretimi	1	1	50	50
Motorlu Taşıt	Yarı römork ve üst kova üretimi	1	2	20	70
	Elektrikli bisiklet ve motosiklet	1		50	
Kimya ve Plastik	Zirai ilaç üretimi	1	9	10	165
	Ambalaj plastik poşet çöp torbası	4		75	
	Plastik boru ve damlama sulama malzemeleri	2		40	
	Eski lastiklere sırt geçirilmesi (yeniden kaplanması)	1		20	
	Gölgelik file	1		20	
Elektirik Enerjisi Üretim ve Dağıtım	Biyokütleye dayalı enerji üretimi	1	5	20	830
	Çevre bilimleri ile enerji üretimi	1		30	
	Güneş enerji sistemleri bireysel evsel ürünlerin yedek parça üretimi	1		30	
	Rüzgâr türbini, hidrojen ve metanol teknolojisi	2		750	
Toplam		**44**	**44**	**3.105**	**3.105**

Kaynak: Kozan Organize Sanayi Müdürlüğü ve Arşivi (2023)

Ayrıca Kozan ilçesinde faaliyet gösteren firmaları bir kısmı da Adana Sanayi Odası'na kayıtlıdır. Bu odaya kayıtlı 16 firmanın sektörel dağılımı ile istihdam verileri de bölgedeki sanayi yapısının büyük ölçüde tarım ve hayvancılıkla bağlantılı olduğunu göstermektedir (Tablo 5.33). Bu firmalar toplamda 513 kişiye istihdam sağlamakta olup, özellikle tarım ve gıdaya dayalı sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Söz konusu firmalardan 8'i tarım ürünlerinin işlenmesi alanında faaliyet göstermekte, katkısız ve konsantre meyve-sebze suyu üretimi (97 kişi), süt ürünleri imalatı (130 kişi) ve yem

üretimi gibi alanlarda toplamda 286 kişiye iş olanağı sağlanmaktadır. Bu durum buradaki verilerde de tarımın sanayileşme üzerindeki ve ilçedeki ağırlığını ortaya koymaktadır.

Tablo 5.33 ASO'ya Kayıtlı Firmaların Sektörel Dağılımı ve İstihdam Sayısı

Sektörlere Göre Firmalar		Firma Sayısı	İstihdam Sayısı
Gıda İmalatı	Sebze ve meyve suları imalatı (şalgam, portakal vb.)	2	97
	Süt ve süt ürünleri imalatı (peynir, lor, tereyağ, yoğurt vb)	3	130
	Tahılların öğütülmesi ve un imalatı	2	47
	Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı	1	12
Kimya ve Plastik	Temel organik kimyasalların imalatı	1	55
Taşa Toprağa Dayalı İnşaat	Çimentodan, Betondan Karo, Döşeme Taşı, Boru, vb. İnşaat Amaçlı Ürünlerin İmalatı	1	26
	Hazır beton imalatı	2	78
Makine İmalatı	Tarımsal amaçlı römork veya yarı-römork imalatı	1	7
Enerji Üretim Dağıtım	Elektrik enerjisi üretimi	3	61
Toplam		**16**	**513**

Kaynak: Adana Sanayi Odası Kayıtları (2023)

KOSB'de imalat sanayi alanında, tarımsal amaçlı römork üretimi yapan yalnızca bir firma faaliyet göstermekte olup, bu firma sadece 7 kişiye istihdam sağlamaktadır. Buna karşın, küçük sanayi sitesinde bu alanda potansiyel bir gelişim olduğu gözlenmekte, bu durum gelecekteki yatırım ve büyüme açısından fırsatlar barındırmaktadır. İnşaat ve yapı malzemeleri imalatı sektöründe, hazır beton (78 kişi) ve beton ürünleri (26 kişi) üretimi yapan üç firma toplamda 104 kişiye istihdam sağlamaktadır. Bu sektördeki istihdam artışı, ilçede hız kazanan kentleşme sürecinin yarattığı talebin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Enerji üretimi alanında faaliyet gösteren üç firma ise toplamda 61 kişiyi istihdam etmektedir. Söz konusu rakamlar, sektörlerin ilçenin kalkınmasında oynadığı kritik rolü ortaya koymaktadır. Ayrıca, temel organik kimyasallar (hidrokarbonlar, alkoller, asitler, aldehitler) üretimi yapan bir firma, 55 kişilik istihdam kapasitesiyle faaliyet göstermektedir (Tablo 5.33). Buna rağmen kimya sektörü, diğer alanlara kıyasla daha yavaş bir gelişim göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Kozan OSB ve Adana Sanayi Odası'na kayıtlı firmaların sektörel yapısı, tarım ve hayvancılığa dayalı gıda sanayinin ön planda olduğunu ortaya koymaktadır. Tarım ürünlerinin işlenmesi ve süt ürünleri üretimi, en fazla istihdam sağlayan sektörler arasında yer almaktadır. Tarımsal ekipman üretimi, özellikle römork imalatı gibi faaliyetler, bölgenin tarımsal yapısıyla doğrudan ilişkilidir.

Buna karşılık, inşaat ve enerji üretimi gibi sektörlerde firma sayısının sınırlı olduğu, ancak bu alanların gelişim potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Mobilya, kimya ve plastik sanayi ise gerekli altyapı yatırımlarının yapılması durumunda, bölgenin sanayi çeşitliliğine önemli katkılar sağlayabilecek sektörler arasında yer almaktadır.

Fotoğraf 5.9 Kozan Organize Sanayi Bölgesi

5.1.2.5.(2).(b).Kozan Küçük Sanayi Sitesi

Kozan Küçük Sanayi Sitesi, Adana Karayolu üzerinde yer almakta olup, temeli 1974 yılında atılmış ve 1995 yılında hizmete açılmıştır. Yaklaşık 173 dekar alan üzerine kurulmuştur (Fotoğraf 5.10). Site içindeki parsellerin sektörel kullanımı incelendiğinde, işyerlerinin konumları ve kullanım alanları açısından çeşitli sektörler için farklı büyüklükte parsellerin tahsis edildiği görülmektedir. Sanayi sitesinde dükkânlar için toplam 41 dekarlık bir alan ayrılmıştır. Her biri 100 ila 200 m² arasında değişen 330 dükkân, toplamda 330 işyeri oluşturacak şekilde planlanmıştır. Ancak zaman içinde yapılan bölünme veya birleştirme işlemleri sonucu günümüzde sitede 361 ayrı işletme faaliyet göstermektedir. Söz konusu dükkânlar, 17 ayrı ada üzerinde konumlanmakta olup, 9 farklı sektöre hizmet verecek şekilde bölümlendirilmişti (Tablo 5.34 ve Şekli 5.29) Sektöreldağılım kapsamında torna ve tamir sektörüne 6 ada (21.541 m²), elektrik ve akü sektörüne 2 ada (11.058 m²), demir doğrama sektörüne ise 1 ada (4.842 m²) tahsis edilmiştir. Yedek parça, tenekeciler, hızarcılar, marangoz, mobilya ve oto kaporta gibi sektörler için de birer ada ayrıldığı görülmektedir.

Tablo 5.34 Kozan Küçük Sanayi Sitesinde Parsel Kullanımı (2023)

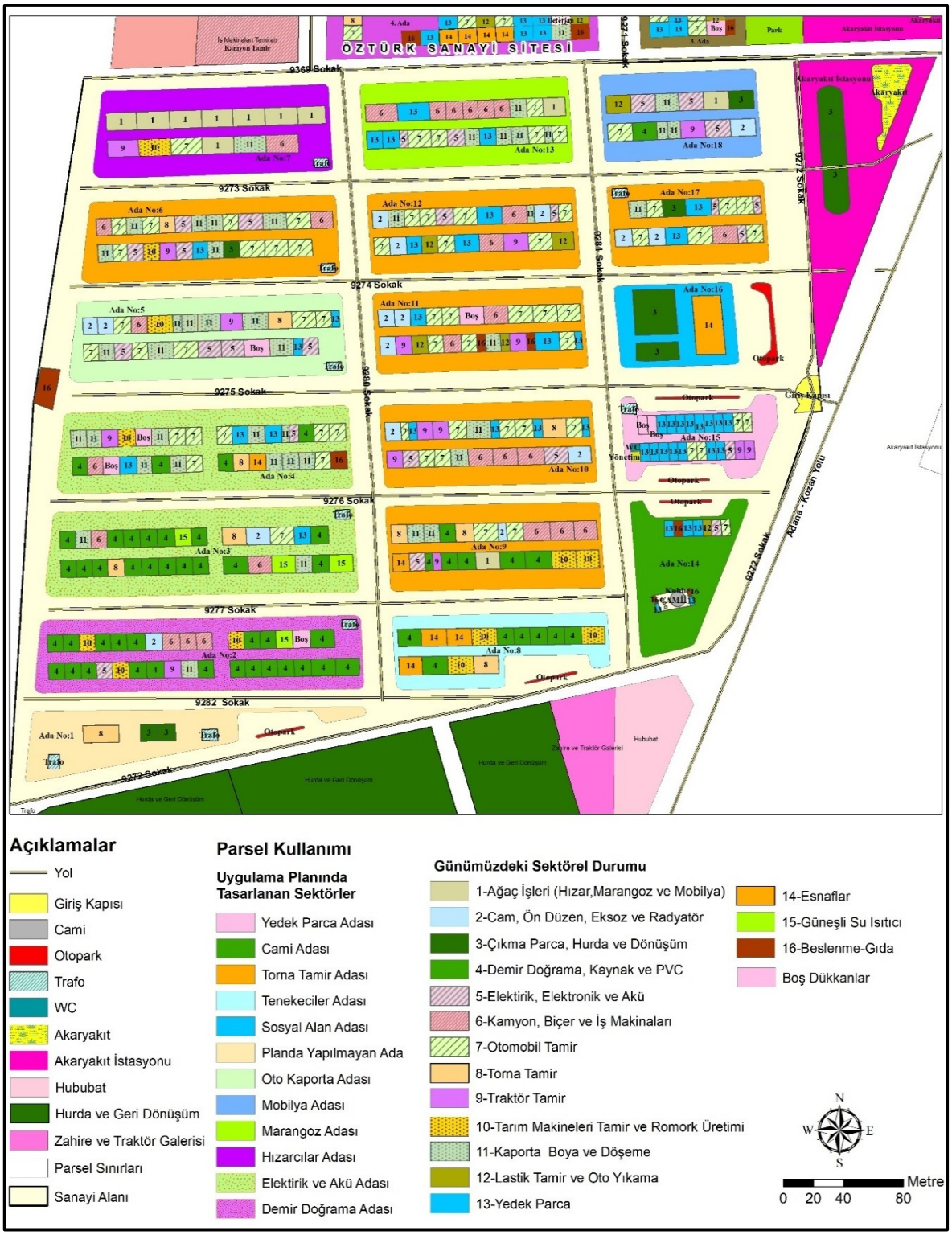
Küçük Sanayi Sitesinde Alan Kullanımı		Sayısı	Toplam (m^2)
Diğer Alanlar	Giriş Kapısı	-	276
	Yola Ayrılan Alanlar	-	63.467
	Otopark	6	470
	Cami ve Çevresi	1	3772
	Trafo	9	450
	Yönetim	1	50
	Diğer Alanlar Toplam	**17**	**68.485**
Adalarda Boş (Sahanlık) Alanlar	Yedek Parça	1	1.656
	Demir Doğrama	1	4.842
	Elektrik ve Akü	2	11.058
	Hızarcılar	1	4.570
	Marangoz	1	3.788
	Mobilya	1	2.950
	Oto Kaporta	1	4.744
	Planda Yapılmayan	1	3.617
	Sosyal Alan	1	1.880
	Tenekeciler	1	2.576
	Torna Tamir	6	21.541
	Adalarda Boşluk Toplamı	**17**	**63.222**
Dükkânların (İşletmelerin) Kullanım Alanı (Tablo5.35)		**361**	**41.422**
Sitenin Genel Toplam			**173.129**

Kaynak: Kaynak: Şekil 5.29'dan üretilmiştir.

Tablo 5.35 Kozan Küçük Sanayi Sitesinde İşletmelerin Sektörel Dağılımı (2023)

Küçük Sanayi Sitesinde Dükkanların (İşletmelerin) Sektörel Dağılımı ve Alan Kullanımı		Sayısı	Toplam (m^2)
Dükkânlar (İşletmeler)	1-Ağaç İşleri (Hızar, Marangoz ve Mobilya)	11	2.014
	2-Cam, Ön Düzen, Egzoz ve Radyatör	16	1.691
	3-Çıkma Parça, Hurda ve Geri Dönüşüm	9	2.654
	4-Demir Doğrama, Kaynak ve PVC	56	6.066
	5-Elektirik, Elektronik ve Akü	25	2.446
	6-Kamyon, Biçer ve İş Makinaları	27	3.569
	7-Otomobil Tamir	64	6.950
	8-Torna Tamir	10	1.336
	9-Traktör Tamir	15	1.616
	10-Tarım Makineleri Tamiri ve Römork Üretimi	12	1.600
	11-Kaporta Boya ve Döşeme	43	4.411
	12-Lastik Tamir ve Oto Yıkama	6	598
	13-Yedek Parça	43	3.441
	14-Esnaflar	6	1.261
	15-Güneş Enerjili Su Isıtıcı	4	502
	16-Beslenme-Gıda	7	544
	Boş Dükkân	7	743
Dükkân Toplamı		**361**	**41.442**

Kaynak: Kaynak: Şekil 5.29'dan üretilmiştir.

Şekil 5.29 Kozan Küçük Sanayi Sitesinde Parsellerin Sektörel Dağılımı (2023)
Kaynak: Küçük Sanayi Kooperatif Başkanlığı- 1/5000 Ölçekli Kozan İmar Planı ve Arazi Gözlemi

Adalardaki dükkânlar ortalama 120 m² büyüklüğünde olup, çoğu işletmenin faaliyetleri için yeterli alan sunmaktadır. Ancak ağır vasıta tamiri veya ağaç doğrama gibi daha geniş alan gerektiren sektörlerde bu alanların yetersiz kaldığı, bu nedenle

işletmelerin yan yana bulunan birden fazla dükkânı birleştirerek faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Site içinde iş yerleri toplam 41,5 dekar (41.422 m²) alan kaplamaktadır. Adalardaki dükkân önlerinde yer alan boş sahanlıkların toplam büyüklüğü ise 63.222 m²'ye ulaşmaktadır. Tablo 5.35 Bu sahanlıkların bir kısmı, işletmeler tarafından sundurma yapılarak araç tamiri veya malzeme depolama amacıyla kullanılmaktadır. Dini hizmetler için ayrılan 14 numaralı ada (3.772 m²) üzerinde 270 m² büyüklüğünde bir cami yer almakta, ancak cami çevresine dört iş yeri inşa edilmiştir. Öte yandan yönetim, eğitim ve sosyal alanlar için planlanan 16 numaralı ada (3.400 m²), günümüzde hurdacılar ve traktör galerileri tarafından kullanılmakta olup planlandığı biçimde değerlendirilememektedir. Ayrıca, site içinde işyerlerine ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla yaklaşık 63.467 m² alan yollara ayrılmış, araç parkı için ise 500 m²'lik bir bölüm otoparka tahsis edilmiştir. Enerji dağıtımının sağlanabilmesi amacıyla siteye 9 adet trafo yerleştirilmiş olup, bu trafolar toplamda 500 m²'lik bir alan kaplamaktadır.

Kozan Küçük Sanayi Sitesi'nde yer alan işletmelerin sektörel dağılımı incelendiğinde, büyük oranda otomotiv sektörüyle ilişkili faaliyetlerin öne çıktığı görülmektedir. Toplam 361 dükkânın bulunduğu sanayi sitesinde işletmeler, ilçenin endüstriyel ve teknik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde farklı uzmanlık alanlarına ayrılmıştır (Tablo 5.35)

Fotoğraf 5.10 Kozan Küçük Sanayi Sitesi

Otomotiv sektörü, sanayi sitesinin en baskın faaliyet alanını oluşturmakta olup, bu kapsamda araç bakım, onarım ve tamir hizmeti sunan işletmeler 64 dükkânda (6.950 m²) faaliyet göstermektedir. Bu temel hizmet alanını tamamlayıcı nitelikte kaporta, boya ve döşeme işleri ile yedek parça satışı yapan işletmeler de dikkat çekmektedir. Her iki sektörde de 43'er dükkân bulunmakta olup, sırasıyla 4.411 m² ve 3.441 m²'lik alanlar kullanılmaktadır. Bu durum, Kozan Küçük Sanayi Sitesi'nin ağırlıklı olarak otomotiv

sektörüne bağlı olarak geliştiğini ortaya koymaktadır. Otomotiv dışındaki sektörlerde ise demir doğrama, kaynak ve PVC doğrama işleri öne çıkmaktadır. İnşaat ve metal sanayiyle doğrudan ilişkili bu alanda 56 dükkân (6.066 m²) aktif olarak faaliyet göstermektedir. Özellikle ilçede artan yapılaşma, bu sektöre olan talebi önemli ölçüde artırmaktadır. İlçedeki Endüstri Meslek Lisesi'nin metal işleri, mobilya, elektirik vb. bölümlerinin sağladığı nitelikli iş gücü de yerel sanayinin gelişimine katkısının olduğu göstermektedir. Sanayi sitesi içindeki işletmelerin çoğu sınırlı sermayeye sahip olup, büyük ölçekli sanayiye dönüşüm gerçekleştirememektedir.

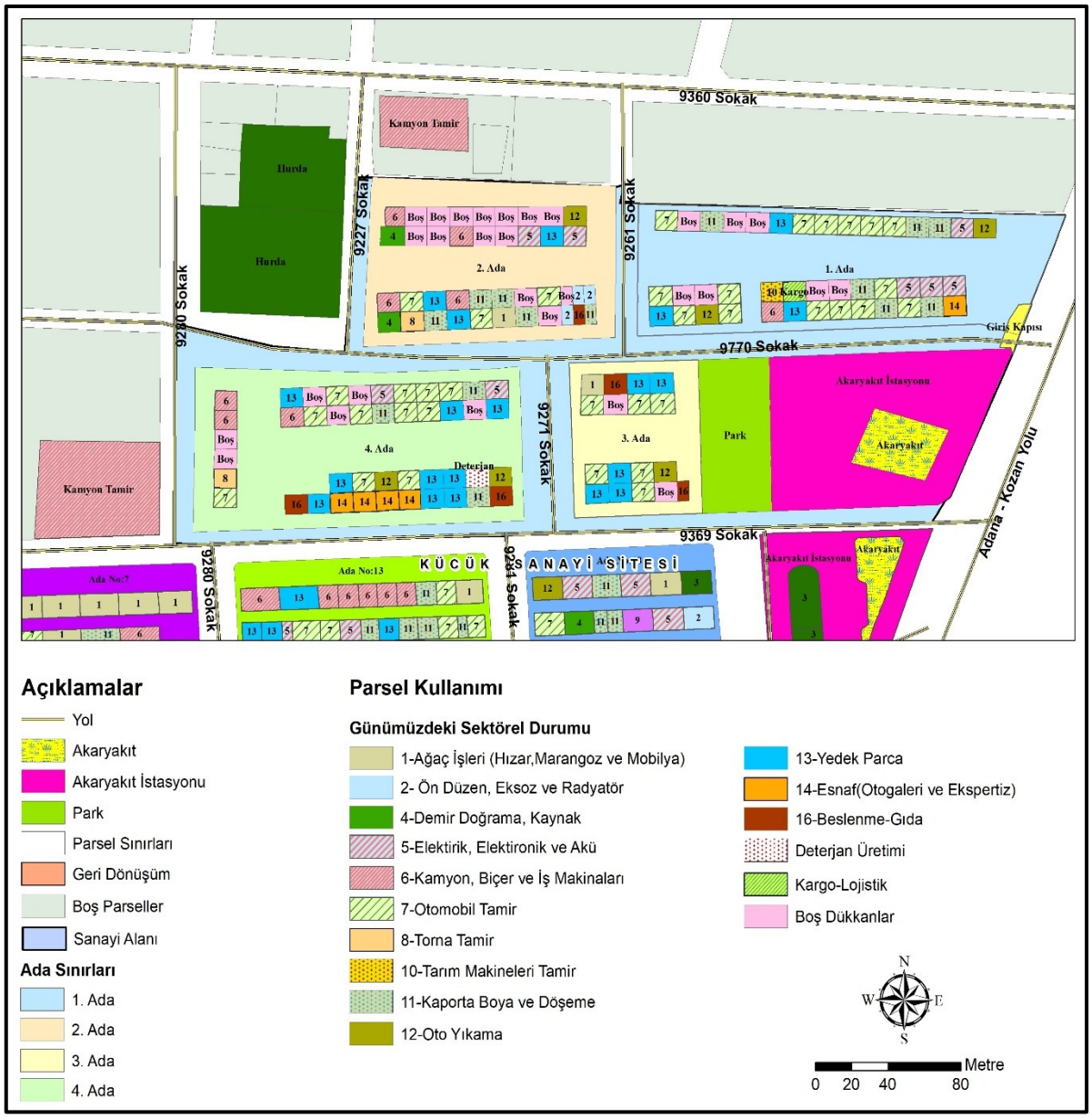
Tarıma dayalı yerel ekonominin ihtiyaçlarını karşılayan sektörler de burada yer bulmuştur. Traktör ve torna tamiri yapan toplam 25 dükkân (2.952 m²), kamyon, biçerdöver ve iş makineleri tamiri yapılan 27 dükkân (3.569 m²) ve tarım makineleri tamiri ile römork üretimi yapan 12 dükkân (1.600 m²), tarımsal üretime dayalı ilçe ekonomisini desteklemektedir. Bunun yanı sıra, elektrik, elektronik ve akü hizmetleri sunan 25 dükkân (2.446 m²), araçların elektrik ve enerji ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Çıkma parça, hurda ve dönüşüm sektöründe faaliyet gösteren 9 dükkân (2.654 m²) ise hurdaya ayrılmış araçların parçalarını ekonomiye kazandırarak hem maliyet avantajı yaratmakta hem de çevre kirliliğini azaltmaya yönelik katkıda bulunmaktadır. Ağaç işleri sektöründe 11 dükkân (2.014 m²) yer almakta olup, bunların 7'si bir arada tek bir işletme tarafından kullanılmaktadır. Diğer dükkânlarda ise daha küçük ölçekte marangozluk ve mobilya üretimi yapılmaktadır. Solar su ısıtıcısı üretimi ve satışı yapan 4 dükkân (502 m²) çevre dostu enerji çözümleri sunmakta; ayrıca 7 dükkân (544 m²) yeme-içme hizmetleri sağlayarak çalışanların temel sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Genel olarak Kozan Küçük Sanayi Sitesi'nin sektörel açıdan otomotiv sektörüne yöneldiği, buna bağlı tamamlayıcı hizmetlerle desteklendiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, mobilyacılar ve ağır vasıta tamircileri gibi bazı sektörler için ayrılan alanların yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu durum, mevcut mekânsal planlamaların her sektöre eşit düzeyde uygunluk göstermediğini ortaya koymaktadır. Geleceğe dönük sektörel planlamalarda, işletmelerin işlevselliğini artırmak amacıyla alan tahsisi ve düzenlemelerin, sektörlerin büyüklüğü ve ihtiyaçları doğrultusunda yapılandırılması önem arz etmektedir.

5.1.2.5.(2).(c). Kozan Özel Öztürk Sanayi Sitesi

İlçede sanayinin gelişmesine bağlı olarak sanayi alanları genişlemektedir. Bu nedenle Küçük Sanayi Sitesinin yanında 2021 yılında 46 dekarlık bir alan üzerine Öztürk Sanayi Sitesi kurulmuştur (Fotoğraf 5.11). Yine artan ihtiyaçlar bitişik parsellerde 9 dekarlık bir arazi, özellikle geri dönüşüm ve kamyon tamircileri tarafından kullanıldığını göstermektedir. Güneyinde de galericiler sitesi yapılmaktadır. Çevresinde ki diğer parseller tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Tarım alanlarına doğru sanayileşme devam etmektedir. Bu sanayi sitesinin 23 dekarlık kısmında ortalama 100 m² büyüklüğe sahip 142 adet dükkân yer almakta, bitişik parsellerde ise 4 işletme daha

faaliyet göstermektedir. Planlamaya göre, 2,5 dekar yeşil alana, yaklaşık 7 dekar alan akaryakıt istasyonuna ayrılmıştır. 22 dekar alanda ise dükkân dışı boşluklar ve yollar oluşturulmuştur (Tablo 5.36).

Şekil 5.30 Kozan Öztürk Sanayi Sitesinde Parsellerin Sektörel Dağılımı (2023)

Kaynak: Kozan Öztürk Sanayi Başkanlığı- 1/5000 Ölçekli Kozan İmar Planı ve Arazi Gözlemi

Kozan Öztürk Sanayi Sitesi'nde 142 adet iş yeri 14 dekarlık bir alan kullanmaktadır. İşletmelerin sektörel dağılımını incelediğimizde bu sitede de faaliyetlerin otomotiv ve ilgili sektörlere odaklandığı görülmektedir. Özellikle otomobil tamiri sektöründe 35 işletme bulunmaktadır. Bu rakam sektörün sanayi sitesindeki ağırlığını açıkça göstermektedir. Bu sektörü; yedek parça satışı (20 işletme), kaporta, boya ve döşeme (14 işletme), elektrik, elektronik ve akü (8 işletme) ile kamyon, biçer ve iş makineleri tamiri (8 işletme) gibi destekleyici faaliyet alanları takip etmektedir

(Tablo 5.37). Bu durum, Öztürk Sanayi Sitesi'nin de büyük ölçüde otomotiv sektörü ekseninde şekillendiğini göstermektedir.

Tablo 5.36 Kozan Öztürk Sanayi Sitesinde Parsel Kullanımı (2023)

Öztürk Sanayi Sitesi ve Çevresinde Alan Kullanımı		Sayısı	Alan(m^2)
Giriş Kapısı		-	153
Akaryakıt		-	7.365
Park		-	2.465
Dükkân Dışı Boşluklar	1. Ada	-	6,925
	2. Ada	-	5,329
	3. Ada	-	2,796
	4. Ada	-	7,286
Dükkânlar (Tablo 5.37)		**142**	**14.094**
Toplam			**46.413**
Çevrede Kamyon Tamircileri		2	3.718
Çevrede Hurda ve Dönüşüm		2	5.382
Boş Parsel (Diğer Alanlar)		-	78.039
Genel Toplam			**133.552**

Kaynak: Şekil 5.30' dan üretilmiştir.

Tablo 5.37 Kozan Öztürk Sanayi Sitesinde İşletmelerin Sektörel Dağılımı (2023)

Öztürk Sanayi Sitesinde İşletmelerin Sektörel Dağılımı		Sayısı	Alan(m^2)
Dükkânlar	1-Ağaç İşleri (Hızar, Marangoz ve Mobilya)	**2**	210
	2- Ön Düzen, Egzoz ve Radyatör	**3**	154
	4-Demir Doğrama, Kaynak	**2**	212
	5-Elektirik, Elektronik ve Akü	**8**	813
	6-Kamyon, Biçer ve İş Makinaları	**8**	791
	7-Otomobil Tamir	**35**	3.543
	8-Torna Tamir	**2**	207
	10-Tarım Makineleri Tamiri	**1**	99
	11-Kaporta Boya ve Döşeme	**14**	1.368
	12-Oto Yıkama	**6**	609
	13-Yedek Parça	**20**	2.056
	14-Esnaf (Oto Galeri ve Ekspertiz)	**5**	512
	16-Beslenme-Gıda	**5**	422
	Kargo-Lojistik	**1**	104
	Deterjan Üretimi	**1**	102
	Boş Dükkânlar	**29**	2.892
Toplam		**142**	**14,094**

Kaynak: Şekil 5.30' dan üretilmiştir.

Otomotiv dışındaki sektörler arasında demir doğrama ve kaynak işleri (2 işletme), torna tamiri (2 işletme), tarım makineleri tamiri (1 işletme) ve ağaç işleri (2 işletme) gibi üretim odaklı faaliyetler yer almaktadır. Bununla birlikte, dolaylı olarak otomotiv sektörüne hizmet eden oto yıkama (6 işletme), oto galeri ve ekspertiz gibi esnaflar (5 işletme) da bulunmaktadır. Ayrıca, geri dönüşüm ve atık yönetimi kapsamında faaliyet gösteren çıkma parça ve hurda işletmeleri de sanayi sitesinde yer almaktadır. Sanayi sitesinde daha sınırlı ölçekte temsil edilen sektörler arasında beslenme-gıda (5 işletme), kargo-lojistik (1 işletme) ve deterjan üretimi (1 işletme) gibi hizmetler yer almakta olup, bu alanlar daha çok çalışanların günlük ihtiyaçlarına cevap vermeye yöneliktir. Çalışmanın yapıldığı gün itibariyle sanayi sitesinde 29 adet dükkân boştur. Yeni girişimciler ve iş yeri açmak isteyenler için bu boş dükkânlar uygun alanlar oluşturmaktadır.

Çalışma verileri, Küçük Sanayi Sitesi ile Öztürk Sanayi Sitesi'nin sanayi üretiminde daha çok otomotiv tamiri, tarım makineleri bakımı ve destekleyici hizmetlere dayalı bir yoğunlaşma sergilediğini ortaya koymuştur. Küçük Sanayi Sitesi'nde otomobil bakım-onarım faaliyetleri, demir doğrama ve kaynak işleri ile traktör ve tarım makineleri tamiri öne çıkarken; Öztürk Sanayi Sitesi'nin ise daha modern bir mekânsal düzenlemeyle yine otomotiv sektörü ekseninde geliştiği görülmektedir. Bu iki sanayi sitesinde toplam işletme sayısı 500'e yaklaşmış olup, faaliyetlerin yaklaşık %70'inin otomotiv sektörüne bağlı olduğu belirlenmiştir. Bu tablo, ilçenin sanayi üretim profilinin tarım-sanayi etkileşimi ile motorlu taşıtlara dayalı servis ve bakım hizmetleri ekseninde biçimlendiğini göstermektedir.

Fotoğraf 5.11 Kozan Öztürk Sanayi Sitesi

5.1.2.5.(3) Sanayi Faaliyetlerinin Sektörel Dağılımı

Çalışma sahasında yer alan Kozan Organize Sanayi Bölgesi (KOSB) ile Küçük ve Öztürk Sanayi Sitelerinde yürütülen faaliyetlerin sektörel dağılımı ve parsel kullanımı daha önceki konumuzda incelenmiştir. Ancak araştırma sahasında farklı alanlarda üretim yapan çok sayıda sanayi işletmesi ve firma bulunmaktadır. İlçedeki sanayi faaliyetlerinin sektörel yapısını tam anlamıyla kavrayabilmek için tüm işletmelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Kozan'da faaliyet gösteren firmalara ait veriler; Kozan Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, Kozan Ticaret Odası, Adana Sanayi Odası ve Adana Esnaf ve Sanatkârlar Odası gibi kurumlardan elde edilmiştir. Ayrıca, Kozan Sosyal Güvenlik Merkezi'nden alınan işçi ve işveren sayılarına ilişkin veriler de değerlendirmeye katılmıştır.

Ekonomik faaliyetlerin etkin biçimde izlenmesi ve sektörel olarak sınıflandırılması hem akademik çalışmalar hem de sanayi politikalarının geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin bir parçası olarak Türkiye'de sanayi işletmeleri ve ekonomik faaliyetler, NACE (Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne) sınıflandırma sistemi doğrultusunda gruplandırılmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde ekonomik ilişkilerin ve performansların değerlendirilmesine yönelik geliştirilen bu sistem, Türkiye'de de sanayi sektörlerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesine olanak sağlamaktadır (EUROSTAT, 2008:13)

Tez sahasındaki sanayi işletmelerinin faaliyet alanlarının, Avrupa Topluluğu Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması (NACE) sistemine göre incelenmesi, ilçedeki sanayi yapısının sistematik ve düzenli biçimde analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu sınıflandırmaya göre sanayi faaliyetleri; Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi ile Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı olmak üzere üç ana grupta değerlendirilmektedir. NACE sistemi, ilçenin sanayi yapısının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunurken, aynı zamanda ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda daha etkili ve verimli bölgesel sanayi politikalarının belirlenmesine de zemin hazırlamaktadır.

Kozan ilçesinde sanayi faaliyetlerinin sektörel gelişimi, bölgenin doğal ve beşerî özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. Sanayi alanındaki kümelenme ve gelişme süreçleri incelendiğinde; ilçenin jeolojik yapısı, iklim koşulları, bitki örtüsü, toprak özellikleri, hayvancılık faaliyetleri ile tarımsal üretim, sanayi sektörünün biçimlenmesinde temel belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır. 2024 yılı itibarıyla ilçede faaliyet gösteren 353 sanayi firmasının %85,84'ü imalat sektöründe yer almakta, %9,07'si madencilik ve taş ocakçılığı, %5,10'u ise enerji üretimi ve dağıtımı alanında faaliyet göstermektedir. Toplam 2.107 kişilik istihdamın %72,62'si imalat sektöründe, %16,85'i madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe, %10,54'ü ise enerji sektöründe istihdam edilmektedir (Tablo 5.38).

Tablo 5.38 Kozan'da Faaliyet Gösteren Firmaların Sektörel Dağılımı

Ana Sektörler (Nace Rev 2 'li)			Top. Firma Sayısı	Firma %'si	Top. İstihdam Sayısı	İstihdam %'si
	B. Madencilik ve taş ocakçılığı		**32**	**9,07**	**355**	**16,85**
Madencilik ve Taş Ocakçılığı		07. Metal cevherleri madenciliği	11	**3,12**	229	**10,87**
		08. Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	18	**5,10**	125	**5,93**
		09.Sınıflandırılmamış madencilik	3	**0,85**	1	**0,05**
İmalat	**C. İmalat**		**303**	**85,84**	**1530**	**72,62**
	Gıda	10. Gıda ürünlerinin imalatı	83	**23,51**	608	**28,86**
	Orman Ürünleri ve Mobilya	16. Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar im.	37	**10,48**	65	**3,08**
		18. Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	8	**2,27**	15	**0,71**
		31. Mobilya imalatı	7	**1,98**	32	**1,52**
	Makine ve Bakım Onarım	28. Başka yerde sınıflandırılmamış makine	22	**6,23**	66	**3,13**
		33. Makine Bakım ve Onarım	32	**9,07**	43	**2,04**
	Metal Ürünleri	24. Ana metal sanayii	9	**2,55**	63	**2,99**
		25. Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	31	**8,78**	67	**3,18**
	Taşa Toprağa Dayalı	23. Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin	24	**6,80**	265	**12,58**
	Tekstil ve Giyim	13. Tekstil ürünlerinin imalatı	3	**0,85**	3	**0,14**
		14. Giyim eşyalarının imalatı	15	**4,25**	30	**1,42**
	Kimya ve Plastik	20. Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	12	**3,40**	128	**6,07**
		22. Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	6	**1,70**	59	**2,80**
	Elektrik ve Elektronik	26. Bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin	1	**0,28**	2	**0,09**
		27. Elektrikli teçhizat imalatı	5	**1,42**	8	**0,38**
	Motorlu Taşıt	29. Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler	8	**2,27**	76	**3,61**
D. Enerji Üretim ve Dağıtımı		**D. Elektrik, gaz, buhar üretim ve dağıtımı**	**18**	**5,10**	**222**	**10,54**
		35. Elektrik, gaz, buhar üretim ve dağıtımı	18	**5,10**	222	**10,54**
Genel Sanayi Toplamı			**353**	**100.00**	**2.107**	**100,00**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri tarafımızdan derlenmiştir.

İmalat sektörü içinde en büyük pay gıda ürünleri imalatına aittir. Bu alt sektörde faaliyet gösteren 83 firma, toplam 608 kişiye istihdam sağlamaktadır. Böylece gıda imalatı, imalat sektöründeki toplam istihdamın yaklaşık %28,86'sını oluşturmaktadır. Gıda sektörünü orman ürünleri ve mobilya imalatı izlemektedir. Bu grupta; 37 firma ağaç ürünleri, 7 firma mobilya ve 8 firma medya çoğaltma alanında faaliyet göstermekte olup, toplamda 52 firma ile 112 kişilik istihdam yaratılmaktadır. Makine ve makine onarımı sektörü, Kozan'da dikkat çeken alanlardan biridir. Bu alanda faaliyet gösteren 54 firma toplam 109 kişilik istihdam sağlamaktadır. Metal ve metal ürünleri sektöründe ise 40 firma faaliyet göstermekte ve bu firmalarda 130 kişi çalışmaktadır. Bu durum, küçük sanayi sitesinin metal alanındaki potansiyelini ortaya koyması açısından önemlidir. İnşaat sektörüne yönelik üretim yapan "diğer metalik olmayan mineral ürünler" alt sektöründe 24 firma yer almakta olup, bu firmalar 265 kişiye istihdam sağlamaktadır. Bu rakam, toplam istihdamın %12,58'ine karşılık gelmekte ve ilçede inşaata dayalı sanayinin güçlü bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kimya ve plastik ürünleri imalatı da önemli bir sektör olarak öne çıkmakta; bu alanda faaliyet gösteren 18 firma, toplam 187 kişilik istihdamla sanayide %8,87'lik bir paya sahiptir.

Veriler ilçede enerji üretimi ve dağıtımı sektöründe toplam 18 firmanın faaliyet gösterdiğini ve bu sektörde 222 kişinin istihdam edildiğini ortaya koymaktadır. Bu istihdam oranı, toplam sanayi çalışanlarının %10,54'üne karşılık gelmektedir. Bu durum daha çok HES ve GES yatırımlarının artması ile ilgilidir. Eğimli topografik yapı ve su kaynakları hidroelektrik enerji (HES) yatırımlarını artırmaktadır. Güneşli gün sayısının fazla olması ise güneş enerjisi santrali (GES) yatırımlarının da artış göstermesine neden olmaktadır. O nedenle çoğu firma çatılarında GES'ler kurmaktadır.

Tekstil ve giyim sanayinde ise 18 firma faaliyet göstermesine rağmen, toplam istihdam sadece 33 kişi ile sınırlıdır. Bu durum, sektörde küçük ve atölye tipi işletmelerin yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Motorlu taşıtlar sektöründe 8 firma bulunmakta ve bu firmalar 76 kişiye iş imkânı sağlamaktadır. Elektrik-elektronik ürünleri sektöründe ise sınırlı sayıda, toplam 6 firma faaliyet göstermektedir. Öte yandan, madencilik ve taş ocakçılığı ilçede hem firma sayısı hem de istihdam açısından öne çıkan sektörlerden biridir. Toplam 32 firma, 355 kişilik istihdamla sanayi çalışanlarının %16,85'ini istihdam etmektedir. Bu durum, ilçenin kuzeyinde yer alan Tahtalı Dağları ve Horzum bölgesinde, çeşitli jeolojik zamanlarda oluşmuş zengin maden yataklarının bulunmasıyla doğrudan ilişkilidir. Çalışan sayısın yüksekliği sektörün mevsimlik olmaması ve riskli olması nedeniyle sigortasız işçi çalıştırılmaması ile ilgili olduğu düşünülmektedir

Kozan ilçesinde toplam 353 sanayi işletmesinde 2.107 kişinin istihdam edilmesi, sanayi sektörünün ilçe ekonomisinde dikkate değer bir paya sahip olduğunu göstermektedir. İşletme sayısının yüksekliği ve sektörel çeşitliliğin fazla olması, Kozan'ın bölgedeki sanayi potansiyelini güçlendirmektedir. Ancak sanayi işletmelerinin

sayısına oranla istihdam kapasitesinin görece düşük düzeyde kalması, sanayi yapısının büyük ölçüde küçük ölçekli işletmelerden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Adana Sanayi Durum Raporu'nda da bu eğilimin varlığı teyit edilmekte; ilçe, sanayi tesisi sayısı ve istihdam açısından Seyhan, Yüreğir, Sarıçam, Çukurova ve Ceyhan ilçelerinin ardından altıncı sırada yer almakta ve bölgedeki önemli alt sanayi merkezlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Veriler Kozan ilçesinin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin sanayi altyapısının ilerleme potansiyelini yansıttığını ortaya koymaktadır. Adana Sanayi Durum Raporu (2021) verilerine göre ilçe, 2022 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 973 ilçe arasında 338. sırada yer almakta ve 0,016 puanlık gelişmişlik skoru ile 3. gelişmişlik kademesinde sınıflandırılmaktadır. Bu durum, Kozan'ın bölgesel ölçekte gelişmekte olan ilçeler arasında değerlendirildiğini göstermektedir. Genel olarak sanayi sektöründe gözlenen gelişme eğiliminin kalıcı hale gelmesi için sermaye yatırımlarının artırılması, organize sanayi bölgesinin genişletilmesi, nitelikli işgücü yetiştirilmesine yönelik mesleki eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve lojistik bağlantıların güçlendirilmesi, Kozan'ın sanayide daha rekabetçi bir yapıya kavuşması için temel öncelikler arasında olduğu düşünülmektedir.

5.1.2.5.(3).(a). Madencilik ve Taş Ocakçılığı

Jeolojik yapı açısından Kozan, madencilik ve taş ocakçılığı faaliyetleri için son derece elverişli koşullara sahiptir. İlçenin kuzeyinde yer alan bölgelerde, Paleozoik ve Mezozoik dönemlere ait kayaçların yaygın olması; mermer, kuvarsit, krom ve demir cevheri gibi zengin maden yataklarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, ilçede madencilik ve taş ocakçılığı sektörünün gelişimini destekleyen önemli bir temel oluşturmuştur.

2024 yılı itibarıyla ilçede madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe faaliyet gösteren toplam 32 firma bulunmaktadır. Bu firmalarda toplam 355 kişi istihdam edilmektedir. Bu değerler, Kozan'daki toplam firma sayısının %9,07'sini, toplam istihdamın ise %16,85'ini oluşturmaktadır. Madencilik sektörü içinde firmaların önemli bir bölümü metal cevherleri madenciliği alanında faaliyet göstermektedir. Bu alt sektörde faaliyet gösteren 11 firmada toplam 229 kişi istihdam edilmektedir Tablo 5.39 Bu tablo, ilçenin jeolojik zenginliğinin sanayi sektörüne doğrudan entegre olduğunu ortaya koymaktadır. Kozan; bakır, kurşun, çinko, krom, demir, kuvarsit, kireçtaşı, mermer, kum, kil ve çakıl gibi değerli yer altı kaynaklarına sahip bir bölgedir. Sektörde öne çıkan firmalardan biri olan Horzum Maden Arama ve İşletme A.Ş., bakır, nikel, kurşun ve çinko üretimi gerçekleştirmektedir. Şirket, 2024 yılı itibarıyla yaklaşık 100 kişiye istihdam sağlamakta olup, 2022 yılında net satış gelirlerini %342,4 oranında artırarak dikkat çekici bir büyüme performansı sergilemiştir (EMIS, 2025).

Tablo 5.39 Kozan'da Madencilik Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	MADENCİLİK VE TAŞ OCAKÇILIĞI	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
07.10-07.29	Metal cevherleri demir (3), kursun-çinko (6), bakır ve alüminyum (1), krom (1) ve değerli maden madenciliği	11	229
05.10	Linyit ve Kömür Madenciliği	2	1
8.12	Mermer (4), Kalker (1), kum-çakıl (2), kil ve taş ocakçılığı	7	24
08.11	Süsleme ve yapı taşlarının kırılması ve kabaca kesilmesi	4	47
08.91	Kimyasal ve gübreleme amaçlı mineral madenciliği	1	4
08.99	Aşındırıcı materyaller ve feldspat madenciliği	4	49
09.90	Sınıflandırılmamış madencilik ve destekleyici hizmetler	3	1
Genel Toplam		**32**	**355**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri tarafımızdan derlenmiştir.

Diğer yandan, mermer, kalker, kum, çakıl, kil ve taş ocakçılığı faaliyetinde bulunan 7 firmada toplam 24 kişi istihdam edilmektedir. Ayrıca süsleme ve yapı taşlarının kırılması ve kabaca kesilmesi alanında faaliyet gösteren 4 firmada 47 kişi, kimyasal ve gübreleme amaçlı mineral madenciliği yapan 1 firmada 4 kişi, aşındırıcı materyaller ve feldspat madenciliği yapan 4 firmada ise 49 kişi çalışmaktadır. Sınıflandırılmamış madencilik ve destekleyici hizmetler alanında faaliyet gösteren 3 firmada ise yalnızca 1 kişi istihdam edilmektedir. Bu veriler, Kozan'da madencilik faaliyetlerinin büyük ölçüde metal cevherleri madenciliğine dayandığını ve bu alt grubun sektördeki toplam istihdamın önemli bir bölümünü oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

5.1.2.5.(3).(b).İmalat

İmalat sanayi, ham maddelerin işlenerek mamul veya yarı mamul ürünlere dönüştürülmesi sürecini ifade eder. Türkiye, Endüstri Devrimi sonrası sanayi toplumuna geçiş sürecinde, özellikle 1980'li yıllarda dışa açık büyüme modelinin benimsenmesiyle imalat sektöründe önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu dönemde yaşanan üretkenlik artışı ve yapısal dönüşüm, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamış; bu gelişmeler, küresel sanayi eğilimleriyle paralel bir şekilde ilerlemiştir (Şenses ve Kırım, 1991; Taymaz, Voyvoda, ve Yılmaz, 2008). Bu dönüşüm, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır.

Araştırma bulguları, Kozan ilçesinde imalat sanayinin genellikle küçük ölçekli işletmeler düzeyinde faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. İlçenin tarım, hayvancılık ve ormancılığa dayalı ekonomik yapısı, sanayi üretiminin yönünü belirleyen temel etkenler arasındadır. Gıda, mobilya ve orman ürünleri, en fazla işletmeye sahip sektörler arasında yer almaktadır. Son yıllarda metal ürünleri ve

özellikle tarımsal amaçlı makine imalatında dikkat çekici bir gelişme gözlenmiştir. Römork başta olmak üzere tarım aletleri ve makineleri üretimi, bu gelişimin somut bir örneğini oluşturmaktadır. Plastik, kimya, tekstil, giyim, elektrikli teçhizat ve elektronik sektörleri ise daha sınırlı üretim kapasitesine sahiptir. Yüksek teknoloji gerektiren karayolu taşıt parçaları imalatı da ilçede gelişme göstermektedir. Bu sektörel çeşitlilik, Kozan'ın ekonomik yapısının ve sanayi altyapısının dönüşümünü yansıtmaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda, bölgedeki imalat sanayinin farklı başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenmesi planlanmaktadır.

5.1.2.5.3.(b).1 Gıda Sanayi

Gıda sanayisi, tarihsel olarak Neolitik Dönemlere kadar uzanmakta ve bu dönemde başlayan tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlı ortaya çıkan bulgur ve peynir gibi temel gıdaların üretimi, zamanla gelişerek günümüz modern gıda sanayisine evrilmiştir (Acar, 2019:14). Gıda sanayisi, geleneksel üretimden modern endüstriyel sürece geçişle birlikte, ilçede önemli bir sanayi kolu hâline gelmiştir. Tarımsal üretime paralel olarak hem yerel tüketimi karşılamakta hem de bölgesel pazarlara ulaşmaktadır.

Kozan ilçesi, tarım ve hayvancılığa dayalı üretim yapısı nedeniyle gıda sanayisinin gelişimi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İklim özellikleri açısından bölge, Akdeniz iklimi etkisinde olup yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçmektedir. Bu iklim tipi, geniş ürün yelpazesine olanak tanıyan bir tarımsal altyapıya olanak tanımıştır. Özellikle narenciye (portakal, limon), zeytin, pamuk, yerfıstığı, mısır ve ayçiçeği gibi sanayiye dönük tarım ürünleri bu iklim koşulları sayesinde bol ve kaliteli biçimde üretilmektedir. Bu durum, gıda sanayisinin Kozan'da gelişmesini doğrudan etkilemiş; narenciye işleme, zeytinyağı üretimi, süt ürünleri, helva, reçel, meyve suyu gibi ürünlerin işlendiği çeşitli tesisin kurulmasına neden olmuştur. İlçede sadece gıda imalatı yapan 83 firma bulunmakta ve bu firmalar toplamda 608 kişilik istihdam sağlamaktadır. Bu sektör ilçede firma sayısı bakımından %32,51'lük bir paya sahiptir. İstihdam sağlama bakımından ise sanayide çalışan nüfusun %28,86 'sına iş sağlamaktadır (Tablo 5.38 ve Tablo 5.40). İlçede gıda sektörünün istihdam olanakları açısından değerlendirildiğinde, toplamda 608 kişinin bu sektörde istihdam edildiği belirlenmiştir. Bu istihdamın dağılımı incelendiğinde; katkısız sebze ve meyve suyu üretiminde 92 kişi, meyve ve sebze işleme, paketleme ve koruma faaliyetlerinde 100 kişi, süt ve süt ürünleri imalatında 154 kişi ve unlu gıdaların imalatında ise 136 kişinin çalıştığı görülmektedir. Bu veriler, ilçede gıda sektörünün farklı alt dallarında önemli düzeyde istihdam sağlandığını ortaya koymaktadır. Kozan Organize Sanayi Bölgesi'nde (KOSB) faaliyette bulunan firmaların %44'ü gıda sanayiinde yer almaktadır. Bölgedeki narenciye, hurma ve zeytin üretiminin son yıllarda artış göstermesi, ilgili sektörlerin gelişimini desteklemekte ve tarımsal üretim sezonlarında bu tesislerde yoğun şekilde mevsimlik iş gücü talebi oluşmasına neden olmaktadır. Faaliyetlerin sezonluk oluşu istihdam sayılarına yansımamaktadır (Tablo

5.31). Sezonluk firmalarda sezonluk sosyal güvence sağlanacak kanuni düzenlemelerin yapılması hem çalışanlara sosyal bir güvence oluşturacak hem de istihdam takibi daha sağlıklı yapılamasına katkı sağlayacaktır.

Tablo 5.40 Kozan'da Gıda Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	GIDA FAALİYETLERİ	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
10.32	Katkısız sebze ve meyve suları imalatı (şalgam portakal suyu ..)	3	92
10.39	Meyve ve sebze işleme paketleme koruma tursu ve konserve ürt.	16	100
10.39	Dondurulmuş veya kurutulmuş meyve ve sebzelerin imalatı		
10.39	Meyve ve sebzelerin başka yöntemlerle işlenmesi ve saklanması		
10.41	Zeytin yağ işleme	6	29
10.51	Süt ve süt ürünleri imalatı (peynir, lor, tereyağı, yoğurt vb)	6	154
10.52	Dondurma imalatı (sade veya meyveli)	2	4
10.61	Tahılların öğütülmesi ve un imalatı	13	73
10.61	Fırıncılık ürünleri hamur ve un karışımlarının imalatı		
10.71	Taze pastane ürünleri imalatı	33	136
10.71	Ekmek imalatı		
10.71	Hamur tatlıları imalatı		
10.72	Tatlı veya tuzlu fırın ve pastane ürünlerinin imalatı		
10.72	Tatlandırılmamış hamur tatlıları imalatı		
10.82	Diğer gıda maddelerinin imalatı	2	6
10.91	Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı	2	14
Toplam		**83**	**608**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri tarafımızdan derlenmiştir.

Veriler, ilçedeki gıda imalatı sektöründe çeşitli üretim dallarının faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tahıl ürünlerinin işlenmesi, sektör içinde öne çıkan alanlardan biridir. İlçede iki büyük fabrika ve 11 değirmen bulunmakta olup, buğday öğütme ve un üretimi önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca organize sanayi bölgesinde zeytin işleme alanında faaliyet gösteren 6 yağ fabrikası faaliyet göstermektedir (Fotoğraf 5.12). Ekmek ve taze pastane ürünleri üretimi de sektöre çeşitlilik kazandırmakta olup, Tablo 5.40'a göre toplam 33 firma taze pastane ürünleri imal etmektedir. Hamur tatlıları ve benzeri unlu mamuller de ilçede üretilen diğer gıda çeşitleri arasında yer almaktadır. Tahıl ekim yoğunluğunun yüksek olduğu ilçede toplamda 46 firmanın tahıl ürünlerine bağlı olarak faaliyet yürüttüğü belirlenmiştir. Tahıla dayalı firmaların çoğunluğu daha çok bölgenin yerel ihtiyaçları doğrultusunda gelişmiş olup, ulusal alanda faaliyet gösterenler Erbaşak ve Yağan Un fabrikalardır.

Araştırma sonuçları, Kozan'da gıda sanayisinin yalnızca tahıl ürünleriyle sınırlı kalmadığını da göstermektedir. Bölgenin iklim koşulları ve verimli toprakları, farklı tarım ürünlerinin yetişmesine olanak sağlamaktadır. Katkısız sebze ve meyve suyu üretimi yapan 3 işletmenin yanı sıra, meyve ve sebze işleme, paketleme ve koruma faaliyetleri yürüten toplam 16 firma faaliyet göstermektedir (Fotoğraf 5.13). Bu

kapsamda meyve ve sebze işleme faaliyetlerinin oldukça gelişmiş olduğu görülmektedir. İlçede 1 firma turşu ve konserve gibi ürünlerin üretimini yapmakta, 5 firma ise kurutulmuş veya dondurulmuş meyve-sebze imalatı gerçekleştirmektedir. Özellikle sonbahar döneminde, doğal yöntemlerle hurma kurutma işlemi yapan çok sayıda küçük ölçekli aile işletmesi bulunmaktadır. Bu kurutma faaliyetleri, meyve ve sebzelerin uzun süre saklanmasını sağladığı gibi, ürünlerin yerel pazarın yanı sıra daha geniş bölgelere de sunulmasına olanak tanımaktadır.

Fotoğraf 5.12 Kozanda Zeytin Yağ Üretim Tesisleri

Gözlemlerimiz, şehirleşme oranının artmasıyla birlikte süt ürünleri imalatının ilçede hızla büyüyen sektörlerden biri hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Turan, Şanver ve Öztürk'ün (2017: 61) çalışmasında da bu eğilim vurgulanmakta ve şehirleşmenin mandıracılığın gelişmesinde belirleyici bir etken olduğu ifade edilmektedir. Ülke genelinde ve inceleme alanında nüfus yapısı ile kentsel gelişme süreci bağlamında değinildiği üzere, şehirleşmenin hız kazanması kırsaldan kente göç hareketlerini artırmış; şehirlerde yaşayan nüfusun değişen tüketim alışkanlıkları ve yükselen gıda talebi, süt ürünleri imalatını güçlü bir sektör konumuna taşımıştır.

Kozan ilçesinde bu alanda faaliyet gösteren altı büyük mandıranın süt ürünleri üretimi -özellikle Güneydoğu ve Göçer Süt başta olmak üzere -, kent içi tüketim ve iç pazara yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu üretim yapısı, bölge ekonomisinde önemli bir istihdam kaynağı oluşturmaktadır. İlçede hayvancılık faaliyetleri geliştiği halde, et ve et ürünleri imalatının yeterince gelişmediği görülmektedir. Hayvancılıkla bağlantılı olarak yem üretimi yapan Sis ve Kılıçlı yem fabrikalar ise, bölgedeki besi hayvancılığının temel ihtiyacını karşılamaya yönelik şekilde tüketim artışına paralel bir gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan, Kadirli Yolu üzerinde bu yıl hizmete

giren bölgenin en büyük hayvan pazarının, canlı hayvan ticaretine ivme kazandırarak et ve et ürünleri imalatının gelişmesine katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

Fotoğraf 5.13 Kozanda Narenciye Paketleme Tesisleri

Genel olarak, tarımın gelişimi ve nüfusun eğitim düzeyi konularında daha önce değinildiği üzere, Kozan'da tarımsal üretime dayalı sermaye birikimi ile eğitim niteliğindeki iyileşmelerin, vizyon sahibi yatırımcı sayısını artırdığı görülmektedir. Bu durum, hükümetlerin uyguladığı teşvik politikalarıyla birleşerek, ilçede tarımsal ürünlerin ihracatına dayalı bir sanayileşme modelinin benimsenmesine ve üretim yapısının çeşitlenmesine katkıda bulunmaktadır.

5.1.2.5.3.(b).2 Orman Ürünleri ve Mobilya

Veriler, Kozan ilçesinin zengin orman varlıkları ve Kozan Endüstri Meslek Lisesi'nden mezun çok sayıda kalifiye iş gücü sayesinde orman ürünleri ve mobilya sektörlerinde önemli bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İlçenin kuzey kesiminde yoğunlaşan ormanlık alanlar, yüzölçümünün yaklaşık %53'ünü kaplamakta (Tablo 5.1) ve bu alanlardan elde edilen tomruk, lif-yonga odunu ve endüstriyel odun gibi ürünler Kozan Orman İşletme Müdürlüğü aracılığıyla ekonomiye kazandırılmaktadır. Çalışma alanında toplamda 52 işletme orman ürünleri ve mobilya sektöründe faaliyet göstermektedir (Tablo 5.41). Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı alanında 37 firma %10,48'lik bir paya sahipken, mobilya imalatında 9 firma %4,25'lik paya sahiptir. Böylece bu iki sektör, toplamda işletmelerin %14,73'ünü oluşturmaktadır (Tablo 5.38). İstihdam açısından ise ağaç ürünleri imalatında 65 kişi (%3,08), mobilya imalatında 32 kişi (%1,98) olmak üzere toplam 112 kişi çalışmakta olup, bu rakam ilçedeki toplam istihdamın %5,32'sine karşılık gelmektedir. Firma sayısına göre istihdam oranının sınırlı kalması, sektördeki işletmelerin çoğunlukla küçük ölçekli olmasına bağlanmaktadır.

Tablo 5.41 Kozan'da Orman Ürünler ve Mobilya Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	ORMAN ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA		Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
16.10	Ahşap	Ağaçların biçilmesi (kereste imalatı) ve planyalanması	2	12
16.23		İnşaat, doğrama ve marangozluk ürünleri imalatı	2	8
16.23		Ahşap yapı elemanları ve prefabrik yapı imalatı	28	36
16.24		Palet, kutu palet ve diğer ahşap yükleme tablaları imalatı	3	5
16.29		Ahşap iş aletleri ve diğer eşyaların imalatı	2	4
31.01	Mobilya	Mağazalar için tezgâh, banko, vitrin, vb. özel mobilya ima	1	2
31.02		Mutfak mobilyalarının imalatı	2	10
31.09		Mobilyaların boyanması, sandalye koltuk döşeme İşlerinin yapılması	4	20
31.09		Yatak odası, yemek odası, genç ve çocuk odası takımı vb.		
31.09		Sandalye, koltuk, çekyat, vb iskeletlerinin imalatı		
31.09		Sandalye, koltuk, oturma takımı, çekyat vb. imalatı		
18.12		Gazete dergi matbaa basım hizmetleri	8	15
Toplam			**52**	**112**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri tarafımızdan derlenmiştir.

Bu alandaki işletmelerin yaklaşık 39'u kereste, marangozluk ve ahşap doğrama alanlarında yoğunlaşmaktadır. Üretilen ürünler arasında ev mobilyaları (yatak odası, yemek odası, çocuk odası takımları), mağaza tefrişat ürünleri (tezgâh, banko, vitrin) ve döşemeli eşyalar (koltuk, sandalye, çekyat) yer almaktadır. İlçede mobilya sektöründeki işletmelerin büyük bir bölümü küçük ölçekli ve sokak aralarına dağınık şekilde konumlanmış olup, çoğunlukla ev mobilyaları üzerine yerel pazara yönelik üretim yapmaktadır. Buna karşın, Kozan Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren Duru, İnci ve Öz İnci gibi firmalar, bölgesel ve ulusal düzeyde üretim gerçekleştirmektedir.

Sektörün gelişiminde Meslek Lisesi mobilya bölümünden yetişen nitelikli iş gücü, zengin doğal kaynaklar, hızlı nüfus artışı ve artan konut talebi belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır. Artan inşaat faaliyetleri mobilya ihtiyacını artırarak üretimi canlandırmakta ve istihdama katkıda bulunmaktadır. Ancak ilçede sanayi sitesi veya organize bir üretim alanının olmayışı, firmaların dağınık şekilde faaliyet göstermesine yol açmakta ve etkileşimi, iş birliğini sınırlamaktadır. Ayrıca kooperatifleşme eksikliği, ortak üretim ve pazarlama olanaklarının kısıtlı kalmasına neden olmaktadır. İlçede sınırlı sayıda işletme tarafından ahşap iş aletleri, alet sapı, çerçeve ve çeşitli ahşap eşya üretimi yapılmaktadır.

Kozan zengin orman varlığına rağmen orman sanayi yeterince gelişmemiştir. Orman ürünleri ve mobilya sektörlerinin yerel kalkınma politikalarının öncelikli odak noktalarından biri hâline getirilmesi gerekmektedir. Bölgedeki nitelikli iş gücünün etkin kullanımı ve orman varlığının planlı, sürdürülebilir şekilde değerlendirilmesi, ilçenin bu alanlarda güçlü bir üretim merkezi olmasını sağlayacaktır. Bu gelişim, artan nüfusun istihdamına önemli katkılar sunacağı gibi, bölgeye özgü orman kaynaklarının firmalara

uygun koşullarda temin edilmesi; girdi maliyetlerini azaltarak rekabet gücünü artırma ve yatırımları teşvik etme açısından da büyük önem taşımaktadır.

5.1.2.5.3.(b).3 Ana Metal ve Metal Ürünleri

Kozan'da metal sanayi sektörü son yıllarda önemli bir gelişim göstermektedir. Bu gelişme, sanayi altyapısındaki iyileşmelerin yanı sıra artan yerel taleplerle paralel bir şekilde ilerlemektedir. Kozan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) 2024 yılı verilerine göre, ilçede bu sektörde faaliyet gösteren toplam 40 firma bulunmaktadır. Bu firmalardan 9'u ana metal üretimi, 31'i ise metal ürünleri imalatı yapmaktadır (Tablo 5.42). Ana metal ve metal ürünleri imalatı alanında toplam 130 kişi istihdam edilmektedir. Bu sayı, ilçede toplam istihdam edilen 2.107 kişi içinde %6,17'lik bir paya sahiptir. Sadece ana metal ve metal ürünleri imalatında çalışan 63 kişi dikkate alındığında ise bu sayı, toplam istihdamın %2,99'unu oluşturmaktadır (Tablo 5.38).

Metal sanayi sektörünün istihdam açısından ilçedeki payı sınırlı olmakla birlikte, sektördeki işletme sayısındaki artış ve altyapı yatırımları, önümüzdeki yıllarda daha fazla iş imkânı yaratılabileceğini göstermektedir. Sektörün gelişim hızının artırılması için, İskenderun ile hızlı bağlantı sağlayacak Ceyhan-Kozan karayolunun niteliğinin iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, bölgenin öncelikli yatırım alanı olarak ilan edilmesi ve devlet teşviklerinden daha etkin biçimde yararlanılması, mevcut potansiyelin harekete geçirilmesi bakımından kritik öneme sahiptir.

Tablo 5.42 Kozan'da Metal Ürünleri Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	İMALAT- METAL ÜRÜNLERİ		Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
24.10	Ana Metal	Demir ve çelikten sıcak veya soğuk çekilmiş yassı hadde ürünlerin imalatı	3	41
24.33		Profil ve levhaların soğuk şekillendirme yöntemiyle imalatı.	4	7
24.43		Akümülatör kurşun ve çinko üretimi (işlenmemiş)	2	15
24.43		Çinko sac, tabaka, levha, şerit, vb. imalatı (alaşımdan)		
25.12	Metal Ürünleri	Çelik ve Demir kapı, pencere ve kasaları, kapı eşiği, panjur, vb. imalatı	15	28
25.62		Metallerin makinede işlenmesi (torna tesviye, frezeleme)	10	15
25.93		Telden yapılan diğer ürünlerin imalatı (örgülü, dikenli tel)	3	10
25.99		Elektriksiz hazneli döner baca, havalandırma kanalı imalatı	3	14
Toplam			**40**	**130**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri tarafımızdan derlenmiştir.

Ana metal sektörü; demir, çelik ve alaşımlı ürünlerin üretimini kapsamaktadır. Metal ürünleri sektörü ise metal işleme, kapı, pencere, çelik varil üretimi gibi çeşitli imalat faaliyetlerini içermektedir. İlçede ana metal sektöründe faaliyet gösteren 3 firmanın demir ve çelikten yassı hadde ürünleri üretimi yaptığı; 4 firmanın ise profillerin ve levhaların soğuk şekillendirilmesi ile ilgilendiği belirlenmiştir. Ayrıca 2

firma, kurşun ve çinko üretimi ile çinko sac ve levha gibi ürünlerin imalatını gerçekleştirmektedir.

Ülkemizde genel olarak gelişen teknolojiler, bölgesel düzeyde metal ürünleri işleme kapasitesinin artmasına katkı sağlamıştır. Bu durum, Kozan ilçesinde de metal sanayi sektöründe faaliyet gösteren firma sayısında artışa neden olmuştur. İlçede metal ürünleri imalatı alanında en yoğun faaliyet, 15 firmayla demir-çelik kapı, pencere, panjur ve benzeri yapı elemanlarının üretiminde görülmektedir. Metallerin makinede işlenmesi (torna, tesviye, frezeleme, delme, kaynak yapma ve perdahlama gibi işlemler) alanında ise 10 firma aktif olarak faaliyet göstermektedir. Örgülü tel ve dikenli tel gibi ürünlerin üretimi ise daha çok yerel ihtiyaçlara yönelik olup, 2 firma ile sınırlı kalmaktadır. İlçede ayrıca, ticaret odası kayıtlarında 1 firma sofra ve budama bıçakları üretimi yaparken, geleneksel üretim yöntemiyle çalışan çok sayıda küçük atölye de "Tapan Bıçağı" gibi yerel ürünlerin imalatını sürdürmektedir. Kozan Ticaret Odası (2020) verilerine göre, coğrafi işaret tescili almış olan Tapan Bıçağı, keçi ya da koç boynuzundan yapılan sapı ve özgün tasarımıyla ilçenin kültürel mirasları arasında yer almaktadır.

5.1.2.5.3.(b).4 Giyim -Tekstil

Kozan ilçesinde giyim ve tekstil sektöründe faaliyet gösteren toplam 18 küçük ölçekli işletme bulunmaktadır. Bu sayı, sektörün ilçe genelindeki toplam sanayi faaliyetleri içindeki payının yaklaşık %5,10 seviyesinde olduğunu ortaya koymaktadır. Firmaların büyük bir bölümü bireysel nitelikte olup, yerel taleplere yönelik üretim gerçekleştirmektedir. İlçede el dokuması halı ve kilim gibi geleneksel üretim faaliyetlerinin köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen, iplik, halı, kilim, battaniye ve kumaş üretimi alanlarında beklenen düzeyde bir gelişme sağlanamamıştır. Bu durumun başlıca nedenleri arasında, büyük ölçekli ve modern üretim tesislerinin bulunmayışı yer almaktadır. Üretim kapasitesinin sınırlı kalmasına yol açan bir diğer önemli etken ise teknolojik yatırımların yetersizliği ve sermaye eksikliğidir. Ayrıca, tekstil sektörünün Türkiye genelinde hızlı büyüdüğü dönemlerde, Kozan'ın bu süreçten yeterli düzeyde teşvik ve destek alamamış olması önemli bir dezavantaj yaratmıştır. Adana il merkezinde tekstil sektörünün daha gelişmiş olması, büyük ölçekli fabrikaların ve organize sanayi bölgelerinin burada yoğunlaşması, Kozan'daki işletmelerin rekabet gücünü azaltmakta ve yatırım çekme kapasitesini sınırlamaktadır. Tüm bu faktörler bir arada değerlendirildiğinde, tekstil sektörünün gelişiminin önemli ölçüde kısıtlandığı görülmektedir.

İlçede giyim sektöründe 15 işletme (%4,25) tekstil sektöründe 3 işletme (%0,85) faaliyet göstermektedir (Tablo 5.38 Tablo 5.43). K ozan İlçesi SGK kayıtlarına göre, giyim ve tekstil eşyası üretiminde toplamda 33 kişi istihdam edilmektedir. Bu sayı, sanayi faaliyetlerinde çalışan nüfusun %1,57'sini oluşturmaktadır.

Tablo 5.43 Kozan'da Giyim-Tekstil Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	GİYİM-TEKTİL	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
13.90	Diğer tekstil ürünlerinin imalatı (yatak, yorgan, örtü, çarşaf, kılıf vb)	3	3
14.13	Siparişe göre ölçü alınarak dış giyim eşyası imalatı,	10	15
14.13	Gelinlik imalatı	5	15
Toplam		**18**	**33**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri tarafımızdan derlenmiştir.

Giyim eşyalarının imalatında siparişe göre ölçü alınarak dış giyim üretimi yapan 10 firma bulunmakta olup, bu alanın giderek önem kazandığı görülmektedir. Kozan'daki tekstil sektörü; dış giyim, gelinlik imalatı gibi farklı alanlara yayılmış durumdadır. Ayrıca yatak, yorgan ve örtü gibi tekstil ürünleri üreten 3 firma faaliyet göstermektedir. Gelinlik üretiminde ise ilçede 5 firmanın faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Öte yandan, deri üzerine giyim eşyası üretimi ile ayakkabı, bot ve terlik imalatının ilçede gelişmediği görülmektedir. Kozan'da terzi mesleğine sahip nitelikli iş gücünün varlığı ve Halk Eğitim Merkezlerinde örgün dışı bireylere yönelik düzenlenen çok sayıda mesleki kurs, giyim sektörünün gelişimi açısından önemli bir avantaj sunmaktadır. İl genelinde tüm sektörler arasında giyim sektörü işletme sayısı bakımından %5,10'luk bir paya sahip olmasına rağmen, mevcut işletmelerin büyük çoğunluğunun bireysel atölye niteliğinde faaliyet göstermesi, sektörün daha ileri düzeyde gelişimini sınırlamaktadır. Bu nedenle, küçük ve orta ölçekli işletmelere dönüşüm sürecinin desteklenmesi ve hızlandırılması önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

5.1.2.5.3.(b).5 Kimya ve Plastik

Kimya sanayisi; petrol, doğal gaz ve mineraller gibi hammaddelerden türetilen çok çeşitli ürünleri kapsayan geniş bir endüstridir. Plastik, kauçuk, polimer, boya, gübre, ilaç, kozmetik ve temizlik ürünleri gibi birçok temel ürün bu sektör kapsamında yer almaktadır. Kimya sanayisi; tarım, otomotiv, inşaat, tekstil ve gıda gibi birçok sektöre hammadde sağlayarak ekonomik gelişime katkı sağlamaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018:4).

2024 yılı Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre, Kozan ilçesinde kimya ve plastik sektörlerinde toplam 18 firma faaliyet göstermektedir. Bu firmalar, ilçedeki toplam sanayi işletmelerinin yaklaşık %5,10'unu oluşturmaktadır. Sektörde toplam 187 kişi istihdam edilmekte olup, bu sayı ilçe genelindeki toplam istihdamın %8,88'ini teşkil etmektedir (Tablo 5.38 ve Tablo 5.44).

Tablo 5.44 Kozan'da Plastik ve Kimya Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	PLASTİK ve KİMYA FAALİYETLERİ		Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
20.14	Kimya	Temel organik kimyasallar ve madeni yağ imalatı	1	98
20.15		Fosfatlı, potasyumlu ve organik gübrelerin imalatı	3	8
20.41		Dezenfektan ve temizlik maddeleri imalatı	1	2
20.42		Parfüm, uçucu yağ koku verici ürünlerin imalatı	2	4
20.53		Uçucu yağların imalatı ve kolonya imalatı	2	2
20.59		Temel organik (yapı) kimyasalların imalatı	3	14
22.23	Plastik	Plastikten/PVC'den kapı, pencere, kasaları vb. imalatı	3	22
22.22		Plastik kasa boru ve paketleme malzemeleri ve ev eşyası imalatı	3	37
	Toplam		**18**	**187**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri, tarafımızdan derlenmiştir.

Kimya ve plastik sanayi, ilçede henüz sınırlı bir gelişim süreci içinde olan sanayi alt dalları arasında yer almaktadır. Kimya sanayisi, özellikle petrokimya tesislerinin yoğunlaştığı bölgelerde gelişme gösterdiğinden, Kozan'da bu sektörün gelişimi diğer bölgelere kıyasla daha yavaş ilerlemektedir. Bununla birlikte, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde petrokimya yatırımlarına bağlı olarak kimya sektörünün önümüzdeki yıllarda büyümesi beklenmekte ve bu kapsamda Ceyhan'da bir Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması planlanmaktadır. Ceyhan'daki bu yatırımların, Kozan Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren kimya, plastik işleme ve ambalaj işletmeleri için hammadde tedarikini sağlayacağı öngörülmektedir. Bu süreçte, Ceyhan-Kozan arasında güçlü bir karayolu veya demiryolu bağlantısının oluşturulması hem lojistik maliyetlerinin düşürülmesi hem de rekabet gücünün artırılması bakımından önem arz etmektedir.

Kozan'da kimya sanayisi; temel organik kimyasallar, madeni yağlar, fosfatlı ve organik gübreler, dezenfektanlar, parfüm ve kolonya üretimi gibi alt sektörlerden oluşmaktadır. Plastik sanayisi ise özellikle inşaat sektörüne yönelik PVC kapı, pencere ve kasa imalatı ile plastik boru, ambalaj ve ev eşyası üretimini kapsamaktadır. Kimya sektöründe temel organik kimyasallar ve madeni yağ üretimi yapan bir firma, ilçede önemli bir istihdam sağlayarak 98 kişiye iş imkânı sunmaktadır. Bu durum, büyük ölçekli tesislerin sektörel istihdamda belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, tarımsal üretimin yoğun olduğu bölgede fosfatlı, potasyumlu ve organik gübre imalatı gerçekleştiren üç firmada toplam 8 kişi çalışmaktadır. Bu işletmeler, tüketim merkezlerine yakınlık avantajıyla bölgeye konumlanmıştır. Temizlik ürünleri ve dezenfektan imalatı yapan bir firma ise artan hijyen bilinciyle birlikte yükselen talebi karşılamak üzere faaliyet göstermektedir. Geleneksel tüketim ürünlerinden olan

kolonyada iki firma üretim yaparken, parfüm ve koku verici ürünler üreten iki firma sektörde çeşitliliği artırmaktadır.

Plastik sanayi alanında, inşaat sektörüne yönelik üretim yapan firmalar dikkat çekmektedir. PVC ve plastikten kapı, pencere ve kasa imalatı gerçekleştiren üç firma, ilçedeki artan yapılaşma ve kentleşme süreciyle paralel olarak büyüme eğilimi göstermektedir. Ayrıca plastik kasa, boru, ambalaj ve ev eşyası üretimi yapan üç firma daha sektörde faaliyet göstermekte ve toplam 37 kişiye istihdam sağlamaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, inşaat ve günlük yaşamda kullanılan kimyasal ile plastik ürünlerin üretimi, Kozan'daki ekonomik büyümeyi ve sanayinin çeşitlenmesini önemli ölçüde desteklemektedir.

5.1.2.5.3.(b).6 Makine İmalatı – Makine Bakım ve Onarımı

Tarım alet ve makineleri sektörünün gelişimi, tarımsal verimliliğin artırılması, çiftçi emeğinin azaltılması ve sürdürülebilir üretim süreçlerinin teşvik edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sektör, aynı zamanda çiftçilerin modern ekipmanlara ulaşmasını sağlayarak teknolojinin tarımda kullanımını yaygınlaştırmaktadır (Tekin ve Sarıkaya, 2014:234). Hızla artan dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, birim alandan hem nitelik hem de nicelik açısından daha fazla ürün elde etme gerekliliği, modern tarımın temel hedeflerinden biri hâline gelmiştir. Bu bağlamda, geleneksel üretim yöntemlerinin sınırlarını aşarak artan gıda talebine cevap vermek için tarımda makineleşme, verimliliği artırmanın en etkili yollarından biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de tarımın makineleşme süreci, Cumhuriyet'in ilanından itibaren önemli bir gelişim göstermiştir (İnci, 2022: 146). Günümüzde makine imalatı, tarımsal üretimin motor gücünü oluşturmaktadır.

Makine İmalatı

Araştırma bulguları, Kozan ilçesinde makine imalatı ve bakım-onarım sektörünün bölgenin tarıma dayalı ekonomik yapısına paralel olarak gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. 2024 yılına ait Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü verilerine göre, ilçede bu alanda toplam 54 firma faaliyet göstermekte olup, bu işletmeler ilçe genelindeki toplam işletmelerin %15,30'unu oluşturmaktadır. İmalat faaliyetleri içinde özellikle 10 firmanın tarımsal amaçlı makineler ve aletlerin üretimine odaklandığı belirlenmiştir. Makine üretimi alanında toplam 66 kişinin istihdam edilmesi, çalışan sayısının sınırlı olduğunu ve sektörde faaliyetlerin daha çok atölye tipi işletmeler düzeyinde yürütüldüğünü göstermektedir. İlçede makine imalatının fabrikalaşma düzeyine erişememiş olmasının temel nedenleri arasında firmaların sermaye yetersizliği ön plana çıkmaktadır. Sektörün büyümesi için sermaye yapısının güçlendirilmesi ve pazarlama imkânlarının iyileştirilmesi gerekmektedir (Tablo 5.38 ve Tablo 5.45). Kozan'da hasat makineleri, toprak hazırlığı, ekim ve dikim gibi tarımsal süreçlerde kullanılan makinelerin üretiminde giderek artan bir uzmanlaşma

gözlenmektedir. Özellikle tarımsal amaçlı römork ve yarı römork üretimi, ilçede öne çıkan bir alt sektör konumuna gelmiştir. Bu alanda faaliyet gösteren 7 firmanın, özellikle Gürdal, Has, Demirelli, Evsen ve İnceler Römork gibi markaları ile bilinirlik kazandığı belirlenmiştir Fotoğraf 5. 39 Söz konusu firmalar ulusal ve uluslararası pazarda yer edinerek bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır. Çiftçilerin traktörden sonra en önemli ekipmanı sayılan römorklar, çeşitli tarım ürünlerinin taşınmasında kullanıldığından römork üretimi bölgede öne çıkmaktadır. Tarımsal alet ve makineler imalatında toplam 29 kişi istihdam edilmektedir.

Tablo 5.45 Kozan'da Makine Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	MAKİNE İMALATI	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
28.30	Tarımsal amaçlı römork veya yarı römork imalatı (7)	10	29
28.30	Hasat ve harman makineleri, toprağın işlenmesi için alet ve makine imalatı		
28.30	Tarım ve bahçe için (zirai ilaçlama, gübreleme) püskürtme Makineleri imalatı		
28.21	Genel amaçlı makinelerin (hidrolik sistem ve parçaları, musluk ve valf) imalatı	7	8
28.21	Güneşle (güneş kolektörleri), buharla ısıtma sistemleri vb elektriksiz ısıtma imalatı		
28.22	Kaldırma ve taşıma ekipmanları imalatı	2	14
28.29	Elektrikli olmayan kaynak ve lehim aletleri ve cihazlarının imalatı	2	14
28.93	Gıda ve içeceklerin endüstriyel olarak hazırlanması için makinelerin imalatı	1	1
Toplam		**22**	**66**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri, tarafımızdan derlenmiştir.

Araştırma sonuçlar, ilçede tarıma dayalı ekonomik yapının etkisiyle metal sanayinin gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kozan'da tarım sektörüne yönelik modern makine ve ekipman üretimi gerçekleştiren 2i firmanın faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Bu işletmeler; hasat ve harman makinelerinin yanı sıra, toprak işleme ekipmanları (pulluk, saban, tırmık, diskaro, kültivatör), çapa makineleri, mibzer, fide ve fidan dikim makineleri gibi çeşitli ekim-dikim araçlarının imalatını gerçekleştirmektedir. Söz konusu firmalar, bölgedeki tarım faaliyetlerinin makineleşmesine ve modern tarım tekniklerinin yaygınlaşmasına katkı sunmaktadır. Ayrıca ilçede, tarım ve bahçecilikte kullanılan zirai mücadele makinelerinin üretimi 1r firma tarafından yürütülmekte olup, özellikle narenciye üretiminde kullanılan pülverizatörler ve portatif püskürtücüler, zararlılarla mücadelede etkinliği artırmakta ve verimliliği desteklemektedir. Bu durum, Kozan'da metal sanayinin tarımsal üretimle bütünleşerek geliştiğini göstermektedir.

Fotoğraf 5.14 Kozanda Römork Üretimi

SGK verileri, Kozan'da yalnızca tarımsal makine üretiminin değil, güneş enerjisiyle çalışan su ısıtma cihazları üretimi ve genel amaçlı makine imalatının da gelişme gösterdiğini ortaya koymaktadır. Güneş enerjisiyle çalışan su ısıtma sistemlerinin üretimi ilçede 6 firma tarafından yürütülmekte olup, bölgesel iklim koşulları bu sistemlerin yaygınlaşmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Özellikle kış aylarında dahi güneşli gün sayısının fazla olması, güneş kolektörlü sistemlerin kullanımını teşvik etmektedir. Bu durum, fosil yakıt tüketiminin azalmasına ve karbon salınımının düşürülmesine katkı sunarak iklim değişikliğiyle mücadeleye destek sağlamaktadır. Ayrıca ilçede, kaldırma ve taşıma ekipmanları ile elektrikli olmayan kaynak ve lehim aletleri üretimi alanlarında toplam 28 kişinin istihdam edildiği belirlenmiştir.

Makinelerin Bakımı ve Onarımı

İlçenin tarıma dayalı alt yapısına ve motorlu araç sayısının artışına paralel olarak motorlu araçlar, traktörler ve kesici aletlerin yoğun kullanımı, bakım-onarım hizmetlerine olan talebi yükseltmektedir. 2024 yılı itibarıyla ilçede toplam 32 firma bu alanda faaliyet göstermektedir. Özellikle tarım ve ormancılıkta kullanılan motorlu araçlar ile traktörlerin bakım ve onarımı 11 firma tarafından yürütülmekte olup, bu alandaki en yaygın hizmet türüdür. Traktör dışındaki tarım makinelerinin bakım ve onarımı ise 5 firma tarafından gerçekleştirilmektedir (Tablo 5.46).GK kayıtlarına göre ilçede bu sektörün payı %9.07'dir. Bu sektörde 43 kişi çalışmakta ve istihdam sayısı bakımından %2.04'lük bir oran sahiptir.

Tablo 5.46 Kozan'da Makine Bakım ve Onarım Faaliyetleri

Nace 4'lü	MAKİNE BAKIM VE ONARIM	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
33.12	Sınıflandırılmamış makinelerin (yangın söndürme tüpü) bakım ve onarımı	8	13
33.12	Tarım ve ormancılıkta kullanılan motokültör ve traktörlerin bakım ve onarımı(11)	19	19
33.12	Tarım ve ormancılık (traktörler hariç) makinelerinin bakım ve onarımı		
33.12	Kesici aletler ile el aletlerinin bakım ve onarımı (çapa, orak vb.)		
33.12	Akışkan gücü ile çalışan ekipmanlar, pompaların bakım ve onarımı		
33.12	Motorlu veya pnömatik el aletlerinin onarımı		
33.14	Elektrik motorları, jeneratör bakım ve onarımı (bobinlerin sarımı dahil)	4	9
33.14	Diğer profesyonel elektrikli ekipmanların bakım ve onarımı		
33.20	Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu	1	3
Toplam		**32**	**44**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri, tarafımızdan derlenmiştir.

İlçenin kuzey kesimlerindeki dağlık ve engebeli arazi yapısının makineli tarımı zorlaştırdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, kırsal üretimde önemli bir yere sahip olan kesici aletler ve el aletlerinin (örneğin bıçak, çapa, orak gibi) bakım ve onarımına yönelik talebin artmasına neden olmaktadır. Bu tür aletler çoğu zaman tarımsal üretimde gereksinim duyulan el aletleridir. Bu alanda toplam 3 firmanın faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Öte yandan, tarımda artezyen kuyuları aracılığıyla yapılan sulamanın yaygın olması nedeniyle elektrik motorları ve jeneratörler büyük önem taşımaktadır. Bu sistemlerin bakım-onarımı ve bobin sarımı gibi hizmetler ise 4 firma tarafından yürütülmektedir. Söz konusu firmalar ağırlıklı olarak Andıl Caddesi ve çevresindeki iş yerlerinde konumlanmakta olup, yalnızca tarımsal üretime değil, ilçedeki diğer endüstriyel faaliyetlere de dolaylı katkılar oluşturmaktadır. Makine imalatı ve bakım-onarım faaliyetlerinin toplam işletme sayısı içindeki kayda değer oranına rağmen, sektörde istihdamın nispeten sınırlı kalması, atölye tipi üretim modelinin baskın olduğunu göstermektedir. Özellikle tarımsal makineler ve römork imalatında uzmanlaşmış küçük işletmelerin varlığı, ilçenin tarım odaklı ekonomik yapısıyla uyumlu bir örüntü oluşturmaktadır.

5.1.2.5.3.(b).7 Taşa ve Toprağa Dayalı İnşaat Malzemeleri

Türkiye'de hazır beton sektörü 1976 yılında Ankara'da başlamış, 1980'lerde çimento sektörünün özelleştirilmesiyle birlikte hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. 1988 yılında kurulan Türkiye Hazır Beton Birliği (THBB), standartlara uygun üretim ve dayanıklı yapı inşasını teşvik ederek sektörün büyümesinde önemli rol oynamıştır (Karakule, Akakın ve Uçar, 2004).

Kozan ilçesinde hazır beton kullanımı ise, 2000'li yıllardan itibaren inşaat sektöründeki büyümeye paralel olarak yaygınlaşmıştır. Günümüzde ilçede hazır beton üretimi yapan 2 firma bulunmaktadır Tablo 5.47). Bu firmalardan Yusuf Baysal Beton Organize Sanayi Bölgesi'nde, Gözde Beton ise Eskikabasakal Mahallesi, Döşeme yolu üzerinde faaliyet göstermektedir. Döşeme yolu üzerindeki firma, hazır betonun yanı sıra, temel hammadde olan kalker ve agrega (kum, çakıl, mıcır) üretimi de yapmaktadır. Özellikle agrega ocaklarını işleten firmalar, üretim maliyetlerini azaltarak sektörde rekabet avantajı sağlamaktadır**.** Ayrıca Adana yolu üzerindeki Küçük Sanayi Sitesi yakınlarında da bir firma daha kurulma aşamasındadır.

Tablo 5.47 Kozan'da Taşa ve Toprağa Sanayide Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	TAŞA VE TOPRAĞA DAYALI İNŞAAT MALZEMELERİ	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
23.19	Fibro mermerden oluşan butik ürün	1	6
23.70	Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi ve bitirilmesi	14	42
23.61	Çimentodan, betondan karo, döşeme taşı, biriket vb. inşaat amaçlı ürünlerin imalatı	3	130
23.63	Hazır beton imalatı	2	71
23.61	Çimentodan, betondan prefabrik yapı elemanları imalatı	3	13
23.43	Seramik yalıtkanların (izolatörlerin) ve yalıtkan bağlantı parçalarının imalatı	1	3
	Toplam	**24**	**265**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri, tarafımızdan derlenmiştir.

İlçenin zengin toprak ve taş kaynakları, inşaat malzemeleri üretiminin öne çıkmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle kalker, kil ve kum gibi hammaddelerin bolluğu, yapı malzemeleri üreten işletmelerin gelişimini desteklemiştir. 2024 yılına ait veriler, Kozan ilçesinde taş ve toprağa dayalı sektörlerde faaliyet gösteren toplam 24 firmanın bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu firmalar, ilçedeki toplam sanayi işletmelerinin %6,80'ini oluşturmaktadır (Tablo 5.47). Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) kayıtlarına göre, taş ve toprağa dayalı inşaat malzemeleri sektöründe toplam 265 kişi istihdam edilmektedir. Bu istihdam düzeyi, sanayi sektörü içerisinde %12,58'lik bir paya sahip olup, sektörel dağılımda diğer sanayi alanlarına kıyasla oldukça yüksek bir istihdam kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. İlçede bu sektörün gelişiminde, bölgenin doğal kaynaklarının yanı sıra kentleşme ve göçle birlikte artan konut ihtiyacı etkili olmaktadır. İnşaat sektöründeki bu hareketlilik, yapı malzemeleri (mermer, hazır beton, döşeme taşı ve biriket) üretiminde çeşitliliği ve yoğunluğu beraberinde getirmiştir.

İlçede mermer işleme ve taş kesme alanında 14 firma da 42 kişi çalışmaktadır. Bu firmalar taşın kesilmesi, şekillendirilmesi ve bitirilmesi işlemlerini gerçekleştirmektedir. Ayrıca, çimentodan ve betondan karo, döşeme taşı, biriket gibi yapı malzemeleri üreten 4 firma 130 kişiye iş sahası açmış bulunmaktadır. Prefabrik yapı elemanları üretimi

yapan 3 firma da 13 kişi ile sektörde yer almaktadır. Bunun yanı sıra, seramik yalıtkanlar ve bağlantı parçaları üreten firma da ilçede faaliyet göstermekte ve sektörel çeşitliliğe katkı sağlamaktadır. Ancak, tuğla ve benzeri yapı malzemeleri üretimi Kozan'da yeterince gelişmemiştir. Fakat biriket üretimi inşaat sektörünün ihtiyacı parelinde yapılmaktadır. Bu durumun temel nedeni, ilçede bu tür üretimi destekleyecek nitelikte kil ve benzeri hammadde yataklarının çok fazla olmamasıdır. Sektörün üretim çeşitliliği, yalnızca ilçenin değil, yakın çevredeki yerleşimlerin de inşaat sektörüne yönelik ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak tanımakta ve bölge ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır.

5.1.2.5.3.(b).8 Elektrikli Teçhizat ve Elektronik Aletler

Elektrikli teçhizat ve elektronik imalat sanayinin yüksek katma değerli üretim kapasitesi ve teknolojik yenilikleri nedeniyle sanayinin stratejik sektörlerinden biri olarak öne çıktığını ortaya koymaktadır. Orta-üst teknoloji yoğunluklu bir alan olmasına karşın, Kozan ilçesinde bu sektörde faaliyet gösteren firma sayısının oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. 2024 yılı SGK verilerine göre, ilçede elektrikli teçhizat ve elektronik imalat sanayine bağlı 3 alt sektörde toplam 6 firma faaliyet göstermekte olup, bu firmalarda yalnızca 10 kişi istihdam edilmektedir. Sektör, ilçe genelindeki imalat sanayi içerisinde %1,70'lik bir paya sahiptir (Tablo 5.48). Bu durum, sektörün ilçe sanayi yapısında oldukça sınırlı bir yer tuttuğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 5.48 Elektrikli Teçhizat ve Elektronik Aletlerde Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	ELEKTİRİKLİ TEÇHİZAT VE ELEKTRONİK ALETLER	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
26.70	Objektif merceği, optik elemanlar aksam ve parçalarının imalatı	1	2
27.40	Işıklı tabela, ışıklı reklam panosu ve benzerlerinin imalatı	4	4
27.52	Elektriksiz ev tipi gaz, sıvı veya katı yakıtlı soba, ızgara, vb. aletlerin imalatı	1	4
Toplam		**6**	**10**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri, tarafımızdan derlenmiştir.

Sınırlı gelişimin başlıca nedenleri arasında, büyük ölçekli üretim altyapısının eksikliği önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. İlçenin sanayi faaliyetlerinin yeni gelişmekte olması, sermaye yoğun yatırımların bölgeye yönelmesini engellemektedir. Ayrıca elektrikli ve elektronik teçhizat üretiminin yüksek düzeyde uzmanlık ve teknik eğitim gerektirmesi, bu alanda eğitimli ve deneyimli iş gücü eksikliği nedeniyle üretim kapasitesini kısıtlamaktadır. Ar-Ge çalışmalarının yetersizliği ve bu alanda yenilikçi bir üretim anlayışının henüz gelişmemiş olması, sektörde katma değerli üretim girişimlerini zayıflatmaktadır. Bu nedenlerle ilçede elektrikli ve elektronik imalat sanayisi, daha çok yerel talebe dayalı ve küçük ölçekli işletmeler üzerinden şekillenmektedir. Örneğin,

ilçede faaliyet gösteren bir firma, objektif mercek, optik parça ve bileşenlerin üretimini gerçekleştirmektedir. Ayrıca, ışıklı tabela ve reklam panosu üretimi yapan dört firma da artan dijital tanıtım ve reklam ihtiyacına cevap vermeye çalışmaktadır. Bununla birlikte mevcut durum, nitelik ve ölçek açısından oldukça sınırlı bir üretim kapasitesine işaret etmektedir.

5.1.2.5.3.(b).9 Motorlu Taşıt İmalatı

Motorlu taşıt imalatı içinde yer alan römork ve treyler üretimi, yük taşımacılığında önemli bir rol üstlenmektedir. Tam römorklar yükün tamamını kendi taşıma kapasitesi üzerinde bulundururken, yarı römorklar döner tabla ve merkez pim aracılığıyla çekici araca bağlanmakta ve yükün bir kısmını bu sisteme aktarmaktadır (Koca, 2019:8). Römork, dorse, kabin gibi taşıma ekipmanlarının üretimi, özellikle tarım ve taşımacılık faaliyetlerinin yaygın olduğu ilçede belirli bir ihtiyaca dayanarak gelişmiştir. Ancak sektörün ölçeklenmesi, büyük ve entegre sanayi alanlarının yetersizliği nedeniyle küçük kalmaktadır.

Tablo 5.49 Kozan'da Motorlu Taşıt Alanında Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü	MOTORLU TAŞIT	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
29.20	Treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı, römorklar için şasi imalatı	7	74
29.20	Treyler, yarı treyler ve mekanik hareket tertibatı olmayan araçların yedek parçalarının imalatı		
29.20	Motorlu kara taşıtları için karoser, kabin, kupa, dorse ve damper imalatı		
29.32	Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	1	2
Toplam		**8**	**76**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri, tarafımızdan derlenmiştir.

Kozan ilçesinde motorlu taşıt imalatı sektörü, özellikle treyler ve yarı treyler üretimi gibi alt dallarda bazı girişimlere sahne olmaktadır. 2024 yılı itibarıyla sektörde faaliyet gösteren 8 firma toplamda 76 kişiye istihdam sağlamakta olup, sanayi içindeki payı %2,27, istihdamdaki payı ise %3,61 düzeyindedir (Tablo 5.49). Motorlu taşıtlar için karoser, kabin, dorse ve damper üretimi yapan 1 firma, parça ve aksesuar imalatı gerçekleştiren 1 firma ve treyler ile yarı treyler parçaları üreten 3 firma, ilçedeki üretim kapasitesine katkıda bulunmaktadır. Kozan'da treyler ve yarı treyler üretimi alanında öne çıkan üç önemli firma Yalımsan Treyler, SLK Mertcan Treyler ve Kozan Treyler'dir. Yalımsan Treyler, 2000 yılında Adana'da kurulmuş olup 2020 yılında Kozan Organize Sanayi Bölgesi'nde üretime başlamıştır (Fotoğraf 5.15). Firma; low-bed, damperli yarı römork, sal kasa, konteyner taşıyıcı, tanker dorsesi, araç üstü uygulamalar ve tarım römorkları gibi geniş bir ürün yelpazesi sunmakta ve isteğe özel üretimler gerçekleştirmektedir. SLK Mertcan Treyler ise 2020 yılında ilçede faaliyete

geçmiş olup, damperli ve sal kasa yarı römorklar, tanker dorseleri, küvet damper, şase ve özel üretim treyler imalatı yapmaktadır.

Fotoğraf 5.15 Kozanda Treyler Üretimi

Her ne kadar motorlu taşıt imalatı katma değeri yüksek bir sanayi kolu olarak stratejik öneme sahip olsa da, sektörde toplam istihdamın sınırlı kalması hem yerel sermaye birikiminin hem de teknik altyapının yetersizliğini göstermektedir. Ayrıca demiryolu gibi ağır sanayi ürünlerinin taşınmasında büyük öneme sahip lojistik altyapının bulunmaması, hammadde temini için demir-çelik fabrikalarına erişimin kısıtlı olması ve ürünlerin büyük pazara ulaştırılmasında yaşanan zorluklar sektörün gelişimini sınırlandıran başlıca etkenlerdir.

Bu nedenlerle Kozanlı girişimcilerin bir kısmı, demir-çelik üretim merkezlerine yakınlığı ve kalkınmada öncelikli bölge statüsü nedeniyle Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi'nde yatırım yapmayı tercih etmektedir. Örneğin Sert Makine (Çandıklı Ali Group) firması, üretim faaliyetlerini Osmaniye OSB'de sürdürmektedir.

5.1.2.5.(3).(c). Enerji Üretimi ve Dağıtımı

Küreselleşme, sanayileşme, teknolojik gelişmeler ve artan nüfus, enerji kaynaklarına olan talebi önemli ölçüde artırmıştır. Enerji, sanayi sektörünün temel unsurlarından biri olup üretim maliyetlerini doğrudan etkilemekte ve kesintisiz üretim süreci açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda, elektrik enerjisi en önemli enerji kaynaklarından biri olarak öne çıkmaktadır (Ürün & Soyu, 2016:32; Karabulut, 2004:54). Sanayinin gelişimiyle birlikte Kozan ilçesinde de enerji ihtiyacının önemi giderek artmaktadır.

Gözlemlerimiz enerji üretiminde hidroelektrik, güneş ve biyokütle gibi yenilenebilir kaynakların kullanım oranının yüksek olmasının, ilçenin sürdürülebilir kalkınması açısından önemli bir avantaj sunduğunu anlaşılmaktadır. Hidroelektrik

santrallerinin toplam üretim kapasitesi yalnızca sanayiye değil, konutlara yönelik enerji arzını da desteklemektedir. Bununla birlikte, enerji sektöründeki istihdamın sınırlı kalması, yüksek teknoloji gerektiren üretim alanlarının henüz bölgeye tam olarak yerleşmediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 5.50 Kozan'da Elektrik ve Gaz Üretimi ile Dağıtımı Yapan Firmalar

Nace 4'lü	ELEKTRİK, GAZ ÜRETİMİ VE DAĞITIMI	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
35.11	Elektrik enerjisi üretimi	16	199
35.12	Elektrik enerjisinin iletimi		
35.13	Elektrik enerjisinin dağıtımı	2	18
35.23	Ana şebeke üzerinden gaz ticareti (komisyoncular ve acentelerin faaliyetleri hariç)	1	5
Toplam		**19**	**222**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri, tarafımızdan derlenmiştir.

İlçede hidroelektrik santraller (HES), biyokütle enerji santralleri (BES) ve güneş enerji santralleri (GES) gibi çeşitli yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmakta olup, sanayi yatırımlarının ihtiyaç duyduğu enerji arzını karşılayabilmek için bu kaynakların etkin kullanımı büyük önem taşımaktadır. 2024 yılı verilerine göre, ilçede elektrik üretimi, gaz ticareti ve dağıtımı alanlarında toplam 19 firma faaliyet göstermektedir. Bu firmalardan 15'i elektrik üretimi, 1'i iletimi, 2'si dağıtımı ve 1'i ise ana şebeke üzerinden gaz ticareti alanında hizmet sunmaktadır. İlçede sanayi sektöründe faaliyet gösteren toplam 353 firma içerisinde Elektrik ve Gaz Üretimi ile Dağıtımı sektöründeki işletmeler %5,10'luk bir paya sahiptir. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) kayıtlarına göre, bu sektörde toplam 222 kişi istihdam edilmekte olup, bu sayı ilçe genelindeki toplam istihdamın %10,54'ünü oluşturmaktadır (Tablo 5.50).

Tablo 5.51 Kozan'da Enerji Üretim Çeşitleri

Enerji Üretimi Alanı	Firma Sayısı	HES Adı	Kurulu Güç (KWe)	Ortalama Enerji Üretimi (GWh/Yıl)
Hidro-Elektirik (HES)	6	Kozan HES	4.680	9,18
		Menge HES	89.420	203,00
		Köprü HES	155.850	378,38
		Kıy HES	23.800	72,29
		Kuşaklı HES	200.00	44,78
		Kavşak Bendi HES	19.128	766,00
***Güneş Enerjisi (GES)**	17	-	9.601	-
***Biyokütle (BES)**	1	*Bem-ka*	45	-
Toplam	**24**	**-**	**322.524**	**1.473,63**

Kaynak: Adana Ced, 2023: 82 ve *KOSB Brifing Raporu (2023)

Kozan, çevresindeki akarsular sayesinde güçlü bir hidroelektrik potansiyele sahiptir. Kozan ve çevresindeki akarsular üzerinde 6 hidroelektrik santrali, organik atıkla çalışan 1 biyokütle santrali ve 17 güneş enerji santrali bulunmaktadır (Tablo 5.51). Bu altyapı, ilçenin sanayi sektörünün enerji ihtiyacını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. Hidroelektrik ve biyokütle santrallerinin toplam kurulu gücü 494.676 kWe olup, bu kapasite Kozan HES (4.680 kWe), Menge HES (89.420 kWe), Köprü HES (155.850 kWe), Kıy HES (23.80 kWe), Kuşaklı HES (20.000 kWe) ve Kavşak Bendi HES (191.280 kWe) olmak üzere altı HES tarafından sağlanmaktadır (Adana ÇED, 2023: 82). Bu tesisler, bölgenin enerji ihtiyacını karşılamakta büyük rol oynamaktadır. Kavşak Bendi HES, 766,00 GWh ile 145.435 konutun, Köprü HES ise 378,38 GWh ile 68.594 konutun elektrik tüketimini karşılayabilmektedir. Menge HES ise 203,00 GWh üretim ile 44.845 konutun enerji ihtiyacını karşılamaktadır (Enerji Atlası; 2025). İlçede ayrıca, Bem-Ka Enerji tarafından kurulan biyokütle enerji santrali 45 MW kurulu güce sahiptir ve kapasitesinin 50 MW'a çıkarılması planlanmaktadır (Enerji Günlüğü, 2025). Bu tesis, yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi açısından stratejik öneme sahiptir.

Güneş Enerji Santralleri (GES) ise toplamda 9.601 kWe kurulu güce sahiptir. Sanayi tesisleri ve kamu kuruluşları bu enerjiden etkin şekilde faydalanmaktadır. İlçedeki 17 GES'in 10'u Kozan Organize Sanayi Bölgesi'nde yer almakta olup, santrallerin kurulu güçleri farklılık göstermektedir. En yüksek kapasiteye sahip dört GES şunlardır: Göknur Adana GES (1.650 kWe), Halim Kılınçlı GES (800 kWe), Yağız Narenciye GES (620 kWe) ve Serhat Narenciye GES (504 kWe) (KOSB Brifing Raporu). Tüm bu enerji üretim tesisleri, Kozan'ın enerji ihtiyacının karşılanmasında ve sanayi sektörünün sürdürülebilirliğinde hayati rol oynamaktadır. İlçenin enerji üretim kapasitesinin büyük oranda yenilenebilir kaynaklara dayanması, bölgesel kalkınma açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır.

5.1.2.5.(4) Diğer Sanayi Faaliyetleri

5.1.2.5.(4).(a). Tarımı Destekleyici Faaliyetler

Kozan ilçesinin tarım ve hayvancılık açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tarımı destekleyici faaliyetlerin varlığı, tarımsal üretimin verimli ve sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesine önemli katkılar sunmaktadır.2024 yılı verilerine göre ilçede toplam 47 firma, 208 çalışanıyla tarımı destekleyici alanlarda faaliyet göstermektedir. Bu firmalar içerisinde en büyük grubu, 22 firma ve 41 çalışanla mahsulün biçilmesi, balyalanması gibi biçerdöver hizmetleri ile tarımsal sulama ve ilaçlama faaliyetleri oluşturmaktadır (Tablo 5.52). Buğday ve arpa gibi ürünlerin yaygın olarak yetiştirildiği Kozan'da söz konusu hizmetler, hasat sürecini kolaylaştırmakta ve

verimliliği artırmaktadır. Aynı zamanda saman ve balya üretimi, besi hayvancılığı için önemli bir yem kaynağı oluşturarak hayvancılığın gelişimine dolaylı destek sağlamaktadır.

Tablo 5.52 Kozan'da Tarımı Destekleyici Faaliyet Gösteren Firma Sayıları

Nace 4'lü	TARIMI DESTEKLEYİCİ FAALİYETLER	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
01.49	Arıcılık, bal ve bal mumu üretilmesi (arı sütü dahil)	3	12
01.61	Mahsulün biçilmesi, balyalanması, biçerdöver vb. faaliyetler(15)	22	41
01.61	Tarımsal amaçlı sulama faaliyetleri(4)		
01.61	İlaçlama ve zirai mücadele faaliyetleri(2)		
01.61	Hava yoluyla yapılan gübreleme, ilaçlama ve zirai mücadele faaliyetleri(1)		
01.63	Çırçırlama faaliyeti	3	22
01.63	Hasat sonrası bitkisel ürünler ile ilgili diğer faaliyetler		
01.64	Tohum işleme hizmetleri	5	1
02.40	Ormanda ağaçların kesilmesi, temizlenmesi taşıma ve yükleme vb. destekleyici faaliyetler	19	133
02.40	Ormanı yangın ve kaçak kesime karşı koruma faaliyetleri		
Toplam		**47**	**208**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri, tarafımızdan derlenmiştir.

Tarımsal hizmetler alt kategorilerine bakıldığında; yalnızca mahsulün biçilmesi ve balyalanması ile biçerdöver hizmeti sunan 15 firma bulunmaktadır. Bunun yanında 4 firma sulama hizmetleri, 3 firma ise ilaçlama ve zirai mücadele faaliyetleri yürütmektedir. Yaz aylarında artan buharlaşma ve iklim değişikliğine bağlı su kıtlığı göz önüne alındığında, bu hizmetlerin önemi daha da artmaktadır. Verimli sulama sistemlerinin kullanılması, ürün kalitesini korurken, zararlılara karşı yapılan ilaçlama uygulamaları kalite ve verim kayıplarını en aza indirmektedir. Pamuk tarımı ilçede geçmiş yıllara göre azalmış olmakla birlikte, hâlen 3 firma Hacılar ve Çukurköprü Mahallelerinde çırçırlama faaliyeti yürütmektedir. Çırçırlama işlemi sayesinde pamuğun lif ve tohum olarak ayrılması sağlanmakta; elde edilen lifler tekstil sanayisine hammadde, tohumlar ise hayvancılıkta yem katkısı olarak değerlendirilmektedir. Arıcılık faaliyetleri de ilçede gelişmiş bir başka alandır. Bölgenin zengin bitki örtüsü ve iklim koşulları, arıcılığın gelişmesi için elverişli bir ortam sunmaktadır. İlçede 3 firma bu alanda faaliyet göstermektedir. Özellikle Anavarza Bal ve Binboğa Bal Kooperatifi, arıcılığın gelişimine önemli katkılar sağlamakta ve Kozan balının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını desteklemektedir. Binboğa Bal Kooperatifi'nin Kozan Organize Sanayi Bölgesi'nde 14.437 metrekare parsel üzerinde kurmakta olduğu yeni tesis tamamlandığında faaliyetlerine burada devam etmesi planlanmaktadır. Elde edilen veriler, Kozan'da tarımı destekleyen bu faaliyetlerin sadece bitkisel üretimi değil, aynı zamanda hayvancılığı da olumlu yönde etkileyerek bölgenin tarımsal kalkınmasında stratejik bir rol üstlendiğini göstermektedir.

5.1.2.5.(4).(b).Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri

Kozan ilçesinde atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri kapsamında toplam 9firma faaliyet göstermektedir (Tablo 5.53) Bu firmalar; hurdaların parçalanması, metal ve metal dışı atıkların geri kazanımı ile atık ve hurdaların toptan ticareti gibi alanlarda hizmet vererek çevrenin korunmasına katkı sağlamaktadır.

Tablo 5.53 Kozan'da Atık Yönetiminde Faaliyet Gösteren Firmalar

Nace 4'lü		ATIK YÖNETİMİ VE İYİLEŞTİRME FAALİYETLERİ	Firma Sayısı (SGK)	Çalışan Sayısı (SGK)
38.31	Dönüştürme	Hurdaların parçalara ayrılması (otomobil, bilgisayar, televizyon vb. donanımlar)	3	6
38.32		Tasnif edilmiş metal atıkların mekanik veya kimyasal yol ile geri kazanılması	1	9
38.32		Tasnif edilmiş metal dışı atıklar mekanik veya kimyasal yol ile geri kazanılması		
46.77	Ticareti	Atık ve hurda toptan ticareti	2	1
46.18		İşlenmemiş ağaç, atık, hurda ve geri dönüştürülebilir malzemeler, vb. toptancı aracılar	3	36
Toplam			**9**	**52**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Kozan İlçe Müdürlüğü, 2024 yılı işçi ve işveren verileri, tarafımızdan derlenmiştir.

Hurdaların parçalanmasıyla ilgilenen 3 firma, eski otomobil, bilgisayar ve televizyon gibi donanımları işleyerek tekrar kullanımını sağlamakta ve bu sayede atıkların çevreye zarar vermesi önlenmektedir. Tasnif edilmiş metal atıkların geri kazanımı alanında ise 1 firma, demir ve benzeri malzemeleri üretim sürecine tekrar kazandırarak doğal kaynak kullanımını azaltmaktadır. Atık ve hurda toptan ticareti yapan 2 firma ile işlenmemiş ağaç, atık, hurda ve geri dönüştürülebilir malzemelerin toptan aracılığını yapan 3 firma, sektördeki ticari dolaşımı sağlamaktadır.

Bu alanda toplam 52 kişi istihdam edilmektedir. Artan nüfus ve değişen tüketim alışkanlıklarıyla birlikte Kozan'da atık miktarı sürekli artış göstermektedir. Atık ve geri dönüşüme yönelik faaliyette olan işletmelerde giderek artmaktadır. Bu nedenle, etkin atık yönetimi sistemlerinin geliştirilmesi ilçenin çevresel sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Atık yönetimi sektöründe ise nüfus artışı ve değişen tüketim alışkanlıkları, atık miktarını artırmakta ve bu alanda faaliyet gösteren firma sayısının çoğalmasına neden olmaktadır.

5.1.2.6. Ticaret Faaliyetleri

Ticaret, insanların ihtiyaç duyduğu malların üretiminden tüketimine kadar geçen süreçte, ekonomik değer taşıyan değişim araçları kullanılarak alım-satım işlemlerinin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Tarihsel süreçte ticaret, insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ellerindeki ihtiyaç fazlası ürünleri başka mallarla takas etmeleriyle başlamış ve zamanla organize ticari ilişkilerin zemin hazırlamıştır. Bölgelerin sahip olduğu coğrafi farklılıklar, iklimsel koşullar ve doğal kaynakların dağılımı, bazı ürünlerin belirli bölgelerde daha avantajlı biçimde üretilmesini sağlamaktadır. Bu durum, ticaretin yönünü ve ürün akışını şekillendiren temel unsurlardan biridir (Doğan, 2006:36).

Günümüzde ise ticaret, yalnızca ürün değiş tokuşuyla sınırlı kalmayıp; üretim, nakliye, depolama, dağıtım ve satış gibi çok sayıda lojistik ve organizasyonel süreci de kapsayan karmaşık bir ekonomik faaliyet alanı haline gelmiştir (Yapraklı, Meçik & Başar, 2020:4). Kozan ilçesinin ticari yapısı hem üretim deseninden hem de coğrafi konumundan doğrudan etkilenmektedir. İlçenin Adana'ya ve çevre ilçelere olan kara yolu bağlantıları, bölge ürünlerinin pazarlara ulaştırılmasını kolaylaştırarak ticareti canlandırmaktadır. Tarımsal üretim çeşitliliği, özellikle narenciye, pamuk, zeytin ve yerfıstığı gibi ürünlerin hem taze hem de işlenmiş hâlde satışını mümkün kılmakta; bu durum yerel ticaretin ürün zenginliğiyle gelişmesini sağlamaktadır. Ayrıca ilçedeki tarla ve bahçe ürünlerinin mevsimsel çeşitliliği, yılın büyük bir bölümünde pazar hareketliliği yaratmaktadır. Doğal konumun sağladığı bu avantajlara ek olarak, beşerî faktörler de ticaretin yönünü belirlemektedir. İlçede organize perakende sektörü gelişmekle birlikte, geleneksel semt pazarları, tahıl toptancıları sitesi ve yaş meyve-sebze hali gibi yapılar, küçük üreticinin doğrudan tüketiciyle buluşmasını sağlayarak yerel ekonomiyi ayakta tutmaktadır. Ayrıca ticaretin gelişiminde nüfusun %70'inin kent merkezinde yoğunlaşması, tüketici kitlesinin merkezde toplanmasını sağlamış ve ticari yatırımların konumlanmasını buna göre şekillendirmiştir.

Bu çalışmada, ticari faaliyetler NACE sistemine göre sınıflandırılmış olup, ilçedeki faaliyetler; motorlu kara taşıtlarının ticareti ile bakım ve onarımı, toptan ticaret ve perakende ticaret olarak üç temel başlık altında incelenecektir. Ayrıca, bu ticari faaliyetlerin coğrafi dağılımında etkili olan faktörler analiz edilerek, bölgesel farklılıkların ticaret üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

5.1.2.6.(1) Motorlu Taşıtların Ticareti, Bakım ve Onarımı

Günümüzde motorlu taşıtlar, bireysel ve ticari yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Küreselleşmenin getirdiği teknolojik ve lojistik gelişmeler, üretim maliyetlerini ve ulaşım giderlerini düşürerek motorlu taşıtların hem üretimini hem de tüketimini artırmıştır. Bu durum, firmaların mekânsal tercihlerini de etkileyerek belirli bölgelerde yoğunlaşmalarına neden olmuştur (Arıcıoğlu, 2015:217).

Kozan ilçesi, Adana ilinin kuzeyinde yer alan ve tarihi ticaret yolları üzerinde önemli bir konuma sahip olan bir yerleşim yeridir. İlçede bireysel araç sahipliğinin artması, tarımsal üretimde kullanılan araçlara olan talebin yüksekliği ve şehir içi ulaşımda motorlu taşıtların öncelikli tercih edilmesi, motorlu kara taşıtları sektörünün özellikle bakım-onarım sektörünün hızlı gelişmesine zemin hazırlamıştır. İlçede faaliyet gösteren toplam 530 ticarethane, taşıt satışı ve bakım-onarım hizmetleriyle kapsamlı bir hizmet ağı oluşturmaktadır.

Tablo 5.54 Kozan'da Motorlu Kara Taşıtları ve Motosikletlerin Ticareti, Bakım ve Onarım Yapan Firmalar

MOTORLU KARA TAŞITLARI VE MOTOSİKLETLERİN TİCARETİ, BAKIM ve ONARIMI		Ticarethane Sayısı			
		AESOB	KTO	ASO	Toplam
Otomobillerin ve hafif motorlu kara taşıtlarının perakende ticareti		174	27	-	**201**
Motorlu taşıtlarının parça ve aksesuarlarının ticareti		37	6	-	**43**
Bakım ve Onarım	Motorlu taşıtlarının elektrik sistemlerinin onarımı	35	-	-	**35**
	Motorlu taşıtlarının lastik onarımı	22	3	-	**25**
	Araba yağlama, yıkama, cilalama vb. faaliyetler	48	1	-	**49**
	Motorlu taşıtların koltuk ve döşemelerinin bakım ve onarımı	8	1	-	**9**
	Motorlu taşıtlarının karoser ve kaporta onarımı vb. faaliyetler	56	-	-	**56**
	Motorlu taşıtlarının genel bakım ve tamir (radyatör, klima ve egzoz vb.)	75	-	-	**75**
	Motorlu taşıtlarının genel bakım ve onarım hizmetleri	20	-	2	**22**
	Motorlu taşıtların yakıt sistemi (LPG vb.) montajı ve bakımı hizmetleri	2	-	-	**2**
Motosiklet ve motorlu bisikletlerin perakende ticareti		4	-	-	**4**
Motosiklet ve motorlu bisikletlerin bakım ve onarım hizmetleri		9	-	-	**9**
Toplam		**490**	**38**	**2**	**530**

Kaynak: Adana ESOB 'den ve Kozan Ticaret Odası ve Adana Sanayi Odasından alınan 2024 Yılı Meslek Grupları ile Üye Verilerinden derlenmiştir.

İlçede otomobillerin ve hafif motorlu kara taşıtlarının ticaretini yapan toplam 201 işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin büyük bir kısmı, bireysel araç sahipliğinin artması ve tarımsal faaliyetlerde kullanılan motorlu araçlara olan talebin yüksekliği ile doğrudan ilişkilidir. Motorlu taşıtların bakım ve onarımı alanında ise toplam 273 işletme faaliyet göstermektedir. Bu işletmeler, farklı uzmanlık alanlarına göre çeşitlenmektedir. 22 firma genel bakım ve onarım hizmeti sunarken, 56 firma karoser ve kaporta onarımı, 49 firma yağlama, yıkama ve cilalama, 35 firma elektrik sistemleri onarımı alanında faaliyet göstermektedir. Ayrıca, 25 firma lastik onarımı, 9 firma ise koltuk ve döşeme bakımı hizmetleri sunmaktadır (Tablo 5.54). Yedek parça ve aksesuar ticareti yapan işletme sayısı ise 43'tür. İlçedeki bu işletmelerin önemli bir kısmı, Küçük Sanayi Sitesi ile Öztürk Sanayi Sitesi'nde yoğunlaşmıştır.

Sektördeki çeşitlilik yalnızca bireysel taşıt sahipliğinin artmasıyla açıklanamaz. İlçenin tarıma dayalı üretim yapısı, özellikle tarımda kullanılan motorlu taşıtların bakım-onarım ihtiyacını artırmakta ve sektörel talebi çeşitlendirmektedir. Bu durum, motorlu taşıtların farklı sistemlerine (elektrik, kaporta, lastik vb.) yönelik işletmelerin enteğre olarak gelişmesine neden olmaktadır.

Öte yandan, ilçede motosiklet ve motorlu bisiklet kullanımına yönelik 4 perakende satış ve 9 bakım-onarım işletmesi bulunmaktadır. Toplamda 13 işletme, bu araç türlerine hizmet vermektedir. Düşük maliyetli ve pratik olmaları nedeniyle bu taşıtlara olan talep son yıllarda artış göstermiş; özellikle şehir içi ulaşımda yaygın kullanımı, bakım-onarım hizmetlerinin gelişimini desteklemiştir. Motorlu taşıt ticareti ile bakım-onarım faaliyetlerinin Küçük Sanayi Sitesi ve Öztürk Sanayi Sitesi çevresinde yoğunlaşması, ilçede teknik istihdam alanlarının gelişmesini ve tarım makineleriyle ilgili yan sanayinin desteklenmesini sağlamaktadır.

5.1.2.6.(2) Toptan Ticaret

İnsanların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için temel gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Bu gereksinimlerin başında ise beslenme yer alır (Çoban, 2022:113). Özellikle gıda ve temel tüketim ürünlerinin inşalara ulaştırılmasında toptan ticaretin rolü büyüktür. Kentlerde nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte, gıda arz güvenliği sağlanarak tüketicilere kesintisiz ve uygun fiyatlı ürün sunulması büyük bir gereklilik olmuştur. Toptan ticaret, üreticiler ile nihai tüketiciler arasındaki mal akışını sağlayan önemli bir ekonomik faaliyettir (Demircan 2022:2).

İlçede ticari hayat ise daha çok Saimbeyli ve Irmak caddeleri ile bu caddelerle kesişiminde bulunan Üstün ve Hazer sokakta yoğunlaşmaktadır. Burası aynı zamanda şehir merkezi olup kamu binaları, bankalarda bu bölgede toplanmaktadır. Günümüzde Göç yolu, Işıklı yol ve Çevreyolu arasında yeni yapılan konutlarla birlikte ticaretin buralara kaydığı gözlemlenmektedir. Birçok kamu binalarının bu cevrede gideek konumlanması şehir merkezinin değişeceğini ve ticaret faaliyetlerin dahada yoğunlaşacağını göstermektedir. Süreç içinde yaşanan gelişmeler, şehrin ticaret yapısının ve sanayi merkezlerinin, artan ihtiyaçlara ve değişen sosyoekonomik koşullara paralel olarak şekillendiğini ve buna bağlı olarak şehir dışına ve başka alanlara kayma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Kozan ilçesinde halkın temel tüketim ihtiyaçlarının karşılanması ve bölgede üretilen ürünlerin pazarlanması, toptan ticaretin temelini oluşturmaktadır. İlçede farklı alt sektörlerde faaliyet gösteren 466 ticarethane bulunmaktadır (Tablo 5.55). NACE kodlarına göre sınıflandırılan bu işletmeler; tarımsal hammadde, inşaat malzemeleri, gıda, kimyasal ürünler gibi geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Kozan, coğrafi konumu itibarıyla tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı bir bölgedir. İlçedeki toptan ticaret işletmelerine ait veriler incelendiğinde, tahıl ve sözleşmeli yaş

sebze-meyve ticaretinin öne çıktığı görülmektedir. Tahıl ürünlerinin toptan ticareti yapan 88 işletmenin varlığı, ilçenin tarımsal üretimi içinde buğday, arpa gibi tahıl ürünlerinin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu durum tahıl bitkileri üretiminin ilçede en fazla ekim alanına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Sözleşmeye dayalı yaş sebze ve meyve ticareti yapan 86 işletme bulunmaktadır. Özellikle narenciye ürünlerinde faaliyet gösteren 13 firma, ilçedeki narenciye tarımının yoğunluğuna işaret etmektedir. Bu durum, narenciye üretim alanlarının genişliği ile doğrudan ilişkilidir

Tablo 5.55 Kozan'da Toptan Ticaret Yapan Firmaların Sayısı

TOPTAN TİCARET	Ticarethane Sayısı			
	AESOB	KTO	TOPLAM	GENEL TOPLAM
Bir ücret veya sözleşmeye dayalı yapılan toptan ticaret				
-Sözleşmeye dayalı yaş sebze ve meyvelerin toptan satışı	36	50	86	**108**
-Sözleşmeye dayalı yapılan diğer toptan ticaret	17	5	22	
Tarımsal hammadde, canlı hayvanları ticareti				
-Hayvan yemi toptan ticareti	14	-	14	**115**
-Tahıl toptan ticareti	-	88	88	
-Canlı hayvan ve diğer tarımsal hammaddeler	5	8	13	
Gıda, içecek ve tütün toptan ticaret				
-Narenciye toptan ticareti	-	13	13	**62**
-Su toptan ticareti	5		5	
-Diğer taze meyve sebze toptan ticareti (patates dahil)	10	13	23	
-Diğer gıda ve içeçek ürünler toptan ticareti	21		21	
Ağaç inşaat malzemesi hırdavat sıhhı tesisat toptan ticareti				
-İşlenmemiş ağaç toptan ticareti	38	16	54	**84**
-Taş, kum, çakıl, biriket, tuğla vb. inşaat malzemeleri toptan ticareti	3	1	4	
-Ağacın ilk işlenmesinden elde edilen ürünlerin toptan ticareti (kereste)	5	4	9	
-Hırdavat sıhhı tesisat vb diğerleri	8	3	11	
-inşaat malzemesi vb diğerleri	5	1	6	
Kimyasal ürünlerin toptan ticareti				
-Suni gübrelerin toptan ticareti	5	3	8	**19**
-Hayvansal veya bitkisel gübrelerin toptan ticareti	2	2	4	
-Zirai kimyasal ürünlerin toptan ticareti	1	3	4	
-Diğer kimyasal ürünlerin ticareti	2	1	3	
Ev eşyaları toptan ticareti	18	17	35	**35**
Atık ve hurda toptan ticaret	18	4	22	**22**
Bilgisayar, elektronik cihaz birimleri toptan ticareti	4	-	4	**4**
Tarım, hayvancılık ve ormancılık makine ve parçalarının toptan ticareti	3	5	8	**8**
Ambalaj malzemelerinin toptan ticareti	3	-	3	**3**
Metallerin ve metal cevherlerinin toptan ticareti	-	2	2	**2**
Katı, sıvı ve gazlı yakıtlar ile bunlarla ilgili ürünlerin toptan ticareti	-	4	4	**4**
Toplam	**223**	**243**	**466**	**466**

Kaynak: Adana ESOB 'den ve Kozan Ticaret Odasından alınan 2024 Yılı Meslek Grupları ile Üye Verilerinden derlenmiştir.

Hayvancılığın yaygın olduğu ilçede, özellikle ahır ve mera hayvancılığı sonucu oluşan süt ürünleri üretimi önemli bir yer tutmaktadır. Hayvan beslenmesinde ihtiyaç duyulan yemlerin temini amacıyla faaliyet gösteren 14 yem ticareti firması, hayvancılığa dayalı üretimi desteklemektedir. Ayrıca canlı hayvan ve tarımsal hammadde toptancılığı alanında faaliyet gösteren 13 işletme de mevcuttur. Bunların faaliyeti bölgede hayvan varlığı ile bağlantılıdır. Tarımsal üretimin yanında, orman ürünlerinin toptan ticareti de dikkat çekmektedir. İlçenin geniş ormanlık alanlara sahip olması nedeniyle işlenmemiş ağaç (54 işletme) ve kereste (9 işletme) ticareti yapılmaktadır. Bu durum bölgenin orman potansiyelinden ileri gelmektedir. Diğer taraftan, kimyasal ürünler ticareti kapsamında faaliyet gösteren 19 işletme özellikle gübre ve zirai ilaçlar alanında hizmet vermektedir. Bu durum bölgede tarıma dayalı ekonomik yapısından kaynaklanmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin verimli bir şekilde sürdürülebilmesi için gübreleme ve ilaçlama çok önemlidir

İnşaat sektörüne yönelik taş, kum ve çakıl ticareti yapan 4 işletme de yapı malzemesi tedarikinde rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, 35 işletme beyaz eşya ve mobilya toptan ticaretiyle ilgilenirken; elektronik, bilgisayar ve makine ticaretine yönelik işletme sayısının sınırlı olduğu görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Kozan ilçesinin ticaret yapısı büyük ölçüde tarımsal üretime, gıda ürünlerine, hayvancılığa ve inşaat sektörüne dayanmaktadır.

5.1.2.6.(3) Toptan Ticaret Alanları

Tarımsal üretim yalnızca tarlada yapılan faaliyetlerle sınırlı kalmayıp, ürünlerin pazarlanması ve ekonomik değer kazanması süreçlerini de kapsamaktadır. Bu bağlamda ticaret, bir bölgenin ekonomik canlılığını belirleyen önemli unsurlardan biridir. Kozan ilçesinde tarımsal üretimin güçlü olması, ticari yapının büyük ölçüde bu sektöre dayanmasına neden olmuştur. İlçede tahıl ticareti, yaş sebze ve meyve hali, hayvan pazarı ve perakende satış alanları gibi çeşitli ticaret noktalarının modern bir yapıya kavuşturulması, üretim ve ticaretin gelişmesi açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Üretilen tahıl, sebze, meyve ve hayvansal gıdaların doğrudan çiftçiden tüketiciye ulaşabilmesi için düzenli bir ticaret ağı gereklidir. Bu doğrultuda ilçede modern ve sistemli bazı ticaret alanları kurulmuştur. Bunlar arasında Kozan Ticaret Borsası, Yaş Sebze ve Meyve Hali, Canlı Hayvan Pazarı ve ilçe halkının ihtiyaçlarını karşıladığı cuma ve pazar günleri kurulan kapalı pazar alanları yer almaktadır.

Özellikle tahıl ticaretinin düzenlenmesi amacıyla 2001 yılında kurulan Kozan Ticaret Borsası, tarımsal ürünlerin pazarlanması, fiyat istikrarının sağlanması ve ticaretin geliştirilmesinde önemli roller üstlenmektedir. Öncesinde mahalleler arasında dağınık şekilde faaliyet gösteren hububat ticareti yapan işletmeler, borsa tarafından 136/1 parselde oluşturulan Tahıl Toptancıları Sitesi bünyesinde bir araya getirilmiştir. Bu kapsamda, 2007 yılında Güneri Köyü sınırları içerisinde her biri brüt 300

metrekarelik 48 modern depo inşa edilerek Ticaret Borsası üyelerine tahsis edilmiştir (Fotoğraf 5.16).

Şekil 5.31 Kozan Tahıl Toptancıları Sitesinde Parsellerin Durumu (2023)
Kaynak: Kozan Ticaret Borsası -2016 Raporu- 1/5000 Ölçekli Kozan İmar Planından Yararlanılarak Hazırlanmıştır

Bu depolar ürün muhafazası yanında ofis kullanımına da olanak tanımaktadır. Ticaret Borsası'na ait toplam 134.269 metrekarelik arazi üzerinde, imar planına göre 68 adet ofisli depo ve 114 adet standart depo olmak üzere toplamda 182 depo, bir idari bina ve ek hizmet alanları planlanmıştır (Şekil 5.31). Günümüzde bu planın önemli bir kısmı hayata geçirilmiş olup, 48 adet ofisli depo, idari bina, trafo, kantar binası, lokanta ve güvenlik binası tamamlanarak faaliyete geçmiştir. Ancak, planlanan 20 adet ofisli depo ve 114 adet standart depo henüz inşa edilmemiştir. Bu yapıların gelecekte bölgedeki

ticari faaliyetlerin genişlemesine bağlı olarak hayata geçirilmesi öngörülmektedir (Kozan Ticaret Borsası, 2016). Kozan Ticaret Borsası ise tahıl ürünlerinin depolanması ve pazarlanmasında kurumsal bir işlev üstlenerek tarımsal ticareti güçlendiren önemli bir unsur haline gelmiştir.

Fotoğraf 5.16 Kozan Tahıl Toptancıları Sitesi

Ayrıca, yaş sebze ve meyve ticaretinin düzenlenmesi amacıyla Adana Caddesi üzerinde yer alan 1746/1 parselde Yaş Sebze ve Meyve Hali hizmet vermektedir. 19.598 metrekarelik geniş bir alana kurulu olan hal, ilçenin tarımsal üretiminin pazarlanmasını sağlayan önemli bir ticaret merkezi konumundadır. Hal kompleksi içerisinde 54 adet dükkân, bir adet camii, lokanta ve kahvehane bulunmaktadır (Şekil 5.32). Ayrıca, ticaretin kolaylaştırmak amacıyla bir adet büyük tır kantarı da toptancı hali içinde yer almaktadır. Günümüzde bu dükkânların büyük çoğunluğu aktif olduğu görülmüştür. Kozan Toptancı Hali, daha çok ilçede yetiştirilen sebze ve meyvelerin pazarlanmasını sağlamaktadır. Bunlar dışında bazıları bölge halkının temel ihtiyacı olan çeşitli yaş sebze ve meyvelerin toptan satışını da yapmaktadır (Fotoğraf 5.17).

Günümüz şartlarına göre inşa edilmiş olan Kozan Yaş Sebze ve Meyve Hali, ilçenin tarımsal ticaretinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, artan üretim hacmi ve değişen taşımacılık koşulları nedeniyle büyük tırların ürün indirme-yükleme işlemleri sırasında yaşanan alan yetersizliği ve yanında soğuk hava depolarının olmaması ticaretin pratik ve verimli yürütülmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bazı tüccarlar ve işletmeciler boylama ve paketleme işlemlerini daha hızlı ve düzenli yapabilmek için alternatif tesisler kurmaktadırlar. Çoğunluğu Organize sanayi, Adana Yolu ve Kadirli Yolu üzerinde olan bu tesisler genellikle Kozan Toptancı Hali'nde faaliyet gösteren esnaflar tarafından inşa edilmektedir. Alan yetersizliği nedeniyle haldeki dükkânlar ise daha çok ofis olarak kullanılmaktadır.

Şekil 5.32 Kozan Yaş Sebze ve Meyve Hali ve Çevresinde Parsellerin Durumu (2023)
Kaynak: 1/5000 Ölçekli Kozan İmar Planından Yararlanılarak Hazırlanmıştır

Tespitlerimiz Kozan ilçesinde ticaret faaliyetlerinin temel belirleyicisinin güçlü tarımsal üretim kapasitesi olduğunu ortaya koymaktadır. Kozan ilçesi, tarım ve hayvancılığın iç içe geçtiği bir ekonomik yapıya sahiptir. Özellikle küçükbaş hayvancılık, ilçenin kırsal alanlarında yaygın olarak sürdürülmekte ve önemli bir geçim kaynağı oluşturmaktadır. Bu durum, hayvansal üretimin pazarlanması ve ticari değerinin artırılması açısından modern ve düzenli ticaret altyapılarına olan ihtiyacı da beraberinde getirmektedir.

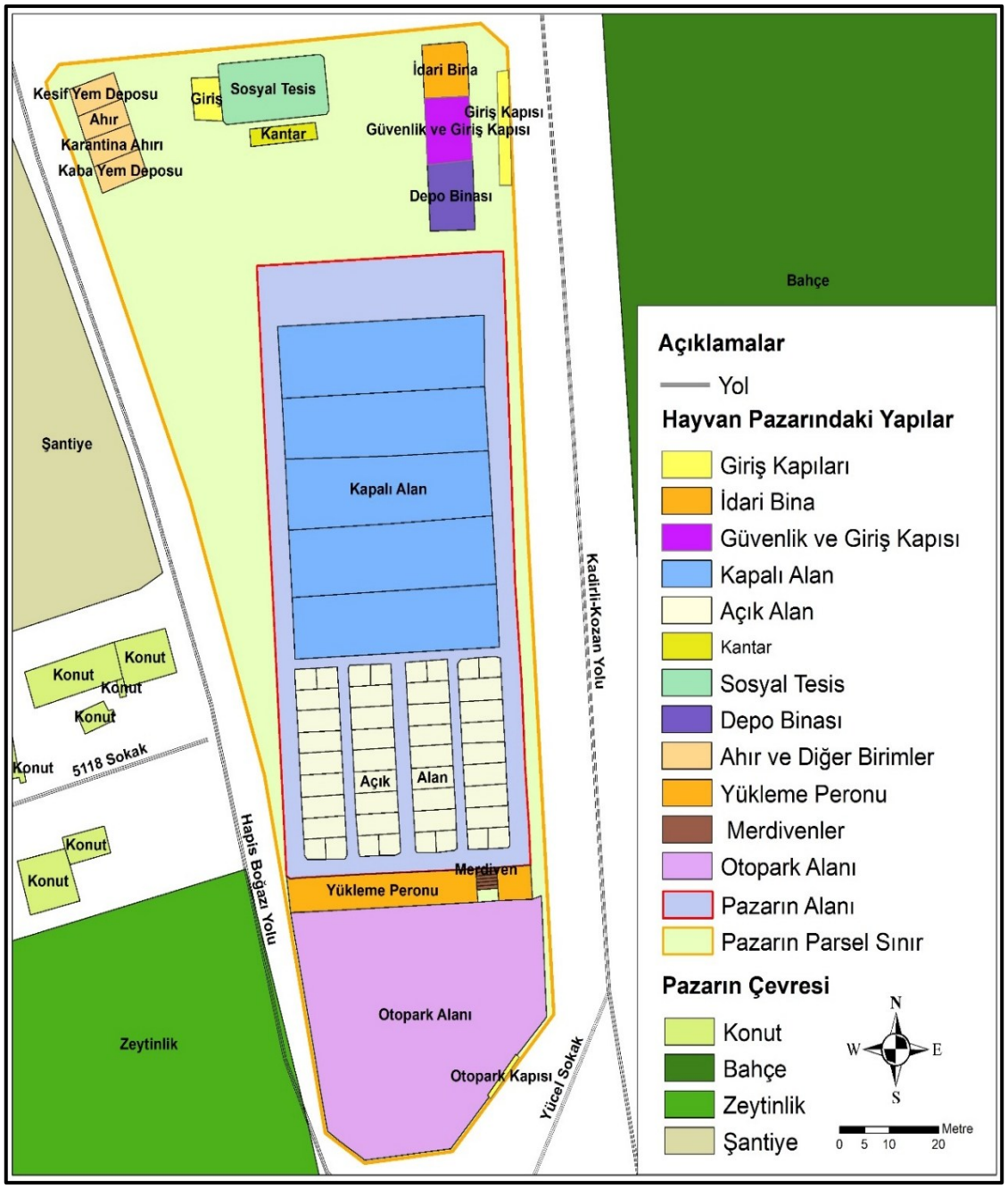

Fotoğraf 5.17 Kozan Yaş Sebze Meyve Toptancı Hali

Bu ihtiyaca cevap vermek amacıyla, Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi kapsamında 233/68 parselde Kozan Canlı Hayvan Pazarı inşa edilmiştir (Fotoğraf 5.18) Kadirli yolu üzerinde yer alan ve 13.372 metrekarelik bir alan üzerine kurulan tesis, alıcı ve satıcılara konforlu bir ortam sunacak şekilde modern altyapı olanaklarıyla donatılmıştır. Tesis bünyesinde; 14 yatak kapasiteli konaklama ünitesi, sosyal tesis, idari bina, ahır, yem deposu, karantina alanı, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar için kantarlar ile geniş bir otopark alanı yer almaktadır (Şekil 5.33). 2025 yılı içerisinde faaliyete geçen pazar, 350 büyükbaş ve 2.400 küçükbaş hayvan kapasitesiyle hizmet vermektedir.

Fotoğraf 5.18 Kozan Canlı Hayvan Pazarı

Şekil 5.33 Kozan Canlı Hayvan Pazarı ve Çevresinde Parsellerin Durumu (2023)
Kaynak: 1/5000 Ölçekli Kozan İmar Planından Yararlanılarak Hazırlanmıştır

Kozan'ın coğrafi konumu nedeniyle sadece Kozan'a değil; Aladağ, Feke, Saimbeyli, İmamoğlu gibi çevre ilçeler ile Kadirli (Osmaniye), Göksun (Kahramanmaraş) ve Develi (Kayseri) gibi komşu yerleşimlerden gelen üreticilere de hitap etmesi öngörülmektedir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024). Bu yönüyle Kozan Canlı Hayvan Pazarı bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak stratejik bir ekonomik yatırım niteliği taşımaktadır. Kurulan yeni canlı hayvan pazarı sayesinde, hayvan alım-satım işlemleri veteriner kontrolü altında, daha sağlıklı koşullarda gerçekleştirilecektir. Canlı Hayvan Pazarı, hayvancılığa dayalı ticaretin organize bir

altyapı içinde yürütülmesine imkân tanımaktadır. Bu durum, Tümertekin ve Özgüç'ün (2007) kırsal alanlarda üretim ve ticaretin karşılıklı etkileşimi üzerine yaptığı tespitlerle uyum göstermektedir.

5.1.2.6.(4) Perakende Ticaret

Perakende ticaret, mal ve hizmetlerin kişisel ihtiyaçlar doğrultusunda doğrudan son tüketiciye ulaştırılması sürecini ifade eden bir ticaret türüdür. Fiziksel mağazalardan e-ticarete kadar geniş bir alanı kapsayan bu sektör, ekonominin temel yapı taşlarından biridir. Tüketicilerin günlük temel ihtiyaçlarının karşılanmasında doğrudan etkili olan perakende sektörü, üretici ve tedarikçilerle kurduğu ağ sayesinde geniş bir ekonomik ekosistem oluşturur (Kaya, Şenel ve Koç, 2018:503). Türkiye genelinde olduğu gibi Kozan ilçesinde de perakende sektörü, istihdam açısından en yoğun sektörlerden biridir ve yerel ekonominin temel unsurlarındandır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2025).

Kozan'da faaliyet gösteren bakkallar, marketler, manavlar, kasaplar ve diğer gıda perakendecileri, yerel üreticiler ve toptancılarla tüketiciler arasında köprü vazifesi görmektedir. Bu işletmeler, bölge halkının fizyolojik ihtiyaçlarını giderilmesinde birincil düzeyde rol oynamakta ve aynı zamanda önemli bir istihdam alanı yaratmaktadır. Adana ESOB ve Kozan Ticaret Odası (KTO) verilerine göre ilçede toplam 2.281 ticarethane faaliyet göstermekte olup, bu işletmeler NACE faaliyet kodlarına göre sınıflandırılmıştır (Tablo 5.56). Özellikle gıda sektörü, perakende ticaretin en yoğun alanlarından birini oluşturmaktadır. Süt ve süt ürünleri, et, taze sebze ve meyve gibi ürünlerin ticareti, ilçenin tarımsal üretimiyle doğrudan ilişkilidir.

İlçede 403 bakkal ve market, 34 sebze-meyve satıcısı, 34 kasap ve 40 ekmek/unlu mamuller satıcısı bulunmaktadır. Bu yapı, yerel tarımsal üretimin (tahıl, sebze, meyve ve et) ekonomik döngüye katılımını sağlamakta ve ilçenin ticari canlılığını artırmaktadır. Gıda dışı perakende alanlarında da önemli bir çeşitlilik gözlemlenmektedir. Kozan'da 98 tekstil ürünleri, 44 elektrikli ev aletleri ve 38 mobilya satıcısı bulunmaktadır. Bu işletmeler, bölgedeki yapılaşma süreci ve yaşam standartlarının yükselmesiyle paralel olarak faaliyet göstermektedir.

Ayrıca, yakıt perakendeciliği de ilçede önemli bir yere sahiptir. Ulaşım ağının desteklenmesi bağlamında, motorlu taşıtlar için yakıt ve yağlama ürünleri ticareti yapan 79 ticarethane faaliyet göstermektedir. Yakıt perakendeciliği ise, 65 işletme ulaşım sektöründeki önemini ortaya koymaktadır. Teknik perakende alanında ise, bilgisayar ve yazılım sektöründe büyük ölçekli işletmeler bulunmamakla birlikte, telefon ve telekomünikasyon malzemeleri satışı yapan 54 işletme faaliyet göstermektedir. Bu durum günümüzde telefon ve aksesuar ürünlerine ülkemiz genelinde olduğu gibi bölgemizde de talebin yoğunluğundan ileri gelmektedir. Diğer perakende alanlarına bakıldığında, giyim sektöründe 166, ayakkabı satışında 51, kozmetik ve kişisel bakım malzemeleri alanında ise 13 ticarethane bulunmaktadır. İlçede çiçek, bitki, gübre ve ev

hayvanı yemleri gibi ürünlerin ticaretini yapan 106 işletme faaliyet göstermekte olup, bu işletmeler özellikle çiftçiler ve hayvancılıkla uğraşanlar için önemli birer tedarik noktasıdır.

	PARAKENDE TİCARET (1)	Ticarethane Sayısı			
		AESOB	KTO	TOPLAM	GENEL TOPLAM
GIDA	**Belirli bir mala tahsis edilmemiş mağazalardaki perakende ticaret**				
	-Bakkal ve marketlerde yapılan p. ticaret (gıda, içecek, tütün)	403	-	403	**409**
	-Büfelerde gıda, alkollü ve alkolsüz içecek veya tütün ağırlıklı p. ticaret	5	1	6	
	Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda gıda, içecek ve tütün perakende ticareti				
	-Taze sebze ve meyve p. ticareti	33	1	34	**576**
	-Kuru bakliyat ürünleri p. ticareti	5	-	5	
	-Kuru yemiş p. ticareti	44	-	44	
	-Et ürünleri p. ticareti	34	-	34	
	-Balık, kabuklu hayvanlar p.ticareti	1	-	1	
	-Ekmek, pasta ve unlu mamuller p. ticareti	40	-	40	
	-Çikolata ve şekerleme p. ticareti	2	-	2	
	-İçeceklerin (alkollü ve alkolsüz) p. ticareti	37	-	37	
	-İçme suyu (şişelendirilmiş) p. ticareti	3	-	3	
	-Tütün ve tütün ürünleri p. ticareti	299	-	299	
	-Diğer gıda ürünlerinin p. ticareti				
	-Süt ve süt ürünleri p. ticareti	3	-	3	
	-Çay, kahve, kakao ve baharat p. ticareti	9	-	9	
	-Hububat, un ve zahire ürünleri p. ticareti	23	38	61	
	-Diğer gıda ürünlerinin p. ticareti (hazır yemek, gıda tuzu, sos, maya)	4	-	4	
EV ESYALARI	**Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer ev eşyalarının perakende ticareti**				
	-Tekstil ürünleri p. ticareti	91	7	98	**334**
	-Hırdavat, boya ve cam p. ticareti				
	-Çimento, alçı, harç, kireç, tuğla, vb. inşaat malzemeleri p. ticareti	15	17	32	
	-Hırdavat ve el aletleri (vida, kilit, pense, tornavida vb) p. ticareti	45	10	55	
	-Düz cam p. ticareti (pencere camı, ayna vb)	10	-	10	
	-Diğer hırdavat malzemeleri p. ticareti	24	15	39	
	-Halı, kilim, duvar ve yer kaplamalarının p. ticareti	16	2	18	
	-Elektrikli ev aletlerinin p. ticareti	31	13	44	
	-Mobilya, aydınlatma teçhizatı ve diğer ev eşyalarının p. ticareti	29	9	38	
KÜLT. EĞLENCE	**Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda kültür ve eğlence mallarının perakende ticareti**				
	-Kitap perakende ticareti	4	3	7	**51**
	-Kırtasiye ürünlerinin p. ticareti	28	-	28	
	-Avcılık ve balıkçılık teçhizatı ile malzemelerinin p. ticareti	7	1	8	
	-Spor ayakkabısı ve por malzemelerinin p. ticareti	3	-	3	
	-Oyun ve oyuncakların perakende ticareti	3	2	5	

Devamı

	PARAKENDE TİCARET (2)	Ticarethane Sayısı			
		AESOB	KTO	TOPLAM	GENEL TOPLAM
YAKIT	**Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda otomotiv yakıtının perakende ticareti**				
	-Motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının p. ticareti	-	65	65	**79**
	-Motorlu kara taşıtları için yağlama ve soğutma ürünleri p. ticareti	14	-	14	
TEKNİK	**Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda bilgi ve iletişim teknolojisi perakende ticareti**				
	-Bilgisayarların, çevre donanımlarının ve yazılımların p. ticareti	8	-	8	**62**
	-Telekomünikasyon teçhizatı p. ticareti (telefon, cep telefonu, vb.)	53	1	54	
DİĞER MALLAR	**Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda diğer malların perakende ticareti**				
	-Giyim eşyalarının p. ticareti	155	11	166	**458**
	-Ayakkabı ve deri eşyaların p. ticareti	50	1	51	
	-Eczacılık ürünlerinin p. ticareti	7	1	8	
	-Tıbbi ve ortopedik ürünlerin p. ticareti	9	1	10	
	-Kozmetik ve kişisel bakım malzemelerinin p. ticareti	10	3	13	
	-Çiçek, bitki, tohum, gübre, ev hayvanları yemleri p. ticareti	26	80	106	
	-Saat ve mücevher perakende ticareti	13	15	28	
	-Diğer malların (yakacak, gözlük, hediyelik eşya, temizlik malz.)p. tic.	60	11	71	
	-Kullanılmış malların satıldığı mağazalardaki p. ticaret	5	-	5	
PAZAR YERLERİ	**Tezgahlar ve pazar yerleri vasıtasıyla yapılan perakende ticaret**				
	-Sebze ve meyve p. ticareti (seyyar satıcılar hariç)	121	-	121	**273**
	-Tuhafiye, manifatura ve mefruşat ürünleri p. ticareti	64	-	64	
	-İç giyim eşyası, dış giyim eşyası, çorap, ve ayakkabı p. ticareti	38	-	38	
	-Diğer gıda ürünleri (bal, un, tahıl, bakliyat vb. dahil) p. ticareti	21	-	21	
	-Tezgahlar ve pazar'da satılan diğer ürünlerin p. ticareti	29	-	29	
E-TİC.	**Mağazalar, tezgahlar ve pazar yerleri dışında yapılan perakende ticaret**				
	-Radyo, TV, posta yoluyla veya internet üzerinden yapılan p. ticaret	32	-	32	**39**
	-Mağaza, tezgah, pazar yeri dışında p. ticaret (ev ev dolaşarak)	7	-	7	
Toplam		**1.973**	**308**	**2.281**	**2.281**

Tablo 5.56 Kozan'da Perakende Ticaret Yapan Firmaların Sayısı (2023)

Kaynak: Adana ESOB 'den ve Kozan Ticaret Odasından alınan 2024 Yılı Meslek Grupları ile Üye Verilerinden derlenmiştir.

Tezgâhlar ve pazar yerleri de ilçedeki perakende ticaretin önemli bir parçasını oluşturarak, yerel üreticilerin doğrudan tüketiciyle buluşmasını sağlamaktadır. Böylece halkın geniş bir ürün yelpazesi ulaşmasını imkân tanımaktadır. Özellikle sebze ve meyve perakendeciliği, pazar yerlerinde gerçekleştirilen ticaretin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. İlçede 121 işletme, sebze ve meyve ticareti yapmakta olup, tüketicilerin taze ürünlere erişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Kozan'da perakende ticaretin önemli alanlarından biride, her hafta cuma ve pazar günleri kurulan

halk pazarlarıdır. Bu pazarlar, yerel halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra, çiftçiler ve pazarcılar için de önemli bir satış alanı yaratmaktadır.

İlçede, Kozan Belediyesi tarafından halk pazarı için 13.733 metrekarelik bir alan tahsis edilmiş olup, bu alan Zübeyde Hanım Caddesi'ne yakın konumda bulunan 976/1 parsel üzerinde yer almaktadır. Pazar alanının büyük bir bölümü kapalı alan olarak düzenlenmiştir. Dokuz ayrı bölüm hâlinde planlanan kapalı kısımlar toplamda 4.440 metrekarelik bir alanı kapatmaktadır. Bu alanda pazarcılara belediye tarafından 134 adet tezgâh yeri tahsis edilmiştir (Şekil 5.34)

Şekil 5.34 Kozan Belediyesi Halk Pazarı ve Çevresinin Parsel Durumu (2023)
Kaynak: 1/5000 Ölçekli Kozan İmar Planından Yararlanılarak Hazırlanmıştır

Pazar alanı çevresinde yerel üreticiler içinde açık alanda satış yapılacak yerler de bulunmaktadır. Ziyaretçilerin pazarda rahat alışveriş yapabilmelerini sağlamak amacıyla tuvalet ve otopark gibi yapıları da düşünülmüştür. İlçenin artan nüfusuna paralel olarak, temel ihtiyaçların karşılanmasında pazarın haftanın 7 günün hizmet verecek yapıya kavuşturulması giderek zorunluluk haline de gelmektedir. Halk pazarları, özellikle yerel ürünlerin taze, kaliteli ve uygun fiyatlarla doğrudan tüketiciye ulaştırılmasını sağlamaktadır. Sebze, meyve, zeytin, bal, süt ürünleri gibi ürünlerin yanı sıra, Kozan'ın çeşitli köylerinden gelen el yapımı ürünler de bu pazarlarda satışa sunulmaktadır. Özellikle portakal, limon, nar, hurma, zeytin, turp ve beyaz lahana gibi yerel tarım ürünleri pazarda büyük bir ilgi görmekte ve satılmaktadır.

Sonuç olarak, Kozan ilçesinde perakende ticaret sektörü; gıdadan giyime, ev eşyalarından tarımsal girdilere kadar geniş bir alanda bütünleşik bir şekilde gelişmektedir. Perakende ticaret içinde tarım ve hayvancılıkla ilgili ticarethanelerin fazlalığı, ekonomik faaliyetlerin tarım ve hayvancılıkla ne denli iç içe olduğunu göstermektedir

5.1.2.7. Ulaşım Faaliyetleri

Kozan, tarih boyunca İç Anadolu'yu Toros Dağları üzerinden Çukurova'ya bağlayan stratejik bir konumda yer almıştır. Bu özelliği, ilçeyi Mezopotamya'ya kadar uzanan ticaret yollarının önemli duraklarından biri hâline getirmiştir. Ancak Çukurova'da barajların inşasıyla taşkınların önlenmesi ve doğu-batı yönlü kara ve demir yolu ulaşım ağlarının gelişmesi sonucunda, Kozan'ın bu alandaki önemi zamanla azalmıştır.

İlçenin kuzeyinde jeolojik geçmişi nedeniyle dağlık ve engebeli araziler, güneyinde ise düz alanlar bulunmaktadır. Bu topografik farklılık ulaşım ağlarının gelişimini doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla yerleşme dokusunu, nüfusun mekânsal dağılımını da etkilemektedir. İlçenin kuzeyindeki dağlık ve engebeli arazi yapısı, özellikle karayolu ağlarının kuzey-güney doğrultusunda gelişmesine neden olmuş, ancak bu coğrafi zorluklar ulaşım altyapısının genişlemesini kısıtlamıştır. Vadilerin kuzey-güney yönlü uzanışı, ulaşım hatlarının bu eksende yoğunlaşmasına yol açmış, doğu-batı yönlü bağlantılar ise doğal engeller nedeniyle sınırlı kalmıştır. Dağ köylerinin kuzey güney yönlü ana yollara bağlanmasını sağlayan tali yollar, kırsal yerleşimlere ulaşmak mümkün olmaktadır. Genel olarak kuzeyde ulaşım daha kısıtlı iken güneyde ulaşım nispeten daha gelişmiştir. Kozan, Sumbas, İmamoğlu ve Kadirli gibi çevre ilçelerle arazi yapısına bağlı daha güçlü bir karayolu bağlantısına sahiptir.

İmamoğlu ilçesi yaklaşık 25 km, Kadirli 40 km ve Sumbas ise sadece 20 km uzaklık ta yer almaktadır. Bu bağlantılar hem ticari faaliyetler hem de sosyal etkileşimler açısından büyük önem taşımaktadır. Kozan'da ulaşım altyapısının temelini karayolları oluşturmaktadır. İlçe, Adana şehir merkezine yaklaşık 70 km, Mersin'e 135

km ve Osmaniye'ye 90 km mesafededir. Kozan'daki karayolları; ana yollar, köy yolları ve tarla yolları olmak üzere üç grupta sınıflandırılabilir (Şekil 5.35). İlçeyi çevre ilçelere ve Adana'ya bağlayan ana yollar, yük ve yolcu taşımacılığında etkin şekilde kullanılmaktadır.

5.1.2.7.(1) İlçe İçi Ulaşım

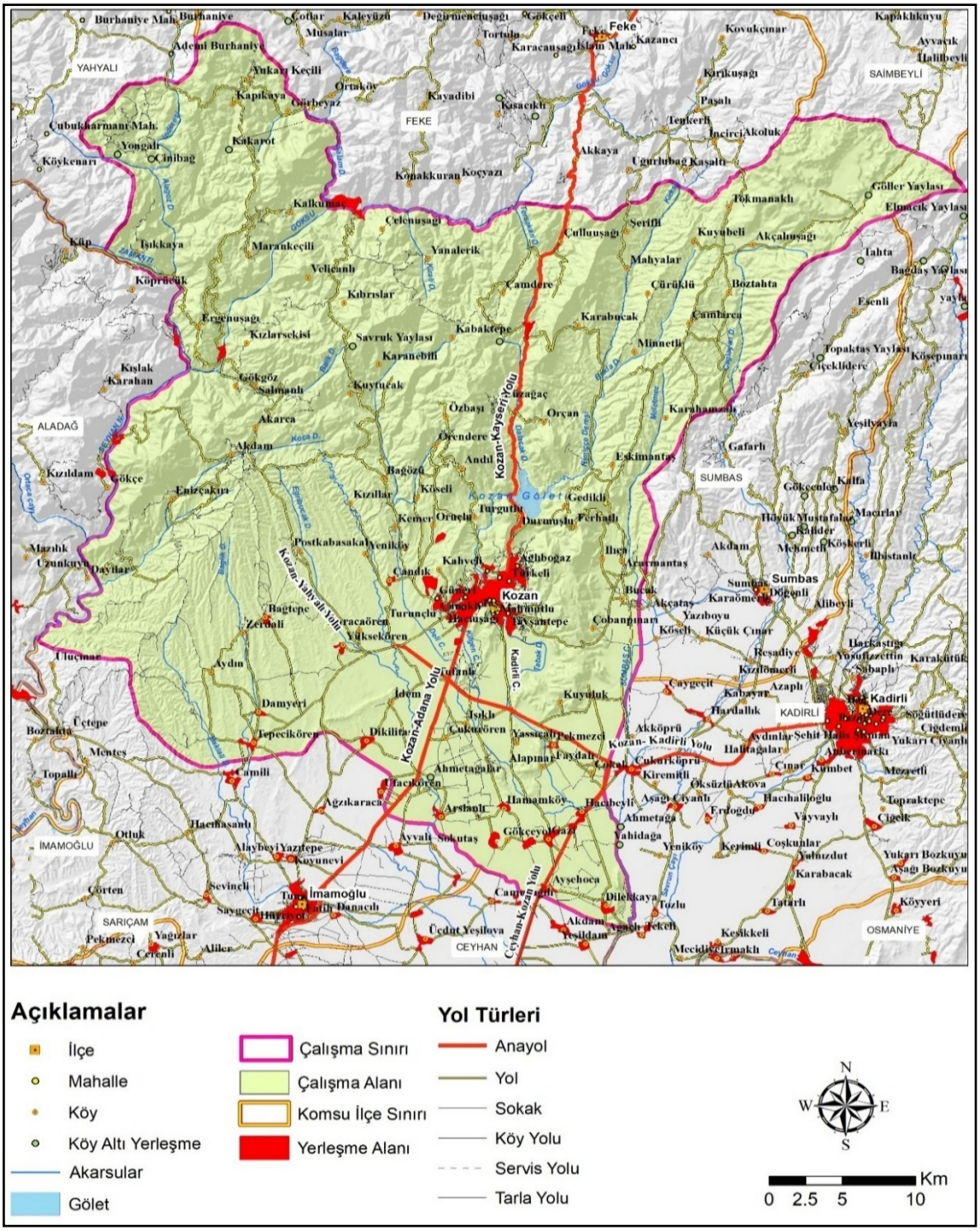
Kozan ilçesi, Çukurova'nın kuzey kenarında yer alması ve Toros Dağları'nın eteklerinden ova tabanına kadar uzanan karmaşık fiziki yapısı nedeniyle ulaşım açısından coğrafi sınırlılıklar barındırmaktadır. Bu durum hammadde temini ve ürün dağıtımının daha etkin yapılmasına neden olan demiryolu altyapısının da gelişmesini engellemiştir. Ayrıca, havayolu bağlantısının Adana ve Çukurova Bölgesel Havalimanı gibi çevre illerde bulunması, Kozan'ın doğrudan hızlı hava ulaşımı imkanlarından yeterince yararlanamamasına neden olmaktadır. Dış dünyayla bağlantısı Çukurova Bölgesel Havalimanı aracılığıyla gerçekleşmektedir. İlçe merkezi, bu havalimanına yaklaşık 110 km uzaklıktadır.

Doğrudan denizyolu bağlantısının olmaması ise ilçenin coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Denizden uzak ve iç kesimde yer alan Kozan, bu nedenle denizyolu taşımacılığı açısından doğal bir dezavantaja sahiptir. Ancak, Yumurtalık, Mersin ve İskenderun limanları gibi yakın çevredeki deniz limanlarına ulaşımın sağlanması için karayolu bağlantılarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Yumurtalık Limanı yaklaşık 100 km, Mersin Limanı 135 km ve İskenderun Limanı ise 150 km mesafededir (KOSB, Birifing Raporu, 2022) Bu limanlar, özellikle tarım ürünlerinin ihracatında büyük önem taşımaktadır. Araştırma bulguları, ilçenin zayıf ulaşım altyapısının mevcut durumda sanayi, tarım ve ticaret sektörlerinin gelişimini kısıtlayan temel bir engel oluşturduğunu göstermektedir. Limanlara yönelik karayolu bağlantılarının güçlendirilmemiş olması, Yahyalı-Kozan Karayolu'nun tamamlanmamış olması, ilçenin çevre ile güçlü bir bağ kurmasını zayıflatmakta ve ticaret hacmini sınırlamaktadır.

Demiryolu açısından bakıldığında, ilçeye en yakın demiryolu hattı, Adana-Mersin ana hattı olup Adana Tren Garı, Kozan'a yaklaşık olarak hesaplamalarda 75 km mesafededir. Bu durum, tarımsal ürünlerin taşınmasında lojistik maliyetlerin artmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda ağır sanayinin bölgede gelişimini de sınırlamaktadır. Çünkü hammadde temini ve üretilen ürünlerin dağıtımında taşımacılık maliyetlerinin yüksek olması, büyük ölçekli yatırımların ve sanayi faaliyetlerinin Kozan'da yaygınlaşmasını engellemektedir. Otoyollara bağlantıların güçlendirilmesi, yapılacak yeni projelerde bölgenin demiryolu hatlarına entegre olması, ilçeye ekonomik açıdan önemli fırsatlar oluşturacaktır.

Sonuç olarak, Kozan'da ulaşım türlerinin gelişimi doğal arazi yapısı ve ekonomik yapıya bağlı olarak şekillenmiş; dağlık ve engebeli coğrafya nedeniyle demiryolu alt yapısı gelişememiştir. Bunun yanında, tarıma dayalı üretim yapısı ve bölgesel

merkezlere olan uzaklık da hızlı ulaşım altyapılarının yatırımını sınırlamıştır. Bu nedenle ilçede karayolu ağı baskın olmuş, ancak diğer ulaşım türlerinin geliştirilmesi için hem doğal coğrafi engellerin aşılması hem de ekonomik ve beşerî yatırımların artırılması gerekmektedir. Böylece Kozan, tarım, sanayi ve turizm gibi stratejik sektörlerde rekabet gücünü artırarak bölgesel kalkınmaya önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

Şekil 5.35 Kozan İlçesi Ulaşım Haritası

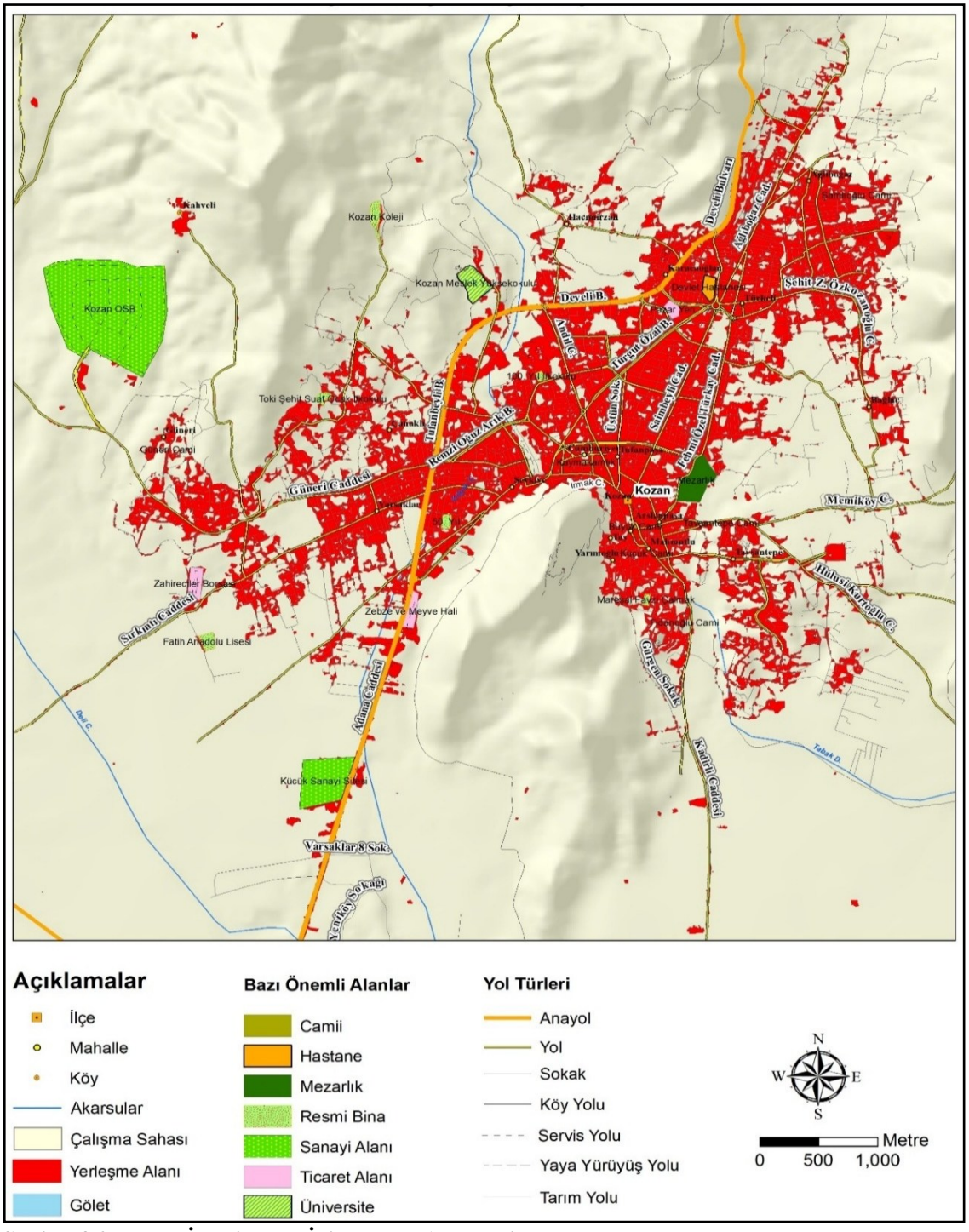
Kaynak: OpenStreetMap.https://www.openstreetmap.org

5.1.2.7.(2) Kent İçi Ulaşım

Kozan ilçesi'nin şehir içi ulaşım ağına dair harita, ilçenin mevcut ulaşım altyapısını detaylı bir şekilde göstermektedir. Harita üzerinden Kozan'ın şehir içi ve çevresinde mevcut karayolu ağları, sanayi bölgeleri, önemli resmî kurumlar, köy yolları ve ticaret bölgeleri gibi önemli yerlerin konumları görünmektedir. Haritada belirtilen anayollar, şehir merkezi ve çevre bölgeler arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Haritada yaptığımız hesaplamalarda kentin en güneyindeki yerleşim birimi ile en kuzeydeki yerleşim birimi arasında yaklaşık 10 km'lik bir mesafe bulunmaktadır Organize Sanayi Bölgesi, hastaneye 7,5 km, Küçük Sanayi ise 7 km uzaklıktadır (Şekil 5.36). Çarşı merkezi ise birçok noktadan 5 km'yi aşmayan bir mesafededir, bu da şehir içi ulaşım açısından kolaylık sağlamaktadır. Harita verilerine göre, sanayi alanları açık yeşil, ticaretin yoğunlaştığı bölgeler sarı, kamu yapıları ise açık sarı renkle gösterilmiştir.

Kozan şehir içi ulaşımında öne çıkan cadde ve bulvarlar, ilçenin sosyal, ticari ve ulaşım hayatını şekillendiren güzergahlardır. Haritaya göre ulaşım analizlerinde Saimbeyli Caddesi, yaklaşık 2 km uzunluğu ile şehir merkezinde yoğun ticaretin yapıldığı bir ana arterdir. Adana Caddesi, 4,2 km uzunluğunda olup Kozan'ı Adana'ya bağlayan en önemli karayolu güzergâhıdır. Irmak Caddesi, 1 km uzunluğunda olup ilçedeki kamu kurumlarına erişimi sağlaması bakımından önem taşır. Turgut Özal Bulvarı, 1,5 km uzunluğuyla sosyal yaşam ve ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı bir hattır. Fehmi Özal Turgay Caddesi ise 2,2 km uzunluğu ile Kadirli Caddesi ile birleşmekte ve hastane ile kamu kurumlarına erişimi kolaylaştırmaktadır (Şekil 5.36). Güneri Caddesi, sanayi bölgesine ulaşımı sağlaması bakımından stratejik öneme sahiptir. Diğer bulvar ve yollar ise ulaşım dokusunun tamamlayıcı unsurlarıdır.

Kozan'da şehir içi ulaşımda, yoğunlaşan ticaret ve artan nüfus nedeniyle bazı bölgelerde trafik yoğunluğu ve araç park sorunları yaşanmaktadır. Bu durum geçmişte kentsel planlamanın eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bazı noktalarda kamu kurumları bir arada olması alternatif yolların eksikliği bu problemleri daha da artırmaktadır. Bu sorunların çözümü için çeşitli önlemler önerilmektedir. Kozan'da kent gelişimi batı ve güneybatı yönünde yoğunlaşmaktadır. Organize Sanayi Bölgesi, Küçük Sanayi Sitesi ve yeni yerleşim alanları bu aks üzerinde konumlanmaktadır. Bu durum haritada açık şekilde görünmketedir. Köse'nin çalışmaları da bu yöndedir (Köse, 2023, s. 274). Bu nedenle, şehrin doğu ve güneydoğu aksı hızlı bağlayacak cevre yollarının oluşturulması gerekmektedir. Bu yollara bağlatı sağlayacak alternatif yolların genişletilmeside önemli görülmektedir. Özellikle Güneri Caddesi ve Adana Caddesi üzerinde artan trafik yükünü hafifletecek organize sanayiye erişim sağlayacak bu tür bir bağlantı yolu, hem sanayi trafiğini kent merkezinden uzaklaştıracak hem de sanayinin lojistik faaliyetleri kolaylaştıracaktır.

Şekil 5.36 Kozan İlçesi Kent İçi Ulaşım Ağı Haritası

Kaynak: OpenStreetMap.https://www.openstreetmap.org ve https://viewer.esa-worldcover.org/

Haritada da görüldüğü üzere, kentsel yayılım yönüne göre mevcut ana arterler günümüzde yetersiz kalmakta gelecekte dahada yetersiz kalacağı öngörülmektedir. İlçedeki mevcut çevreyolu 2000'li yıllarda inşa edilmiş olmasına rağmen, kent büyüdükçe yerleşim alanları içinde kalmıştır. Bu nedenle, kentsel gelişme ve yolların oluşturduğu cazibe dikkate alınarak, yeni bir çevreyolu hattı planlanmalı ve bu yol olabildiğince geniş ve çok şeritli olacak şekilde tasarlanmalıdır. Ayrıca, ana arterlere

destek sağlayacak yeni bağlantı yollarının yapılması, toplu taşıma güzergâhlarının ve dolmuş hatlarının artırılması, merkezi bölgelerde otopark alanlarının genişletilmesi ve yayalar ile bisiklet kullanıcılarına uygun yolların tasarlanması, kent içi ulaşımı rahatlatacaktır. Bu tür düzenlemeler, Kozan'ın ulaşım bütünlüğünü sağlayarak hem planlı kentleşmeye katkı sağlayacaktır.

5.1.2.8. Turizm Faaliyetleri

Turizm, bireylerin gezip görme, dinlenme, eğlenme ya da farklı kültürleri tanıma amacıyla gerçekleştirdikleri seyahat ve konaklamaları kapsayan sosyo-ekonomik bir faaliyettir. Modern dünyada hızla artan ulaşım olanakları, küresel etkileşim ve yaşam standartlarının yükselmesiyle birlikte turizm; uluslararası ilişkilerden yerel kalkınmaya kadar geniş bir etki alanına sahip olmuştur (Koçak, A. Kozak & Kozak, 2022, s.49). Özellikle istihdam yaratması, döviz girdisi sağlaması, altyapı yatırımlarını teşvik etmesi ve bölgesel kalkınmayı desteklemesi gibi ekonomik katkıları nedeniyle "bacasız sanayi" olarak da adlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra, kültürel mirasın tanıtılması, korunması ve kültürler arası etkileşimin artması açısından da önemli bir araç konumundadır. 21. yüzyılda en hızlı gelişen sektörlerden biri olan turizm, sahip olunan doğal ve kültürel değerlerin etkin ve sürdürülebilir biçimde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (Çımat & Bahar, 2003; Kara, 2009).

Bu bağlamda, Türkiye'nin birçok bölgesinde olduğu gibi, Adana iline bağlı Kozan ilçesi de zengin doğal yapısı, tarihi dokusu ve kültürel mirasıyla turizm açısından değerlendirilmeye açık önemli bir potansiyele sahiptir. İlçenin morfolojik yapısı güneydeki alüvyal düzlüklerden başlayarak kuzeye doğru 2.000 metreyi aşan yükseltilere kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu farklılık, iklimsel geçişleri ve biyolojik çeşitliliği de beraberinde getirerek Kozan'ın turistik çeşitliliğini artırmaktadır. Özellikle Akdeniz ikliminin etkisiyle güney kesimlerde yaygın olan narenciye ve zeytinlikler, kuzeye çıkıldıkça yerlerini kızılçam, karaçam ve sedir ormanlarına bırakmaktadır. Bu durum, ekoturizm, doğa sporları, yayla turizmi ve agro-turizm gibi farklı turizm türlerinin gelişmesine olanak tanımaktadır. Tarihsel süreçte birçok medeniyete ev sahipliği yapan Kozan; Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinden izler taşıyan mimari ve arkeolojik kalıntılara sahiptir. Anavarza Antik Kenti, Kozan Kalesi, tarihi çarşılar ve konaklar, ilçenin kültürel mirasını yansıtan başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Bu kültürel birikim, özellikle tarih ve kültür turizmi açısından ilçeyi önemli bir destinasyon hâline getirebilecek potansiyeldedir.

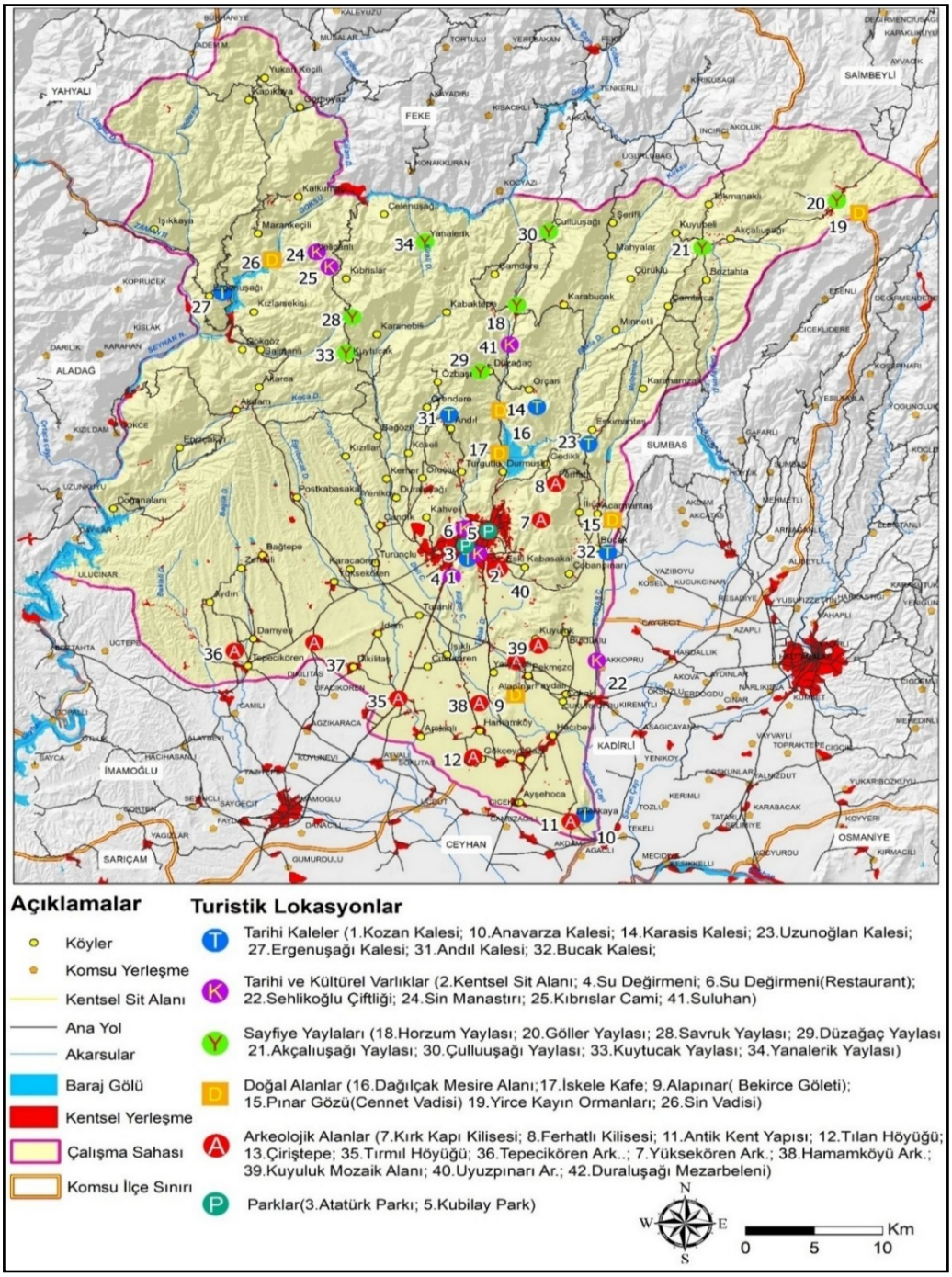
Bununla birlikte Kozan'ın doğal kaynakları da dikkat çekicidir. Kozan Baraj Gölü ve çevresi; doğa yürüyüşleri, piknik alanları, su sporları ve kuş gözlemciliği gibi etkinlikler için cazip olanaklar sunmaktadır. İlçede yer alan Dağılcak Mesire Alanı, Horzum, Savruk ve Göller yaylaları hem yerel halk hem de çevre illerden gelen ziyaretçiler için önemli rekreasyon alanlarıdır. Doğayla uyumlu bir turizm yaklaşımı, bölgede turizmin gelişmesine ivme kazandıracaktır. (Sandal & Ayata, 2025). Kozan

aynı zamanda gastronomi turizmi açısından da değerlendirilebilecek bir merkezdir. Yerel mutfağa özgü ciğer kebabı, yörük kavurması, kısır, şalgam ve zeytinyağlı yemekler gibi tatlar, ilçeye gelen ziyaretçilere otantik deneyimler sunmaktadır. Bunun yanı sıra, yerfıstığı, zeytinyağı, narenciye ürünleri ve cennet hurması kurusu gibi tarımsal ürünlerin tanıtılması, tarım ve turizm bütünleşmesi açısından önemli bir potansiyel yaratmaktadır

Kozan ilçesi hem doğal hem de beşerî çevre unsurları bakımından zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. İlçenin turizme konu olabilecek değerleri hem şehir merkezinde hem de kırsal alanlarda dağınık bir şekilde yer almaktadır. Doğal çevre açısından öne çıkan destinasyonlar arasında Dağılcak Piknik Alanı, Atatürk Parkı, Kozan Barajı, Göller Yaylası, Yirce Kayın Ormanları, Horzum, İnderesi ve Savruk Yaylaları ile Cennet Vadisi gibi rekreasyonel alanlar yer almaktadır. Öte yandan, beşerî çevre değerleri içerisinde Kozan Kalesi, Anavarza Kalesi, Karasis Kalesi gibi tarihî yapılar; Arıkan, Yapıcı ve Muhtar Hacı (Hurmalı) Konakları gibi geleneksel sivil mimari örnekleri; Büyük ve Küçük Camiler, Yukarı ve Aşağı Çarşılar, Bedesten, Sehlikzade Çiftliği Müzesi, Kent Müzesi, Battal Gazi Zindanı ve Roma Dönemi'ne ait Tarihi Köprü gibi kültürel miras öğeleri öne çıkmaktadır (Yalçınkaya, 2021:487).

Ancak tüm bu güçlü yönlerine rağmen, Kozan'ın turizm potansiyeli yeterince değerlendirilememiştir. Adana gibi bir metropole yakın olması önemli bir avantaj sunmasına karşın, bu potansiyel etkin şekilde kullanılamamaktadır. İlçedeki turistik mekanlara ulaşım altyapısının eksiliği, toplu taşıma eksiklikleri ve turistik alanlara yalnızca özel araçla erişim sağlanabilmesi gibi etkenler, turizm faaliyetlerinin ekonomik bir değere dönüşmesini engellemektedir. Ayrıca, turizm faaliyetleri ile yerel halk arasında yeterli etkileşim kurulamamış olması da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Yöre halkının turizmin ekonomik getirileri konusunda yeterli bilince sahip olmaması ve sektöre olan ilgisinin sınırlı kalması, turizmin toplumsal tabanda destek bulamamasına neden olmaktadır. Öte yandan, turizmin gelişimi yalnızca doğal ve kültürel varlıkların varlığıyla sınırlı değildir; ulaşım, konaklama, tanıtım, güvenlik, rehberlik, altyapı ve insan kaynağı gibi pek çok unsurun eşgüdüm içinde planlanması gerekmektedir. Kozan'da bu bütüncül yaklaşım yeterince benimsenememiştir. Özellikle konaklama kapasitesinin düşüklüğü, turistik alanlardaki altyapı eksiklikleri ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği, ilçeyi çoğunlukla günübirlik ziyaret edilen bir geçiş noktası haline getirmiştir (Sandal ve Ayata, 2025). Ancak bu sorunların giderilmesi hâlinde, Kozan'ın sahip olduğu coğrafi üstünlükler, turizm açısından önemli fırsatlara dönüştürülebilecektir.

Kozan'ın sahip olduğu turizm varlıkları, genel olarak doğal ve kültürel olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilebilecek niteliktedir. Bu doğrultuda, çalışmada önce ilçenin doğal turistik değerleri ile ekoturizm potansiyeline sahip alanları, ardından tarihî ve kültürel miras unsurları, öne çıkan özellikleriyle ele alınmıştır.

Şekil 5.37 Kozan İlçesinin Turistik Lokasyonları Haritası

Kaynak: Adana İl Kültür Müdürlüğü Kültür Varlıkları Parsel Bilgileri ve Arazi Çalışmalarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

5.1.2.8.(1) Doğal Miras Alanları ve Ekoturizm Potansiyeli

Kozan ilçesi, coğrafi konumu ve topografik yapısı sayesinde çeşitli doğal güzelliklere sahip olup, bu özellikleri ekoturizm faaliyetlerinin gelişimine olanak sağlamaktadır. İlçenin güneyinde yer alan Kozan Ovası, narenciye, pamuk, zeytin ve yerfıstığı gibi tarım ürünlerinin yetiştiği verimli alanlarla dikkat çekerken, kuzey

bölgelerinde ise ormanlık alanlar, yüksek platolar ve yaylalar öne çıkmaktadır. Bu ekolojik çeşitlilik, farklı bitki örtüleri ve hayvan türlerini barındırarak doğa turizmi açısından zengin fırsatlar oluşturmaktadır (Şekil 3.5.)

5.1.2.8.(1).(a). Dağılcak Mesire Alanı

Dağılcak Mesire Alanı, Kozan-Feke karayolu üzerinde, Kozan ilçe merkezine yaklaşık 7 kilometre mesafede yer alan ve doğa severlerin sıkça ziyaret ettiği bir rekreasyon alanıdır. Özellikle yaz aylarında serin havası ve doğal güzellikleriyle bölge halkının yanı sıra çevre illerden gelen ziyaretçilerin de uğrak noktasıdır. Yıl boyunca piknik ve doğa yürüyüşleri için kullanılan bu alan, çevresindeki orman örtüsüyle birlikte oksijen açısından zengin, mikroklimatik bir yapıya sahiptir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025). Mesire alanı içerisinde işletmeciliğini Kozan Belediyesinin yaptığı yöreye özgü lezzetleri ile öne çıkmış bir kır lokantası bulunmaktadır. Alan çevresinde özel kafeler, restoranlarda yerel turizme ve ekonomiye canlılık kazandırmaktadır.

5.1.2.8.(1).(b).Kozan Baraj Gölü ve İskele Kafe

İlçede öne çıkan doğal alanlardan bir diğeri de Kozan Baraj Gölü'dür. Tarımsal sulama amacıyla inşa edilen Kozan Barajı, zaman içerisinde rekreasyonel işlevler de kazanmıştır. Baraj gölü çevresinde olta balıkçılığı, piknik, kuş gözlemciliği ve tekne turları gibi çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Göl kıyısında yer alan İskele Kafe, ziyaretçilere göl manzaralı yeme-içme olanakları sunmakta; ayrıca baraj gölü üzerinde düzenlenen tekne turları, turistik cazibe unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Ortalama 25 kişilik kapasiteye sahip teknelerle gerçekleştirilen bu turlar, doğa temelli turizm kapsamında yenilikçi uygulamalar arasında değerlendirilmektedir (Kanal 7, 2022). Göl çevresindeki doğal peyzaj, zakkumlarla süslenmiş alanlar ile birlikte piknik ve doğa yürüyüşleri için elverişli bir ortam sunmaktadır. Bölgenin zengin bitki örtüsü ve kuş çeşitliliği, başta kuş gözlemciliği olmak üzere çeşitli doğa temelli etkinliklere olanak sağlamaktadır. Kozan Baraj Gölü çevresine yönelik gerçekleştirilecek turizm yatırımları, bölgenin cazibesini artırabilecek niteliktedir. Özellikle doğa sporları, karavan ve kamp alanları gibi tesislerin sayısının artırılması gerekmektedir Nitekim alan, doğa kulüpleri tarafından tanıtılmakta ve farklı illerden düzenlenen günübirlik turların programlarında zaman zaman yer almaktadır.

5.1.2.8.(1).(c). Cennet Vadisi (Pınargözü Mevki)

Bucak mahallesi sınırları içerisinde, ilçe merkezine yaklaşık 15 kilometre mesafede yer alan Cennet Vadisi, Sumbas Çayı'nın kaynak bölgelerinden biri olan Pınargözü artezyen kaynağından beslenmektedir. Saha ve çevresi; portakal bahçeleri, doğal göletler ve zengin bitki örtüsü ile dikkat çeken çeşitli ekosistemlere ev sahipliği yapmaktadır. Bölgede yer alan göletlerdeki alabalıklar yerel gastronomi açısından da önemlidir. Sahada gerçekleştirilen gözlemlere göre, alan aynı zamanda doğa

fotoğrafçılığı ve kuş gözlemciliği gibi ekoturizm faaliyetleri için elverişli koşullara sahiptir. Bu bağlamda, sahanın turizm potansiyelinin değerlendirilebilmesi için Kozan Belediyesi başta olmak üzere ilgili kurumlar tarafından altyapı yatırımları büyük önem taşımaktadır.

5.1.2.8.(1).(d).Alapınar (Bekirce) Göleti

Kozan'a 16 kilometre mesafede yer alan Alapınar mahallesi'nde bulunan Bekirce Göleti hem tarihi hem de doğal zenginlikleriyle dikkat çeken önemli bir mekândır. Roma döneminde Anavarza Antik Kenti'ne su sağlayan artezyen su kaynağının oluşturduğu bu doğal gölet, antik kente uzanan su kemerleri ve kanallarıyla tarihi bir geçmişe sahiptir. Gölet, nilüfer çiçeklerinin yoğun olarak görüldüğü ender alanlardan biridir (İHA, 2023). İlkbahar ve sonbahar aylarında açan bu çiçekler, biyolojik çeşitliliğin korunması açısından büyük önem taşırken, aynı zamanda görsel turizm açısından da cazip bir unsurdur. Bekirce Göleti hem kültürel hem de doğal turizm için önemli fırsatlar taşımaktadır.

5.1.2.8.(1).(e). Yayla Turizmi Faaliyetleri ve Yaylalar

Yaylacılık, yaz mevsiminde insanlar ve hayvanların yaylalara göçerek ekonomik faaliyetlerde bulunmalarını ifade eder. Kozan ilçesinin kuzeyindeki dağ yamaçlarında, yaylacılık yüzlerce yıldır süregelen bir gelenek ve ekonomik faaliyet olarak öne çıkmaktadır. Toros Dağları'nın serin ve bol oksijenli yaylaları, bölge halkının yaz aylarında şehir sıcağından kaçıp rahat bir ortam bulmalarını sağlar. Aynı zamanda hayvancılık ve tarım faaliyetleri açısından da büyük öneme sahiptir (Sevgi, 1984:177).

Kozanlıların tercih ettiği başlıca yaylalar arasında Horzum, Göller, Savruk, Düzağaç, Çulluuşağı, Akçalıuşağı, Kuytucak, Eskimantaş ve Feke ilçesine bağlı Çataloluk, Tapan Yöresi ve İnderesi yaylaları yer almaktadır. Bölgenin nemli ve bunaltıcı sıcağından kaçan halk, sıcaklıkların arttığı yaz aylarında bu yaylalara göç eder. Eylül ve Ekim aylarında ise sıcaklıklar azaldığında tekrar ilçeye dönerler. Günümüzde yaylacılık, yalnızca ekonomik bir faaliyet olmaktan çıkmış, dinlenme ve tatil içeriği de kazanarak turizm sektörüyle de entegre olmuştur. Günümüzde yaylalarda düzenlenen festivaller ve doğa yürüyüşleri hem yerel halkın hem de turistlerin ilgisini çekmektedir.

5.1.2.8.1.(e).1 Horzum Yaylası

Horzum Yaylası, Çulluuşağı Köyü sınırlarında yer almakta olup, serin havası ve huzurlu atmosferiyle yaz aylarında yoğun ilgi görmektedir. Kozan-Feke Karayolu üzerinde, ilçe merkezine sadece 25 km mesafede bulunması ve ilçeler arası otobüs ve minibüs seferleriyle yıl boyu kolayca ulaşılabilir olması, yaylayı özellikle şehirdeki günlük işleri olan memur ve esnaflar için cazip kılmaktadır. Yöreye özgü ahşap yayla evleri, geleneksel mimarinin doğayla uyumlu örneklerini sergilemektedir. Bu evler bölgenin kültürel dokusunu da yansıtmaktadır. Çam ve çınar ağaçlarıyla çevrili bu

ortam hem yerel halk hem de ziyaretçiler için önemli bir dinlenme alanı oluşturmaktadır (Haseki, 2013:89).

5.1.2.8.1.(e).2 Göller Yaylası ve Yirce Kayın Ormanları

Göller Yaylası, Kozan ilçe merkezine yaklaşık 40 kilometre mesafede yer almakta olup, bölgenin önemli doğal alanlarındandır. Ormanlarla çevrili yayla, bahar aylarında kır çiçekleriyle bezenmiş geniş düzlükleri ve kışın karla kaplı manzaralarıyla dikkat çekmektedir. Serin havası ve huzurlu atmosferi, yazın sıcaktan kaçanlar için cazip bir dinlenme alanı oluşturmaktadır. Kışın karla kaplı doğası, kış turizmi için de potansiyel taşımaktadır. Yayla, yaz aylarında market, fırın, lokanta ve kahvehane gibi olanaklar sunmakta, asfalt yollarla kolayca ulaşılabilir olması ise cazibesini artırmaktadır (Haseki, 2013: 89).

Göller Yaylası, doğa turizmi, eko-turizm ve kültürel turizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Fotoğrafçılık, doğa yürüyüşleri ve kampçılık gibi etkinlikler için ideal bir ortam barındırmaktadır. Yaylanın yakınındaki Yirce Kayın Ormanları, yaklaşık 1.800 metre rakıma sahip olup, sonbaharda doğanın renk cümbüşünü sergileyerek büyük ilgi görmektedir. Bu ormanlar, açık hava etkinlikleri için zengin bir alan sağlayarak bölgenin turizm değerini artırmaktadır.

Kozan'ın turizm çeşitliliğini artırmak ve ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla Göller Yaylası'nın tanıtımına yönelik çalışmalar hızlandırılmalıdır. Festival ve etkinliklerin yanı sıra, yürüyüş parkurları ve kamp alanları gibi altyapıların geliştirilmesi, yaylanın turizm merkezi haline gelmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca buralarda düzensiz yapılaşmada direk göze çarpmaktadır. İmara planlamaları yapılmalı imara açılmadan yapışamaya izin verilmemelidir.

5.1.2.8.1.(e).3 Diğer Yaylalar

Kozan halkı, yaz aylarında serinlemek ve doğanın şifa verici etkisinden yararlanmak için Göller ve Horzum yaylalarından başka, Düzağaç, Savruk, Çulluuşağı, Akçalıuşağı, Kuytucak ve Eskimantaş yaylalarını da tercih etmektedir. Ayrıca, Feke ilçesine bağlı Çataloluk, Tapan Yöresi ve İndiresi yaylaları da ilçe sakinleri tarafından sıkça tercih edilmektedir. Toros Dağlarının serinletici iklimsel özellikleri nedeniyle yaz aylarında bu yaylalar, yerel halk için bir dinlenme alanı oluşturmaktadır. Yaylalarda yaşayan köylüler, bahçelerinin bakımını yaparak sebze ve meyvede üretmektedir. Bu ürünler, yerel pazarlarda satışa sunulmaktadır; ince kabuklu köy domatesi, üzüm, kiraz ve ceviz gibi ürünler ise ilçede büyük talep görmektedir. Otantik köy yaşamını deneyimlemek isteyenler için bu yayla köyleri büyük bir potansiyel taşımaktadır. Özellikle İndiresi yaylasında, konargöçer Yörüklerinin kıl çadırlarında misafir olarak geleneksel yaşam tarzı kısa bir süreyle deneyimlenebilmektedir. Bu kırsal yaşam biçimi, kırsal turizm için büyük bir fırsat yaratmaktadır. Bu doğal yaşam biçiminin bozulmadan geliştirilmesi ve turizme kazandırılması için gerekli çalışmaların yapılması önem arz

etmektedir (Kültür Portalı, 2019). Genel olarak bölgenin doğal güzellikleri giderek ilgi görmekte bu alanda da turizm ivme kazanmaktadır. Çalışmanın bulguları, Kozan ilçesinin doğal ve kültürel varlıklarının yanında kuzeyinde yükseltiye bağlı değişen iklim koşullarının yaylacılığı ve kültürel turizmi teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Yayla köylerinde nüfusun yaz aylarında artması güneyin sıcak ve nemli rahatsız edici hava koşullarından kaçış eğilimi ile ilişkilidir. Bu durum, Sevgi'nin (1984) ve Sandal'ın (2002) yaylacılığın Çukurova havzasındaki iklim baskısından kaynaklandığına dair tespitleriyle uyumludur.

5.1.2.8.(2) Kültürel Miras Alanları ve Turizm Potansiyeli

Kültürel miras turizmi, geçmişten günümüze ulaşan tarihi yapılar, gelenekler ve yaşam biçimlerinin turizm yoluyla deneyimlenmesini sağlar. İnsanların farklı kültürleri tanıma isteğiyle gelişen bu turizm türü, hem kültürel değerlerin korunmasına katkı sunar hem de yerel ekonomilere canlılık kazandırır. (Kurak Açıcı, Ertaş & Sönmez, 2017). Kozan, tarih boyunca İç Anadolu'yu Toroslar üzerinden Çukurova'ya bağlayan önemli bir geçit noktası olarak stratejik bir rol üstlenmiştir (Balcıoğulları, 2022) Bu coğrafi konum, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısını şekillendirmiş; Her ne kadar doğal turistik kaynaklar açısından –örneğin volkanik dağlar, peribacaları, şelaleler, mağaralar gibi jeomorfolojik cazibe unsurları– sınırlı olsa da sahip olduğu zengin tarihî ve kültürel miras ile önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Turizme konu olan bu tarihi ve kültürel miraslar daha çok eski yerleşim alanı olan Taş ve Aslanpaşa mahallelerinde yer almaktadır. Tarihi kentin çekirdeğinde yer alan kaleler, Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminden kalma çarşılar, dar sokaklar, taş yapılar, camiler, köprüler ve geleneksel konaklar kültürel turizmi besleyen önemli unsurlardır (Şekil 6.38). Özellikle Kozan Kalesi, tarihi kimliği ve mimari yapısıyla ilçenin simgesi haline gelmiştir. Mustafa Kemal Sokak, Yiğenoğlu Sokak, tarihi aşağı ve yukarı çarşılar ile geleneksel mimariyi yansıtan çeşitli konaklar; Kozan'ın turizm potansiyelinin geliştirilmesi için büyük bir fırsat oluşturmaktadır. Ayrıca bazı turizme konu olan tarihi ve kültürel miraslar ilçenin farklı alanlarında dağınık olarak yer almaktadır. Bunlar içinde öne çıkan Anavarza Ören yeri ve Kalesi ve Karasis Kalesidir.

5.1.2.8.(2).(a). Kozan Kalesi

Kozan Kalesi, Çukurova'nın önemli tarihi yapılarından biridir ve bölgenin zengin kültürel mirasını yansıtan önemli bir mekândır. Yaklaşık 400 metre rakımlı kalker bir tepe üzerinde yer alan kale, 44 kule ve burcu ile hem mimarisi hem de stratejik önemiyle dikkat çekmektedir. Orta Çağ kalesi olarak bilinse de kökeni MÖ 3. veya 2. yüzyıla kadar uzanmakta olup, antik çağlardan itibaren pek çok medeniyetin kullanımına sahne olmuştur. Kalenin "Sis" adı, MÖ 8. yüzyılda Asur arşivlerinde "Sizzu/Sissu" olarak geçmekte ve bu adın o dönemdeki yerel yönetici Şişşu'nun

egemenliğini simgelediği düşünülmektedir (Buyruk, 2023:65) (Sayar 2006:28) Ancak, bu döneme ait arkeolojik buluntular henüz gün yüzüne çıkarılamamıştır.

Kaleyi inşa eden medeniyetler kesin olarak bilinmemekle birlikte, Roma, Bizans, Kilikya Ermeni Krallığı, Memlükler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolünde olmuştur. Osmanlı döneminde askeri üs olarak kullanılan kale, günümüzde turistik cazibe merkezi haline gelmiştir. Kozan Kalesi'nin doğu cephesi daha az eğimli olup zirveye yakın bir alana kadar araçla ulaşılabilen bir yolu var iken, batı cephesi ise dik yamaçlar ve uçurumlarla çevrilidir, bu da kale çevresine doğal bir panoramik görüntü kazandırmaktadır. Kalenin doğu cephesinde savunma yapılarının yoğun olduğu görülmektedir. Burada, kuleler, burçlar, sarnıçlar, kilise, şapel, depolar ve zindanlar gibi çeşitli yapılar yer almaktadır (Sözlü ve ark. 2022, s. 13). İç kalede, "Ahmedek" adı verilen bölüm bulunmaktadır. Ayrıca, kale çevresindeki Anavarza, Karasis ve Andıl kaleleri gibi yapılar da buradan görülebilmektedir.

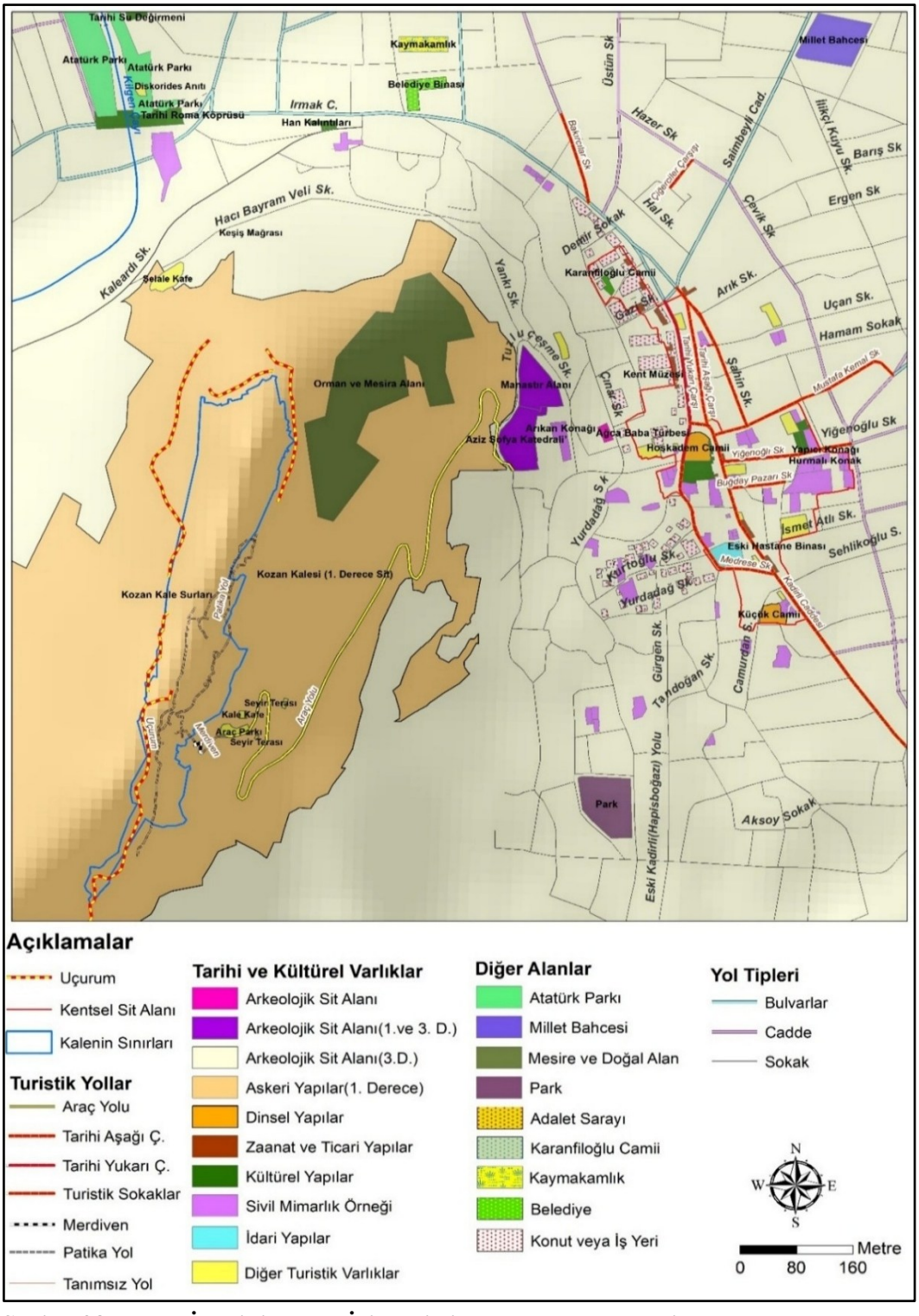
5.1.2.8.(2).(b).Anavarza Kalesi ve Ören Yeri

Adana'nın Kozan ilçesine bağlı Dilekkaya Köyü sınırlarında yer alan Anavarza Kalesi, Sumbas Çayı ile Ceyhan Nehri arasında, kalker kayalıklar üzerine kurulmuş bölge tarihi için önemli bir yapıdır. 200 metre yükseltiye sahip kale, Çukurova'ya hâkim konumu ile bölgedeki diğer önemli kalelerle birlikte geniş bir görüş alanına sahiptir (Sözlü ve ark., 2022, s. 15). Anavarza yalnızca bir savunma yapısı değil, aynı zamanda tarihsel süreçte bir yaşam merkezi olarak işlev görmüştür. Kale içerisinde kuleler, kiliseler, sarnıçlar ve koğuşlar gibi yapılar yer almakta; bu da onun askeri ve sivil kullanıma sahip çok işlevli bir kompleks olduğunu göstermektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025).

Kalenin eteğindeki Anavarza Antik Kenti, Roma ve Bizans dönemlerinde Kilikya'nın önemli idari ve askeri merkezlerinden biri olmuştur. Roma İmparatoru Augustus'un ziyaretiyle "Kaisareia" adını alan kent, MS 408 yılında Cilicia Secunda'nın başkenti olmuştur (Adana Arkeoloji Müzesi, 2024). 3. yüzyıla tarihlenen zafer kapısı (Ala Kapı) ile 1700 metre uzunluğundaki sütunlu cadde, kentin mimari zenginliğini yansıtır (Sayar, 2006, s. 36-37). Antik kentte ayrıca tiyatro, stadyum, nekropol, su kemerleri, kiliseler ve şapeller gibi yapılar da bulunmakta; bu da Anavarza'yı bir açık hava müzesi niteliğine taşımaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025).

Dönemin ünlü hekimi Dioscorides'in burada yaşamış olması, Anavarza'nın tıp tarihinde de özel bir yere sahip olduğunu gösterir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). Günümüzde kale ve antik kent, tarih ve kültür turizmi açısından büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Devam eden restorasyon ve koruma projeleri, Anavarza'nın UNESCO Dünya Mirası Kalıcı Listesi'ne alınmasına yönelik önemli adımlar içermektedir (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2020, s. 120). Aynı zamanda

bölgedeki turizm altyapısının geliştirilmesi hem Anavarza'nın uluslararası tanıtımını artıracak hem de Kozan'ın kültürel turizmdeki yerini pekiştirecektir.

Şekil 5.38 Kozan İlçesinin Kent İçi Turistik Lokasyonları Haritası

Kaynak: Adana İl Kültür Müdürlüğü Kültür Varlıkları Parsel Bilgileri ve Arazi Çalışmalarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

5.1.2.8.(2).(c). Karasis Kalesi ve Ören Yeri

Adana'nın Kozan ilçesinin 12 km kuzeyinde, Karasis Dağı'nın zirvesinde yer alan Karasis Kalesi, M.Ö. 3. yüzyılda Seleukoslar tarafından inşa edilmiştir. Kaleye, Orçan ve Gedikli köylerinden patika yollarla çıkılmaktadır. Hellenistik dönemin mimari özelliklerini yansıtan kale, 911–1038 metre yükseklik aralığında doğal topoğrafyaya uyumlu olarak "yukarı" ve "aşağı" olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır (Sayar, 2006: 31). Kale, çift sıra surlar, savunma kuleleri, mancınık platformları ve askerî barınaklar gibi yapılarla donatılmış olup, bölgenin stratejik geçitlerini kontrol etme amacı taşımaktadır İçerideki Herakles kabartmaları ile doğu girişindeki fil figürü, dönemin sanatsal ve tarihsel izlerini yansıtır. Fil kabartması, Seleukos ordularının Hindistan fillerini kullanarak kazandıkları zaferlere işaret etmektedir. (Sözlü ve ark., 2022: 32). Günümüze kadar iyi korunarak ulaşan Karasis Kalesi, sahip olduğu tarihi değer ve görselliğiyle önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Kale, bir arkeolojik park olarak düzenlendiğinde, kent merkezine yakınlığı ve görece serin iklim avantajıyla yerli ve yabancı ziyaretçiler için cazip bir destinasyon haline gelebilir. Özellikle kapsamlı çevre düzenlemeleri, tanıtım faaliyetleri ve ziyaretçi altyapısının geliştirilmesi durumunda, tarih ve kültür turizmi açısından ilçenin çekim merkezlerinden biri olma potansiyeli taşımaktadır.

5.1.2.8.(2).(d).Kozan Çevresindeki Diğer Kaleler

Kozan ve çevresinde İç Anadolu ile Çukurova arasındaki stratejik geçit yollarını kontrol etmek amacıyla başka kaler de inşa edilmiştir. Bu yapılar geçmişte savunma ve ticari yolların güvenliği açısından önemli işlevler üstlenmiş, günümüzde ise kültürel miras ve turizm açısından değer taşımaktadır. Bu kalelerden bir olan Bucak Kalesi, Kozan'a 30 km uzaklıktaki Bucak Köyü'nde, 60–70 m yüksekliğinde bir tepeye kurulmuştur. Orta Çağ'a tarihlenen yapı, sur ve burçları ile dikkat çeker. Anavarza Kalesi ile görsel teması, bölgedeki kaleler arasında iletişim ağı oluşturmaktadır (Sözlü ve ark., 2022: 13). Yarıkkaya (Uzunoğlan) Kalesi, 750 m rakımlı karstik bir tepe üzerinde yer almakta olup Hitit dönemine kadar uzanan izler taşır. Savunma ve ticaret yollarının kontrolünde stratejik bir konumda bulunur (Sayar, 2006: 34). Andıl (Andala) Kalesi, 1510 m yükseklikteki Andıl Dağı'nın zirvesine kurulmuş olup, gözetleme ve karakol işlevi görmüştür. Kilikya Ermeni Prensliği ve Roma dönemine ait sikkelerle tarihlendirilen kale, daha sonra manastır olarak da kullanılmıştır (Sözlü ve ark., 2022: 13; Kültür Envanteri, 2021). Kudret Kalesi, Göksu Irmağı kıyısında doğal kayalık yapı üzerine inşa edilmiştir. Mimari özellikleri Bizans dönemine işaret eder; dikdörtgen planlı girişi ve konumu nedeniyle gözetleme amacı taşıdığı düşünülmektedir (Sözlü ve ark., 2022: 14). Bu kaleler Kozan'ın tarihsel mirasını yansıtan turistik cazibe oluşturacak önemli kalıntılar arasında yer almaktadır.

5.1.2.8.(2).(e). Tarihi Çarşı, Sokaklar ve Kozan Evleri

Tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Kozan, eski yerleşim bölgelerinde yer alan çarşı ve sokaklarıyla dikkat çeker. Bu alanlar, bölgenin tarihsel, sosyal, ekonomik ve mimari gelişimini yansıtan önemli kültürel miras alanlarıdır. Kozan'ın Tarihi Çarşı Bölgesi; Kadirli Caddesi, Aşağı Çarşı ve Yukarı Çarşı olmak üzere üç ana bölümden oluşur. Bu çarşılarda yer alan dükkânların cephe genişlikleri 3 ila 4 metre arasında değişmekte olup, sivri tonozla örtülü, bitişik düzende ve caddelerin iki yanında sıralanmış şekilde inşa edilmiştir. Bu mimari düzen, çarşının geleneksel dokusunun temel karakteristik özelliğini oluşturur. Söz konusu yapılar, genellikle 20. yüzyılın başlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilmiştir. Genellikle kesme taş ve tuğladan yapılan, küçük parseller üzerine kurulmuş, tek katlı dükkânlar bu bölgenin mimari dokusunu belirleyen unsurlardır (Gök, 2006: 27).

Geçmişte zanaatkârlığın ve geleneksel el sanatlarının yoğun olarak icra edildiği Aşağı ve Yukarı Çarşı, Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından tescillenerek restorasyon çalışmalarıyla korunmuş ve yeniden işlevlendirilmiştir. Bugün hem geleneksel el sanatlarının hem de günlük ticaretin sürdürüldüğü bu eski yapılar, ziyaretçiler için turizm amaçlı şekillendirildiğinde ilçenin turizminin cazibe merkezi haline gelecektir. Nostaljik çarşı bazı dizi ve film projeleri için de çekim mekânı olarak tercih edilmektedir. Çarşı bölgelerinde yer alan Yiğenoğlu ve Mustafa Kemal Sokak, sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile restore edilmiş yenilenmiştir (Fotoğraf 5.19). Bu alanlar geleneksel Osmanlı taşra mimarisinin örneklerini barındırmaktadır. Bu sokakta yer alan konaklar ve sokaklar, kültür turizmi ve fotoğrafçılık açısından önemli potansiyel oluşturmaktadır.

Tarihi çarşı ticaretin gerçekleştirildiği mekânlar olmanın ötesinde, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkileşimlerin gerçekleştiği alanlardır. Bu bölgede yer alan hamam bedesten(arasta) çeşitli konaklar Hoşkadem Cami Küçük Cami kültürel mirasın korunarak geleceğe taşınması gereken özgün unsurlarındandır. Bu yapıların korunması ve yaşatılması, Kozan'ın tarihi kimliğinin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşır.

Kozan Arastası, ilçenin Aslanpaşa Mahallesi'nde, Kadirli Caddesi ile Yeğenoğlu Sokak kesişiminde, Hoşkadem Camii'nin doğusunda yer alır. Yaklaşık 450 m²'lik bir alana inşa edilmiş olan arasta, T planlı bir mimariye sahiptir ve kesme taş ile moloz taş kullanılarak yığma yapı tekniğiyle inşa edilmiştir. Kesme taş yapım tekniği ve cephe düzenlemeleri, Hoşkadem Camii ile benzerlikler göstermektedir. Yapının üst örtüsü, beşik tonoz ve sivri tonoz sistemlerinden oluşmaktadır. İçinde ticaret amacıyla kullanılan 17 dükkân bulunmaktadır. (Yılmaz,2007:19). Arastanın yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, farklı kaynaklarda 15. yüzyıl, 17. yüzyıl ve 19. yüzyıla tarihlendirildiği belirtilmektedir. Yapının ana giriş kapısında yer alan kitabede 1902 yılında Hacı Ali tarafından inşa edildiği yazılıdır; ancak bu kitabenin

başka bir yerden getirildiği ya da tamir kitabesi olabileceği düşünülmektedir (Yılmaz,2007:14).

Fotoğraf 5.19 Sokak Sağlıklaştırma Çalışmaları

5.1.2.8.(2).(f). Bedesten (Arasta)

Tarihi ticari yapılar arasında önemli bir yere sahip olan Kozan Arastası, geçmişte değerli malların ticaretinin yapıldığı bir alışveriş alanı olarak kullanılmıştır. Bugün, arasta bakımsızlık ve hissedarlar arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle harabe hâline gelmiştir. Çok ortaklı mülkiyet yapısı, gerekli koruma ve restorasyon çalışmalarını engellemektedir. Oysa bu tarihî yapı, özgün dokusu korunarak kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerin yaşatıldığı bir müzeye veya kültürel etkinliklerin gerçekleştiği işlevsel bir mekâna dönüştürülebilmesi ayakta kalabilmesi için önemli görülmektedir.

5.1.2.8.(2).(g). Tarihi Kozan Evleri

Kozan'da geleneksel Türk mimarisinin dokularını taşıyan birçok ev bulunmaktadır. Bölgenin yazları sıcak iklimi özellikle kullanılan malzeme ve binaların cephesinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Türk kültüründe misafirperverliğin önemi, evlerin süslemelerinde de kendini göstermektedir. Yapılar özellikle İbrik kabartmaları, kapılardaki süslemeler ve balkonlar dikkat çekmektedir. Her bir yapı farklı bir özelliği ile öne çıkmaktadır ve yapılar genellikle kale çevresinde yoğunlaşmaktadır. Bu evlerden bazıları özellikle ün kazanmıştır. Bunlar arasında Arıkan Konağı, Akdağ Hurmalı Konak, Yapıcı Konağı, Gökçelik Konağı, Topuzlar Konağı, Arıoğlu Konağı, Akçalı Konağı ve Çamurdan Konağı en çok bilinenlerdir. Gökçelik Konağı, Gökçelik ailesine tescilli bir yapıdır. Fransız işgali sırasında bir dönem okul olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1923'ten önce inşa edilmiştir. Restorasyon sonrasında konağın misafirhane veya benzeri bir işlevle kullanılması düşünülmektedir

(Boğa, 2012:13). Yapıcı Konağı, 1895 yılında inşa edilmiş, 3 katlı ve 7 odalı bir tarihi yapıdır. Konağın restorasyonu ve turizme kazandırılması amacıyla, Yapıcı Ailesi tarafından 2013 yılında Kozan Belediyesi'ne hibe edilmiştir. Restorasyon çalışmaları sonucunda, konak butik otel olarak hizmet vermektedir. (Hürriyet, 2018). Çamurdan Konağı ise avlusuyla dikkat çekmektedir ve günümüzde turizm ofisi olarak hizmet vermektedir. Arıoğulları Konağı, dört katlı bir yapıdır ve tarihi dokusunu koruyarak restore edilecektir. Yapının alt kısmı moloz taşla yapılmışken, en üst kısmı ahşap karkas üzerine bağdadi sıva ile kaplanmıştır. Çatı ahşap saçaklı ve kiremitle örtülüdür. Toplam alanı ise 363 metrekaredir (Yeni Şafak, 2008). Korunması gereken daha 24 tane konak ve tarihi yapılar bulunmaktadır. (Çalışkan,2005:45)

Günümüzde Arıkan Konağı ve Akdağ Hurmalı Konak en çok ilgi gören konaklardır. Kozan ilçesinin geleneksel sivil mimarisini yansıtan Arıkan Konağı, 1890'lı yıllarda inşa edilmiştir ve bölgenin hem tarihi kimliğini hem de kültürel birikimini yansıtan önemli yapılardan biridir. Taş Mahallesi'nde yer alan bu konak, özellikle bölge iklimine uygun tasarımı ve estetik detaylarıyla dikkat çekmektedir. Üç katlı yapının zemin ve birinci katı kâgir, üst katı ise ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir. L şeklindeki planı, açık sofaları, cumbalı odaları ve Marsilya kiremitiyle kaplı çatısıyla tipik bölge mimarisinin özelliklerini taşırmaktadır. Yüksek avlu duvarları, kemerli girişler, su kuyuları ve ahır bölümleriyle geleneksel yaşam tarzını mimariye yansıtan bu yapı, ayrıca stratejik konumuyla kente hâkim bir noktada yer almaktadır. Tarihi açıdan da büyük öneme sahip olan Arıkan Konağı, Milli Mücadele döneminde Kuvayi Milliye karargâhı olarak kullanılmıştır (Çalışkan, 2005). 1993 yılında taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenen konak, 2004 yılında Kozan Belediyesi tarafından kamulaştırılmış ve restorasyon çalışmalarının ardından butik otel ve restoran olarak hizmet vermeye başlamıştır. Günümüzde tarihi dokusunu koruyarak işlevsellik kazanan bu yapı hem yerli hem de yabancı turistler için cazip bir kültürel durak hâline gelmiştir. Böylece konak, Kozan turizmine katkı sunan özgün bir destinasyon kimliği kazanmıştır. Benzer şekilde, Aslanpaşa Mahallesi'nde yer alan Hurmalı Konak da Kozan'ın tarihî zenginliğini temsil eden önemli yapılardan biridir. 1903 yılında Muhtar Hacı Efendi tarafından yaptırılan bu konak, Kayseri'den getirilen kesme taşlarla inşa edilmiş olup, mimarisiyle Osmanlı döneminin taş işçiliği geleneğini yansıtmaktadır (Gürel, 2006: 12). Konağın en özgün öğesi olan "takvim kapısı", yılın ay, mevsim ve günlerini sembolize eden mimari detaylarla bezenmiştir. Ayrıca, alt katında yer alan Roma dönemine ait olduğu düşünülen su sarnıcı ve koruma altındaki zeytin ile hurma ağaçları, yapının tarihsel katmanlarını gözler önüne sermektedir. Hurmalı Konak, günümüzde özgün mimarisi korunarak restore edilmiş ve yöresel lezzetlerin sunulduğu bir restoran ve kafe olarak işlev kazanmıştır. Özellikle düğün fotoğrafçılığı gibi kültürel ve turistik faaliyetler açısından rağbet gören konak hem tarihî bir anı mekânı hem de turistik cazibe merkezi olarak önemli bir konumdadır. Konağın restorasyon süreci, özel

bir girişici tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle, turizmin gelişmesi adına yerel halkın da sürece katılım göstermesi, ilçenin turizmde daha iyi bir konuma ulaşmasına önemli katkı sağlayacaktır. Bu tür yapıların gerek özel ve kamu yoluyla korunarak işlevselleştirilmesi, kentsel mirasın yaşatılması ve sürdürülebilir kültürel turizm politikalarının geliştirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

5.1.2.8.(2).(h).Diğer Kültürel Miraslar

Sehlikoğlu Çiftliği, Kozan ilçesi sınırlarında, Çukurköprü Bucak Yolu üzerinde yer almakta olup Kuvay-ı Milliye'nin önde gelen isimlerinden Sehlikzade Hasan Efendi'ye aittir. Torunları tarafından restore edilerek halka açılan çiftlik, günümüzde hem tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdüğü bir üretim alanı hem de müze ve kültür merkezi olarak işlev görmektedir. Müze kısmında, Kurtuluş Savaşı dönemi belgeleri, bölgedeki toplumsal yapı ve Ermeni çetelerinin etkileri gibi tarihî içerikler sergilenmektedir (Haberler.com,2021).

Roma Köprüsü, Kilgen Çayı üzerinde yer alan ve dokuz gözlü yapısıyla dikkat çeken tarihî bir eserdir. Roma dönemine tarihlenen bu köprü, Kozan'ın doğusu ile batısını birbirine bağlamaktadır. Kemerlerinin bir kısmı yuvarlak, bir kısmı ise sivri formda olan köprü, yayalara hizmet vermektedir ve araç trafiğine kapatılmıştır. Köprü çevresinde yer alan Atatürk Parkı, yaz aylarında halkın dinlenme, yürüyüş ve spor ihtiyaçlarına hizmet etmektedir. Ayrıca, Roma Köprüsü'ne yakın bir noktada, "De Materia Medica" adlı eseriyle tanınan, tıp ve eczacılık tarihine önemli katkılar sunmuş bilim insanı Dioskorides'in bir anıtı bulunmaktadır. Bu anıt, antik dönemde Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşamış olan Kozanlı Dioskorides'in mirasını yaşatmakta ve bölgenin bilim tarihine yaptığı katkıyı simgelemektedir (Demirci Kayıran, 2019:189).

5.1.2.8.(3) Dini Miraslar ve Turizm Potansiyeli

Kozan ilçesinde, turistik değere sahip dini yapılarda bulunaktadır. Bu yapılar yalnızca ibadet mekanları olmanın ötesinde, özgün mimarileri ve tarihsel nitelikleriyle de öne çıkmaktadır. Kültürel turizm açısından da değerlendirilebilecek niteliktedir. Bunlar dan en cok ilgi gören Hoşkadem Camii, 1448 yılında Emir Abdullah Hoşkadem tarafından inşa ettirilmiştir. Kentsel sit alanı içerisinde, tarihi Aşağı ve Yukarı Çarşı caddelerinin kesişiminde yer alan cami, aynı zamanda tarihi çarşının merkezini oluşturmaktadır. Mimarı el-Ecel Hamidullah olan yapı, Memluk mimarisinin karakteristik özelliklerini taşır (Yılmaz, 2022, s.116). Kesme taştan inşa edilmiş, dikdörtgen planlı caminin sade ama estetik mimarisi dikkat çekicidir. Mihrabı ve minberi taş işçiliğiyle öne çıkarken, iç mekânda süsleme bulunmamaktadır (Fotoğraf 6.20) Caminin kuzeybatı cephesine bitişik olarak yapılan camiye ait yedi adet kagir dükkân bulunmaktadır. Bu dükkânların üzerinde yer alan açık namazgâh, kesme taştan yapılmış mihrabıyla dikkat çekmektedir (Gök, 2006:16). 2006 yılında Kozan Belediyesi

tarafından çevresiyle birlikte düzenlenen cami, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce niteliksiz eklentiler kaldırılarak restore edilmiştir. Tarihi önemi bakımından öne çıkan yapı, 2 Haziran 1920'de Kozan'ın Fransız işgalinden kurtuluş törenlerinin başlangıç noktası olmasıyla simgesel bir rol üstlenmiştir (Duman, 2019).

Fotoğraf 5.20 Kozan Hoşkadem Camii

Benzer şekilde korunması gereken dini yapılardan biri de Küçük Camii'dir. İlçe merkezinde Mahmutlu Mahallesi'nde, Çamurdan Sokak üzerinde yer alır.1520 yılında Yusuf bin Abdullah tarafından inşa edilen bu cami, kare planlı, sade ve işlevsel yapısıyla klasik taşra camileri arasında yer almaktadır (Yılmaz, 2022, s. 66). Ahşap tavanı, kesme taş mihrap, ahşap minber ve vaaz kürsüsüyle dikkat çekmektedir. Caminin bağımsız konumlanan minaresi, silme ve mukarnaslı süslemeleriyle estetik katkı sağlar. İç mekânda yer alan kadınlar mahfili, dönemin toplumsal ihtiyaçlarına uygun bir tasarım anlayışı sergilemektedir Aynı parselde yer alan ancak günümüze ulaşamayan bir medresenin varlığı da yazılı kaynaklar da geçmektedir (Gök,2006:20). 2008 yılında restore edilen cami ibadete açıktır.

İlçe merkezinde yer alan tarihi camilerin yanı sıra, türbe ve benzeri kutsal mekânlar da Kozan'ın dini ve kültürel mirasının önemli parçalarını oluşturmaktadır. Bu yapılar, taşıdıkları manevi değerler nedeniyle halk arasında ilgi görmektedir. İlçede bu yönüyle öne çıkan mekânlar arasında Hasan Esad Bağdadi Türbesi, Ağca Baba Türbesi, Çomak Dede Türbesi ve Keşiş Mağarası yer almaktadır. Hasan Esad Bağdadi Türbesi, Kozan Kalesi'nin güneydoğu eteklerinde, Hapis Boğazı yolu üzerinde yer almakta olup, halk arasında büyük saygı gören Hasan Esad Bağdadi'ye aittir. Rivayete göre, kale eteklerinde yapılan bir savaş sırasında atının ayağının kayması sonucu kayalıklardan düşerek şehit olmuştur (Kozan Ekspres, 2016)

Ağca Baba Türbesi ise Taş Mahallesi'nde, Çınar Sokak ile Manastır Sokak'ın kesişiminde yer almakta olup, ismi ve yaşam dönemi hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, 1297/1881 tarihli Adana Salnamesi'nde "Evliya-yı Kiramdan Ağca Baba ve kasaba-i meskura bir çarık mesafede Çomak Dede hazeratının makam-ı alileri vardır." şeklindeki ifade, bu şahsiyetin halk nezdindeki manevi önemini ortaya koymaktadır (Evliyalar.net, 2021). Çomak Dede Türbesi ise özellikle bebek ve çocuk mezarlarıyla tanınmaktadır. Keşiş Mağarası da bu kutsal alanlar arasında dikkat çekmektedir. Kozan Kalesi'nin kuzey eteklerinde, Taş Mahallesi'nde yer almakta olup, Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin Şam'a gitmeden önce burada konakladığı ve kırk kadar keşişin İslam'ı kabul etmesine vesile olduğu yönündeki rivayetle öne çıkmaktadır. Bu yönüyle mağara hem dini hem tarihsel açıdan önemli bir inanç mekânı niteliği taşımaktadır (Kamalı, 2023).

5.1.2.8.(4) Arkeolojik Turizm Alanları ve Potansiyeli

Kozan ilçesi, arkeolojik açıdan büyük bir zenginliğe sahip olup, bu alanlar ilçe geneline dağını bir şekil de yer almaktadır. Bu durum turizm için değerlendirilmesini zayıflatmaktadır. Bunlar içinde Anazarbos Antik Kenti Dilekkaya Mahallesi'nde, Kırk Kapı Ören Yeri Karahamzalı'da, Ferhatlı Kilisesi ve höyükler (Tılan, Tırmıl, Yüksekören, Uyuzpınarı Höyükleri vb.) ise her biri ilçenin farklı noktalarında yer almaktadır. Ayrıca, Orçan, Velicanlı, Eskikabasakal gibi köylerde Bizans dönemine ait kilise ve manastır kalıntıları bulunmakta, buralarda mezar anıtları ve mozaik alanlar ortaya çıkmaktadır (Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, 2024) Bu arkeolojik varlıklar, bölgenin turizm potansiyelini artırmaktadır.

Sonuç olarak Kozanın turizme konu olabilecek çok sayıda kültürel turistik değerleri vardır. Bu tarihi ve kültürel dokuya olan ilgi giderek artmaktadır. Bölge halkı turizmin ekonomik getirisini farkında değildir. Turizmde küçük ölçekli hareketlilik olsa da ilçede tam anlamıyla bir ekonomik faaliyet olarak gelişememiştir. Turistlerin günü birlik gelmesi bölgenin turizmden ekonomik kazancını sınırlandırmaktadır. Bu bulgular, Yalçınkaya (2021) ve Eğe (2024) Sandal ve Ayata (2025) tarafından ifade edilen sürdürülebilir turizm fırsatlarının yeterince değerlendirilemediğine dair görüşleri desteklemektedir.

5.1.2.8.(5) İlçede Turizm Durumu ve Konaklama Altyapısı

Kozan özellikle şehir merkezi, coğrafi konumu ve sahip olduğu doğal, tarihî ve kültürel zenginlikleriyle turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi amacıyla Kozan Belediyesi bünyesinde bir Turizm Ofisi kurulmuştur. Tarihî yapılarından biri olan Çamurdan Konağı'nda faaliyet göstermektedir. Söz konusu ofis, ilçeye gelen ziyaretçilere Kozan'ın turistik değerlerini tanıtmak, turist memnuniyetini sağlamak amacıyla çalışmalar yapmakta rehberlik hizmeti vermektedir.

Kozan Belediyesi Turizm Ofisi verilerine göre, 2022 yılı içerisinde grup hâlinde gelen 315 yerli ve 87 yabancı turiste rehberlik hizmeti sunulmuştur. Bu rakamlara dâhil olmayan, bireysel olarak veya herhangi bir rehberlik hizmeti almaksızın ilçeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin de bulunduğu bilinmektedir. Ancak, ilçede ziyaretçi sayılarını kayıt altına alan ziyaretçi bilgi noktası bulunmadığından, toplam ziyaretçi sayısına ilişkin net verilere ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Tablo 5.57 Kozan İlçesinde Konaklama Tesislerinin Yatak Kapasiteleri

Kozan İlçesinde Yer Alan Konaklama Tesislerinin Yatak Kapasitelerine Göre Dağılımı (2023)						
TESİSLERİN ADLARI	**YATAK SAYILARI**					
	Tek Kişilik	**Çift Kişilik**	**Üç Kişilik**	**Dört Kişilik**	**Aile Odası**	**Otellere Göre Toplam Yatak Sayısı**
Arıkan Konağı	6	5	1	0	0	19
Yapıcı Konağı	0	7	0	-	0	14
Öğretmen Evi	-	2	1	2	2	19
Avşaroğlu Oteli	54	36	18	24	0	132
Topuzlar Konağı	1	5	20	-	-	11
Toplam Kapasite	61	55	40	26	2	195

Kaynak: Kozan Belediyesi Turizm Ofisi Verileri-2024

Her ne kadar Kozan ilçesi turizm açısından önemli değerlere sahip olsa da bu potansiyelin turizm sektörüne yansıması istenilen düzey de değildir. İlçeye gelen turistler genellikle dizi çekimleri, festivaller veya özel organizasyonlar gibi etkinlikler vesilesiyle ilçeyi ziyaret etmektedir. Ancak, konaklama altyapısının hem nitelik hem de nicelik açısından yetersiz olması nedeniyle, ziyaretçilerin büyük çoğunluğu ilçede geceleme yapmamakta ve günübirlik ziyaretlerle yetinmektedir. Bu durum, ilçede turizmden ekonomik kazanç sağlamasını ve turizm gelişimini engellemektedir. Bu durumun başlıca nedenleri arasında ilçedeki konaklama altyapısının yetersizliği, etkin bir organizasyonun gerçekleştirilememesi ve ulaşım konusunda yaşanan sıkıntılar yer almaktadır. Ayrıca, turizme yönelik kapsamlı bir politikanın geliştirilememiş olması ve kamu kurumları ile özel sektörün yeterli yatırımı yapamamasıdır.

İlçede faaliyette bulunan konaklama tesislerinin tamamı belediye belgelidir., Turizm İşletme Belgesi'ne sahip tesis bulunmamaktadır. 2023 yılı verilerine göre ilçede toplam beş adet konaklama tesisi faaliyet göstermektedir. Bu tesislerden Arıkan, Yapıcı ve Topuzlar Konakları, butik otel statüsünde hizmet vermektedir. Söz konusu tesislerin toplam yatak kapasitesi otellere göre değişmekle birlikte toplam 195 kişi olup, özellikle büyük turist grupları için yetersiz kalmaktadır. (Tablo 5.57). Yeni açılan Four As Oteli ise niteliğin iyileşmesine yönelik adımlar olarak değerlendirilmektedir.

2022 yılı verilerine göre, bu tesislerde toplam 6.814 kişi konaklamış ve 13.845 geceleme gerçekleştirilmiştir. Geçmiş yıllara ait verilerde incelendiğinde ilçedeki tesislerden durumun 2022 yılından çok farklı olmadığı görülmektedir. Buna rağmen

tesislerin ortalama doluluk oranı %25 düzeyinde kalmıştır. Ayrıca, ilçede konaklayan ziyaretçilerin büyük çoğunluğunu yerli ziyaretçiler oluşturmakta; yabancı ziyaretçilerin oranı ise %1'in altında seyretmektedir (Tablo 5.58). Turizm sektöründe çalışan sayısına sektörel anlamda bir olgulun gelişmediği için ulaşılamamıştır

Tablo 5.58 Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesislerinin Ziyaretçilerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Tesise Geliş Sayısı			Geceleme			Ort. Kalış Süresi			Doluluk Oranı(%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
2022	74	6 740	**6 814**	148	13 697	**13 845**	2.00	2.03	**2.03**	0.28	25.71	**25.99**
2021	28	11 916	**11 944**	60	22 892	**22 952**	2.14	1.92	**1.92**	0.08	29.99	**30.07**
2020	27	9 331	**9 358**	77	17 483	**17 560**	2.85	1.87	**1.88**	0.09	20.07	**20.16**
2019	35	9 654	**9 689**	65	18 901	**18 966**	1.86	1.96	**1.96**	0.07	21.40	**21.47**
2018	33	9 650	**9 683**	73	20 686	**20 759**	2.21	2.14	**2.14**	0.08	23.42	**23.50**
2017	25	10 641	**10 666**	35	24 316	**24 351**	1.40	2.29	**2.28**	0.03	23.32	**23.35**
2016	190	8 247	**8 437**	402	29 443	**29 845**	2.1	3.6	**3.5**	0.32	23.71	**24.04**
2015	224	16 103	**16 327**	378	26 133	**26 511**	1.7	1.6	**1.6**	0.31	21.12	**21.42**
2014	82	8 971	**9 053**	151	14 790	**14 941**	1.8	1.6	**1.7**	0.12	11.95	**12.07**
2013	1 512	30 792	**32 304**	1 606	34 833	**36 439**	1.1	1.1	**1.1**	1.30	28.14	**29.44**
2012	1	2 311	**2 312**	4	6 634	**6 638**	4.0	2.9	**2.9**	0.01	13.04	**13.05**

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. https://yigm.ktb.gov.tr/TR-211090/yillik-il-ilce-konaklama-istatistikleri.html

Adana Turizm Analiz Raporu'na göre, Kozan ilçesi, bölgenin turizm potansiyeli açısından önemli bir yere sahiptir. Rapor, Kozan'ın kültür turizmi, gastronomi turizmi ve festival turizmi gibi farklı turizm türleri için büyük fırsatlar barındırdığını belirtmektedir. İlçede yer alan Hoşkadem Camii, Bedesten, Sis Kalesi ve Anavarza Antik Kenti gibi tarihi ve kültürel mekanlar hem iç hem de dış turizm için çekici birer cazibe merkezidir. Özellikle Anavarza Antik Kenti'nin restorasyon çalışmaları tamamlandığında, bu alanın turizme önemli bir katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Kozan'ın gastronomi turizmi potansiyeli de raporda vurgulanmaktadır. Yerel lezzetler, özellikle ciğer kebabı hem yerel hem de ulusal düzeyde ilgi görmektedir. Ancak, bu potansiyelin etkin bir şekilde değerlendirilmesi için tanıtım faaliyetlerinin artırılması ve turistik tesislerin iyileştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Son yıllarda butik otel projeleri, sokak sağlıklaştırma çalışmaları, cami ve konak restorasyonları gibi çeşitli girişimler, ilçede turizmin canlandırılması adına olumlu ve umut verici adımlar olarak değerlendirilmektedir. Ancak, mevcut konaklama altyapısının yetersizliği, otellerdeki düşük doluluk oranları ve ziyaretçilerin büyük bir bölümünün ilçede geceleme yapmaksızın ayrılması, bu çabaların istenilen etkiyi

yaratmakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Sonuç olarak, çalışma sahasında tabanda turizmi geliştirmeye yönelik restorasyon ve tanıtım çalışmaları yapılmaktadır. Fakat belenen etkiyi yaratmamaktadır. Halkın turizmden etkin kazanç sağlayamaması, özel yatırımların gelişimini de sınırlamaktadır. Bununla birlikte, kültür ve doğa turizmine, özellikle yaylacılık faaliyetlerine olan ilgi giderek artmaktadır. Artan turizm hareketlerinin kalıcı ekonomik faydaya dönüşebilmesi için altyapı yatırımlarının yapılması, yerel aktörlerin katılımını artıracak modellerin geliştirilmesi ve bütüncül tanıtım stratejilerinin oluşturulması gerekmektedir. Bu durum, Kozak ve arkadaşlarının (2022) turizmin gelir yaratıcı ve istihdam artırıcı etkilerine yönelik kuramlarıyla uyumluluk göstermektedir. Kozan'ın doğal ve kültürel mirasının daha etkin şekilde değerlendirilmesi, yerel istihdamın artırılmasına, gelir çeşitliliğinin sağlanmasına ve bölge ekonomisinin güçlenmesine önemli katkılar sunabilecektir.

6. SONUÇ

Adana ilinin Kozan ilçe sınırlarını oluşturan 1.943 km²'lik çalışma sahası, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü içerisinde yer almaktadır. İdari açıdan 103 mahalleden oluşan bu alanda, 2023 yılı TÜİK verilerine göre toplam 132.642 kişi yaşamaktadır. Yeryüzü şekilleri açısından incelendiğinde, alanın genel olarak iki farklı topoğrafyadan oluştuğu görülmektedir. Kuzey kesimi dağlık ve engebeli bir yapıya sahipken, güney kesimi daha çok düzlük ve ovalık alanlardan oluşmaktadır. Bu alanlar; Toros Dağları ve onların uzantıları olan Tahtalı ve Dibek Dağları ile bu dağların eteklerinde yer alan, Çukurova'nın devamı niteliğindeki Kozan Ovası'dır.

Çalışma alanının bu topografik yapısı, iklim özellikleri, bitki örtüsü ve ekonomik faaliyetler üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Özellikle kuzey kesimlerde yükseltinin fazla olması, sıcaklık değerlerinin görece düşük, nem oranının ise az olmasına neden olmaktadır. Bu durum, yüksek kesimlerde meşe, ardıç, karaçam ve sedir gibi türlerden oluşan orman örtüsünün gelişmesine olanak sağlamıştır. Buna karşın, güneyde yer alan Kozan Ovası ve ovanın Toroslara bakan güney yamaçları daha yüksek sıcaklık ve güneşlenme sürelerine maruz kaldığından, burada kuraklığa daha dayanıklı maki formasyonları ile kızılçam ormanlarına rastlanmaktadır. Bölgenin ormancılık potansiyeli tarihi dönemlerden beri oldukça yüksektir. Ova kesiminde ise doğal orman örtüsü büyük ölçüde yok olmuştur.

Ülkenin önemli akarsularından olan Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile bunların kolları olan Zamantı, Göksu, Kilgen, Delice, Sumbas, Himişce, Eğribucak ve Dalacak Dereleri, çalışma alanının başlıca su kaynaklarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu iki akarsu genel olarak ilçeni doğal sınırını belirlemektedir. Özellikle çalışma alanının güney kesiminde yer alan alüvyal ova, bu akarsular kollarının getirdiği alüvyonların yayılmasıyla verimli bir tarım alanı ve buna bağlı olarak da iskân sahası haline gelmesini sağlamıştır. Ayrıca yazları aşırı kurak bir iklim bölgesinin etkisi altında bulunan çalışma alanı, söz konusu akarsular ve kollarının sağladığı sularla hayat bulmuş; bu durum, özellikle Narenciye tarımında önemli bir merkez olmasını sağlamıştır. Ancak su kaynaklarından bölgenin herkesi mi eşit düzeyde yararlanamamaktadır. Su kaynaklarının doğduğu dağlık eğimli ve engebeli bir yapıda olması hem yüzeysel hem de yer altı sularının kullanımını sınırlandırmaktadır. Nitekim ovadan Kuzeye doğru gidildikçe topografik engebenin ve rakımın artması, su kaynaklarından yararlanmayı güçleştirmekte ve bu durum tarımsal faaliyetlerin dağılımını da doğrudan etkilemektedir.

Geçmişi M.Ö. 3000–2000'lü yıllardan günümüze kadar uzanan Kozan şehrinin coğrafi açıdan en önemli avantajı, çevresinin sahip olduğu yeryüzü şekilleridir. Dağlık alanların yolların geçişine imkân tanıdığı bir topoğrafyanın başlangıç noktasında yer alması, sahaya tarih boyunca ulaşım açısından stratejik bir konum kazandırmıştır. Bu yönüyle Mezopotamya ile İç Anadolu arasında doğal bir geçit işlevi gören bölgeye,

Toros Dağları'na çıkmadan önce Çukurova'nın son durak noktası olma rolünü yüklemiştir. Bu nedenle Kozan; Luviler, Hititler, Persler, Büyük İskender İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Ermeniler, Memlükler, Ramazanoğulları ve Osmanlı İmparatorluğu gibi birçok uygarlığın egemenliği altına girmiştir.

Memlükler ve Osmanlılar, bölgenin Türkleşmesinde ve Kozan'ın kuruluş sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır. Memlükler bölgeyi Bizans'tan aldıktan sonra yönetimini Ramazanoğulları'na, Osmanlılar ise Kozanoğlularına bırakmış; böylece bölgedeki güçlü aşiret yapılarından istifade edilerek kontrol edilmiştir. Ancak gerek coğrafi keşiflerin etkisi gerekse Çukurova'nın ıslahına yönelik çalışmalar, bölgenin coğrafi yapısında önemli dönüşümlere neden olmuştur. Bu süreçte, Çukurova'da kara ve demiryolu ulaşım sistemlerinin doğu–batı yönünde gelişmesi Kozan ilçesinin stratejik konumu zayıflamış; İç Anadolu'ya geçiş güzergâhı olma misyonunu kaybetmesine sebep olmuştur. Bu nedenle tarihsel süreçte merkezi bir yer olma özelliğinin büyük ölçüde yitirmiştir.

19. ve 20. yüzyıllarda Çukurova'da pamuk tarımının önem kazanmasıyla birlikte, bölgenin tarımsal potansiyeli ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle İngilizlerin Amerikan pamuğuna alternatif olarak Çukurova'da pamuk üretimi arayışına girmesi, Osmanlı Devleti'nin de pamuğa dayalı bir kırsal kalkınma modelini benimsemesine neden olmuştur. Bu süreçte, Kozan'da başına buyruk yaşayan aşiretleri denetim altına almak ve aynı zamanda yerleşik hayata geçirerek tarımda gerekli iş gücünü sağlamak amacıyla "Fırka-i Islahiye" adıyla bir reform ordusu oluşturulmuştur. Bu ordu, bölgeyi düzene sokmuş ve ovada çok sayıda yeni yerleşmenin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Toprak kayıpları nedeniyle sınır bölgelerinden göç eden nüfus ve konar-göçer topluluklar, Çukurova Ovası'na yerleştirilerek tarımsal faaliyetlere katılmaya teşvik edilmiştir. Bu durum, Kozan Ovası'nda nüfus artışını hızlandırmış ve bölgenin tarımsal değerinin yükselmesine zemin hazırlamıştır.

Bir yandan göçerler iskân politikaları doğrultusunda yerleşik hayata geçirilirken, diğer yandan Balkanlar, Kıbrıs, Cezayir ve Girit gibi Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinden gelen muhacirler, sahanın çeşitli kesimlerine yerleştirilmiştir. Farklı bölgelerden gerçekleşen bu göçler sayesinde, çalışma sahası Türk ve Müslüman halkların bir araya geldiği bir kültür mozaiği hâline gelmiş; bu durum, bölgenin sosyal ve kültürel yapısının zenginleşmesinde önemli rol oynamıştır.

Yapılan bu göç ve iskân politikaları, sadece kültürel çeşitliliği artırmakla kalmamış, aynı zamanda bölgenin ekonomik kalkınmasına da katkı sağlamıştır. Kırsaldaki boş arazilere yerleştirilen bazı Balkan kökenli göçmenler, atıl durumdaki tarım alanlarını işler hâle getirerek hem ekonomiye katkıda bulunmuş hem de o döneme kadar bölgede bilinmeyen bazı zirai teknik ve tecrübeleri paylaşarak tarımsal üretimin artmasına katkı sağlamışlardır. Diğer yandan, şehirlere yerleştirilen zanaatkâr

göçmenler ise farklı meslek gruplarının oluşmasına öncülük ederek şehirde ticari bir hareketliliğin başlamasını sağlamışlardır.

Ekonomik kalkınma adına çalışma sahasında tarımsal potansiyelleri harekete geçiren en önemli gelişme, 1972 yılında yaşanmıştır. Bu tarihte Kilgen Barajı ile Aslantaş Barajı'ndan sağlanan suların bölgeye ulaştırılması, hayvancılığa ve dar ölçekli tarıma dayalı ekonomik yapıda köklü bir dönüşüm meydana getirmiştir. Bu gelişmeyi takiben, kırsal köylerden elde edilen tarım ve hayvancılık ürünleri, ulaşım araçlarının modernleşmesi ve karayollarının iyileştirilmesi sayesinde İskenderun ve Mersin limanları aracılığıyla uluslararası piyasalara taşınabilmiştir. Bu durum, ilçede tüccar ve esnaf sınıfının artmasına neden olmuş, böylece ticari yaşam giderek canlanmıştır.

Tarımsal dönüşümün yanı sıra ulaşım, ticaret ve sanayi sektörlerinde yaşanan gelişmelerin etkisiyle, araştırma alanının nüfusu dönemsel dalgalanmalar gösterse de genel olarak sürekli artış göstermiştir. Nitekim 1935 ile 2023 yılları arasında geçen 88 yıllık sürede, sahanın nüfusu yaklaşık beş kat artmıştır. Ancak bu nüfus artışı saha genelinde dengeli bir biçimde gerçekleşmemiştir. 1935 yılında nüfusun %82,1'i kırsalda ve %17,9'u kentte yaşarken, 2023 yılı itibarıyla nüfusun %69,4'ü kentte yaşamaktadır. Bu veriler, geçen zaman zarfında kent nüfusunun özellikle göç yoluyla artarken; kırsal nüfusun ise 1985 yılından itibaren sürekli olarak azaldığını göstermektedir.

Kırsal nüfusun azalmasının sebepleri yalnızca ekonomik değildir. Aynı zamanda şehir merkezlerinin çevredeki köy, kasaba ve kırsal mahallelere oranla sosyal ve kültürel açıdan daha iyi yaşam olanakları sunması da göç olgusunu güçlendirmiştir. Kırsaldan yapılan göçler özellikle dağlık, engebeli ve ormanlık arazilere sahip; tarım yapılabilecek toprağı az olan köylerde yoğun yaşanmıştır. Buna karşın arazisi geniş, düzlük, sulak ve verimli ovalık alanlara sahip köylerde nüfus kaybı daha az gerçekleşmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere, çeşitli dönemlerde kırsal alanlar bazı nedenlerle nüfus kazanmış, bazı dönemlerde ise nüfus kaybetmiştir. Ancak çalışma sahasının verimli topraklarında, tarımın modern tekniklerle yapıldığı düzlük kesimler, Çukurova'nın önemli narenciye üretim alanları arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra; mısır, ayçiçeği, yerfıstığı, hurma, nar ve çeşitli sebzeler de saha da yetiştirilen başlıca tarım ürünleri arasında bulunmaktadır.

Kırsalda geçimini doğrudan hayvancılıkla sağlayan aile sayısının oldukça fazla olması, hayvancılığı bölgedeki önemli geçim kaynaklarından biri haline getirmiştir. İlçenin çeşitli kesiminde yer alan kırsal mahallelerde tarımın yanında hayvancılığın da yapılmasının temel nedeni, tarım alanlarının az ve tarımdan elde edilen gelirin büyük ölçüde iklim koşullarına bağlı olmasıdır. Nitekim sulama olanaklarının bulunmadığı ve bu nedenle iklim şartlarına bağlı olarak tarım yapılan alanlarda, hayvancılık tarımın bir tür sigortası olarak değerlendirilmektedir.

Kozan'da sanayi faaliyetleri, tarım ve hayvancılığa dayalı üretimin artması, ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi ve nüfusun şehir merkezinde yoğunlaşmasıyla

birlikte giderek gelişmiştir. Özellikle 1970'li yıllarda dönemin hükümetleri tarafından yürütülen tarımsal kalkınma projeleri kapsamında, Kozan Barajı ve Aslantaş Barajı inşa edilmiştir. Bu sayede Çukurova ve Kozan ovasında nüfus artışı yaşanmış Çukurova'nın bereketli toprakları ekonomik bir değer kazanmıştır. Sulama imkanlarının gelişmesi, pamuk ve tahıl gibi geleneksel ürünlerin yanında, soya fasulyesi ve narenciye gibi ürünlerin de ekim alanlarının genişlemesine yol açmıştır. 2000'li yıllardan itibaren Narenciyenin yüksek getirisi nedeniyle narenciye üretimi alanları artmış ve önemli bir gelir kaynağı hâline gelmiştir. Bölge ikliminde görülen yaz kuraklığı narenciye ve diğer tarım ürünlerinde suyu zorunlu kılmaktadır. 1972'de yapılıp büyük faydalar sağlayan baraj bugün artan nüfus ve ekim alanlarında ki genişleme paralelinde yetersiz kalmıştır. Günümüzde Yedigöze Barajından sağlanarak problemin çözümüne gidilmiştir. Daha geniş bir alana su sağlanması bölge tarımı için büyük bir dönüşüm olacağı muhtemeldir. Geçmişte ve bugün yapılan bu yatırımların altında hem ülke genelinde hem de Kozan'da nüfusun artması ve buna bağlı olarak yükselen gıda talebi belirleyici olmaktadır. Geçmişte üretimdeki genişleme, işgücü ihtiyacını da artırmış ve kırsal alanlardan ovaya doğru göç hareketlerini hızlandırmıştır. Günümüzde ilçe nüfusunun büyük bir kısmı kente ve ovada toplanmasına neden olmuştur.

Kozan'da üçüncü ekonomik dönüşüm, 2000'li yıllarda artan göçle birlikte yaşanan hızlı kentleşme olgusu olmuştur. Kentsel nüfusun hızlı yükselmesi, eğitim seviyesinde ve niteliğinde yaşanan iyileşmelerle paralel olarak vizyon sahibi yatırımcı sayısının artmasına zemin hazırlamıştır. Tarımsal faaliyetlere bağlı olarak sermaye birikimi ve uygulanan teşvik politikaları, uzun süre tarıma dayalı tek tip üretim yapısına sahip olan bölgede sektörel çeşitliliği artırmıştır. Dolaysıyla sanayi sektörlerinin gelişmesini de sağlamıştır. Bu yıllarda sanayileşmeye yönelik ilk adımlar atılmıştır. Küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerinin kurulmasıyla planlı bir sanayileşme sürecine girilmiştir. Bu sayede sanayileşme konusunda Kozan'da bir ekonomik bir dönüşüm başlamıştır. Gıda ürünlerine yönelik halkın temel ihtiyaçları, unlu mamullerden süt ve süt ürünlerine, zeytinyağı üretiminden narenciye paketleme ve işleme tesislerine kadar pek çok tarımsal sanayi kolunun organize sanayide gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca arıcılık ürünleri işleyen işletmeler de bu süreçte önemli bir yer edinmiştir. Bunun temel nedeni, gıda ürünlerine yönelik artan iç talep olmuştur.

Tarımsal ürünlerin işlenmesine yönelik sanayinin yanı sıra, kereste, inşaat ve gıda sektörlerinde de sanayi faaliyetleri gelişim göstermiştir. Şehirde oluşan yeni tüketim ve üretim alışkanlıklarıyla birlikte, motorlu taşıtlara yönelik tamirhaneler, atölyeler ve bazı küçük imalathaneler de yaygınlaşmış; bu durum hem istihdamı artırmış hem de şehir ekonomisini canlandırmıştır. Sanayileşme yalnızca gıda sektörüyle sınırlı kalmamış; metal işleme, orman ürünleri, beton ve yapı malzemeleri üretimi, enerji üretimi gibi alanlarda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kentleşen nüfusun artan konut ihtiyacı,

inşaat sektörünü ve buna bağlı sanayi kollarını güçlendirmiş; ev mobilyaları, PVC ve metal kapı-pencere imalatı hızla yaygınlaşmıştır.

Aynı zamanda bölgenin karayolu ulaşımına bağımlı olması ve bireysel araç sahipliğinin artması, otomotiv sektörüyle ilişkili pek çok alt sektörün Küçük Sanayi ve Öztürk Sanayi sitelerinde kümelenmesine neden olmuştur. Üretim tüketim süreçlerinde arasında köprü görevi gören dağıtım faaliyetleri ise metal sanayi ve motorlu araç sanayisinde gelişmeler yaşanmasını sağlamıştır. Üretilen ürünlerin tarım ve sanayi bölgelerin den pazarlara ulaşmasını sağlamak için ise römork ve treyler üretimine yönelik girişimlerin oluşmasını sağlamıştır.

Ayrıca, ticaret, sanayi ve eğitim gibi alanlarda ön plana çıkan araştırma sahasının, turizm pastasından yeterince pay aldığı söylenemez. Sahanın kuzeyinde yer alan dağlık alanlar, kendi içinde belirli ölçüde ekoturizm potansiyeli barındırmakla birlikte, bu değerler ülke çapında tanınırlığı artıracak düzeyde farklı ve dikkat çekici turistik oluşumlar içermemektedir. Günümüz itibarıyla, inceleme alanındaki en önemli kültürel varlıkları ilçe merkezindeki eski yerleşim dokusu, tarihi çarşı ve yakın çevrede konumlanan kale ile ören yerleri oluşturmaktadır. Çalışmalarımızda Kozan ilçesinin kültür, gastronomi ve festival turizmi açısından yüksek bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Hoşkadem Camii, Sis Kalesi ve Anavarza Antik Kenti gibi tarihi mekânlar önemli bir çekim unsuru niteliği taşımaktadır. Ancak konaklama altyapısının yetersizliği, tanıtım faaliyetlerinin sınırlı kalması ve düşük geceleme oranları nedeniyle mevcut potansiyelin etkin biçimde değerlendirilemediği belirlenmiştir. Ayrıca restorasyon ve sokak sağlıklaştırma girişimlerinin, turizm gelirlerini artırmada beklenen etkiyi yaratmadığı, halkın turizmden elde ettiği kazancın sınırlı düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Buna rağmen, kültür ve doğa turizmine, özellikle yaylacılık faaliyetlerine yönelik ilginin son yıllarda artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Bölgede turizme yönelik çabaların giderek arttığı, tarihi, kültürel ve doğal kaynakların sayıca fazla olduğu, ancak bu unsurların planlı tanıtım ve altyapı yatırımlarıyla desteklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Kozan'ın ekonomik yapısı, son yüzyıllar da üç temel dönüşüm sürecinden geçmiştir. Osmanlı döneminde başlayan tarımsal iskân politikaları, 1970'li yıllarda gerçekleştirilen sulama yatırımlarıyla pekişmiş; 2000'li yıllarda ise hızlı kentleşmenin etkisiyle sanayileşme politikaları yönünde derinleşmiştir. Yakın gelecekte, dördüncü dönüşümün yüksek olasılıkla Yedigöze Barajı'nın tamamlanması ya da turizme yönelik yatırımların artmasıyla gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bunu zaman gösterecektir. Bu dönüşümlerde yalnızca doğal kaynak varlığının değil, aynı zamanda insan kaynaklarının etkin biçimde kullanılması ve doğru şekilde yönlendirilmesinin de belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Yönetimin uyguladığı yerinde politikaların, bölgenin kalkınmasında ne denli önemli bir unsur olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Nüfus hareketliliği, üretim ve tüketim ilişkileri ile tarım ve sanayi entegrasyonu,

Kozan'ın kalkınma sürecinin temel dinamiklerini oluşturmuştur. İnsan kaynağının doğru biçimde yönlendirilmesi ise bölgenin etkin kalkınmasına katkı sağlayan en önemli unsurlardan biridir.

Çeşitli coğrafi özellikler açısından değerlendirildiğinde, araştırma alanının tarıma dayalı bir ekonomik yapıdan sanayiye doğru bir dönüşüm süreci yaşadığı görülmektedir. Sahada giderek büyüyen bir ekonomik gelişme potansiyeli bulunmakla birlikte, bu durum fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafya açısından önemli sorunların varlığını ortadan kaldırmamaktadır. Bu sorunlara yönelik alınacak önlemler, hem inceleme alanının sağlıklı bir biçimde gelişmesine hem de ülke kaynaklarının etkin ve yerinde kullanımına katkı sağlayacaktır.

Kozan'da kentleşmenin hız kazanması kırsal alanlardan kente doğru yoğun bir göç hareketi yaşanmasına neden olmaktadır. Bu göç, kent merkezinde ve çevresinde yapılaşmayı artırmış, özellikle verimli tarım arazileri yapılaşma baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, yalnızca tarımsal üretim açısından değil, aynı zamanda doğal afetler bakımından da risk oluşturmaktadır. Nitekim yakın geçmişte yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremde, dolgu zeminlerde yapılaşmanın yoğun olması, depremin etkilerini artırmıştır. Tarım alanları alüvyal dolgu alanlarıdır. DSİ'nin sulama sağladığı bu alanlardan yaklaşık 1139,3 hektarlık bölüm ya yapılaşmaya açılmış ya da kent dokusu içerisinde kalmıştır. Bu nedenle hem tarım alanlarının korunması hem de deprem riskinin azaltılması adına, kentsel gelişmenin verimsiz, kıraç alanlara yönlendirilmesi gerekmektedir.

Kozan'da narenciye üretiminde yaşanan iş gücü sıkıntısı, özellikle mevsimlik işçi temininde zorluklara yol açmaktadır. Kırsal nüfusun yaşlanması ve gençlerin tarım dışı sektörlere yönelmesi, iş gücü açığını artırmaktadır. Ayrıca, mevsimlik işçilerin büyük çoğunluğu çevre ilçelerden ve köylerden taşınan işçilerden oluşmakta, bu da iş gücü piyasasında istikrarsızlık yaratmaktadır. Bu sorunun çözülmesi için, tarımda teknoloji kullanımının artırılması gerekmektedir. Ayrıca, tarım işçilerine yönelik sosyal güvence sağlanması ve çalışama koşullarının iyileştirilmesi, sektöre olan ilgiyi artıracaktır. Gençlerin tarım sektörüne katılımının yanında dışardan gelen işçilere yönelik düzenlemeler bu sorunun çözümünde etkili olacaktır.

Kozan'da ilçe içi ulaşım ağı, artan nüfus ve motorlu taşıt sayısına paralel olarak yeterince gelişme gösterememiştir. Özellikle şehir merkezi ile sanayi bölgeleri arasındaki ulaşım hatlarında trafik sıkışıklıkları giderek artmakta, bu durum hem ekonomik verimliliği hem de günlük yaşamı olumsuz etkilemektedir. Şehrin kuzeydoğudan güneybatıya doğru gelişim göstermesine rağmen geniş yolların planlanmamış olması, kent içi ulaşımda ciddi sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca, kamu kurumlarının belli merkezlerde yoğunlaşması, bu alanlardaki trafik yoğunluğunu daha da artırmaktadır. Kırsal mahalle yollarında ise bakım ve iyileştirme eksiklikleri göze çarpmakta, bu da ulaşım güvenliği ve konforunu olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda,

ilçe içi ulaşım altyapısının modernize edilmesi, Kamu hizmet binalarının şehir geneline dengeli şekilde dağıtılması, alternatif güzergâhların planlanması ve kırsal yolların düzenli bakımının sağlanması, ulaşım sisteminin iyileştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kozan'ın özellikle kuzeyindeki dağlık kırsal alanlarda göç olgusu, özellikle genç nüfusun azalmasına ve buna bağlı olarak hayvancılık faaliyetlerinin gerilemesine yol açmaktadır. Gençlerin iş ve yaşam olanakları için kentlere göç etmeleri, bu bölgelerde yaşlanan nüfus yapısının ortaya çıkmasına ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. Bu durum, özellikle hayvancılıkla geçimini sağlayan ailelerin sayısının azalmasına, tarımsal üretimin verimliliğinin düşmesine ve bölgenin ekonomik yapısının zayıflamasına sebep olmaktadır. Bu nedenle gençlerin tarım ve hayvancılıkla uğraşmalarını teşvik edici politikaların uygulanması büyük bir önem arz etmektedir.

Kozan'da artan nüfus, özellikle şehir merkezi ve çevresindeki eğitim ve sağlık kurumlarında kapasite sorunlarına yol açmaktadır. Bu durum, okul ve hastane gibi temel hizmetlerin sağlanmasında yetersizlikleri beraberinde getirmektedir. Kırsal kesimlerde ise bu hizmetlere erişim daha da kısıtlıdır. Özellikle uzak mahallelerde, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersizliği ve nitelik olarak düşüklüğü, bölgedeki yaşam kalitesini düşürmekte ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Bu bağlamda, kırsalda yaşayanların eğitim ve sağlıktan yararlanma düzeylerine yönelik pozitif yönde iyileştirmeler planlanmalıdır. Evde sağlık ve mobil hizmetlerin artırılması gerekmektedir.

Kozan'da sanayi, tarım ve yerleşim alanlarından kaynaklanan atıkların etkin bir şekilde yönetilememesi, su kaynakları ve toprağın kirlenmesine yol açmaktadır. Özellikle zeytin yağı, narenciye işleme, meyve suyu üretimi ve kimya tesislerinden çıkan atıklar doğru şekilde işlenmeden bırakıldığında çevreye zarar verebilmektedir. Ayrıca, Organize Sanayi Bölgesi'nde atıkların bertaraf edilmesine yönelik herhangi bir tesisin bulunmaması, çevresel kirliliği artıran önemli bir faktördür. Çevresel kirliliğin önlenmesi adına, atık yönetim sistemlerinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Organize sanayi bölgesine atık işleme tesislerinin kurulması, bu sorunun çözülmesi için önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, sürdürülebilir çevre yönetimi stratejilerinin hayata geçirilmesi, Kozan'ın çevresel geleceği için hayati önem arz etmektedir.

Kozan'ın Kayhan'da köyündeki mevcut atık su arıtma tesisi, eski ve yıpranmış olup, artan nüfus ve kentte artan sanayi yükünü karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu tesis, verimlilik sorunları yaşamakta ve çevresel etkilerini yeterince azaltamamaktadır. Artan sanayi ve tarımsal faaliyetlerin yol açtığı atık yükü, kapasitesini aşarak sağlık sorunları ve kötü kokuya sebep olmaktadır. Bu nedenle, modern arıtma teknolojileriyle donatılmış yeni bir tesis kurulması büyük önem taşımaktadır. Yeni tesis, su kaynaklarının korunmasına, çevresel kirliliğin önlenmesine ve atıkların daha etkin

işlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, tesislerin yerleşim alanlarından uzak bir konumda kurulması, sağlık ve çevre açısından daha etkili bir çözüm sunacaktır.

Kozan'ın kuzey kesimi, dağlık ve engebeli yapısı nedeniyle, ova kesimlerine kıyasla kalkınma düzeyi daha düşük olan kırsal alanlara sahiptir. İlçe genelinde bu farklı iki topoğrafya gelir dağılımının da eşit ve dengeli dağılmasının önünde engeldir. Ancak bu bölgenin kalkınması için potansiyel birçok alan bulunmaktadır. Kuzey batıdaki arazilerin madencilik için uygun olması, bu alanda maden yataklarının varlığı, bölgenin ekonomik kalkınması için fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca, bölgenin zengin bitki örtüsü ve ormanları, ormancılık sektöründe yatırım yapılması için bir fırsat yaratmaktadır. Bölgenin iklim yapısı, lavanta yetiştiriciliği için uygun bir ortam sunmaktadır. Lavanta, yüksek katma değerli bir ürün olup hem tarım hem de kozmetik sektöründe kullanılmaktadır. Bu sebeple, lavanta yetiştiriciliğine yönelik teşvikler ve yatırımlar, bölgedeki kırsal kalkınmayı destekleyecektir. Aynı zamanda, bölgenin ekoturizm potansiyeli de büyüktür. Kış turizmi, yayla turizmi, doğa turizmi ve kırsal turizm gibi alternatif turizm faaliyetleri, bölgedeki kalkınmayı destekleyecek ve yerel halkın gelirini artıracaktır. Ayrıca alternatif tarım ürünlerine de önem verilmelidir. Bölgenin verimli topraklarında ceviz ve fındık gibi ürünlerin yetiştirilmesi için araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılmalıdır. Deneme ekimleri, etüt çalışmaları ve bölgeye özel tarım teknikleri, bu ürünlerin verimli bir şekilde yetiştirilmesini sağlayabilir. Bu tür tarımsal faaliyetler, bölgedeki kalkınmayı etkileyecek ve sürdürülebilir gelir kaynakları yaratacaktır. Bu tüm çalışmalar, Kozan'ın kuzey kesiminin de etkin ve verimli kullanımını sağlayarak, gelir dağılımındaki eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik önemli bir adımlar olacaktır.

Kozan ilçesinde miras yoluyla tarım arazilerinin parçalanması, küçük ve dağınık arazilerin oluşmasına yol açarak tarımsal verimliliği olumsuz etkilemektedir. Bu durum, üretim maliyetlerini artırmakta ve genç nüfusun kırsaldan göç etmesine neden olmaktadır. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu çerçevesinde yapılan yasal düzenlemelerle, bu parçalanmanın önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Kozan'da bu düzenlemelerin etkin şekilde uygulanması, tarımın sürdürülebilirliği ve kırsal kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda ilçede sanayici, esnaf ve kamu sektöründe çalışan doktor, avukat gibi farklı meslek gruplarına mensup kişilerin tarıma olan ilgisinin arttığı dikkat çekmektedir. Yatırımlarını tarım alanına yönlendiren bu gruplar, modern üretim tekniklerinin kullanımını yaygınlaştırmakta ve tarım sektörünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak küçük ölçekli çiftçilerin artan rekabet koşullarına uyum sağlayamaması, üretimden uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Bu durum, tarımsal üretimde sermaye yoğun işletmelerin payının yükselmesine yol açmakta ve kırsal da gelir dağılımındaki dengesizliği daha da derinleştirmektedir.

Kozan’da mevcut park ve yeşil alanların sayısı ve büyüklüğü, artan nüfus ve kentleşme süreci göz önüne alındığında yetersiz kalmaktadır. Özellikle şehir merkezine yakın mahallelerde kişi başına düşen yeşil alan miktarı ulusal ve uluslararası standartların altındadır. Bu durum hem kent estetiğini olumsuz etkilemekte hem de halkın dinlenme, sosyalleşme ve sağlıklı yaşam alanlarına erişimini kısıtlamaktadır. Yeşil alanlar, kent sakinlerinin fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde olumlu etkiler yaratır. Ayrıca, hava kalitesini iyileştirir, gürültü kirliliğini azaltır ve şehir içi sıcaklıkları düşürerek ısı adası etkisini hafifletir. Bu alanlar, aynı zamanda sosyal etkileşimi teşvik eden kamusal mekânlar olarak da işlev görür. Kozan Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planı'nda, park ve yeşil alanların artırılması, temiz ve yaşanabilir bir şehir ortamı sağlanması ve kentsel tasarım ile kent estetiğinin geliştirilmesini hedeflenmiştir. Yeşil alanların korunması ve artırılması, Kozan’ın sürdürülebilir şehircilik hedefleri açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Acar, E. (2019). *Eskiçağ Anadolu'sunda beslenme (M.Ö. II. bin yılın sonuna kadar)* (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Adak, M. S., Kayan, N., & Benlioğlu, B. (2015). Yemeklik tane baklagiller üretiminde değişimler ve yeni arayışlar. *Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi*, 388-400.

Adana 6. Meteoroloji Bölge Müdürlüğü. *İklim İstatistikleri*.

Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2024, 14 Ekim). *Kozan'da 5 milyon balık kapasiteli yeni işletme açıldı*. https://adana.tarimorman.gov.tr/Haber/884/Kozanda-5-Milyon-Balik-Kapasiteli-Yeni-Isletme-Acildi (Erişim tarihi: 14 Ekim 2024).

Adana İli 2021 Yılı Çevre Durum Raporu. Adana: Adana Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü.

Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü. (2024). *Adana ili kültür envanteri listesi: Taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanları* [Veri dosyası, Excel tablosu]. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-322457/tasinmaz-kultur-varliklari-ve-sit-alanlari.html (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025)

Adana Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü. (2022). *Adana ili 2021 yılı çevre durum raporu*. ÇED ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü.

ADASO, Adana Sanayi Odası. (2008). *Adana sanayi tarihi*. Adana: Yeniden Grup Matbaacılık.

ADASO. (2008). *Adana sanayi tarihi*. Yeniden Grup Matbaacılık. https://www.adaso.org.tr/content/Adana%20Sanayi%20Tarihi%20Kitab%C4%B1.pdf

Akıllı, M., & Biner, B. (1997). Fide yetiştiriciliği. *Akdeniz University Journal of the Faculty of Agriculture, 10(1)*, 401-407.

Alçiçek, A. (2021, Haziran). Türkiye kaba yem ihtiyacının hesaplanması. *Türkiye Hayvancılığında Kaba Yem Sorunları ve Çözüm Yolları Çalıştayı*, Muş.

Aliağaoğlu, A., & Uğur, A. (2021). *Şehir coğrafyası* (Genişletilmiş 8. basım). Nobel Akademik Yayıncılık.

Alpargu, M. (2021). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İşgalinde Adana Eyaleti (1832-1840)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Algan, Ö. (2023). *Yatağan Ovası ve yakın çevresi (Muğla) jeomorfolojisi ve doğal ortam insan ilişkileri* (Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı). Afyonkarahisar.

Aras, S., & Çalışkan, V. (2006). *Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası*. İstanbul: İhlas Gazetecilik A.Ş., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ardel, A. (1957). *Umumi Coğrafya Dersleri, Cilt II. Hidrografya*. İstanbul: Acar Matbaacılık Tesisi.

Ardos, M. (1984). *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi (Cilt 1)*. İstanbul: Acar Matbaacılık Tesisi.

Arıcıoğlu, E. (2015). Liberalleşme ve Türkiye'nin ekonomik coğrafyası. *TÜCAUM 7. Coğrafya Sempozyumu Bildirileri*. Ankara Üniversitesi.

Arık, R. O. (2014). *1924 Adana Ticaret Rehberi: Adana, Tarsus, Dörtyol, Kozan, Silifke* (H. Altıparmak, Çev.). Adana: Alev Dikici Nasım Ambalaj San. Tic. Ltd. Şti.

Atalay, İ. (1994). *Genel Fiziki Coğrafya (Genişletilmiş 3. Baskı)*. Bornova, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Atalay, İ. (2015). *Türkiye vejetasyon coğrafyası (1. Baskı)*. İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.

Atalay, İ., & Mortan, K. (1998). *Türkiye Bölgeler Coğrafyası*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Ataş, H., Gündüz, S., & Uslu, H. (2024). Çukurova'da tarımsal destekleme politikalarının etkinliği: Nominal grup tekniği uygulaması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (46)*, 308–339.

Aydın, H. (2019). *Adana vilayeti salnamelerine göre Kozan livası* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Aygören, E. (2023). *Turunçgiller ürün raporu*. (TEPGE Yayın No: 382). TEPGE Müdürlüğü, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı.

Balcıoğulları, A. (2022). 9 ve 13. Yüzyıllar Arası Çukurova'da Yerleşme ve Ticaret Yolları. XIII. Türk Tarih Kongresi XI. Cilt, 1. 1-5 Ekim 2018, 1-14.

Başıbüyük, A. (2005). Doğu Anadolu Bölgesinde ortalama hanehalkı büyüklüklerinin dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi, 10(13), 273-290*.

Bayraktar, H. (2007). Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne yapılan göç ve iskânlar (1869–1907). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (22), 405–434*.

Baysal, T., & Taştan, Ö. (2018). Nar ürünleri ve üretimi. In E. Akçiçek, H. Kayalar, & S. Ötleş (Eds.), *Nar sağlıkta yıldız* (ss. 90-110). Gece Kitaplığı.

Beycioğlu, T., Kıllı, F., & Kaya, T. (2020). Türkiye yerfıstığı üretiminin dünya üzerindeki yeri ve yerfıstığı üretiminde karşılaşılan önemli sorunlar. *III. Uluslararası Tarım Kongresi*, 5-9 Mart 2020.

Bildirici, Y. Z. (2018). Adana'da mübadele ve mülteci sorunları. *Tarih Okulu Dergisi, 11(35), 677–707*. https://doi.org/10.29228/JTO.34292

Bilinir, Ş. (2023). *Kozan ilçesinin tarihi coğrafyası* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Boğa, S. (2012). *Adana Kozan'da Gökçelik Konağı'nın restorasyon projesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü. (2024, Ağustos 7). *07 Ağustos 2024 Mahyalar-Kozan (Adana) M4.8 Depremi Ön Değerlendirme Raporu*.http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/wp-content/uploads/2024/08/20240807_053226_MAHYALAR-KOZAN_ADANA_4.8.pdf (Erişim tarihi: 21 Mayıs 2025)

Bozkurt Çanak, B. (2023). *Türkiye'de nüfusun mekânsal dağılımı ve değişimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Buyruk, H. (2011). *Sis'i (Kozan) Akdeniz'den Kapadokya'ya Bağlayan Kervan Yolu Kaleleri* (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Buyruk, H. (2023). Kozan Eskikabasakal/Peri yerleşimi ve Hıristiyan mimarisi. *Sanat - Sanat, 20*, 61–83.

Bülbül, R., vd. (2013). *Adana Tarımsal Sulama Altyapısının Analizi: Sulamanın Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Adana: Adana Zirai Ürün İşletmeleri Tarım Yayım ve Hizmet Eğitimi Merkezi Müdürlüğü.

Cuinet, V. (1891). *La Turquie d'Asie: Géographie administrative, statistique, descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie-Mineure* (Vol. 2). Ernest Leroux.

Çaçan, E., Kökten, K., Kaplan, M., & Yılmaz, H. Ş. (2018). Bazı adi fiğ hat ve çeşitlerinin (Vicia sativa L.) ot verimi ve ot kalitesi açısından değerlendirilmesi. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 22(1)*, 47-61.

Çalışkan, G. (2005). *Adana-Kozan'da Yaverin Konağı'nın restorasyon projesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Çelik, A. B. (2008). *Fırka-i İslahiye* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Çelik, M. Y. (2021). Göç ve iskân yoluyla Çukurova'da Türkleşme süreci (XIII-XV. yüzyıllar). İçinde G. Kalmış ve İ. Kalaycı (Edl.), *Kökenler ve göçler* (s. 129). Kutlu Yayınevi.

Çımat, A., & Bahar, O. (2003). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki yeri ve önemi üzerine bir değerlendirme. *Akdeniz İİBF Dergisi, 3(6)*, 2.

Çoban, G. S. (2021). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kendini gerçekleştirme basamağında gizil yetenekler. *European Journal of Educational and Social Sciences, 6(1)*, 111-118.

Demir Görür, E. (2023). Zirai teşvik: Osmanlı Devleti'nde pamuk üretimini arttırma teşebbüsleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi, 38(2), 497-522*.

Demircan, E. (2022). *Tarihi kent merkezlerinde toptan ticaret: Paris (Les Halles) ve Kadıköy yaş meyve-sebze ve balık hali örneklerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Demirci Kayıran, S. (2019). Dioscorides'in *De Materia Medica* adlı eserindeki tıbbi bitkilerin Doğu Akdeniz bölgesindeki güncel kullanımlarının araştırılması. *Lokman Hekim Dergisi, 9*(2), 189-202.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1927). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 208). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1935). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (ss. 111, 137). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1940). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 680). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1945). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 649). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1950). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 478). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1955). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 435). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1960). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 601). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1965). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 673). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1970). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 107). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1975). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 58). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1980). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 84). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1985). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 109). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1990). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 628). Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (2000). *Genel nüfus sayımı (Sosyal ve ekonomik nitelikler)* (s. 182). Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Nüfus, demografi yapısı, göç özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: DPT Yayınları. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/NufusDemografiYapisiGoc.pdf (Erişim tarihi: 19 Mart 2024).

Doğan, İ. B. (2006). *Tarihöncesi dönemde ticaretin göstergeleri ve değiş tokuş modelleri*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, K., & Doğan, M. (2023). Küreselleşen dünyada dağ ve insan etkileşimi: Rize Dağları örneği. *Anasay, (23), 247-264*.

Doğan, M. (2023). Sürdürülebilirlik: Su ve suyun önemi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 10(1), 176-192*.

Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşerî Coğrafyası*. İstanbul: MEB Yayınları.

Doğanay, H., Özdemir, Ü., & Şahin, İ. F. (2011). *Genel beşerî ve ekonomik coğrafya (2. baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.

Dönmez, H. B. (2024). Kozan Kıraç Koşullarında İskenderiye Üçgülü (Trifolium alexandrinum L.) çeşitlerinin performansları. *Ereğli Tarım Bilimleri Dergisi, 4(1)*, 1-10.

Duman, D. (2019). Hoşkadem Camii. İçinde N. Kozak (Ed.), *Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi*. https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/hoskadem-camii (Erişim tarihi: 3 Ocak 2025)

Durmuş, E., & Yiğit, A. (2003). Türkiye'nin Meyve Üretim Yöreleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2)*, 23-54.

Ege, İ. (2016). Konglomeralar üzerinde karstlaşma: Göller Yaylası ve yakın çevresi (Kozan/Adana). *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS), 51, 237–263*.

Ege, İ. (2024). Gezit Polyesi (Kozan/ADANA). *The Journal of Academic Social Science, 17(17), 177-199*.

EMIS. (n.d.). *Horzum Maden Arama ve İşletme A.Ş.* EMIS. Erişim adresi: https://www.emis.com/php/company_profile/TR/Horzum_Maden_Arama_Ve_Isletme_AS_en_13416109.html (Erişim tarihi: 13 Ocak 2025).

Erinç, S. (1996). *Klimatoloji ve Metodları (4. Baskı)*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Eriş, A., & Yanmaz, R. (1979). Sağlık ve beslenme açısından sebzelerin önemi. *Gıda, 4(1)*.

Erol, O. (1993). *Genel Klimatoloji (4. Baskı)*. Ankara: Gazi Büro Kitapevi.

Ertunç, H. (1991). *Kozan İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası / Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Özellikleri* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EUROSTAT. (2008). *NACE Revision 2: Statistical classification of economic activities in the European Community*. Luxembourg: Statistical Office of the European Communities.

Evliyalar.net. (t.y.). *Kozan evliyaları*. https://www.evliyalar.net/kategori/anadolu-evliyalari/adana-evliyalari/kozan-evliyalari/ (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025)

Gerçekcioğlu, R., Sönmez, A., & Atasever, Ö. Ö. (2015). Kuytucak yöresi bazı nar (Punica granatum L.) çeşitlerinin bitkisel ve pomolojik özellikleri. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi, 8(2)*, 32-34.

Gök, N. (2006). *Adana İli Kozan İlçesi'nde tarihi çevre koruma önerisi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gültekin, M. (2004). *Kozan'ın nüfus ve yerleşme özelliklerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Kahramanmaraş.

Gültepe, A., Buhangöncegörü, S., Kılıcarsalan, S., vd. (2010). *Coğrafya 11: Ortaöğretim ders kitabı (3. baskı)*. İstanbul: İhlas Gazetecilik A.Ş., Millî Eğitim Bakanlığı.

Güneşdoğdu, M., & Akyol, E. (2019). Adana ili arıcılığının yapısını belirlemeye yönelik bir anket çalışması. *Türk Tarım - Gıda Bilimi ve Teknolojisi Dergisi, 7(12)*, 2030–2037.

Gürel, C. (2006). *Adana-Kozan, Aslanpaşa Mahallesi, Hamam Sokak No:16 Muhtar Hacı Konağı restorasyon önerisi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.

Haberler.com. (2021, 21 Nisan). *Sehlikzade Çiftliği'nde Ermeni çetelerin Çukurova'daki zulmü anlatılıyor*. https://www.haberler.com/guncel/sehlikzade-ciftligi-nde-ermeni-cetelerin-cukurova-14095887-haberi/ (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025)

Hakyemez, B. H. (2006). Adi fiğ (Vicia sativa L.)'de ekim zamanlarının ot ve tane verimi üzerine etkileri. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 20(1)*, 47-55.

Halaçoğlu, Y. (2011). Fırka-i İslâhiye ve yapmış olduğu iskân. *Tarih Dergisi* (27), 1-20.

Halaçoğlu, Y. (2011). Tapu-Tahrîr defterlerine göre 16. yüzyılın ilk yarısında Sis (=Kozan) Sancağı. *Tarih Dergisi, 32*, 819-892.

Hancer, H. (2010). Yonca ıslahında seçme bitkilerin klonla hızlı üretilmesinde elverişli yöntemin belirlenmesi (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı). Ankara.

Haseki, M. İ. (Ed.). (2013). *II. Doğu Akdeniz turizm sempozyumu (Ekoturizm)*. Çukurova Üniversitesi Karataş Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar VII. Bölge Müdürlüğü.

Hatipoğlu, R., Serbester, U., Avcı, M., & Dönmez, B. (2020). Adana ilinde kaba yem üretim durumu ve geliştirilme olanakları. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology, 8(7)*, 1497-1501.

Hepaksoy, S., Pakyürek, M., Sürücü, A., Ak, B. E., Oğuz, H. İ., Hayoğlu, İ., ... Şaşkin, Z. M. N. (2023). *Nar yetiştiriciliği*. İksad Yayıncılık.

Hürriyet. (2018, 30 Mart). *Restorasyonu tamamlanan Yapıcı Konağı açıldı*. https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/adana/restorasyonu-tamamlanan-yapici-konagi-acildi-40789585 (Erişim tarihi: 2 Ocak 2025)

İdikurt, D. (2011). *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Bir Âyanlık Örneği: Kozanoğulları ve Fırka-i Islâhiye'nin Kuruluşu* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

İlke Haber Ajansı (İLKHA). (2023, 7 Aralık). *Adana'nın Kozan ilçesi modern canlı hayvan pazarına kavuşuyor*. https://ilkha.com/guncel/adananin-kozan-ilcesi-modern-canli-hayvan-pazarina-kavusuyor-366625 (Erişim tarihi: 3 Ekim 2024).

İnci, İ. (2022). Tarihsel Süreç İçinde Türkiye'de Tarımsal Makine ve Ekipmanların Modernizasyonu 1948-1960. *Mecmua*, 13, 130-142.

İzbırak, R. (1977). *Sistematik Jeomorfoloji*. Harita Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Kadiroğlu, A. (2008). *Yerfıstığı yetiştiriciliği*. Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Antalya.

Kamalı, B. (2023, 7 Ağustos). *Mevlana Hazretlerinin Kozan'da ibadet ettiği mescit ve Keşiş Mağarası*. Sırelif Gazetesi. https://www.instagram.com/gazetesirelif/p/ChCzcN8IG8B/ (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025)

Kanal 7. (2022, 5 Haziran). *Dünyayı Geziyorum – Kozan* [Video]. *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=tcR0PbR9xEc (Erişim tarihi: 15 Nisan 2025).

Kaplan, A. (2017). Kapadokya'yı Kilikya Üzerinden Denize Bağlayan Gezbel-Kozan Yolu Üzerindeki Antik Yol Kavşağı: Uğurlubağ Kalesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (38), 42–48*.

Kara, H. (1988). Türkiye'de pamuk üretim alanları. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 11*, 71-90.

Kara, H. (2009). Turizm ve çevre. In K. Arıbaş & H. Kara (Eds.), *21. yüzyıl ve çevre* (ss. 173-174). Uşak: Elik Yayınları.

Karabulut, Y. (2004). Türkiye'de elektrik enerjisi üretimi. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 3*, 58.

Karagöz Yılmaz, S. (2022). *Kozan'daki Mimari Eserler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.

Karakule, F., Akakın, T., & Uçar, S. (2004). *Türkiye'de ve dünyada hazır beton sektörü*. Erişim adresi: https://www.atilimlab.com.tr/makaleler/Turkiyede-ve-dunyada-hazir-beton-sektoru.pdf (Erişim tarihi: 18 Ocak 2025).

Karaman, R., Akgün, İ., & Türkay, C. (2020). İnsan beslenmesinde alternatif besin kaynağı: Yulaf. *Türk Bilim ve Mühendislik Dergisi, 2(2)*, 78-85.

Karpat, K. H. (1985). *Ottoman population, 1830–1914: Demographic and social characteristics*. University of Wisconsin Press.

Kaya, K., Şenel, M. C., & Koç, E. (2018). Perakende Ticaret Sektörünün Türkiye'deki Genel Durumu. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad), 10(19)*, 502-515.

Kaygısız, H. (2000). *Narenciye yetiştiriciliği*. Hasad Yayıncılık.

Kaygısız, H., & Aybak, C. (2005). *Narenciye yetiştiriciliği*. İstanbul: Hasat Yayıncılık.

Kaynaş, N. (2015). Zeytin yetiştiriciliği. İçinde *Zeytin ağaçlarının su isteği* (ss. 100-105). İstanbul: Hasat Yayıncılık.

Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2025, Mayıs 6). *Zamantı Irmağı*. https://kayseri.ktb.gov.tr/TR-54984/zamanti-irmagi.html (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2025).

Kıran, Ö. (2006). *Kozan yöresi florasındaki tıbbi bitkiler ve bunların halk tıbbında kullanılışı* (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı). Adana.

Kırpik, C. (2016). İskân, isyan ve değişim: XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kadirli. *OTAM, 40*, 407-439.

Koca, K. (2019). *Treyler üretiminde monoray vinçli imalat prosesinin planlanması ve otomatik kontrolü* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Konyar, E. (2006). Adana Höyük Araştırmaları: Kozan ve Yumurtalık İlçeleri. *Anadolu Akdeniz'i Arkeoloji Haberleri, (2006-4), 61–64*.

KOSB (2022). *KOSB Bölge Müdürlüğü Brifing Raporu*. (Basılmamış belge).

Kozak, N., Kozak, M. A., & Kozak, M. (2022). *Genel turizm: İlkeler ve kavramlar* (24. baskı). Detay Yayıncılık.

Kozan Belediyesi. (2020). *2020-2024 stratejik plan*. Kozan Belediyesi. https://www.kozan.bel.tr/upload/2021/09/2020-2024-stratejik-plan.pdf (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025)

Kozan Ekspres. (2016, 9 Şubat). Kozan Belediyesi ilçenin manevi büyüklerine sahip çıkıyor. https://kozanekspres.com/haber/kozan-belediyesi-ilcenin-manevi-buyuklerine-sahip-cikiyor-948.html (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025)

Kozan Ekspres. (2021). Yeni mezarlıktan ne haber? https://kozanekspres.com/haber/yeni_mezarliktan_ne_haber-4264.html (Erişim tarihi: 27 Temmuz 2024).

Kozan Orman İşletme Müdürlüğü. (t.y.). *Kozan Orman İşletme Müdürlüğü*. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: https://www.ogm.gov.tr/adanaobm/kurulusumuz/kozan-orman-isletme-mudurlugu (Erişim tarihi: 18 Ekim 2024).

Kozan Ticaret Borsası. (2016). *2016 yılı faaliyet raporu*. Erişim adresi: https://www.kozantb.org.tr/dosya/files/2016faaliyetraporu(5).pdf (Erişim tarihi: 15 Şubat 2025).

Kozan Ticaret Odası. (2020). *Coğrafi İşaretlerimiz*. Erişim adresi: https://kozanto.org.tr/cografi-isaretlerimiz/ (Erişim tarihi: 18 Ocak 2025).

Köse, M. (2023). *Sanayi Kuruluşlarının Mekânsal Değişim Üzerindeki Etkileri: Kozan Şehri Örneği.* HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 11(22), 260-282.

Köse, M. Z. (2019). Kozanoğulları. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 79-80. Ankara: TDV İSAM.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (1996). *Adana ili arazi varlığı (İl Rapor No: 1)*. Ankara.

Kurmel Group. (2024). *Horzum Madencilik*. Erişim adresi: https://kurmelgroup.com/horzum-madencilik/ (Erişim tarihi: 18 Aralık 2024).

Kurt, Y. (1991). Sis Sancağı (Kozan-Feke) mufassal tahrîr defteri tanıtımı ve değerlendirilmesi II: Ekonomik yapı. *OTAM Dergisi, 2(2)*.

Kurt, Y. (1992). *16. Yüzyıl Adana Tarihi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kültür Portalı. (2019). *Feke-İnderesi Köyü Yaylası*. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/gezilecekyer/feke-nderesi-koyu-yaylasi (Erişim tarihi: 15 Nisan 2025).

Kütük, A. (2013). *Kurtuluş Savaşı'nda Yukarı Çukurova* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. (2024). *Maden arama aşamaları*. Erişim adresi: https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/maden-arama-asamalari

Maslow teorisi. (2024, 28 Ağustos). *Motivation and Personality*. https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm

Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2016). *Türkiye İklimi: Thornthwaite İklim Sınıflandırmasına Göre* [PDF dosyası]. Erişim adresi: https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/iklim_siniflandirmalari/Thornthwaite.pdf (Erişim Tarihi:19.04.2024).

Metin, S., Ayhan, A., & Papak, İ. (1982). *Doğu Toroslar'ın Batı Kesiminin Jeolojisi (Ggd Türkiye)*.

Miraboğlu, M. (2014). Ster emsali ve Bitterlich şablonu. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 27(1)*.

MTA Genel Müdürlüğü. (2010). *Adana ili maden potansiyeli raporu*. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/Adana_Madenler.pdf (Erişim tarihi: 19 Aralık 2024).

MTA. (2023). *Kuvars kumu*. Türkiye Maden Tetkik ve Arama. Erişim adresi: https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/kuvars-kumu (Erişim tarihi: 18 Aralık 2024).

MTA. (2023). *Türkiye Metalojeni Haritası ve İl Maden Haritaları*. Erişim adresi: https://www.mta.gov.tr/v3.0/hizmetler/maden-haritalari (Erişim tarihi: 18 Aralık 2024).

Onat, B., Arıoğlu, H., Güllüoğlu, L., Kurt, C., & Bakal, H. (2017). Dünya ve Türkiye'de yağlı tohum ve ham yağ üretimine bir bakış. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 20*, 149-153.

OpenGeology. (n.d.). Metamorphic minerals and metamorphic rocks. *OpenGeology*. Retrieved April 6, 2025, from https://opengeology.org/Mineralogy/8-metamorphic-minerals-and-metamorphic-rocks/?print=print

Otağ TV. (2020, 5 Eylül). *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=Wu8LUYJe8Og (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2024).

Özcan, M. (2020). *Subtropik meyveler: Ders notu*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü.

Özcan, M. (2020). *Turunçgil ve çay yetiştiriciliği ders notu*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 105.

Özçağlar, A. (1997). *Türkiye'de belediye örgütlü yerleşmeler (Kasabalar- Şehirler)*. Ankara: Ekol Yayınevi.

Özgül, N. (1976). Toroslar'ın bazı temel jeoloji özellikleri. *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, 19(1), 65-78*.

Özgül, N. (1997). Toroslar'ın jeolojik evrimi. *MTA Dergisi, 119–120, 113–174*.

Özgüven, A., Yılmaz, C., Yılmaz, M., İmrak, B., & Dikkaya, Y. (2015). *Nar yetiştiriciliği: Kıbrıs ekolojik koşullarında değişik nar çeşitlerinin adaptasyonu*. TAGEP Proje (5.2), 2-3.

Özkaya, M. T. (2015). Zeytin yetiştiriciliği. İçinde *Botanik özellikleri* (ss. 14-19). İstanbul: Hasat Yayıncılık.

Şahbaz, H. (2016). *Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerinin (Eskişehir) beşeri ve ekonomik coğrafyası* (Doktora tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı). Uşak.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). *Adana İl Sanayi Durum Raporu 2021*. Adana Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü. Erişim adresi: https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/plan-program/01_ADANA_ISDR_2021.pdf

Sancak, K., Zan Sancak, A., & Aygören, E. (2013). Dünya ve Türkiye'de arıcılık. *Arıcılık Araştırma Dergisi, 5(10)*, 7–13.

Sandal, E. K. (2008). Çukurova'nın Kuzeyinde Sayfiye Yaylacılığı: Analitik Bir Yaklaşım. *DOA Dergisi, 14, 89-118*.

Sandal, E. K. (2009). Tarsus İlçesinin Beşerî ve İktisadi Coğrafyası, Özserhat Yayıncılık. Malatya.

Sandal, E. K., & Ayata, V. (2025). Kozan İlçesi'nin (Adana) turizm potansiyeli / Tourism potential of Kozan District (Adana). *IX. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi (IWACT)*, Bitlis, Türkiye.

Sandal, E., & Ayata, V. (2023). Kozan Şehrinin Mekansal Gelişimi ve Arazi Kullanımındaki Değişimler. In A. B. Editör (Ed.), *Mekansal Gelişim Çalışmaları* (ss. 45–67). İKSAD Publications.

Saraçoğlu, H. (1989). *Akdeniz Bölgesi Coğrafyası*. İstanbul: MEB Yayınları.

Saraçoğlu, H. (1990). *Bitki örtüsü, akarsular ve göller (Öğretmen Kitapları Dizisi No. 177)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Saraçoğlu, T., Özarslan, C., & Kılıç, S. N. (2023). Kurutulmuş Trabzon hurması meyvesinin bazı fiziko-mekanik özelliklerinin belirlenmesi. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi, 19(1)*, 1-14.

Sayar, M. H. (2006). Toroslardan Akdeniz'e Çukurova Eski Çağ tarihi ve tarihî-coğrafya araştırmalarına yeni katkılar 1990-2005. *Colloquium Anatolicum, 5*, 25-44. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.

Sayar, M. H., & Konyar, E. (2007). Kozan Adana arkeolojik kültür varlıkları envanter çalışması 2005. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (6), 37-46.

Seçer, A. (2016). Türkiye'de susam üretim ve dış ticaretinde gelişmeler. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 31(1)*, 27-36.

Sepetçioğlu, T. E., & Sansar, M. F. (2015). Çukurova'da kayıp bir Giritli muhacir köyü: Şarkiyye. *Geçmişten Günümüze Girit Uluslararası Sempozyumu*, İzmir, Türkiye.

Solak, İ. (2008). Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'da meyve ve sebze üretimi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (24)*, 217-251.

Somuncu, M. (2004). Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel. *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi, 2(1), 2*.

Soysal, M. K. E. K. G. M. İ. (2007). Türkiye arı yetiştiriciliğinin bal üretimi bakımından durumu. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 4(2)*, 227–236.

Soyudoğan, M. (2016). Türkiye'de iç göçlerin mekânsal dağılımı: 1980-2015. *Sosyoekonomi, 24(29), 1–16*. https://doi.org/10.17233/se.267011

Sözlü, H., Gümüş, İ., & Çolakoğlu, H. (2022). Ortaçağdan günümüze Adana ili ve ilçeleri yüzey araştırması 2009-2020 yılı çalışmaları. In *2019-2020 Yüzey Araştırmaları. Cilt 2* (7-29). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ana Yayın No: 3714/2,

Suğur, N. (1998). *Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Değişmeler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sümer, F. (1963). Çukur-Ova tarihine dâir araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar). *AÜ. DTCF. TAD. I(1), 1–114*.

Şahin, G. (2014). Türkiye'de üretimi azalan önemli bir yağ bitkisi: Susam. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches, 3(2)*.

Şahin, G., & Akyol, Ç. (2021). Cumhuriyet Dönemi Kozan (Adana) İlçesinin Nüfus Coğrafyası. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 3(5), 104-159*.

Şahin, M. (1979). *Adana-Kozan-İnniktepe Demir Madeni Jeoloji ve Rezerv Raporu* (Rapor No. 6615). Jeoloji Etütleri Dairesi Başkanlığı, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü.

Şenses, F., & Kırım, A. (1991). Türkiye'de 1980 Sonrası Ekonomik Politikalar-Sanayileşme Etkileşimi ve Sanayiin Yeniden Yapılanma Gerekleri. *ODTÜ Gelişme Dergisi, 18(1-2)*, 111–141. Erişim adresi: https://hdl.handle.net/11511/110647

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023): Kimya sanayii çalışma grubu raporu*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KimyaSanayiiCalismaGurubuRaporu.pdf (Erişim tarihi: 18 Ocak 2025).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). *Belediye belgeli konaklama istatistikleri il-ilçe tablosu*. https://yigm.ktb.gov.tr/TR-211090/yillik-il-ilce-konaklama-istatistikleri.html (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). Adana Arkeoloji Müzesi. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler Genel Müdürlüğü. https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=ADV01&DistId=MRK (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Anavarza Kalesi*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Portalı. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/gezilecekyer/anavarza-kalesi (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Anavarza Ören Yeri/Ancient City of Anavarza*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Resmi Web Sitesi. https://adana.ktb.gov.tr/TR-228607/anavarza-oren-yeriancient-city-of-anavarza.html (Erişim tarihi: 9 Ocak 2025).

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2024). *Mısır yetiştiriciliği ve mücadelesi*. https://adana.tarimorman.gov.tr/Belgeler/SUBELER/bitkisel_uretim_ve_bitki_sagligi_sube_mudurlugu/hububat_yetistiriciligi_ve_mucadelesi/M%C4%B1s%C4%B1r%20Yeti%C5%9Ftiricili%C4%9Fi.pdf

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2024, Şubat 27). *Adana'ya 66 milyon TL'lik canlı hayvan pazarı*. Erişim adresi:

https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Haber/837/Adanaya-66-Milyon-Tllik-Canli-Hayvan-Pazari (Erişim tarihi: 15 Şubat 2025).

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2025). *Adana - Doğa Turizmi Web Uygulaması*. https://ekotaban.tarimorman.gov.tr/alan/229 (Erişim tarihi: 15 Nisan 2025).

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2025, Şubat 5). *Perakende ticaret*. Erişim adresi: https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/perakende-ticaret

Tangu, N. A., Erenoğlu, B., & Yalçınkaya, E. (2010). Bazı Trabzon hurması çeşitlerinin Yalova ekolojisindeki performansları. *Bahçe, 39(1)*, 1-8.

Tarım TV. (2024, 14 Ekim). *Kozan'da göllere sazan yavrusu bırakıldı* [Video]. https://www.tarimtv.gov.tr/tr/video-detay/kozan-da-gollere-sazan-yavrusu-birakildi-19140 (Erişim tarihi: 14 Ekim 2024).

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2023, 4 Mart). Nar ekşisi izlenimi veren narlı sosların piyasaya arzı yasaklandı. https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/5796/Nar-Eksisi-Izlenimi-Veren-Narli-Soslarin-Piyasaya-Arzi-Yasaklandi (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2024).

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2024). *Ayçiçeği yetiştiriciliği*. https://arastirma.tarimorman.gov.tr/ttae/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=54

Tatar, A. (2000). *Adana-Kozan-Yanalerik Çevresindeki AR-68814 No'lu Arama Ruhsatının Etüt Raporu* (Rapor No. 10358). Maden Etüt ve Arama Dairesi Başkanlığı, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü.

Taymaz, E., Voyvoda, E., & Yılmaz, K. (2008). *Türkiye İmalat Sanayiinde Yapısal Dönüşüm, Üretkenlik ve Teknolojik Değişme Dinamikleri (Proje No: 106K050)*. Ankara.

Tekin, M., & Sarıkaya, B. (2014). Tarım Alet ve Makineleri Sektörünün Gelişimi: Konya İşletmelerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31(1)*, 233-242.

Tetik, L. (1993). *Kozan ve Çevresi Monografyası* (Yayınlanmamış lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Coğrafya Anabilim Dalı.

Tezölmez, A. N. (2018). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Adana'da nüfus hareketleri (1876–1923)* [Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı].

Tıraş, M. (2011). Kozan'da turunçgil tarımı/Citrus fruits plantation in Kozan. *Doğu Coğrafya Dergisi, 7(6)*.

Ton, A., Karaköy, T. İ., & Anlarsal, A. E. (2014). Türkiye'de yemeklik tane baklagiller üretiminin sorunları ve çözüm önerileri. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 2(4)*, 175-180.

Tuğyan, C. (2019). *Kozan Baraj Gölü'nde (Adana) ağ kafeslerde balık yetiştiriciliğinin baraj gölü su kalitesi ve zooplankton faunası üzerine etkisinin araştırılması*

(Yüksek lisans tezi, İskenderun Teknik Üniversitesi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü). YÖK Tez Merkezi.

Tunçel H. (2000). Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 23–34*.

Turan, Z., Şanver, D., & Öztürk, K. (2017). Türkiye'de Hayvancılık Sektöründen Süt İnekçiliğinin Önemi ve Yurt İçi Hasılaya Katkısı ve Dış Ülkelerle Karşılaştırılması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(3)*.

Turhan, İ., Tetik, N., & Karhan, M. (2006). Turunçgil kabuk yağlarının elde edilmesi ve gıda endüstrisinde kullanımı. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi, 3*, 71-77.

Tutar, A. (2002). XIX. Yüzyılın Sonlarında Kozan Sancağında Müslümanlar ve Gayrimüslimler. *Dini Araştırmalar, 5(13), 149–163*.

Tümertekin, E. (1972). *İktisadî coğrafya*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tümertekin, E., & Özgüç, N. (1997). *Beşerî Coğrafya: İnsan, Kültür ve Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2007). *Ekonomik coğrafya*. Çantay Yayınları.

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2020). *Kozan Portakalı coğrafi işaret tescil belgesi*. https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/detay/38677 (Erişim Tarihi: 26 Eylül 2024).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *Kentsel-Kırsal Nüfus İstatistikleri, 2022*. Retrieved from https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Urban-Rural-Population-Statistics-2022-49755.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği. (2024). Akdeniz bölgesi ayçiçeği hasadı başladı. *Türkiye Ziraat Odaları Birliği*. https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/akdeniz-bolgesinde-aycicegi-hasadi-basladi

Uçuk, M. Ç., Bıkmaz, A. Ç., Sevilmiş, U., Hızlı, H., & Işık, A. (2018). Yerli Güney Sarısı Sığır Irkının Adana İli ve İlçelerindeki Mevcut Durumu. *International Journal of Eastern Mediterranean Agricultural Research, 1(2)*, 91–103.

Uslu, Ö. S., & Kaya, M. (2021). Yonca (Medicago sativa L.): Yem bitkilerinin kraliçesi. *İksad Yayınevi*. https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2021/05/YONCA-Medicago-sativa-L.-YEM-BITKILERIN-KRALICESI.pdf (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Usta, D., Ateş, Ş., Beyazpirinç, M., Kanar, F., Yıldız, H., Uçar, L., ... & Örtlek, A. T. (2015). Orta ve Kuzey Amanos Dağları'nın (Osmaniye-Gaziantep-K. Maraş) stratigrafisine ilişkin yeni bulgular. *Türkiye Petrol Jeologları Derneği Bülteni, 27(1), 57-98*.

Ünal, A., & Girginer, K. S. (2007). *Kilikya-Çukurova: İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*. Homer Kitabevi.

Ürün, E., & Soyu, E. (2016). Türkiye'nin Enerji Üretiminde Yenilenebilir Enerji Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31-45.

Ünlügenç, U. C., & Akıncı, A. C. (2024). Adana İlinin Depremselliği Ve Deprem Üretebilecek Fayları. Geosound, 59(1), 69-93. https://doi.org/10.70054/geosound.1470926

Vikipedi. (n.d.). *Kozan – Mahalleler*. Vikipedi: Özgür Ansiklopedi. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2025, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kozan#Mahalleler

Yalçinkaya, N. M. (2021). Kozan ilçesinin ekoturizm potansiyeli ve sürdürülebilir kırsal kalkınmadaki rolü. *Turkish Journal of Forest Science*, *5*(2), 478–495.

Yanardağ, A. (2024). Salnamelere göre erken Cumhuriyet döneminde Adana (1925–1929). *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 9(1)*, 14–39.

Yapraklı, S., Meçik, O., & Başar, S. (2020). *Dış ticarete giriş* (S. Küçüksakarya, Ed.). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Erişim adresi: https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/TIC104U/ebook/TIC104U-13V2S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf#page=8.10 (Erişim tarihi: 4 Şubat 2025).

Yavuz, N. (2012). Fırka-ı Islahiye ordusunun özellikleri ve faaliyetleri. *Gazi Akademik Bakış, 5*(10), 113-127.

Yaylak, E., & Alçiçek, A. (2003). Sığır besiciliğinde ucuz bir kaba yem kaynağı: Mısır silajı. *Hayvansal Üretim, 44(2)*, 29-36.

Yeni Şafak. (2008, 8 Ocak). Kozan'ın tarihi konakları restore ediliyor. https://www.yenisafak.com/yerel/kozanin-tarihi-konaklari-restore-ediliyor-161482 (Erişim tarihi: 2 Ocak 2025)

Yılmaz, C. (2019). Türkiye kırsal yerleşme coğrafyası literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 17(34), 519-560*.

Yılmaz, D. (2007). *Adana-Kozan Kozan Arastası restorasyon önerisi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, E., & Çiçek, İ. (2016). Türkiye Thornthwaite iklim sınıflandırması. *Journal of Human Sciences, 13(3), 3973-3994*.

Yılmaz, S. K. (2022). *Kozan'daki mimari eserler* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Mersin.

Yurt Ansiklopedisi. (1951). *Anadolu Yayınları, Cilt No: 1*. İstanbul

Yüce, Ç. K. (2002). *Kozan'ın beşeri ve iktisadi coğrafyası* (1. baskı). İsmat Yayın Evi.

Yüceşahin, M. M. (1996). Türkiye'de İllere Göre Cinsiyet Oranları. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 5, 271*.